ІВАНИЦЬКИЙ С.О.

Теоретичні основи
організації адвокатури в Україні: принципи та система

ІВАНИЦЬКИЙ С.О.

Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система

Монографія

Київ
Інтерсервіс
2017

УДК 347.965(477)
ББК 67.9(4Укр)75
І-19

Рекомендовано до друку вченою радою
Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
(протокол № 5 від 25 листопада 2016 р.)

Рецензенти:
Долежан В.В., в. о. завідувача кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор;
Мельник Р.І., детектив Національного антикорупційного бюро України, кандидат юридичних наук, доцент, адвокат;
Москвич Л.М., завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;
Яновська О.Г., професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, адвокат.

Іваницький С.О.
І-19 Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: Монографія / С.О. Іваницький. – Київ: Інтерсервіс, 2017. – 800 с.

ISBN 978-617-696-568-8

У монографії розроблено теоретичну модель правового регулювання системи і принципів адвокатури України, сформульовано рекомендації щодо вдосконалення фундаментальних основ організації вітчизняної адвокатської корпорації.

Книга розрахована на широку цільову аудиторію й буде цікава науковцям, викладачам і студентам ВНЗ юридичного профілю, адвокатам, суддям, прокурорам, а також усім правникам і пересічним громадянам, які проявляють інтерес до діяльності адвокатури.

ISBN 978-617-696-568-8 © Іваницький С.О., 2016

Присвячую своїм батькам –
Людмилі Леонідівні
та Олександру Володимировичу
Іваницьким

Іваницький С.О.

Зміст

Перелік умовних позначень **8**

Вступ **10**

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ **14**

1.1 Поняття і правова природа адвокатури 14
1.2 Генеза правових і доктринальних основ адвокатури 45
1.3 Мета адвокатури 108
1.4 Завдання адвокатури 146
1.5 Функції адвокатури 150
Висновки до Розділу 1 165

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРИНЦИПІВ АДВОКАТУРИ **170**

2.1 Поняття і ознаки принципів адвокатури 170
2.2 Співвідношення принципів адвокатури із іншими правовими категоріями 185
2.3 Система принципів адвокатури 190
2.4 Класифікація принципів адвокатури 211
2.5 Роль, функції і взаємодія принципів адвокатури 221
Висновки до Розділу 2 225

РОЗДІЛ 3. ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ АДВОКАТУРИ НА ШЛЯХУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ **228**

3.1 Принцип незалежності 228
3.2 Принцип професійної компетентності 259
3.3 Принцип конфіденційності 287
3.4 Принцип уникнення конфлікту інтересів 312
Висновки до Розділу 3 328

РОЗДІЛ 4. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ **332**

4.1 Принцип територіальності 332
4.2 Принцип обумовленості судоустроєм 341
4.3 Принцип спеціалізації 348
4.4 Принцип корпоративного самоврядування 365
4.5 Принцип доступності 377
Висновки до Розділу 4 398

РОЗДІЛ 5. ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ **404**

5.1 Принцип ефективності 404
5.2 Принцип мультидисциплінарності 416
5.3 Принцип розумної винагороди 429
Висновки до Розділу 5 453

Гвоздецький С.О.

РОЗДІЛ 6. СИСТЕМА АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ **455**
6.1 Адвокатура як об'єкт системного дослідження 455
6.2 Системи адвокатур Європи та світу: огляд і класифікація 471
6.3 Архітектоніка української системи адвокатури 481
Висновки до Розділу 6 487
РОЗДІЛ 7. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ **490**
7.1 Підсистема організаційних форм адвокатської діяльності 490
7.1.1 Адвокат 490
7.1.2 Адвокатські об'єднання й бюро 501
7.2 Підсистема адвокатського самоврядування 522
7.2.1 Формування органів адвокатського самоврядування 522
7.2.2 Організація і функціонування адвокатського самоврядування 550
7.3 Громадські об'єднання адвокатів та їх місце в системі адвокатури України 575
7.3.1 Міжнародні громадські об'єднання адвокатів 575
7.3.2 Національні громадські об'єднання адвокатів 584
7.4 Зв'язки і відносини між елементами системи адвокатури 597
7.5 Шляхи удосконалення організаційного устрою адвокатури України 623
Висновки до Розділу 7 640
Висновки **649**
Список використаних джерел **672**
Додатки **769**

Іваницький С.О.

Перелік умовних позначень

АБ	адвокатське бюро
АО	адвокатське об'єднання
АПУ	Асоціація правників України
АРК	Автономна Республіка Крим
БВПД	безоплатна вторинна правова допомога
ВКДКА	Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури
ВККА	Вища кваліфікаційна комісія адвокатури України при Кабінеті Міністрів України
ВНЗ	вищий навчальний заклад
ВРКА	Вища ревізійна комісія адвокатури
ВУЦВК	Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
ГК України	Господарський кодекс України
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ДПА	Державна податкова адміністрація
ДФС	Державна фіскальна служба
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗТС	загальна теорія систем
ЄС	Європе́йський Сою́з
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КДКА	кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МДП	мультидисциплінарна практика
НААУ	Національна асоціація адвокатів України
НКЮ	Народний комісаріат юстиції
НРА	Начальна рада адвокатури
ПАТ	публічне акціонерне товариство
ПрАТ	приватне акціонерне товариство
ПІБ	прізвище, ім'я, по батькові
ПП	приватне підприємство
РНК	Рада Народних Комісарів

Іванцедрій С.О.

РАР	рада адвокатів регіону
РАУ	Рада адвокатів України
РКАР	ревізійна комісія адвокатів регіону
САУ	Спілка адвокатів України
СБУ	Служба безпеки України
СУА	Союз Українських Адвокатів у Львові
ТОВ	товариство з обмеженою відповідальністю
УНР	Українська Народна Республіка
ЦВК	1. (істор.) Центральний Виконавчий Комітет
	2. Центральна виборча комісія
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України
ЧКО	член колегії оборонців
ABA	American Bar Association
ABS	alternative business structures
AIJA	Association Internationale des Jeunes Avocats
BRAO	Bundesrechtsanwaltsordnung
CCBE	Council of Bars and Law Societies of Europe
ECJ	European Court of Justice
FAO	Fachanwaltsordnung
FBE	Fédération des Barreaux d'Europe
IBA	International Bar Association
ICJ	International Commission of Jurists
SRA	Solicitors Regulation Authority
JAC	Judicial Appointments Commission (UK)
JFBA	Japan Federation of Bar Assosiation
LLP	limited liability partnership
LSB	Legal Services Board (UK)
UIA	Union Internationale des Avocats
UK	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Іванцівський С.О.

Вступ

Важливим напрямом інтеграції України в європейський та світовий цивілізаційний простір є реформа правової системи країни, основні інститути якої повинні набути реальної спроможності ефективно захищати права та інтереси людини.

Наріжним каменем правової системи є адвокатура. Перебуваючи на вістрі складних соціальних процесів, що відбуваються в державі, адвокати захищають найбільш значущі для кожної людини соціальні цінності – особисту свободу, майно, здоров'я, честь, ділову репутацію тощо.

Результативна діяльність адвоката з обстоювання цих фундаментальних засад можлива лише у випадку, коли в основу функціонування адвокатури закладено міцні теоретико-методологічні та законодавчі підвалини. Практика реалізації нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», на жаль, сигналізує про значні проблеми на цьому шляху, свідченням чого стала перманентна турбулентність у системі органів адвокатського самоврядування, сприяти усуненню якої виявилося не під силу навіть міжнародним організаціям[1]; слабкість механізму забезпечення прав та гарантій адвокатів у процесі здійснення професійної діяльності; збереження умов для вибіркового дотримання етичних та правових стандартів членами адвокатури або особами, які мають намір поповнити її лави, тощо.

Однією з основних причин труднощів з реалізацією профільного закону є закладена під час його ухвалення концептуальна неузгодженість низки норм та інститутів, що є наслідком недостатньої розробленості в теорії базових понять науки про адвокатуру. До їх числа, зокрема, належать такі найбільш затребувані категорії, як принципи і система адвокатури.

[1] CCBE follow-up report on Ukraine. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2014. – P. 6-8; Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. – Женева: Міжнародна комісія юристів, 2014. – С. 7, 9-10, 13-14, 16-20; Report on the CCBE fact-finding mission to Kiev. Ukraine, 10-12 July 2013. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 3, 5, 9, 11, 13-14.

Іванідзький С.О.

Окремі аспекти зазначеної тематики висвітлювалися в працях Р.Л. Абеля, Й.Л. Бронза, Р. Ван ден Берга, Т.В. Варфоломеєвої, Є.В. Васьковського, О.О. Воронова, М. Галантера, І.Ю. Гловацького, І.В. Голованя, М.Л. Гольдштейна, С.В. Гончаренка, Й. Дезеле, С.О. Деханова, О.Л. Жуковської, А.В. Іванцової, В.І. Кального, М.Ф. Квінтиліана, В.І. Кисіля, М.Й. Курочки, К.А. Левицького, С.М. Логінової, Ф.С. Л'юіса, С.Р. Мартіна, І.І. Мартинович, М. Молло, Р.Л. Нельсона, В.В. Печерського, М.М. Погорецького, В.О. Попелюшка, А.Л. Рівліна, В.О. Святоцької, О.Д. Святоцького, Л.В. Тацій, Д.П. Фіолевського, Ю. Хаскі, П.В. Хотенця, М.Т. Цицерона, О.Г. Яновської, І.С. Яртих та інших.

До суміжних питань з проблематики, що розглядається, зверталися У. Авіла, Л. Берталанфі, Дж. Брандейдж, Л. Волд, Е.М. Грамацький, В.В. Городовенко, Р. Дворкін, В.В. Долежан, Р.А. Епштейн, П.М. Каркач, М.С. Косенко, І.М. Козьяков, О.П. Кучинська, М.С. Ларсон, Н. Луман, О.А. Макаров, І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, Р.І. Мельник, І.В. Назаров, П.Д. Пейтон, О.В. Петришин, М.А. Погорецький, С.П. Погребняк, С.В. Прилуцький, Дж. Рез, М.В. Руденко, В.В. Сердюк, Л. Скітнер, Г. Харт, М. Ван Хук та інші.

Віддаючи належне науковому доробку попередників, слід зазначити, що значна частина праць науковців радянського та дореволюційного періодів базувалася на іншій ідеологічній та правовій парадигмі. Чимало дослідників аналізували окреслені питання в контексті вирішення більш широких проблем або під кутом зору вузькогалузевих аспектів.

У вітчизняній науці відсутні комплексні сучасні дослідження принципів й системи адвокатури України, ступінь наукової розробки яких залишається недостатнім, перебуває на початковій стадії. Вказані обставини зумовлюють брак точного й однозначного розуміння базисних теоретичних категорій, існування відмінних, часто протилежних точок зору щодо засадничих положень доктрини, несформованість загальноприйнятих підходів, що дезорієнтує правотворчу й правозастосовну практику, зумовлює суперечливе та мінливе правове й корпоративне регулювання, напруженість і кризові явища в адвокатурі.

Іванцевий С.О.

По-різному визначаються поняття, кількість, назви, змістовне наповнення та ієрархія принципів адвокатури. Розмитість змісту принципів адвокатури в науці породжує неправильне їх сприйняття в правничому середовищі як декларативних, аморфних стандартів, які можна вільно порушувати.

З моменту появи в 1893 році безсмертної праці Є.В. Васьковського «Організація адвокатури» в українській науці не проводилося окремих глибоких досліджень, що спеціально присвячені принципам адвокатури. У період дії закону про адвокатуру 1992 року на рівні окремих підрозділів своїх дисертацій до цих питань зверталися представники теорії та історії держави та права (О.Д. Святоцький, 1995 р.; Л.В. Тацій, 2008 р.). Принцип адвокатської таємниці досліджено в дисертаційній праці С. М. Логінової (2002 р.), а моральні основи і принципи адвокатської етики – в роботі Н.М. Бакаянової (2003 р.).

Нещодавньою спробою вирішення частини означених проблем стала кандидатська дисертація М.К. Северина «Принципи адвокатської діяльності» (2016 р.), що містить низку цікавих положень. Разом з тим, у цій роботі відсутнє концептуальне розмежування понять «принцип адвокатської діяльності» й «принцип адвокатури», внаслідок чого вказані дефініції цим автором фактично ототожнюються (стор. 4, 17, 22 та ін. дис.). Така позиція не узгоджується із приписами Конституції України (ст. 131-2) та профільного Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у самій назві якого ці аспекти слушно розмежовуються законодавцем, адже відображають абсолютно самостійні, відмінні соціально-правові явища. Вказані обставини обмежують потенціал застосування теоретичних висновків автора.

Набагато меншої уваги приділено у вітчизняній доктрині проблематиці системи адвокатури. Розгляд цих питань обмежується фрагментарною згадкою на рівні окремих наукових статей (В.І. Кальний, С.Ф. Сафулько, О.А. Фазекош та ін.), що вочевидь не відповідає ролі та значенню забезпечення належної інституціональної конфігурації адвокатури.

Необхідність побудови адвокатури як системи випливає із самого життя, адже її щоденними процесуальними опонентами виступають високоорганізовані системи правоохоронних

Іванцьких С.О.

органів. Багаторічна практика конфліктної взаємодії із даними органами переконує в тому, що системі має протистояти система, а не воїни-одинаки, яких значно легше нейтралізувати.

Досвід радянського минулого свідчить, що в умовах організаційно-структурної незавершеності системи адвокатури в державних органів неминуче виникає спокуса «очолити» її, зробити придатком, підсистемою державного апарату. Із цим тоді успішно впоралися відділи юстиції при облвиконкомах, що фактично підпорядковувалися Міністерству юстиції СРСР.

Доктринальна розробка адекватної реаліям сьогодення системної моделі адвокатури дозволяє виділити ключові елементи, «несучі конструкції», на яких тримається адвокатська корпорація, що надає можливість програмувати її розвиток у заданому напрямі, виявляти слабкі ланцюги й усувати їх, активізувати посилення інтегральних властивостей адвокатури як системного утворення.

Викладені обставини визначають потребу теоретико-концептуального переосмислення існуючих та формування нових підходів щодо системи і принципів адвокатури відповідно до соціально-правових трансформацій, що відбулися в Україні протягом останнього часу, обумовлюючи актуальність представленого дослідження. Його метою є розробка цілісної теоретичної моделі правового регулювання системи і принципів адвокатури України, формулювання пропозицій та рекомендацій з удосконалення законодавства в цій сфері.

Автор щиро вдячний усім, хто долучився до написання цієї книги, й особливо своєму шановному вчителеві – професору Курочці Миколі Йосиповичу – за цінні поради в науці й житті.

Іванцький С.О.

Розділ 1.
Загальні питання організації адвокатури в Україні та світі

1.1 Поняття і правова природа адвокатури

Поняття «адвокатура» в Україні є полісемантичним й використовується в п'яти основних значеннях, зокрема, як: 1) діяльність адвоката з надання певних видів правової допомоги; 2) професія, що характеризує рід звичайної трудової активності особи; 3) організаційна форма об'єднання членів адвокатської корпорації; 4) наука; 5) навчальна дисципліна. У межах представленої роботи основну увагу буде приділено аналізу адвокатури як організаційної форми об'єднання членів адвокатської корпорації.

В основі багатогранної дефініції адвокатури лежать поняття «адвокат» й «адвокатська діяльність», детальний аналіз яких здійснено в § 7.1 даної праці. Наявність одних лише адвокатів не свідчить про існування адвокатури. Як за первіснообщинного ладу люди змушені були об'єднуватися в групи, щоб вижити й ефективно протистояти природним стихіям, так й в умовах високотехнологічного, конфронтаційного суспільства адвокати мають триматися разом, гуртом, щоб витримати тиск соціальних стихій, несприятливого оточуючого середовища. Необхідність адвокатури зумовлена конфліктним характером адвокатської діяльності, потребою в міцній підтримці колег з адвокатського цеху, адже найбільш злісними порушниками прав громадян й супротивниками адвоката виступають добре організовані, розгалужені системи державних органів. Ефективне протистояння з ними вимагає еквівалентної організаційної підтримки адвокатської корпорації, що

Іванійський С.О.

включає не тільки правозахисний напрям, але й навчально-методичний, етико-дисциплінарний, законопроектний та інші аспекти.

Аналізуючи адвокатуру як професію, слід звернути увагу, що починаючи з Середньовіччя визнавалося існування лише трьох т. зв. «вивчених професій» (learned profession), до числа яких відносили теологію, юриспруденцію, медицину. Згодом цей перелік розширився.

У сучасних тлумачних словниках професія визначається як рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок та є для кого-небудь джерелом існування[1]; покликання, що вимагає просунутої освіти та підготовки[2]. Подібні визначення вочевидь дають лише загальне уявлення про зміст даної категорії, обумовлюючи доцільність її поглибленого вивчення.

Аналіз спеціальної літератури засвідчує намагання вчених відокремити професії від занять. Останні утворені сукупністю практиків, які мають певну роботу, виконання якої потребує загальної (середньої спеціальної) освіти й простих навичок. Такі особи зайняті переважно фізичною працею, виконанням шаблонних, механічних чи серійно-промислових операцій. Парикмахер, стюардеса чи кондуктор трамваю виконують функції, що за своєю складністю непорівнянні із обов'язками архітектора, хірурга чи адвоката.

У західній науці поступово утверджується думка, що окрім університетського диплому про вищу освіту, представників професії об'єднує спільне спеціалізоване знання інтелектуального характеру; вміння його застосовувати; підвищена важливість роботи професіонала для

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1177.

[2] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 1329.

Іваницький С.О.

суспільства; повна зайнятість; характер кінцевого продукту діяльності, що не завжди можна побачити й відчути. Останній важко піддається стандартизації, шаблонному виконанню, тісно пов'язаний із особистістю, індивідуальними рисами професіонала, який концентрує в собі значний обсяг специфічних можливостей, внаслідок чого йому важче знайти заміну, ніж працівникам з меншою кваліфікацією.

Поширеним є віднесення до ознак професії здійснення самоуправління й самостійного підтримання дисципліни серед членів стану[1], утворення професійних асоціацій[2], формування кодексу етики[3] тощо. Як синоніми поняття «професія» в даній праці використовуються терміни «корпорація», «стан».

Наведені вище ознаки професії відображають вузький підхід до її розуміння, поряд із яким варто згадати широке тлумачення даного поняття, в основі якого лежить прагнення частини дослідників включити до його змісту значну кількість низькокваліфікованих занять.

За кордоном адвокати асоціюються із поняттям «ліберальна професія» й «регульована професія». У Директиві 2005/36/ЕС перше поняття трактується як професія, що здійснюється на підставі відповідних професійних кваліфікацій в особистій, відповідальній та професійно незалежній якості тими, хто надає

Іванківський С.О.

---

[1] Larson M.S. The rise of professionalism: a sociological analysis / M.S. Larson. – Berkeley: University of California Press, 1979. – P. 225.

[2] Odenyo A.O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 177.

[3] Jarausch K.H. The unfree professions. German lawyers, teachers and engineers, 1900-1950 / K.H. Jarausch. – New York: Oxford University Press, 1990. – P. 6; Freidson E. Professional powers / E. Freidson. – Chicago: University of Chicago Press, 1986. – P. 29.

інтелектуальні й концептуальні послуги в інтересах клієнтів та громадськості[1].

Цим же документом «регульована професія» визначається як професійна діяльність чи їх група, доступ, здійснення чи одна з моделей здійснення яких прямо чи опосередковано підпадає під дію законодавчих, регуляторних чи адміністративних приписів щодо наявності специфічних професійних кваліфікацій, зокрема, використання професійного найменування обмежено законодавчими, регуляторними чи адміністративними вимогами до носіїв отриманих професійних кваліфікацій й утворює спосіб її здійснення.

Е. Фрейдсоном як одним з основоположників теорії професій запропоновано цікавий підхід щодо класифікації членів професії на практиків, адміністраторів й педагогів-дослідників[2]. Перші щоденно надають правову допомогу клієнтам. Адміністратори, до яких, за логікою зазначеного автора, слід віднести керівників адвокатських об'єднань та органів адвокатського самоврядування, створюють умови для належної роботи практиків. Своєю чергою педагоги-дослідники навчають, передають досвід молодим членам корпорації й на підставі наукових досліджень формулюють напрями удосконалення професії, шляхи її перспективного розвитку.

В контексті аналізу адвокатури як професії потребує уваги питання реалізації змін до Конституції України, якими, серед іншого, запроваджено право на професійну правничу допомогу. Термін «правова допомога»

---

[1] Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications // Official Journal of the European Communities. – 2005. – september 30. – P. 27.

[2] Freidson E. Professional powers / E. Freidson. – Chicago: University of Chicago Press, 1986. – P. 211.

Іванищевий С. О.

законодавець трансформував у поняття «правничої допомоги» (ст. 29) і «професійної правничої допомоги» (ст. 59).

Не вдаючись до дискусії щодо доцільності встановлення виключного права (т. зв. монополії) адвокатів на представництво в суді та захист від кримінального обвинувачення, оскільки аргументи «за» і «проти» досить детально висвітлено в літературі[1], зазначимо, що засіб реалізації цієї ідеї вочевидь призвів до звуження конституційного права кожного на правову допомогу. Відразу декілька суддів[2] Конституційного Суду України змушені були визнати цю обставину. Та попри відчайдушний спротив частини юристів[3], очевидно, що перспектива швидкого корегуван-

---

[1] Филатов А. Миф тесен / А. Филатов // Юридическая практика. – 2016. – № 9. – С. 10; Гвоздій В. Виключення допускаються / В. Гвоздій // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 5-7; Головань І. Реформа в головах / І. Головань // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 8-11; Кухнюк Д. Pro et contra / Д. Кухнюк // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 15-18.

[2] Окрема думка судді Конституційного Суду України Гультая М.М. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1-v/2016-09.pdf; Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С.В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1-v/2016-10.pdf; Окрема думка судді Конституційного Суду України Вдовіченка С.Л. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1-v/2016-07.pdf.

[3] Дідан Ю. Небезпечне захоплення / Ю. Дідан, О. Скачко, В. Огриза // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 13-14.

Іванівський С.О.

ня норм Основного Закону є примарною й в найближчій перспективі доведеться працювати із ухваленою редакцією конституційних приписів.

Чинне законодавство не розкриває, яка допомога є професійною чи правничою.

В українській мові слово «правничий» означає «те саме, що юридичний». Останній термін тлумачиться як «пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням; який має офіційне право на що-небудь; який складається з юристів». Іменник «правник» трактується як «юрист, фахівець з правознавства»[1]. Отже, семантичне поле слова «правничий» є дуже широким, допускаючи надання відповідної допомоги значним колом юристів, не обов'язково адвокатів. Тим самим утруднюється забезпечення ясності термінологічного звороту «правнича допомога».

Спробуємо за допомогою лексичного аналізу з'ясувати зміст професійності як ознаки допомоги, що надається правниками. Слово «професійний» є прикметником до слів «професія» і «професіонал» й трактується як «пов'язаний з певною професією; який об'єднує людей однієї професії чи близьких професій; який є професіоналом». Професіоналом називається «той, хто зробив яке-небудь заняття предметом своєї постійної діяльності, своєю професією; добрий фахівець, знавець своєї справи»[2]. Як бачимо, слово «професійний» включає два основні компоненти, що можуть не перетинатися – формальну та/або фактичну належність особи до певної професії (1) й високий рівень компетентності, якого набув певний представник професії (2).

Іванильків С.О.

---

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1101, 1644.

[2] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1177.

Розкриття першого аспекту передбачає звернення до поняття професії, яке досліджувалося нами вище. Висвітлюючи загальносвітові підходи щодо розуміння змісту цієї дефініції, нами констатувалася наявність вузького й широкого підходів до її тлумачення. Останній отримав реалізацію в Національному класифікаторі України ДК 003:2010 (Класифікатор професій), затвердженому Наказом Держспоживстандарту України № 327 від 28.07.2010 р.[1]. Цим документом виокремлюється значний перелік груп професій, пов'язаних з виконанням робіт високої, середньої та низької кваліфікації. Окрім таких професійних груп, як «законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управители)», «професіонали» (поряд із адвокатами, до цієї групи віднесені «інші професіонали в галузі правознавства», «юрист», «юрисконсульт», «радник», «нотаріус» та ін.), «фахівці», «технічні службовці», «кваліфіковані робітники з інструментом» зазначений класифікатор включає й групу «найпростіших професій», до яких відносяться професії (роботи), що потребують знань для виконання простих завдань із використанням ручних інструментів, у деяких випадках із значними фізичними зусиллями (розділи 1-9). Отже, даним актом до числа професій віднесено надзвичайно широкий масив видів діяльності, які, за переконанням частини науковців, можуть розглядатися виключно як заняття. Іншими словами, класифікатор надає фактично безмежні можливості включення до переліку професій того чи іншого виду людської практики, що утруднює проведення відмежувальної лінії між професійною та непрофесійною діяльністю.

Іваницький С.О.

[1] Національний класифікатор України ДК 003:2010 Класифікатор професій: затверджено Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk003_2016.htm.

Таким чином, ключовим для розуміння терміну «професійна допомога» в контексті, що розглядається, є другий аспект цього поняття. Поглиблений рівень компетентності, висока кваліфікованість з правових питань є атрибутами професійної допомоги, яка надається адвокатом.

Аналіз частини першої ст. 131-2 Основного Закону дозволяє дійти висновку, що основною метою адвокатури є надання професійної правничої допомоги. Проте з цієї норми чітко не випливає, що адвокатура є єдиним суб'єктом надання професійної правничої допомоги, адже монопольні права адвокатів закріплені виключно щодо представництва іншої особи в суді та захисту від кримінального обвинувачення.

В пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»[1] його ініціатори вказують на необхідність встановлення конституційного підґрунтя для створення єдиної правничої професії. Підкреслюється, що право на професійну правничу допомогу стосується гарантованої Основним Законом держави можливості особи отримати високоякісні правничі послуги, які може забезпечити лише професійний адвокат, який пройшов спеціальну підготовку, а не будь-яка інша особа. На думку авторів документу, запропонована формула не заперечує права на правничу допомогу загалом, у тому числі й безоплатну, яку можуть надавати інші, крім професійних адвокатів, фахівці-правники.

Аналізуючи плани розробників законопроекту, можна дійти висновку, що професійна правнича допомога (діяльність) та адвокатська допомога (діяльність) розглядаються ними як синоніми, адже надавати професійну правничу допомогу матимуть право виключно адвокати.

[1] Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209

Іванідзький С.О.

В системі координат, що пропонується ініціаторами закону, очевидно, паралельно існуватиме професійна правнича допомога, яка забезпечуватиметься лише адвокатами, та правнича допомога, суб'єкти реалізації якої становитимуть ширше коло осіб, конкретний перелік яких наразі невідомий.

Очевидно, що не всі правники увійдуть до єдиної правової професії, яку складатимуть адвокати. Проте ці правники надаватимуть так звану звичайну правничу допомогу. Адвокати ж надаватимуть професійну правничу допомогу, що по суті є адвокатською допомогою. Тим самим, не повною мірою узгоджуватиметься найменування суб'єктів та зміст їхньої діяльності, що певною мірою заплутуватиме користувачів послуг.

За своєю суттю професійна правнича допомога відображатиме ключові ознаки адвокатської допомоги. Передусім, йдеться про забезпечення високого рівня компетентності, кваліфікованості та якості допомоги за рахунок налагодження спеціального механізму доступу до професії (підвищені вимоги до рівня юридичної освіти, практичного досвіду, морального обличчя; ретельніша процедура добору), дотримання професійних та етичних стандартів, а також гарантій діяльності.

Намагаючись розробити оптимальну модель адвокатури, законодавці багатьох країн стикаються з проблемою визначення її юридичної природи, обрання раціонального режиму правового регулювання, що безпосередньо залежить від належності адвокатури до публічного чи приватного права, співвідношення властивих їм засад у процесі організації адвокатської діяльності. Тож розглянемо ці аспекти.

Розподіл права на приватне й публічне сягає корінням у часи Стародавнього Риму. Попри тисячолітню історію,

Іванідрський С.О.

ученими не досягнуто згоди[1] щодо загальноприйнятих критеріїв їх розмежування. Сформовано декілька підходів.

Хронологічно першою вважається теорія інтересу. Відокремлюючи публічне й приватне право[2], римський юрист Ульпіан та його послідовники обгрунтовували дихотомію права спрямованістю публічного права на регламентацію й захист загального інтересу, а приватного права – індивідуальних інтересів. Перше стосувалося правового положення держави; друге – блага окремих осіб й відносин між ними.

Основним недоліком класичного підходу є недостатня чіткість підстав розмежування підсистем права, адже в ході соціального розвитку ускладнюються окремі групи суспільних відносин, що не дозволяє однозначно віднести їх до тієї чи іншої підсистеми. Додатковим чинником є відзначена С.П. Погребняком можливість утворення в сфері суспільних відносин своєрідної «сутінкової зони» (перехрестя публічного і приватного інтересу)[3]. Слід визнати, що такі «складні ділянки» мають поширення в організації та діяльності адвокатури.

Формальна теорія розмежування публічного й приватного права (О.М. Гуляєв, Д.І. Азаревич та ін.) демаркаційну лінію між ними бачить у формі (способі) захисту порушеного права. Приватні відносини юридично рівних суб'єктів підлягають захисту в порядку цивільного судочинства, а публічні спори – в адміністративному та кримінальному. Попри уявну ясність, недоліком цього підходу,

Іванцький С.О.

[1] Rosiers N. Introduction / N. Rosiers / New perspectives on the public-private divide /Edited by the Law comission of Canada. – Vancouver: UBC Press, 2003. – P. XV.

[2] Honore T. Ulpian. Pioneer of human rights / T. Honore. – New York: Oxford University Press, 2002. – P. 153.

[3] Погребняк С.П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) / С.П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – № 12. – С. 12.

як убачається, є перенесення центру ваги із сутності, сфери матеріального права на форму, процесуальні галузі права, що є допоміжними, похідними від перших.

Багатофакторні теорії (О.А. Банчук[1], С.П. Погребняк[2], В.С. Шилінгов[3] та ін.) оперують декількома критеріями розмежування публічного й приватного права. Наприклад, С.П. Погребняк вказує на необхідність врахування таких чинників, як пов'язаність відносин з діяльністю держави і місцевого самоврядування і характер цього зв'язку, особливості суб'єктів правових відносин та їх взаємного становища, метод правового регулювання[4]. На переконання О.А. Банчука, як критерії розподілу слід розглядати відмінність суб'єктів відносин, розрізнення правового становища учасників відносин, відмінність у методі регулювання правовідносин, а також характері правового захисту прав[5].

Останньому підходу слід надати перевагу, оскільки його методологічні можливості дозволяють з різних боків підійти до розмежування публічного й приватного права, повніше врахувати позитивні напрацювання попередників.

Обов'язковим елементом публічно-правових відносин є суб'єкт, який наділений публічно-владними

[1] Банчук О.А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність / О.А. Банчук. – К.: Конус-Ю, 2008. – С. 145-160.

[2] Погребняк С.П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) / С.П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – № 12. – С. 3-17.

[3] Шилінгов В.С. Поділ права на приватне і публічне як фундаментальна засада правової системи демократичного суспільства / В.С. Шилінгов // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 50.

[4] Погребняк С.П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) / С.П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – № 12. – С. 17.

[5] Банчук О.А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність / О.А. Банчук. – К.: Конус-Ю, 2008. – С. 159.

Іванцівкий С.О.

повноваженнями й реалізовує їх у процесі взаємодії з іншими учасниками. Винятком з цього правила є виконання приватним суб'єктом делегованих державою публічних функцій.

В основі публічних правовідносин між суб'єктом владних повноважень й іншими учасниками лежить субординація, підпорядкування представникові влади. Застосовується імперативний метод правового регулювання. Натомість приватні відносини будуються на рівності, автономії сторін, якими зазвичай виступають приватні особи. Правова регламентація здійснюється шляхом диспозитивного, децентралізованого регулювання.

Норми публічного права орієнтовані на врегулювання механізму реалізації загального (публічного, державного) інтересу, тоді як приписи приватного права спрямовані на задоволення особистих інтересів. Останні підлягають захисту в порядку цивільного судочинства. Спори публічного характеру розглядаються в адміністративному та кримінальному судочинстві.

Починаючи на цій основі аналіз правової природи української адвокатури та її місця в системі публічного чи приватного права, слід зауважити, що вітчизняний законодавець відніс до її складу всіх адвокатів, які мають право здійснювати адвокатську діяльність (ст. 2 Закону). В інших нормах закону окреслено ключові інституційні підсистеми адвокатури – організаційні форми адвокатської діяльності й адвокатське самоврядування. Правовідносини, що складаються усередині й ззовні адвокатури зазвичай реалізуються представниками однієї з цих двох підсистем, що зумовлює доцільність розгляду як кожної з них окремо, так й адвокатури в цілому.

Чи не в кожній науковій статті повторюється, що адвокатура – публічний інститут, орган публічного права. Основи такого розуміння було сформульовано багато століть тому. Є.В. Васьковським, зокрема, наголошувалося, що адвокат

Іванцький С.О.

не повинен просувати будь-які індивідуалістичні інтереси клієнта, але бути гарантом утвердження істини в кримінальному й цивільному судочинстві. Адвокатура є уповноваженою представницею суспільства, фактором правосуддя, а отже й усі відносини між правозаступником й клієнтом, як-от сфера діяльності, залежність від волі клієнта, відповідальність перед ним визначаються на засадах публічного права; відповідальність за помилки в адвоката є такою ж, як і в кожної посадової особи[1].

Публічно-правове трактування ролі адвокатури[2] було поширено й в міжвоєнний період. Тоді ж спостерігається намагання перенести центр ваги з «публічних» на «державні» домінанти діяльності адвокатури. М.А. Чельцов, наприклад, відстоював думку про реалізацію адвокатом функції державного представництва прав і законних інтересів громадян[3].

У повоєнний час й добу побудови «розвинутого соціалізму» ідея публічного характеру адвокатури дедалі активніше піддається модифікації[4] шляхом визначення природи цього правозахисного органу як громадської організації.

---

[1] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 5-10, 13, 17-18, 144.

[2] Глушкевич М. Етичні завдання адвокатури / М. Глушкевич // Життя і право. – 1929. – Ч. 4. – С. 40.

[3] Чельцов М.А. Об адвокатской профессии и юридической природе советской адвокатуры / М.А. Чельцов // Советское государство и право. – 1940. – №. 7. – С. 124.

[4] Полянский Н.Н. Юридическая природа советской адвокатуры / Н.Н. Полянский // Социалистическая законность. – 1945. – №. 3. – С. 13; Дубков Е.П. Демократические основы организации советской адвокатуры: Автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук / Е.П. Дубков. – М., 1965. – С. 2-3; Ривлин А.Л. Организация адвокатуры в СССР / Под общ. ред. В.В. Сташиса / А.Л. Ривлин. – К.: Выща школа, 1974. – С. 15; Святоцкий А.Д. Учреждение и развитие советской адвокатуры (историко-правовой аспект): Автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук:

Іванищенський С.О.

З набуттям незалежності Українською державою питання публічно-правової ролі адвокатури набуло додаткової актуальності в умовах фактично безоплатного здійснення захисту за призначенням у кримінальному процесі протягом майже двадцяти років.

На сьогодні прикметник «публічний» стосовно адвокатури та її складників по-різному використовується на галузевому рівні.

Проведений в межах кримінального права системний аналіз ч. 2 ст. 358, ч. 1 ст. 365-2, ч. 1 ст. 368-4 КК України дозволяє дійти висновку, що поряд із нотаріусами, аудиторами, оцінювачами та іншими категоріями професіоналів, вітчизняний законодавець відносить адвокатів до осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. При характеристиці правових можливостей даної групи фахівців використовується термінологічний зворот «повноваження особи, яка надає публічні послуги» (ст. 365-2 КК України), що підкреслює значущість цієї роботи для держави й суспільства, схожість з окремими атрибутами державної посади.

Термін «публічні послуги» на законодавчому рівні не розкрито. У теорії сформовано два основні підходи. Перший ототожнює публічні послуги із державними та/або адміністративними послугами. Представники другого підходу допускають надання публічних послуг спеціально уповноваженими приватними суб'єктами. Так, М.І. Хавронюк зазначає, що публічними послугами можна вважати послуги, що надаються публічним сектором (тобто органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної та комунальної форми власності), а в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектору (публічної

12.00.01 / А.Д. Святоцкий. – Киев, 1986. – С. 4.

Іванцівський С.О.

влади) і за рахунок публічних коштів (тобто коштів державного чи місцевих бюджетів)[1].

Попри те, що згадане словосполучення використовується в кримінальному праві для вирішення вузьких завдань, характеристика адвоката як «особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг» досить вдало відображає сутність адвокатської діяльності, тому сферу застосування цього поняття доцільно розширити.

Публічність послуги, що надається адвокатом, визначається її загальнозначущим характером, спрямованістю на задоволення публічного інтересу.

У пострадянській теорії існує певне несприйняття категорії «правова послуга» для характеристики правових дій, які адвокат здійснює на користь клієнта. У законодавстві й доктрині частіше застосовуються терміни «правова допомога», «професійна правнича допомога». Поняття «послуга», за цією логікою, більшою мірою відноситься до побутових послуг, тоді як слово «допомога» краще відображає особливу цінність юридичного блага для суспільства, підкреслюючи неможливість відмови в її наданні.

Ми не поділяємо цих опасінь й уважаємо, що в широкому значенні можливо розглядати ці поняття як синонімічні. Дефініція «послуги»[2] (service) та її варіації (професійні

Іваницький С. О.

---

[1] Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. – Х.: Фактор, 2012. – С. 117.

[2] Treaty of the functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. – 2012. – october 26. – P. 70; Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market // Official Journal of the European Communities. – 2006. – december 27. – P. 36-68; Corporate responsibility and the role of the legal profession. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 11.

послуги[1], правові послуги[2] тощо) є найбільш розповсюдженими в європейській правовій термінології. У вузькому сенсі, термін «професійна правнича допомога» із часом наповниться спеціальним змістом.

Конституційний Суд України фактично визнав тотожність правової допомоги й послуг, відзначивши, що право на правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги[3]. Позиція органу конституційної юрисдикції отримала законодавче закріплення в п.п. 3-4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Аналогічна термінологія застосовується в ст. 44 ГПК України.

Окремі аспекти реалізації адвокатурою публічних функцій висвітлюються в практиці Європейського Суду з прав людини. У Рішенні ЄСПЛ у справі «Bigaeva v. Greece» від 28 травня 2009 р. Страсбурзький суд зазначив, що адвокат здійснює безумовно вільну професію, яка одночасно є виконанням функцій, що слугують публічному інтересу[4].

Іванцівкий С.О.

---

[1] Heremans T. Professional services in the EU internal market / T. Heremans. – Oxford: Hart Publishing Ltd, 2012. – 388 p.; CCBE Comments on Commission progress report on competition in professional services. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – 6 p.

[2] Semple N. Legal services regulation at the crossroads / N. Semple. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd, 2015. – P. 8; Legal Services Act 2007. – London: Stationery Office Limited, 2007. – P. 1.

[3] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р. // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 5. – С. 26.

[4] Bigaeva v. Greece judgment of 28 May 2009, no. 26713/05, § 39.

У Рішенні в справі «Casado Coca v. Spain» від 24 лютого 1994 р. вказано на необхідність врахування особливого характеру адвокатської професії, – адвокати виступають як слуги правосуддя. У цьому ж Рішенні (п. 39) окремо зазначено про мету діяльності професійних організацій адвокатів, яка полягає в служінні суспільному інтересу шляхом надання вільної й належної правової допомоги в поєднанні з державним контролем за здійсненням юридичної практики й дотриманням норм професійної етики[1].

Публічна складова адвокатури виражається в конституційному закріпленні за недержавною структурою здійснення суспільно важливих функцій, залученні до здійснення захисту за призначенням, визнанні основним суб'єктом надання професійної правничої допомоги, безоплатної вторинної правової допомоги та її оплаті за рахунок державного бюджету.

Публічний характер тієї чи іншої діяльності передбачає безперервність, стабільність, регулярність її здійснення, надання послуг невизначеному колу осіб. Реалізація публічних функцій не є звичайним правом, але обов'язком суб'єкта, відмовитися від якого можливо лише на підставі передбачених законом поважних причин.

Публічний компонент має домінуюче значення в адвокатурі, проте вагомою є й приватна складова. Первинними елементами адвокатури є адвокати, які є приватними суб'єктами, що не перебувають на державній службі.

Якщо оперувати термінологією ЦК України, адвокатські бюро й об'єднання відносяться до юридичних осіб приватного права, а органи адвокатського самоврядування більшою мірою тяжіють до юридичних осіб публічного права.

Іванцівський С.О.

[1] Casado Coca v. Spain judgment of 24 February 1994, Series A no. 285-A, §§ 39, 46.

Наказом Мінекономрозвитку України від 14.06.2015 р. № 651 внесено зміни до національного класифікатора «Класифікація організаційно-правових форм господарювання», зокрема, підрозділ 3.2 «Господарські товариства» доповнено такими організаційно-правовими формами господарювання, як «адвокатське об'єднання» (код 280), «адвокатське бюро»(код 281). Підрозділ 3.7 «Непідприємницькі товариства» доповнено такою організаційно-правовою формою господарювання, як «органи адвокатського самоврядування» (код 710)[1].

Попри тісне переплетення публічних та приватних засад у правовому регулюванні статусу органів адвокатського самоврядування за українським правом, практика ЄСПЛ однозначно відносить вказані органи до інституцій публічного права. Її основи було закладено Рішенням від 23 червня 1981 р. у справі «Ле Конт, Ван Левен і Де Мейер проти Бельгії» («Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium»), яке стосувалося професії лікарів, проте набуло міждисциплінарного значення. Розглядаючи звернення з приводу обов'язкового членства в Ордені лікарів, Суд не знайшов підстав для визнання факту порушення права на свободу асоціації. У мотивувальній частині звернуто увагу, що «за своєю правовою природою й з урахуванням його суто публічної функції Орден за своїм характером не є асоціацією в розумінні п. 1 ст. 11. Суд констатує, по-перше, що Орден лікарів Бельгії – це інститут публічного права. Будучи створеним законодавцем, а не приватними особами… Орден переслідує мету, що становить суспільний інтерес, тобто охорону здоров'я людей,

[1] Про затвердження зміни до національного класифікатора України ДК 002:2004: Наказ Мінекономрозвитку України від 19.06.2015 р. № 615 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/Dow nload ?id= cdd1e302-f8ac-419d-abc6-9120b93058ce.

Іванцьвкий С.О.

забезпечуючи згідно законодавства певний публічний контроль за професійною діяльністю лікарів»[1]. Схожу позицію ЄСПЛ згодом ухвалив щодо професії нотаріусів[2], архітекторів[3], адвокатів[4] та деяких інших професій.

У справі «A. and Others v. Spain» зазначено, що Іспанська асоціація адвокатів є інститутом публічного права (public law institution), що діє на підставі закону й має на меті обстоювання публічного інтересу, зокрема, просування незалежної й кваліфікованої правової допомоги, а отже й утвердження справедливості[5].

Разом з тим, професійні асоціації таксистів[6] чи мисливців[7] Суд не визнав асоціаціями публічно-правового характеру через домінування приватного елементу в їх діяльності, переважну спрямованість на захист приватних інтересів, що визначає їх належність до сфери дії ст. 11 Конвенції.

Відносячи професійні асоціації до публічного або приватного права, Суд бере до уваги ієрархічний рівень акту, яким засновано асоціацію (закон, установчий договір тощо), ціль асоціації (просування публічних або приватних інтересів), наявність і обсяг публічних функцій.

Іванцький С.О.

---

[1] Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium judgment of 23 June 1981, Series A, no. 43, § 64.

[2] O.V.R. v. Russia, dec. of 3 April 2001, no. 44319/98.

[3] Revert and Legallais v. France, Commission's decision of 8 September 1989, no. 14331/88, 14332/88.

[4] Bota v. Romania, dec. of 2 June 2003, no. 24057/03.

[5] A. and Others v. Spain, Commission's decision of 2 July 1990, no. 13750/88.

[6] Sigurdur A. Sigurjónsson v. Iceland judgment of 30 June 1993, Series A no. 264, § 41.

[7] Chassagnou and others v. France judgment of 29 April 1999, Reports 1999-III, § 101.

Профільними законами про адвокатуру Німеччини (ст. ст. 62, 176)[1], Іспанії (ст. 2)[2], Естонії (ст. 2)[3], Грузії (ст. 20)[4] професійні асоціації адвокатів розглядаються як юридичні особи публічного права.

Деякі науковці визначають належність органів адвокатського самоврядування до таких організаційно-правових форм як «професійні публічні корпорації» або «публічно-правові корпорації». Цей підхід навряд чи можна визнати вдалим, оскільки українське законодавство таких термінів не містить, а за кордоном їх зміст відрізняється залежно від країни.

Попри офіційні атрибути юридичної особи публічного права, орган адвокатського самоврядування не можна визнати її «повнокровним» представником. На цю обставину звернув увагу Конституційний Суд Іспанії. Аналізуючи правовий статус іспанських colegios profesionales, орган конституційної юрисдикції зазначив про змішану природу їх організації, що перебуває на межі між публічними й приватними структурами. Створення, організація й функції colegio не залежать від волі компаньйонів, діяльність орієнтована на захист публічного інтересу, для чого його членам надаються монополістичні переваги. З іншого боку, фундаментальне ядро діяльності полягає в захисті приватних інтересів; основне регулювання

Іванцьких С.О.

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 35, 72.

[2] Estatuto General de la Abogacía Española: aprobado por el Real Decreto № 658/2001 22 de junio de 2001 // Boletín Oficial del Estado. – 2001. – № 164. – P. 24914.

[3] Bar Association Act: adopted by Riigikogu of Estonia 21.03.2001 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.advokatuur.ee/eng/internal-rules/bar-association-act.

[4] Law of Georgia on Advocates: adopted 20 june 2001 / Eastern partnership enhancing judicial reform in the Eastern partnership countries. Working group «Professional judicial systems». Project report «The Profession of Lawyer». – Strasbourg: Directorate general of human rights and rule of law, 2012. – P. 206.

здійснюється не адміністративним правом; особовий склад не належить до органів держави, не контролюється й не фінансується нею[1].

Своєрідність статусу українських органів адвокатського самоврядування полягає в тому, що їх «правова оболонка» – НААУ – передбачена законом, утворюється з'їздом адвокатів України та не може бути реорганізована. Ліквідація НААУ може бути здійснена лише на підставі закону. Установчим документом НААУ є статут, що затверджується з'їздом адвокатів України. З'їздом затверджуються й положення, що регламентують діяльність центральних органів адвокатського самоврядування (РАУ, ВКДКА, ВРКА). Установчі документи регіональних органів адвокатського самоврядування (положення про РАР, КДКА) затверджується РАУ. НААУ об'єднує всіх адвокатів України на засадах обов'язкового членства з моменту складення присяги адвоката. Будучи юридичною особою публічного права, НААУ, тим не менше, є незалежною від держави. Тісне переплетення приватних й публічних засад побудови НААУ засвідчує її якісну специфіку.

Задля ефективної реалізації публічних функцій держава закріпила за органами адвокатського самоврядування повноваження видавати обов'язкові для всіх адвокатів акти, встановивши субординаційні елементи між суб'єктом та об'єктом управління. Водночас останнє характеризується демократизмом й колегіальністю, відсутністю жорсткої службової підпорядкованості, поміркованою взаємодією типу «контроль колеги», що не виключає можливості дієвого дисциплінарного впливу на несумлінних членів корпорації.

На відміну від громадських об'єднань, члени НААУ об'єднані за професійною ознакою й уповноважені виконувати публічні функції, частина з яких є виключними (монопольними); набуття членства в НААУ відбувається

[1] Informes 2014. Comisión Jurídica Consejo General de la Abogacía Española. – Valencia: Consejo General de la Abogacía Española, 2015. – P. 271-272.

Іваницький С.О.

автоматично, незалежно від бажання адвоката, тоді як до громадських об'єднань учасники вступають добровільно. До речі, в п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» прямо зазначено, що дія цього закону не поширюється на суспільні відносини в сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення організацій, які здійснюють професійне самоврядування.

Попри нестабільність судової практики[1], з точки зору КАС України та позицій судів загальної юрисдикції, органи адвокатського самоврядування переважно розглядаються як суб'єкти владних повноважень, тоді як організаційні форми адвокатської діяльності такими не є.

Приватний елемент в адвокатурі знаходить прояв у самостійному здійсненні управління внутрішніми справами (самоврядуванні), фінансуванні потреб самоврядних органів за рахунок членських внесків. Претендент, який має намір здійснювати адвокатську діяльність, добровільно стає самозайнятою особою. За особистою ініціативою адвокатів на підставі установчих документів (статут) створюються адвокатські бюро й об'єднання, ліквідація яких може відбутися в будь-який момент залежно від волевиявлення засновників.

Клієнти вільно обирають того чи іншого адвоката для захисту індивідуальних прав та інтересів. Відносини між ними в значній кількості випадків виникають з приводу реалізації норм приватного права. До договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права (ч. 3 ст. 27 Закону). Адвокат і клієнт є рівноправними суб'єктами договору про надання правової допомоги, між якими відсутні відносини влади-підпорядкування, субординації.

[1] Спори щодо рішень КДКА і ВКДКА про позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю є адміністративними // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 41-43; Спори щодо організації діяльності адвокатури не є адміністративними // Український адвокат. – 2016. – № 4. – С. 34-37; Писарев О. Юрисдикція на вимогу / О. Писарев // Закон і бізнес. – 2016. – № 27. – С. 2.

Іванцький С. О.

Значною є питома вага диспозитивного регулювання відносин між адвокатом й довірителем.

Чи не найскладнішим є питання економічної природи адвокатури. У законодавстві Німеччини, Литви, Молдови та ін. містяться норми про некомерційний характер адвокатури. Правова база інших країн (Естонія, Таджикістан тощо) включає приписи протилежного змісту. У теорії суперечки між противниками[1] й прихильниками[2] комерційного статусу адвокатури тривають.

У Законі НААУ визначена як некомерційна професійна організація. Щодо підсистеми організаційних форм адвокатської діяльності такі застереження відсутні. Діяльність адвокатських об'єднань і бюро має ознаки господарської діяльності згідно ст. 3 ГК України.

Діаметрально протилежні погляди щодо ролі комерційної складової в адвокатській діяльності навряд чи вдасться примирити в найближчій перспективі, оскільки це «вічне» питання зачіпає ментальні (світоглядні) й насущні основи діяльності багатьох адвокатів. Компромісним варіантом може бути застосування більш нейтрального терміну «економічна діяльність», який використовується в ЄС для характеристики адвокатської діяльності згідно значення, що вироблено

Іванцький С.О.

[1] Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 6-7; Хотенець П.В. Правовий статус адвоката в Україні: дис … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Хотенець Павло Васильович. – Х., 2001. – С. 96; Іванцова А.В. Організаційні форми діяльності адвокатури: Монографія / А.В. Іванцова. – Харків: видавництво «ФІНН», 2011. – С. 150; Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве / Т.В. Варфоломеева. – К.: Институт адвокатуры при Киевском университете имени Тараса Шевченко, 1998. – С. 27, 36.

[2] Гвоздій В. Маркетинг адвокатської діяльності / В. Гвоздій // Вісник Національної асоціації адвокатів України. – 2014. – № 8. – С. 24; Резолюція № 1 з'їзду юридичних фірм та приватних юристів України // Український адвокат. – 2009. – № 2. – С. 25.

в прецедентній практиці ECJ[1] й Директиві 2006/112/ ЕС[2].

З позицій європейського права діяльність адвоката чи адвокатського об'єднання розглядається як «undertakings»[3] (підприємство), й в більшості країн Європи підпадає під регулювання конкурентного законодавства. Відповідно професійні асоціації адвокатів трактуються як асоціації підприємств. Існують й винятки[4], проте загальною особливістю є досить пильний нагляд уповноважених державою органів за дотриманням професійними асоціаціями адвокатів у процесі регуляторної діяльності законодавства про захист конкуренції.

З огляду на викладене вище, правова природа адвокатури утворена домінуючим публічним елементом й підпорядкованим приватним. Публічний компонент виступає «обличчям», стрижнем адвокатської діяльності. Даючи розгорнуту характеристику сутності адвокатури, слід констатувати її публічно-приватну природу.

Рагульський С.О.

---

[1] Case C-309/99 Wouters. Judgment of the European Court of Justice of 19 February 2002 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99; Sauter W. State and market in European Union Law. The public and private spheres of the internal market before the EU Courts / W. Sauter, H. Schepel. – New York: Cambridge University Press, 2009. – P. 67; Case C-301/14. Judgment of the European Court of Justice of 3 December 2015 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?=616502;

[2] Directive 2006/112/EC of the Council of the European Union of 28 November 2006 on the common system of the value added tax // Official Journal of the European Union. – 2006. – december 11. – P. 11.

[3] Treaty of the functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. – 2012. – october 26. – P. 88-89; Sauter W. State and market in European Union Law. The public and private spheres of the internal market before the EU Courts / W. Sauter, H. Schepel. – New York: Cambridge University Press, 2009. – P. 80.

[4] Case C-309/99 Wouters. Judgment of the European Court of Justice of 19 February 2002 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99; Competitive restrictions in legal professions. – Paris: OECD, 2009. – P. 10, 67.

Визначивши багатовимірний внутрішній зміст адвокатури, необхідно уточнити її диспозицію в системі суспільства, держави і права. Існує п'ять основних підходів щодо місця адвокатури в складі тієї чи іншої системи вищого рівня:

– етатистський – його прибічники відносять адвокатуру до системи судової влади[1], юстиції в широкому розумінні цього слова чи системи кримінальної юстиції[2]; системи органів, що здійснюють правоохоронну діяльність[3] або державний захист[4];
– суспільний – адвокатура розглядається як інститут громадянського суспільства[5], соціуму[6];

---

[1] Колотій Ю. Виступ учасника засідання Ради Спілки адвокатів України // Наша спілка: інформаційний бюлетень Спілки адвокатів України. – 2009. – № 1. – С. 10.

[2] Тацій Л.В.Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тацій Лариса Василівна. – Харків, 2008. – С. 26-27.

[3] Козьминых А.В. Роль института адвокатуры в реализации правозащитной функции гражданского общества: дис … канд. полит. наук: 23.00.02 / Козьминых Алена Витальевна. – Одесса, 2008. – С. 93.

[4] Гольдштейн М.Л. Принципы организации адвокатуры / М.Л. Гольдштейн. – СПб.: Типография Правительствующего Сената, 1900. – С. 24.

[5] Прилуцький С.В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): Монографія / С.В. Прилуцький. – К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2012. – С. 307; Проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Україні» № 3061 від 03.02.2003 р. (внесений народним депутатом Соболєвим С.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=14128&pf35401=29324; Резолюция международной региональной конференции «Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы» (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент) / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 178; Мартинович И.И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И.И. Мартинович. – Минск: Тесей, 2002. – С. 141.

[6] Саргсян Д.Г. Основные проблемы формирования и деятельности

Ванідзький С. О.

– системно-соціальний – його прихильники визначають належність адвокатури як незалежного елемента до однієї із соціальних систем – політичної[1], правової[2], правозахисної тощо;
– комбінований – адвокатура розглядається як елемент декількох згаданих систем;
– позасистемний – його прибічники[3] не включають адвокатуру до жодної із систем, розглядаючи її як самостійний, самоврядний інститут.

Ващицький О.О.

адвокатуры в условиях образования правового государства: Автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: 12.00.04 / Д.Г. Саргсян. – Ереван, 2012. – С. 4.

[1] Яновська О.Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії / О.Г. Яновська // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 109; Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01 / Святоцький Олександр Дмитрович. – Київ, 1994. – С. 180.

[2] Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве / Т.В. Варфоломеева. – К.: Институт адвокатуры при Киевском университете имени Тараса Шевченко, 1998. – С. 50; Рафальська І. Реформа адвокатури: погляд професіонала // Український адвокат. – 2007. – № 7. – С. 11; Проект Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція), розроблений Асоціацією правників України // Український адвокат. – 2008. – № 6. – С. 19; Проект Закону про адвокатуру № 5187 від 27.02.2004 (внесений народним депутатом Маркуш М.А.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=17311; Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція) № 4353 від 14.04.2009 р. (внесений народними депутатами Власенком С.В., Бережною І.Г., Міщенком С.Г.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35003; Концептуальні засади законодавчого розвитку адвокатури України // Адвокат. – 2006. – № 9. – С. 52.

[3] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953; Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» № 4353-1 від 06.05.2009 р. (внесений народними депутатами Олійником С.В., Портновим А.В., Пилипенком В.П.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35165.

До складу адвокатури входять особи, яких важко назвати групою аматорів. Людина свідомо набуває статус адвоката з метою заняття професійною діяльністю. Сферою цієї систематичної діяльності є право, правова система. Можна говорити про загальносуспільну роль адвокатури, але саме в галузі юриспруденції на адвокатуру покладаються особливі завдання й очікування людей, саме тут знаходиться її професійний «ареал». Більше того, саме тут відсутність адвоката здатна повністю зупинити дію правозастосовного механізму через прямі приписи закону (КПК України та ін.).

Тож адвокатура виступає невід'ємним інститутом правової системи. Але не «гвинтиком» чи формальним додатком для забезпечення благополучної «картинки» демократичного судочинства, а незалежним, рівноправним суб'єктом, який здатен ефективно протидіяти будь-яким порушенням прав людини. Важливою передумовою дієвого надання клієнту правової допомоги є міцний правовий статус адвоката. Для цього він, передусім, не повинен бути підпорядкований державі, представники якої зазвичай виступають основними процесуальними опонентами.

У доктрині можна виділити два основні підходи щодо розуміння змісту поняття «правова система» – всеохоплюючий і партикулярний.

Прибічники[1] першого відносять до складу цієї системи фактично усі явища правового життя. Правова система

[1] Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія / Н.М. Оніщенко. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С. 18; Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні: Монографія / М.Г. Хаустова. – Х.: Право, 2008. – С. 23-24; Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних ВНЗ / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 560; Карбонье Ж. Юридическая социология / Ж. Карбонье / Перев. с франц. – М.: Прогресс, 1986. – С. 175; Summers R.S. Form and function in a legal system – a general study / R.S. Summers. – New York: Cambridge University Press, 2006. – P. 3-4; Поляков И.И. Теория права и государства:

Іванцірський С.О.

розглядається як синонім права, законодавства, національної правової системи. Учені-компаративісти використовують термін, що розглядається, для позначення правової сім'ї. Абсолютна більшість явищ правової реальності, юридичного буття визначаються таким чином як елементи правової системи.

Прихильники другого підходу намагаються конкретизувати склад системи, що розглядається, шляхом зазначення переліку елементів або підсистем.

Останній підхід убачається більш конструктивним, адже механічне об'єднання усіх правових явищ не завжди становитиме систему.

Науковцями, що представляють партикулярний напрям, сформовано відмінні позиції щодо елементного складу правової системи.

На думку Л.А. Луць, елементами правової системи можуть розглядатися лише суб'єкти права[1], що обгрунтовується тим, що вони є однопорядковими правовими явищами й мають необхідні властивості для досягнення мети правової системи, уособлюють її ознаки, вирізняються між собою, забезпечують стійкі зв'язки.

Б.В. Малишев наполягає, що єдиним вірним критерієм віднесення тих чи інших правових явищ до складу правової системи є її функція та мета. Тому, на його думку, до правової системи входять далеко не всі правові явища, а лише ті, які беруть участь у здійсненні її основної функції – правового регулювання.

Іванцький С.О.

Учебник / И.И. Поляков. – Одесса: Феникс, 2011. – С. 142; Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. / П.М. Рабінович. – Львів: Край, 2007. – С. 118.

[1] Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія / Л.А. Луць. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – С. 42.

Як підсистеми правової системи зазначаються: 1) підсистема об'єктивного права – норми права (система права) та форми права (система законодавства) як результат правотворчості; 2) підсистема праворозуміння – суспільна правова ідеологія, домінуючий тип праворозуміння; 3) підсистема правовідносин – правовідносини як модель зв'язку суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, індивідуально-правові акти правозастосування, юридична практика як сукупність правоположень, що виникли в результаті реалізації норм права[1].

Вказаний автор згадує регулятивну функцію права, але обминає увагою іншу фундаментальну функцію права – охоронну. Її зміст трансформується в діяльності адвокатури в захист й охорону прав фізичних та юридичних осіб, інтересів суспільства та держави.

Можна погодитися із А.М. Колодієм, який вказав, що до правової системи слід відносити тільки ті елементи, які забезпечують ефективне створення, реалізацію і охорону права, й включив до їх переліку сукупність державних і недержавних тільки юридичних органів і організацій, що функціонують для створення, реалізації і охорони права[2].

Адвокатура повинна мати статус самостійного самоврядного інституту правової системи, який в системі юридичних координат реально спроможний обстоювати публічні й приватні інтереси.

В ст. 2 Закону адвокатура України визначається як недержавний, самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно

Іванцівський С.О.

---

[1] Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б.В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – С. 104, 111-112.

[2] Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01, 12.00.02 / Колодій Анатолій Миколайович. – Київ, 1998. – С. 262, 264.

вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом.

Формулюючи термінологію, законодавець намагався розробити універсальне поняття, що з одного боку, відображає організаційний, інституційний аспект явища й дозволяє охопити основні компоненти; з іншої сторони, характеризує соціальне призначення й специфіку.

Окреслена дефініція є узагальнюючою, оскільки юридичної особи з назвою «адвокатура» не існує. Правовими формами адвокатського самоврядування зі статусом юридичної особи є Національна асоціація адвокатів України та її регіональні органи. Останні охоплюються поняттям адвокатури як одна з підсистем. Загалом статус юридичної особи потрібен тому чи іншому органу адвокатського самоврядування для ефективної поточної реалізації власних функцій. Якщо за характером виконуваних завдань члени органу самоврядування досить рідко виконують свої обов'язки, наприклад, члени ревізійної комісії адвокатури регіону, то й особливої необхідності створювати юридичну особу не має. Натомість така потреба є нагальною для забезпечення роботи РАР і КДКА, що мають відповідний статус.

Підтримуючи загальну логіку нормативного підходу, слід, тим не менше, з огляду на завдання дослідження, поглибити й чіткіше окреслити організаційно-системну складову поняття адвокатури, вилучивши з нього елементи, що можуть бути розкриті на іншому рівні. Останні утворені, зокрема, словосполученням «а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом», яке значною мірою повторює використаний на початку речення термін «самоврядний інститут». Окрім того, з позицій системного підходу важливим є зазначення про належність адвокатури до тієї чи іншої системи вищого рівня, що дозволяє за допомогою

Іванцький С.О.

філософського методу сходження від абстрактного до конкретного сформувати уявлення про природу досліджуваної підсистеми. Як основний конституюючий компонент, що згуртовує інші елементи поняття адвокатури, слід розглядати мету. Вона є найстабільнішою, первинною одиницею, на базі якої формуються функції та система.

Отже, адвокатура – це самоврядний інститут правової системи, що об'єднує адвокатів у межах організаційних форм адвокатської діяльності й самоврядування з метою забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Іваницький С.О.

1.2 Генеза правових і доктринальних основ адвокатури

Останні напрацювання вчених-шумерологів з розшифрування клінописних таблиць дозволяють стверджувати про зародження зачатків адвокатури[1] в Месопотамії (Межиріччя) в часи Саргона Древнього (XXIV ст. до н. е.). У староассирійський період, що тривав до XVI ст. до н.е., поряд із представництвом інтересів позивача в суді близькими родичами, сторони дедалі ширше користувалися можливістю найняти стороннюю особу – адвоката[2] (rabisum), який згадувався також як «представник міста»[3], «адвокат палацу»[4]. Довіритель зобов'язувався оплатити правову допомогу, надану адвокатом, згідно контракту між ними. Представник, своєю чергою, був уповноважений шукати й перевіряти факти шляхом опитування, витребування й огляду документів[5]. Відплатний характер допомоги захисника свідчив про затребуваність й розвиненість правових відносин з обстоювання чужих інтересів.

Іваницький С.О.

[1] Wilcke C. Early ancient Near Eastern law: a history of its beginnings / C. Wilcke. – Winona Lake: Eisenbrauns, 2007. – P. 187-189.

[2] Veenhof K.R. Mesopotamia. Old Assyrian period / A history of Ancient Near Eastern law / Edit. by R. Westbrook. – Vol. 1. – Leiden: Brill, 2003. – P. 441, 443.

[3] The Assyrian dictionary / Edit. board R.D. Biggs, J.A. Brinkman, M. Civil, W. Farber etc. – Vol. 14. – Chicago: Oriental institute, 1999. – P. 21.

[4] Veenhof K.R. Mesopotamia: the Old Assyrian period / K.R. Veenhof, J. Eidem. – Fribourg: Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen, 2008. – P. 95.

[5] Larsen M.T. The Old Assyrian city-state and its colonies / M.T. Larsen. – Copenhagen: Akademisk Forlag, 1976. – P. 284; Veenhof K.R. Mesopotamia : the Old Assyrian period / K.R. Veenhof, J. Eidem. – Fribourg: Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen, 2008. – P. 129-130.

Дещо згодом первісні форми адвокатури набули поширення в Давній Індії[1], Греції, Римі, Єгипті[2] та інших країнах.

Поживним грунтом для розвитку європейської адвокатури став соціальний устрій давньогрецького міста-держави Афіни. На тлі розвиненої культури й демократії в цьому полісі діяв закон, який вимагав від кожного громадянина особисто захищати себе в суді. Суддями ж виступали представники народу, звичайні громадяни, які на загальних зборах заслуховували аргументи сторін. Основні учасники таких зібрань, отже, не володіли юридичними знаннями.

Звідси, афінське судочинство рідко залежало від доводів щодо тлумачення закону чи правової доктрини[3]. На перший план виходило ораторське мистецтво, здатність переконати демос у власній правоті. Невміння емоційно довести свою позицію перед широкими народними масами неминуче тягнуло програш справи.

Проте не всі громадяни мали навички виступу перед аудиторією. Фізичні й психологічні дані значної кількості осіб не дозволяли їм впевнено, ясно та обґрунтовано викласти свою думку в справі, підкріпити її юридичними доводами. Відповіддю на соціальний запит стала діяльність логографів і дикографів, які почали брати з учасників процесу плату за складання логографій (промов). Серед членів полісу робота логографів не користувалася авторитетом через готовність останніх за гроші писати промови відразу обом сторонам судового змагання.

---

[1] Sharan M.K. Court procedure in Ancient India / M.K. Sharan. – New Delhi: Abhinav Publications, 1978. – P. 44-45.

[2] Law and legal practice in Egypt from Alexander to the Arab conquest / Edit. by J.G. Keenan, J.G. Manning, U. Yiftach-Firanko. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P. 484.

[3] Cohen D. Law, violence, and community in Classical Athens / D. Cohen. – New York: Cambridge University Press, 2000. – P. 61.

Іванцький С. О.

Логографія вивчалася стороною напам'ять й оголошувалася в суді. Недоліком логографії стала обмежена можливість її використання як промови переважно наступального характеру (позов, обвинувачення тощо). Для оборони від претензій процесуального опонента чи подання репліки використати логографію вдавалося не завжди, оскільки було важко спрогнозувати перелік контраргументів протилежної сторони. Прагнення не залишити учасника процесу в безпорадному стані зумовило поступовий допуск як захисників сторонніх осіб з числа друзів, родичів, а згодом й найманих ораторів – синегорів.

Після самостійного оголошення першої промови, позивач просив суд надати можливість сторонній особі виступити із другою промовою (девтерологією). Синегор доповнював промову основної сторони, подавав репліку, вторинне заперечення[1].

Характеризуючи становлення ранніх форм грецької адвокатури, слід відзначити її допоміжний характер, відсутність самостійного місця в системі судочинства. Логографи узагалі не з'являлися в суді, а синегори були уповноважені лише доповнювати головну промову позивача. Обидві категорії більшою мірою покладалися на ораторські здібності. Оратори, своєю чергою, не були закритим класом чи професією[2]. Юридичні пізнання, за якими зверталися до законників (прагматиків), залишалися на другорядному плані.

Справжньою колискою європейської адвокатури став Древній Рим, який на тисячоліття уперед визначив рух континентальної правової системи. Першими представниками сторін у суді тут були родичі. Проте фаховий

[1] Стоянов А. История адвокатуры / А. Стоянов. – Вып. I-й. Древний мир: Египет, Индия, Евреи, Греки, Римляне. – Харьков: Университетская типография, 1869. – С. 35.

[2] Harrison A.R.W. The law of Athens / A.R.W. Harrison. – Oxford: Oxford University Press, 1971. – P. 204.

Іванцький С.О.

стрижень професії сформувався на основі інституту патронату. Клієнт обирав собі серед патриціїв патрона, приписувався до його роду. Відносини між ними стосувалися широкого кола питань, наприклад, клієнт мав зобов'язання обдаровувати приданим доньок патрона[1], викупати його з полону[2], сплачувати грошові штрафи тощо. Своєю чергою патрон роз'яснював клієнтові припису закону й повинен був захистити його в суді[3].

Із розпадом інституту патронату багатогранна система заступництва між патроном і клієнтом трансформувалася у відносини судового захисту. Після завершення процесу клієнт винагороджував патрона за допомогою гонорару, що розглядався як добровільний, почесний дарунок, вдячність.

Втрата патриціями монополії на надання правової допомоги зумовила дихотомічний розподіл правничої професії на судових ораторів (адвокатів) і юрисконсультів (jurisprudents[4], jurists[5]). Перші вивчали риторику й основну увагу приділяли навичкам красномовства. Вони могли не володіти правовими знаннями й за потреби звертатися за порадою до юрисконсультів. Цицерон зазначав, що для великого судового оратора (патрона) знання закону є

Іваницький С.О.

[1] The Roman Antiquities of Dionysius of Halicarnassus in seven volumes. – Volume I. – Aberdeen: University Press, 1960. – P. 341.

[2] Паделетти Г. Учебник истории римского права: перев. с итал. / Г. Паделетти. – Одесса: Типография П.А. Зеленого, 1883. – С. 46.

[3] Forsythe G. A Critical History of Early Rome: from prehistory to the first Punic War / G. Forsythe. – Berkeley: University of California Press, 2005. – P. 216.

[4] Crook J.A. Legal advocacy in the Roman world / J.A. Crook. – Ithaca: Cornell University Press, 1995. – P. 16, 40-41; Buckland W.W. Roman law and common law: a comparison in outline / W.W. Buckland, A.D. McNair. – New York: Cambridge University Press, 2008. – P. 408.

[5] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 23.

не більш необхідним, ніж інші види загальних знань, такі як історія, географія чи філософія[1]. Надаючи підвищеного значення риторичним вмінням, Квінтиліан не соромився розглядати одним із завдань оратора «здійснення впливу на почуття суддів й відволікання їх розуму від правди»[2].

До плеяди визначних римських ораторів належали Юлій Цезар, Гай Гракх, Марк Антоній, Цицерон, Квінтиліан та інші.

Стосовно другої гілки правової професії Цицерон вказував, що юристи мають бути кваліфікованими з трьох питань у галузі права: agere, cavere й respondere[3]. Agere включало інструктування, керівництво процесуальними діями сторони в суді; cavere – проектування й участь в процесі укладення угод; respondere – надання юридичних консультацій і порад.

Із збільшенням кількості й складності звернень до адвокатів актуалізувалася необхідність теоретичного осмислення повсякденних проблем юридичної практики. До їх числа належала, зокрема, оплата допомоги адвоката. Одним з перших дослідників, якого життя змусило звернутися до цього аспекту, став Квінтиліан. Римський вчений замислювався над питанням, чи завжди оратор має виконувати свої обов'язки даром, безвідплатно? Шукаючи відповідь на нього, Квінтиліан зазначав, що «якщо домашні обставини оратора пов'язані із витратами, які перевищують його достаток, то й за усіма законами він може прийняти запропоновану винагороду, адже й Сократ не відмовлявся від принесених йому життєвих припасів; й Зенон,

[1] Crook J.A. Legal advocacy in the Roman world / J.A. Crook. – Ithaca: Cornell University Press, 1995. – P. 40.

[2] Powell J. Introduction / J. Powell, J. Paterson / Cicero the advocate / Edit. by J. Powell and J. Paterson. – New York: Oxford University Press, 2004. – P. 25.

[3] Mousourakis G. Roman law and the origins of the civil law tradition / G. Mousourakis. – Heidelberg: Springer, 2015. – P. 56.

Іванцівський С.О.

Клеанф, Хрісіпп приймали винагороду від своїх учнів… Така відплата не тільки справедлива, але й навіть потрібна, оскільки ця праця й увесь час, що витрачається на чужі справи, позбавляють можливості утримуватися іншими засобами»[1].

В республіканський період питання гонорару привернуло увагу законодавця й отримало нормативну регламентацію. У 204 р. до н.е. було прийнято закон Цинція, який, на думку більшості істориків, встановлював заборону адвокатам приймати плату за свої послуги[2]. З точки зору інших дослідників, закон Цинція забороняв адвокату обумовлювати й брати собі гонорар до початку процесу, проте дозволяв отримувати його після закінчення розгляду справи у вигляді подарунка[3]. Попри юридичні обмеження, адвокати продовжували брати винагороду за свої послуги.

В добу принципату прийшло розуміння неприродності встановленої заборони й імператор Клавдій дозволив адвокатам брати гонорар, що не перевищує 10.000 сестерціїв[4]. При Александрі Севері за адвокатами визнано право на позов про стягнення гонорару, що ознаменувало посилення ролі фінансової складової взаємин із клієнтом, відхід від альтруїстично-патерналістської моделі відносин.

Докорінної зміни організація римської адвокатури зазнала в епоху домінату. Як адвокати, так й юрисконсульти

Іванцівкий С.О.

---

[1] Quintiliano M.F. L'istituzione oratoria / M.F. Quintiliano. – Vol. 2. – Torino: Unione tipografico-editrice Torinese, 2003. – P. 674.

[2] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 35.

[3] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С.53.

[4] Тацит К. Сочинения в двух томах. – Том 1. Анналы. Малые произведения / К. Тацит. – Л.: издательство «Наука», 1969. – С. 182.

перетворилися на урядових функціонерів, юридична практика стала все більш бюрократизованою[1].

За часів Юстиніана адвокатська професія остаточно набуває характеру посадової служби. Допуск до професії й притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності здійснював начальник провінції (міста). Адвокати розподілялися на штатних й позаштатних. Кількість перших жорстко лімітувалася. Вони наділялися правом практикувати в усіх судах. На другу категорію адвокатів numerus clausus не поширювався, закон уповноважував їх надавати правову допомогу в нижчестоящих судах.

Усвідомлення значення фахової компетентності як наріжного каменя адвокатської корпорації зумовило розширення переліку критеріїв до претендентів на здобуття адвокатського звання. До традиційних обмежень (заборона доступу до професії поширювалася на осіб, які не досягли 17-річного віку, жінок, сліпих на обидва ока, гладіаторів, осіб, які, користуються дурною славою та ін.[2]), додалися нові законодавчі вимоги, які передбачали необхідність проходження курсу навчання в юридичній школі й складання іспиту, що сприяло подальшій професіоналізації адвокатури.

В період пізньої Римської імперії виникають перші професійні асоціації адвокатів. Адвокати об'єднуються в collegia, collegium при судах. Члени колегій були піднаглядні суддям відповідних судів, які вносили їх до спеціального списку (matricula). З середини V ст. колегії перетворилися на закриті корпорації. Фактично встановлений numerus clausus змушував претендентів роками чекати появи вільної вакансії,

[1] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 27.

[2] The Dygest of Justinian / Translated by C.H. Monro. – Vol. 1. – Cambridge: Cambridge University Press, 1904. – P. 139-145.

Іванцький С.О.

при цьому сини адвокатів вносилися до matricula поза чергою[1].

На протязі століть римська адвокатура еволюціонувала від епізодичного представництва інтересів родичами чи патронами до систематичного надання юридичної допомоги спеціально підготовленими знавцями права, які становлять окрему професію із зачатками станового самоврядування. Античним законодавцем закладено фундамент принципів адвокатури (професійна компетентність, розумна винагорода, конфіденційність та ін.), що отримали розвиток у сприятливих історичних умовах.

Раннє Середньовіччя (500-1050 рр.) називають періодом «права без юристів»[2]. У варварських королівствах Європи, що виникли на руїнах Візантійської держави, надання юридичної допомоги нужденним не розглядалося серед пріоритетних завдань й належного законодавчого забезпечення не отримало. Всевладдя місцевих феодалів, становлення таємного, інквізиційного процесу, поширення ордалій і судових поєдинків залишали мало місця для адвокатури.

Тим не менше, архівні джерела містять посилання на правових функціонерів тогочасної доби – jurisperiti[3], advocati, causidici, legis docti, jurisprudentes[4] та ін.

Справжньою хранительницею юридичних знань стала католицька церква. Священнослужителі належали до тих нечисленних осіб, які були грамотними, мали освіту

[1] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 26-27.

[2] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 46.

[3] Evans G.R. Law and theology in the Middle Ages / G.R. Evans. – New York: Taylor&Francis Groupe, 2003. – P. 67.

[4] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 61.

Іванцький С.О.

й здатність логічно аргументувати позицію в суді. У церковних судах сторона користувалася правом з'явитися особисто або через представника, яким виступав proctor чи advocate[1]. З XII ст. членам духовенства було заборонено виступати захисниками в світських судах, окрім випадків обстоювання прав вдів чи сиріт, а також інтересів церкви.

У Франції першим текстом, де згадувався термін «адвокат» (avocat) став прийнятий у 802 році Les capitulaires de Charlemagne, яким закріплено, що «ніхто не може бути адвокатом, якщо він не є миролюбивим, богобоязливим й не любить справедливість»[2].

В «Установленнях Святого Людовіка» (1270 р.) на адвокатів покладався обов'язок захищати вдів і сиріт й дотримуватися заборони укладати угоди з клієнтом, якому надається правова допомога[3]. Останній імператив заклав основи формування принципу уникнення конфлікту інтересів.

Починаючи з XIII ст. для позначення асоціації адвокатів, які практикують у парламенті Парижу, застосовується поняття «ordre». Ордонанс Філіпа Валуа 1327 року вперше згадує список (rolle), в якому повинні бути зареєстровані адвокати, а також розподіляє їх на три групи: радники (consilarii), які інколи консультують суд; адвокати (advocatii), які виступають у суді; слухачі (audientes) чи стажисти (nori), які слухають, проте не беруть участі в обстоюванні чужих прав у суді[4].

---

[1] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 555.

[2] Le T. The french legal profession: a prisoner of its glorious past? / T. Le // Cornell international law journal. – 1982. –Vol. 15. – № 1. – P. 65.

[3] The Etablissements de Saint Louis: thirteenth-century law texts from Tours, Orléans, and Paris / Translated and with an introduction by F.R.P. Akehurst. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996. – P. 129.

[4] Le T. The french legal profession: a prisoner of its glorious past? / T. Le //

Іванцьків С. О.

Важливим чинником зростання ролі адвокатури стала підтримка з боку королівської влади. Завдяки навичкам юридичної аргументації, адвокати допомогли французьким монархам у тривалій боротьбі із римськими Папами. У численних листах, складених правниками, вміло доведено неспроможність зазіхань очільників Ватикану на привілеї світських правителів.

Будучи членами парламентського корпусу, адвокати протягом тривалого часу підлягали дисциплінарній юрисдикції виключно з боку законодавчого органу. Допуск до професії здійснювався за умови наявності в претендента вищої юридичної освіти, складання присяги та внесення до списку адвокатів.

В Новий час на додаток до раніше існуючих цензових обмежень для здобувачів адвокатського статусу встановлено вимогу проходження практичної підготовки (стаж). Питання внутрішнього урядування, обрання batonnier та дисциплінарного переслідування віднесено до компетенції членів корпорації. Корінної зміни зазнала гонорарна політика, в основу якої покладено традиції республіканського Риму. Винагорода за захист у суді чи надання порад перестала бути платою за особисту послугу (salarium, salaire), перетворившись на почесний дар з боку клієнта (honorarium, honoraire), який не можна було обумовлювати або стягувати через суд[1]. Поряд з цим, оформився дихотомічний розподіл професії на avocats й avoues, злиття яких відбулося лише в XX ст.

В Англії ранні форми адвокатури були поширені до початку нормандського завоювання. Саксонський документ 997 року згадує представника сторони під найменуванням

ІВАНИЦЬКИЙ С.О.

Cornell international law journal. – 1982. –Vol. 15. – № 1. – P. 65-66.

[1] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С. 105, 111-112.

«forespeca», поряд з яким також застосовувалися поняття «forspreca, vorsprecher, prolocutor»[1].

Перехід від аматорського до фахового виконання обов'язків адвоката відбувся в тринадцятому столітті, коли в межах професії відокремилися дві гілки – serjeants (narrators, pleaders) й attornati (attornatus)[2]. Вказаний дуалізм став основою багатовікової традиції розмежування англійських адвокатів на баристерів й соліситорів (атторнеїв). Перші здійснювали захист у суді, другі виконували підготовчу роботу для баристерів, могли виступати в нижчестоящих судах й реалізували широкий спектр інших функцій.

В 1232 р. вийшло керівництво У. Дроеди про майстерність в адвокатурі, в якому було узагальнено рекомендації щодо забезпечення успішного захисту клієнтів. Допускаючи застосування обману та інших неетичних засобів, автор цієї праці, серед іншого, радить адвокатам «підкупити суддів чи зустрітися із друзями суддів перед початком судового процесу»[3]. Такі підходи засвідчують, що в процесі становлення адвокатури не вдалося уникнути ряду традиційних «хвороб», що охоплюють частину представників корпорації.

Протягом XIV ст. кількість адвокатів збільшилася зі ста сорока осіб (в 1292 р.) до більше ніж двох тисяч[4].

[1] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 549.

[2] Brand P.A. The origins of the english legal profession / P.A. Brand // Law and History Review. – 1987. –Vol. 5. – № 1. – P. 38, 41, 44; Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 578.

[3] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 577.

[4] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 594.

Іванчіврин С.О.

Будучи зосередженою в Лондоні при судах Вестмінстеру, корпорація взяла на себе функцію селекції, підготовки майбутніх членів. Безпосередньо цим займалися Судові Інни (Inns of Court). Відомості про регулярну підготовку учнів в Іннах датуються серединою XIV ст.[1], хоча деякі дослідники вбачають коріння цих установ у діяльності правових шкіл XII ст.[2].

Інни готували баристерів та їх найбільш привілейовану категорію – серджентів (serjeants at law). З XIX ст. останні були трансформовані в королівських адвокатів (queen's counsel). Особливістю внутрішньої організації судових Іннів (Lincoln's Inn, Gray's Inn, Inner Temple, Middle Temple) є те, що вони виступають спільною формою самоврядування адвокатів і суддів. Цим пояснюється розуміння й повага у відносинах між представниками різних груп англійського юридичного цеху. Суддя обирався із середовища видатних баристерів, назавжди залишаючись членом свого Інну.

Рівень навчальної підготовки й дисципліни в судових Іннах протягом певних історичних періодів був низьким[3], проте реформи дозволили упевнено тримати передові позиції в справі навчання й консолідації професійної еліти правничої спільноти.

Витоки другої гілки адвокатури – інституту соліситорів – сягають часів Генріха III. Навчальними центрами аторнеїв тривалий час були Канцлерські Інни (Innes of Chancery),

---

[1] Bedwell C.E.A. A brief history of the Middle Temple / C.E.A Bedwell.. – London: Butterworth & Co, 1909. – P. 4; Timberlake E. W. Origin and development of advocacy as a profession / E.W. Timberlake // Virginia Law Review. – 1922. –Vol. 9. – № 1. – P. 31.

[2] Hopkins J.L. The Temple and the Inns of Court / J.L. Hopkins // Saint Louis Law Review. – 1917. –Vol. 2. – № 1. – P. 3.

[3] Holdsworth W.S. A history of english law in twelve volumes / W.S. Holdsworth. – Vol. IV. – London: Methuen & Co. Ltd, 1945. – P. 265.

Іваницький С.О.

які водночас виступали платформами для професійного згуртування.

В 1825 році було засновано Правове товариство Англії та Уельсу, до лав якого увійшли аторнеї, соліситори та проктори церковних судів. Наприкінці XIX ст. вказані категорії правових функціонерів було об'єднано під найменуванням «соліситори». Особливістю статусу соліситорів є те, що вони виконують широкий діапазон функцій, значну частину яких у континентальній Європі зазвичай здійснюють нотаріуси (оформлення угод купівлі-продажу нерухомості, посвідчення довіреностей тощо).

В Німеччині часів раннього Середньовіччя адвокатура отримала слабкий розвиток. Серед германських племен був поширений негативний погляд щодо можливості заміни однієї особи іншою під час битви, незалежно від того, чи відбувається вона на реальному полі битви або в суді[1].

Попри це, первинні форми «дружньої» адвокатури (forespeka, vorsprecher, redesman, rechtsprecher, spruchman, rechtsager, asega, eosago, sagibaro, talman[2]) застосовувалися в судочинстві. За деякими виключеннями (раби, єретики, сліпі, малолітні тощо) представником (forespeka) могла бути кожна вільна особа. Правової підготовки не вимагалося. За певних обставин forespeka міг бути призначеним з числа членів суду й після виконання захисних обов'язків повертався до здійснення правосуддя. Відмовитися від виконання функцій forespeka дозволялося тільки на дуже серйозній підставі[3].

---

[1] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 546.

[2] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 540.

[3] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 541.

Іванцюрин С.О.

У добровільно-примусово призначеного представника, який не володів правовими знаннями, було мало стимулів наполегливо й кваліфіковано обстоювати інтереси довірителя. Наприкінці XIII ст. в окремих частинах континентальної Європи за реалізацію представницьких повноважень почали брати гонорар. З метою попередження зловживань у цій сфері в двох провідних торгових містах Північної Німеччини – Гамбурзі й Любеці – в 1294 р. було встановлено такси гонорарів[1].

Упорядкування фінансової складової взаємовідносин клієнта й представника в умовах розвитку економіки й збільшення суспільного попиту на правову допомогу сприяло становленню адвокатури як професії. Зважаючи на політичну роздробленість Німеччини, вказаний процес відбувався нерівномірно. До моменту об'єднання земель у складі Німецької імперії (1871 р.) не існувало єдиної системи адвокатури, кожна з держав вирішувала питання організації її функціонування по-своєму.

В окремих місцевостях адвокати призначалися королем (Баварія, Вюртемберг), герцогом (Нассау), міністерством юстиції (Пруссія, Саксонія, Баден) чи апеляційними судами (Ольденбург, Мекленбург-Стреліц). Спільними вимогами до претендентів на здобуття адвокатського звання були наявність вищої юридичної освіти, практичної підготовки, успішне складання державних іспитів. Дисциплінарну юрисдикцію щодо адвокатів здійснювали суди (Бремен, Вюртемберг, Ангальт-Дессау) або органи станового самоврядування (Брауншвейг, Пруссія, Ганновер)[2]. У більшості

[1] Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 542.

[2] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С. 238-240.

Іванцюрин С.О.

держав існували територіальні обмеження на практику адвокатів, нерідким було встановлення numerus clausus.

В 1781 р. у Прусії вдалися до більш радикальних експериментів, скасувавши інститут адвокатури. Замість нього запровадили асистенцратів (assistenzrat), які отримували від уряду заробітну плату й були уповноважені захищати права громадян. Останні не дуже довіряли таким фактично державним чиновникам й невдовзі від цієї новації довелося відмовитися.

Через переповнення стану й гостру конкуренцію загальне становище адвокатури в німецьких державах було досить злиденним. Це змушувало адвокатів займатися побічними заняттями й підбурювати клієнтів до непотрібних сутяжницьких дій, максимально фінансово експлуатувати довірителів, що зумовлювало дуже низький авторитет адвокатської спільноти в очах громадськості.

На відміну від французької адвокатської професії, що успадкувала ораторські традиції республіканського Риму, в німецькій та англійській адвокатурі риторичні навички не отримали значного розвитку. Це пов'язано із формалізмом, казуїстичністю судового провадження, яке потребувало не красномовства, а знання багатьох тонкощів, ретельної роботи зі складним і розгалуженим законодавством й судовою практикою.

Підвалини української адвокатури формувалися за часів Київської Русі. Провідну роль у цьому процесі зіграло не писане, а звичаєве право.

Аналіз основної правової пам'ятки давньоруської держави – Руської правди[1] – засвідчує відсутність посилань на інститут адвокатури. Проте життя вимагало захистити інтереси особи, яка з різних причин не могла самостійно

[1] Правда Русская. Комментарии / Сост. Б.В. Александров, В.Г. Гейман, Г.Е. Кочин и др. / Под ред. Б.Д. Грекова. – М.: издательство Академии наук СССР, 1947. – 862 с.

Іванцівський С.О.

прибути до суду. Приклади цього знаходимо в традиціях звичаєвого копного правосуддя (від слова «копа» – зібрання народу, переважно селян[1]), яке з XIV ст. поширюється на українських землях. Походячи від вервних судів княжої доби, цей вид судочинства проіснував до XVIII ст.

Копний суд на загальних зборах сільської громади вирішував питання кримінального й цивільного характеру, які в основному були пов'язані із крадіжками та земельними суперечками. Особа, яка підозрювалася, за загальним правилом повинна була особисто відповісти на звинувачення. Присутні ж селяни могли її активно опитувати, спростовувати неправдиві відомості тощо.

Між тим, особа, яка підозрювалася односельцями у вчиненні правопорушення, нерідко була відсутня під час засідання копного суду. Задля обстоювання інтересів відсутнього учасника процесу в практиці копного судочинства зароджується інститут заступництва.

В найбільш ґрунтовному емпіричному дослідженні діяльності копних судів І. Черкаський наводить численні приклади[2], коли батько чи матір заступали сина перед копою, дружина представляла чоловіка, діти заступали батьків. Окрім заступництва по крові, право заступання поширювалося на так званих домочадців – слуг чи наймитів. Не виключалася можливість заступництва цілої родини, дому чи двору. Водночас, необхідно зауважити, що копа не приймала заступництва пасивно; вона завжди домагалася дізнатися, з якої причини той, кого заступають, сам не вийшов на копу[3].

---

[1] Мацкевич П. Толковый словарь славянских, древнерусских и византийских терминов / П. Мацкевич. – Одесса: Астропринт, 2010. – С. 70.

[2] Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI - XVIII вв. – К.: друкарня Української академії наук, 1928. – С. 128-133.

[3] Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI - XVIII вв. – К.: друкарня Української академії наук, 1928. – С. 132.

Іваницький С. О.

Попри те, що початковим відліком дослідження вказаного автора виступило XVI ст., цілком очевидно, що практика копного провадження як інститут звичаєвого права формувалася на протязі століть. Це узгоджується із поширеною в історичній науці позицією про функціонування копних судів з XIV ст., хоча окремі дослідники, наприклад, Я. Падох[1], відносять цей різновид вирішення спорів до доісторичних часів.

Заступництво в копних судах, отже, мало переважно родинний характер, при цьому не виключалося представництво, що ґрунтувалося на феодальних зв'язках чи відносинах економічної залежності.

В польсько-литовський період відбувається становлення професійної адвокатури. Запровадження магдебурзького (німецького) права надало жителям міст (Львів, Київ, Рівне, Луцьк, Ковель, Брацлав, Чернігів та ін.) можливість розвивати систему судочинства, що є незалежною від центральної влади. Елементом цієї системи поступово стає особа, яка обізнана з правових питань й спроможна обстоювати чужі інтереси. Уже в привілеї Владислава II від 20 березня 1422 р., яким підтверджувався привілей Казимира III місту Львову від 28 грудня 1360 р., згадується «прокуратор»[2] як представник іншої особи в суді з майнових питань. Щоправда, в пізніших документах нерідким є використання термінів «прокуратор»[3] й «адвокат»[4] для позначення фігури провінційного війта.

---

[1] Падох Я. Суди й судовий процес старої України / Я. Падох. – Нью-Йорк: наукове товариство імені Шевченка, 1990. – С. 20.

[2] Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. / Упоряд. М. Капраль; наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст. – Львів: МГКО «Документальна скарбниця Львова»; ЛДУ ім. І. Франка; ЛВ ІУАД ім. М. Грушевського НАН України, 1998. – С. 70, 72.

[3] Владимірскій-Буданов М. Німецьке право в Польщі й Литві, I – IV / Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV – XVIII в. – Частина 1. – Львів: друкарня наукового товариства імені Шевченка, 1903. – С. 38-39.

[4] Падох Я. Суди й судовий процес старої України / Я. Падох. – Нью-Йорк: наукове товариство імені Шевченка, 1990. – С. 96.

Іванцівкий С.О.

В Статуті Великого князівства Литовського 1529 року адвокат іменується прокуратором. Артикул 9 розділу VI Литовського статуту передбачає, що в справах про маєтки, збитки, насильства жоден чужинець не може бути прокуратором ні в державному, ні в земському суді, але тільки той, хто має нерухомість у Великому князівстві[1]. Тим самим, встановлювався ценз осілості як умова допуску до найбільш соціально значущих категорій судових спорів.

В Литовському статуті 1566 року правовий статус прокуратора отримав повнішу регламентацію. Серед суб'єктів надання правової допомоги артикул 32 розділу IV Статуту згадує «прокураторів» й «уповноважених».

Дозволяючи бути прокураторами особам, які не належать до шляхти (арт. 35), другий Литовський статут забороняв виконувати захисні обов'язки суддям, підсудкам, писарям й тим, хто тільки духовні маєтки держить (арт. 34).

Для прокураторів-чужоземців, які є неосілими у Великому князівстві, була встановлена заборона брати участь у справах про маєтки і про всякі інші речі нерухомі і рухомі. Виняток допускався лише для справ про життя й честь.

Другою редакцією Литовського статуту закладено фундамент забезпечення доступності адвокатури як невід'ємного принципу її організації та діяльності. Артикул 33 зобов'язує суд «надати прокуратора й наказати йому задарма мовити від імені убогих, сиріт і вдов немаєтних»[2]. Наявність механізму призначення соціально незахищеним категоріям осіб захисника, який безкоштовно боронить їх

[1] Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. – Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2002. – С. 246.

[2] Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. – Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 312.

Іванцький С.О.

інтереси, засвідчує усвідомлення публічної природи функцій прокуратора.

Суворими, але справедливими для середньовіччя виступають приписи артикулу 35 Статуту, де зафіксовано, що «коли б який прокуратор, взявшись кому справу його вести і судитись, і вивідавши у нього ту справу і листи [документи] його оглядівши, видав його у тому стороні супротивній, або до тієї сторони його супротивної пристав, і від цього тому, кому він першому обіцяв його справу вести, вийшли збитки, і те б на нього яким явним і слушним доводом доведено було, тоді такий, якщо є шляхтич, честь втрачає, а не шляхтич – життя втрачає»[1]. Наведений припис розкриває відразу два основоположні принципи адвокатури – уникнення конфлікту інтересів та адвокатської таємниці. Розуміючи їх підвищену роль у судочинстві, законодавець орієнтує прокураторів на безумовне слідування цим засадам шляхом встановлення жорстких санкцій за їх порушення.

В частині статусу прокуратора Литовський статут 1588 року в основному відтворює положення попередньої редакції. Окремі приписи уточнюються, наприклад, артикул 57 конкретизує, що відмова прокуратора від здійснення безкоштовного захисту інтересів соціально незахищених верст населення може потягти недопуск його до представництва інших довірителів у суді[2].

Слід зазначити, що на практиці, поряд із прокураторами, діяльність яких дедалі ширше набуває професійного характеру, активну допомогу сторонам процесу в суді продовжують надавати їх приятелі, родичі, а також феодально залежні особи.

---

[1] Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. – Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 312.

[2] Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. – Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. – Кн. 1 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2004. – С. 480.

Іванідський С.О.

Аналіз архівних джерел[1] й напрацювань істориків[2] показує, що в процесуальних документах XVI ст. обидві категорії судових представників (професіонали й аматори) найчастіше згадуються під назвою «умоцовані» («уповноважені»).

В період Гетьманщини відбувається кодифікація норм права, що діяли на українських землях, результатом якої стало укладення «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Попри те, що цей звід не був затверджений урядом, його приписи застосовувалися на практиці.

В пункті 1 артикулу 7 глави VIII кодексу козацького права уперше дається визначення адвоката. Так, «адвокатом, пленіпотентом, патроном, прокуратором й повіреним називається той, хто в чужій справі, за дорученням чиїмсь, замість нього, в суді обстоює, відповідає й вирішує»[3]. З тексту інших пунктів вказаного артикулу випливає, що поняття «адвокат», «повірений», «пленіпотент», «патрон», «прокуратор» розглядаються як синонімічні, тотожні.

Слід зазначити, що на практиці в XVIII ст. представників сторін також іменували «промотор», «присяжний повірений»[4], «меценас»[5].

---

[1] Луцька замкова книга 1560-1561 рр. / Підгот. до видання В.М. Мойсеєнко, В.В. Поліщук. – Луцьк: НАН України, 2013. – С. 179, 251, 276, 309, 440, 551, 582; Документи Брацлавського воєводства 1566-1606 років / Упоряд. М. Крикун, О. Піддубняк. – Львів: наукове товариство імені Шевченка, 2008. – С. 109, 211, 288-290.

[2] Крамар С.І. Місто Кам'янець на Поділлі у XIV-XVIII століттях: магдебурзьке право, судочинство та самоврядування громад. Історико-правовий нарис. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2010. – С. 193.

[3] Права, по которым судится малороссийский народ 1743 г. / Изд. под ред. проф. А.Ф. Кистяковского. – Киев: университетская типография, 1879. – С. 150.

[4] Пашук А.Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII- XVIII ст. (1648-1782) / А.Й. Пашук. – Львів: видавництво Львівського університету, 1967. – С. 112-113.

[5] Волынские записки, сочиненные Степаном Руссовым в Житомире. – СПб.: Императорская типография, 1809. – С. 147.

Іванцюрин С.О.

В пункті 3 артикулу 7 глави VIII «Прав, за якими судиться малоросійський народ» розкривається соціальне призначення адвокатури: «Бути повіреним – це не що інше, ніж сприяти ближньому в його нужді й служити справедливості»[1].

Складаючи присягу, повірений зобов'язувався «к противной стороне не приклонятися» (п. 2 арт. 7), тобто уникати конфлікту інтересів, не зраджувати клієнта.

Пункт 7 арт. 7 Зводу відтворював соціально орієнтовані приписи Литовських статутів. «Вдовам й сиротам недорослим, які жодного майна чи пожитків не мають…суд має визначити повіреного з числа тих, які таке звання при суді отримали… повірений же ці справи в суді має вести вірно й порядно, без стягнення платежу… якщо ж не бажає повірений сприяти убогим – то й відлучити його від суду, за іншими справами в цьому суді не допускати»[2]. Окрім патерналістської ролі держави, наведений фрагмент свідчить про існування системи прикріплення повірених до відповідних судів.

Дещо гуманнішими стають санкції за професійні порушення. Так, умисна «втрата справи» (п. 1 арт. 9) тягнула анулювання судового рішення, стягнення з повіреного подвійного розміру збитків, його арешт чи жорсткі тілесні ушкодження, або, залежно від важливості справи, відрізання язику.

Ненавмисне спричинення збитків довірителю могло потягнути арешт повіреного на чотири тижні із стягненням збитків клієнту.

Отже, в період литовсько-польського панування на українських землях відбувається становлення професійної

[1] Права, по которым судится малороссийский народ 1743 г. / Изд. под ред. проф. А.Ф. Кистяковского. – Киев: университетская типография, 1879. – С. 152.

[2] Права, по которым судится малороссийский народ 1743 г. / Изд. под ред. проф. А.Ф. Кистяковского. – Киев: университетская типография, 1879. – С. 153.

Іванищький С.О.

адвокатури. Якщо бути більш точним, тогочасна адвокатура була напівпрофесійною, оскільки для допуску до захисної діяльності акти законодавства не передбачали як обов'язкові умови наявність юридичної освіти чи стажу практичної роботи в галузі права. Частина прокураторів не володіла особливими правовими пізнаннями й виконувала свої обов'язки епізодично, не сильно відрізняючись від стряпчих (судових представників) у Російській імперії. Були серед прокураторів й особи, які отримали юридичну освіту, набули досвід практичної юридичної діяльності та систематично обстоювали чужі інтереси в суді. Остання група прокураторів зробила справу захисту прав особи своєю професією.

Після поділу Польщі 1772 року територія Галичини й Буковини опинилася в складі імперії Габсбургів. Першим документом, що зробив рішучий крок до професіоналізації адвокатури на українських землях став Загальний порядок судового провадження (Allgemeine Gerichtsordnung), прийнятий в 1781 році. Австрійський законодавець закріпив обов'язковість вищої юридичної освіти для здобувачів адвокатського звання, необхідність проходження практики в адвоката тривалістю не менше 3-х років, складання іспиту в суді на предмет перевірки відповідності визначеним діловим та моральним якостям[1].

16 серпня 1849 року приймається Тимчасове положення про адвокатуру (Provisorische Advocaten-Ordnung). Відтворюючи встановлені раніше цензові обмеження для адвокатських аплікантів, представлений акт йде далі – уперше закладає основи станового самоврядування адвокатів, системи адвокатури. При кожному апеляційному

[1] Allgemeine Gerichtsordnung für Böheim, Mähren, Schlesien, Oesterreich ob und unter der Ennß, Steyermarkt, Kärnten, Krain, Görz, Gradiska, Triest, Tyrol und die Vorlanden. – Wien: J.T.E. Trattnern, kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1781. – S. 170-172.

Іванцьків С.О.

суді передбачається створення професійного самоврядного органу – адвокатської камери[1] (advocatencammer), що формується адвокатами через вибори й самостійно вирішує питання внутрішнього життя корпорації.

На практиці адвокатські камери (палати) в Галичині розпочали реально функціонувати лише з 1862 року[2]. Діяла Львівська, Тернопільська, Перемишлянська й Самбірська адвокатські палати. Попри те, що законодавець не наважився передати палатам широкий обсяг функцій й залишив їх частково залежними від держави у вирішенні атестаційних та дисциплінарних питань, ухвалення цього тимчасового акту сприяло зародженню й активізації внутрішньокорпоративного будівництва.

6 липня 1868 року приймається досить прогресивний закон про адвокатуру (Advocatenordnung). Документ не передбачав numerus clausus чи територіальних обмежень діяльності адвоката. Гонорар визначався шляхом вільної домовленості між адвокатом і клієнтом.

Головним досягненням закону стало закріплення за органами адвокатського самоврядування усієї повноти повноважень щодо допуску до професії та притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. У межах округу апеляційного суду адвокати самостійно обирали адвокатську камеру, її раду, дисциплінарний суд, комісію з прийняття іспитів. Цим створено реальні гарантії незалежності корпорації.

Окрім вже традиційної необхідності отримання вищої юридичної освіти й складання іспиту, новий закон істотно збільшив строк практичного стажу, який мав набути претендент після завершення навчання на юридичному

[1] Provisorische Advocaten-Ordnung. – Wien: Hof- u. Staatsdr., 1849. – S. 3.

[2] Гловацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772-1939 рр.): Монографія / І. Гловацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – С. 228.

Іванищук С.О.

факультеті. Тепер цей термін становив 7 років[1]. В історії світової адвокатури це є, напевно, одним з найбільш великих строків стажування, який дуже негативно сприймався молодими правниками, змушеними півжиття чекати омріяного статусу.

Визначальними документами для розвитку адвокатури на українських землях, що входили до складу Російської імперії, стали прийняті 20 листопада 1864 р. Судові статути, зокрема Устрій судових установлень. Адвокатура складалася з двох груп осіб – присяжних і приватних повірених.

Присяжними повіреними могли бути особи, які досягли віку 25 років; отримали вищу юридичну освіту; набули 5-річний стаж практичної роботи (помічником присяжного повіреного або на посадах у судовому відомстві) й не мали інших[2] цензових обмежень.

Якщо в окрузі судової палати (охоплювала декілька губерній) було не менше 20 присяжних повірених, вони могли звернутися з клопотанням дозволити обрати Раду присяжних повірених. Цей орган розглядав прохання осіб, які бажали приписатися до складу присяжних повірених чи вийти з цього звання; вирішував питання про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності; призначав почергово повірених для безоплатного ходіння в справах осіб, які користуються в суді правом бідності; визначав розмір винагороди повіреному за таксою у випадку недосягнення згоди з цих питань між ним та клієнтом за умови відсутності письмової угоди та ін. У цілому закон

Іванцівкий С.О.

---

[1] Advocatenordnung: herausgegeben 6. Juli 1868 // Reichsgesetzblatt. – 1868. – № 96. – S. 275.

[2] Учреждение судебных установлений / Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений на коих они основаны. – Ч. 3. – СПб.: издание государственной канцелярии, 1867. – С. 220-221.

наділив органи корпоративного самоврядування достатньо незалежним статусом.

На практиці Ради присяжних повірених були утворені лише в округах Санкт-Петербурзької (1866 р.), Московської (1866 р.) та Харківської (1874 р.) судових палат. Наприкінці 1874 року розпорядженням царя подальше відкриття нових Рад було зупинено.

На українських землях, отже, Рада присяжних повірених існувала тільки в окрузі Харківської судової палати. У 1884 році в цьому окрузі перебувало 167 присяжних повірених й 50 помічників присяжних повірених[1]; у 1888 р. їх було 172 й 55 осіб[2]; в 1892 р. – 158 і 76 відповідно[3].

Лише через сорок років Рада присяжних повірених розпочала функціонувати в окрузі Одеської (1905 р.), а згодом і Київської (1915) судових палат. З 1904 р. по 1917 р. частина українських земель (області Війська Донського) перебувала в сфері юрисдикції Ради присяжних повірених округу Новочеркаської судової палати.

В тих регіонах, де Ради присяжних повірених були відсутні, їх повноваження належали місцевому окружному суду. Через службову завантаженість суди не завжди добросовісно виконували закріплені за ними непрофільні функції. Порівняно із Радами присяжних повірених, судові органи були менш вимогливими до дисциплінарних порушень повірених та процесу комплектування адвокатського корпусу.

---

[1] Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1884-1885 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1885. – С. 1-3.

[2] Отчет Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1887-1888 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1888. – С. 3, 7.

[3] Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1891-1892 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1892. – С. 2.

Іванцівський С.О.

Діяльність судів на цій ділянці піддавалася гострій критиці[1] й неодноразово ставилося питання про скасування заборони на відкриття Рад присяжних повірених, проте центральна влада не бажала йти назустріч адвокатському співтовариству.

Прагнучи упорядкувати власне корпоративне життя, адвокати стали об'єднуватися в не передбачені законом професійні формування. Так, у 1881 р. утворюється розпорядчий комітет консультації присяжних повірених при Київському окружному суді, в 1903 р. – комісія з обговорення професійної діяльності одеських присяжних повірених та їх помічників. Окружні суди зазвичай делегували цим структурам частину закріплених за ними повноважень атестаційно-дисциплінарного характеру.

З метою уникнення конфлікту інтересів Устрій судових установлень забороняв присяжному повіреному діяти в суді як повірений проти своїх батьків, дружини, дітей, рідних братів, сестер, дядьків чи двоюрідних братів і сестер. Присяжний повірений не тільки не міг бути одночасно повіреним обох сторін, але й переходити в одній й тій же справі послідовно від однієї сторони до іншої[2].

Стаття 403 Устрою судових установлень покладала на присяжного повіреного обов'язок не розголошувати таємниць свого довірителя як під час провадження в справі, так й у випадку відсторонення від неї або завершення справи.

Усвідомлюючи свою високу соціальну місію, присяжні повірені добровільно об'єднувалися для надання правової допомоги слабозахищеним категоріям населення. З цією

[1] Тальберг В. Наша присяжная адвокатура / В. Тальберг // Киевлянин. – 1888. – 17 декабря. – С. 1.

[2] Учреждение судебных установлений / Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений на коих они основаны. – Ч. 3. – СПб.: издание государственной канцелярии, 1867. – С. 247-248.

Іваницький С.О.

метою в різних містах[1] країни запроваджувалися консультації, де присяжні повірені та їх помічники почергово надавали незаможним громадянам безкоштовні або частково оплачені юридичні послуги.

Приватні повірені поряд із присяжними повіреними були уповноважені надавати правову допомогу в кримінальних і цивільних справах. Відмінність між ними полягала в тому, що для перших були встановлені зменшені вікові (18 років) та освітні (необов'язковість вищої юридичної освіти) вимоги. Приватні повірені не мали власних органів корпоративного самоврядування. Допуск до професії та притягнення до дисциплінарної відповідальності здійснювали суди, які видали їм свідоцтво про право на ведення чужих справ. За загальним правилом, приватні повірені могли надавати правову допомогу тільки на території, що охоплювалася сферою юрисдикції суду, який видав їм зазначене свідоцтво.

Падіння монархії в ході Лютневої революції 1917 р. незначною мірою відобразилося на становищі адвокатури. Головою і багатьма членами Тимчасового уряду були колишні присяжні повірені, які добре усвідомлювали роль корпорації в суспільстві, надавали підтримку її розвитку.

Кардинальні зміни в життя адвокатського співтовариства вніс більшовицький переворот у Петрограді, що відбувся 25 жовтня (7 листопада) 1917 р. Вже 22 листопада 1917 р. Декретом РНК про суд № 1 скасовано раніше існуючі загальні судові установи, інститути судових слідчих, прокурорського нагляду, присяжної і приватної адвокатури[2].

[1] О деятельности киевской консультации по судебным делам за 2-й год ее существования // Киевлянин. – 1880. – № 141. – С. 1; Отчет о деятельности консультации присяжных поверенных и их помощников в гор. Николаеве за 1908 год (восьмой год деятельности). – Николаев: Типо-литография Якубович, 1909. – С. 5.

[2] Декрет о суде № 1 от 22 ноября 1917 г. // Декреты Советской власти: в 2 т. Том I. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г. – М.: Гос. изд-во политической

Іванницький С.О.

Замість цього Декретом впроваджено абсолютну свободу професії. Захисниками на стадії попереднього слідства та повіреними в цивільних справах дозволено бути усім неопороченим громадянам чоловічої або жіночої статі, які користувалися громадянськими правами.

Українська Центральна Рада не визнала владу більшовиків, ухваливши «залишити в силі всі державні органи і установи, які зоставалися на території Української Народної республіки по день 7 листопада 1917 р.»[1].

Більшість українських адвокатів негативно сприйняла жовтневий заколот. Так, на зборах харківських адвокатів було ухвалено резолюцію: «Насильницьке захоплення влади більшовиками…є злочинним посяганням на суверенні права народу, а встановлений ними режим політичного терору – тяжким порушенням основних прав людини і громадянина. Тому влада ради народних комісарів…не повинна визнаватися»[2]. Згадуючи минуле, комуністичні вожді характеризували адвокатуру тих часів як «один із загонів буржуазної контрреволюції»[3]. Цілком очікуваною стає подальша політика партії, спрямована на ліквідацію, нейтралізацію цього опозиційного осередку.

Але таким планам не суджено було швидко реалізуватися через національні державотворчі процеси в Україні 1917-1921 рр.

Іванцький С.О.

литературы, 1957. – С. 124-125.

[1]Закон про виключне право Центральної Ради видавати законодавчі акти УНР від 25 листопада 1917 р. / Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. – Т. 1. 4 березня - 9 грудня 1917 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.] ; відп. ред. В.А. Смолій [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1996. – С. 477.

[2]Резолюция харьковских адвокатов // Русские ведомости. – 1917. – № 258. – С. 6.

[3] Вышинский А.Я. Революционная законность и задачи советской защиты (исправленная и дополненная стенограмма доклада на собрании Московской коллегии защитников 21 декабря 1933 г.) / А.Я. Вышинский. – М.: РИС Мособлисполкома, 1934. – С. 31.

Зважаючи на критичну соціально-економічну і військову ситуацію в країні, питання адвокатури не перебували серед пріоритетів внутрішньої політики УЦР, Української держави чи Директорії, проте знайшли відбиток у законодавстві. Так, згідно ст. 7 Закону Української Держави «Про організацію військово-судових установ та їх компетенції» від 21 червня 1918 р. у судовому засіданні вищих військових судів (Київського і Катеринославського) зобов'язані були брати участь прокурор і захисник[4].

Відповідно до ст. 10 ухваленого в липні 1918 р. Закону Української Держави «Про судові палати й апеляційні суди» при розгляді судовими палатами в порядку артикулів 529 і дальших «Статуту кримінального судочинства» актів обвинувачення адвокати звинувачених допускалися без попереднього виклику бути присутніми при доповіді справи й давати усні пояснення.

4 серпня 1920 р. Радою народних міністрів Директорії (в екзилі) ухвалено закон «Про поступування в штабових судах». Закон дозволяв виступати захисником будь-якій особі, яка не належала до осіб, щодо яких встановлені спеціальні обмеження. Приписи законодавчого акту не було повністю впроваджено в життя, оскільки через декілька місяців війська УНР були змушені залишили територію держави.

Аналізуючи стан нормативного забезпечення діяльності адвокатури в добу національного відродження, слід вказати, що законодавство цього періоду характеризувалося схематичністю й мінливістю, що передусім пов'язано із спрямуванням основних зусиль держави на боротьбу із агресивною військовою політикою сусідніх країн,

[4] Об организации военно-судебных учреждений и их компетенции: Закон Украинской державы от 21 июня 1918 г. / Законодательные акты Украинской державы 1918 года. Апрель-июнь. – Одесса: Практическое правоведение, 1918. – С. 32.

Іванищенкий С.О.

подолання негативних соціально-економічних наслідків іноземної інтервенції.

Паралельно із національними урядами, на частині окупованої більшовиками території України в грудні 1917 р. було створено маріонеткову Українську народну республіку рад робітничих, селянських, солдатських і козацьких депутатів. Постановою Народного секретаріату від 4 січня 1918 р. «Про введення народного суду»[1] скасовувалися усі раніше існуючі суди, а також присяжна й приватна адвокатура.

На практиці, однак, виявилося, що інститут вільного захисту інтересів обвинуваченого кожним бажаючим не є життєздатним. Стала очевидною необхідність поновлення інституту адвокатури.

Після чергового захоплення влади радянськими військами Декретом Ради Народних Комісарів України «Про суд» від 14 лютого 1919 р. було повторно скасовано присяжну і приватну адвокатуру[2]. Замість них Тимчасовим положенням про народні суди і революційні трибунали УСРР, що було затверджено цим же Декретом, утворювалися колегії обвинувачів та правозаступників. Окремі колегії були передбачені для народних судів і революційних трибуналів.

Обрання особового складу колегій в повітах здійснювалося відповідними виконкомами, в містах – раддепами, для ревтрибуналів – губвиконкомами[3]. Право бути обраним на-

Іванцький С.О.

---

[1] Про введення народного суду: Постанова Народного Секретаріату України від 4 січня 1918 р. / Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду Української РСР: в 7 т. – Т.1. 1917-1941 рр. – Київ : Держполітвидав УРСР, 1963 . – С. 30.

[2] О суде: Декрет Совета Народных Комиссаров Украины от 14 февраля 1919 года // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 11. – С. 154.

[3] Временное положение о народных судах и революционных трибуналах Украинской социалистической советской республики: утверждено

лежало усім особам, які задовольняють умовам, що визначені для радянських виборців. Положення не передбачало для членів колегій жодних вимог у частині юридичної освіти чи практичного досвіду в галузі права, що неминуче відображалося на якості роботи окремих товаришів.

Обвинувачення і захист у народному суді здійснювалися членами колегії обвинувачів та правозаступників за чергою, що встановлювалася радою (з'їздом) народних суддів. За існуючими нормами правозаступник був уповноважений здійснювати захист, а вже наступного дня його могли залучити до підтримання обвинувачення.

Але головний наслідок введення в дію зазначеного Положення – набуття адвокатурою «посадового» характеру. Члени колегії обвинувачів та правозаступників почали отримувати заробітну плату від держави, що відразу підірвало незалежність професії, змушуючи інтегруватися в систему державного апарату.

На додаток до цього, Декрет РНК України «Про трудову повинність спеціалістів за судовою частиною» від 16 квітня 1919 р. наділив Народного комісара юстиції та уповноважених ним осіб правом примусово залучати колишніх членів присяжної адвокатури до роботи у відповідних підрозділах юстиції, юрвідділах виконкомів, судових і слідчих установах[1]. Ухилення від трудової повинності розглядалося як саботаж й тягнуло віддання до суду революційного трибуналу.

Однак на початку 20-х років в Москві відбулася кардинальна зміна позиції щодо статусу адвокатської професії.

Декретом Совета Народных Комиссаров Украины от 14 февраля 1919 года // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 11. – С. 155, 159.

[1] О трудовой повинности специалистов по судебной части: Декрет Совета Народных Комиссаров Украины от 16 апреля 1919 года // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 36. – С. 544.

Іванідький С.О.

Попри протести деяких прихильників державної адвокатури[1], 2 жовтня 1922 р. ВУЦВК ухвалюється нове Положення про адвокатуру, в основу якого покладено російський аналог.

При губернських радах народних суддів створювалися губернські колегії оборонців по кримінальних та цивільних справах, членами яких могли бути особи, які задовольняють одній з таких вимог: а) мають практичний стаж відповідальної роботи не менш двох років в органах радянської юстиції, або б) володіють теоретичною й практичною підготовкою, ступінь і лад якої визначається Інструкцією Нарком'юсту[2]. Роз'яснюючи п. «а» арт. 2 зазначеного Положення, Нарком'юст відніс до відповідальної роботи, що зараховується як практичний стаж в органах радянської юстиції, посади прокурорів, членів губсудів та військових трибуналів, помічників прокурорів, народних суддів, слідчих, консультантів і інспекторів НКЮ[3]. Порівняно із приписами, що діяли раніше, новітні цензові критерії стали кроком уперед на шляху професіоналізації адвокатури.

Першою 11 листопада 1922 р. було створено Чернігівську губернську колегію оборонців[4]. Протягом лютого-квітня 1923 р. розпочали функціонувати Катеринославська,

---

[1] Хмельницкий И. Упразднять ли государственную адвокатуру? / И. Хмельницкий // Вестник советской юстиции на Украине. – 1922. – № 2. – С. 18.

[2] Положення про адвокатуру: ухвалено ВЦВК 2 жовтня 1922 р. // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1922. – № 43. – С. 761.

[3] Про тлумачення п. «а» арт. 2 Положення про адвокатуру: обіжник НКЮ № 124 від 10 вересня 1924 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції УСРР. – 1924. – № 45. – С. 438.

[4] Становлення адвокатури в Україні та Чернігівській області (до 90-ліття створення першої в Україні Чернігівської губернської колегії захисників). – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – С. 8.

Іваницький С.О.

Київська, Одеська, Донецька та інші колегії оборонців[1]. Усі члени колегії оборонців прикріплювалися до створених у містах (районах) юридичних консультацій.

Ключовою особливістю організаційної побудови системи адвокатури став вихід за межі державного апарату, «роздержавлення». Адвокати отримали право на загальних зборах формувати Президію колегії оборонців. Цей корпоративний орган вирішував питання про прийом нових членів та накладення дисциплінарних санкцій, призначення безоплатної оборони, здійснював контроль за виконанням членами колегії своїх обов'язків, нагляд за діяльністю повітових бюро тощо.

Переведення колегій оборонців на засади самоокупності створило умови для економічної самостійності адвокатури. Оплата праці оборонців здійснювалася за таксою[2], встановленою Нарком'юстом (при наданні послуг робітникам державних і приватних підприємств, членам комнезамів, червоноармійцям, військовослужбовцям та деяким інших категоріям населення), або на підставі угоди із зацікавленою стороною. Окремі групи громадян повністю звільнялися від оплати правової допомоги.

З отриманої винагороди члени колегії здійснювали відсоткове відрахування коштів у фонд колегії оборонців на утримання Президії та організацію юридичних консультацій.

Послабивши тиск держави на адвокатуру, законодавець залишив за державними органами вагомі важелі впливу (за Президією Раднарсуду і Нарком'юстом закріплювалося

[1] В Екатеринославской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1923. – № 4. – С. 106; В Одесской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1923. – № 4. – С. 104; В Донецкой коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 19. – С. 634.

[2] Про таксу оплати послуг членів Колегії захисників: обіжник № 64 Народного комісаріату юстиції УСРР від 13 червня 1923 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції УСРР. – 1923. – № 20-21. – С. 198-199.

Іванцький С. О.

повноваження усувати членів колегії оборонців) й створив умови для розбудови внутрішньокорпоративного диктату, становлення відносин влади-підпорядкування між Президією колегії та рядовими адвокатами.

Характеризуючи внутрішній стан адвокатури, слід вказати, що за шість років, які минули з початку революції 1917 р., у декілька разів знизилася кількість адвокатів (наприклад, у Київській колегії перебувало 229 осіб, в Одеській – 165 тощо). В умовах розрухи і громадянської війни значна частина присяжних повірених була змушена емігрувати або змінити рід занять. Чимало адвокатів голодувало, корифеї професії продавали свої особисті речі. Нова влада сприймалася багатьма представниками корпорації негативно. Розуміючи приховані опозиційні настрої, більшовики прагнули нейтралізувати осередок вільнодумства шляхом «оробітничення» й «радянизації» адвокатури. До цього спонукала й та обставина, що більшість складу колегій становили дореволюційні правники, насамперед, присяжні повірені, їх помічники, колишні судді і прокурори.

Щоб зменшити питому вагу «буржуазних елементів» держава прагнула наповнити корпорацію представниками робочих і селян. На практиці досягти швидких та ефективних результатів не вдалося. На Катеринославщині 50 % робітників і селян, які були направлені партійними органами для роботи в колегію оборонців, «виявилися малограмотними, а решта не бажала працювати»[1]. Невдало завершилася й пізніша спроба зробітничення колегії в Києві, де відрядженим робітникам запропонували спочатку спостерігати за процесом прийому клієнтів в юридичній консультації. «За 3 дні робітники, справедливо оцінивши такий метод навчання й, добре вилаявши

[1] В Екатеринославской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 22. – С. 757.

Іванищук С.О.

кого слід, пішли з консультації, щоб більше до неї не повертатися»[1].

Високоінтелектуальний характер адвокатської праці зумовив складність зміни соціального складу адвокатури, поширеність в її середовищі поглядів, що не узгоджувалися із лінією партії. Ілюстрацією цього став випадок, що набув розголосу в Харківській колегії захисників, частина членів якої утрималася від голосування постанов про направлення привітань 13-му з'їзду РКП[2].

Посилювалася недовіра до адвокатів з боку радянських суддів та прокурорів, корпус яких був підданий «зробітниченню» набагато більшими темпами. Значна частина представників суду і прокурорського відомства мала розвинену революційну свідомість, проте не встигла отримати правової освіти. Ґрунтовні, юридично аргументовані виступи адвокатів, окремі з яких не позбулися аристократичних манер, сприймалися нерідко із нерозумінням, а подекуди й з класовою ненавистю.

Голова Одеського губернського суду Гельферіх наголошував, що захисники повинні пам'ятати про те, що більшість нарсуддів – вихідці з робітничого і селянського середовища, а тому мають пристосовуватися до їх рівня знань[3].

На губернському з'їзді працівників юстиції в Катеринославі прокурори серед гріхів адвокатів називали те, що ті «відмовляються вчити і виховувати нарсуддів». На цей докір один з виступаючих відповів, що «дуже дивним є закид про те, що захисники не вчать і не виховують

Іванцьків С.О.

[1] Лазарев Г.М. Про нові кадри оборонців / Г.М. Лазарев // Радянський оборонець. – 1933. – 1 лютого. – С. 2.

[2] В Екатеринославской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 22. – С. 758.

[3] Одесский губернский съезд членов коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 2. – С. 56.

нарсуд. Такий обов'язок не тільки не покладений законом на захисників, але й узагалі немислимий»[1].

Становлення радянського захисту супроводжувало стрімке зростання підпільної адвокатури, особливо в районах, де були відсутні члени колегії оборонців. Із доповіді тов. Ратнера на нараді у Волинській колегії захисників слідувало, що підпільною адвокатурою займається багато працівників народних судів і земельних комісій. Деякі народні суди навіть мали при собі досить легальну «підпільну адвокатуру», видаючи окремим особам, які не є членами колегії захисників, посвідчення на право ведення чужих справ у вигляді промислу[2].

В Олександрійській окрузі Катеринославщини існувала «колегія підпільних адвокатів», в якої навіть був «голова» колегії – якийсь колишній вчитель[3].

Адвокат Л.А. Гринфельд нарікав, що й у Харкові, а не тільки в провінції, підпільна адвокатура звила собі гніздо[4].

Проведення судової і адміністративно-територіальної реформи внесло окремі корективи до системи адвокатури й органів, що здійснювали стосовно неї контрольні повноваження. Замість губернських судів, що були спадкоємцями губернських рад народних судів, й колегій оборонців при губсудах, створювалися окружні суди й колегії оборонців при окружних судах. Раніше внесені зміни було відтворено в розділі XV Положення про судоустрій Української РСР, затвердженого 23 жовтня 1925 року II сесією ВУЦВК.

---

[1] Екатеринославский губсъезд работников юстиции // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 1. – С. 15.

[2] В Волынской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 4. – С. 112.

[3] В Екатеринославской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 22. – С. 757.

[4] Общее собрание Харьковской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 2. – С. 54.

Іванцюрицький С.О.

Наступним Положенням про судоустрій УРСР від 11 вересня 1929 року істотних новел не внесено.

В руслі здійснюваної наприкінці 20-х років політики колективізації сільського господарства все частіше стали лунати голоси про доцільність проведення аналогічних заходів в адвокатурі. Гучніше висловлювалися пропозиції заборонити приватну практику[1], «перенести всю роботу в колектив»[2].

Декларуючи добровільність переходу на колективні форми роботи, партія насправді розпочала кампанію з примусового об'єднання адвокатів. Для цього застосовувався метод кнута й пряника – «чистки» колегій, надання пільг соціально-побутового характеру тощо. Процес колективізації відбувався нерівномірно. Вже 13 лютого 1928 р. загальноміські збори оборонців Запорізької колегії одноголосно ухвалили рішення про перехід на колективні методи роботи, утворення єдиного кабінету оборонців й закриття приватних кабінетів[3]. На 1 жовтня 1929 р. всі адвокати вступили до колективів.

Уставом про колективні форми роботи колегії оборонців у зв'язку із скасуванням приватної практики, затвердженим постановою Народного комісаріату юстиції УСРР від 30 жовтня 1929 р., передбачено скасування приватної практики оборонців й встановлено можливість надання ними юридичної допомоги виключно через юридичні консультації (пп. 2-3).

Всі члени колегії оборонців розподілялися поміж юридичними консультаціями, за роботу в яких одержували

Іванцький С.О.

---

[1] Ахматов Л. Реорганизация адвокатуры / Л. Ахматов // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 1. – С. 14.

[2] Бердичевский Б. За коллективизацию / Б. Бердичевский // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 20. – С. 668.

[3] Седов С. В Запорожской коллегии защитников / С. Седов // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 7. – С. 218.

зарплату згідно правил, встановлених загальними зборами колегії оборонців й затверджених окружним судом[1]. Питання оплати праці залишалося одним з найбільш складних й протягом 30-х років тривав пошук оптимальної моделі винагороди оборонців.

За преміально-марочною системою заробіток члена колегії оборонців складався з двох частин: 25% суми, отриманої від його клієнтів, й частини валового доходу колективу. За цієї форми оплати праці виявилося, що менш кваліфікований, менш працюючий член колективу отримував на руки більшу частку записаного на його рахунок заробітку[2].

За розрядною формою винагороди оплата праці здійснювалася за 7 (8)-розрядною тарифною сіткою. Досвід Харківської колегії оборонців показав, що низка юридичних консультацій заробляє свій мінімум чи другий оклад виключно завдяки тому, що в їх складі наявні 2-3 члена колективу оборонців високої кваліфікації, які заробляють у три й навіть сім разів більше, ніж отримують, чим проводиться зрівнялівка в найбільш грубій формі[3].

За індивідуально-відрядною системою член колегії відраховував певний процент свого заробітку на загальні потреби колективу, залишаючи решту для власних потреб. Вказана модель винагороди більш справедливо враховувала кількість та якість роботи оборонців.

---

[1] Устава про колективні форми роботи колегії оборонців в зв'язку із скасуванням приватної практики: постанова Народного комісаріату юстиції УСРР від 30 жовтня 1929 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1929. – № 10. – С. 110.

[2] Кожевников М. О системе (форме) оплаты труда членов коллегии защитников / М. Кожевников // Советская юстиция. – 1937. – № 13. – С. 16.

[3] Кожевников М. О системе (форме) оплаты труда членов коллегии защитников / М. Кожевников // Советская юстиция. – 1937. – № 13. – С. 16-17.

Іваницький С. О.

Подальші перетворення передбачали укріплення статусу юридичної консультації як госпрозрахункової бригади[1].

У зв'язку з реорганізацією установ юстиції УСРР[2] окружні колегії оборонців було перейменовано в міжрайонні колегії оборонців. З 1 жовтня 1930 р. останні почали діяти в дев'яти містах (Одеса, Київ, Сталіно, Дніпропетровськ, Вінниця, Полтава, Суми, Харків, Житомир).

Слід зазначити, що в інших союзних республіках, зокрема, РРФСР, партія в 1930-1931 рр. допустила певний відхід від колективних форм роботи, частково дозволивши приватну практику[3], однак українські керманичі таку позицію не поділяли. У п. 4 Наказу міжрайоновим колегіям оборонців, затвердженого Народним комісаріатом юстиції УСРР 18 травня 1931 р., акцентується увага на забороні членам колегії оборонців мати приватну практику, допускаючи можливість виконання покладених на них обов'язків виключно на колективних засадах[4].

Через декілька років А.Я. Вишинський констатував, що колективи перетворилися на «добровільно-примусове» співжиття людей, які не мають між собою нічого спільного, в організації, де процвітають зрівнялівка, безвідповідальність, політичний кар'єризм[5].

[1] Про стан та перспективи роботи колегії оборонців: постанова колегії Народного комісаріату юстиції УСРР від 26 квітня 1932 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1932. – № 16. – С. 4.

[2] Про реорганізацію місцевих установ юстиції УСРР: Постанова ВЦВК і РНК УСРР від 29 вересня 1930 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1930. – № 13-14. – С. 1.

[3] Хаски Ю. Российские адвокаты и советское государство: происхождение и развитие советской адвокатуры 1917-1939 / Ю. Хаски; перев. с англ. Т. Морщакова. – М.: ИГиП РАН, 1993. – С. 121, 123.

[4] Наказ міжрайоновим колегіям оборонців: затверджено Народним комісаріатом юстиції УСРР 18 травня 1931 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1931. – № 15. – С. 255.

[5] Вышинский А.Я. Революционная законность и задачи советской

Іваницький С.О.

Зміна адміністративно-територіального устрою зумовила ухвалення Обіжника НКЮ «Про структуру та функції обласних органів НКЮ» від 13 лютого 1932 року. Окрім коригування назви відповідних колегій (обласні колегії оборонців), цей документ посилив їх залежність від судів. У п. 87 Обіжника зазначено, що колегія оборонців діє при облсуді, під його керівництвом та доглядом[1]. Сфера обслуговування колегії оборонців прив'язувалася до території області.

Посиловався внутрішньокорпоративний апарат управління колегії. Голова президії облколегії оборонців затверджувався НКЮ. На президію колегії оборонців покладалися повноваження керувати, інструктувати, наглядати та обслідувати роботу юридичних консультацій і окремих членів колегії; приймати та відкликати членів колегії оборонців і готувати кадри; розподіляти ЧКО на території області, призначаючи їм місце роботи та розподіляти їх по юрконсультаціях; порушувати дисциплінарні справи та застосовувати до ЧКО заходи дисциплінарного впливу; тарифікувати окремих ЧКО тощо (п. 97).

Для реалізації вказаних завдань при президії колегії утворювалися сектор кадрів, організаційно-інспекторський сектор, соціально-побутовий сектор, господарча частина, бухгалтерія, сектор масової роботи. Останній підрозділ був відповідальний, серед іншого, за організацію соцзмагання й ударництва ЧКО. Робота юрконсультацій здійснювалася за оперативним і фінансовим планами[2].

Іванцівський С.О.

защиты (исправленная и дополненная стенограмма доклада на собрании Московской коллегии защитников 21 декабря 1933 г.) / А.Я. Вышинский. – М.: РИС Мособлисполкома, 1934. – С. 39.

[1] Про структуру та функції обласних органів НКЮ: затверджено Наказом НКЮ та ГПР УСРР від 13 лютого 1932 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1932. – № 4-5. – С. 20.

[2] Про поліпшення юробслуговування: постанова колегії Народного комісаріату юстиції УСРР від 25 листопада 1933 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1933. – № 32-33. – С. 5.

Укріплення позицій управлінської верхівки в адвокатському середовищі зумовило ситуацію, коли «багато керівників президіумів колегій сприйняли б як насмішку з себе пропозицію виступити як захисник у процесі»[1].

Начальник відділу судового захисту і юридичної допомоги населенню Нарком'юсту СРСР М.В. Кожевніков змушений був визнати, що в Харківській колегії оборонців, як до речі і в Київській, допускалося голе адміністрування, мали місце факти розбазарювання громадських коштів, самопреміювання членів президії, оплата членам президії додаткової винагороди за роботу, за виконання якої вони отримують зарплату[2]. Вказані дії стали підставою для прийняття постанови обкому ВКП(б) про зняття з роботи голови Київської колегії оборонців й розпуск її президії.

В цей же період, за свідченням М.В. Кожевнікова, в колегіях оборонців доволі кріпко склалася практика «зачинених дверей»[3]. Ця неформальна практика зберігалася протягом усього періоду радянського панування. За інформацією Т.В. Варфоломеєвої, на рубежі 80-х – 90-х років минулого століття колегії адвокатів залишалися корпораціями закритого типу, прийом до яких здійснювався келійно[4].

Проблемним у сталінські часи було забезпечення правової допомоги на селі. У спільній постанові «Про зміцнення юридичних консультацій районів УСРР», затвердженій НКЮ, НКП та Генеральним прокурором УСРР 27 березня 1933 р., передбачався директивний підхід до вирішення

---

[1] Тагер А.С. Советская адвокатура за 20 лет / А.С. Тагер // Социалистическая законность. – 1937. – № 11. – С. 80.

[2] Кожевников М. Защита на Украине / М. Кожевников // Советская юстиция. – 1937. – № 16. – С. 26.

[3] Кожевников М. Защита на Украине / М. Кожевников // Советская юстиция. – 1937. – № 16. – С. 26.

[4] Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве / Т.В. Варфоломеева. – К.: Институт адвокатуры при Киевском университете имени Тараса Шевченко, 1998. – С. 32.

Іванцюрин С.О.

цього питання. Наркомат юстиції УСРР за поданням облколегій оборонців був уповноважений пересувати ЧКО як територією однієї області, так і поза її межі. У випадку отримання наряду члени колегії оборонців повинні були виїхати за призначенням протягом декади[1]. Ті ж, хто ухилявся від пересування за нарядом, підлягали притягненню до кримінальної відповідальності за ч. 2 арт. 7 та арт. 66-1 КК УСРР.

Загальна атмосфера і правові основи діяльності адвокатури в другій половині 30-х років не сприяли забезпеченню ефективного захисту прав особи. Поширення репресій в умовах спрощення судочинства, запровадження «двійок», «трійок» й усунення адвокатів від розгляду справ низки категорій[2] створювали несприятливі умови функціонування адвокатури.

Не всі захисники хотіли протистояти дедалі щільному втручанню держави. Непоодинокими стали факти повної безхребетності[3], підлабузництва перед органами суду й прокуратури[4]. Бували випадки (на щастя, не дуже часті) таких виступів, коли захисник, викликаючи подив всієї аудиторії, цілком й повністю приєднувався до вимоги прокурора щодо найбільш суворого покарання. Після цього вже підсудному,

Іванцький С.О.

---

[1] Про зміцнення юридичних консультацій районів УСРР: затверджено НКЮ, НКП, Генерального прокурора УСРР від 27 березня 1933 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1933. – № 10. – С. 16.

[2] О внесении изменений в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик: Постановление ЦИК СССР от 1 декабря 1934 г. // СЗ СССР. – 1934. – № 64. – Ст. 459; О внесении изменений в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик: Постановление ЦИК СССР от 14 сентября 1937 г. // СЗ СССР. – 1937. – № 61. – Ст. 266.

[3] Лаговиер Н. Защита в советском суде / Н. Лаговиер // Советская юстиция. – 1937. – № 4. – С. 32.

[4] Тагер А.С. Советская адвокатура за 20 лет / А.С. Тагер // Социалистическая законность. – 1937. – № 11. – С. 81.

якщо той умів, доводилося захищатися проти висновків прокурора і захисника[1].

За союзним Положенням про адвокатуру СРСР, затвердженим постановою РНК СРСР № 1219 від 16 серпня 1939 р., надання юридичної допомоги населенню покладалося на обласні колегії адвокатів, загальне керівництво якими здійснювали Нарком'юст СРСР, його республіканські органи, управління НКЮ при облрадах.

На відміну від Положення про адвокатуру 1922 року[2], яке лише в своїй назві згадувало поняття «адвокатури», в Положенні 1939 року терміни «адвокат» і «адвокатура» широко використовувалися за текстом законодавчого акту, що зумовило ширше застосування зазначеного понятійного апарату на практиці.

Підвищувалися освітньо-кваліфікаційні вимоги до членів колегії адвокатів, якими могли бути особи, які мали вищу юридичну освіту; закінчили юридичні школи – за наявності стажу практичної роботи в судових, прокурорських чи інших органах юстиції не менше одного року на посадах суддів, прокурорів, слідчих чи юрисконсультів; ті, хто не мав юридичної освіти, повинні були пропрацювати не менше трьох років як суддя, прокурор, слідчий чи юрисконсульт[3].

Особи, які закінчили юридичні школи, але не мали стажу практичної роботи, могли прийматися до колегій адвокатів як стажери. Прийом і виключення з колегії адвокатів проводився її президією. Народним комісарам юстиції

Іванцький С.О.

---

[1] Голубовский Д. Узловые вопросы защиты / Д. Голубовский // Социалистическая законность. – 1936. – № 6. – С. 51.

[2] Положення про адвокатуру: ухвалено ВЦВК 2 жовтня 1922 р. // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1922. – № 43. – С. 761.

[3] Положение об адвокатуре СССР: утверждено постановлением СНК СССР № 1219 от 16 августа 1939 г. // Советская юстиция. – 1939. – № 15-16. – С. 41.

СРСР чи союзної республіки належало право відводу прийнятих до колегії адвокатів.

Вказаним Положенням визначено структуру обласної колегії адвокатів, що залишалася незмінною протягом наступних десятиріч. Так, органами колегії були загальні збори, президія, ревізійна комісія. Загальні збори обласної колегії адвокатів обирали ревізійну комісію та президію. Повноваження останньої зазнали незначних корективів.

Організація роботи членів колегії адвокатів у районних центрах і містах області здійснювалася через юридичні консультації. Завідувач юрконсультації призначався президією колегії адвокатів й здійснював розподіл справ між адвокатами, встановлював розмір плати за юридичну допомогу згідно з таксою, контролював якість роботи адвокатів. Якщо в юрконсультації працювало не менше 15 адвокатів, її завідувач звільнявся від ведення судових справ. Праця такого завідувача оплачувалася президією колегії адвокатів. Отже, визначальним в управлінській вертикалі між обласними та районними органами адвокатури був правовий статус завідувача юрконсультації, який призначався й відповідав перед облколегією, а не членами юрконсультації.

В розвиток Положення РНК своїм наказом № 85 від 2 жовтня 1939 р. затвердив Інструкцію про порядок оплати юридичної допомоги, що надається адвокатами населенню.

За загальним правилом, розмір плати за надану юридичну допомогу визначався на підставі цієї Інструкції завідувачем юридичної консультації за угодою з клієнтом[1]. Вказана плата вносилася клієнтом до каси юридичної консультації, про що видавалася квитанція.

[1] Инструкция о порядке оплаты юридической помощи, оказываемой адвокатами населению: утверждена приказом Народного комиссара юстиции СССР № 85 от 2 октября 1939 г. // Советская юстиция. – 1939. – № 17-18. – С. 79.

ІВАНЦЬКИЙ С.О.

Залежно від виду правової допомоги Інструкцією встановлювалася різна такса винагороди адвоката, наприклад, складання позовних заяв оплачувалося за ставкою не більше 30 руб.; ведення кримінальної справи в суді першої інстанції – не більше 250 руб.; ведення цивільних справ з ціною позову від 3000 до 5000 руб. – не більше 200 руб. тощо.

Важливим надбанням згаданого нормативного акта стало встановлення ліміту відрахувань із заробітку адвоката (не більше 30 %) на утримання управлінських органів колегії.

Окрім СРСР, значна частина українських земель у міжвоєнний період перебувала в складі Польщі (Галичина). Звістку про Лютневу революцію 1917 р. польські адвокати зустріли активізацією роботи над проектом закону про адвокатуру, результатом якої стало ухвалення 24 грудня 1918 р. Декрету щодо Тимчасового статуту адвокатури Польської Держави[1]. У розвиток цього документу в період між світовими війнами статус польської палестри змінювався за законодавчими актами про адвокатуру від 7 жовтня 1932 р.[2] й 4 травня 1938 р.[3]

На відміну від радянського законодавця, який широко експериментував зі скасуванням інституту адвокатури чи запровадженням абсолютної свободи професії, його польський колега не робив різких кроків, послідовно формуючи професійну модель палестри. Вже за Тимчасовим статутом адвокатури 1918 р. здобувач адвокатського звання повинен був мати університетську юридичну освіту, бездоганні

Іванцівський С.О.

---

[1] Dekret w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego // Dziennik Praw. – 1918. – № 22. – Poz. 75. – S. 171-181.

[2] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. Prawo o ustroju adwokatury // Dziennik Ustaw. – 1932. – № 86. – Poz. 733. – S. 1643-1652.

[3] Prawo o ustroju adwokatury: Ustawa z dnia 4 maja 1938 r. // Dziennik Ustaw. – 1938. – № 33. – Poz. 289. – S. 531-548.

моральні якості, набути практичний стаж роботи в суді та адвокатурі й скласти іспит (ст. 3).

Дозволяючи адвокату вільно домовлятися із клієнтом щодо розміру гонорару, Тимчасовий статут зобов'язував першого зберігати адвокатську таємницю[1].

Органами адвокатської палати (izba adwokacka), що утворювалася в окрузі апеляційного суду, були загальні збори (walne zgromadzenie) і рада (rada). У складі останньої функціонувала президія і дисциплінарний суд. Представляв й очолював раду декан, який мав заступника.

Найвищим органом палестри була Начальна рада адвокатури (Naczelna rada adwokacka), яка представляла інтереси професії в цілому, визначала засади адвокатської етики, видавала регуляторні акти щодо діяльності палат і рад адвокатів, затверджувала програми іспитів для адвокатських аплікантів, здійснювала нагляд за палатами й радами адвокатів[2] тощо.

На відміну від адвокатури УРСР, що мала регіональний характер, польська палестра отримала центральний загальнонаціональний орган, обсяг повноважень якого вже на початку свого існування був значним.

Із часом спектр правових можливостей Начальної ради адвокатури істотно розширився. Вибудовуючи централізовану корпоративну модель, польський законодавець перемістив ключові владні повноваження з периферії до столиці держави. Попри численні протести адвокатів[3], за законом від 4 травня 1938 р. значно обмежувалася роль окружних палат адвокатів (okregowa rada adwokacka)

---

[1] Dekret w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego // Dziennik Praw. – 1918. – № 22. – Poz. 75. – S. 172.

[2] Dekret w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego // Dziennik Praw. – 1918. – № 22. – Poz. 75. – S. 176.

[3] Баран С. Спролєтаризоване звання / С. Баран // Життя і право. – 1935. – Ч. 1. – С. 22-25.

Іваницький С.О.

на користь НРА, й водночас, посилювалася залежність від держави, урізалася автономія адвокатської професії. Дискримінаційний порядок формування НРА не забезпечував належне врахування інтересів чисельної адвокатської громади Галичини. НРА набула повноваження розглядати скарги на ухвали адвокатських палат, скасовувати рішення загальних зборів окружних палат за передбачених законом умов. Міністр юстиції отримав право в певних випадках розпускати як окружні ради адвокатів, так й НРА; міг винести розпорядження про припинення прийому адвокатів або адвокатських аплікантів на визначений час в окремих місцевостях[1].

Серед адвокатів Східної Галичини більшість складали особи польської та єврейської національностей, які визначальним чином впливали на вибори керівного складу регіональних палат адвокатів. Не маючи належного представництва на рівні органів адвокатського самоврядування, українські адвокати прагнули до об'єднання між собою задля спільного захисту професійних та національних інтересів.

Найбільш затребуваними організаційними формами консолідації адвокатів-українців стали громадські об'єднання, історичними попередниками яких виступили утворене галицькими адвокатами в 1883 році Об'єднання адвокатів у Львові (Stowarzeszenie Adwokatyw we Lwowie) та заснований в 1931 році Союз адвокатів-захисників судового округу Львівського апеляційного суду (Zwiazek adwokatow obroncow okregu sadowo-apelacyjnego we Lwowie). Щоправда, перше об'єднання проіснувало недовго й було розпущено в 1886 році через «байдужість і небажання працювати в товаристві адвокатів»[2],

[1] Головацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772-1939 рр.): Монографія / І. Головацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – С. 349, 353-354.

[2] Головацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус

Іванищький С. О.

а друга організація не змогла набути широкої професійної підтримки.

Більш помітний слід у становленні професійного громадського руху залишила діяльність Українського Горожанського Комітету (грудень 1918 р. – жовтень 1921 р.), у складі якого активно функціонувала секція правових порад для населення. З посиленням у 1919 р. політичного переслідування польською окупаційною владою національно свідомих українців, проти яких почали масово фабрикуватися кримінальні справи, група патріотично налаштованих адвокатів утворила на базі секції Колегію українських оборонців з метою спеціалізованого захисту інтересів українських обвинувачених у кримінальних провадженнях, передусім, політичного характеру. Захист адвокатами здійснювався в основному безкоштовно, з почуття солідарності із співвітчизниками, більшість із яких перебувала в крайній нужді. Особливістю роботи Колегії українських оборонців було колективне обговорення й узгодження тактики захисту в групових справах.

З ліквідацією польською адміністрацією Українського Горожанського Комітету діяльність Колегії українських оборонців не припинилася, отримавши подальший розвиток[1] в межах найбільш потужної української громадської організації адвокатів довоєнного періоду – Союзу Українських Адвокатів у Львові (далі – СУА), Статут якого затверджено 5 травня 1923 року.

Статтею 2 Статуту СУА як завдання товариства були окреслені наступні: а) боронити права, інтереси і достоїнства адвокатського звання; б) удержувати станові й товариські взаємини між українськими адвокатами і українськими кандидатами адвокатури; в) давати собі взаїмну

(1772-1939 рр.): Монографія / І. Гловацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – С. 580.

[1] Звіт з діяльності Виділу С. У. А. // Життя і право. – 1929. – Ч. 1. – С. 54.

Іванцьків С.О.

поміч в справах адвокатського звання; г) дбати про зріст числа українських членів адвокатського звання дорогою заохоти та матеріяльної помочі в укінченню студій; д) давати матеріяльну поміч оставшим без заосмотрення немічним українським адвокатам і кандидатам адвокатури, і такуж поміч вдовам і сиротам по українських адвокатах і кандидатах адвокатури; е) брати участь у законотворчій праці держави, оцінюючи на зазив компетентних чинників проекти законів та даючи ініціятиву до проектів нових законів; є) брати посередну участь в юрисдикції, оцінюючи і критикуючи юдикатуру та інтерпретуючи позитивне законодавство[1].

У складі товариства існувало 4 категорії членства: почесні члени; члени добродії; українські адвокати як звичайні члени; українські кандидати адвокатури і оборонці для карних справ, як надзвичайні члени.

Органами СУА були: Загальні Збори, Виділ і Контрольна Комісія. Для вирішення спорів між членами при СУА функціонував Мировий Суд.

Основні питання внутрішньої діяльності товариства віднесені до компетенції Звичайних Загальних Зборів, зокрема, вони щорічно: а) полагоджують звіти Виділу і Контрольної Комісії; б) вибирають президента і віце-президента зпоміж адвокатів постійно замешкалих у Львові і 10 членів Виділу, та Контрольну Комісію на 1 рік, а кандидати адвокатури з поміж себе одного делегата для береження інтересів кандидатів адвокатури; в) іменують почесних членів і членів добродіїв; г) ухвалюють підвижку або знижку вписового і вкладок; д) ухвалюють зміну статуту і розвязання Союза; е) рішають про внесення Виділу і такі внески членів, які на 6 днів перед Загальними Зборами зголошено Виділови

[1] Статут Союза Українських Адвокатів у Львові // Життя і право. – 1929. – Ч. 2. – С. 24.

Іванцьків С. О.

на письмі; є) розпоряджають капіталом резервового фонду[1].

Виділ складався з президента, віце-президента, 10 членів і одного делегата кандидатів адвокатури, вибраних Загальними Зборами на один рік. З поміж себе Виділ вибирав другого віце-президента, секретаря, скарбника і господаря, та заступників трьох останніх.

На Контрольну Комісію, що складалася з 3 членів, покладено обов'язок перевіряти касові книги і касу Союзу, щорічно звітувати про це перед Загальними Зборами.

В процесі розбудови регіональних органів було утворено делегатури (місцеві осередки) СУА, зокрема, у 1928 р. вони функціонували в Перемишлі, Самборі, Дрогобичу, Стрию, Сяніку, Тернополі, Чорткові, Бережанах, Золочеві, Коломиї, Станиславові, Рівному[2].

Першим президентом СУА був обраний С. Федак, з 1928 р. його безсмінним провідником став К. Левицький. Найбільш активними й відомими адвокатами – членами Союзу були С. Баран, М. Волошин, Л. Ганкевич, М. Глушкевич, А. Горбачевський, О. Надрага, Т. Окуневський, Є. Олесницький, В. Охрімович, А. Чайковський, С. Шухевич та інші.

Станом на 1937 рік з 480 адвокатів-українців 336 осіб були членами СУА[3].

З огляду на домінування поляків та євреїв у складі корпоративних органів адвокатури, СУА було впроваджено практику попереднього обговорення й узгодження кандидатур від українських адвокатів на майбутніх

---

[1] Статут Союза Українських Адвокатів у Львові // Життя і право. – 1929. – Ч. 2. – С. 26.

[2] Союз Українських Адвокатів у Львові // Життя і право. – 1928. – Ч. 2. – С. 47.

[3] XIV Загальні збори С. У. А. // Життя і право. – 1937. – Ч. 1-2. – С. 31.

Іванцьків С.О.

виборах до органів самоврядування[1], що дозволяло розширити представництво національних інтересів на рівні регіональних палат адвокатів.

Клич «Свій до свого»[2], впровадженню в життя якого Союз послідовно сприяв протягом усього часу свого існування, був закликом до українського населення Галичини звертатися до українських адвокатів як надійних захисників особистих і національних інтересів.

Слід позитивно оцінити роботу СУА щодо підвищення професійного рівня і національної свідомості українських адвокатів, розширення застосування рідної мови в судочинстві, консолідації вітчизняної адвокатури й мобілізації значної кількості правників для забезпечення захисту українських патріотів у кримінальних справах політичної спрямованості в 20-30-ті рр. XX ст. та ін. З приводу останнього напряму діяльності СУА С. Шухевич пригадував, що «мені навіть на думку не приходило жадати якої-небудь зарплати, бо я вважав, що оборона в політичному процесі – це сповнення горожанського обов'язку. Того погляду і засади придержувався я через цілий час провадження політичних процесів і брав винагороду тільки тоді, коли вже прямо не мав з чого жити»[3].

Серед проблем, які не оминули діяльність СУА, слід відзначити індиферентність[4] і пасивність[5] частини членів

[1] Загальні збори адвокатської Палати в Перемишлі // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 20.

[2] Левицький К. Про завдання сучасного адвоката / К. Левицький // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 4.

[3] Шухевич С. Моє життя. Спогади / С. Шухевич. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1991. – С. 284.

[4] Загальні збори Делегатури С. У. А. в Стрию // Життя і право. – 1936. – Ч. 2. – С. 15.

[5] Звіт зі сходин Делегатури С. У. А. Тернопіль і Чортків, відбутих в Тернополі, в дні 21 червня 1930 в салі Української Бесіди // Життя і право. – 1930. – Ч. 4. – С. 18.

Іванцівкий С.О.

організації; економічні труднощі, пов'язані з несплатою членських внесків. Певною мірою це пов'язано із високою конкуренцією та тяжким матеріальним становищем більшості представників адвокатського корпусу. Віддане служіння громадській справі могло призвести до того, що сім'я адвоката залишиться без засобів до існування. Так, під час проведення загальних зборів Делегатури СУА в м. Стриї її багаторічний очільник Р. Домбчевський зазначив, що не матиме змоги присвятити багато часу роботі на користь Делегатури через тяжке матеріальне положення[1].

На хронічну перетворилася проблема сплати внесків на забезпечення роботи Союзу. У 1937 році з 336 членів СУА внески не сплатило 219 адвокатів[2].

Рішенням Виділу СУА з 11 квітня 1930 р. при Союзі засновано секцію кандидатів адвокатури[3]. У 1937 році кількість її членів становила 136 осіб[4]. Положення аплікантів було дуже скрутним[5] і нужденним. На одному з щорічних зібрань представник секції аплікантів Ю. Старосольський висловив побажання до СУА, щоб впливали на своїх членів, зокрема, приймали аплікантів українців, ставилися до них відповідно до гідності адвокатського стану, за можливістю винагороджували аплікантів та щоб кожний товариш адвокат використав право патронату[6].

---

[1] Загальні збори Делегатури С. У. А. в Стриї // Життя і право. – 1936. – Ч. 2. – С. 16.

[2] XIV Загальні збори С. У. А. // Життя і право. – 1937. – Ч. 1-2. – С. 31.

[3] Комунікат // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 24.

[4] XIV Загальні збори С. У. А. // Життя і право. – 1937. – Ч. 1-2. – С. 31.

[5] Звіт із загальних зборів секції аплікантів при С. У. А. у Львові // Життя і право. – 1936. – Ч. 2. – С. 19; З організаційного руху. Сходини С. У. А. в Перемишлі // Життя і право. – 1936. – Ч. 2. – С. 12.

[6] XIV Загальні збори С. У. А. // Життя і право. – 1937. – Ч. 1-2. – С. 32.

Іваницький С.О.

Поряд із СУА, найбільш масовою національною громадською правовою організацією першої половини XX ст. стало засноване 18 квітня 1909 р. Товариство українсько-руських правників у Львові. Окрім адвокатів, організація об'єднала в своїх лавах суддів, нотаріусів та представників інших правничих професій.

Першим головою ТУРП став професор Львівського університету С. Дністрянський. Під його проводом вживалися заходи протидії дискримінації українських юристів, здійснювалася значна просвітницька і перекладацька діяльність, видавався «Правничий Вістник».

Завдяки зусиллям членів організації 25 березня 1914 р. у Львові було проведено І з'їзд українських правників.

Під час Першої світової війни робота Товариства була припинена, проте з обранням у грудні 1920 р. його новим керівником судді Р. Чайковського діяльність ТУРП набула нового імпульсу. У Товаристві діяли станова судейська, нотаріальна, організаційна та відчитова комісії.

До пріоритетних завдань Товариства адвокат О. Надрага відносив надання допомоги членам у підвищенні кваліфікації за фахом (відчити, бібліотеки, читальні) та оборона станових інтересів членів (станові комісії)[1].

У 1929 р. кількість членів товариства становила 257 правників[2]. Цього ж року разом із СУА почалося спільне редагування й видавництво журналу «Життя і право», заслуховування членами обох товариств[3] та обговорення доповідей з актуальних питань правозастосування.

Івашицький С.О.

---

[1] Надрага О. З життя Товариства українсько-руських правників у Львові / О. Надрага // Життя і право. – 1928. – Ч. 1. – С. 59.

[2] Грицай І. З життя Товариства українських правників у Львові / І. Грицай // Життя і право. – 1929. – Ч. 2. – С. 20.

[3] Звіт з діяльності Виділу С. У. А. // Життя і право. – 1929. – Ч. 1. – С. 54.

Попри ентузіазм окремих правників, ТУРП не оминула проблема браку активності членів організації[1] та значної заборгованості зі сплати внесків[2] на потреби товариства.

Після завершення Другої світової війни та приєднання до УРСР західноукраїнських земель вітчизняна адвокатура розвивається в межах єдиного правового поля.

На підставі затверджених Верховною Радою СРСР 25 грудня 1958 року «Основ законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік»[3], «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік»[4] Верховна Рада УРСР 30 червня 1960 року ухвалила Закон про судоустрій Української РСР[5], 28 грудня 1960 року – Кримінально-процесуальний кодекс УРСР[6].

В законі про судоустрій УРСР відтворювалося раніше сформульоване визначення колегії адвокатів як добровільного об'єднання осіб, які займаються адвокатською діяльністю (ст. 17).

---

[1] Загальні збори Товариства українсько-руських правників у Львові // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 21.

[2] Надрага О. З життя Товариства українсько-руських правників у Львові / О. Надрага // Життя і право. – 1928. – Ч. 1. – С. 59.

[3] Закон СРСР від 25 грудня 1958р. «Про затвердження Основ законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік» // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – № 1. – Ст. 12.

[4] Закон СРСР від 25 грудня 1958 р. «Про затвердження Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – № 1. – Ст. 11.

[5] Закон УРСР від 30 червня 1960 р. «Про судоустрій Української РСР» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1960. – № 23. – Ст. 176.

[6] Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР: затверджений законом УРСР від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.

Іваницький С.О.

В радянській правовій теорії адвокатурі відводилося місце допоміжної судової установи[1], адвокат переважно розглядався як помічник суду[2].

В розвиток КПК 1922 р.[3] (ст.ст. 57, 59, 65 та ін.) й 1927 р.[4] (ст.ст. 43, 51, 53-55, 62 тощо) Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р.[5] деталізував зміст низки основоположних принципів адвокатської професії. Прагнучи забезпечити доступність адвокатури, законодавець зафіксував досить широкий перелік випадків обов'язкового призначення захисника (ст. 45), серед яких згадав таку підставу, як наявність суперечностей між інтересами підсудних, коли хоча б один з них має захисника. З метою уникнення конфлікту інтересів у статті 47 КПК УРСР було встановлено обмеження, у відповідності до якого одна і та ж особа не може бути захисником двох або декількох обвинувачених, коли інтереси захисту одного з них суперечать інтересам захисту іншого.

Інформація, яку адвокат отримав від клієнта в кримінальному провадженні, підлягала обмеженій правовій охороні. Процесуальний закон містив заборону допитувати як свідка

---

[1] Шаламов М.П. История советской адвокатуры / М.П. Шаламов. – М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1939. – С. 3.

[2] Голубовский Д. Узловые вопросы защиты / Д. Голубовский // Социалистическая законность. – 1936. – № 6. – С. 51; Элькинд П.С. Адвокатская этика / П.С. Элькинд // Советская юстиция. – 1940. – № 3. – С. 17; Зайчук В.И. Организация и деятельность адвокатуры Украинской ССР / Зайчук В.И. / Роль и задачи советской адвокатуры / Под ред. А.Я. Сухарева. – М.:«Юрид. лит.», 1972. – С. 88.

[3] Уголовно-процессуальный кодекс УССР. С изм. по 1 марта 1925 года и приложением алфавитно-предметного указателя и таблицы сроков. – Харьков: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1925. – 116 с.

[4] Уголовно-процессуальный кодекс УССР. Официальное издание в редакции 1927 года. – Харьков: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1927. – 126 с.

[5] Кримінально-процесуальний кодекс УРСР від 28.12.1960 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.

Іванцький С.О.

захисника обвинуваченого про обставини, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків захисника (ст. 69). На адвоката, який представляв інтереси потерпілого або цивільного позивача, подібні гарантії не поширювалися.

25 вересня 1962 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР було затверджено Положення про адвокатуру УРСР. Залишивши незмінною організаційну структуру адвокатської корпорації, даний законодавчий акт розширив й деталізував повноваження зовнішніх контролерів адвокатури. Для характеристики управлінського впливу на адвокатів у Положенні розмежовувалися поняття «керівництво» і «загальне керівництво».

Так, організація, керівництво і контроль за діяльністю колегій адвокатів здійснювався виконавчими комітетами обласних рад депутатів трудящих шляхом підготовки і проведення виборів керівних органів колегій адвокатів; здійснення контролю за добором кадрів адвокатів; проведення перевірок роботи президій колегій адвокатів і юридичних консультацій, заслуховування звітів голів президій та інших керівних працівників колегій про роботу президій і юридичних консультацій; затвердження правил внутрішнього розпорядку колегій адвокатів.

Своєю чергою, загальне керівництво колегіями адвокатів і контроль за їх діяльністю здійснювався Міністерством юстиції УРСР, яке проводило ревізії роботи президій колегій адвокатів і юридичних консультацій, заслуховувало звіти голів президій та інших керівних працівників колегій адвокатів про їх роботу; узагальнювало практику роботи колегій адвокатів, вивчало і поширювало позитивний досвід; розробляло типові штатні розписи і встановлювало межі посадових окладів адміністративно-управлінського апарату президій колегій адвокатів і юридичних консультацій[1].

Іванцький С. О.

[1] Положення про адвокатуру Української РСР: затверджено Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 25 вересня 1962 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1962. – № 39. – Ст. 494.

Голова президії колегії адвокатів, серед іншого, був наділений правом здійснювати прийом і звільнення працівників апарату президії та юридичних консультацій, організовувати перевірку скарг та інших матеріалів про дії адвокатів і вносити відповідні пропозиції на розгляд президії або передавати матеріали перевірки на вирішення зборів адвокатів юридичної консультації для вжиття заходів громадського впливу (п. 22).

З одного року до шести місяців було зменшено в Положенні стаж практичної роботи за спеціальністю юриста для набуття членства в колегії адвокатів. Залишивши вимогу наявності в здобувачів адвокатського звання вищої юридичної освіти, Положення допускало як виняток можливість прийняття до складу колегії з дозволу виконкому облради осіб, які не мали вищої юросвіти, за наявності в них стажу роботи за спеціальністю юриста не менше п'яти років.

Виконком облради протягом місяця з дня повідомлення про прийом нового члена колегії адвокатів вправі був відвести прийнятого. Як президія колегії адвокатів, так й виконком облради чи Міністр юстиції УРСР були уповноважені виключити адвоката з колегії у випадках виявленої непридатності до виконання обов'язків адвоката; систематичного порушення правил внутрішнього розпорядку колегії адвокатів і несумлінного виконання своїх обов'язків; одержання адвокатом грошової винагороди поза касою юридичної консультації; вчинення проступків, що ганьблять звання радянського адвоката, або злочину (п. 13).

Виконком облради затверджував чисельний склад, штати, кошторис доходів і видатків колегії адвокатів, міг скасувати постанову президії колегії адвокатів про відмову в прийомі в члени колегії, а також про виключення з її лав. Цей же орган міг скасувати рішення загальних зборів колегії адвокатів у разі невідповідності його закону чи положенню.

Іванцький С.О.

Без погодження виконкому районної (міської) ради президія колегії адвокатів не могла визначити склад і місцезнаходження юридичних консультацій, призначити їх завідувачів.

В ст. 159 Конституції УРСР, прийнятій 20 квітня 1978 року, було закріплено, що для подання юридичної допомоги громадянам і організаціям діють колегії адвокатів.

На розвиток союзного Закону «Про адвокатуру в СРСР» від 30 листопада 1979 р.[1] Верховна Рада УРСР своїм Законом від 31 жовтня 1980 р. затвердила Положення про адвокатуру УРСР. Відмітною особливістю даного законодавчого акту стало зменшення залежності адвокатського співтовариства від рад народних депутатів. Останні були позбавлені багатьох контрольних повноважень, що більше нагадували дріб'язкову опіку, частина з яких була передана органам колегії адвокатів. Право відчислення чи виключення адвоката з колегії зберіглося лише за самоврядними органами адвокатури, державні структури втратили таку можливість.

Залишивши незмінною структуру обласних колегій адвокатів (загальні збори, президія, ревізійна комісія), Положення розширило повноваження окремих її органів. Так, загальні збори колегії отримали право розглядати скарги адвокатів на постанови президії колегії; достроково відкликати членів президії та ревізійної комісії колегії, які не виправдали виявленого їм довір'я; визначати порядок оплати праці адвокатів відповідно до правил, що встановлюються Мін'юстом СРСР.

Положення розширило спектр правових можливостей завідувача юрконсультації, уточнивши, серед іншого, його повноваження призначати адвокатів для здійснення захисту за вимогами органів попереднього слідства і суду;

[1] Об адвокатуре в СССР: Закон СССР от 30 ноября 1979 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1979. – № 49. – Ст. 846.

Іванцький С.О.

розподіляти роботу між адвокатами з урахуванням їх кваліфікації і персональних до них звернень, не допускаючи при цьому перевантаженості в роботі одних і недостатнього навантаження в інших адвокатів; розглядати скарги на дії адвокатів, ставити перед президією колегії питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів, які вчинили проступки, і про відчислення з колегії адвокатів[1].

Законодавцем не було визначено в Положенні перелік принципів адвокатури. Натомість, як за Положенням 1962 року, так й за Положенням 1980 року в статті, присвяченій обов'язкам члена колегії, закріплювалася заборона адвокату розголошувати відомості, передані йому довірителем у зв'язку з поданням юридичної допомоги; приймати доручення про подання юридичної допомоги у випадках, коли він у даній справі подає або раніше подавав юридичну допомогу особам, інтереси яких суперечать інтересам особи, що звернулася з проханням про ведення справи, або брав участь як суддя, прокурор, слідчий, особа, що провадила дізнання, експерт, спеціаліст, перекладач, свідок або понятий, а також коли в розслідуванні або розгляді справи бере участь службова особа, з якою адвокат перебуває у родинних стосунках.

До двох років в Положенні було збільшено стаж роботи за спеціальністю юриста для претендентів на здобуття адвокатського звання. Для осіб, які не мали вищої юридичної освіти, доступ до професії був зачинений. Винятків з цього правила вже не передбачалося, що в цілому засвідчило рух до підвищення фахового рівня адвокатської корпорації.

Попри демократизацію окремих інститутів адвокатури, розробники Положення не залишили ідею загального

[1] Положення про адвокатуру Української РСР: затверджено Законом УРСР № 1050-X від 31 жовтня 1980 р. // Звід Законів Української РСР. – Т. 8. – К.: Політвидав України, 1986. – С. 119-120.

Іванцьків С.О.

керівництва її діяльністю з боку державних органів. У ст. 40 зазначеного акта закріплено, що відповідно до Закону СРСР «Про адвокатуру в СРСР» загальне керівництво колегіями адвокатів здійснюють Ради народних депутатів та їх виконавчі і розпорядчі органи відповідно до законодавства, яке визначає їх компетенцію, як безпосередньо, так і через Міністерство юстиції СРСР, Міністерство юстиції УРСР, відділи юстиції виконкомів обласних, Київської міської Рад народних депутатів. У разі невідповідності чинному законодавству рішення загальних зборів або постанови президії колегії адвокатів Мін'юст СРСР, Мін'юст УРСР були уповноважені зупинити їх дію.

Народжений в муках Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року дозволив вирішити найголовнішу вимогу часу – істотно зменшити опіку держави й створити умови для незалежної роботи.

Залишивши практично незмінним перелік вимог до здобувачів адвокатського статусу, закон визначив адвокатуру як добровільне професійне громадське об'єднання, покликане згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, подавати їм іншу юридичну допомогу[1].

Крокуючи назустріч прагненням адвокатів, законодавець остаточно відкинув ідею монопольного надання правової допомоги колегіями адвокатів. Її місце зайняв концепт плюралізму організаційних форм діяльності адвокатури.

Адвоката було наділено правом займатись адвокатською діяльністю індивідуально, відкрити своє адвокатське бюро, об'єднуватися з іншими адвокатами в колегії, адвокатські фірми, контори та інші адвокатські об'єднання.

[1] Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 року № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.

Іванцюрин С. О.

На законодавчому рівні було уперше визначено перелік принципів діяльності адвокатури – верховенство закону, незалежність, демократизм, гуманізм і конфіденційність.

За адвокатами та адвокатськими об'єднаннями закріплювалося право створювати регіональні, загальнодержавні та міжнародні спілки та асоціації.

Містячи усього 19 статей, закон про адвокатуру в досить загальному, рамковому вигляді регулював багато важливих питань діяльності корпорації. Будучи прогресивним на час свого прийняття, даний законодавчий акт швидко застарів. Недостатнім виявився механізм забезпечення гарантій реалізації професійних прав адвоката. Система органів адвокатського самоврядування узагалі «не мала прописки» в законі, оскільки визначеними були лише органи кваліфікаційно-дисциплінарної компетенції (кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури областей, міст Києва і Севастополя, Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України).

Кульмінацією реформаторських зусиль останніх двох десятиліть стало ухвалення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року[1] (далі – Закон), детальний аналіз якого міститься за текстом нашої праці.

Таким чином, починаючи із давніх часів у більшості держав світу відбувся рух від аматорсько-дилетантської, родинно-товариської до професійної адвокатури, ґенеза і розвиток якої в кожній країні визначалася національними особливостями.

Зародившись у Месопотамії в часи Саргона Древнього (XXIV ст. до н. е.), адвокатура концептуально інституціоналізувалася в Древньому Римі, повільно вибудовувалася

[1] Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

Іванцюрин С.О.

в Середні віки й отримала потужний імпульс розвитку в Новітній час. На первісних етапах становлення адвокатури виконання захисних функцій виступало особистою (родинною, товариською тощо) чи суспільною (громадською) повинністю, почесним обов'язком, який виконувався епізодично й випадково широким колом осіб. Із законодавчим закріпленням вимог до адвоката щодо обов'язкової наявності юридичної освіти, практичного досвіду чи навичок (принцип професійної компетентності) виокремлюється група спеціалізованих носіїв правових пізнань, знавців юриспруденції, які займаються вказаною діяльністю як професією, систематично й регулярно надаючи допомогу в галузі права. Будучи гарними професіоналами, але слабко об'єднаними між собою, адвокати не могли самостійно протистояти потужним посяганням влади чи феодалів, що зумовило наступний етап еволюції адвокатської корпорації – консолідацію зусиль адвокатів на шляху розбудови органів станового самоврядування як основи системної організації адвокатури. Останні дозволили комплексно вирішувати зовнішні завдання (забезпечення мінімально необхідної незалежності адвокатури для нормальної роботи її членів, представництво інтересів адвокатів перед органами держави тощо) й життєво важливі внутрішні питання організації корпорації (забезпечення високого професійного та морального рівня адвокатів, дисциплінарне переслідування порушників, регулювання діяльності членів адвокатської громади та ін.). Окрім надійної корпоративної організації, турбулентні умови професійної практики вимагали від адвокатів бути гнучкими до швидкої зміни економічної кон'юнктури, адаптації форм надання правової допомоги до підвищених потреб клієнтів. Повсюдна проблема забезпечення живучості у висококонкурентному середовищі зумовила ускладнення організаційних форм адвокатської діяльності. Системна організація їх роботи

Іванцьвкий С.О.

перетворилася на невід'ємну передумову успіху й професійного довголіття адвоката.

Основними історичними формами становлення адвокатури на вітчизнаних теренах стали: первинна адвокатура (протоадвокатура), що зародилася до початку польсько-литовського загарбання українських земель; напівпрофесійна адвокатура існувала в польсько-литовську добу; професійна адвокатура сформувалася після ухвалення австрійською владою в 1781 році Загального порядку судового провадження (Allgemeine Gerichtsordnung).

Іваницький С.О.

1.3 Мета адвокатури

Значення мети адвокатури для її розвитку важко переоцінити, адже це не тільки провідний орієнтир, вектор руху, який можна порівняти із компасом для корабля, але й відправна точка для формування функцій та проектування системи адвокатури.

Якщо мета не сформульована, визначена нечітко або неправильно (відірвана від життя, не враховує наявні засоби тощо), то суб'єкти її реалізації будуть сперечатися щодо дійсного змісту мети, засобів досягнення, а в кінцевому підсумку замінять її власними цілями. Від інституції, що здійснює переважно публічну місію, залишиться лише назва для прикриття суто приватних інтересів.

Одним із перших категорію «мета» дослідив Аристотель, розглядаючи її як «заради чого», «не будь-яку межу, але найкращу»[1]. В історії філософії поняття мети еволюціонувало від синкретичного визначення, що означає дію, спрямованість, упорядкованість, цілісність, причинність, форму, до диференціації на поняття, які чітко розрізняють матеріальні й ідеальні, об'єктивні й суб'єктивні фактори спричинення[2].

Загальна семантика слова «мета» включає: те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль[3]; щось як об'єкт або результат, який має бути досягнуто[4].

[1] Аристотель. Сочинения. В 4-х т. Т. 3. / Аристотель. – М.: Издательство «Мысль», 1981. – С. 86.

[2] Яценко А.И. Целеполагание и идеалы / А.И. Яценко. – К.: Издательство «Наукова думка», 1977. – С. 62.

[3] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1090.

[4] Webster's ninth new collegiate dictionary. – Springfield: Merriam-Webster Inc., 1987. – P. 957.

Іванчицький С.О.

Заслуговує на підтримку поширена серед вчених позиція[1], згідно якої мета є ідеальною моделлю майбутнього результату діяльності. Якщо результат і засоби є явищем теперішнього, то мета – майбутнього[2].

З огляду на те, що мета адвокатури є складним результатом узгодження й взаємодії потреб, інтересів й цінностей різних індивідів й соціальних груп, доцільним є аналіз вказаних елементів.

У загальному плані під потребою розуміється необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; умови, які змушують до чогось, спричиняють щось; те, без чого не можна обійтись; вимоги, які необхідно задовольнити[3].

Будучи відчуттям нужди, невідповідності між бажаним і реальним, потреби спонукають особу до дій, спрямованих на зняття напруги, відновлення рівноваги із оточуючим середовищем. Потреби людини небезпідставно уважаються головним двигуном[4], каталізатором перетворень у живій й неживій природі.

Існують різні думки[5] щодо природи й видів потреб. Однією з найбільш поширених є ієрархія потреб

---

[1] Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія / О.Г. Яновська. – К.: Прецедент, 2011. – С. 167; Яценко А.И. Целеполагание и идеалы / А.И. Яценко. – К.: Издательство «Наукова думка», 1977. – С. 68; Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури України / М.І. Мичко. – Донецьк: Донеччина, 2001. – С. 13.

[2] Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б.В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – С. 56; Иеринг Р. Цель в праве / Р. Иеринг. – СПб: Издание Н.В. Муравьева, 1881. – С. 2.

[3] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1090.

[4] Яценко А.И. Целеполагание и идеалы / А.И. Яценко. – К.: Издательство «Наукова думка», 1977. – С. 84.

[5] Ющик А.И. Диалектика права: Монография / А.И. Ющик. – Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). – Ч. І. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Ін Юре, 2013. – С. 213-215; Рабінович

Іванцький С.О.

А. Маслоу[1], який виділяє п'ять рівнів потреб: фізіологічні (вода, їжа, сон, повітря, статевий потяг та ін.), потреби в безпеці (захищеність, стабільність), соціальні потреби (дружба, любов, спілкування), потреби в повазі (схвалення, визнання з боку інших, самоповага), потреби в самоактуалізації (самореалізація, розвиток власної особистості, самоствердження). Після задоволення потреб нижчого рівня людина переходить до задоволення потреб вищого рівня.

Теорія А. Маслоу не є бездоганною, про що звертається увага в літературі[2], проте дозволяє побачити, що правові потреби людей є різновидом потреб у безпеці (правового захисту), а отже не є першочерговими порівняно із фізіологічними. Разом з тим, правові потреби швидко виходять на перший план тоді, коли юридичні обмеження й заборони істотно пригнічують реалізацію фізіологічних потреб, що часто відбувається в процесі правозастосовної діяльності.

В 2014 році під час соціологічного опитування 2000 осіб, проведеного Центром «Соціальний моніторинг» та Українським інститутом соціальних досліджень імені О. Яременка за участю відділу соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України, респондентам ставилися питання «Що саме в нинішніх умовах Вас турбує більше за все в політичному (економічному, соціальному) аспекті ?». У політичному аспекті українців найбільше непокоїть відсутність турботи держави

Іванцівський С.О.

П. Людські потреби – глибинний визначальний чинник праворозуміння / П. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук. – 2014. – № 4. – С. 16; Івашев Є.В. Людські потреби, інтереси, цінності як підгрунтя аксіології права / Є.В. Івашев // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 59-60.

[1] Maslow A.H. Motivation and personality / A.H. Maslow. – New York: Harper &Row Publishers, 1970. – P. 35-58.

[2] Haslam S.A. Psychology in organizations. The social identity approach / S.A. Haslam. – London: SAGE Publications Ltd, 2004. – P. 62.

про своїх громадян, некомпетентність влади, наявність хабарництва та корупції у структурах державної влади та управління. В економічному плані респондентів найбільше турбує зростання цін на продукти харчування, комунальні послуги й фінансові проблеми в сім'ї. У соціальному аспекті громадян найбільше непокоїть загальне зниження рівня життя, низький рівень медичного обслуговування, зростання злочинності[1].

Результати цього та інших емпіричних досліджень показують, що потреби й проблеми суто правового характеру не розглядаються більшістю населення як основні, найпоширеніші, першочергові. Такими вони стають, як правило, у випадку потрапляння особи в орбіту «активної уваги» правоохоронних органів, виникнення ризику втрати матеріальних благ.

В 2014 році Інститутом соціології НАН України проведено соціологічне опитування 1800 громадян України, під час якого ставилося питання «Чи зверталися Ви за останні 12 місяців до міліції щодо розв'язання Ваших особистих проблем, та якою мірою Ви задоволені їх розв'язанням?». Аналогічні питання ставилися щодо суду й прокуратури. 6,8 % респондентів обрали відповідь «Зверталися, але безрезультатно» стосовно міліції, 4,7 % опитаних – щодо суду, 3,8 % – прокуратури.

На питання «Чи зверталися Ви за останні 12 місяців до адвоката щодо розв'язання Ваших особистих проблем, та якою мірою Ви задоволені їх розв'язанням?» 3,2 % респондентів зазначили, що «Зверталися, але безрезультатно», 2,7 % опитаних вказали, що «Зверталися і отримали допомогу», 94,1 % осіб не зверталися[2].

Іванцький С.О.

[1] Соціологічні зрізи українського суспільства (моніторинг соціально-економічних очікувань населення: 2005-2014 рр.): наукова доповідь / [Балакірєва О.М., Середа Ю.В., Дмитрук Д.А. та ін.]. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2015. – С. 52-54.

[2] Додаток «Таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство – 2014» до збірника наукових праць. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 1 (15), Т. 1 / Головні редактори

Представлені й інші соціологічні дані[1] свідчать про наявність у 4-6 % населення України стійкої потреби у вирішенні проблем правового характеру. Такі труднощі громадяни намагаються розв'язати як за допомогою адвоката, так й шляхом самостійного звернення до суду чи правоохоронних органів. Наявність чималої кількості осіб, які самостійно зверталися й незадоволені роботою державних органів, слід розглядати як потенційних клієнтів адвоката, адже їх потреби залишилися нереалізованими.

Результати вивчення громадської думки, отримані Інститутом соціології НАН України, в основному узгоджуються із показниками опитування 2000 осіб з різних регіонів України, проведеного в 2012 році соціологічною службою Центру Разумкова. Так, на питання «Чи доводилося Вам упродовж п'яти років брати участь у розгляді судових справ у будь-якій якості (свідка, позивача, відповідача, підсудного, потерпілого, експерта, судді, адвоката, співробітника суду та ін.)?» 10,3 % респондентів відповіли, що доводилося. На питання «Чи брали впродовж останніх п'яти років члени Вашої родини, близькі друзі участь у розгляді судових справ у будь-якій якості (свідка, позивача, відповідача, потерпілого, обвинуваченого, експерта, судді, адвоката, співробітника суду та ін.)?» 15,7 % опитаних відповіли, що брали.

На уточнююче питання «У якій саме якості Вам довелося брати участь у розгляді судової справи (справ)?» більшість респондентів пояснила про свою участь як позивач (32,4 %), свідок (28,2 %), відповідач (20,3 %), потерпілий (11,4 %), підсудний чи обвинувачений (4,9 %). Відповідаючи на питання «У розгляді яких справ Ви брали

Іванцьких С.О.

В.М. Ворона, М.О. Шульга. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. – С. 10-11.

[1] Додаток «Таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство - 2014» до збірника наукових праць. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 1 (15), Т. 1 / Головні редактори В.М. Ворона, М.О. Шульга. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. – С. 45.

участь?» опитані вказали цивільні справи (53,9 %), кримінальні справи (16, 6 %), господарські справи (14,9 %), справи про адміністративні правопорушення (10, 9 %)[1].

Отже, правові потреби громадян зазвичай пов'язані із необхідністю протидії нагальним загрозам втрати майна, волі або здоров'я, обслуговуванням поточних питань господарської діяльності.

Необхідність звернення до адвоката підсилюється значним рівнем недовіри до державних органів. У межах згаданого соціологічного моніторингу, проведеного Інститутом соціології НАН України, 67,8 % респондентів вказали, що вони зовсім або переважно не довіряють прокуратурі, 69,1 % опитаних – суду[2].

Насправді, потреби у вирішенні проблем правового характеру відчувають більше, ніж 4-6 % населення України. Це, так би мовити, активна меншість «із гострим болем». Проникнення права до більшості сфер життєдіяльності суспільства істотно збільшило необхідність консультативної допомоги.

Викладене підтверджується результатами опитування громадян. На питання «Чи вистачає Вам юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів?» 47,8 % респондентів відповіли, що не вистачає[3].

Іванцький С.О.

---

[1] Суди і судова реформа в Україні: оцінки громадян // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 2-3. – С. 76-77.

[2] Додаток «Таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство – 2014» до збірника наукових праць. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 1 (15), Т. 1 / Головні редактори В.М. Ворона, М.О. Шульга. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. – С. 22.

[3] Додаток «Таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство – 2014» до збірника наукових праць. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 1 (15), Т. 1 / Головні редактори В.М. Ворона, М.О. Шульга. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. – С. 41-42.

Отже, в суспільстві існує значна загальна потреба в своєчасному наданні високоякісної правової допомоги адвокатом за розумну винагороду. Щодо конкретних потреб окремих груп населення, слід зазначити, що правові потреби великих і дрібних підприємців чи осіб, які притягаються до кримінальної або адміністративної відповідальності, істотно різняться.

Наявність соціального запиту робить логічним уточнення переважної «цільової аудиторії» отримання правової допомоги, адже в різних людей й соціальних прошарків відмінні проблеми й готовність їх вирішувати з використанням допомоги адвоката.

Як свідчать результати опитування, проведеного в 2014 році соціологічною службою Центру Разумкова (10 054 респондентів), на питання «До яких заходів Ви б вдалися в першу чергу для захисту Ваших порушених прав?» відповідь «звернення до адвоката» обрали 18,8 % нижчого класу, 40,6 % «ядра» середнього класу, 49,6 % вищого класу[1].

Як бачимо, готовність звертатися до адвоката напряму корелюється із рівнем матеріальної забезпеченості людини. Та попри бажаність заможних клієнтів для адвоката, пропорція людей, які є багатими й належать до вищого класу, залишається незначною. Соціальною й економічною основою адвокатської клієнтури є середній клас. Це не означає нехтування проблемами осіб з невеликими доходами, оскільки адвокатура разом із державою забезпечує надання безоплатної правової допомоги цій категорії громадян.

Цікавим в історичному аспекті є спостереження, зроблене наприкінці 20-х рр. XX ст. відомим галицьким адвокатом М. Глушкевичем, який зазначив, що в нас подібно як

[1] Середній клас: громадська активність, готовність до асоціації і просування демократичних стандартів // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 1-2. – С. 73.

Іванцький С. О.

до лікаря кличуть, коли пацієнт лежить уже в агонії, так і до адвоката йдуть щойно тоді, коли справа завдяки знахорам та домашнім лікам безнадійно запропащена[1].

Проведене American Bar Foundation у 1977 році масштабне дослідження правових потреб громадськості показало, що третина населення ніколи не користувалася послугами адвоката, й тільки одна п'ята зверталася за допомогою до адвоката принаймні двічі. Серед тих, хто коли-небудь взаємодіяв із адвокатом, середнє число консультацій було лише 2,15 протягом усього життя. Люди в основному використовували допомогу адвоката, щоб отримати, захистити чи передати нерухомість[2].

На відміну від низки англосаксонських країн, український адвокат позбавлений права нотаріального посвідчення правочинів. Правові потреби населення в Україні, поряд із адвокатами, задовольняє широке коло правників, які незалежні або перебувають у складі органів держави.

Ведучи мову про потреби клієнтів, не слід забувати й про потреби адвокатів. Потреби останніх полягають у створенні державою правових й фактичних умов для незалежного й ефективного здійснення професійної діяльності, отримання належної винагороди за надані послуги, підтримання авторитету і поваги до представників адвокатури, забезпеченні сприятливого режиму оподаткування, соціального та пенсійного забезпечення.

Відчуття, наявність потреби само по собі недостатньо для цілеспрямованої діяльності. Має відбутися усвідомлення потреби, суб'єктивна трансформація якої виражається

Іванцький С.О.

---

[1] Глушкевич М. Етичні завдання адвокатури / М. Глушкевич // Життя і право. – 1929. – Ч. 4. – С. 43.

[2] Abel R.L. United States. The contradictions of professionalism / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 212.

категорією «інтерес». У тваринному світі можливі неусвідомлені потяги для задоволення потреб, водночас інтерес є соціальним явищем, оскільки властивий людям та їх об'єднанням як складовим суспільства. Інтерес є рушійною силою соціального прогресу.

Семантика слова «інтерес» включає: увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимсь, чимось; вагу, значення; те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чиїхось думок і турбот; прагнення, потреби; те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чиїмсь прагненням, потребам[1].

У загальносоціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує[2].

В юриспруденції загальне трактування інтересу включає розгляд його як усвідомленого[3], безпосередньо діяльнісного вираження людської потреби[4].

Законодавство й доктрина України та зарубіжних держав оперують поняттям особистих інтересів адвоката,

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 501.

[2] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01 грудня 2014 р. № 18-рп/2004// Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 6. – С. 10.

[3] Рабінович П. Людські потреби – глибинний визначальний чинник праворозуміння / П. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук. – 2014. – № 4. – С. 22.

[4] Ющик А.И. Диалектика права: Монография / А.И. Ющик. – Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). – Ч. І. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Ін Юре, 2013. – С. 212.

Ванидрий С.О.

інтересів клієнта[1], інтересів організації[2], інтересів споживачів[3], публічних[4], державних[5], комерційних[6], суспільних[7], корпоративних[8], національних[9] й інших[10] різновидів інтересу.

---

[1] Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

[2] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 14.

[3] CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 8; SRA corporate strategy 2014/15 to 2016/17 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/sra/strate gy.page

[4] Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис … докт. юрид. наук: 12.00.04 / Вінник Оксана Мар'янівна. – К., 2004. – С. 48; SRA corporate strategy 2014/15 to 2016/17 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/sra/strategy.page; CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 8; CCBE Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 3.

[5] Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

[6] Resolution on multidisciplinary practices: adopted by the IBA Council on 13 September 1998 in Vancouver [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=90E17B1B-55DD-4A9F-9348-33901FD699D5.

[7] Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

[8] Гончаренко С.В. До питання про обсяг повноважень органів адвокатського самоврядування / С.В. Гончаренко // Адвокат. – 2008. – № 3. – С. 4.

[9] Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

[10] Иеринг Р. Интерес и право / Р. Иеринг. – Ярославль, 1880. – С. 60-67.

Іванцерський С.О.

Не позбавлена адвокатура, на жаль, й корисливого інтересу професії[1], наявність якого змушені визнати в Україні та за кордоном.

Якщо узагальнити багатоманітну гаму інтересів, що пов'язані із функціонуванням адвокатури, то можна виділити дві основні їх групи: публічні і приватні. До останньої належать індивідуальні інтереси клієнтів та адвокатів, корпоративний інтерес адвокатської громади та ін. Розглянемо окремі з них.

Інтереси клієнтів – фізичних та юридичних осіб – можуть бути законними або незаконними. Соціологічні дослідження[2] показують, що для частини середнього класу притаманне застосування корупційних схем захисту своїх прав. Клієнта часто цікавить виключно результат і здатність адвоката його забезпечити. Засоби реалізації поставлених цілей сприймаються як неважливі, другорядні.

Незаконні інтереси клієнтів правовій охороні не підлягають. Натомість закон забезпечує реалізацію «законного інтересу»[3], поряд з яким застосовується термін «охоронюваний законом інтерес», що є синонімічним.

В інтерпретації Конституційного Суду України поняття «охоронюваний законом інтерес» тлумачиться як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований в суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним

Іванцівкий С.О.

---

[1] Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2216.

[2] Середній клас: громадська активність, готовність до асоціації і просування демократичних стандартів // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 1-2. – С. 74.

[3] Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам[1].

Найбільш значущі приватні інтереси великих спільнот можуть перетворюватися на різновид публічного інтересу. У Директиві 2006/123/ЕС звертається увага, що згідно прецедентного права ЄСПЛ захист прав споживачів (consumer protection) є однією з першочергових основ публічного інтересу[2].

Окрім клієнтів, адвокатська діяльність є об'єктом впливу інших приватних інтересів. Неліцензовані юристи тривалий час посягали на інтереси адвокатів мати достатню кількість клієнтів для забезпечення стабільної роботи.

Можуть не збігатися інтереси бізнес-адвокатури й класичної адвокатури, а в середовищі останньої інтереси адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, можуть суперечити прагненням тих, які не залучені до цієї системи.

Із інтересами адвокатської корпорації може вступити в протиріччя інтерес державного чи приватного університету. ВНЗ зацікавлені в збільшенні кількості студентів-юристів, зміцненні фінансово-матеріального стану. Адвокатська ж професія армію випускників швидше сприймає як передумову загострення конкуренції, зниження доходів.

---

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01 грудня 2014 р. № 18-рп/2004 // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 6. – С. 15.

[2] Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market // Official Journal of the European Communities. – 2006. – december 27. – P. 43.

Іванищук С.О.

Одним з найбільш складних є питання публічного інтересу. У словнику Блека публічний інтерес трактується як загальне благо суспільства, яке забезпечено визнанням та захистом; дещо, у чому громадськість як ціле є зацікавленою[1]. Лаконічним виразом суті цього явища є вислів «те, що в інтересах усіх»[2]. Очевидно, що наведені визначення є досить загальними.

Аналіз вітчизняних[3] й сформованих за кордоном нормативного, аболіціоністського, процедурного й консенсуального підходів[4] засвідчує наявність відмінних позицій стосовно змісту поняття, що розглядається, відсутність чітких загальновизнаних ознак публічного інтересу. Однією з причин цього є недосконалість критеріїв розмежування публічного й приватного права.

Водночас, більшість українських авторів погоджується з тим, що публічний інтерес охоплює визнані державою й забезпечені правом загальнозначущі потреби (інтереси) усього суспільства або його великої частини.

Значна частина науковців до різновидів публічного інтересу відносить суспільний і державний[5], а також націо-

[1] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 1350.

[2] Bozeman B. Public values and public interest / B. Bozeman. – Washington: Georgetown University press, 2007. – P. 90.

[3] Тітко І.А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис … докт. юрид. наук: 12.00.09 / Тітко Іван Андрійович. – Харків, 2016. – С. 20-22, 55, 57, 223; Галунько В.В. Публічний інтерес в адміністративному праві / В.В. Галунько // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 181.

[4] Bozeman B. Public values and public interest / B. Bozeman. – Washington: Georgetown University press, 2007. – P. 89-99.

[5] Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис … докт. юрид. наук: 12.00.04 / Вінник Оксана Мар'янівна. – К., 2004. – С. 48; Савченко С.В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України / С.В. Савченко // Порівняльно-аналітичне право. –

Ващицький С.О.

нальний[1] інтереси. Правове підґрунтя для таких висновків міститься в Конституції України (ст.ст. 18, 32, 34, 35 та ін.) й галузевому законодавстві (ст. 321 ЦК України, ст. 105 КАС України, ст. 151 Земельного кодексу України та ін.). Очевидно, що публічний і державний або національний інтерес на практиці повністю не збігаються. Співпадання їх змістовного поля відбувається у випадку надання державно-правового захисту інтересам, що важливі для усього суспільства (його великої частини).

Публічний інтерес у сфері організації та функціонування адвокатури полягає, насамперед, у створенні й забезпеченні надійного функціонування механізму своєчасного надання адвокатом високоякісної, різнобічної й доступної правничої допомоги.

Разом з тим, на практиці нерідкими є спроби підмінити публічні інтереси вузькогруповими чи клановими, встановити надмірне домінування одних над іншими. В умовах змагання, конкуренції чи протистояння легітимних (а часто й незаконних) інтересів постає необхідність їх узгодження, поєднання, компромісу.

Між тим, проблема оптимального співвідношення публічних і приватних інтересів, що існувала вже в Стародавньому Римі, дотепер не має універсального рецепту вирішення.

Однобічне нехтування тим чи іншим сегментом інтересів, як доводить історія, негативно відображається передусім на суб'єктах такої недалекоглядної політики. Як

2013. – № 3-2. – С. 54; Шалімова Н.С. Суспільний (публічний) інтерес у контексті регулювання обов'язкового аудиту / Н.С. Шалімова // Економіка та держава. – 2014. – № 3. – С. 7; Труба В.І. Про сумісність приватного і публічного інтересів у сімейному праві / В.І. Труба // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 57. – С. 435.

[1] Андрушко І.П. Категорія «публічний інтерес» у конституційному праві: поняття та зміст / І.П. Андрушко // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 138.

Іванцівський С.О.

пам'ятаємо, протягом декількох століть англійським корпоративним органам баристерів й соліситорів вдавалося за допомогою інституту саморегулювання зберігати привілеї й ігнорувати численні інтереси клієнтури. Коли подальше заплющення очей на «егоїзм» професії стало загрожувати електоральній підтримці, законодавець у 2007 році на підставі доповіді Клементі значно обмежив регуляторні повноваження корпорації. Як підсумував сенс тодішніх подій П.Д. Патон, «змішування особистого й публічного інтересу призвело до завершення саморегуляції юридичної професії Англії»[1]. Поза сумнівом, треба вчитися на помилках інших, намагатися гармонізувати суперечливі інтереси.

Серед труднощів на цьому шляху слід відзначити зіткнення між різними публічними інтересами. У теорії, зокрема, звертається увага на конфлікт між такими публічними інтересами, як збереження ролі адвоката у здійсненні правосуддя й свобода вибору, свобода асоціації, конкуренція, ефективність. Намагаючись сформувати баланс між цими різновидами публічних інтересів, комітет з міжнародної юридичної практики Канадської асоціації юристів (Canadian Bar Assosiation) прийшов до переконання, що вибору, конкуренції й свободі асоціацій має бути надано більше ваги[2].

ССВЕ наголошує на необхідності «делікатного балансування між економічними й неекономічними інтересами»[3].

В океані інтересів, що рухають «адвокатський корабель» уперед, публічний інтерес має отримати пріоритет перед

---

[1] Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America / P.D. Paton // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2222.

[2] Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America / P.D. Paton // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2213.

[3] CCBE Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 4.

Іванцьких С.О.

приватним (індивідуальним, корпоративним тощо), оскільки відображає перевагу загальнозначущого над окремим, більшості над меншістю. Показовим став приклад Англії та Уельсу, де після тривалих дебатів[1] з приводу того, якому з інтересів – публічному інтересу чи інтересу захисту прав споживачів – надати перевагу, Закон про правові послуги 2007 р.[2] перше місце відвів публічному інтересу, розташувавши інтереси захисту прав споживачів на четвертій сходинці ієрархії регуляторних цілей.

Верховенство публічного інтересу не повинно тягнути пригнічення приватного, а бути більшою мірою зорієнтованим на оптимальну взаємодію, узгодження, взаємодоповнення.

Ілюстрацією вдалої моделі співвідношення інтересів можна вважати положення Корпоративної стратегії SRA на 2014/15 – 2016/17 рр., яке поставило собі за мету «… знайти золоту середину між скороченням регуляторного навантаження й забезпеченням захисту прав споживачів»[3].

В США набула поширення гібридна модель функціонування приватних юрфірм публічного інтересу («private public interest law firm»), які беруться за справи виходячи з необхідності «збалансувати місію та грошову винагороду»[4]. Значний сегмент практики цих фірм включають питання, що становлять суспільний інтерес (захист прав споживачів, природоохоронне й імміграційне законодавство тощо). Правова допомога

[1] Goldsmith J. The core values of the legal profession for the lawyers today and tomorrow / J. Goldsmith // Northwestern Journal of International Law & Business. – 2008. – № 28. – P. 446.

[2] Legal Services Act 2007. – London: Stationery Office Limited, 2007. – P. 1.

[3] SRA corporate strategy 2014/15 to 2016/17 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/sra/strate gy.page

[4] Cummings S.L., Southworth A. Between profit and principle. The private public interest firm / Private lawyers & the public interest / Edited by R. Granfield and L. Mather. – New York: Oxford University Press, 2009. – P. 198.

Іванцький С.О.

соціально незахищеним категоріям надається зі знижкою або безкоштовно.

Звичайно, не кожен приватний або публічний інтерес можна «примирити» між собою. Рівень антагонізму, конкуренції або складності інтересів нерідко є досить високим, тож для вирішення колізій між ними мають враховуватися додаткові орієнтири світоглядного характеру. Такими факторами є цінності.

У філософії цінності розглядаються як об'єктивний (Платон, Дж. Локк, Г. Лотце та ін.), суб'єктивний (І. Кант, Дж. Д'юі, Д. Юм та ін.) чи об'єктивно-суб'єктивний (Е. Гуссерль, Г. Ріккерт та ін.) феномени. В інших суспільних науках[1], як і в юриспруденції[2], єдності думок щодо природи цінностей не досягнуто. З урахуванням потреб нашого дослідження ми виходимо із суб'єктивно-об'єктивної природи цінності як позитивної значущості певних об'єктів для індивіда, соціальної групи, держави.

Кожна людина має власну ціннісну картину світу, що її оточує. Те чи інше благо може бути важливим для однієї особи й не мати жодного значення для іншої, по-різному сприймається його вагомість. Цінність свободи для людини, яка мешкала на окупованих територіях Криму чи Донбасу, відрізняється від сприйняття свободи жителем Києва чи Амстердама.

Не слід забувати й проблему декларованих та реально «працюючих» цінностей. Порівнявши майже ідентичні цінності партій соціалістів та християнських демократів,

---

[1] Луман Н. Дифференциация / Н. Луман / Перев. с немецк. – М.: Логос, 2006. – С. 229-230.

[2] Неновски Н. Право и ценности / Н. Неновски / Перев. с болгарск. – М.: Прогресс, 1987. – С. 25; Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность: моногр. / П.М. Рабинович. – Львов: Издательство при Львовском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1985. – С. 9.

Іванчук С.О.

німецький соціолог Н. Луман[1], змушений був констатувати, що з більшості питань вони не згодні один з одним.

Попри індивідуальні світоглядні установки, людей об'єднують спільні цінності, надаючи можливість обрання правильної моделі поведінки в ситуаціях невизначеності й стимулюючи до позитивних звершень.

До загальнолюдських цінностей відносять тріаду «мир – справедливість – збереження життя на планеті»[2], а також життя, гідність, власність[3].

Найвищою соціальною цінністю згідно ст. 3 Конституції України визнається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека.

Ядро домінуючих цінностей українського народу, за даними експертного опитування, складають патріотизм, права і свободи людини, соціальна справедливість, матеріальні та духовні надбання українського народу, національна безпека, природні ресурси, конституційний лад[4].

З початком російської агресії в Криму й на Сході України змінилися ціннісні пріоритети українців. Як свідчать результати опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України, під час надзвичайних подій ментальність наших громадян пережила певну ціннісну метаморфозу, яка пов'язується насамперед з помітним зростанням

Іванищук С. О.

---

[1] Luhmann N. Introduction to Systems Theory / N. Luhmann. – Cambridge: Polity press, 2013. – P. 236.

[2] Ратцингер Й. (Бенедикт XVI) Ценности в эпоху перемен. О соответствии вызовам времени / Й. Ратцингер (Бенедикт XVI) / Перев. с немецк. – М.: ББИ св. апостола Андрея, 2007. – С. 27.

[3] Івашев Є.В. Людські потреби, інтереси, цінності як підґрунтя аксіології права / Є.В. Івашев // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 62.

[4] Гай-Нижник П.П. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки / П.П. Гай-Нижник, Л.В. Чупрій // Гілея: Науковий вісник. – 2014. – № 84. – С. 469.

важливості патріотизму, демократизму, креативного індивідуалізму, культурної компетентності[1].

Особливими цінностями є право[2] і держава[3], що розглядаються як найбільш важливі загальні юридичні блага. Серед правових цінностей більшість авторів виділяє свободу, рівність і справедливість[4]; рідше називаються інші[5] цінності.

Загальною й незворотною тенденцією останніх десятиріч є прагнення суспільства й адвокатського співтовариства до реального запровадження європейських цінностей. Прихильність до «європейської системи цінностей та стандартів захисту прав людини», «спільних з ЄС цінностей», «європейських політичних та

[1] Ручка А. Ціннісна метаморфоза в ментальності громадян України під час надзвичайних подій 2014 р. / А. Ручка / Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 1 (15), Т. 1 / Головні редактори д.екон.н. В.М. Ворона, д.соціол.н. М.О. Шульга. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. – С. 121-122.

[2] Орзих М.Ф. Личность и право: Монография / М.Ф. Орзих. – Одесса: «Юридична література», 2005. – С. 90; Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность: моногр. / П.М. Рабинович. – Львов: Издательство при Львовском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1985. – С. 10; Хук ван М. Право как коммуникация / М. ван Хук / Перев. с англ. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 92.

[3] Серебро М.В. Цінності в юридичній аксіології / М.В. Серебро // Актуальні проблеми держави і права. – 2015. – № 75. – С. 75.

[4] Євграфова Є.П. Об'єктивність права: проблеми теорії і реальність: Монографія / Є.П. Євграфова. – К.: Парламентське видавництво, 2014. – С. 395; Соломчак Х.Б. Соціальні та правові цінності як детермінанти позитивної правової відповідальності / Х.Б. Соломчак // Наше право. – 2014. – № 1. – С. 31.

[5] Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б.В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – С. 81; Хук ван М. Право как коммуникация / М. ван Хук / Перев. с англ. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 151; Орзих М.Ф. Личность и право: Монография / М.Ф. Орзих. – Одесса: «Юридична література», 2005. – С. 91-92.

Іванцьків С.О.

економічних цінностей» прямо закріплена в багатьох документах[1] програмного характеру.

Загальні європейські цінності окреслено в Хартії фундаментальних прав ЄС[2], Угоді про ЄС[3], Угоді про функціонування ЄС[4] та інших документах. Окремо слід згадати Угоду про асоціацію між Україною та ЄС[5], де підкреслено, що тісні й тривалі відносини між країнами ґрунтуються на спільних цінностях, а саме: на повазі до демократичних принципів, верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і повазі до різноманітності, людської гідності та відданості принципам вільної ринкової економіки, які сприяють участі України в Європейських політиках.

Цінності європейської правової професії нині перебувають у стані еволюційного перетворення. Чимало традиційних цінностей професії вступають у протиріччя із

[1] Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67; Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80; Стратегія національної безпеки України: затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015// Офіційний вісник України. – 2015. – № 43. – Ст. 1353.

[2] Charter of Fundamental Rights of the European Union // Official Journal of the European Communities. – 2000. – december 18. – P. 364/1-364/22.

[3] Treaty on European Union // Official Journal of the European Union. – 2012. – october 26. – P. 13-45.

[4] Treaty of the functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. – 2012. – october 26. – P. 47-199.

[5] Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part // Official Journal of the European Union. – 2014. – may 29. – P. 4.

Іванцький С.О.

економічними цінностями (вільна конкуренція, ринковий механізм ціноутворення, вільний рух послуг територією ЄС тощо), що активно впроваджуються після підписання Римської угоди. У ст. 3 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС[1] сторони визнали, що принципи вільної ринкової економіки становлять основу для їхніх відносин.

І справа не тільки в тому, що формально зафіксовано в документах. Комерційна логіка й фінансові пріоритети все глибше охоплюють усі аспекти адвокатської діяльності. Ознаки цього явища, звичайно, були й раніше. «В останні двадцять років», – писав у XIX ст. віденський адвокат Пришль про Австрію та Німеччину, – «легка грошова нажива стала, мабуть, єдиною метою професійної діяльності адвокатів»[2].

Сьогодні ж, за визначенням колег з Європи та Америки, відбувається «капіталізація усього»[3], адвокати перетворилися на «машини, що роблять гроші для фірми»[4], закон є товаром (бізнесом)[5], а поняття юридичної фірми як орга-

[1] Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part // Official Journal of the European Union. – 2014. – may 29. – P. 7.

[2] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С. 276.

[3] Faulconbridge J.R. Financialisation by proxy: the case of large city law firms / J.R. Faulconbridge, D. Muzio / The futures of legal education and the legal profession / Edited by H. Sommerlad, S. Harris-Short, S. Voughan, R. Young. – Oxford: Hart Publishing Ltd, 2015. – P. 38.

[4] Goldsmith J. The core values of the legal profession for the lawyers today and tomorrow / J. Goldsmith // Northwestern Journal of International Law & Business. – 2008. – № 28. – P. 445.

[5] Greenwood R. Your ethics. Redefining professionalism? The impact of management change / R. Greenwood / Managing the modern law firm: new challenges, new perspectives / Edited by L. Empson. – New York: Oxford University Press, 2007. – P. 190; Goldsmith J. The core values of the legal profession for the lawyers today and tomorrow / J. Goldsmith // Northwestern Journal of International Law & Business. – 2008. – № 28. – P. 450; Sommerlad

Іванцький С.О.

нізації, що є відмінною від бізнесу, відмирає[1]. Попри те, що метафоричні узагальнення характеризують лише частину адвокатського корпусу, рух у відповідному напрямі очевидний.

В 2009 році Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Спілки адвокатів України було проведено соціологічне опитування 1000 адвокатів з усіх регіонів України. На запитання «Після проведення уніфікації професій, чи має адвокатська діяльність стати підприємницькою?» 48 % респондентів погодилися із тим, що адвокатська діяльність має стати підприємницькою[2]. Очевидно, що комерційні ідеї мають поширення в українській адвокатурі.

Поряд з цим, результати проведеного опитування (Додаток А) свідчать, що прагнення отримати достойний дохід виступає не єдиним спонукальним мотивом адвокатської діяльності. Для більшості адвокатів переважне значення має цікавий, захоплюючий характер роботи, бажання допомагати скривдженим. 51 % респондентів уважає, що адвокатська діяльність може бути підприємницькою.

Згідно отриманої на наш запит інформації від Державної фіскальної служби України (Додаток З), існує досить значна кількість осіб, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, й одночасно зареєстровані як фізичні особи-підприємці.

Іваницький С.О.

H. The futures of legal education and the legal profession / H. Sommerlad, R. Young, S. Vaughan, S. Harris-Short / The futures of legal education and the legal profession / Edited by H. Sommerlad, S. Harris-Short, S. Vaughan, R. Young. – Oxford: Hart Publishing Ltd, 2015. – P. 4.

[1] Adams E.S. Rethinking the law firm organizational form and capitalization structure // Missouri Law Review. – 2014. – № 78. – P. 818.

[2] Соціологічне опитування адвокатів // Наша спілка: інформаційний бюлетень Спілки адвокатів України. – 2009. – № 1. – С. 17.

Щоб зрозуміти, чи може адвокатське об'єднання мати метою своєї діяльності отримання прибутку, слід передусім уточнити поняття підприємництва. Згідно ст. 42 ГК України воно визначається як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

У відповідності до ст. 84 ЦК України товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи.

Цікавими є приписи закону щодо такого різновиду юридичних осіб, як непідприємницькі товариства (кооперативи, крім виробничих, об'єднання громадян тощо) та установи, які можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню (ст. 86 ЦК України).

Аналіз нормативних приписів ГК України дозволяє дійти висновку, що діяльність адвокатських об'єднань й бюро містить зовнішні ознаки підприємництва. Найбільше сумнівів викликає лише така ознака, як переслідування мети отримання прибутку. У літературі неодноразово зверталася увага на недосконалість законодавчої дефініції підприємництва, проте її редагування не є предметом даної праці.

Іванідрий С.О.

Мета отримання прибутку з давніх-давен уважалася несумісною із адвокатською діяльністю. Багато учених й практиків без обговорення сприймають таке твердження як очевидну істину, догму, яка не потребує доведення й обговорення. Ідея набула статус аксіоми. Автор й сам змушений визнати, що тривалий час перебував у полоні таких поглядів.

Окремі дослідники характеризують цю позицію, як «адвокатсько-непідприємницький міф»[1].

Чи дійсно адвокатські об'єднання не можуть переслідувати мету отримання прибутку? Сформулювати відповідь на це далеко не гіпотетичне питання вимагають інтереси практики. Допоки вчені сперечаються, багато адвокатських об'єднань (бюро) вже прописали в статутах мету отримання прибутку.

Надавши визначений обсяг правової допомоги й досягнувши поставлених соціальних результатів, адвокатське об'єднання приходить й до певних фінансових результатів, що підбиваються наприкінці передбаченого законом звітного періоду. Ці фінансові результати можуть бути позитивними (прибуток) або негативними (збиток). Як слушно зазначив П. Кернс: «Ви або отримуєте прибуток, або ні, немає жодної золотої середини»[2]. Прибуток, отже не найгірша альтернатива.

В Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженому Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р.

Іванцьків С.О.

---

[1] Горовець Є. Міф про непідприємницький характер адвокатської діяльності: причини, аргументи і наслідки / Є. Горовець // Юридичний журнал. – 2006. – № 12. – С. 38.

[2] Kearns P. The value motiv: the only alternative to the profit motiv / P. Kearns. – Padstow: John Wiley & Sons Ltd., 2007. – P. 7.

№ 73, зміст терміну «прибуток» розкривається як «сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати»[1].

Класики світової економічної думки[2] дають загальне визначення прибутку як різниці між валовим доходом й сукупними витратами. Попри різні теорії прибутку[3], важливе значення має розмежування бухгалтерського й суто економічного розуміння прибутку. Бухгалтери розглядають прибуток як різницю між доходом і зовнішніми (очевидними) витратами. Натомість економісти в основу його обчислення кладуть дохід за вирахуванням зовнішніх (очевидних) та внутрішніх (прихованих) витрат. Остання позиція повніше характеризує фінансові результати діяльності об'єднання, більш усебічно відбиває реальний стан справ.

Спільним для обох підходів є трактування прибутку як певного надлишку доходу над витратами фірми, складової доходу[4]. Вказана умовна величина відображає позитивне співвідношення між доходами і видатками за певний період.

Отже, сам по собі прибуток є досить нейтральною, техніко-економічною категорією. Негативне забарвлення

Іванищький С.О.

---

[1] Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/conv/page.

[2] Pride W.M. Foundations of business / W.M. Pride, R.J. Hughes, J.R. Kapoor. – Mason: South-Western Cengage Learning, 2011. – P. 9; Мэнкью Н.Г. Принципы экономикс / Н.Г. Мэнкью / Перев. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1999. – С. 776.

[3] Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт / Перев. с англ. – М.: Дело, 2003. – С. 40-51; Clayton G.E. Economics: principles & practices / G.E. Clayton. – New York: McGraw-Hill, 2001. – P. 48.

[4] Основи економічної теорії: підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2008. – С. 165.

отримав мотив його отримання, що відомий як «максимізація прибутку»[1], «гонитва за прибутком»[2].

Серед стереотипів суспільної свідомості можна відзначити нормальне сприйняття отримання адвокатом доходу (самозайняті адвокати, зокрема, ведуть Книгу обліку доходів і витрат) й болісне ставлення до формування в нього прибутку, при тому, що останній є частиною доходу.

Такі погляди поширені і в професійному співтоваристві. З психологічної точки зору спробу дати їм пояснення здійснив Є. Горовець, зазначивши, що подібна «аргументація» підкріплювалася (і, як показує сучасне життя, підкріплюється) такими властивими людині (у т.ч. адвокатові) якостями, як марнославство і зайва гордість. Погодьтеся, не кожен зможе відмовитися від спокуси бути залученим до славної когорти Робін Гудів, цих лицарів «без тіні і докору», що «абсолютно безоплатно, тобто, задарма» підносять час від часу дарунки бідним і нужденним[3].

Можливо, дійсно образ Робін Гуда є суттю адвокатської діяльності? Економічний аналіз показує ілюзорність такої думки. Адвокат може і повинен епізодично безоплатно надавати правову допомогу соціально незахищеним громадянам. Якщо ж він буде здійснювати це систематично або зробить виключною сферою своєї професійної діяльності,

Іваницький С.О.

[1] Jackson I.A. Profits with principles: seven strategies for delivering value with values / I.A. Jackson, J. Nelson. – New York: Currency doubleday, 2004. – P. 300-301; Познер Р.А. Экономический анализ права: в 2-х т. / Познер Р.А. / Перев. с англ. – Т. 1. – СПб.: Экономическая школа, 2004. – С. 6; A comprehensive dictionary of economics / Chief edit. B. Nelson. – Delhi: Abhishek publications, 2009. – P. 147; Pride W.M. Foundations of business / W.M. Pride, R.J. Hughes, J.R. Kapoor. – Mason: South-Western Cengage Learning, 2011. – P. 333.

[2] Макконел К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконел, С.Л. Брю / Перев. с 13 англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 647.

[3] Горовець Є. Міф про непідприємницький характер адвокатської діяльності: причини, аргументи і наслідки / Є. Горовець // Юридичний журнал. – 2006. – № 12. – С. 43.

то ризикує опинитися в стані неплатоспроможності. Адже потрібно оплачувати витрати (заробітна плата персоналу, оренда офісу, оплата за послуги зв'язку, Інтернет, спеціалізовані електронно-пошукові системи, паливо для транспортного засобу тощо). Якщо з високих ідейних спонукань адвокат ще може «потерпіти» певний час, то орендарі можуть виставити його на вулицю, а підлеглий персонал розбігтися.

Отже, саме наявність прибутку дозволяє адвокатові «утримуватися на плаву», повноцінно працювати, сплачувати податки. Будучи компенсацією за ризик та новаторство, результатом ефективного використання ресурсів й підтвердженням конкурентних переваг, прибуток надає адвокатові впевненість у завтрашньому дні. Натомість постійне перебування «на межі дефолту», зі збитками або нульовим прибутком спричинить швидке завершення адвокатської практики. Адже проблема й специфіка роботи полягає в нерегулярному зверненні клієнтів («то густо – то пусто»), яка істотно загострилася в умовах економічної кризи.

З огляду на існуючі етичні обмеження, адвокат не повинен абсолютизувати прибуток, прагнути до надприбутку, розглядаючи його як домінантний мотив своєї діяльності. Водночас отримання ним «нормального прибутку», під яким розуміється мінімальна чи нормальна віддача, без якої людина не стане займатися певною діяльністю[1] є важливим запобіжним заходом для забезпечення необхідної життєздатності, стабільності й ефективності адвокатської практики.

Відразу зауважимо, що в ієрархії цілей адвокатури отримання прибутку слід розглядати як другорядну ціль однієї

[1] Макконел К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконел, С.Л. Брю / Перев. с 13 англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 478.

Іваницький С.О.

з підсистем (організаційних форм адвокатської діяльності). Телеологічний компонент адвокатури має подібну природу із сферою охорони здоров'я, де основною метою приватних клінік, які зараз активно функціонують у формі ПрАТ чи ТОВ, є надання медичної допомоги. Допоміжною ціллю є отримання прибутку.

Позиція щодо можливості отримання прибутку адвокатськими об'єднаннями має широку підтримку в адвокатурі[1].

59 % опитаних нами респондентів уважає, що отримання прибутку може бути однією із цілей діяльності адвоката.

Отже, однією із цілей організаційних форм адвокатської діяльності може бути отримання прибутку. Вибір прибуткового чи неприбуткового статусу має бути залишений за адвокатами.

Для того, щоб прибуток не перетворився на самоціль й не «затьмарив очі» окремим представникам професійного співтовариства, орієнтовані на прибуток адвокатські об'єднання повинні не забувати про безоплатне надання правової допомоги. В основі pro bono послуг як своєрідної компенсації суспільству має бути покладено не примусовість, а ідейність у поєднанні з матеріальною зацікавленістю. Pro bono проекти сьогодні є необхідною складовою діяльності адвокатських об'єднань, однак для їх відчутного розширення доцільно стимулювати АО шляхом зменшення оподаткування. Чим більше надано безоплатних правових

[1] Макаров О. Интервью / Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 134; Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні / І.В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2004. – С. 69-70; Мацюк А. Висновок на проект Закону України «Про адвокатуру», поданий народним депутатом України В. Демьохіним, у розробці якого брала участь Спілка адвокатів України / А. Мацюк // Адвокат. – 2003. – № 4. – С. 18; Коллини Г. Интервью / Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 156; Статут адвокатського бюро // Вісник Національної асоціації адвокатів України. – 2014. – № 7. – С. 23.

Іванцький С.О.

послуг, тим менше податків необхідно сплатити. Окрім фінансових вигод, комплексно підвищується авторитет адвокатського об'єднання, здійснюється PR, у виконавців утверджується почуття задоволення від виконаного громадянського обов'язку.

Про реальний та потужний потенціал АО у справі надання pro bono послуг свідчать такі дані. У 2015 році адвокатською компанією Clifford Chance LLP на реалізацію pro bono проектів витрачено 59 793 години[1]. Фірма Latham & Watkins LLP у 2014 році на безоплатні послуги витратила 170 000 годин на загальну суму 105 млн. доларів США, а починаючи з 2000-го року загальна кількість часу складає 2,5 мільйони годин[2]. Не відстають від них й інші[3] адвокатські контори.

Наведені дані переконують, що переслідування мети отримання прибутку не заважає адвокатським об'єднанням бути соціально (корпоративно) відповідальними організаціями. Наявність достатнього доходу лише допомагає це робити якісніше. У багатьох випадках прибуткові адвокатські фірми виявляються більш соціально відповідальними, ніж конкуренти із благими неприбутковими цілями.

Опитування вітчизняних адвокатів (Додаток А) свідчить, що кожен третій з них часто надає правову допомогу pro bono. Трохи менше половини складу адвокатського корпусу робить це іноді (рідко). Тож резерви зростання цього напряму очевидні.

Іваницький С.О.

---

[1] Clifford Chance LLP. Corporate responsibility report 2015. – London: Clifford Chance LLP, 2015. – P. 3.

[2] Latham & Watkins LLP. 2014 Pro Bono Annual review. – Los Angeles: Latham & Watkins, 2015. – P. 3-4.

[3] Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP and Affiliates. Pro Bono report. Summer 2015. – New York: Skadden, 2015. – P. 1-20; Allen & Overy. Annual review 2015. – London: A & O, 2015. – P. 25.

Повертаючись до розгляду цінностей європейської адвокатури, слід зазначити, що в контексті комерціалізації професії навіть CCBE в одній зі своїх позицій визнав, що «хоча й безперечно, що юристи, як й інші особи, матимуть мету отримання прибутку… презюмується, що вони будуть керувати власною правовою фірмою не лише з економічною метою, але й виходячи з професійної перспективи»[1].

Активне проникнення економічних домінант у свідомість і практику адвокатів зумовило появу в зарубіжній науці[2] доктрини «основних цінностей професії». Її зміст полягає у виділенні низки основних цінностей правової професії (core values of the legal profession), що безумовно повинні дотримуватися й мати пріоритет у разі конфлікту із цінностями іншої природи (економічними, політичними тощо).

Після конкретизації ECJ у справі Wouters[3] концепту «основних цінностей професії» – незалежності, відсутності конфлікту інтересів і збереження професійної таємниці – CCBE став більш активно оперувати цим поняттям, розглядаючи наведений перелік елементів як «цінності» та/або «принципи» правової професії. Неодноразово називаючи наведені складові[4]

[1] CCBE response to the Solicitors Regulation Authority's consultation on new forms of practice and regulation for alternative business structures. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2009. – P. 5.

[2] Goldsmith J. The core values of the legal profession for the lawyers today and tomorrow / J. Goldsmith // Northwestern Journal of International Law & Business. – 2008. – № 28. – P. 451; Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2193-2194, 2202.

[3] Case C-309/99 Wouters. Judgment of the European Court of Justice of 19 February 2002 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99.

[4] CCBE Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 2; CCBE Position on

Іванишкий С.О.

як основні цінності професії, CCBE в одній із своїх позицій[1] збільшує їх кількість за рахунок такого елементу, як компетентність.

Не залишаючись осторонь проблематики, що розглядається, IBA в 2000 р. ухвалила Резолюцію із красномовною назвою «Професіоналізм проти комерціалізації» («Professionalism versus commercialism»). Звернувши увагу, що юридичну професію не оминула тенденція щодо прагнення до економічної вигоди й накопичення багатства, які переважають над професійною етикою, а також наявність потреби в юристів підтримувати професіоналізм й не розглядатися як звичайний черговий підприємець, який продає свої послуги, IBA наголосила, що прагнення до меркантильності, що означає надмірний та недоречний акцент на прибутку безвідносно до професіоналізму, є несумісним із роллю юриста й цьому слід перешкоджати[2].

Попри резолюції громадських організацій, хрестоматійне питання, чи є адвокатура професією або бізнесом, залишається відкритим. Окрім наведених вище думок щодо прибуткового характеру правової професії, потужними є й протилежні позиції[3]. Спробою їх

Іванцьків С.О.

Regulatory and Representative Functions of Bars. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 2.

[1] CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 5.

[2] Resolution on professionalism versus commercialism: adopted by the IBA Council in September 2000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/About_the_IBA/IBA_instruments.aspx.

[3] Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве / Т.В. Варфоломеева. – К.: Институт адвокатуры при Киевском университете имени Тараса Шевченко, 1998. – С. 27, 36; Іванцова А.В. Організаційні форми діяльності адвокатури: Монографія / А.В. Іванцова. – Харків: видавництво «ФІНН», 2011. – С. 150; Саидов А.Х. Международные

примирення стало переконання, що закон сьогодні – і бізнес і професія[1].

Визначаючи власне ставлення до цієї проблеми, ми виходимо з того, що за своїм духом адвокатська діяльність не вписується в рамки класичного підприємництва, проте отримання прибутку є допустимим задля забезпечення необхідним умов для надання якісної правничої допомоги. Адвокатура має залишитися професією, що керується окресленими європейськими й національними цінностями, при цьому повинна мати можливість користуватися перевагами окремих більш гнучких організаційно-правових форм діяльності, що використовуються в бізнесі (детальніше про це – у § 7.1.2).

Обираючи між Сціллою збереження традиційних цінностей правової професії й Харибдою ідеології вільного ринку (конкуренція, вільний рух капіталів і послуг, «економіка управляє всім» тощо), доцільно не абсолютизувати кожен з крайніх полюсів, а намагатися використати їх переваги за умов дотримання основних цінностей професії. Рухаючись у євроінтеграційному напрямі, лобісти вітчизняних інтересів навряд чи зможуть тривалий час стверджувати, що «українська адвокатура особлива» чи «для неї потрібно багато виключень». В Європі суспільство й антимонопольні регулятори (у багатьох країнах континенту їх

Іванцький С.О.

стандарты и законодательство об адвокатуре в странах Центральной Азии / А.Х. Саидов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 8.

[1] McGarry S.J. Multidisciplinary practices and partnerships: lawyers, consultants and clients. – New York: Law Journal Press, 2002. – P. 6-21; Гвоздій В. Маркетинг адвокатської діяльності / В. Гвоздій // Вісник Національної асоціації адвокатів України. – 2014. – № 8. – С. 24; Galanter M. Tournament of lawyers: the transformation of the big law firm / M. Galanter, T. Palay. – Chicago: University of Chicago press, 1993. – P. 6.

повноваження поширюються на правову професію) пильно стежать за реалізацією саморегуляторних повноважень корпорації на предмет обмеження конкуренції чи захисту привілеїв.

Якщо українські адвокати бажають користуватися перевагами вільного ринку ЄС, логічним є пошук балансу між традиційними цінностями української адвокатури, які не сильно відрізняються від тих, що культивуються ССВЕ, та європейськими економічними цінностями, що мають особливості реалізації в країнах з розвинутою й перехідною економіками.

На цьому шляху слід погодитися із колишнім генеральним секретарем ССВЕ Дж. Голдсмітом щодо необхідності адаптувати цінності й показати, що цінності правової професії сумісні із сучасною пануючою ідеологією[1].

Повертаючись до розгляду мети адвокатури, слід зазначити що остання, по-перше, не співпадає із метою її елементів чи підсистем (метою адвоката, метою органів адвокатського самоврядування тощо); по-друге, визначальним чином зумовлюється ними; по-третє, повинна узгоджуватися із метою системи вищого рівня (правової системи), не суперечити фундаментальним цінностям суспільства.

Формування мети адвокатури є процесом, у ході якого активні імпульси мають походити як «знизу», так й «з гори». У першому випадку передусім враховуються потреби й інтереси клієнтів та адвокатів. Нехтування цим сегментом призведе до того, що поставлені даними суб'єктами цілі будуть реалізовані прихованим чи іншим неналежним чином. У другому випадку більшою мірою обстоюється публічний інтерес. «Примирюючи» різні приватні інтереси та узгоджуючи їх із публічним, законодавець

Іванцький С.О.

[1] Goldsmith J. The core values of the legal profession for the lawyers today and tomorrow / J. Goldsmith // Northwestern Journal of International Law & Business. – 2008. – № 28. – P. 453.

закріплює компромісний, оптимізований варіант призначення адвокатури.

Отже, мета адвокатури повинна відображати найбільш значущі соціальні потреби, інтереси й цінності, бути досяжною наявними засобами, характеризуватися конкретикою й відрізнятися від соціального призначення правових інститутів зі схожими завданнями.

Українська доктрина небагатослівна стосовно визначення мети адвокатури. На думку Н.М. Бакаянової, метою адвокатури більшою мірою є захист прав людини, в тому числі безкоштовно, й меншою мірою – здобуття зі своєї діяльності матеріальної вигоди[1].

Розуміння захисту прав людини як мети адвокатури є надто широким, адже аналогічна ціль стоїть перед значною кількістю державних і недержавних інституцій (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, Національна гвардія України тощо), ознайомлення із метою діяльності яких має допомагати людині зорієнтуватися в специфіці їх правової роботи.

В законопроектах мета адвокатури визначається як надання правової допомоги, захист та представництво прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб[2]; захист прав, свобод і інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечення права на захист від обвинувачення[3].

Іванищук С.О.

---

[1] Бакаянова Н.М. Этические принципы адвокатуры в Украине: Монографія / Н.М. Бакаянова. – Одесса: Юридическая литература, 2005. – С. 22.

[2] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» № 4353-1 від 06.05.2009 р. (внесений народними депутатами Олійником С.В., Портновим А.В., Пилипенком В.П.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35165.

[3] Проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Україні» № 3061 від 03.02.2003 р. (внесений народним депутатом Соболєвим С.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf35 11=14128&pf35401=29324.

Естонський закон про адвокатуру визначає як мету останньої організацію надання юридичних послуг у приватних та публічних інтересах, а також захист професійних прав адвокатів[1].

Нерідким є ототожнення мети адвокатури й мети професійної організації адвокатури (органів адвокатського самоврядування). Як зазначалося, це різні категорії, проте враховуючи їх тісний зв'язок, доцільно докладніше зупинитися на новітніх тенденціях конструювання мети зарубіжних органів адвокатського самоврядування, що допоможе нам «знизу-догори» підійти до формулювання мети адвокатури.

У Директиві 2005/36/ЕС метою професійних асоціацій називається, зокрема, просування й підтримання високих стандартів у відповідній професійній сфері[2].

До регуляторних цілей, якими повинні керуватися британські регулятори правових послуг Закон 2007 року відносить захист і просування публічного інтересу; підтримку конституційного принципу верховенства права; покращання доступу до правосуддя; захист і просування інтересів споживачів; сприяння конкуренції в наданні послуг; заохочення незалежної, сильної, різноманітної та ефективної правової професії; збільшення суспільного розуміння прав і свобод громадянина; просування й підтримка дотримання професійних принципів[3].

На підставі закону Solicitors Regulation Authority поставило собі за мету «реформувати власне регулювання для надання можливості розвитку та інновацій на ринку, знайти золоту

[1] Bar Association Act: adopted by Riigikogu of Estonia 21.03.2001 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.advokatuur.ee/eng/internal-rules/bar-association-act.

[2] Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications // Official Journal of the European Communities. – 2005. – september 30. – P. 28.

[3] Legal Services Act 2007. – London: Stationery Office Limited, 2007. – P. 1-2.

Іванкевич С. О.

середину між скороченням регуляторного навантаження й забезпеченням захисту прав споживачів, взаємодіяти із соліситорами й фірмами для підвищення стандартів та відстоювання основних професійних принципів…»[1]. Своєю чергою Bar Council визначив своїми двома стратегічними цілями «представництво й просування»[2]. Як бачимо, диверсифікація цілей спрямована на ширше врахування різнобічних інтересів й цінностей шляхом комплексного приділення уваги питанням забезпечення належного рівня правової допомоги й вирішення низки суміжних питань.

Метою адвокатури України має бути забезпечення високих стандартів надання правової допомоги.

В останній редакції Конституції України зафіксовано, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ч. 1 ст. 131-2). Вказаний припис відображає законодавче розуміння мети адвокатури. Необхідність використання єдиної новітньої термінології змушує нас уточнити власне визначення мети адвокатури як забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Інтегрований вираз мети адвокатури дозволяє сформувати на її базі цілі ключових підсистем адвокатури – організаційних форм адвокатської діяльності й органів адвокатського самоврядування.

Метою першої підсистеми, що включає адвокатів, адвокатські бюро та об'єднання, є безпосереднє надання професійної правничої допомоги високої якості. Виходячи з положень вчення про ієрархію, «дерево» цілей[3] вказана

[1] SRA corporate strategy 2014/15 to 2016/17 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/sra/strate gy.page

[2] Representing the bar. Annual report 2013/14. – London: Bar Council, 2014. – P. 6.

[3] Гайдес М.А. Общая теория систем (системы и системный анализ) / М.А. Гайдес. – 2-е изд., испр. – Винница: Глобус-пресс, 2005. – С. 154-155; Лафта Дж. К. Теория организации / Дж. К. Лафта. – М.: ТК Велби,

Іванцьків С. О.

основна мета не виключає другорядну мету підсистеми організаційних форм адвокатської діяльності – отримання прибутку, детальне обґрунтування якої наведено вище. Отже, отримання прибутку не є метою адвокатури в цілому, але ціллю однієї з підсистем.

Метою другої підсистеми є створення умов для забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги. Тривалий час юристи-підприємці чи інші категорії не ліцензованих правників фактично перебували поза будь-якими механізмами контролю дотримання фахових та етичних вимог. Натомість надання допомоги адвокатами пов'язано із забезпеченням дотримання органами адвокатського самоврядування високих стандартів правової допомоги (на підставі законодавства про адвокатуру та практики ЄСПЛ до останніх можна віднести ефективність, доступність, своєчасність та ін.), що включає кадрове забезпечення (допуск до адвокатури висококваліфікованих професіоналів, притягнення до дисциплінарної відповідальності порушників), навчально-методичне (підвищення кваліфікації) та корпоративно-захисне забезпечення (складання адмінпротоколів у випадку ненадання відповіді на адвокатський запит, захист прав адвокатів під час проведення обшуку в офісі адвоката тощо), – тобто створення належних умов для безпосереднього надання адвокатами правничої допомоги, що відповідає високим стандартам.

Окреслена мета адвокатури узгоджується із метою системи вищого рівня – правової системи. Як її ціль у літературі розглядають досягнення суспільних ідеалів-цінностей

Іванцюрин С.О.

Изд-во Проспект, 2006. – С. 26-32; Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 77; Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: моногр./ О.В. Капліна. – Х.: Право, 2008. – С. 261.

справедливості, рівності, свободи та гуманізму[1], забезпечення виконання державою та її органами поставлених перед суспільством завдань, допомога проведенню державної політики в життя[2], досягнення правопорядку[3], забезпечення соціального прогресу[4], досягнення суб'єктами права приватних і публічних цілей, установлення злагоди і підтримання правового порядку в суспільстві[5].

Отже, метою адвокатури є забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Іваницький С.О.

[1] Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б.В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – С. 120.

[2] Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія / Н.М. Оніщенко. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С. 42.

[3] Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія / Л.А. Луць. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – С. 36.

[4] Дробязко С.Г. Общая теория права: учеб. пособие для вузов / С.Г. Дробязко, В.С. Козлов. – Минск: Амалфея, 2007. – С. 269.

[5] Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник / О.Ф. Скакун. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – С. 319.

1.4 Завдання адвокатури

Чітке розуміння завдань адвокатури є необхідною передумовою повного та всебічного законодавчого врегулювання функцій адвокатури, прав, обов'язків і гарантій діяльності адвоката.

Загальна семантика слова «завдання» включає: наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа і т. ін.; мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити[1].

На побутовому й науковому рівні завдання нерідко ототожнюються з метою. Більш обгрунтованою вбачається позиція вчених[2], які розглядають їх як самостійні категорії. Маючи більш широкий характер, ціль виступає основою формування завдань. Завдання адвокатури є конкретизацією мети, деталізованими напрямами її реалізації; характеризуються більш розширеною, точною й імперативною формою викладу та безпосередньою наближеністю до виконавців.

Безумовно, завдання адвокатури є історичним поняттям, що відображає поточне розуміння пріоритетних напрямів роботи професійної юридичної спільноти. У жителів пострадянських держав залишилися спогади про широке трактування зазначеного поняття в 30-ті роки минулого століття. Так, відповідно до п. 1 Наказу міжрайоновим колегіям оборонців, виданого Народним комісаріатом юстиції УСРР 18 травня 1931 р., завдання

Іванідрний С. О.

---

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1090.

[2] Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія / М.А. Погорецький. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – С. 162, 165; Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури України / М.І. Мичко. – Донецьк: Донеччина, 2001. – С. 7.

колегій захисників визначалися загальними для органів юстиції завданнями, зокрема, активно сприяти виконанню промфінпланів, колективізації сільського господарства і ліквідації куркульства як класу, здійсненню заходів щодо культурної революції[1].

В теорії як завдання адвокатури називають захист й охорону інтересів приватних, хоча знов-таки в інтересах суспільства[2]; сприяння людині захистити свої права від порушень, що допускаються[3]; участь у пропаганді правових знань, сприяння формуванню суспільної правосвідомості та моральності, які відповідають правовій державі, сприяння захисту суспільних інтересів правовими засобами та засобами ідеологічного впливу; участь в організації та активному функціонуванні громадянського контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування[4].

В літературі можна зустріти визначення завдань адвоката[5], проте вони не є тотожними завданням адвокатури,

[1] Наказ міжрайоновим колегіям оборонців: Наказ Народного комісаріату юстиції УСРР від 18 травня 1931 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1931. – № 15. – С. 254.

[2] Гребенщиков М. Задачи адвокатуры / М. Гребенщиков // Журнал гражданского и уголовного права. – 1886. – Кн. 5. – С. 4.

[3] Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тацій Лариса Василівна. – Харків, 2008. – С. 90.

[4] Іванцова А.В. Організаційні форми діяльності адвокатури: Монографія / А.В. Іванцова. – Харків: видавництво «ФІНН», 2011. – С. 102.

[5] Левицький К. Про завдання сучасного адвоката / К. Левицький // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 7; Ишанханова Г.А. Ассоциация адвокатов Узбекистана: анализ ситуации и пути развития / Г.А. Ишанханова / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 37.

Іванцький С.О.

оскільки останні в інтегрованому вигляді уособлюють завдання, що ставляться перед адвокатами та іншими організаційними формами адвокатської діяльності й самоврядування.

Будучи конкретизацією мети, сформульованої в попередньому розділі, завдання адвокатури слід визначити як забезпечення високих стандартів захисту прав, свобод і законних інтересів уповноважених осіб у кримінальному провадженні, провадженні про адміністративні правопорушення та інших визначених законом юрисдикційних провадженнях; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; надання правових консультацій і роз'яснень, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; надання інших видів професійної правничої допомоги.

Підсистеми адвокатури реалізують завдання, які для системи в цілому можуть мати основне чи допоміжне значення.

Серед завдань, що мають основне значення для системи адвокатури, доцільно розрізняти фахові й корпоративні, зокрема:

а) фахові завдання:

– захист прав, свобод і законних інтересів уповноважених осіб у кримінальному провадженні, провадженні про адміністративні правопорушення та інших визначених законом юрисдикційних провадженнях;
– представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

Іваницький С.О.

– надання правових консультацій і роз'яснень, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;
– надання інших видів професійної правничої допомоги, зокрема, але не обмежуючись, представництво інтересів фізичних і юридичних осіб в іноземних й міжнародних судових органах, під час під час виконання судових рішень тощо.

б) корпоративні завдання:
– забезпечення незалежності адвокатів, дотримання гарантій адвокатської діяльності;
– підтримання високих професійних та етичних стандартів надання правничої допомоги, дисциплінарне реагування в разі їх порушення;
– створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності.

До завдань, що мають допоміжне значення для адвокатури, необхідно відносити такі, як сприяння правовому вихованню громадян, реформі правової системи країни, підвищенню якості юридичної освіти, утвердженню верховенства права в усіх сферах життєдіяльності суспільства; запобігання порушенням прав і свобод людини тощо.

Як бачимо, завдання, що мають основне значення для системи, безпосередньо спрямовані на реалізацію мети адвокатури, уточнюючи її основне, профільне, спеціалізоване призначення.

Завдання, що мають допоміжне значення для системи, тісно пов'язані із попередніми, а також загальносоціальною роллю адвокатури. Їх реалізація паралельно здійснюється й іншими органами, що несуть відповідальність за виконання. Покладення на адвокатуру завдань допоміжного характеру зумовлено її підвищеним правозахисним потенціалом, доцільністю сумісної реалізації із основними завданнями.

Іванцівський С.О.

1.5 Функції адвокатури

Поняття «функція» є багатозначним. У математиці, звідки цей термін набув широкого застосування, функція трактується як перемінна величина, що виражає залежність одних величин від інших[1]. У біології її розуміють як звичайну життєву активність клітини, органу чи тканин організму[2]. У лінгвістиці функція тлумачиться як відносини, роль слова чи групи операторів у взаємодії з іншими словами чи групами в реченні, мовній системі[3].

У загальному плані функцію визначають як явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось[4].

В юриспруденції під функцією розуміють вид, частину, компонент, напрямок діяльності[5]. Можна

[1] Luke Y.L. Mathematical functions and their approximations / Y.L. Luke. – New York: Academic Press Inc., 1975. – P. 1; Willem M. Functional analysis: fundamentals and applications / M. Willem. – Heidelberg: Springer, 2013. – P. 10, 147.

[2] Oxford dictionary of biochemistry and molecular biology / Managing editor A.D. Smith. – New York: Oxford University Press, 2000. – P. 248-249.

[3] Bloor T. The functional analysis of English / T. Bloor, M. Bloor. – London: Oxford University Press, 2004. – P. 9.

[4] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1552.

[5] Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія / В.О. Попелюшко. – Острог: Видавництво НУ «Острозька академія», 2009. – С. 155; Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: моногр. / І.В. Гловюк. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 49; Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури України / М.І. Мичко. – Донецьк: Донеччина, 2001. – С. 18; Дроботов С.А. Функції права у розвиткові демократичної і правової

Іванівський С.О.

зустріти й інші позиції[1], проте однією з найбільш поширених є трактування функцій як основних напрямів діяльності[2] уповноважених суб'єктів щодо реалізації поставленої мети. Останній підхід слід підтримати й покласти в основу даного дослідження, оскільки за його допомогою можливо з широкого розмаїття дій та операцій, що виконуються певним соціальним інститутом, виділити найсуттєвіші, іманентні й значущі в межах досліджуваної системи, управляти розвитком об'єкта в потрібному напрямі шляхом фокусування уваги на істотних, а не другорядних аспектах.

Отже, функціями адвокатури є основні напрями діяльності адвокатури щодо реалізації поставленої мети.

Для того, щоб виділити основні види діяльності адвокатури, треба усвідомити чим узагалі займаються адвокати. Сфера професійної діяльності адвокатів у сучасному світі є широкою. Так, в Англії та Уельсі баристери й соліситори королівства можуть за певних умов виконувати функцію

держави: моногр. / С.А. Дроботов. – К.: Логос, 2012. – С. 35.

[1] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 742-743; Хук ван М. Право как коммуникация / М. ван Хук / Перев. с англ. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 88; Аверьянов В.Б. Функции и организационная структура органа государственного управления / В.Б. Аверьянов. – К.: Издательство «Наукова думка», 1979. – С. 17; Summers R.S. Form and function in a legal system – a general study / R.S. Summers. – New York: Cambridge University Press, 2006. – P. 387.

[2] Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія, практика: моногр./ В.Т. Маляренко. – К.: Ін Юре, 2004. – С. 37-38; Таційй Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Таційй Лариса Василівна. – Харків, 2008. – С. 34; Альперт С.А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти / С.А. Альперт. – Харків: Національна юридична академія України, 1995. – С. 13.

Іванцьків С.О.

правосуддя, що зазвичай здійснюється професійним суддею. Судді-рекордери (recorders) залучаються до здійснення судочинства від 15 до зазвичай не більше 30 днів на рік як частково зайняті судді (part-time judges). Праця оплачується з державного бюджету. В основному рекордери відправляють правосуддя в королівських судах (crown courts), хоча можуть здійснювати судові функції у Високому суді (High Court of Justice of England and Wales) та судах графств (county courts).

У первісній редакції закону про суди (Courts act 1971) для того, щоб стати рекордером баристер чи соліситор повинні були набути 10-річний стаж професійної практики[1]. На сьогодні цей стаж скорочено до 7-ми років (ст. 21 профільного закону). З ухваленням закону про конституційну реформу (Constitutional Reform Act 2005) функції добору рекордерів закріплено за комісією із судових призначень (Judicial Appointments Commission – далі JAC).

Ті соліситори й баристери, які на постійній основі працюють у королівській прокурорській службі (Crown Prosecution Service) або юридичній службі уряду (Government Legal Service) також не позбавлені можливості стати рекордерами, щоправда вони будуть обмежені в розгляді кримінальних справ.

Процес добору в JAC є фаховим і прозорим, а запроваджене з 2015 року спеціалізоване програмне забезпечення (Judicial Appointments Recruitment System) значно полегшило онлайн-інформування претендентів й подання ними частини документів. Претенденти заповнюють анкети, проходять тестування, приймають участь у рольовій грі та груповій співбесіді. З метою реалізації політики рівності й різноманіття JAC офіційно декларує, що в умовах, коли два кандидати мають рівні досягнення, – перевагу може

[1] Courts act 1971 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.legislation. gov. uk/ukpga/1971/23/pdfs/ukpga_19710023_en.pdf.

Іванцький С.О.

бути надано кандидату, який належить до меншин (темношкірі, особи з обмеженими можливостями тощо[1]).

Перед початком безпосереднього виконання обов'язків рекордера відібрані претенденти проходять тижневий курс навчання. На підставі рекомендацій JAC й лорда-канцлера Її Величність призначає рекордера на 5-річний термін, який згодом, як правило, автоматично подовжується.

У королівських судах рекордери в основному розглядають менш складні й серйозні судові справи. Через зайнятість в інших справах не всі соліситори мають змогу розпланувати й виділити декілька тижнів на рік для такої роботи. Тим не менше юридичні фірми, в тому числі провідні (Linklaters, Allen & Overy та ін.) намагаються узгодити із власним співробітником, що тимчасово виконує обов'язки рекордера, оптимальний графік роботи, оскільки ця діяльність є почесною й сприяє підвищенню престижу фірми. У випадку невиконання рекордером своїх обов'язків чи недостойної поведінки лорд-канцлер за узгодженням із лордом-головним суддею може припинити його повноваження.

Схожий механізм тимчасового виконання адвокатами функцій судді існує в Данії.

В Ірландії баристери й соліситори складають кадрову основу Офісу Директора публічних переслідувань (Office of the Director of Public Prosecutions). Його директор призначається лише зі складу баристерів чи соліситорів, які практикують не менше десяти років (ст. 2 Закону про кримінальне переслідування злочинів 1974 р.). Офіс не уповноважений розслідувати кримінальні правопорушення й займається лише здійсненням судового кримінального

[1] Judicial Appointments Commission. Annual report and accounts 2014/15: presented to Parliament pursuant to paragraph 32(4) and paragraph 31(7) of Schedule 12 to the Constitutional Reform Act 2005. – London: Williams Lea Group, 2015. – P. 14.

ВІННИЦЬКИЙ С.О.

переслідування осіб за тяжкими злочинами (переслідуються за обвинувальними актами) або значно рідше злочинами невеликої тяжкості (злочини сумарної юрисдикції)[1].

Структура офісу включає три підрозділи:

Directing division – складається з баристерів та соліситорів, які досліджують матеріали кримінальних проваджень, що надходять від національної поліції, й вирішують питання про початок або відмову у відкритті судового кримінального переслідування;

Solicitors division – складається із соліситорів-обвинувачів та правових радників, які готують та ведуть справи від імені Директора в судах, що розташовані в м. Дубліні;

Administration division – складається з представників різних видів цивільної служби, які надають підтримку іншим підрозділам у виконанні їх статутних функцій.

Для зайняття посади соліситора-обвинувача особа повинна мати чинний сертифікат практикуючого соліситора, володіти необхідними теоретичними знаннями й практичним досвідом у галузі кримінального права Ірландії.

Поза межами м. Дубліна на регіональному рівні від імені Директора публічних переслідувань справи ведуть спеціально уповноважені соліситори (local state solicitors). Вони обмежені в представництві інтересів приватних клієнтів у справах проти міністерств чи інших державних установ.

В Німеччині адвокат за певних умов може одночасно виконувати функції нотаріуса (anwaltsnotar). Нотаріальні функції адвокати можуть виконувати й в окремих кантонах Швейцарії (Берн, Базель-Ланд, Цуг та ін).

Окрім правової сфери, в доктрині звертається увага на здійснення адвокатами функцій в широкому соціальному контексті. Так, адвокати мають функцію створення й підтримки капіталізму (чи будь-якого іншого економічного

[1] The role of the DPP. – Dublin: Office of the Director of Public Prosecutions, 2015. – P. 8-9, 17-18.

Іванцький С.О.

порядку). Вони долають й перевпорядковують складнощі та згладжують протиріччя. Вони створюють робочу раціональність замість нелегкоздійсненних правових форм[1].

Зазначається про здійснення адвокатами функції полегшення функціонування капіталістичної економіки[2]; функції представництва й просування пануючої влади у відповідності до закону[3]; потрійної функції політичних представників, будівельників національного правопорядку й захисників суспільства[4].

Із властивою американцям прямолінійністю однією з важливих функцій адвоката розглядається повідомлення своїм клієнтам, що «вони дурні й повинні зупинитися»[5].

Як підмітив Л.М. Фрідман, американські адвокати стали великими соціальними універсалами, постійно розширювали свою роль. Вони збирали борги, встановлювали право власності й надавали ділову пораду. Вони боролися за долар усюди, де могли його знайти[6]. Слід зазначити, що існуюче широке трактування функцій більшою мірою характеризує загальну

Іванцький С.О.

---

[1] Friedman L.M. Lawyers in cross-cultural perspective / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 17-18.

[2] Ghai Y.R. Law and lawyers in Kenya and Tanzania: some political economy consideration / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 155.

[3] Larson M.S. Lawyers in the liberal state / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 463.

[4] Malatesta M. Italian legal elites: the classical model and its transformation / Lawyers and the rule of law in an era of globalization / Edited by Yves Dezalay and Bryant G. Garth. – Abingdon: Routledge, 2011. – P. 70.

[5] Nelson R.L. Partners with power: the social transformation of the large law firm / R.L. Nelson. – Berkeley: University of California Press, 1988. – P. 233.

[6] Friedman L.M. Lawyers in cross-cultural perspective / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 8.

роль адвоката й супутній, фоновий ефект від належного виконання іманентних функцій правового характеру.

Приступаючи до виокремлення основних напрямів професійної діяльності адвокатів, слід зазначити, що в західній теорії й практиці поширеним є виділення двох функцій – захисту в суді та юридичного консультування[1].

У вітчизняній науці як функції адвокатури називають захист прав і законних інтересів громадян[2]; суспільний контроль[3]; захист правового начала[4]; участь у правовому всеобучі і роз'ясненні законодавства населенню[5]; здійснення представництва в суді та захисту від кримінального обвинувачення[6]; забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах[7]. Два останні

---

[1] Resolution on professionalism versus commercialism: adopted by the IBA Council in September 2000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/About_the_IBA/IBA_instruments.aspx; McGarry S.J. Multidisciplinary practices and partnerships: lawyers, consultants and clients. – New York: Law Journal Press, 2002. – P. 4-4.

[2] Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01 / Святоцький Олександр Дмитрович. – Київ, 1994. – С. 180.

[3] Прилуцький С.В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): Монографія / С.В. Прилуцький. – К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2012. – С. 307.

[4] Винавер М. Адвокатура и правовое государство / М. Винавер. – СПб.: Тип. т-ва «Общественная польза», 1905. – С. 9.

[5] Погорецький М.А. Адвокатура України : підручник / М. А. Погорецький, О. Г. Яновська. – Київ: Юрінком Інтер, 2014. – С. 61.

[6] Окрема думка судді Конституційного Суду України Гультая М.М. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1-v/2016-09.pdf.

[7] Концептуальні засади законодавчого розвитку адвокатури України // Адвокат. – 2006. – № 9. – С. 52.

Вінницький С.О.

напрями, що були передбачені попередньою редакцією ст. 59 Конституції України, ряд авторів розглядає як мету[1] або завдання адвокатської діяльності. Більш обґрунтованою є позиція Конституційного Суду України[2] щодо віднесення цих напрямів до категорії «функції» через відповідність критеріям провідних, визначальних сегментів діяльності адвокатури.

Орієнтовний перелік видів діяльності, які уповноважені здійснювати вітчизняні адвокати, окреслений в ст. 19 Закону.

Будучи основними напрямами діяльності адвокатури, функції адвокатури залежно від вектору впливу утворені системою зовнішніх функцій (захист, представництво, надання інших видів професійної правничої допомоги), які реалізуються виключно поза системою адвокатури під час взаємодії з клієнтами й третіми особами, й внутрішніми функціями (представницька, регуляторна, кваліфікаційна, дисциплінарна, організаційно-виконавча, контрольна функція, а також функція корпоративного захисту), які орієнтовані на створення умов для належного здійснення зовнішніх функцій й переважно здійснюються у внутрішньосистемних відносинах між членами адвокатського співтовариства.

Виділення функцій здійснено з урахуванням того, що окреслені напрями діяльності адвокатури мають провідний, магістральний характер. Для громадян і суспільства

Іванцівський С.О.

---

[1] Хотенець П.В. Правовий статус адвоката в Україні: дис … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Хотенець Павло Васильович. – Х., 2001. – С. 96.

[2] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р. // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 5. – С. 26.

більш помітними є зовнішні функції адвокатури, що уособлюють її «обличчя», проте не слід применшувати значення й внутрішніх функцій, без належного здійснення яких реалізація перших швидко перетвориться на фікцію, як це багато разів траплялося в історії.

Функцію захисту В.О. Попелюшко визначає як породжений кримінальним переслідуванням, здійснюваний у відповідності із законом та виражений у формі правових відносин вид (частина, компонент, напрямок) діяльності при провадженні в кримінальній справі, що реалізується суб'єктами захисту і спрямований на повне або часткове спростування обвинувачення, реабілітацію невинного, пом'якшення відповідальності та покарання винного, охорону прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого й виправданого[1].

Слід зазначити, що на сьогодні законодавець не обмежує здійснення адвокатурою функції захисту лише кримінальним провадженням. Сфера її дії поширюється також на провадження в справах про адміністративні правопорушення. Згідно п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону захист є видом адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування в кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Іванцівкий С.О.

[1] Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія / В.О. Попелюшко. – Острог: Видавництво НУ «Острозька академія», 2009. – С. 155.

В останньому випадку адвокат здійснює захист не тільки в порядку КУпАП, але й інших нормативно-правових актів, зокрема, у відповідності до приписів Митного кодексу України.

Адвокати мають виключне, монопольне право на реалізацію функції захисту в кримінальному провадженні. Натомість суб'єктами захисту в межах провадження в справах про адміністративні правопорушення, поряд із адвокатами, є «інші фахівці у галузі права, які згідно із законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи» (ст. 271 КУпАП, ст. 500 МК України).

Представництво як вид адвокатської діяльності полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача в кримінальному провадженні (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону). Останні конституційні зміни закріплюють виключне право адвоката здійснювати представництво іншої особи в суді. Винятки можуть стосуватися лише представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Залежно від встановлених законодавцем обсягів обмежень, конкурентами адвокатів в цих сферах будуть юристи, а також особи, які не мають юридичної освіти, або взагалі люди без освіти.

Закон не містить вичерпного переліку «інших видів правової допомоги» (п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону), трактуючи їх

Іванцівкий С. О.

як види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

Звуження клієнтської бази через економічну кризу в останні роки постійно ставить на порядок денний питання розширення переліку видів адвокатської діяльності, свідченням чого є пропозиції доповнити його фідуціарною діяльністю, медіацією, діяльністю ескроу-агента[1] тощо.

Внутрішні функції адвокатури в основному реалізуються спеціалізованими органами адвокатського самоврядування, проте не всі. Наприклад, адвокат чи адвокатське об'єднання може долучитися до виконання функції корпоративного захисту, виїхавши на місце порушення прав іншого адвоката й захищаючи порушені права та інтереси. Кожен адвокат, який має особливі знання чи досвід, може виступити перед колегами на семінарі з підвищення професійної кваліфікації, сприяючи реалізації кваліфікаційної функції.

Загальновизнаним в Європі можна вважати поділ функцій професійних асоціацій адвокатів на регуляторні та представницькі. Спочатку його активно використовував CCBE[2], а згодом цей підхід отримав нормативне закріплен-

[1] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування і роботи органів адвокатського самоврядування) № 1794-1 від 04.02.2015 р. (внесений народними депутатами Купрієнком О.В., Ляшком О.В., Амельченком В.В. та іншими) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc 34?id=&pf3511=53817&pf35401=327573.

[2] CCBE Position on Regulatory and Representative Functions of Bars. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 4-5; Letter

Іваницький С.О.

ня в ст.ст. 27-30 англійського Закону про правові послуги[1]. Корегуляторна модель є відносно новим «трендом» у конструюванні адвокатських систем. Її прихильники звертають увагу, що покладання регуляторних та представницьких функцій на різні органи сприяє більшій незалежності кожного з них. Із цим важко не погодитися, водночас така система є складнішою, оскільки потребує інституційного відокремлення декількох органів й додаткових фінансових витрат.

Окрім традиційних кваліфікаційної, дисциплінарної та контрольно-ревізійної функцій, що здійснюються в більшості країн світу, як функції професійних асоціацій адвокатів розглядаються просування добробуту членів професійного співтовариства й надання допомоги членам їх сімей у відповідних випадках[2]; акредитація юридичних ВНЗ[3]; захист й охорона достоїнства й незалежності судового корпусу[4]; просування й підтримка правових реформ

Іванищук С.О.

of CCBE to Georgian Bar Assosiation on April 17, 2009. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2009. – P. 1.

[1] Legal Services Act 2007. – London: Stationery Office Limited, 2007. – P. 14-16.

[2] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 9; Standards for the independence of the legal profession: adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materi als.aspx

[3] The Advocates act, 1961. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – P. 9; Legal Practitioners and Bar Councils Act: adopted by the National Assembly and received the assent of the President of Pakistan on the 22nd February 1973 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:http://pakistanbarcouncil.org/wp-content/uploads/2012/12/4.pdf.

[4] Standards for the independence of the legal profession: adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materi als.aspx.

та обговорення чинного законодавства й законопроектів[1]; підтримання добрих відносин з громадськістю (уряд, судові органи й суспільство загалом), «зовнішня реклама»; постійна підтримка добрих відносин із власними членами й стажерами адвоката, «внутрішня реклама»[2]; зміцнення верховенства права тощо.

Певною мірою екзотичною й такою, що відображає специфіку діяльності професійної асоціації адвокатів у Кенії, слід назвати функцію проведення престижного щорічного танцю, щомісячних сніданків[3].

Аналіз наведених видів діяльності професійних асоціацій адвокатів показує, що залежно від національних умов вони можуть розглядатися як напрями діяльності адвокатури, проте не всі з них слід характеризувати як «основні напрями» діяльності. Наприклад, просування й підтримку правових реформ не можна вважати основним напрямом діяльності адвокатури, оскільки таке завдання стоїть перед іншими державними органами. Для адвокатури цей вид діяльності є допоміжним.

Характеризуючи оглядово внутрішні функції адвокатури (детально вони розкриваються в наступних розділах)

Вознюк С.О.

---

[1] Standards for the independence of the legal profession: adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx; Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 9.

[2] CCBE expert recommendation for the Moldovan Bar (Annex) / Letter of CCBE to Moldovan Bar Assosiation on September 3, 2008. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2008. – P. 1.

[3] Odenyo A.O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 193.

як основні напрями її діяльності, слід зазначити, що представницька функція полягає в репрезентації інтересів професійного співтовариства через органи прямого й опосередкованого самоврядування усередині адвокатури, а також під час взаємодії із державними й недержавними інституціями поза її межами. Лаконічний зміст цієї функції в західних суспільствах характеризується словосполученням «голос адвокатської професії».

Регуляторна функція включає здійснення в межах закону самостійної регламентації внутрішніх питань організації адвокатури шляхом прийняття актів корпоративної нормотворчості. Останні не належать до правових приписів й виступають різновидом корпоративних норм.

Кваліфікаційна функція реалізується через механізми визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю; організації стажування; підвищення кваліфікації адвокатів; забезпечення високого професійного рівня адвокатів.

Дисциплінарна функція здійснюється в процесі вирішення КДКА питань дисциплінарної відповідальності адвокатів, проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката, під час розгляду дисциплінарної справи, а також у ході розгляду ВКДКА скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Функція корпоративного захисту полягає в забезпеченні захисту професійних прав адвокатів, гарантій адвокатської діяльності, дотримання яких віднесено до компетенції органів адвокатського самоврядування та ін.

Організаційно-виконавча функція включає управління, планування роботи, виконавчо-розпорядчу діяльність; організацію діловодства та обліково- статистичної роботи, включаючи роботу з ЄРАУ; розподіл обов'язків. Частина цих заходів стосується адвокатів, інші – працівників

Іванцівський С.О.

секретаріатів адвокатських об'єднань та органів адвокатського самоврядування.

Контрольна функція включає загальний контроль й перевірку виконання (сплата внесків, правильність внесення даних до ЄРАУ та ін.), що здійснюються в процесі поточної роботи органів адвокатського самоврядування, адвокатських об'єднань та адвокатів, а також спеціалізований контроль фінансово-господарської діяльності, що виконується ВРКА, РКАР.

Іваницький С.О.

Висновки до Розділу 1

Поняття «адвокатура» в Україні є полісемантичним й використовується в п'яти основних значеннях, зокрема, як: 1) діяльність адвоката з надання певних видів правової допомоги; 2) професія, що характеризує рід звичайної трудової активності особи; 3) організаційна форма об'єднання членів адвокатської корпорації; 4) наука; 5) навчальна дисципліна.

Правова природа адвокатури утворена домінуючим публічним елементом й підпорядкованим приватним, що визначає публічно-приватний характер даного інституту. Публічний компонент виступає стрижнем адвокатської діяльності.

Адвокатура – це самоврядний інститут правової системи, що об'єднує адвокатів у межах організаційних форм адвокатської діяльності й самоврядування з метою забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги. Вказана дефініція відображає розуміння адвокатури як організаційної форми об'єднання членів адвокатської корпорації.

Реалізація оновленої редакції Конституції України (2016 р.) передбачає набуття професійною правничою допомогою ключових ознак адвокатської допомоги. Передусім, йдеться про забезпечення високого рівня компетентності, кваліфікованості та якості допомоги за рахунок налагодження спеціального механізму доступу до професії (підвищені вимоги до рівня юридичної освіти, практичного досвіду, морального обличчя; ретельніша процедура добору), дотримання професійних та етичних стандартів, а також гарантій діяльності.

Іванідський С.О.

Починаючи із давніх часів у більшості держав світу відбувся рух від аматорсько-дилетантської, родинно-товариської до професійної адвокатури, ґенеза і розвиток якої в кожній країні визначалася національними особливостями.

Зародившись у Месопотамії в часи Саргона Древнього (XXIV ст. до н. е.), адвокатура концептуально інституціоналізувалася в Древньому Римі, повільно вибудовувалася в Середні віки й отримала потужний імпульс розвитку в Новітній час.

На первісних етапах становлення адвокатури виконання захисних функцій виступало особистою (родинною, товариською тощо) чи суспільною (громадською) повинністю, почесним обов'язком, який виконувався епізодично й випадково широким колом осіб.

Із законодавчим закріпленням вимог до адвоката щодо обов'язкової наявності юридичної освіти, практичного досвіду чи навичок (принцип професійної компетентності) виокремлюється група спеціалізованих носіїв правових пізнань, знавців юриспруденції, які займаються вказаною діяльністю як професією, систематично й регулярно надаючи допомогу в галузі права. Першим документом, що зробив рішучий крок до професіоналізації адвокатури на українських землях став Загальний порядок судового провадження, прийнятий австрійською владою в 1781 році.

Будучи гарними професіоналами, але слабко об'єднаними між собою, адвокати не могли самостійно протистояти потужним посяганням влади чи феодалів, що зумовило наступний етап еволюції адвокатської корпорації – консолідацію зусиль адвокатів на шляху розбудови органів станового самоврядування як основи системної організації адвокатури. Останні дозволили комплексно вирішувати зовнішні завдання (забезпечення мінімально необхідної незалежності адвокатури для нормальної роботи її членів, представництво інтересів адвокатів перед органами

Іванцівський С.О.

держави тощо) й життєво важливі внутрішні питання організації корпорації (забезпечення високого професійного та морального рівня адвокатів, дисциплінарне переслідування порушників, регулювання діяльності членів адвокатської громади та ін.). На українських землях основи станового самоврядування адвокатів й системи адвокатури було закладено в Тимчасовому положенні про адвокатуру (Provisorische Advocaten-Ordnung) від 16 серпня 1849 року, згідно з яким при кожному апеляційному суді створювався виборний професійний самоврядний орган – адвокатська камера.

Окрім надійної корпоративної організації, турбулентні умови професійної практики вимагали від адвокатів бути гнучкими до швидкої зміни економічної кон'юнктури, адаптації форм надання правової допомоги до підвищених потреб клієнтів. Повсюдна проблема забезпечення живучості у висококонкурентному середовищі зумовила ускладнення організаційних форм адвокатської діяльності. Системна організація їх роботи перетворилася на невід'ємну передумову успіху й професійного довголіття адвоката.

Основними історичними формами становлення адвокатури на вітчизняних теренах стали: первинна адвокатура (протоадвокатура), що зародилася до початку польсько-литовського загарбання українських земель; напівпрофесійна адвокатура існувала в польсько-литовську добу; професійна адвокатура сформувалася після ухвалення австрійською владою в 1781 році Загального порядку судового провадження (Allgemeine Gerichtsordnung).

Активні соціальні експерименти, пов'язані із скасуванням або одержавленням адвокатури в радянський період, залишили в колективній свідомості корпорації важкі спогади й негативні очікування від держави, зумовили прагнення позбутися щільної опіки її органів й визначили незворотність утвердження незалежності адвокатури на

Іванцький С.О.

шляху впровадження основоположних цінностей європейського правничого співтовариства.

Мета адвокатури не співпадає із метою її елементів чи підсистем (метою адвоката, метою органів адвокатського самоврядування тощо), повинна узгоджуватися із метою системи вищого рівня (правової системи) й не суперечити фундаментальним цінностям суспільства. Поряд з цим, мета адвокатури має відображати найбільш значущі соціальні потреби та інтереси, бути досяжною наявними засобами, характеризуватися конкретикою й відрізнятися від соціального призначення правових інститутів зі схожими завданнями.

Метою адвокатури України має бути забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги. Однією із цілей організаційних форм адвокатської діяльності може бути отримання прибутку. Вибір прибуткового чи неприбуткового статусу повинен бути залишений за адвокатами.

Завдання адвокатури є конкретизацією мети, деталізованими напрямами її реалізації; характеризуються більш розширеною, точною й імперативною формою викладу та безпосередньою наближеністю до виконавців.

Як завдання адвокатури України слід розглядати забезпечення високих стандартів захисту прав, свобод і законних інтересів уповноважених осіб у кримінальному провадженні, провадженні про адміністративні правопорушення та інших визначених законом юрисдикційних провадженнях; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; надання правових консультацій і роз'яснень, складення заяв, скарг, процесуальних та інших

Іванишин С. О.

документів правового характеру; надання інших видів професійної правничої допомоги.

Функціями адвокатури є основні напрями діяльності адвокатури щодо реалізації поставленої мети. Залежно від вектору впливу функції адвокатури утворені системою зовнішніх функцій (захист, представництво, надання інших видів професійної правничої допомоги), які реалізуються виключно поза системою адвокатури під час взаємодії з клієнтами й третіми особами, й внутрішніми функціями (представницька, регуляторна, кваліфікаційна, дисциплінарна, організаційно-виконавча, контрольна функція, а також функція корпоративного захисту), які орієнтовані на створення умов для належного здійснення зовнішніх функцій й переважно здійснюються у внутрішньосистемних відносинах між членами адвокатського співтовариства.

Іваницький С.О.

Розділ 2.
Концептуальні основи принципів адвокатури

2.1 Поняття і ознаки принципів адвокатури

Поняття «принцип» походить від латинського терміну «principium»[1] (основа, першопочаток, начало). У широкому плані «принцип» – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напряму[2].

В загальній теорії систем під принципом розуміється узагальнення, що ґрунтується на емпіричному доказі, проте ще не отримало статус закону[3].

В юриспруденції відсутнє єдине розуміння поняття «принцип». Представниками теорії права й галузевих наук сформовано відмінні підходи як щодо визначення змістовного ядра принципу, так і його ознак. Дефініція принципу розкривається через «ідеї»[4] (відправні[5],

[1] Oxford Latin Dictionary / Edit. by P.G.W. Glare. – Oxford: Clarendon Press, 1968. – P. 1459.

[2] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1125.

[3] Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 96.

[4] Данильєва І.Е. Принципи організації та функціонування державної служби в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.Е. Данильєва. – Київ, 2005. – С. 6; Шутак І.Д. Юридична техніка: Навч. посіб. для ВНЗ / І.Д. Шутак, І.І. Онищук. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2013. – С. 286.

[5] Колодій А.М. Принципи права України: Монографія / А.М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 27; Теорія держави і права: Навчальний посібник / С.К. Бостан, С.Д. Гусарєв, Н.М. Пархоменко та ін. – К.: ВЦ

Іванцький С.О.

засадничі[1], фундаментальні[2], загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету[3]), «стандарти»[4], «норми»[5] (основні[6], базові[7]), «положення» (закріплені у законі найзагальніші фундаментальні правові[8], основні, базисні[9], вихідні, незаперечні[10], нормативно закріплені[11]),

«Академія», 2013. – С. 183.

[1] Старчук О.В. Сучасні принципи трудового права України: теоретико-правові аспекти: Монографія / О.В. Старчук. – Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2013. – С. 18, 32-33.

[2] Васильченко О. П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: 12.00.02 / О.П. Васильченко. – Київ, 2015. – С. 6.

[3] Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник / О.Ф. Скакун. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – С. 237.

[4] Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 22.

[5] Марк ван Хук. Право как коммуникация / Пер. с англ. М.В. Антонова и А.В. Полякова. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 156; Mitchell A.D. Legal principles in WTO disputes / A.D. Mitchell. – New York: Cambridge University Press, 2008. – P. 7.

[6] Bisaz C. The concept of group rights in international law: groups as contested right-holders, subjects and legal persons / C. Bisaz. – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2012. – P. 22.

[7] Dacy J. Legal principles, legal values and legal norms: are they the same or different?// Academicus - International Scientific Journal. – 2010. – № 2. – P. 110.

[8] Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: Монографія / О.П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – С. 56.

[9] Тимченко Г.П. Теоретичні проблеми та практика реалізації принципів судочинства в Україні: Монографія / Г.П. Тимченко. – К.: «Юридична книга», 2010. – С. 25.

[10] Дробязко С.Г. Общая теория права: учеб. пособие для вузов / С.Г. Дробязко, В.С. Козлов. – Минск: Амалфея, 2007. – С. 56.

[11] Назаров І.В. Принципи побудови судової системи: Монографія / І.В. Назаров. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2009. – С. 38.

Іванницький С.О.

«вимоги»[1] (найбільш загальні, стабільні, імперативні[2], основоположні, правові[3]), «засади» (основоположні, керівні[4]), «начала» (об'єктивні, основоположні[5], керівні[6]), передумови[7] тощо.

Окремі науковці визначають принцип через декілька змістовних елементів, зокрема, як основні вихідні засади, положення, ідеї[8]; фундамент, головні стовпи чи цінності правопорядку[9]; базові ідеї, положення[10].

Не менш широким є й перелік ознак принципів, внаслідок чого в деяких авторів[11] система принципів доходить до трьох десятків.

---

[1] Уварова О.О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: Монографія / О.О. Уварова. – Х.: Друкарня «МАДРИД», 2012. – С. 55.

[2] Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія / С.П. Погребняк. – Харків: «Право», 2008. – С. 37.

[3] Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури України / М.І. Мичко. – Донецьк: Донеччина, 2001. – С. 232-233.

[4] Авер'янов В.Б. Вибрані наукові праці / Упорядники: Андрійко О.Ф. (керівник колективу), Нагребельний В.П., Кисіль Л.Є. та ін. За заг. ред. Ю.С. Шемшученка та О.Ф. Андрійко. – К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 87.

[5] Городовенко В.В. Принципи судової влади: Монографія / В.В.Городовенко. – Харків: Право, 2012. – С. 38.

[6] Поляков И.И. Теория права и государства: Учебник / И.И. Поляков. – Одесса: Феникс, 2011. – С. 103.

[7] Thomas E.W. The judicial process. Realism, pragmatism, practical reasoning and principles / E.W. Thomas. – New York: Cambridge University Press, 2005. – P. 339.

[8] Москвич Л.М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: моногр. / Л.М. Москвич. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2011. – С. 39.

[9] Avila H.Theory of legal principles / H. Avila. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 44.

[10] Косюта М.В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства: монографія / М.В. Косюта. – Одеса: Юридична література, 2002. – С. 207.

[11] Репешко П.И. Принципы уголовного процесса в стадии судебного разбирательства уголовного дела в суде первой инстанции Украины / П.И. Репешко. – Николаев: Атолл, 2001. – С. 32.

Іванівський С. О.

Та попри широку палітру поглядів більшість науковців вбачають у принципах закріплені у формах права основоположні, найстабільніші підвалини, що характеризуються високим рівнем узагальнення й виражають сутнісні риси права в цілому або його окремого сегменту.

Спільне й відмінне у визначенні правових принципів в основному лежить у площині сприйнятого авторами типу праворозуміння, відповідно до якого можна виділити два головні підходи – легістський (Т.І. Фулей, В.В. Городовенко, Г.П. Тимченко та ін.) і природно-правовий (І.Е. Данильєва, О.В. Старчук, І.Я. Семенюк та ін.).

Прибічники останнього допускають можливість існування принципів права поза писаним, позитивним правом. З їхньої точки зору, ідеї, що покладені в основу принципів, не обов'язково повинні отримати закріплення у визнаних державою джерелах права.

Представники легістського підходу займають протилежну позицію, наполягаючи на імперативній фіксації принципів у формах права уповноваженими представниками держави. За всієї привабливості ціннісного сприйняття принципів права нами підтримується позитивістське бачення вирішення цього питання, адже найвищі ідеали за усієї їхньої важливості не можуть замінити владного нормативного регулятора[1].

Історія правової думки залишила нам у спадок безліч ідей, але небагато принципів. Кожен принцип розпочинається з ідеї, проходить цей етап, але не всі ідеї перетворюються на принципи, залишаючись у сфері буденного чи наукового мислення.

Чи буде обґрунтованою позиція практика, який в процесі правозастосування посилатиметься на ідею, що не підтверджена реальними нормами права? Очевидно, що

[1] Полонка І.А. Нормативність права: загальнотеоретичний аналіз: Монографія / І.А. Полонка. – Чернівці: «Місто», 2014. – С. 65.

Іванцьків С.О.

базова для сучасного права вимога правової визначеності не завжди підкріплена можливістю прикладної реалізації окремих природно-правових поглядів.

Обираючи найменування змістовного ядра принципу серед пропонованих теорією альтернатив – «вимоги», «ідеї», «основи», «засади», «положення», «правила», «стандарти», «норми» – ми звернулися до усталеного значення кожного з цих понять[1] й дійшли висновку, що оптимальним є використання слова «положення»[2]. На відміну від близьких за значенням слів термін «положення» позбавлений зайвих нашарувань й відтінків змісту, що утруднюють його сприйняття.

Окремо зупинимось на співвідношенні понять «принцип» і «засада». Аналіз нормативно-правової бази[3] показує, що законодавець вживає їх як синонімічні. Тлумачні словники часто визначають вказані дефініції одне через інше[4], хоча поширеним є розуміння «засад» у значенні «основ»[5]. Залежно від

---

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 141, 419, 488, 792, 861, 1037, 1100.

[2] Докл. див.: Іваницький С.О. Принципи адвокатури / С.О. Іваницький // Юридична Україна. – 2015. – № 10-12. – С. 117-130.

[3] Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051; Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1; Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370; Про Основні положення податкової політики в Україні: Постанова Верховної Ради України від 4 грудня 1996 року N 561/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – Ст. 40.

[4] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 419; Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 5. – К.: «Укр. енцикл.», 2003. – С. 110-111.

[5] Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / За заг. ред. В.В. Дубічинського. – Харків: ВД «Школа», 2009. – С. 325; Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо,

Іваницький С.О.

потреб наукового дослідження частина учених[1] ототожнює ці поняття, інші[2] – розмежовують. З метою чіткішого застосування понятійного апарату, ми розглядаємо зазначену термінологію як окрему, використовуючи поняття «засади» в значенні «основи».

Широкі межі тлумачення поняття принципів права не сприяло формуванню загальноприйнятого розуміння терміну «принцип адвокатури». Формулювання поняття, що розглядається, передбачає необхідність уточнення системи ознак принципу адвокатури.

До переліку ознак принципу адвокатури мають входити: соціальна обумовленість, нормативна закріпленість, базисність, підвищена стабільність, високий рівень узагальнення, спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури, системна єдність.

Соціальна обумовленість. Принципи в основному зумовлені об'єктивними процесами (політичними, економічними, культурними тощо), що відбуваються в суспільстві. Тісний зв'язок із зовнішніми умовами життєдіяльності

2002. – С. 145; Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В. Ковальова; Худож.-оформлювач Б.П. Бублик. – Харків: Фоліо, 2005. – С. 214.

[1] Басай О.В. Принципи цивільного права України: теорія і практика: Монографія / О.В. Басай. – Івано-Франківськ: Сімик, 2013. – С. 144; Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: Монографія / О.П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – С. 35; Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства: Монографія / В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 20.

[2] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233& pf35401=331953; Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» № 4353-1 від 06.05.2009 р. (внесений народними депутатами Олійником С.В., Портновим А.В., Пилипенком В.П.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35165.

Бандурський С.О.

соціуму передбачає кристалізацію в принципах адвокатури об'єктивних, істотних та сталих закономірностей і взаємозв'язків. Принципи виступають «сполучною ланкою» між буттям адвокатури й соціальним оточенням, в якому вона перебуває. Штучно насаджені, «відірвані» від реальності принципи залишаться гаслами й деклараціями, не «приживуться» й будуть відторгнуті професійним співтовариством або суспільством.

Зміна зовнішнього соціального середовища в процесі еволюційного або революційного історичного розвитку держави тягне оновлення переліку принципів адвокатури, які мають історичний характер.

За провідної ролі об'єктивних чинників не можна заперечувати й суб'єктивних детермінант розвитку принципів адвокатури. Принципи формулюються, визнаються і застосовуються людьми (науковцями, правозастосувачами, законодавцями) в межах власних інтелектуальних і правових можливостей. Будучи результатом мислення, ціннісно-емоційної й вольової взаємодії авторського колективу, принципи втілюють ідеї своїх розробників. Водночас, домінуюче значення суб'єктивних факторів можливе протягом короткочасного періоду, як правило, на переламних етапах історії (під час революцій, війн тощо).

Поряд з цим, принципи адвокатури мають відповідати цінностям, цілям і завданням систем більш високого порядку, елементом яких є адвокатура (правова система тощо).

Нормативна закріпленість. Будучи розрахованим на тривале застосування широким колом суб'єктів будь-який принцип адвокатури повинен бути чітко зрозумілий своїм адресатам. Інакше кожен нормотворець чи правозастосувач наповнить його власним, можливо, й протилежним змістом. Для уникнення хибного тлумачення принцип має бути формально визначений в писаному праві.

Іванцівкий С. О.

На цьому шляху важливим є належне обрання джерела об'єктивації принципу, адже від цього залежить його юридична сила й ефективність регулятивного впливу. Попри дискусійність питання про джерела (форми) права[1], їх традиційно поділяють на загальні і спеціально-юридичні. До першої групи належать економіка, політика, ідеологія, мораль, релігія, соціальні відносини тощо. До другої групи в основному включають нормативно-правові акти, правові прецеденти, нормативно-правові договори, правові звичаї. Рідше сюди відносять правову доктрину і релігійно-правовий текст. Окремі автори пропонують включити до переліку джерел права корпоративні акти і принципи права[2], проте така позиція не є загальноприйнятою.

З урахуванням належності Української держави до континентальної правової родини оптимальним є закріплення принципів адвокатури в галузевому законі, а найбільш важливих із них – на рівні міжнародно-правових документів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що додасть їм більшої стабільності, значущості і авторитету.

Разом з тим, в умовах конвергенції правових систем загального і цивільного права нормативно-правовий акт перестав сьогодні бути єдиним джерелом права в Україні. Згідно ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав

Іванцьків С.О.

[1] Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М.В. Цвіка / упоряд.: О.В. Петришин, С.В. Шевчук, О.Р. Дашковська та ін.; відп. за вип. О.В. Петришин. – Харків: Право, 2010. – С. 31; Thomas E.W. The judicial process. Realism, pragmatism, practical reasoning and principles / E.W. Thomas. – New York: Cambridge University Press, 2005. – P. 346; Юшик А.И. Диалектика права: Монография / А.И. Юшик. – Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). – Ч. II. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Ін Юре, 2013. – С. 320, 425.

[2] Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: Монографія / Н.М. Пархоменко. – К.: Юридична думка, 2008. – С. 147.

людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Схожий ступінь імперативності мають Рішення Конституційного Суду України (ст. 151-2 Конституції України) й висновки Верховного Суду України щодо застосування норм права, викладені в його постановах, у випадках, передбачених процесуальними кодексами (ст. 360-7 ЦПК України, ст. 458 КПК України, ст. 244-2 КАС України, ст. 111-28 ГПК України).

Незважаючи на спірність у теорії[1] питання щодо способу закріплення принципів права, загальновизнаним є підхід[2], згідно якого принципи можуть бути прямо сформульовані в нормах позитивного права (текстуальне вираження) або випливати з їх змісту (непряме, змістовне закріплення)

Пріоритетним має бути перший спосіб фіксації, оскільки другий створює певні незручності для правозастосувачів через необхідність додаткових витрат часу на аналітичну роботу з правовою базою.

При цьому, як справедливо вказує А.А. Колодій, ні в якому разі не можна принижувати їх ролі, адже вони більш абстрактні й за їх допомогою можна врегульовувати найбільш загальні суспільні відносини[3].

Ті із засадничих положень, що не закріплені в законі, представники доктрини пропонують розглядати як моральні принципи, ідеал, мету[4], принципи науки тощо. Ми

Іванцький С.О.

---

[1] Benditt T.M. Law as rule and principle: problems of legal philosophy / T.M. Benditt. – Stanford: Stanford University Press, 1978. – P. 77.

[2] Басай О.В. Принципи цивільного права України: теорія і практика: Монографія / О.В. Басай. – Івано-Франківськ: Сімик, 2013. – С. 61.

[3] Колодій А.М. Принципи права України: Монографія / А.М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 25.

[4] Bosselmann K. The principle of sustainability: transforming law and governance / K. Bosselmann. – Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2008. – P. 45.

відносимо їх до принципів правосвідомості, адже покладені в їх основу ідеї продовжують «жити» в свідомості своїх авторів та прихильників, застосовуються ними у власній діяльності, хоча й не забезпечені державним захистом.

Джерелом справжньої легітимації принципів адвокатури має стати відхід від домінуючої протягом десятиліть практики оприлюднення законодавцем принципів «згори». Такі нав'язані чи взяті без урахування об'єктивних умов реалізації принципи часто залишалися декоративними. Формування принципів має бути двостороннім. Активні імпульси мають подавати практика організації й діяльності адвокатів та органів адвокатського самоврядування, судова практика з цих питань, адвокатська етика. Роль судової практики в даному контексті можна порівняти з одним із первісних «фільтрів», який усуває протиріччя між корпоративними і загальносуспільними інтересами, артикулює найбільш значущі проблеми й потребу вироблення принципового підходу до їх вирішення.

Надаючи вирішальної ролі суспільній практиці й перевагу правозакріпленню (санкціонуванню) перед правовстановленням у процесі формування права, М.В. Цвік розглядає як центральний елемент, що відображає суспільну практику, повторюваність відносин, яка, за його справедливим зауваженням, складається природно й виступає передумовою набуття сталого характеру закономірностями суспільного розвитку[1].

Р. Дворкін звертає увагу, що джерелом правових принципів може бути не тільки постанова якогось законодавчого органу чи суду, але й той факт, що в юристів і широкої громадськості протягом певного часу склалося розуміння

[1] Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М.В. Цвіка / упоряд.: О.В. Петришин, С.В. Шевчук, О.Р. Дашковська та ін.; відп. за вип. О.В. Петришин. – Харків: Право, 2010. – С. 17, 32.

Іванцький С.О.

їх правильності. Набута сила принципів залежить від стійкості такого розуміння[1].

Вітчизняна адвокатська й судова практика неодноразово підтверджували прагнення адвокатури ініціативно впливати на вирішення важливих для корпорації питань, у тому числі тих, що залишилися поза увагою законодавця. У період дії закону про адвокатуру 1992 року ВККА при Кабінеті Міністрів України здійснювала не закріплене за нею повноваження щодо скликання з'їзду адвокатів України, що стало підставою для висновку суду[2] про те, що сформувався правовий звичай, який заповнив прогалину в законодавстві.

Підтримуючи ідею формування принципів права «знизу», С.П. Рабінович позначає це явище через термінологічну конструкцію «звичаєве право принципів»[3].

Роль практики в цьому процесі полягає в поданні сигналів, фокусуванні уваги на засадничих аспектах свого функціонування. Функцію абстрагування принципів має виконувати доктрина на підставі першочергового виявлення закономірностей, проблем і тенденцій розвитку вітчизняної і закордонної практики. Отриманий результат передається законодавцю, який може погодитися або не підтримати науковців.

Набувши легального вираження в джерелах права, визнаних державою, принципи одержують державну підтримку й гарантування, стають обов'язковими до застосування у встановлених межах, безпосередньо й опосередковано регулюючи суспільні відносини.

---

[1] Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 40.

[2] Постанова Печерського районного суду м. Києва від 23 жовтня 2009 року, цивільна справа № 2-1897-1/09 [Електрон. ресурс]. – Режим достіупу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/6506016.

[3] Рабінович С.П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: Монографія / С.П. Рабінович. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – С. 334.

Іванцький С.О.

Базисність. Принцип є найбільш важливою, ієрархічно вищою, загальною, засадничою підвалиною, що лежить в основі законодавства про адвокатуру. На базі принципу будуються норми права, які не повинні йому суперечити, а лише уточнювати, конкретизувати, наповнювати окреслені межі заданим змістом, гарантувати ефективне впровадження.

На відміну від норм, принцип має більш фундаментальний статус у праві[1]. Характеризуючись високим рівнем узагальнення, принцип адвокатури має визначальне й імперативне значення для побудови та/або функціонування адвокатури.

Високий рівень узагальнення. Будучи концентрованим виразом головних якісних рис адвокатури, принцип має високий рівень абстрагування, лаконічну форму викладення і, як правило, не містить усіх елементів, що властиві структурі норми права (гіпотеза, диспозиція, санкція), тому потребує деталізації, розкриття в нормах права.

Підвищений рівень абстрагування принципу надає можливість формувати на його основі правові утворення меншого ступеня узагальненості (інститути, норми тощо).

У доктрині звертається увага на те, що через високий рівень абстракції і загальності принципів їх застосування вимагає високого ступеня суб'єктивності від судді[2]. І дійсно, дискреційна складова буде тим ширшою, чим менш конкретною буде нормативна фіксація принципу. Чітке формулювання принципу і належний фаховий рівень суб'єктів

Іванцький С. О.

[1] Delaney J. Learning legal reasoning: briefing, analysis and theory / J. Delaney. – Philadelphia: John Delaney Publication, 2006. – P. 6.

[2] Avila H.Theory of legal principles / H. Avila. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 44.

його застосування є необхідними передумовами реалізації потенціалу зазначеного правового регулятора.

Підвищена стабільність. Попри численні зміни, якими коригуються норми правових актів, принцип відзначається стійкістю в законодавстві й практиці реалізації. Це не виключає еволюційного перетворення принципу, зміни його застарілих елементів, або навіть кардинального скасування на переламних етапах розвитку відповідної галузі законодавства.

Принципи є узагальненим вираженням філософії, концепції правового регулювання певної сфери правовідносин, тож вони мають характеризуватися підвищеною стабільністю. У протилежному випадку дотримання законодавцем цих фундаментальних категорій буде поставлено під сумнів. Швидка чи несподівана зміна принципів свідчитиме про безсистемність, мінливість, непослідовність регулювання, загострить суперечності між нормами й суттєво ускладнить можливість реалізації окремих з них. Запорукою стабільності принципів є проведення послідовної правової політики держави згідно концепції стратегічного розвитку адвокатури.

Спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури. Чітка цільова спрямованість дозволяє відсіяти ті принципи, які мають слабкий зв'язок із вирішенням завдань адвокатури.

Будучи орієнтованими на обслуговування поточних питань розвитку адвокатури, її принципи несуть «відбиток» досвіду минулого й визначають середньострокові перспективи майбутнього. Важливо, щоб кінцевою метою й запланованими засобами реалізації принципу стало вирішення прикладних питань адвокатури.

Регулятивний вплив принципу може охоплювати як адвокатуру в цілому, так і поширюватися лише на організацію

Іваницький С.О.

або діяльність адвокатури, оскільки ці сегменти мають якісну специфіку.

Системна єдність принципу характеризує його як елемент комплексного утворення (принципи адвокатури). Оскільки жоден з них не може функціонувати окремо, важливою є придатність принципу до органічного включення до системи аналогічних регуляторів. Остання має будуватися на підставі оптимального поєднання необхідної і достатньої кількості принципів, число яких не повинно бути надмірним.

Щоб зайняти свою «нішу» в механізмі спільного регулятивного забезпечення функціонування адвокатури принцип має відповідати вимозі самостійності, не бути складовою іншого принципу. Кожен з принципів має відповідати окресленим ознакам до принципів, узгоджуватися один з одним. При цьому повне злагодження між ними є важко здійсненним, оскільки зміст деяких принципів переплітається. Не виключені протиріччя між принципами, а також нормами, що входять до орбіти відмінних принципів, для усунення яких мають існувати виключення.

Попри велику кількість наукових розвідок, присвячених аналізу правових принципів, вчені, які детально досліджували цю проблематику, змушені констатувати невизначеність[1], недостатню точність[2] поняття принципу. Справедливо звертається увага, що він частково виражається в невизначених термінах[3]. З огляду на це, очевидно, що певний елемент суб'єктивізму і невизначеності

[1] Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Пер. с франц. – М.: NOTA BENE, 2000. – С. 163; Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 40.

[2] Sadeleer N. Implementing the precautionary principle: approaches from the Nordic countries, the EU and USA / N. Sadeleer. – London: Earthscan, 2007. – P. 105.

[3] Марк ван Хук. Право как коммуникация / Пер. с англ. М.В. Антонова и А.В. Полякова. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 216.

Іваницький С.О.

залишиться під час формулювання будь-якої дефініції принципу, в тому числі принципів адвокатури.

Таким чином, принципи адвокатури – це соціально обумовлені, найстабільніші, базисні положення, закріплені в праві, які системно й в найбільш загальному вигляді визначають організацію та/або діяльність адвокатури.

Іваницький С.О.

2.2 Співвідношення принципів адвокатури із іншими правовими категоріями

Принципи адвокатури тісно межують із правовими нормами, правилами, аксіомами, презумпціями та фікціями, що робить необхідним уточнення співвідношення із даними юридичними категоріями.

Отримуючи вираження в правових нормах, принципи адвокатури мають із ними спільні ознаки. Лінія розподілу між принципами й нормами та правилами, проходить у площині таких притаманних принципам основних ознак як високий рівень узагальнення, базисність і підвищена стабільність. Взяті в сукупності, специфічні ознаки принципу дозволяють відрізнити його від менш значущих й універсальних правових категорій нижчого рівня.

Якщо норми традиційно розглядаються як первинні клітинки, цеглинки права, то принципи лежать в основі усієї будови, є несучими конструкціями законодавства про адвокатуру.

Р. Дворкін зазначає, що принципи мають особливість, яка відсутня в норм, – вони можуть бути більш чи менш вагомими й важливими. Коли два принципи вступають у протиріччя…ті, кому доводиться вирішувати цей конфлікт, повинні враховувати відносну вагу кожного з принципів[1].

Розвиваючи свою думку, вказаний автор підкреслює, що необхідно, щоб одні принципи уважалися важливими, а інші – ні, й щоб одні принципи мали більш важливе значення, ніж інші. В океані позаправових стандартів, що

Іваницький С.О.

[1] Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 26.

заслуговують на увагу, суддя не може здійснювати вибір, керуючись лише своїми власними уподобаннями[1].

Про «вагомість» принципів зазначається й іншими представниками[2] зарубіжної та вітчизняної науки.

Відмежовуючи принципи від правил, учені слушно звертають увагу на різні функції[3] і спосіб викладення правового припису[4], більш фундаментальний і широкий характер принципів[5].

Г. Харт аргументував, що існують принаймні дві особливості, які дозволяють відмежувати їх від правил. Перша полягає в питанні ступеня: принципи порівняно з правилами є широкими, загальними й невизначеними в тому сенсі, що часто те, що розглядається як декілька відмінних правил може бути представлено як ілюстрації чи екземпляри одного принципу[6].

На відміну від регуляторів нижчого порядку, принципам, як правило, притаманна програмно-ідеологічна складова. Більш чітко виражаючи ціннісні пріоритети, вони відіграють важливу роль у процесі цілепокладання.

У. Авіла звертає увагу, що принципи не описують об'єкт у широкому сенсі (суб'єкти, поведінка, питання, джерела,

[1] Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 37.

[2] Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. – К.: Реферат, 2007. – С. 285; Benditt T.M. Law as rule and principle: problems of legal philosophy / T.M. Benditt. – Stanford: Stanford University Press, 1978. – P. 75.

[3] Bosselmann K. The principle of sustainability: transforming law and governance / K. Bosselmann. – Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2008. – P. 54.

[4] Avila H.Theory of legal principles / H. Avila. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 133.

[5] Delaney J. Learning legal reasoning: briefing, analysis and theory / J. Delaney. – Philadelphia: John Delaney Publication, 2006. – P. 6.

[6] Hart H.L.A. The concept of law / H.L.A. Hart. – Second edition. – New York: Oxford University Press, 1994. – P. 260.

Іванцівський С.О.

правові наслідки, зміст). Скоріше, вони викладають ідеальний стан справ, який має бути досягнуто[1]. А. Мітчел підкреслює, що принципи втілюють фундаментальні регуляторні цілі чи цінності й забезпечують широкі орієнтири для розвитку нормативних правил[2].

Співвідносячи принципи і правові аксіоми, слід вказати, що під останніми розуміються незаперечні, самоочевидні істини, закріплені в праві, що приймаються на віру й не потребують доведення. Багато з них своїм корінням сягають у глибину віків, маючи першоосновою римське право («незнання закону не звільняє від відповідальності», «ніхто не може бути суддею у власній справі», «закон, що обтяжує відповідальність, не має зворотної сили», «не можна відповідати двічі за одне й те саме правопорушення», «немає злочину без вказівки на це в законі» тощо).

Після багатовікового застосування правові аксіоми отримали загальнолюдське визнання в більшості правових систем світу, стали сприйматися як універсальні, непорушні, звичні вимоги. Частина з них перетворилася на принципи, інші – залишилися виконувати вузькі завдання, поширюючи свою дію на обмежене коло правовідносин.

Забезпечуючи спадкоємність, наступність у праві, найбільш загальні принципи-аксіоми набули наднаціонального характеру й міжгалузевого значення, пронизуючи різні підсистеми вітчизняного права, в тому числі законодавство про адвокатуру.

До принципів примикають юридичні презумпції, які є закріпленими в нормах права припущеннями про наявність чи відсутність фактів, що мають юридичне значення

---

[1] Avila H.Theory of legal principles / H. Avila. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 44.

[2] Mitchell A.D. Legal principles in WTO disputes / A.D. Mitchell. – New York: Cambridge University Press, 2008. – P. 7.

Іванцюрин С.О.

(презумпція невинуватості особи, презумпція батьківства дитини, народженої в зареєстрованому шлюбі тощо).

На відміну від принципу-аксіоми, який є істинним й незаперечним, презумпція має ймовірнісний характер і може бути спростована. Отже, презюмований юридичний факт визнається встановленим до тих пір, поки не доведено протилежне.

Висвітлюючи роль презумпцій, Р. Гама звертає увагу на їх здатності заповнювати дефіцит інформації в умовах відсутності доказів протилежного[1].

Своєю чергою інші автори наголошують на тому, що найбільш значущі презумпції повинні розглядатися в якості правових принципів. До числа таких презумпцій-принципів пропонується відносити насамперед загальноправові презумпції: презумпцію добропорядності громадянина, презумпцію знання закону, презумпцію невинуватості[2].

Вказаний різновид презумпцій, безумовно, знаходить опосередкований вияв у законодавстві про адвокатуру, зокрема в механізмі набуття права на заняття адвокатською діяльністю й процедурі притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Слід погодитися з І.Д. Шутаком й І.І. Онищуком з приводу того, що роль правових принципів у механізмі соціального регулювання значно вагоміша, ніж презумпцій (навіть загальноправових), які в силу свого призначення покликані оформляти вузькоспеціалізовані, приватні процеси та явища[3].

---

[1] Gama R. Presumptions and fictions: a collingwoodian approach / Legal fictions in theory and practice / Edit. Del Mar M., Twining W. – Heidelberg: Springer, 2015. – P. 358.

[2] Шутак І.Д. Юридична техніка: Навч. посіб. для ВНЗ / І.Д. Шутак, І.І. Онищук. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2013. – С. 285.

[3] Шутак І.Д. Юридична техніка: Навч. посіб. для ВНЗ / І.Д. Шутак, І.І. Онищук. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2013. – С. 285.

Іванцівкий С.О.

Від принципів і презумпцій слід відрізняти правові фікції, які є закріпленими в правових нормах положеннями про існування певних юридично значущих обставин, які в реальній дійсності не існують.

Хрестоматійний приклад про визнання особи безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування (ст. 43 ЦК України) добре ілюструє призначення фікції як «свідомо неправдивого припущення»[1], «неправди заради спасіння»[2], яка дозволяє штучно компенсувати невизначеність у соціальних відносинах, забезпечити їх стабільний розвиток.

Маючи низку спільних ознак із презумпціями, правові фікції більшою мірою зорієнтовані на врегулювання окремих, нерідко локальних питань, внаслідок чого не можуть бути співставлені із принципами за потенціалом універсального впливу.

Іваницький С. О.

[1] Gama R. Presumptions and fictions: a collingwoodian approach / Legal fictions in theory and practice / Edit. Del Mar M., Twining W. – Heidelberg: Springer, 2015. – P. 348.

[2] Fuller L.L. Legal fictions / L.L. Fuller. – Stanford: Stanford University Press, 1967. – P. 5.

2.3 Система принципів адвокатури

Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вже в своїй назві розмежував поняття адвокатури та адвокатської діяльності. Відокремлені ці терміни й в ст. 131-2 Основного Закону держави.

Що стосується принципів адвокатської діяльності, то їх перелік законодавець визначив у ст. 4 «Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності» Закону, передбачивши, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Щодо принципів адвокатури Закон мовчить, прямий їх перелік нормативно не закріплений. Фіксуючи принципи адвокатури, законодавець обрав непряму форму їх викладення, що передбачає виведення принципів зі змісту норм права.

У Законі «Про безоплатну правову допомогу» (ст. 5) згадуються «принципи державної політики в сфері надання безоплатної правової допомоги», до яких віднесені верховенство права, законність, доступність безоплатної правової допомоги, забезпечення якості безоплатної правової допомоги, гарантоване державне фінансування.

Небагатослівність законодавця щодо принципів адвокатури робить необхідним звернення до законодавчої практики інших країн й напрацювань доктрини, аналіз яких дозволить усебічно й зважено підійти до абстрагування принципів української адвокатури із приписів закону і практики його застосування.

У Загальних принципах правової професії, прийнятих Міжнародною асоціацією юристів 20 вересня 2006

Іванницький С.О.

року, вказані такі принципи, як незалежність; чесність, прямота й безсторонність; конфлікт інтересів; конфіденційність/професійна таємниця; інтереси клієнтів; зобов'язання правників; свобода клієнтів; майно клієнтів і третіх осіб; компетентність; винагорода[1].

На розвиток цих принципів Радою адвокатур та правових товариств Європи 24 листопада 2006 р. ухвалено Хартію основоположних принципів європейської правової професії, в якій зафіксовано такі принципи: незалежність правника і його свобода обстоювати інтереси клієнта; право і обов'язок юриста зберігати конфіденційність справ клієнта, а також поважати професійну таємницю; уникнення конфлікту інтересів, як між різними клієнтами, так й між клієнтом і правником; гідність і честь правової професії, цілісність і добра репутація особистості правника; лояльність до клієнта; справедливе ставлення до клієнтів щодо винагороди; професійна компетентність правника; повага до колег за професією; повага до верховенства права і справедливого здійснення правосуддя; саморегуляція правової професії[2].

У розділі 2 «Загальні принципи» Кодексу поведінки європейських адвокатів, ухваленого CCBE 28 жовтня 1988 р., до загальних принципів поведінки адвокатів віднесено: незалежність; довіра і цілісність особистості правника; конфіденційність; повага до правил інших адвокатур і правових товариств; несумісність професій; особиста

Іваницький С.О.

[1] General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. – London: International Bar Association, 2013. – P. 2-3.

[2] Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 5.

реклама; інтереси клієнта; обмеження відповідальності юриста перед клієнтом[1].

На підставі розробленого ECJ у справі Wouters[2] концепту «основних цінностей» професії – незалежності, відсутності конфлікту інтересів і збереження професійної таємниці – CCBE формулює поняття основних принципів професії. До переліку основних принципів професії CCBE прямо й неодноразово відносить вказані цінності[3], а в одній із своїх позицій[4] поряд із окресленими принципами-цінностями на перше місце ставить можливість громадян покладатися на компетентність людей, які консультують їх з правових питань. Схоже розуміння[5] основних принципів професії сформовано в IBA.

З урахуванням регіональної специфіки міжнародні стандарти отримують розвиток у законодавчих і корпоративних актах зарубіжних країн шляхом закріплення принципів адвокатури, адвокатської професії або діяльності.

---

[1] Code of conduct for European lawyers: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 15-16.

[2] Case C-309/99 Wouters. Judgment of the European Court of Justice of 19 February 2002 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99.

[3] CCBE Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 2; CCBE Position on Regulatory and Representative Functions of Bars. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 2.

[4] CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 5.

[5] Resolution on multidisciplinary practices: adopted by the IBA Council on 13 September 1998 in Vancouver [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=90E17B1B-55DD-4A9F-9348-33901FD699D5.

Радіцький С.О.

У Франції в Національному внутрішньому регламенті професії адвоката наголошується на необхідності дотримання в адвокатській професії принципів честі, лояльності, безкорисливості, братерства, делікатності, поміркованості і ввічливості[6].

В Англії та Уельсі в прийнятому Solicitors Regulation Authority в 2011 році Кодексі поведінки зазначається 10 обов'язкових принципів, що поширюються на соліситорів та інших осіб (в тому числі власників фірм, які можуть не бути юристами) в процесі надання правових послуг. Принципи закріплені у формі обов'язків: підтримувати верховенство права і належне здійснення правосуддя; діяти доброчесно; не дозволяти ставити під загрозу власну незалежність; діяти з метою якнайкращого обстоювання інтересів кожного клієнта; забезпечити належний стандарт обслуговування своїх клієнтів; поводити себе таким чином, щоб підтримувати довіру громадськості до себе й до системи надання правових послуг; виконувати власні правові і регуляторні обов'язки, а також відкрито, своєчасно й узгоджено взаємодіяти із своїми регуляторами й омбудсменами; керувати власною справою або підтримувати свою роль у ній ефективно й згідно принципів належного управління, фінансової стійкості й управління ризиками; керувати власною справою або підтримувати свою роль у ній шляхом заохочення рівності можливостей та поваги до різноманітності; захищати гроші й активи клієнта[7].

В Люксембурзі до суттєвих принципів адвокатської професії віднесені старанність, гідність, добросовісність,

Іванцівкий С.О.

[6] Règlement Intérieur National (RIN) de la profession d'avocat (version consolidée en vigueur au 5 decembre 2014). – Paris: Conseil National des Barreux, 2014. – P. 5.

[7] SRA Code of Conduct 2011 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/solicitors/handbook/code/ content.page.

незалежність, порядність і гуманізм, честь, лояльність, делікатність, поміркованість, ввічливість, безкорисливість, братерство[1].

В Молдові діяльність адвокатури ґрунтується на принципах забезпечення гарантованого Конституцією права на захист; свободи і незалежності у здійсненні адвокатської діяльності; демократизму й колегіальності у взаєминах між адвокатами; добровільності членства в професійних об'єднаннях адвокатів; забезпечення законності й гуманізму[2].

У Законі Литви про адвокатуру до основних принципів адвокатської діяльності віднесені свобода і незалежність адвокатської діяльності; демократичність, колегіальність і чесна конкуренція у взаєминах між адвокатами; законність адвокатської діяльності; нерозголошення таємниці клієнта; лояльність до клієнта й прагнення уникнути конфлікту інтересів; бездоганна поведінка[3].

В Грузії до принципів адвокатської діяльності закон відносить законність; свободу й незалежність адвокатської діяльності; недискримінацію й рівність усіх адвокатів; невтручання в адвокатську практику; повагу й захист прав і свобод клієнта; заборону на відмову адвоката від захисту клієнта, за виключенням випадків, що передбачені законом; захист професійної таємниці адвокатом; дотримання норм професійної етики адвоката[4].

Іванцький С.О.

---

[1] Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 2013. – № 39. – P. 560.

[2] Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010. – № 159. – art. 582.

[3] Lietuvos Respublikos Advokatūros Istatymas № IX-2066, 18.03.2004 // Valstybės žinios. – 2004. – № 50-1632.

[4] Law of Georgia on Advocates: adopted 20 june 2001 / Eastern partnership enhancing judicial reform in the Eastern partnership countries. Working group «Professional judicial systems». Project report «The Profession of Lawyer». – Strasbourg: Directorate general of human rights and rule of law, 2012. – P. 202.

Законодавством інших постсоціалістичних країн Східної Європи згадуються принципи самоуправління[1]; автономії[2]; незалежності, винятковості, самоуправління і самофінансування[3].

У теорії можна виділити широкий і вузький підходи до розуміння принципів адвокатури. Представники першого включають до їх переліку як принципи, що безпосередньо стосуються адвокатури, так й принципи, що є загальними для суспільства чи правової системи, або більшою мірою відносяться до категорій моралі. У межах другого підходу спостерігається прагнення зосередитися на спеціальних принципах, які безпосередньо стосуються організації адвокатури й мають переважно правовий характер.

Так, наводячи в різних частинах своєї праці дещо відмінні переліки принципів адвокатури, автори монографії «Теорія адвокатури» до «початкових принципів» відносять станове членство, демократичне управління, некомерційну діяльність, релігійний і політичний нейтралітет, сприяння освіті, дотримання правил професійної етики, заняття адвокатською діяльністю виключно як професійною діяльністю, міжтериторіальність професійної діяльності.

Згодом авторським колективом до «реєстру принципів адвокатури» пропонується включити серйозність і обережність, єдність адвокатури, конструктивність, комплементарність, толерантність, критичність, цілеспрямованість.

Іванцівський С.О.

---

[1] Bar Association Act: adopted by Riigikogu of Estonia 21.03.2001 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.advokatuur.ee/eng/internal-rules/bar-association-act.

[2] Law for the organization and practice of the lawyer's profession: adopted by the Parliament of Romania 7 June 1995 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccbe.eu/index.php?id=106&L=0.

[3] Закон за адвокатурата: приет Народно събрание България на 10 юни 2004 г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: //www.vas.bg/bg/ну.

Наприкінці дослідження його автори використовують поняття «конгломерат принципів адвокатури», відносячи сюди довіру, громадянську мужність, прихильність, жертовність, солідарність суспільства із долею довірителя, процесуальну завершеність надання правової допомоги, примат волі над розумом у вирішенні проблем й примат волі адвоката над волею довірителя, єдність адвокатури, толерантність (ідеологічну терпимість), соціальну направленість, незалежність, професійну відповідальність, виключність професійного заняття[1].

В.І. Чайчиц і Т.В. Матусевич до принципів білоруської адвокатури відносять професіоналізм і моральність, незалежність і милосердя, служіння людям і вітчизні[2].

М. Молло називає принципи поміркованості, безкорисливості й чесності[3], а Б. Несімбіні й Е. Бергаміні серед фундаментальних принципів професії згадують чесність, гідність і скрупульозність[4].

Л.В. Тацій до принципів організації та діяльності адвокатури відносить верховенство права, незалежність, демократизм, гуманізм, конфіденційність, а до спеціальних принципів діяльності адвокатури – принцип професіоналізму, охорони законних прав адвоката, дисциплінарну юрисдикцію, безоплатну правову допомогу[5].

Іванійчук С.О.

---

[1] Воробьев А.В. Теория адвокатуры / А.В. Воробьев, А.В. Поляков, Ю.В. Тихонравов. – М.: «Грантъ», 2002. – С. 291, 306, 479.

[2] Чайчиц В. Становление адвокатуры Беларуси / В. Чайчиц, Т. Матусевич // Юстиция Беларуси. – 2012. – № 7. – С. 20.

[3] Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 1.

[4] Nascimbene B. The legal profession in the European Union / B. Nascimbene, E. Bergamini. – London: Kluwer Law International, 2009. – P. 66.

[5] Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тацій Лариса Василівна. – Харків, 2008. – С. 89-97.

На думку А.В. Козьміних, адвокатура діє на принципах законності, незалежності, самоуправління, корпоративності, а також принципа рівноправ'я адвокатів. В інших частинах своєї роботи авторка відносить до основоположних принципів організації діяльності адвокатури повну незалежність адвоката під час здійснення адвокатської діяльності; свободу висловлювань у публічних судових та інших виступах; самоуправління адвокатських об'єднань; добровільний вступ до адвокатури; право на асоціації; приєднання й участь у міжнародних співтовариствах адвокатів; дотримання норм професійної етики й збереження адвокатської тактики; справедливість і гуманізм[1].

Відразу в трьох законопроектах передбачено, що організація та діяльність адвокатури базується на принципах верховенства права, гуманізму, демократизму, добровільності, законності, конфіденційності, корпоративності, незалежності, самоврядності[2].

В межах другого підходу насамперед слід відзначити опублікування в 1893 році двотомника Є.В. Васьковського «Організація адвокатури», друга частина якого присвячена принципам організації адвокатури. Більшість положень цієї неперевершеної праці до сих пір не втратила

[1] Козьминых А.В. Роль института адвокатуры в реализации правозащитной функции гражданского общества: дис … канд. полит. наук: 23.00.02 / Козьминых Алена Витальевна. – Одесса, 2008. – С. 67, 158.

[2] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція), внесений народними депутатами Оніщуком М.В., Соболєвим С.В., Слабенком С.І., Стретовичем В.М., Мусіякою В.Л., Морозом О.О., Мартиненком М.В., Бандуркою О.М. // Український адвокат. – 2006. – № 1. – С. 16; Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція) № 4353 від 14.04.2009 р. (внесений народними депутатами Власенком С.В., Бережною І.Г., Міщенком С.Г.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35003; Проект Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція), розроблений Асоціацією правників України // Український адвокат. – 2008. – № 6. – С. 19.

Іванцівкий С.О.

актуальності й належить до скарбниці світової науки про адвокатуру.

Є.В. Васьковський обґрунтував п'ять оптимальних принципів організації адвокатури: відносна свобода професії, станове самоврядування, зв'язок із магістратурою, відносна безоплатність, відмежування правозаступництва від судового представництва[1]. Беззаперечною заслугою автора є створення прогресивної для свого часу теоретичної моделі побудови адвокатури, недоліком якої була хіба що певна ідеалізація ролі адвоката на шляху впровадження принципів відносної безоплатності та відмежування правозаступництва від судового представництва.

Можливість практичної реалізації цих принципів стала основним об'єктом критики з боку сучасників[2], якими не безпідставно зверталася увага на ризики, пов'язані з оплатою наданої правової допомоги, а також штучним характером відокремлення правозаступництва від судового представництва.

Розробники Концептуальних засад законодавчого розвитку адвокатури України вважають, що адвокатура діє на принципах верховенства права, незалежності, самоврядності, участі всіх адвокатів у самоврядуванні через безпосередні форми самоврядування – з'їзд адвокатів України та регіональні збори адвокатів, а також через вибори виконавчих органів адвокатського самоврядування[3].

На думку О.Д. Святоцького, до принципів утворення адвокатури належать всезагальність права займатись

---

[1] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 162.

[2] Гольдштейн М.Л. Принципы организации адвокатуры / М.Л. Гольдштейн. – СПб.: Типография Правительствующего Сената, 1900. – С. 16-23.

[3] Концептуальні засади законодавчого розвитку адвокатури України // Адвокат. – 2006. – № 9. – С. 52.

Іваницький С.О.

адвокатською діяльністю та високий рівень професійної підготовки, громадсько-самодіяльний (недержавний) статус, а до принципів функціонування (діяльності) адвокатури – незалежність адвокатів у виконанні своїх функцій, законність адвокатської діяльності, дисциплінарне провадження в адвокатурі, оплата праці адвоката[1].

В.В. Печерський до принципів адвокатури відносить принцип незалежності адвокатури, економічний принцип адвокатури, публічність діяльності адвокатури, гласність адвокатської діяльності, принцип законності в діяльності адвокатури, довірчість відносин як принцип адвокатської діяльності, принцип незалежності адвокатської діяльності, обґрунтований ризик професійної діяльності[2].

Трансформуючи розроблені Є.В. Васьковським підходи, І.С. Яртих констатує побудову адвокатури на принципах: 1) корпоративності; 2) незалежності; 3) морально-етичного самоконтролю; 4) відносної свободи професії; 5) суміщення судового правозаступництва і представництва; 6) некомерційного характеру адвокатської діяльності; 7) відсутності зв'язку із магістратурою[3].

І.І. Мартинович називає принципи добровільного членства і самоуправління[4]. В іншій своїй праці вона до принципів організації і діяльності адвокатури відносить

Іванцівський С.О.

---

[1] Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01 / Святоцький Олександр Дмитрович. – Київ, 1994. – С. 149-244.

[2] Печерский В.В. Институт адвокатуры: теория основных понятий и принципов / В.В. Печерский. – М.: Юрлитинформ, 2008. – С. 118-195.

[3] Яртых И.С. Будущее российской адвокатуры: монография / И.С. Яртых. – М.: Юридический институт МИИТа, 2010. – С. 4.

[4] Мартинович И.И. Инновационное развитие белорусской адвокатуры – вызовы времени / И.И. Мартинович // Юстиция Беларуси. – 2013. – № 4. – С. 39.

добровільність членства в колегії, автономію від інших правозахисних органів і організацій, а також державних органів, адвокатське самоврядування і самофінансування, загальний державний контроль[1].

І.Б. Азізов виокремлює такі організаційні принципи адвокатури, як самоуправління; самофінансування; гарантії проти необґрунтованого набуття, зупинення чи припинення статусу адвоката; незалежність адвоката й незалежність адвокатської діяльності (право адвоката на самостійний вибір форми організації його професійної діяльності: індивідуальну, або колективну, або за наймом). Дещо згодом вказаний автор згадує принцип самостійності адвоката й екстериторіальності[2].

Називаються також принцип професійної саморегуляції[3], автономії[4], демократизму[5], обов'язкового членства[6], рівноправності адвокатів[7] та ін.

---

[1] Мартинович И.И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И.И. Мартинович. – Минск: Тесей, 2002. – С. 105.

[2] Азизов И.Б. Принципы организационного устройства адвокатуры / И.Б. Азизов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 144, 148.

[3] Odenyo A.O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 197.

[4] Japan Federation of Bar Assosiation. – Tokyo: JFBA, 2014. – P. 5.

[5] Роз'яснення ВККА при Кабінеті Міністрів України від 10 лютого 2006 року щодо легітимності зборів адвокатів по обранню членів КДКА // Адвокат. – 2006. – № 2. – С. 55.

[6] Бронз И. Еще раз о реформировании адвокатуры Украины (заметки делегата, покинувшего съезд адвокатов Украины) / И. Бронз // Адвокат. – 2005. – № 12. – С. 49.

[7] Проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру

Іванський С.О.

Настільки широка палітра поглядів може спричинити уявлення про принципи адвокатури як про щось невизначене, мінливе, декларативне, безмежне. Щоб розібратися в цьому розмаїтті, структурувати перелік принципів й визначити місце в ньому принципів адвокатури, необхідно щонайперше звернутися до загальнотеоретичних наробіток щодо класифікації принципів й детально розглянути роль загальних принципів права.

Попри різні підходи до виокремлення різновидів принципів, у вітчизняній науці сформувалося загальноприйняте бачення класифікації принципів права, які поділяють на загальнолюдські (цивілізаційні), загальні (загальноправові), міжгалузеві, галузеві і принципи правових інститутів[1].

Ми підтримуємо окреслену модель класифікаційного розподілу й уважаємо за доцільне її використання в процесі нашого дослідження. Перший з вищенаведених видів принципів відображає всесвітній, загальноцивілізаційний вимір, інші характеризують їх роль у національній правовій системі.

До загальнолюдських принципів права відносять принцип юридичної (формальної) рівності, поваги та захисту основних прав людини, справедливості,

Іванідрький С.О.

в Україні» № 3061 від 03.02.2003 р. (внесений народним депутатом Соболєвим С.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf35 11=14128&pf35401=29324.

[1] Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних ВНЗ / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 199-206; Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник / О.Ф. Скакун. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – С. 238-240; Фулей Т.І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Фулей Тетяна Іванівна. – Львів, 2003. – С. 47; Уварова О.О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: Монографія / О.О. Уварова. – Х.: Друкарня «МАДРИД», 2012. – С. 62.

демократизму[1], гуманізму, свободи[2], добросовісності, чесності, розумності[3] та ін.

У західній юриспруденції має поширення доктрина «загальних принципів права», яка в багатьох державах отримала законодавче визнання (Франція, Італія, Іспанія та ін.). У ряді законів цих країн на суддів покладається обов'язок вирішувати судові справи навіть за відсутності норми, що регулює спірні правовідносини, керуючись загальними принципами права.

Вітчизняне законодавство має ознаки руху в схожому напрямі, передбачаючи у ч. 7 ст. 9 КАСУ, що у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права)

Ж.-Л. Бержель характеризує загальні принципи права як положення (правила) об'єктивного права (а не природного чи ідеального права), котрі можуть виражатися, а можуть й не виражатися в текстах, проте (обов'язково) застосовуються в судовій практиці й мають досить загальний характер[4].

Іванцький С.О.

---

[1] Фулей Т.І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Фулей Тетяна Іванівна. – Львів, 2003. – С. 85.

[2] Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних ВНЗ / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 200-201; Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник / О.Ф. Скакун. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – С. 239.

[3] Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. – К.: Реферат, 2007. – С. 290.

[4] Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Пер. с франц. – М.: NOTA BENE, 2000. – С. 168.

До загальних принципів права відносять добросовісність[1], справедливість, соціальну спрямованість права[2], людяність[3], змагальність[4], принцип додержання прав людини[5], розумність, пропорційність[6] та інші. Н.М. Пархоменко звертає увагу, що загальні принципи права існують одночасно в декількох підсистемах правової системи[7].

До загальних (загальноправових) принципів національної системи права відносять принцип законності[8], верховенства права[9], демократизму, гуманізму, рівноправності,

---

[1] Марк ван Хук. Право как коммуникация / Пер. с англ. М.В. Антонова и А.В. Полякова. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 220.

[2] Дробязко С.Г. Общая теория права: учеб. пособие для вузов / С.Г. Дробязко, В.С. Козлов. – Минск: Амалфея, 2007. – С. 225.

[3] Рабінович С.П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: Монографія / С.П. Рабінович. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – С. 339.

[4] Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Пер. с франц. – М.: NOTA BENE, 2000. – С. 188.

[5] Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних ВНЗ / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 194.

[6] Мережко О.О. Теорія та принципи транснаціонального торгового права: дис … докт. юрид. наук: 12.00.11 / Мережко Олександр Олександрович. – Київ, 2002. – С. 216-217.

[7] Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: Монографія / Н.М. Пархоменко. – К.: Юридична думка, 2008. – С. 174.

[8] Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства: Монографія / В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 44; Бужор В.Г. Общая теория права и государства: курс лекций / В.Г. Бужор. – Измаил: Центр сравнительных правовых исследований, 2008. – С. 92; Колодій А.М. Принципи права України: Монографія / А.М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 25.

[9] Городовенко В.В. Принципи судової влади: Монографія / В.В. Городовенко. – Харків: Право, 2012. – С. 79; Назаров І.В. Судові системи країн ЄС та України: генезис та порівняння: моногр. / І.В. Назаров. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2011. – С. 104.

Івашицький С.О.

свободи, справедливості[1], поваги до прав і свобод людини та громадянина[2] та ін.

Міжгалузеві принципи поширюються на декілька галузей права, а галузеві принципи відповідно охоплюють одну з них.

Принципи адвокатури належать до міжгалузевих принципів. Попри дискусійність питання щодо виокремлення адвокатського права як галузі права, існування галузі законодавства про адвокатуру ніким не заперечується. Вказана галузь і принципи, що лежать в її основі, мають міждисциплінарне значення, оскільки за своїм покликанням адвокат має діяти в різних видах юрисдикційних проваджень.

Навіть такі, на перший погляд, специфічні принципи як конфіденційність або уникнення конфлікту інтересів не властиві виключно адвокатурі, оскільки поширюються на деяких колег з юридичного цеху (нотаріуси, патентні повірені) чи представників інших професій (аудитори, арбітражні керуючі, оцінювачі майна тощо).

Отже, принципами адвокатури міжгалузеві принципи стають завдяки їх упорядкуванню й комбінації в межах нового утворення – системи принципів адвокатури.

Підходячи до її розробки, слід усвідомлювати, що «ми не змогли б винайти певну формулу, що вказуватиме, в якому обсязі і якого виду інституційні підтвердження необхідні для визнання певного принципу правовим, тим більше не змогли б оцінити його вагомість за допомогою певної величини»[3]. Віднесення того чи іншого положення до категорії принципу й визначення його вагомості

---

[1] Басай О.В. Принципи цивільного права України: теорія і практика: Монографія / О.В. Басай. – Івано-Франківськ: Сімик, 2013. – С. 148.

[2] Поляков И.И. Теория права и государства: Учебник / И.И. Поляков. – Одесса: Феникс, 2011. – С. 104.

[3] Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 40.

Іванцюрин С.О.

Р. Дворкін пропонує здійснювати із посиланням на «певний сплав практики й інших принципів – сплав, у якому наслідки виведені з історії законодавчої і судової діяльності, переплетені із посиланням на суспільні звичаї та угоди»[1]. Необхідність комплексного підходу до формування системного утворення «принципи адвокатури» обумовлена їх властивостями як різнорівневої системи, що функціонує в умовах активізації конвергенції між основними правовими сім'ями світу.

З огляду на поняття системи і принципу, сформульовані в §§ 2.1, 6.1 даної праці, систему принципів адвокатури слід розглядати як необхідну і достатню сукупність органічно взаємопов'язаних принципів адвокатури, що визначають фундаментальні основи забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

На підставі аналізу вітчизняного і зарубіжного законодавства і практики його застосування, а також з урахуванням виокремлених ознак принципів, до системи основних принципів адвокатури, що покладені в основу її організації та діяльності в сучасному світі, слід відносити: незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів, територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізацію, корпоративне самоврядування, професійну компетентність, доступність, мультидисциплінарність, розумну винагороду, ефективність.

Докладне обґрунтування кожного з них міститься в наступних розділах. До переліку включено два принципи, що не є властивими українській адвокатурі (обумовленість судоустроєм, мультидисциплінарність), проте мають значне поширення й важливість у світі, а отже становлять інтерес як можливі альтернативи реформування національної моделі організації адвокатури.

[1] Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 36.

Іваницький С.О.

Представлена система містить основні принципи адвокатури, що не виключає існування інших, які в динамічному, рухливому механізмі правоутворення виникають як реакція на виклики практики, знаходяться на різних етапах свого розвитку, набуваючи розквіту й законодавчого визнання або занепаду й історичного забуття.

Відсутність тут принципів гуманізму, верховенства права, законності, демократизму пояснюється їх належністю до загальнолюдських та/або загальноправових принципів. Практика віднесення окреслених принципів до обох різновидів підкреслює їх найзагальніший характер й широкі межі поширення на усі галузі права. Безумовно, в кожній сфері правовідносин загальні принципи набувають додаткових відтінків змісту, проте головна суть залишається незмінною. Приміром, у новітніх законах про поліцію, прокуратуру та ін. прямо не закріплений такий принцип як гуманізм, а в законі про Службу безпеки України не згадується принцип верховенства права. Проте очевидно, що названі принципи поширюються на ці відомства, а також адвокатуру, оскільки є загальноправовими, визначені на конституційному рівні як стандарти найвищого авторитету.

Український законодавець, до речі, скоротив кількість загальних принципів у ст. 4 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 року, не включивши до нього передбачені попереднім законом 1992 року принципи демократизму й гуманізму.

Як не важко помітити, в основу пропонованої нами системи принципів адвокатури покладено вироблений ECJ, CCBE та IBA концепт «основних принципів (цінностей) професії», апробовані тривалим застосуванням стандарти проектування й функціонування вітчизняної і світової адвокатури, а також новітні тенденції глобалізації надання правової допомоги.

Іванідський С.О.

Поділяючи започаткований Є.В. Васьковським вузький підхід до формування переліку принципів адвокатури, ми не підтримуємо науковців (В.І. Чайчиц, Т.В. Матусевич, А.В. Воробйов, А.В. Поляков, Ю.В. Тихонравов, А.В. Козьміних, Б. Несімбіні, Е. Бергаміні), які включають до нього засади, що мають виражену морально-етичну природу (толерантність, чесність, милосердя, моральність), слабкий зв'язок із базовими питаннями організації адвокатури (компліментарність, солідарність суспільства із долею довірителя, конструктивність, сприяння освіті, дотримання норм професійної етики й збереження адвокатської тактики) або поширюються на дуже обмежене коло правовідносин (свобода висловлювань у публічних судових та інших виступах, приєднання й участь у міжнародних співтовариствах адвокатів). З цих же мотивів не можемо погодитися із зарубіжними законодавцями (Франція, Люксембург) стосовно частини розроблених ними принципів (ввічливість, братерство, делікатність та ін.).

Слід заперечити авторам (С.В. Власенко, І.Г. Бережна, С.Г. Міщенко, А.В. Козьміних), які наводять як самостійні принципи, що поглинаються один одним (самоуправління, корпоративність, самоврядність) або розглядають як принципи (релігійний та політичний нейтралітет, примат волі над розумом у вирішенні проблем й примат волі адвоката над волею довірителя, професійна відповідальність) явища, що є істотно відмінними за своєю природою (А.В. Воробйов, А.В. Поляков, Ю.В. Тихонравов).

Не досить вдалим є формулювання розробниками Концептуальних засад законодавчого розвитку адвокатури України найменування двох принципів – самоврядності й участі всіх адвокатів у самоврядуванні через безпосередні форми самоврядування – з'їзд адвокатів України та регіональні збори адвокатів, а також через вибори виконавчих органів

Іванцьвкий С.О.

адвокатського самоврядування[1]. Сутність вказаних принципів в основному співпадає, тож навряд чи є сенс дублювати зміст кожного з них.

Від принципів адвокатури слід відмежовувати принципи окремих інститутів адвокатури. Вказаний різновид принципів першим отримав пряме нормативне закріплення. Історико-правові джерела згадують принципи таксування гонорару (додержання класових принципів оплати юрдопомоги, вирахування гонорару залежно від заробітку або прибутку трудящого та ін.[2]), принципи діяльності президії колегії адвокатів (колективність керівництва, гласність, регулярна звітність перед членами колегії, широке залучення адвокатів до роботи президії[3]).

У сучасному українському праві в ст. 43 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено принципи адвокатського самоврядування (виборність, гласність, обов'язковість для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітність, заборона втручання органів адвокатського самоврядування в професійну діяльність адвоката).

Принципи окремих інститутів адвокатури широко представлені на рівні міжнародно-правових документів, а також у національному законодавстві зарубіжних країн. Так, у Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам-членам про свободу здійснення професії адвоката від

Іванцький С.О.

---

[1] Концептуальні засади законодавчого розвитку адвокатури України // Адвокат. – 2006. – № 9. – С. 52.

[2] Про поліпшення юробслуговування: Постанова Народного комісаріату юстиції УСРР від 25 листопада 1933 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1933. – № 32-33. – С. 5.

[3] Положення про адвокатуру Української РСР: затверджене Законом Української РСР № 1050-X від 31 жовтня 1980 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1980. – № 46. – Ст. 898.

25 жовтня 2000 р. зазначається, що при призначенні стягнення за дисциплінарні проступки, вчинені адвокатами, повинен дотримуватися принцип пропорційності[1].

Статтею 18 Закону Молдови про адвокатуру передбачено, що допуск до професійного стажування здійснюється на підставі екзамену з дотриманням принципів прозорості й рівноправ'я[2].

В рекомендаціях міжнародних установ і нормативно-правовій документації іноземних держав згадуються принципи дисциплінарної процедури[3]; принципи формування системи правової допомоги в галузі кримінального правосуддя[4]; принципи виборів делегатів адвокатів, принципи функціонування рад адвокатів[5]; принципи представництва[6] адвокатів на зборах (конференції); загальні принципи керівництва адвокатурою штату[7] тощо.

---

[1] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 10.

[2] Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010. – № 159. – art. 582.

[3] CCBE recommendations on disciplinary process for the legal profession. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2007. – P. 2.

[4] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 3.

[5] Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 12.

[6] Lietuvos Respublikos Advokatūros Istatymas № IX-2066, 18.03.2004 // Valstybės žinios. – 2004. – № 50-1632.

[7] The Advocates act, 1961. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – P. 30-31.

Іванцівський С.О.

Науковці також не обминають увагою вказаний різновид принципів, досліджуючи принципи адвокатського самоврядування[1], норми-принципи етичної діяльності[2], принципи адвокатської етики та ін.

Іваницький С.О.

[1] Димитрова М.В. Поняття та сутність принципів адвокатського самоврядування / М.В. Димитрова // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 58. – С. 125-130.

[2] Хотенець П.В. Правовий статус адвоката в Україні: дис … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Хотенець Павло Васильович. – Х., 2001. – С. 153.

2.4 Класифікація принципів адвокатури

Існування широкого розмаїття принципів у законодавстві й теорії робить необхідним здійснення їх класифікації, тобто розподілу на види за певною спільною ознакою.

Класифікаційними критеріями, як правило, виступають сфера поширення принципів, їх характер, ступінь значущості, цільова спрямованість і спосіб закріплення в праві.

Так, В.В. Печерський розмежовує принципи на внутрішні (організаційні) і зовнішні (процесуальні). На його переконання, внутрішні принципи становлять фундаментальні відносини, на яких будується внутрішня організація адвокатури, а зовнішні принципи передбачають фундаментальні відносини, що виникають у зв'язку з безпосереднім наданням юридичної допомоги фізичним і юридичним особам[1].

Л.В. Тацій поділяє принципи адвокатури на загальні принципи (верховенство права, незалежності, демократизму, гуманізму, конфіденційності) і спеціальні принципи діяльності адвокатури (професіоналізм, охорона законних прав адвоката, дисциплінарна юрисдикція, безоплатна правова допомога)[2]. Попри свою дискусійність, такий підхід дозволяє простежити взаємозв'язок між джерелами принципів і цільовою спрямованістю, сферою їх дії.

Але однією з найбільш поширених класифікацій, що може претендувати на загальне визнання, є виділення принципів організації і діяльності адвокатури. Невипадково в п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України як два ключових аспекти

[1] Печерский В.В. Институт адвокатуры: теория основных понятий и принципов / В.В. Печерский. – М.: Юрлитинформ, 2008. – С. 118, 177.

[2] Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тацій Лариса Василівна. – Харків, 2008. – С. 89-97.

Іванцирський С.О.

суспільного буття адвокатури виділяються її організація та діяльність.

Окрім науки про адвокатуру, сегментування принципів організації і діяльності[1] активно проводиться під час дослідження функціонування інших правозахисних і правоохоронних органів.

Поняття «принципи організації адвокатури»[2] має тривалу історію й широке сучасне застосування. В інтерпретаціях різних авторів принципи організації згадуються також під назвою організаційні принципи[3], принципи побудови[4],

---

[1]Факас І.Б. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.02 / І.Б. Факас. – Київ, 2009. – С. 6; Малюга В.І. Принципи організації та діяльності прокуратури України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.10 / В.І. Малюга. – К., 2002. – 14 С.

[2] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 162; Гольдштейн М.Л. Принципы организации адвокатуры / М.Л. Гольдштейн. – СПб.: Типография Правительствующего Сената, 1900. – С. 23; Кухнюк Д. Примусове об'єднання чи самоврядування ? / Д. Кухнюк // Адвокат. – 2006. – № 10. – С. 33; Азизов И.Б. Принципы организационного устройства адвокатуры / И.Б. Азизов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 148.

[3] Азизов И.Б. Принципы организационного устройства адвокатуры / И.Б. Азизов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 144.

[4] Кунєв Ю.Д. Принципи побудови та вдосконалення організаційної структури органів внутрішніх справ України: загальнотеоретичні аспекти державного управління: дис … канд. юрид. наук: 12.00.07 / Кунєв Юрій Дем'янович. – Харків, 2001. – С. 197; Назаров І.В. Принципи побудови судової системи: Монографія / І.В. Назаров. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2009. – С. 22; Проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру» в Україні № 3061 від 03.02.2003 р. (внесений народним депутатом

Вознюк С.О.

принципи утворення адвокатури[1], принципи організаційного устрою адвокатури[2], інституціональні, внутрішньоорганізаційні, статичні тощо. У межах даного дослідження принципи організації й організаційні принципи, а також принципи побудови адвокатури розглядаються як синонімічні. Ці принципи виступають концептуальною основою проектування, побудови й підтримання стійкості організаційної структури адвокатури, забезпечення її кадрового, матеріально-технічного і професійного розвитку.

Принципи діяльності адвокатури зазвичай згадуються під найменуванням принципи функціонування адвокатури[3], процесуальні, функціональні, процедурні принципи тощо. Їх сфера дії охоплює динамічний аспект роботи адвоката, як правило, в процесі надання громадянам правової допомоги в тій чи іншій галузі права.

Вознюкий С.О.

Соболєвим С.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf35 11=14128&pf35401=29324; Кухнюк Д. Примусове об'єднання чи самоврядування ? / Д. Кухнюк // Адвокат. – 2006. – № 10. – С. 32.

[1] Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01 / Святоцький Олександр Дмитрович. – Київ, 1994. – С. 149.

[2] Азизов И.Б. Принципы организационного устройства адвокатуры / И.Б. Азизов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 141.

[3] Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01 / Святоцький Олександр Дмитрович. – Київ, 1994. – С. 178; Проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру» в Україні № 3061 від 03.02.2003 р. (внесений народним депутатом Соболєвим С.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf35 11=14128&pf35401=29324.

Тим не менше, більшість науковців[1] оперують поняттям «принципи організації і діяльності адвокатури», щоправда не всі з них вказують, які конкретно принципи належать до кожної з підгруп.

На цьому тлі відрізняється специфікою судження О.Л. Жуковської, яка називає принципи організації адвокатури й принципи адвокатської діяльності[2]. Як бачимо, замість поняття «принципи діяльності адвокатури» нею використовується більш вузький термін «принципи адвокатської діяльності». У контексті такої позиції ряд суб'єктів законотворення чітко розмежовує принципи організації адвокатури (самоврядність, незалежність, верховенство права, законність, демократизм, корпоративність) і принципи здійснення адвокатської діяльності (верховенство права, незалежність, демократизм, гуманізм та конфіденційність)[3].

Більш розгалужену модель принципів пропонує Д.В. Лубінець, який виокремлює, по-перше, принципи адвокатури (організації та діяльності), до яких відносить верховенство права, гуманізм, демократизм, добровільність, законність, конфіденційність, незалежність,

---

[1] Мартинович И.И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И.И. Мартинович. – Минск: Тесей, 2002. – С. 105; Святоцкий А.Д. Учреждение и развитие советской адвокатуры (историко-правовой аспект): Автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: 12.00.01 / А.Д. Святоцкий. – Киев, 1986. – С. 4; Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тацій Лариса Василівна. – Харків, 2008. – С. 89.

[2] Жуковська О.Л. Висновок на проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Україні», який подав на розгляд Верховної Ради України народний депутат С. Соболєв / О.Л. Жуковська // Адвокат. – 2003. – № 2. – С. 28.

[3] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» № 4353-1 від 06.05.2009 р. (внесений народними депутатами Олійником С.В., Портновим А.В., Пилипенком В.П.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35165.

Іванцький С.О.

самоврядність; по-друге, принципи здійснення адвокатської діяльності, що включають верховенство права, незалежність, гуманізм, професіоналізм та конфіденційність[1].

Оперуючи поняттям «засади» в значенні «принципу», М.А. Маркуш уважає за доцільне розмежовувати засади адвокатури (верховенство права, законність, демократизм, гуманізм, конфіденційність, незалежність, самоврядування, корпоративність) і засади адвокатської діяльності (верховенство права, законність, незалежність, демократизм, гуманізм, конфіденційність, самоврядування, корпоративність, рівноправність, змагальність)[2].

Торкаючись питання застосування в теорії і законодавстві дефініції «принципи адвокатської діяльності» слід констатувати, що воно часто сприймається як тотожне поняттю «принципи діяльності адвокатури». Так, наприклад, у вітчизняному законі про адвокатуру 1992 року принципи незалежності і конфіденційності законодавець відносив до принципів діяльності адвокатури, тоді як у чинному законі 2012 року вони розглядаються як принципи адвокатської діяльності.

В основному ці поняття, дійсно, співпадають, проте не повністю, що не дає підстав розглядати їх як ідентичні. Обидва терміни визначають суб'єктом діяльності адвоката, проте дефініція «принципи адвокатської діяльності» має усталене застосування для характеристики процесуальної поведінки адвоката під час надання правової допомоги в кримінальному, цивільному, адміністративному чи господарському процесі. Ці принципи починають діяти після

Іванцівкий С.О.

[1] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953.

[2] Проект Закону про адвокатуру № 5187 від 27.02.2004 (внесений народним депутатом Маркуш М.А.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=17311.

звернення клієнта до адвоката за вирішенням конкретної правової проблеми. Окрім того, найменування принципів, що розглядаються, орієнтує на реалізацію їх організаційними формами адвокатської діяльності (адвокатами, які практикують індивідуально, або в складі адвокатського бюро чи об'єднання).

Між тим, поняття «принципи діяльності адвокатури», охоплює своїм змістом як принципи адвокатської діяльності, так й принципи діяльності структур, що не належать до організаційних форм адвокатської діяльності, але є органами адвокатури. Йдеться про органи адвокатського самоврядування. Тобто категорія «принципи діяльності адвокатури» включає принципи, що є спільними для організаційних форм адвокатської діяльності і органів адвокатського самоврядування.

Для повсякденної практики, звичайно, більш затребуваними є принципи адвокатської діяльності. Вказаний термінологічний зворот частіше використовується й краще зрозумілий для адвокатів. Не викликає сумніву, що принципи адвокатської діяльності є центральним, провідним сегментом принципів діяльності адвокатури. При цьому, виділення «принципів діяльності адвокатури» зорієнтоване на ширше охоплення усієї сфери буття адвокатури й повнішу характеристику теоретичної складової цієї категорії.

Повертаючись до аналізу основної класифікації принципів адвокатури (принципи організації і діяльності адвокатури), слід відзначити, що її перевагою є тісний прикладний зв'язок із двома провідними сферами об'єктивації адвокатури – побудовою і функціонуванням. Організація і діяльність адвокатури становлять відносно самостійні підсистеми, характеризуються особливостями цільового призначення й суб'єктного складу. Більшість процесів усередині чи ззовні адвокатури пов'язана із цими фундаментальними блоками, тож логічною є доцільність впливу

Іванцький С.О.

на їх розвиток за допомогою принципів, що розроблені з урахуванням специфіки сфери застосування.

Без сумніву, організаційні та процедурні компоненти в тій чи іншій мірі присутні в кожному принципі адвокатури, органічно пов'язані та взаємообумовлені, і з цих позицій будь-яка класифікація є умовною. Разом з тим, оцінюючи співвідношення організаційних і функціональних елементів на прикладі конкретного принципу, можна побачити домінування, перевагу одних над іншими, що дозволяє віднести його до принципів організації або діяльності адвокатури.

Недоліком даної класифікації є те, що вона не відповідає на запитання, як бути з принципами, що мають виражене універсальне значення й рівною мірою застосовуються як у процесі організації, так й діяльності адвокатури. Наприклад, принцип незалежності є базовим для побудови органів адвокатського самоврядування й без нього немислима ефективна адвокатська діяльність із захисту прав підозрюваного в кримінальному провадженні.

Нейтралізація окреслених недоліків можлива шляхом виділення поряд із принципами організації та діяльності адвокатури нового різновиду – основоположних принципів адвокатури.

На відміну від звичайних принципів адвокатури, що можуть мати суто організаційний або функціональний характер, основоположні принципи мають, по-перше, фундаментальне значення, по-друге, повсюдне вираження в усіх аспектах існування української адвокатури, по-третє, універсальне визнання в законах про адвокатуру більшості цивілізованих країн світу. Остання ознака дозволяє усвідомити загальносвітове розуміння відправних стандартів адвокатури, які не залежать від форми державного устрою чи політичного режиму.

Основоположні принципи адвокатури виражають її найбільш суттєві риси та цінності, визначають вектор руху,

Іванцький С.О.

виступають ядром системи принципів, породжуючи як норми, так й інші принципи адвокатури.

Отже, основоположні принципи адвокатури – це соціально обумовлені, найстабільніші, фундаментальні положення, закріплені в праві, які системно й в найбільш загальному вигляді визначають організацію і діяльність адвокатури.

До основоположних принципів адвокатури слід, на наш погляд, відносити незалежність, професійну компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів. Формуючи їх перелік, ми, з одного боку, керувалися зазначеними вище критеріями до цієї категорії принципів, а з іншої сторони, взяли до уваги сформовані IBA[1] та CCBE[2] підходи щодо трактування поняття «основних принципів професії» – незалежності, відсутності конфлікту інтересів і збереження професійної таємниці – яке в одній із своїх позицій[3] CCBE по суті доповнив професійною компетентністю.

Проведене опитування адвокатів (Додаток А) засвідчило, що представники вітчизняної правничої професії поділяють сформовані в світі пріоритети щодо градації принципів адвокатури. Першочергового значення респонденти надали принципам незалежності, професійної компетентності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів,

Іванцьків С.О.

[1] Resolution on multidisciplinary practices: adopted by the IBA Council on 13 September 1998 in Vancouver [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=90E17B1B-55DD-4A9F-9348-33901FD699D5.

[2] CCBE Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 2; CCBE Position on Regulatory and Representative Functions of Bars. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 2.

[3] CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 5.

ефективності, доступності, корпоративного самоврядування тощо.

Оскільки за своєю природою принципи мають властивість вагомості, а отже й пов'язані між собою відносинами підпорядкування та/або координації, остільки на верхньому ієрархічному щаблі перебувають основоположні принципи адвокатури. Інші принципи організації та діяльності розташовуються сходинкою нижче. Нижчестоящі принципи не є другорядними, проте зорієнтованими на першочергову реалізацію основоположних.

Основоположні принципи адвокатури слід відрізняти від розроблюваної в теорії термінологічної конструкції «основоположні принципи права», яка включає справедливість, рівність, свободу, гуманізм, верховенство права, правову визначеність, пропорційність, добросовісність[1]. Одним з її зарубіжних аналогів є категорія суперпринципів (superprinciples[2]), до яких відносять принцип верховенства права, юридичної стабільності, людської гідності і належної правової процедури. Також застосовується термінологічна конструкція «основоположні принципи правової держави»[3], що утворена принципами верховенства права, законності, поділу влади й реальності прав людини і громадянина.

На відміну від цих категорій, основоположні принципи адвокатури зазвичай мають інший рівень прояву, обмежену сферу реалізації, поширюючи свій вплив на адвокатів, їх клієнтів, органи й осіб, із якими взаємодіє

[1] Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія / С.П. Погребняк. – Харків: «Право», 2008. – С. 38.

[2] Avila H.Theory of legal principles / H. Avila. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 56.

[3] Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: Монографія / Р.Ф. Гринюк. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2014. – С. 251.

Іваницький С.О.

адвокатура, а також уповноважених суб'єктів законотворчості (нормотворчості).

Таким чином, окреслені в попередньому підрозділі принципи адвокатури на підставі сфери поширення можуть бути класифіковані на основоположні принципи (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів), принципи організації (територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність) й принципи діяльності (ефективність, мультидисциплінарність, розумна винагорода).

Залежно від способу закріплення в українському праві можна виділити принципи адвокатури, що отримали пряме текстуальне вираження (незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) або непряме змістовне закріплення (професійна компетентність, територіальність, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність, ефективність, розумна винагорода).

Іваницький С.О.

2.5 Роль, функції і взаємодія принципів адвокатури

Принципи адвокатури перебувають у складній взаємодії між собою та іншими явищами соціальної та правової систем, здійснюючи багатогранний вплив на їх елементи.

У літературі наявні різні думки щодо ролі й функцій правових принципів. Так, зазначається про суттєву роль принципів в обґрунтуванні судових рішень з приводу конкретних прав і обов'язків[1]. Звертається увага, що принципи слугують інтерпретації нових законів, виступають фактором стабільності правової системи[2].

Поєднуючи різнопорядкові засоби правового регулювання в окрему галузь законодавства, принципи адвокатури забезпечують концептуальну узгодженість, міцність й стабільність нормативної основи функціонування адвокатського співтовариства, виступають дороговказом його розвитку, фундаментом системної та збалансованої організації адвокатури.

У. Авіла виділяє типові функції принципів – інтерпретуючу й блокувальну. Під останньою розуміється видалення певних елементів, які є несумісними із запровадженою загальною формою[3].

До основних функцій принципів адвокатури слід віднести програмну (ідеолого-орієнтувальну), регулятивно-охоронну, системоутворювальну, інтерпретувальну.

Програмна (ідеолого-орієнтувальна) функція. Втілюючи ключові ідеї, принципи адвокатури окреслюють провідні

Іванищук С.О.

---

[1] Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – P. 28.

[2] Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Пер. с франц. – М.: NOTA BENE, 2000. – С. 182.

[3] Avila H.Theory of legal principles / H. Avila. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 56.

вектори її розвитку, слугують орієнтиром для законодавця, органів корпоративної і локальної нормотворчості.

Знання одних лише принципів дозволяє фахівцеві сформувати уявлення про сутність адвокатури, наповнити або відкорегувати зміст норм згідно базових параметрів.

Будучи стабільними в часі, принципи «програмують» рух й «обличчя» адвокатури на найближчі десятиріччя, визначають пріоритети.

Регулятивно-охоронна функція. Як елемент права принципи адвокатури реалізують його функції, закріплюючи ключові стандарти поточного й перспективного регулювання адвокатури, захисту прав адвокатів та їх клієнтів. Як правило, принципи через норми здійснюють опосередкований вплив на суспільні відносини, разом з тим, у випадках, зазначених у законі, не виключений прямий вплив на їх розвиток.

Оскільки принцип може не містити всіх елементів норми права (гіпотеза, диспозиція, санкція) й характеризуватися меншою конкретністю, остільки його регулятивний вплив відрізняється широтою прояву на декількох рівнях правового забезпечення адвокатури.

Системоутворювальна функція. Поряд із метою, завданнями, функціями та іншими провідними інтегративними засобами, принципи адвокатури забезпечують єдність, системність й узгодженість між нормами законодавства про адвокатуру, цілісність і стійкість усієї системи адвокатури.

Наявність збалансованої моделі принципів є показником високого рівня концептуальності законодавства про адвокатуру, свідченням методологічної обґрунтованості його інститутів та правових приписів.

Інтерпретувальна функція. У випадку виникнення прогалин і протиріч у законодавстві принципи адвокатури виступають відправною основою для тлумачення спірних питань правового регулювання. Принципи дозволяють краще

Іванцьків С.О.

зрозуміти й усвідомити положення законодавства, сприяють подоланню розбіжностей і неясностей між ними.

В основі взаємодії принципів адвокатури лежать вертикальні й горизонтальні зв'язки. Субординаційні відносини між принципами зумовлені їх диференціацією на основоположні (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) та інші принципи адвокатури. Оскільки перші мають пріоритетний, «материнський» характер, виступають ядром системи принципів, остільки інші принципи повинні бути зорієнтованими на першочергову реалізацію основоположних принципів.

Фактичне визнання основоположних принципів адвокатури та забезпечення їх провідної ролі засвідчує наявність мінімальних стандартів для належного функціонування адвокатури у відповідній країні світу, прагнення влади побудувати адвокатську корпорацію на демократичній, фаховій основі.

Окрім відносин підпорядкування, кожен із основоположних принципів адвокатури включений в розгалужену мережу зв'язків координації та взаємозалежності із іншими принципами. Спектр типових зв'язків конкретного принципу визначається фактичними й логіко-юридичними передумовами забезпечення його належної дії в єдиному ланцюгу принципів адвокатури. Наприклад, принцип незалежності адвокатури є фундаментом, необхідною умовою для забезпечення реалізації інших принципів, зокрема, найбільш тісний зв'язок простежується із принципами конфіденційності/професійної таємниці, уникнення конфлікту інтересів, корпоративного самоврядування, ефективності. За відсутності достатньої незалежності жоден з цих принципів не може повноцінно діяти.

Історичний досвід неодноразово доводив пряму залежність ефективності здійснення принципу корпоративного

Іванцький С. О.

самоврядування від стану реалізації принципу незалежності, зокрема, незалежності від суб'єктів із якими адвокатові доводиться найбільше сперечатися в процесі професійної діяльності (прокуратура, поліція, суд тощо). Своєю чергою, принцип корпоративного самоврядування набув значення несучої конструкції принципу незалежності, його операційного інструменту.

Принцип корпоративного самоврядування тісно корелюється із принципом територіальності або обумовленості судоустроєм. Рівною мірою від принципу професійної компетентності напряму залежить принцип ефективності та спеціалізації.

Чимало аспектів організації адвокатури виступає об'єктом спільного регулятивного впливу декількох принципів адвокатури. Наочним прикладом перебування відповідних правовідносин у сфері одночасної дії принципів спеціалізації й обумовленості судоустроєм виступають існуючі в багатьох державах (Німеччина, Франція, Бельгія, Пакистан та ін.) спеціальні процедури допуску адвокатів до здійснення професійної практики в окремих, як правило, найвищих судах.

Іваницький С. О.

Висновки до Розділу 2

Принципи адвокатури – це соціально обумовлені, найстабільніші, базисні положення, закріплені в праві, які системно й в найбільш загальному вигляді визначають організацію та/або діяльність адвокатури.

До переліку ознак принципу адвокатури мають входити: соціальна обумовленість, нормативна закріпленість, базисність, підвищена стабільність, високий рівень узагальнення, спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури, системна єдність.

Принципи адвокатури належать до міжгалузевих принципів. Лінія розподілу між принципами й нормами та правилами, проходить у площині таких притаманних принципам основних ознак як високий рівень узагальнення, базисність і підвищена стабільність. Взяті в сукупності, специфічні ознаки принципу дозволяють відрізнити його від менш значущих й універсальних правових категорій нижчого рівня (презумпції, фікції тощо).

Систему принципів адвокатури слід розглядати як необхідну й достатню сукупність органічно взаємопов'язаних принципів адвокатури, що визначають фундаментальні основи забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

До системи основних принципів адвокатури, що покладені в основу її організації та діяльності в сучасному світі, слід відносити: незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів, територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізацію, корпоративне самоврядування, професійну компетентність, доступність, мультидисциплінарність, розумну винагороду, ефективність. До переліку включено два принципи, що не є властивими українській

Іваницький С.О.

адвокатурі (обумовленість судоустроєм, мультидисциплінарність), проте мають значне поширення в світі, тому становлять інтерес як можливі альтернативи реформування національної моделі організації адвокатури.

Залежно від сфери поширення принципи адвокатури можуть бути класифіковані на основоположні принципи (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів), принципи організації (територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність) й принципи діяльності (ефективність, мультидисциплінарність, розумна винагорода).

Залежно від способу закріплення в українському праві можна виділити принципи адвокатури, що отримали пряме текстуальне вираження (незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) або непряме змістовне закріплення (професійна компетентність, територіальність, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність, ефективність, розумна винагорода).

Поєднуючи різнопорядкові засоби правового регулювання в окрему галузь законодавства, принципи адвокатури забезпечують концептуальну узгодженість, міцність й стабільність нормативної основи функціонування адвокатського співтовариства, виступають дороговказом його розвитку, фундаментом системної та збалансованої організації адвокатури.

До основних функцій принципів адвокатури слід віднести програмну (ідеолого-орієнтувальну), регулятивно-охоронну, системоутворювальну, інтерпретувальну.

В основі взаємодії принципів адвокатури лежать вертикальні й горизонтальні зв'язки. Субординаційні відносини між принципами зумовлені їх диференціацією на основоположні (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) та інші

Іванцький С. О.

принципи адвокатури. Оскільки перші мають пріоритетний, «материнський» характер, виступають ядром системи принципів, остільки інші принципи повинні бути зорієнтованими на першочергову реалізацію основоположних принципів.

Фактичне визнання основоположних принципів адвокатури та забезпечення їх провідної ролі засвідчує наявність мінімальних стандартів для належного функціонування адвокатури у відповідній країні світу, прагнення влади побудувати адвокатську корпорацію на демократичній, фаховій основі.

Іваницький С.О.

Розділ 3.
Основоположні принципи адвокатури на шляху європейської інтеграції України

3.1 Принцип незалежності

Незалежність є станом, до якого прагнуть люди, суспільства, держави. Для багатьох з них незалежність виступає невід'ємною передумовою нормального функціонування. Серед соціальних інституцій особливе значення вона має для адвокатури, адже саме на її представниках лежить основний тягар оборони широкого розмаїття прав та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Не зважаючи на важливість забезпечення незалежності в діяльності адвоката, практика свідчить[1], що цей принцип часто порушується, насамперед, державними органами. Причинами цього є як свідоме ігнорування правових приписів, так й нечіткий виклад відповідних положень у законодавстві, незнання чи недостатнє розуміння окремих норм та інститутів, пов'язаних із дотриманням гарантій незалежного здійснення адвокатом захисту прав та інтересів клієнта. До традиційних порушень у вигляді завдання тілесних ушкоджень адвокатам, спроб розкрити адвокатську таємницю, вилучення документів, що містять адвокатську таємницю та ін. додалися нові форми деструктивних дій, пов'язані з колективними спробами адвокатів дестабілізувати роботу вищих органів адвокатського самоврядування.

Ващильгий С.О.

[1] Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні. 2013-2016 р. – К.: НААУ, 2016. – С. 8-21.

Поряд із Україною, в європейських державах незалежність адвокатури або адвокатської діяльності як норма-принцип текстуально закріплений в законодавстві Болгарії, Естонії, Норвегії, Грузії, Литви та ін. Статтею першою Федерального положення про адвокатуру ФРН визначено, що адвокат є незалежним органом правосуддя[1].

З'ясування суті принципу незалежності адвокатури доцільно розпочати з усвідомлення змісту, який вкладають у нього міжнародні та європейські інституції.

Першим у переліку принципів, визначених Загальними принципами юридичної професії, прийнятими Міжнародною асоціацією юристів (IBA) 20 вересня 2006 року, наведено незалежність. Змістовними компонентами цієї засади окреслено наступні вимоги:

– юристу повинно бути надано захист незалежності для забезпечення надання його клієнтам неупередженої поради чи представництва;
– юрист повинен мати можливість проявляти свою незалежність, неупереджену професійну думку під час консультування свого клієнта щодо вірогідності успіху його справи, а також під час представництва інтересів клієнта[2].

Як і попередній документ, Хартія основоположних принципів європейської правової професії, прийнята Радою адвокатур та правових товариств Європи (CCBE) 24 листопада 2006 р., на перше місце виносить незалежність адвоката і свободу адвоката у веденні справ клієнтів[3]. Розкриваючи

Іванцький С.О.

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 11.

[2] General Principles for the Legal Profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. – London: International Bar Association, 2013. – P. 2.

[3] Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels:

зміст цієї засади в коментарі до Хартії, ССВЕ підкреслює, що адвокат потребує свободи – політичної, економічної та інтелектуальної – під час здійснення діяльності, пов'язаної із консультуванням та представництвом клієнта. Це означає, що юрист має бути незалежним від державних чи інших потужних інтересів, й не повинен допускати, щоб його незалежність було порушено через некоректний тиск з боку ділових партнерів[1].

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» зміст незалежності адвоката розкривається передусім у принципах № 12 «Незалежність і захист юрисконсультів» і № 13 «Компетенція і підзвітність юрисконсультів», зокрема:

– державам слід забезпечувати, щоб юрисконсульти мали можливість ефективно, вільно і незалежно виконувати свою роботу. Зокрема, державам слід забезпечувати, щоб вони мали змогу виконувати всі свої професійні обов'язки в обстановці, вільної від залякування, перешкод, переслідування або невиправданого втручання; здійснювати поїздки і безперешкодно консультувати своїх клієнтів і зустрічатися з ними в конфіденційній обстановці як усередині своєї країни, так і за її межами і мали вільний доступ до матеріалів кримінального переслідування та іншим відповідним матеріалам; і не піддавалися кримінальному переслідуванню і судовим, адміністративним, економічним або іншим санкціям за будь-які дії, вчинені у відповідності з визнаними

Іванцький С.О.

The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 5.

[1] A commentary on the Charter of core principles of the European legal profession / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 10.

професійними обов'язками, нормами та етикою, а також погрозам такого переслідування і санкцій;

– дисциплінарні скарги на юрисконсультів слід негайно розглядати, і рішення за ними має виносити незалежний орган у відповідності з професійними кодексами етики та з можливістю перегляду справи у судовому порядку[1].

Згідно Брюссельської декларації про системи кримінального правосуддя, прийнятої ОБСЄ 5 грудня 2006 року, рішення, які стосуються видачі дозволу практикувати як адвокату чи долучитися до професії повинні прийматися незалежним органом. Такі рішення, незалежно від того, прийняті вони незалежним органом чи ні, повинні підлягати розгляду незалежним і безстороннім органом правосуддя.

Кодекс поведінки європейських адвокатів, прийнятий Радою адвокатур та правових товариств Європи (CCBE) в жовтні 1988 р., розкриває суть принципу незалежності адвоката наступним чином:

– завдання, що виконуються адвокатом у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності й відсутності будь-якого впливу на нього, пов'язаного, в першу чергу, з його особистою заінтересованістю або з тиском ззовні. Ця незалежність є такою ж необхідною для довіри до судового провадження, як і неупередженість судді. Таким чином, адвокату варто уникати будь-якого ущемлення його незалежності і не поступатися професійними стандартами заради інтересів клієнта, суду або інших осіб;

– адвокату слід зберігати незалежність як у позасудових справах, так і в судовому провадженні. Консультація,

[1] United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 11-12.

Іванійський С.О.

надана адвокатом клієнту, втрачає сенс, якщо адвокат дає її, аби втертися в довір'я, отримати власну вигоду або надає її під впливом зовнішнього тиску[1].

У Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам-членам про свободу здійснення професії адвоката, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р., містяться такі настанови з питання, що розглядається:

– рішення, що стосуються дозволу займатися юридичною практикою або ставати членом даної професійної групи, повинні прийматися незалежним органом. Контроль над такими рішеннями, незалежно від того, чи ухвалюються вони незалежним органом, повинен здійснюватися незалежним і безстороннім судовим органом;
– адвокати повинні мати можливість – і це має вітатися державою – створювати і вступати в професійні асоціації місцевого, загальнодержавного та міжнародного рівня, які, самі по собі або разом з іншими органами мають на меті зміцнення професійних норм і захист незалежності та інтересів адвокатів;
– асоціації адвокатів чи інші професійні юридичні асоціації повинні бути самоврядними, незалежними від органів влади та громадськості;
– асоціації адвокатів чи інші професійні юридичні асоціації повинні робити всі необхідні дії, включаючи захист інтересів адвокатів перед відповідним органом, у разі:
  a) арешту адвоката або його взяття під варту;
  b) будь-якого рішення про порушення провадження, що ставить під питання моральні якості адвоката;
  c) особистого обшуку адвокатів або обшуку їх майна;

Іванківський С.О.

[1] Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 15.

d) будь-якого вилучення документів або матеріалів, що належать адвокатам;

e) публікації репортажів у ЗМІ, що вимагають реакції від імені адвокатів[1].

При цьому, чи не найбільш цікаве й розгорнуте бачення змісту принципу незалежності викладено в Проекті Загальної декларації про незалежність правосуддя («Декларація Сінгві»), зокрема:

– незалежність професії адвоката є найважливішою гарантією просування і захисту прав людини;
– повинна існувати справедлива і неупереджена система здійснення правосуддя, що гарантує незалежність адвокатів при виконанні своїх професійних обов'язків без будь-яких обмежень, впливу, спонукань, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з чиєї б то не було сторони або з будь-якої підстави;
– кожен повинен мати ефективний доступ до юридичних послуг незалежного адвоката, обраного ним самим для захисту і відстоювання своїх економічних, соціальних та культурних, а також громадянських та політичних прав;
– при виконанні своїх обов'язків адвокат повинен завжди діяти вільно, сумлінно і хоробро у відповідності з побажаннями клієнта, а також визнаними правилами, стандартами та вимогами професійної адвокатської етики, без будь-яких перешкод або тиску з боку влади або громадськості;
– незалежність адвокатів при консультуванні, наданні допомоги та представленні інтересів осіб, позбавлених волі, повинна бути гарантована з метою забезпечення

[1] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 6-10.

Іванцький С.О.

таких осіб безкоштовною та неупередженою юридичною допомогою. Повинні бути вжиті необхідні заходи з тим, щоб виключити можливість виникнення підозр у змові або співробітництві адвоката, який представляє інтереси клієнта, із владою, а також підозр щодо залежності адвоката від влади;

– у кожній юрисдикції може бути створена одна або більше незалежних і самоврядних асоціацій адвокатів, визнаних на підставі закону, рада або інший виконавчий орган яких повинен вільно обиратися усіма членами без будь-якого втручання з боку іншого органу або особи. Це положення не обмежує їх права додатково формувати інші професійні асоціації адвокатів та юристів або приєднуватися до них;
– в цілях заохочення солідарності і підтримки незалежності юридичної професії адвокат повинен вважати членство у відповідній асоціації адвокатів своїм громадянським обов'язком;
– з метою виконання своєї функції щодо захисту незалежності адвокатів асоціація адвокатів має негайно отримувати інформацію про причини та правові підстави для арешту або взяття під варту будь-якого з її членів або будь-якого адвоката, який практикує в межах її юрисдикції; з цією ж метою асоціація повинна отримувати повідомлення про:
  (a) будь-який особистий обшук адвоката або обшук його майна;
  (b) будь-яке вилучення належних йому документів;
  (c) будь-яке рішення про порушення провадження, що зачіпає або ставить під сумнів моральні якості адвоката.

  У зазначених випадках асоціації адвокатів має надаватися право бути представленою її керівником або уповноваженою особою, щоб стежити за перебігом

Іванцький С.О.

процедури і, зокрема, для забезпечення захисту професійної таємниці та незалежності;

– асоціація адвокатів або незалежний орган, що створений на підставі закону і складається в основному з адвокатів, як правило, повинен володіти первинними повноваженнями з проведення дисциплінарного провадження щодо адвокатів за власною ініціативою або за запитом особи, яка є стороною судового розгляду, або громадянина, який керується суспільними інтересами[1].

Чимало міжнародних стандартів отримало закріплення в ст.ст. 1, 4-5, 7, 11, 20-23, 43-44 та ін. профільного Закону, процесуальних кодексах й Правилах адвокатської етики, затверджених установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року. Останні зобов'язують адвоката не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що впливали б на його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться із законними інтересами клієнта та перешкоджають належному здійсненню адвокатської діяльності.

Адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в будь- яку залежність від інших осіб чи підпорядкувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність і Правилами адвокатської етики. Останнім документом встановлено заборону для адвоката при виконанні доручення клієнта керуватися вказівками інших осіб, зокрема тих, які уклали договір про надання правової допомоги іншій особі – клієнту, стосовно змісту, форм, методів, послідовності

[1] Проект Всеобщей декларации о независимости правосудия («Декларация Сингви») / Международные принципы, касающиеся независимости и подотчётности судей, адвокатов и прокуроров. – Женева: Международная комиссия юристов, 2013. – С. 113-119.

Іванцівський С.О.

та часу здійснення його професійних прав і обов'язків, якщо вони суперечать його власній уяві про оптимальний варіант виконання доручення клієнта[1].

Таким чином, ключовими компонентами принципу незалежності адвокатури в аспекті міжнародно-правового та європейського розуміння цієї категорії є забезпечення інституційної та функціональної (процесуальної) можливості адвокату здійснювати всі види професійної діяльності вільно і незалежно від: 1) держави; 2) клієнта; 3) особистої упередженості чи зацікавленості; 4) громадськості; 5) керівного складу організаційних форм адвокатської діяльності (адвокатські фірми, колегії тощо) та професійної асоціації адвокатів. Останньому органу незалежність має бути забезпечено безумовно через його особливу роль у справі гарантування незалежності адвокатів-членів асоціації, що не виключає можливості судового контролю за реалізацією окремих її рішень.

Основоположність принципу незалежності адвокатури полягає в тому, що він є фундаментом, необхідною умовою для забезпечення реалізації інших принципів, зокрема, найбільш тісний зв'язок простежується із принципами конфіденційності/професійної таємниці, уникнення конфлікту інтересів, корпоративного самоврядування, ефективності. За відсутності достатньої незалежності жоден з цих принципів не може повноцінно діяти.

Але незалежність не може бути абсолютною. Морфологічний аналіз слова «незалежність» показує, що воно складається із заперечної частки «не» й іменника «залежність». Останній трактується як перебування під чиїмось впливом або чиєюсь владою, підкорення кому-, чому-небудь; зумовленість чого-небудь певними

[1] Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 121.

Іванцький С.О.

обставинами, причинами і т. ін.[1]. Будучи складовою соціуму й вступаючи в широке коло зв'язків і відносин, адвокатура відчуває вплив різнобічних сил, залежить від тих чи інших факторів суспільного буття, починаючи від економічної ситуації в країні й завершуючи політичними або релігійними поглядами, що панують у певній територіальній громаді. Тому ведучи мову про незалежність адвокатури, ми маємо на увазі незалежність, що є достатньою для належного виконання закріплених функцій.

І тут ми підходимо до центрального питання взаємовідносин адвокатури із державою, – ступеня впливу останньої на організацію та діяльність адвокатського співтовариства. Чи повинні бути в держави важелі впливу на ключові функції адвокатури – кваліфікаційну й дисциплінарну – або їх здійснення можна повністю залишити на розсуд корпорації? Якщо контроль потрібен, то чи доцільним є включення представників держави до складу органів, що реалізують окреслені функції?

Враховуючи довгий період напружених взаємин між адвокатурою й державою, відповідь на поставлені запитання доцільно розпочати із короткого екскурсу в історію. Вже в 1922 р. на світанку становлення радянської влади один з керівників органів юстиції Меранвіль змушений був визнати, що «не може існувати державна адвокатура, адже вона в кінцевому рахунку безперечно проституювалася б. Більш нещасливого й шкідливого, ніж інститут колегії правозаступників державної установи наша історія не знає. Навіть підпільна адвокатура дещо вище»[2]. Попри правильні слова, на ділі наступники цього більшовицького діяча швидко «одержавили» адвокатуру.

Іваницький С.О.

---

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 401.

[2] Доклад тов. Черлюнчакевича об адвокатуре // Еженедельник советской юстиции. – 1922. – № 6. – С. 10.

В добу побудови «розвинутого соціалізму» подвійні лещата державного й партійного контролю міцно тримали адвокатське співтовариство в підпорядкованому положенні. Про яку самостійність адвокатури УРСР можна було вести мову, якщо 63 % адвокатів були комуністами[3]?

Згадки про ті часи й досі не дозволяють частині адвокатів довіряти державі, очікуючи від неї лише зазіхань на свободу й незалежність.

Між тим, часи змінюються. Сьогодні Україна орієнтується на розвинуті демократичні держави Європи, траєкторія розвитку яких суттєво відрізняється від комуністичного зразка.

В статті 5 «Адвокатура і держава» Закону 2012 року закріплено, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб; держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Закладаючи основи взаємовідносин цих суб'єктів, законодавець, поряд з цим, повинен наділити державу необхідним інструментарієм для контролю за реалізацією адвокатурою делегованих їй публічно важливих функцій. Йдеться, зокрема, про надання безоплатної вторинної правової допомоги, формування висококваліфікованого кадрового складу адвокатури, дотримання дисциплінарних обмежень її членами тощо. До таких кроків спонукають здоровий глузд й міжнародні стандарти.

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» державам вказується на

Іванищук С. О.

[3] Зайчук В.И. Организация и деятельность адвокатуры Украинской ССР / Зайчук В.И. / Роль и задачи советской адвокатуры / Под ред. А.Я. Сухарева. – М.:Юрид. лит., 1972. – С. 89.

необхідність встановити стандарти якості для послуг у сфері надання правової допомоги, створити механізми відслідковування, контролю й оцінки якості правової допомоги, зокрема, тієї, що надається безоплатно; передбачити норми для забезпечення того, щоб правники не мали права вимагати будь-якої доплати від отримувачів правової допомоги, за виключенням випадків, коли це дозволено; створити належні механізми нагляду за діями правників, зокрема, з метою попередження корупції[1].

В руслі цих вимог стаття 4 профільного закону про адвокатуру Естонії[2] наділяє міністра юстиції повноваженнями здійснювати нагляд за організацією державної юридичної допомоги й використанням грошових коштів, що виділяються на державну правову допомогу.

Міністерство юстиції здійснює «державний нагляд»[3] за діяльністю палат адвокатів у Німеччині й «нагляд»[4] за діяльністю органів адвокатського самоврядування в Польщі. Німецький варіант нагляду обмежується тим, що контролюється дотримання законодавства та статуту, зокрема, виконання завдань, покладених на відповідну палату адвокатів. У ряді держав рішення органів самоврядування направляються для ознайомлення

Іванцівкий С.О.

[1] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 26-27.

[2] Bar Association Act: adopted by Riigikogu of Estonia 21.03.2001 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.advokatuur.ee/eng/internal-rules/bar-association-act.

[3] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 72.

[4] Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 3.

(Польща) та/або затвердження (Нідерланди) уповноваженому державному органу (як правило, це міністерство юстиції).

Не рідким у світі залишається регулювання діяльності адвокатів таким державним органом, як суд. Судова влада реалізує ці повноваження в Швейцарії (кантон Цюрих, Базель-Штадт та ін.), США (штат Нью-Джерсі, Колорадо, Пенсильванія, Айдахо та ін.) тощо.

До дієвої позиції держави підштовхує й практика Європейського суду з прав людини. У справах «Іглін проти України», «Лучанінова проти України» та ін. Суд зазначає, що просте призначення захисника не забезпечує ефективного захисту, оскільки такому захиснику можуть перешкоджати у виконанні його обов'язків, або ж він може ухилятися від їх виконання. Якщо національні органи повідомляються про існування такої ситуації, вони повинні або замінити захисника, або зобов'язати його чи її виконати ці обов'язки[1].

Тим не менш, держава не може нести відповідальності за кожен недолік у роботі захисника, призначеного з метою надання юридичної допомоги, або обраного обвинувачуваним. Згідно з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції втручання від компетентних національних органів вимагається лише в тому випадку, коли нездатність захисника ефективно представляти інтереси підзахисного є очевидною або в достатній мірі доведена до їх відома якимось іншим способом[2]. За наявності таких фактів держава не може залишатися пасивною,

Іванцький С.О.

[1] Iglin v. Ukraine judgement of 12 January 2012, no. 39908/05, § 67.; Luchaninova v. Ukraine judgement of 9 June 2011, no. 16347/02, § 63.

[2] Sannino v. Italy judgement of 27 April 2006, no. 30961/03, § 49.; Iglin v. Ukraine judgement of 12 January 2012, no. 39908/05, § 68.; Daud v. Portugal judgement of 21 April 1998, Reports 1998-II, § 38; Czekalla v. Portugal judgement of 10 October 2002, no. 38830/97, § 60.

Суд прямо вимагає від її органів позитивних[1], активних дій.

Практика Суду свідчить, що випадки недбалого чи некомпетентного надання адвокатами правової допомоги[2], які потребують реакції з боку держави, не є поодинокими.

Контрольні повноваження держави щодо адвокатури зумовлені й особливим потенціалом професії у вирішенні суміжних завдань. Так, згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» адвокати, адвокатські бюро та об'єднання віднесені до суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а згідно приписів Податкового кодексу України адвокат, який має найманих працівників, відноситься до категорії податкових агентів.

Оскільки держава несе публічний обов'язок контролю якості, повноти й своєчасності надання населенню правової допомоги, логічною є участь її представників у роботі органів, які здатні впливати на ефективність реалізації цієї відповідальної місії. До їх числа передусім належать органи, що мають кваліфікаційні й дисциплінарні повноваження щодо адвокатів. Викладене приводить нас до висновку про доцільність включення представників держави до складу органів адвокатського самоврядування. З метою дотримання незалежності адвокатської професії подібний крок має супроводжуватися встановленням категоричного імперативу, у відповідності до якого більшість у складі відповідного органу

Іванцький С.О.

[1] Artico v. Italy judgement of 13 May 1980, Series A, No. 37, § 36.

[2] Goddi v. Italy judgement of 9 April 1984, Series A, No. 76, §§ 27, 31.; Czekalla v. Portugal judgement of 10 October 2002, no. 38830/97, §§ 62, 68, 71.; Daud v. Portugal judgement of 21 April 1998, Reports 1998-II, § 39.; Sannino v. Italy judgement of 27 April 2006, no. 30961/03, §§ 36, 50, 51.

повинна належати адвокатам, які обираються адвокатами. Можливість обрання головою органу має належати виключно адвокату.

Слід зазначити, що в теорії[1] допускається певний, визначений законом ступінь втручання держави в справи адвокатури з метою забезпечення контролю надання її представниками правової допомоги громадянам, підтримання високих стандартів у цій сфері.

Серед адвокатів питання членства представників держави в органах адвокатського самоврядування залишається дискусійним, маючи своїх прихильників[2] й супротивників[3]. У 2009 році Спілкою адвокатів України було проведено анкетування 193 адвокатів з різних регіонів України. На запитання «Чи мають входити до складу КДКА та ВККА виключно адвокати?» 33 % респондентів

---

[1] Мартинович И.И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И.И. Мартинович. – Минск: Тесей, 2002. – С. 141; Boigeol A. The French bar: the difficulties of unifying a divided profession / A. Boigeol / Lawyers in society: the Civil law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 2. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 281; Гончаренко С.В. До питання про обсяг повноважень органів адвокатського самоврядування / С.В. Гончаренко // Адвокат. – 2008. – № 3. – С. 6; Van den Bergh R. Self-regulation of the medical and legal professions: remaining barriers to competition and EC-law / R. Van den Bergh / Organized interests and self-regulation: an economic approach / Edited by B. Bortolotti, G. Fiorentini. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 122.

[2] Концептуальні засади законодавчого розвитку адвокатури України // Адвокат. – 2006. – № 9. – С. 54; Гайворонська В.В. Формування висококваліфікованого адвокатського корпусу як гарантія надання якісної правової допомоги / В.В. Гайворонська / Право обвинуваченого на кваліфікований захист та його забезпечення: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 1-2 грудня 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х.: ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 63; Голянд Ю. Бути чи не бути КДКА? / Ю. Голянд // Український адвокат. – 2006. – № 2. – С. 6.

[3] Рафальська І. Реформа адвокатури: погляд професіонала / І. Рафальська // Український адвокат. – 2007. – № 7. – С. 12; Варфоломеєва Т.В. Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» – фундамент об'єднання професії / Т.В. Варфоломеєва // Адвокат. – 2012. – № 8. – С. 7.

ВЕЛИЧКИЙ С.О.

висловилися проти формування зазначених органів лише з адвокатів[1].

Аргументуючи корисність «міноритарної» участі представників держави в складі органів адвокатського самоврядування, ми виходимо не тільки з практики ЄСПЛ, але й з тієї обставини, що державні органи в Україні поступово змінюються на шляху дотримання європейських стандартів. Пересічний громадянин може «спитати» з чиновника, який дедалі більше побоюється втратити посаду й довіру людей. Однак чи можна «спитати» з члена незалежного адвокатського співтовариства? Чи не завадить корпоративна солідарність, симпатії чи антипатії ухваленню об'єктивного рішення з кваліфікаційних чи дисциплінарних питань? Відповіді на останні запитання не завжди можуть бути на користь адвокатського цеху. Вітчизняна практика знає численні випадки[2], коли подолати негативні наслідки узгоджених корпоративних дій не вдалося навіть за допомогою суду чи міжнародних професійних організацій. Тож включення до органів адвокатури державного елементу може сприяти мінімізації проявів негативних явищ корпоративного життя.

Окреслена модель відповідає європейським та світовим підходам. Так, наприклад, професійні судді включені до складу органів дисциплінарної юрисдикції

Іванківський С.О.

[1] Підсумки анкетування адвокатів у регіонах (193 анкети) // Наша спілка: інформаційний бюлетень Спілки адвокатів України. – 2009. – № 1. – С. 12.

[2] CCBE follow-up report on Ukraine. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2014. – P. 6-8; Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. – Женева: Міжнародна комісія юристів, 2014. – С. 7, 9-10, 13-14, 16-20; Report on the CCBE fact-finding mission to Kiev. Ukraine, 10-12 July 2013. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 3, 5, 9, 11, 13-14.

адвокатури Німеччини[1], Люксембургу[2], Пакистану[3], Японії[4], Австрії, Естонії, Данії та окремих штатів США. Прокурори входять до дисциплінарних комітетів Федерації асоціацій адвокатів Японії та комісії з оцінки професійної придатності Естонії. Вчені-правники включаються до органів дисциплінарної юрисдикції Молдови, Естонії, Японії. Не юристи входять до складу органів, що вирішують питання про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності в Данії та Шотландії.

Донедавна за Законом України «Про адвокатуру» 1992 року до складу атестаційної палати КДКА, окрім адвокатів, входило 4 судді та по одному представнику від Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів, управління юстиції Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України. У складі дисциплінарної палати було 2 судді, по одному представнику від управління юстиції Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України. До складу ВККА входило по одному представнику від кожної КДКА, Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Спілки адвокатів України.

Іванківський С.О.

---

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 45, 47, 49.

[2] Loi du 10 août 1991 sur la profession d'avocat // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 1991. – № 58. – P. 1115.

[3] Legal Practitioners and Bar Councils Act: adopted by the National Assembly and received the assent of the President of Pakistan on the 22nd February 1973 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:http://pakistanbarcouncil.org/wp-content/uploads/2012/12/4.pdf.

[4] Attorney Act of Japan: promulgated in 10 June 1949 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.mizogami.gr.jp/english/images/Attorney_Acts_of_Japan.pdf.

Тривалий час працюючи із ними в КДКА, Ю. Голянд зазначає, що жодного разу не стикався з тим, щоб ці особи якось намагалися нав'язати свої думки або диктувати свої умови при ухваленні рішень. У них міг бути свій погляд на те чи інше питання, але вони завжди підкорялися волі більшості[1].

Новими законами про прокуратуру, судоустрій та статус суддів передбачено залучення адвокатів до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, Вищої ради правосуддя. Більше того, в 2014 році головою ВККС обрано адвоката.

Зі звіту ICJ[2], до речі, випливає, що на момент обрання Головою НААУ її нинішня очільниця Л.П. Ізовітова була державним службовцем.

Проведене НААУ в листопаді 2014 р. опитування адвокатів показало, що третім за значущістю напрямом стратегічного планування адвокати розглядають вплив на якість добору прокурорів і суддів[3]. Бажаючи впливати на формування корпусу суддів та прокурорів, слід очікувати, що представники цих професій прагнутимуть аналогічних можливостей.

У кількісному відношенні представники держави мають складати не більше третини складу відповідних органів з кваліфікаційною або дисциплінарною компетенцією. В якісному плані мають залучатися найбільш фахово підготовлені представники юридичної професії – по одному представнику від судової влади, прокуратури,

[1] Голянд Ю. Бути чи не бути КДКА? / Ю. Голянд // Український адвокат. – 2006. – № 2. – С. 6.

[2] Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. – Женева: Міжнародна комісія юристів, 2014. – С. 10.

[3] Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2015 рік. – К.: НААУ, 2016. – С. 53.

Іванцівський С. О.

Уповноваженого Верховної ради з прав людини (в областях діють регіональні представництва й координатори), Національного агентства з питань запобігання корупції.

Оптимальним форматом взаємодії між адвокатурою і державою є партнерство. У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» державам вказується на необхідність налагодити партнерські відносини з колегіями адвокатів, зокрема й шляхом створення державно-приватних та інших форм партнерських структур[1].

Окремої уваги потребує проблематика забезпечення економічної незалежності адвокатури. Народне прислів'я вчить: хто платить, той і музику замовляє.

До 2012 року основний тягар загальних витрат органів адвокатури оплачував «абітурієнт», тобто претендент на отримання адвокатського статусу, який перераховував внесок на організаційно-технічне забезпечення роботи КДКА. Малі й нестабільні надходження не могли створити міцної фінансової основи самостійного виконання закріплених функцій.

Й.Л. Бронз тоді з прикрістю зазначав, що не маючи приміщення, оргтехніки, технічних працівників і навіть засобів на придбання канцелярського приладдя, ВККА ледве животіє і на належному рівні неспроможна виконувати покладені на неї обов'язки[2].

Іванцівський С. О.

---

[1] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 12, 21.

[2] Бронз Й.Л. Чи потрібна Україні незалежна, сильна і єдина адвокатура? / Й.Л. Бронз // Адвокат. – 2003. – № 5. – С. 34.

Згодом на корпоративному й законодавчому рівні прийшло усвідомлення необхідності наповнення бюджету органів адвокатського самоврядування за рахунок щорічних внесків кожного члена професії. Така практика існує в більшості держав світу. Досвід роботи за новим українським законом довів її ефективність, проте висвітлив й значні недоліки, що здатні істотно вплинути на незалежність ряду органів професійного співтовариства.

Перед тим, як їх розглянути, слід зазначити, що основні ризики втрати економічної незалежності органами адвокатського самоврядування лежать у площині недосконалого механізму розподілу внесків, який дозволяє в ручному режимі надавати/позбавляти належного фінансування за суб'єктивними критеріями; неефективності фіскального адміністрування, що характеризується низькими показниками перерахування адвокатами внесків й відсутністю реальної роботи з неплатниками; звичайної безгосподарності й байдужості.

В 2015 році на грунті конфлікту між вищими органами адвокатського самоврядування РАУ «вимкнула газ» ВКДКА шляхом призупинення її фінансування. Це стало можливим у зв'язку із недостатнім обсягом коштів, що були передбачені за тодішньою процедурою на фінансування ВКДКА (10 % від плати за складання іспиту) й необхідністю постійного звернення із разовими запитами по фінансову допомогу до РАУ. У результаті, за повідомленням голови ВКДКА, РАУ поставила очолюваний ним орган «в позу прохача»[1], а йому особисто «дали зрозуміти, що правильне, на думку членів РАУ, вирішення справ якось пов'язано з рівнем

[1] Левинський П. CUI BONO? У ВКДКА знайшли тимчасовий спосіб роботи при бюджетному дефіциті. Але сподобається він не всім / П. Левинський // Закон і бізнес. – 2015. – № 10. – С. 14.

Іваницький С.О.

фінансування ВКДКА»[1]. За інформацією В. Загарії, повну відповідальність за блокування роботи вищого дисциплінарного органу несе голова РАУ Л. Ізовітова, яка «не зацікавлена в забезпеченні нормальної роботи комісії, адже втратила контроль над нею, і перерахування чи неперерахування коштів стало для неї таким собі важелем впливу»[2].

Відсутність коштів на декілька місяців паралізувало роботу ВКДКА, змусивши відправити працівників секретаріату у відпустки за власний рахунок, а п'ятьох із них звільнити[3]. З метою уникнення подальших негативних наслідків ВКДКА звернулася до інших органів адвокатського самоврядування із листами про надання поворотної фінансової допомоги. Більшість адресатів[4] відмовила й лише окремі з них[5] відгукнулися на прохання колег.

Через брак коштів регіональні КДКА[6] також змушені звертатися до РАР за фінансовою підтримкою. Наприклад, Рада

---

[1] Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Не треба брати в заручники адвокатів та комісію» / В. Загарія, І. Слободян // Закон і бізнес. – 2014. – № 45-46. – С. 3.

[2] Загарія В. Інтерв'ю / В. Загарія // Закон і бізнес. – 2015. – № 12. – С. 3.

[3] Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Індульгенцій адвокатам комісія не продає» / В. Загарія, І. Слободян // Закон і бізнес. – 2015. – № 14. – С. 3.

[4] Протокол № 16 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 27 березня 2015 р. // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2015 рік.

[5] Протокол № 31 засідання Ради адвокатів міста Києва від 30 березня 2015 р. // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.

[6] Протокол № 4 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 21 січня 2014 р. // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2014 рік; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Черкаської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2512.pdf; Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Рівненської області 2015 року. КДКА Рівненської області [Електрон.

Іванищький С.О.

адвокатів Хмельницької області надала КДКА поворотну позику на суму 120 000 гривень[1]. Позитивно оцінюючи той факт, що колеги не залишаються осторонь проблем побратимів, слід розуміти, що будь-які «кредитні» відносини боржника-позичальника в кінцевому рахунку негативно відбиваються на ступені незалежності того, хто отримав позику.

Членські внески виступають основою економіки адвокатури. Їх несплата протягом останніх років набула значних розмірів[2], що загрожує корпоративній безпеці. Заради справедливості слід вказати, що проблема існувала завжди[3].

В різних державах світу розмір зборів з адвокатів на потреби професійного самоврядування визначається на підставі зрівнювального або диференційованого (прогресивна фіскальна шкала, стаж роботи та ін.) підходів. Сплата коштів зазвичай відбувається щорічно або щомісячно.

Так, в Україні встановлена однакова для всіх адвокатів фіксована сума щорічного збору в розмірі прожиткового

ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1922.pdf.

[1] Висновок № 2 перевірки фінансово-господарської діяльності КДКА Хмельницької області за період з 20.09.2013 р. по 31.10.2014 р.: затверджено конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік.

[2] Бєляєва К. Ціна монополії / К. Бєляєва // Закон і бізнес. – 2014. – № 52. – С. 14; Протокол № 16 засідання Ради адвокатів Київської області від 28 серпня 2014 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-16-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti; Гончар И. Игры с Ассоциацией / И. Гончар // Юридическая практика. – 2014. – № 44. – С. 7.

[3] Отчет о действиях Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1885-1886 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1886. – С. 72; Отчет Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1886-1887 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1887. – С. 23; Отчет Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1887-1888 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1888. – С. 13.

Вінницький С.О.

мінімуму для працездатних осіб. Натомість для іспанських procuradores кожен регіон встановлює відмінні ставки. Наприклад, у Кантабрії щомісячний збір складає 42 євро, Куенці – 75 євро, Гвадалахарі – 82,5 євро[1].

Прикладом іншої моделі корпоративного оподаткування є справляння щорічного збору залежно від рівня доходів. Починаючи з минулого року, такий механізм впроваджено для англійських баристерів. Наприклад, якщо він має щорічний дохід від 30-ти до 60-ти тис. фунтів стерлінгів, – його внесок становитиме 200 фунтів стерлінгів. У випадку ж отримання доходу понад 240 тис. фунтів стерлінгів, фіскальний збір з баристера складатиме 1500 фунтів стерлінгів.

На етапі становлення вітчизняної адвокатури оптимальною вбачається чинна модель справляння внеску, що відзначається чіткістю й простотою. В умовах економічної кризи запровадження щорічного збору залежно від рівня доходів лише сприятиме їх приховуванню й поглиблюватиме розкол між адвокатами різного майнового статусу. Це чутливе для бізнес-адвокатури питання в розроблених її представниками законопроектах[2] невипадково пропонується вирішити шляхом закріплення припису, згідно якого розмір щорічного внеску адвоката на утримання органів адвокатського самоврядування не може визначатись у відсотковому (пропорційному) відношенні до гонорару адвоката.

Ванцький С.О.

---

[1] Memoria Anual 2014. – Madrid: Consejo General de Procuradores de España, 2014. – P. 95, 99, 101.

[2] Проект Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція), розроблений Асоціацією правників України // Український адвокат. – 2008. – № 6. – С. 34; Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція) № 4353 від 14.04.2009 р. (внесений народними депутатами Власенком С.В., Бережною І.Г., Міщенком С.Г.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35003.

Одним з нагальних питань, над яким замислюються керівники українських органів адвокатури, є те, як вирішити проблему несплати внесків. У випадку таких неплатежів за кордоном можливо автоматичне призупинення членства (Пакістан), подвійне збільшення суми внеску (Норвегія), відсторонення від виконання професійних обов'язків (призупинення членства) до моменту повного погашення заборгованості (Польша, Румунія, Бразилія), заборона участі у виборах до органів самоврядування (Болгарія), аж до застосування найсуворішої санкції у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

В умовах падіння кількості платоспроможної клієнтури в Україні застосування суворих санкцій до адвокатів-порушників не можна визнати доцільним. Водночас, після початку економічного зростання в державі арсенал заходів реагування до неплатників безумовно має бути розширений.

Важливо систематично проводити роботу на цьому напрямі. Так, наприклад, Рада адвокатів Хмельницької області ініціювала перед КДКА питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів, які не сплатили внески. Було внесено 194 подання. Згодом 140 подань було відкликано у зв'язку із погашенням заборгованості до початку розгляду справ КДКА[1]. Попри те, що практика відкликання не передбачена законом, адже в бездіяльності порушника вже наявний склад дисциплінарного проступку, гнучкий підхід дозволив досягнути поставлених цілей менш репресивними заходами в умовах дійового каяття порушників.

Як і будь-який дбайливий господар, органи самоврядування змушені не тільки вирішувати завдання здобуття

[1] Звіт Ради адвокатів Хмельницької області за період з 19 грудня 2013 р. по 10 листопада 2014 р.: затверджено конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік.

Іванцірків С.О.

коштів, але й їх збереження та примноження (в межах чинного законодавства). Вже наприкінці XIX ст. рада присяжних повірених округу Харківської судової палати з цією метою розміщувала тимчасово вільні кошти допоміжної каси на вкладах та в процентних бумагах у кредитних установах. Це дозволяло отримувати як проценти близько 750 руб. щорічно[1].

Наслідуючи приклад попередників, Раді адвокатів Київської області вдалося отримати в 2015 році як проценти за депозитним договором 195 180 гривень[2], Раді адвокатів Харківської області – 157 560 гривень[3], Раді адвокатів Полтавської області – 129 553 гривні[4]. Важливо при цьому забезпечити зваженість депозитної та розрахунково-касової політики, адже протягом останніх двох років з банківського ринку зникла чи не половина банків. Практика свідчить, що перспектива повернення коштів юридичних осіб з рахунків збанкрутілих фінансових установ, є досить примарною.

---

[1] Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1889-1890 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1890. – С. 53; Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1890-1891 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1891. – С. 46; Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1891-1892 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1892. – С. 43.

[2] Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Київської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1212.pdf.

[3] Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів Харківського регіону за 2015 рік. Рада адвокатів Харківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// unba.org.ua/assets/uploads /news/financial-statements/2015/2212.pdf.

[4] Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Полтавської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1812.pdf.

Іванильків С.О.

Як позитивні приклади зміцнення матеріальної незалежності слід навести купівлю Радою адвокатів Хмельницької області офісного приміщення за 850 000 гривень[1], придбання Радою адвокатів Київської області приміщення площею 123 кв. м. за 2 650 000 гривень[2].

Підводячи підсумок аналізу практичних труднощів забезпечення економічної незалежності, необхідно поглянути в коріння проблеми із забезпеченням належного фінансування ВКДКА й КДКА. Майбутні труднощі не було враховано під час ухвалення Закону, стаття 58 якого віддала це на розсуд представницьких органів адвокатського самоврядування. Законодавець прив'язав фінансування КДКА/ВКДКА до розміру плати за складання кваліфікаційного іспиту, встановивши ліміт, який не завжди дозволяє покрити необхідні видатки. Своєю чергою розмір щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування повною мірою йде на фінансування інших органів адвокатського самоврядування.

Рішенням № 24 від 17.12.2012 р. РАУ встановила для потреб ВКДКА 10 %-й розмір надходжень від суми оплати за складання кваліфікаційного іспиту (в 2016 р. цей розмір збільшено до 20 %), при цьому гіпотетично ніщо не заважає встановити його на рівні 2-3 %. Адже, як кажуть, своя рука владика. Про самостійність тоді узагалі можна забути.

Іванчук С.О.

---

[1] Звіт про виконання кошторису Ради адвокатів Хмельницької області з січня по жовтень 2014 року включно: Додаток до Звіту Ради адвокатів Хмельницької області за період з 19 грудня 2013 р. по 10 листопада 2014 р., затвердженого конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік.

[2] Протокол № 28 засідання Ради адвокатів Київської області від 8 жовтня 2015 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-28-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti.

Схожі проблеми виникли в зв'язку із встановленим Радою адвокатів України розподілом щорічних внесків між регіональними радами (70 %) й РАУ (30 %). Так, на конференції адвокатів Одеської області вказане рішення викликало незадоволення більшості адвокатів, які внесли пропозицію щодо зменшення частки відрахування до 10 %, хоча значна частина адвокатів вважала за доцільне зменшити цей розмір до 20 %.

За свідченням Й.Л. Бронза, при встановленому РАУ 30 % розмірі відрахування виявилося неможливим скласти кошторис ради адвокатів Одеської області без дефіциту[1].

Детальний аналіз фінансової звітності органів адвокатського самоврядування за 2015 рік[2] дозволив

---

[1] Лист голови Ради адвокатів Одеської області до Голови НААУ, РАУ від 17 січня 2013 року № 6 // Архів Ради адвокатів Одеської області за 2013 рік.

[2] Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Київської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1212.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів Харківського регіону за 2015 рік. Рада адвокатів Харківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2212.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Полтавської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1812.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Черкаської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2512.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Чернівецької області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2612.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Сумської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2012.pdf.; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для

Іванцький С. О.

ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Львівської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1512.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Кіровоградської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1312.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Івано-франківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1112.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Запорізької області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1012.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Дніпропетровської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0612.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Волинської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0512.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів м. Києва [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0212.pdf; Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Рівненської області 2015 року. КДКА Рівненської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1922.pdf; Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Харківської області 2015 року. КДКА Харківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2222.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Сумської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2022.pdf.; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Львівської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads /news/financial-statements/2015/1522.pdf; Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Кіровоградської області за 2015 рік. КДКА Кіровоградської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1322.pdf.; Фінансові показники

Іванкевич С.О.

виявити суттєві диспропорції й порушення збалансованості в фінансовому забезпеченні між КДКА й РАР. Попри те, що основний масив кваліфікаційно-дисциплінарних функцій здійснюють КДКА, ці органи опинилися в нужденному стані «бідних родичів» порівняно із своїми «заможними сусідами» РАР. Так, наприклад, бюджет доходів КДКА Харківської області склав 333 485 гривень, тоді як Рада адвокатів Харківської області отримала 2196731 гривень. Отже, бюджет КДКА менше бюджету РАР у 6,6 разів. Різниця між КДКА (654265 грн.) й РАР (3439355 грн.) Одеської області – 5,3 разів; показники КДКА (197 112 грн.) й РАР (917 348 грн.) Волинської області відрізняються в 4,7 разів; надходження КДКА (142633 грн.) й РАР (651 424 грн.) Сумської області відмінні в 4,6 разів. У 3,6 разів відрізняються аналогічні показники в Київській області й в 3,1 разів у Чернівецькій області.

Голова ВРКА відверто зазначає, що деякі з таких юридичних осіб де-факто є банкротами, оскільки на надходження від десяти адвокатських іспитів у рік неможливо

Іванцівський С.О.

статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Івано-франківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1122.pdf; Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Запорізької області 2015 року. КДКА Запорізької області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1022.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Дніпропетровської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0622.pdf.; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Волинської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0522.pdf.

орендувати та утримувати приміщення, не кажучи вже про забезпечення роботи КДКА[1].

Як наслідок, КДКА нерідко відчувають гостру нестачу найнеобхіднішого, тоді як ради адвокатів регіонів можуть мати надлишок вільних коштів. Ілюстрацією асиметричних фінансових можливостей може служити розмір заробітної плати голови ради адвокатів (170 153 гривень) й голови КДКА (46 466 гривень) Львівської області.

Торкаючись питання винагороди членів органів адвокатського самоврядування, можна виділити два основні підходи, в основі яких лежить врахування фінансового стану, рівня завантаженості, морально-етичних поглядів тощо.

Прибічники першого підходу уважають, що адвокати-штатні працівники органу адвокатського самоврядування мають отримувати символічну зарплату. Наприклад, голова КДКА Кіровоградської області отримав за рік зарплату в сумі 5512 гривень. В Івано-Франківській області голова КДКА заробив 24132 грн., а їх колега з КДКА Миколаївщини – 37851 гривень.

На думку прихильників другого підходу, адвокати-штатні працівники мають отримувати реальну зарплату. Так, річний дохід голови ради адвокатів Дніпропетровської області в 2015 році становив 182 524 гривень, голова ради адвокатів Львівщини отримав 170 153 гривень, а заробітна плата їх колеги з ради адвокатів Харківської області склала 122 364 гривень.

Підсумовуючи, слід зазначити, що набуття економічної незалежності професійними самоврядними структурами й попередження волюнтаризму на цьому напрямі лежить у площині зміни абзацу другого частини другої ст. 58 Закону шляхом закріплення мінімальних пропорцій розподілу

[1] Гриньова К. Гарантій нема. Одні обов'язки / К. Гриньова // Закон і бізнес. – 2016. – № 18. – С. 2.

Гранцький С.О.

щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування за кожним з органів, наділених представницькими, кваліфікаційними, дисциплінарними чи ревізійними функціями (у відсотках). Гарантований законодавством мінімум забезпечить необхідні стандарти незалежності, при цьому за наявності волевиявлення та коштів рішенням органів самоврядування обсяг фінансування може бути збільшений.

Іваницький С.О.

3.2 Принцип професійної компетентності

Відійшли в минуле часи Стародавньої Риму, коли захисником міг бути будь-який вільний громадянин, або практика окремих північноамериканських штатів, де кожен білий чоловік був наділений правом виступати правозаступником.

В сучасному високотехнологічному світі серед членів соціуму існує розуміння, що долю людини чи її майна не можна довіряти просто «гарній людині» або аматору, який прочитав декілька законів. Захист основоположних людських цінностей повинен здійснювати професіонал, який має високу компетентність у галузі права і специфічний інструментарій її реалізації. Серед фахівців такого рівня на першому місці знаходиться адвокат, який повинен дотримуватися найвищих професійно-ділових та морально-етичних вимог, відповідність яким має логічним наслідком наділення його особливими гарантіями реалізації власних правових можливостей.

У загальному сенсі поняття «компетентність» тлумачиться як властивість за значенням «компетентний», – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий[1].

Спеціальне законодавство в галузі освіти наповнює цей термін ширшим змістом, трактуючи компетентність як динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 560.

Іванищенкий С.О.

подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти[1].

Принцип професійної компетентності – це сукупність правоположень, що встановлюють перелік й механізм набуття та підтримання знань, вмінь і практичних навичок, ділових та морально-етичних якостей і вимог, які визначають здатність особи успішно здійснювати адвокатську діяльність. Отже, принцип, що аналізується, окреслює настанови щодо досягнення й підтримання такого рівня професійної компетентності, який дозволяє забезпечити належні стандарти надання правової допомоги, для чого суб'єкт її реалізації повинен успішно завершити курс теоретичного й практичного навчання в акредитованій освітній установі, набути досвід професійної практики в галузі права, скласти кваліфікаційний іспит, пройти стажування, вступити до професійної асоціації адвокатів та постійно підтримувати високий рівень своєї професійної кваліфікації.

Принцип професійної компетентності має загальне визнання й закріплений на рівні міжнародних стандартів функціонування адвокатури.

Так, професійна компетентність включена до переліку основоположних принципів європейської правової професії[2], передбачених Хартією основоположних принципів європейської правової професії, ухваленою Радою адвокатур та правових товариств Європи (CCBE) 24 листопада 2006 року. Вказаний принцип є предметом уваги CCBE й в інших[3] документах.

Іванцівський С.О.

---

[1] Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.

[2] Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 5.

[3] CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on

В Загальних принципах юридичної професії, прийнятих Міжнародною асоціацією юристів (IBA) 20 вересня 2006 року, принцип компетентності розкривається через обов'язок правника виконати свою роботу компетентно й своєчасно, а також не брати роботу у випадку, коли він розумно вважає, що буде не здатен виконати цю роботу в такий спосіб[1].

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» зміст компетентності трактується через обов'язок держави створити забезпечувальні механізми, щоб усі правники мали освіту, професійну підготовку, навички й досвід, що відповідають характеру їх роботи, в тому числі стосовно ступеня тяжкості відповідних злочинів, а також прав і потреб жінок, дітей і груп з особливими потребами[2].

В Основних принципах щодо ролі адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинів та поводження із правопорушниками в серпні 1990 р., вказується, що будь-який обвинувачений (затриманий, заарештований), який не має адвоката, у випадках, коли інтереси правосуддя цього вимагають, повинен бути

Іванцький С.О.

regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 5; Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 17.

[1] General Principles for the Legal Profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. – London: International Bar Association, 2013. – P. 3.

[2] United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 12.

забезпечений допомогою адвоката, який має відповідну компетенцію та досвід ведення таких справ, щоб забезпечити йому ефективну допомогу без оплати з його боку, якщо в нього немає необхідних коштів. Уряди, професійні асоціації адвокатів та навчальні інститути повинні забезпечити адвокатам одержання відповідної освіти, підготовку і знання як їх ідеалів та етичних обов'язків, так і прав людини та основних свобод, визнаних національним та міжнародним правом. Обов'язком урядів, професійних асоціацій адвокатів та навчальних інститутів є забезпечення відсутності дискримінації під час допуску осіб до адвокатської практики або до продовження практики за ознаками раси, кольору шкіри, статі, етнічного походження, релігії, політичних та інших поглядів, наявності власності, місця народження, економічного або іншого становища[1].

В п. II Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам-членам про свободу здійснення професії адвоката, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р., наголошується на необхідності прийняти всі необхідні заходи для того, щоб забезпечити високий рівень юридичної підготовки і моральних якостей як обов'язкової умови вступу в професію, а також забезпечити підвищення кваліфікації адвокатів. Юридична освіта, включаючи програми підвищення кваліфікації, має прагнути до покращання правових навичок, підвищення обізнаності з питань етики й прав людини, готувати правників у дусі поваги, захисту й забезпечення прав та інтересів своїх клієнтів, а також підтримання належного рівня здійснення правосуддя.

Іванцьків С.О.

[1] Basic Principles on the Role of Lawyers: adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Havana, Cuba 27 August to 7 September 1990) / International Principles on the independence and accountability of judges, lawyers and prosecutors. – Geneva: International comission of jurists, 2007. – P. 86-87.

В п. V вказаної Рекомендації підкреслюється необхідність заохочувати професійні асоціації адвокатів просувати найвищі стандарти компетентності[1].

Законодавство зарубіжних країн також не обходить увагою це питання. В Англії та Уельсі в прийнятому Solicitors Regulation Authority в 2011 році Кодексі поведінки до переліку обов'язкових принципів, що поширюються на соліситорів у процесі надання правових послуг, віднесено обов'язок забезпечити належний стандарт обслуговування своїх клієнтів[2].

Згідно п. 1.1 «Компетентність» Правил професійної поведінки Луїзіани (США) адвокат зобов'язаний забезпечити компетентне представництво клієнту. Компетентне представництво вимагає правових знань, навичок, ретельності й підготовки, що є розумно необхідними для представництва[3].

В Україні законодавчі основи забезпечення професійної компетентності адвоката закріплено в ст.ст. 1, 6-11, 16, 20-23, 25, 31-34, 44, 48, 50 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст.ст. 1, 5, 12, 21, 24, 27 «Про безоплатну правову допомогу», ч. 2 ст. 20 КПК України та ін. У розгорнутому вигляді розкрив зміст принципу компетентності корпоративний нормотворець:

– зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання

Іванцьвий С.О.

[1] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 7, 9.

[2] SRA Code of Conduct 2011 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/solicitors/handbook/code/ content.page.

[3] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 2.

чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва;

– адвокат зобов'язаний надавати правову допомогу клієнтам, здійснювати їх захист та представництво компетентно і добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування, доскональність в урахуванні всіх обставин, що стосуються доручення клієнта та можливих правових наслідків його виконання, ретельну підготовку до виконання доручення;
– адвокат не повинен надавати правову допомогу, здійснювати захист або представництво з питань, які не охоплюються сферою його спеціалізації, в разі, якщо така має місце, і явно не відповідають рівню його компетенції;
– адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни в чинному законодавстві;
– адвокат повинен забезпечувати обґрунтовано необхідний рівень компетентності своїх помічників, стажистів, технічного персоналу та інших осіб, що залучаються ним для виконання окремих робіт у зв'язку з виконанням доручення.
– приймаючи доручення на надання правової допомоги, адвокат повинен зважити свої можливості щодо його виконання і зобов'язаний відмовитись від прийняття доручення, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що стосовно доручення, норми цих Правил, в яких втілений принцип компетентності, не можуть бути дотримані адвокатом;
– у випадку, коли для досягнення рівня компетентності, необхідного для належного виконання доручення, адвокату потрібна спеціальна підготовка, що виходить за межі звичайної підготовки до справи і вимагає значного

Іванцький С.О.

часу через відсутність в адвоката спеціальних знань законодавства, що підлягає застосуванню в даному випадку, або досвіду ведення відповідної категорії справ, адвокат зобов'язаний до укладення угоди з клієнтом попередити його про необхідність такої підготовки (ст.ст. 11, 17 Правил адвокатської етики).

Базовими передумовами забезпечення професійної компетентності адвоката є дотримання здобувачами цього звання низки позитивних й негативних вимог.

До першої групи вітчизняний закон відносить наявність статусу фізичної особи, повної вищої юридичної освіти, володіння державною мовою, набуття стажу роботи в галузі права не менше двох років, складання кваліфікаційного іспиту, проходження піврічного стажування (крім випадків, встановлених Законом), складання присяги адвоката України та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

До другої групи належать обмеження, що встановлюють заборону бути адвокатом для особи, яка: а) займається діяльністю, що є несумісною з діяльністю адвоката (робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»; військова або альтернативна (невійськова) служба; нотаріальна діяльність; судово-експертна діяльність); б) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; в) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; г) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; д) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування

Іванцький С.О.

за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Законодавством низки зарубіжних країн передбачаються й інші вимоги, наприклад, наявність громадянства держави (Грузія, Білорусь, Туреччина, Індія та ін.), належного здоров'я (Литва, Румунія, Мальта, Сирія). У Франції, Данії, Марокко й Тунісі не може бути адвокатом особа, яка раніше була визнана банкрутом.

Досить поширеним є встановлення мінімального вікового цензу, який в різних державах становить 18 (Малайзія), 20 (Норвегія, Чилі, Тайланд), 21 (Індія, Пакистан, ОАЕ), 23 (Алжир, Йорданія), 24 (Естонія), 25 років (Фінляндія, Індонезія, Латвія). Обмеження віку має на меті формування адвокатського корпусу з числа осіб, які мають певний життєвий досвід. З огляду на термін навчання в університеті, строк проходження практики в галузі права та стажування, в Україні вік претендента на здобуття адвокатського звання мінімально складає 24-25 років, тому додаткова регламентація цього аспекту вбачається зайвою.

Невіддільними від юридичних стандартів компетентності адвоката є морально-етичні вимоги до його особи. Якщо адвокат є гарним професіоналом, але використовує свої знання на шкоду клієнту, то й очікувати користі від такої співпраці не можна. Інтереси довірителя будуть порушені в більшому обсязі. З цих міркувань у Молдові, Литві, Польщі, Швеції, Ісландії від адвоката вимагається наявність бездоганної репутації (характеру). У Китаї та Єгипті в претендента на адвокатське звання повинен бути гарний характер (репутація) та поведінка.

У Литві[1] й Молдові[2] особа не уважається такою, що має «бездоганну репутацію», у випадку засудження за

[1] Lietuvos Respublikos Advokatūros Istatymas № IX-2066, 18.03.2004 // Valstybės žinios. – 2004. – № 50-1632.

[2] Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002

Іванцівський С.О.

злочини незалежно від погашення судимості; звільнення за компрометуючими підставами з судових та правоохоронних органів; здійснення діяльності, що є несумісною із вимогами Кодексу етики адвоката. Окрім того, в Молдові до цієї категорії осіб відносяться ті, які порушили основні права й свободи людини, що встановлено рішенням судової інстанції, а в Литві – особи, які зловживають психотропними, наркотичними, токсичними речовинами чи алкоголем.

Серед цікавих критеріїв для визначення бездоганної ділової репутації, що використовуються в банківській сфері України[1], слід назвати відсутність історії примусового звільнення або дискваліфікації з посади або представництва за довіреністю у зв'язку з порушенням фідуціарних обов'язків; достатню фінансову платоспроможність – відсутність в Україні або в іншій країні будь-якої негативної ухвали або рішення суду щодо виплати боргу або іншого зобов'язання, що залишається чинним або не було виконано за встановлений проміжок часу.

На сьогодні ніщо не заважає особі, яка вміло набрала боргів й бігає від кредиторів, стати адвокатом, тому перспективним є запровадження для нього вимоги бездоганної репутації. З огляду на значний обсяг суб'єктивного компоненту даної категорії та потенційну можливість її некоректного застосування цьому має передувати широка дискусія щодо критеріїв бездоганної репутації претендентів.

В авторитарних суспільствах для адвокатів встановлюються додаткові приписи. Так, у 30-ті роки XX ст. А.Я. Вишинський вимагав від радянських захисників

// Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010. – № 159. – art. 582.

[1] Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: схвалено Постановою Правління Національного банку України від 28.03.2007 р. N 98 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07.

Іванцький С.О.

політичного чуття[1], а в сучасному Туркменістані здобувачі адвокатського звання допускалися до іспиту лише після перевірки знання книги «Рухнама» Сапармурата Туркменбаші (Ніязова).

У деяких державах світу для тих, хто отримав університетський диплом й бажає стати адвокатом, встановлений обов'язковий курс спеціалізованого післядипломного навчання (Великобританія, Канада, Австралія тощо).

Екзамен як форма контролю доступу в професію отримав значне поширення протягом останнього сторіччя. До цього в багатьох країнах цей інститут був відсутній або діяла «привілегія диплому», що дозволяла власнику документу про закінчення юридичного факультету університету вступати до професійної асоціації та практикувати як адвокат без іспитів.

На сьогодні «привілегія диплому» залишається в невеликій кількості юрисдикцій (Мексика, окремі штати США тощо). Контроль фахового рівня правника в такій ситуації фактично відбувається лише в університеті. Однак, як відомо, ВНЗ не завжди продукують якість. Наприклад, більш ніж у 1100 правових школах Мексики настільки легко стало отримати навчальний ступінь у галузі юриспруденції, що майже зникли випадки фальсифікації дипломів[2].

Зарубіжна практика організації іспиту серед претендентів на отримання адвокатського статусу показує, що поблажливе, поверхове, формальне прийняття іспиту фактично дорівнює його відсутності, що призводить до зниження фахового рівня адвокатури та її переповнення. Наслідком останнього явища є пролетаризація,

[1] Вышинский А.Я. Революционная законность и задачи советской защиты (исправленная и дополненная стенограмма доклада на собрании Московской коллегии защитников 21 декабря 1933 г.) / А.Я. Вышинский. – М.: РИС Мособлисполкома, 1934. – С. 35.

[2] Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – P. 28.

Іваницький С.О.

маргіналізація й деморалізація адвокатури. Надлишок адвокатів викликає неповну зайнятість, зниження доходів й моральну небезпеку максимальної фінансової експлуатації клієнтів, у тому числі за рахунок не викликаних необхідністю судових процесів. За таких умов частина належно підготовлених адвокатів змушена залишити професію або займатися побічними видами діяльності, що негативно впливає на підтримання професійного рівня надання правової допомоги.

Наприклад, у Мексиці відсутній адвокатський іспит. Міністерство освіти надає усім бажаючим, які мають дійсний диплом про закінчення юрфаку, ліцензію на адвокатську практику (cedula). Цей документ видається настільки автоматично й без жодної спроби перевірки реального стану готовності кандидата, що на рівні фольклору з'явилася історія про негласне розпорядження директора відповідного підрозділу Міносвіти своїм штатним працівникам видавати cedula навіть у тих випадках, коли стать претендента є неоднозначною[1].

Переповнення адвокатури в цій країні супроводжувалося поширенням juritaxistas[2] (адвокати-таксисти), жарти про яких стали буденним явищем серед мексиканців.

Переповнення стану може бути викликано не тільки відсутністю чи формальним проведенням адвокатського іспиту, але й підвищеним демографічним навантаженням, непропорційно великою кількістю випускників-правників, штучними обмеженнями територіальної сфери професійної діяльності тощо. Сукупність останніх чинників стали причинами надмірного переповнення адвокатури Галичини[3] в

[1] Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – P. 34.

[2] Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – P. 28.

[3] Волошин М. Реформа права про устрій адвокатури / М. Волошин //

Іванцький С.О.

період польської окупації в 20-30-ті роки минулого століття. Приблизно в той же час від наслідків цього явища потерпали адвокати Німеччини, асоціація яких відповіла на депресію вигнанням єврейських адвокатів, а також адвокатів молодшого й старшого віку, соціалістів та комуністів.

В 50-ті роки XX ст. німецькі професійні асоціації адвокатів провели кампанію з інформування громадськості (роздача листівок тощо) в межах якої було перебільшено проблему переповнення й низьких доходів адвокатів, що призвело до 69-відсоткового зниження кількості бажаючих стати адвокатом.

В 1983 році німецька Anwaltswerein інформувала громадян про «повінь anwalte» (Anwaltsschwemme), випускаючи брошюри, що попереджають випускників шкіл проти вивчення юриспруденції.

Повертаючись до організації доступу до адвокатської професії, слід звернути увагу на іншу крайність – надмірну суворість екзаменаційних та суміжних вимог. Її негативним наслідком є поширення явища, яке у вітчизняній історії отримало назву нелегальна[2], підпільна (безпатентна)[3] чи вулична[4] адвокатура. У різних країнах світу представників

Життя і право. – 1935. – Ч. 1. – С. 35.

[1] Abel R.L. Lawyers in the Civil law world / R.L. Abel / Lawyers in society: the Civil law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 2. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 33-35.

[2] Гессен И.В. История русской адвокатуры / И.В. Гессен. – Т. 1 Адвокатура, общество и государство. – М.: типография «Земля», 1914. – С. XIII.

[3] К.И.Д. Беспатентная адвокатура / К.И.Д. // Киевлянин. – 1881. – № 11. – С. 4; В Волынской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 4. – С. 112; Общее собрание Харьковской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 2. – С. 54; В Екатеринославской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 22. – С. 757.

[4] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С. 353.

Іванцьків С.О.

ції сфери сьогодні називають «бамбукові адвокати»[1], «койоти»[2] тощо. Часто не маючи вищої юридичної освіти й не підкоряючись етичним вимогам, «бамбукові адвокати» намагаються задовольнити потреби найбіднішого населення, проте якість такої допомоги є дуже низькою. Співпраця із ними супроводжується наданням клієнту нездійсненних обіцянок вирішити проблему за допомогою хабарів й постійними обманами, розчарування від яких кидає тінь на адвокатуру.

В Україні кваліфікаційний іспит особи, яка виявила бажання стати адвокатом, проводиться кваліфікаційною палатою КДКА й полягає у виявленні теоретичних знань (у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики) та рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону.

Згідно Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженого РАУ від 17 грудня 2013 року № 270 (із змін.) кваліфікаційний іспит складається з двох частин: письмового та усного іспиту, які складаються окремо. Для кожного з цих етапів формуються та використовуються окремі екзаменаційні білети.

Письмовий іспит полягає у вирішенні трьох завдань із різних галузей права шляхом написання процесуальних документів, а також у підготовці письмового висновку щодо правової позиції та тактики захисту або надання іншої правової допомоги за фабулою наданої справи.

[1] Luckham R. The political economy of the legal professions: towards a framework for comparison / R. Luckham / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 289.

[2] Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – P. 48.

Іванцьків С.О.

У випадку успішного складення письмового іспиту особа допускається до усного іспиту, що включає надання відповідей на 15 питань, зазначених в екзаменаційному білеті.

Аналіз практики проведення іспитів[1] засвідчує її кардинальну відмінність у різних КДКА, відсутність єдності. В одних регіонах іспит стабільно складає лише половина претендентів, в інших – усі поголівно (100%). Очевидно, що суб'єктивна складова залишається вагомим чинником успішності складання екзамену.

Колишніми очільниками КДКА визнається, що процес складання іспитів певною мірою девальвовано[2]. Непоодинокими є посилання на корупцію під час іспитів[3] до адвокатури

На цьому тлі пропозиції окремих вітчизняних адвокатів[4] щодо запровадження анонімного тестування теоретичних знань кандидатів – подібно до суддівських тестів – заслуговують на підтримку.

Аналогія із суддями, як убачається, не випадкова. У законодавстві багатьох європейських країн (Естонія,

---

[1] Статистична звітність КДКА регіонів за 2014 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/2014-ststystychna-zvitnist-kdka.pdf; Статистична звітність КДКА регіонів за 2015 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2016-02-29.kdka.2015.pdf.

[2] Сафулько С. Інтерв'ю / С. Сафулько // Український адвокат. – 2009. – № 3. – С. 13.

[3] Сильна адвокатура: якою її бачать правники // Вісник Асоціації правників України. – 2015. – № 3. – С. 4; Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Більше не буде адвокатів, які могли б сказати, що вони начебто купили своє посвідчення» / В. Загарія // Закон і бізнес. – 2012. – № 50. – С. 4; Родюк А. Розмиті рамки адвокатської таємниці / А. Родюк // Юридична газета online. – 2016. – 7 липня. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://yur-gazeta.com/golovna/rozmiti-ramki-advokatskoy-taemnici.html.

[4] Рецепт побудови сильної адвокатури від Вадима Беляневича // Вісник Асоціації правників України. – 2015. – № 3. – С. 9; Гончар И. Отправиться в допуск / И. Гончар // Юридическая практика. – 2016. – № 23. – С. 8.

Іваницький С.О.

Німеччина, Грузія, Чехія тощо) однією з вимог для набуття статусу адвоката передбачено отримання кваліфікації, що є необхідною для заняття посади судді. У Німеччині за результатами другого державного іспиту претенденти можуть працювати в суді, адвокатурі, прокуратурі чи на інших посадах державної служби. У Грузії суддівський іспит розглядається як еквівалентний адвокатському, а в Чехії до останнього прирівнюється також юстиційний, прокурорський та нотаріальний екзамени.

Іншим аспектом формування кадрового складу адвокатури є те, що нерідко до її лав вступають особи, які мають за плечима значний досвід професійної юридичної діяльності. Суддя чи слідчий із десятирічним стажем може володіти навіть вищим загальноюридичним рівнем підготовки, ніж адвокати-члени екзаменаційної комісії або керівники стажування. Тож хто в кого досвід перейматиме, напевно, запитуватимуть представники цієї категорії здобувачів адвокатського звання. Очевидно, що їх потенціал є непорівнянним із знаннями осіб, які мають два роки практики й пройшли піврічне стажування в адвоката або рік відпрацювали у нього помічником. Тому для них, з нашої точки зору, має бути встановлений спрощений порядок доступу в професію.

Аналіз досвіду інших країн показує, що за кордоном (Франція, Польща, Литва, Румунія, Пакистан, Молдова та ін.) існує практика звільнення від адвокатського екзамену та/або стажування юристів, які вочевидь мають достатній рівень загальноюридичної підготовки. Як правило, такі пільги мають особи, які є докторами юридичних наук або працювали суддею, прокурором, нотаріусом тощо не менше 5-ти років, при цьому в Литві[1]

[1] Lietuvos Respublikos Advokatūros Istatymas № IX-2066, 18.03.2004 // Valstybės žinios. – 2004. – № 50-1632.

Іванцівський С.О.

такий строк становить 7 років, у Румунії[1] та Молдові[2] – 10 років.

Вказані особи безумовно мають необхідний рівень загальноюридичної підготовки, проте не володіють достатньою мірою спеціальними адвокатськими навичками, недостатньою мірою усвідомлюють засади адвокатської етики. Якщо людина півжиття працювала прокурором, у неї сформувалися певні стереотипи мислення й поведінки, які важко відразу змінити. Допомогти в цьому їй може спеціалізоване навчання й зменшений строк стажування. З огляду на викладене, пропонується звільнити від проходження кваліфікаційного іспиту осіб, які є докторами юридичних наук або працювали суддею, прокурором, слідчим, юрисконсультом не менше 7-ми років, встановивши для них 3-місячний строк стажування й обов'язок пройти курс спеціалізованої адвокатської підготовки в установі, акредитованій НААУ.

На відміну від порядку, що існував за законом про адвокатуру 1992 року, коли один орган (КДКА) приймав іспит і видавав адвокатське свідоцтво, за Законом 2012 року ці повноваження розподілено між двома органами адвокатського самоврядування. КДКА видає свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, на підставі якого після успішного проходження стажування рада адвокатів регіону видає свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Відповідальність за якість добору майбутніх адвокатів, отже, розподілено між декількома структурами, кожна з яких певним чином контролює, стримує іншу.

Іванідський С.О.

---

[1] Law for the organization and practice of the lawyer's profession: adopted by the Parliament of Romania 7 June 1995 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccbe.eu/index.php?id=106&L=0.

[2] Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010. – № 159. – art. 582.

Відродження інституту стажування в Україні стало логічним кроком на шляху зміцнення спеціальної підготовки здобувачів адвокатського статусу. Згідно Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 25 вересня 2015 року № 114, стажуванням є діяльність із формування і закріплення на практиці професійних знань, умінь і навичок, отриманих у результаті теоретичної підготовки особи, яка одержала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, щодо її готовності самостійно здійснювати адвокатську діяльність з метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Стажування здійснюється протягом шести місяців і обчислюються шляхом сумарного обліку робочого часу стажиста на виконання програми та плану стажування, який має становити не менше 550 годин.

Порівнюючи статус стажиста і помічника адвоката, слід вказати, що спільними для обох посад є обов'язковість повної вищої юридичної освіти та необхідність дотримання заборони займатися діяльністю, несумісною з діяльністю адвоката. На відміну від стажиста адвоката, який повинен мати стаж роботи в галузі права не менше двох років і скласти кваліфікаційний іспит з метою допуску до стажування та отримання після його успішного проходження Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, для помічника адвоката закон подібних вимог не встановлює.

Аналіз української моделі стажування показує, що в ній поєднано систему особистого й станового патронату, що вбачається раціональним. Із власного історичного досвіду відомо, що інститут особистого патронату супроводжує проблема фіктивних стажерів[1], коли особи формаль-

[1] Тальберг В. Желательная организация присяжной адвокатуры / В.

Іванцівкий С.О.

но приписані до керівника стажування, проте реальної підготовчої роботи із ними не проводиться. Вказане явище дотепер існує в адвокатурі.

Іншими труднощами особистого патронату, що спостерігаються в більшості країн світу, є складність віднайти адвоката, який погодиться стажувати молодого правника. Кількість претендентів в основному перевищує число адвокатів, які готові поділитися досвідом. Частина адвокатів не бажає вирощувати собі конкурентів, погоджуючись зробити винятки лише для родичів чи знайомих. Навіть в Англії система стажування баристерів донедавна характеризувалася як «скандальна», демонструючи всі найгірші аспекти обмеження доступу до джентльменського клубу виключенням «чорношкірих, азіатів та недостатнім представництвом жінок»[1].

Повноваження ради адвокатів регіону щодо забезпечення здійснення станового патронату передбачені п.п. 2.2, 3.1, 5.9, 7.7, 9.1, 10.1-10.2, 11.3, 11.6 Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 25 вересня 2015 року № 114. Дослідження практики показує, що органи самоврядування користуються наданими їм можливостями, випадки незатвердження поточних (проміжних) звітів стажистів[2] й ухвалення рішень про

Іванцьків С.О.

Тальберг // Киевлянин. – 1880. – № 153. – С. 1; Винавер М. Очерки об адвокатуре / М. Винавер. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1902. – С. 68, 73; Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С. 347.

[1] Abel R.L. English lawyers between market and state: the politics of professionalism / R.L. Abel. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – P. 48.

[2] Витяг з Протоколу № 22 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 04 серпня 2015 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://advokatrada.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/Витяг-з-протоколу-№22.pdf&hl=uk.

продовження стажування[1] не є поодинокими, отже робота проводиться не формально.

Предметом постійних дискусій є питання щодо строку стажування. У різних державах світу він становить півроку (Україна), один (Кіпр), півтора (Греція, Молдова), два (Румунія), три роки (Нідерланди, Данія, Польща, Естонія).

В Україні піврічному терміну стажування передує 2-річна практика роботи в галузі права, тому загальний термін опанування претендентом практичних аспектів права вбачається достатнім. У межах загального строку можливо зміщення акцентів у бік спеціальної адвокатської підготовки.

В цьому контексті не можна погодитися із приписами, що містяться в ст. 6 законопроекту № 1794 від 19.01.2015 р.[2], де зафіксовано, що адвокатом може бути фізична особа, яка має стаж роботи в галузі права не менше п'яти років, з яких три роки на посаді помічника адвоката. З урахуванням збільшеного до 2-х років терміну стажування (ст. 10) виходить, що після 5(6)-ти річного навчання в університеті й отримання диплому магістра претендент на здобуття

Іванцевич С. О.

[1] Протокол № 29 засідання Ради адвокатів міста Києва від 26 лютого 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік; Протокол № 31 засідання Ради адвокатів міста Києва від 30 березня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік; Протокол № 2 засідання Ради адвокатів Хмельницької області від 10 лютого 2016 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://kmrada-unba.org/wp-content/uploads/2016/02/Витяг-Протокол-№-2-від-10.02.16р..pdf; Витяг з Протоколу № 18 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 13 травня 2015 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://advo katrada.org. ua/wp-content/uploads/2015/11/Витяг_з_протоколу_18.pdf&hl=uk.

[2] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування органів адвокатського самоврядування) № 1794 від 19.01.2015 р. (внесений народним депутатом Лапіним І.О.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53631&pf354 01=325593.

адвокатського звання повинен ще мінімум 7 років (загалом близько 13 років) йти до омріяного статусу. Така суворість навряд чи є виправданою, оскільки може спричинити закриття доступу до професії частині здібних кандидатів.

Реалізація цих пропозицій означатиме повернення до негативної практики, що існувала в Галичині під час перебування під австрійською владою, коли строк стажування складав 7 років. Пізніше, в період польського панування задля зменшення кількості адвокатів Львівська Адвокатська рада виступила за збільшення строку аплікантури до 10 років[1] (!). Перспектива пів-життя чекати можливості розпочати самостійну адвокатську практику змушувала чимало добре підготовлених аплікантів залишати юриспруденцію.

Наступне гостре питання – розмір внеску за проходження стажування. Спочатку в Положенні про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженому рішенням РАУ № 81 від 16 лютого 2013 року зі змінами, затвердженими Рішенням РАУ № 124 від 01 червня 2013 року[2], було передбачено, що цей розмір становить 20 мінімальних заробітних плат. Вказана кількісна пропорція викликала досить бурхливу реакцію юридичної спільноти, під тиском якої РАУ була змушена скасувати відповідний припис, дозволивши радам адвокатів регіону на власний розсуд врегульовувати цей аспект.

Іванцький С.О.

---

[1] Волошин М. Реформа права про устрій адвокатури / М. Волошин // Життя і право. – 1935. – Ч. 1. – С. 39.

[2] Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю: затверджено рішенням Ради адвокатів України № 81 від 16 лютого 2013 року зі змінами, затвердженими Рішенням Ради адвокатів України № 124 від 01 червня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.odessa.ua/wp-content/uploads/2013/06/Положення-для-сайту-2221.pdf.

Попри привабливість безоплатного стажування, зрозуміло, що адвокат витрачає свої зусилля, час й нерви на підготовку стажера, тому вправі розраховувати на матеріальну компенсацію за проведену виховну роботу. Очевидно й те, що мова повинна йти про розумну винагороду.

В процесі дискусії щодо її розміру Голова АПУ Д. Бугай небезпідставно звертає увагу, що сума в розмірі 20 мінімальних зарплат може виявитися непідйомною для молодих колег й значно ускладнити доступ до професії[1]. Опонуючи такій позиції, керівники органів самоврядування часто посилаються на можливість набути стаж як помічник адвоката, а також акцентують увагу на тому, що гроші платять не адвокати, а треті особи (стажери), які можуть й не отримати адвокатський статус. Між тим, в умовах економічної кризи й різкого зниження кількості клієнтів адвокати неохоче офіційно працевлаштовують до себе нових помічників. Якщо ж керуватися логікою другого аргументу, то стажера можна «обдерти до нитки», але наприкінці стажування сказати: ласкаво просимо, друже, до адвокатської родини. Щоправда, за таких умов у новоприбулого адвоката може залишитися не розвинутим почуття професійного братерства.

Аналіз практики[2] засвідчує, що стажисти досить часто звертаються з клопотанням про розстрочку сплати внеску

Іванцький С.О.

[1] Кім Ю. Платити чи не платити? Чому норма про стажування стала найбільш обговорюваною в адвокатському середовищі / Ю. Кім // Закон і бізнес. – 2013. – № 28. – С. 12.

[2] Протокол № 14 засідання Ради адвокатів Київської області від 29 травня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-14-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti; Протокол № 10 засідання Ради адвокатів Київської області від 19 грудня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ra dako.com.ua/content/protokol-no-10-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti; Протокол № 30 засідання Ради адвокатів Київської області від 24 грудня 2015 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-30-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti; Журнал

за проходження стажування, а деякі[1] з них навіть змушені відмовитися від стажування через відсутність коштів.

В регіонах склалося розмаїття підходів щодо оплати стажування. Так, внесок за проходження стажування в Рівненській[2] області становить 5 мінімальних зарплат, у Львівській[3] та Чернігівській[4] областях – 10, Хмельницькій[5] – 12, Київській[6] – 15 мінімальних зарплат.

реєстрації рішень Ради адвокатів Хмельницької області за 2013-2014 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://kmrada-unba.org/wp-content/uploads/2015/ 11/Журнал-реєстрації-рішень-14.01.2015.pdf.

[1] Протокол № 31 засідання Ради адвокатів міста Києва від 30 березня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік; Протокол № 32 засідання Ради адвокатів міста Києва від 16 квітня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік; Протокол № 34 засідання Ради адвокатів міста Києва від 11 червня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.

[2] Порядок сплати внеску за проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю: затверджено Рішенням Ради адвокатів Рівненської області № 2/1 від 03.03.2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://raro.org.ua/sites/default/files/document/poryadok_splaty_vnesku _za_prohodzhe nnya_ stazhuvannya.pdf.

[3] Рішення Ради адвокатів Львівської області про встановлення розміру внеску на забезпечення заходів з проходження стажування (протокол № 42 від 30.10.2015 р.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.lviv.ua/uk/stazhuvannja-pidvischennja-kvalifikaciji.html.

[4] Протокол № 26 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 07 листопада 2015 р. // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2015 рік.

[5] Звіт Ради адвокатів Хмельницької області за період з 19 грудня 2013 р. по 10 листопада 2014 р.: затверджено конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік.

[6] Порядок сплати внеску на проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (нова редакція): затверджено Рішенням Ради адвокатів Київської області № 32 від 26.02.2016 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/sites/default/files/docs/poryadok_splati _vnesku_na_prohodzhennya_ stazhuvannya_vid_26.02.2016_roku.pdf.

Вознецький О.О.

Згідно змін до профільного закону, що були внесені наприкінці 2016 року, розмір внеску за проходження стажування не може перевищувати трьох мінімальних заробітних плат.

Аналіз фінансової звітності рад адвокатів регіонів за 2015 рік[7] показав, що в кожній п'ятій області грошові надходження за стажування перевищили суму від щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, тобто стали основним джерелом доходів. Отже, основний обсяг бюджету почали формувати не адвокати, а стажери, які «утримують» адвокатський будинок. Так, у Сумській області надходження від стажерів становили 60 % бюджету доходів, Черкаській області – 53 %, Кіровоградській – 53 %, Волинській – 52 %, Івано-Франківській – 52 %. При цьому гонорари керівникам стажування за роботу із стажерами перераховувалися далеко не в усіх областях. Часто значна частина коштів витрачалася на загальні потреби РАР.

На нашу думку, така структура фінансових надходжень характеризує не зовсім правильні фіскальні

[7] Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Черкаської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2512.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Сумської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads /news/financial-statements/2015/2012.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Кіровоградської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1312.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Івано-франківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1112.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Волинської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0512.pdf.

Іваницький С.О.

пріоритети РАР. Розмір внеску за проходження стажування може бути важелем обмеження доступу до професії та/або швидкого наповнення бюджету, тому з метою зменшення впливу дискреційної складової оптимальним вбачається застосування досвіду польського законодавця[1], який передбачив, що розмір оплати за стажування не може бути вищим від розміру шестикратної мінімальної зарплати.

Важливо при цьому відійти від несправедливої практики окремих РАР, де вся сума внеску витрачалася радою адвокатів, а керівник стажування, який безпосередньо передавав досвід стажеру, майже нічого не отримував. Для цього в законі слід закріпити припис, згідно якого 90 % суми внеску, що поступила за проходження стажування на рахунок органу адвокатського самоврядування, останній перераховує адвокату-керівнику стажування.

Важливою складовою забезпечення професійної компетентності є підвищення кваліфікації. Модернізація технологічної та правової сфери сьогодні відбувається настільки швидкими темпами, що ефективно користуватися «багажом» отриманих в університеті знань можна лише декілька років після його завершення. Швидке устарівання раніше накопичених обсягів інформації підкреслює безпорадність ідеї «завершеної, кінцевої освіти» перед викликами часу. На зміну їй приходить концепція безперервного навчання протягом усього життя, що дозволяє адаптуватися людині до мінливих умов зовнішнього середовища.

В західних суспільствах концепція безперервної освіти як «навчання протягом життя» (lifelong learning) й «навчання шириною в життя» (lifewide learning) набуває універсального значення.

---

[1] Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 24.

Іванцький С.О.

У Висновку Ради ЄС від 12.05.2009 р. стратегічною метою № 1, що підлягає виконанню до 2020 року, визначено перетворення «lifelong learning» на реальність[1]. Нова освітня парадигма узгоджується із ідеями «продовжуваної освіти» (continuing education[2]) та «продовжуваної підготовки» (continuing training[3]), що тривалий час просуваються на рівні CCBE.

Вказані настанови є особливо актуальними для України, де протягом останніх років змінилися світоглядні підходи до вирішення політико-правових питань, відбулося значне оновлення законодавства. Російська військова агресія змусила декілька мільйонів українців, серед яких чимало адвокатів, стати вимушеними переселенцями. Для багатьох з них інститут безперервної освіти (поглиблення спеціалізації, перепідготовка тощо) вийшов на перший план як інструмент забезпечення конкурентноздатності в нових умовах й подолання кризових ситуацій.

З огляду на викладене, використання в Законі терміну «підвищення кваліфікації» не повинно призводити до обмежувального тлумачення цього процесу як періодичного виконання формальних вимог компетентності, відповідність яким має розглядатися лише як один із елементів більш широкої програми безперервної освіти.

В більшості європейських країн continuing training виступає не добровільною, а обов'язковою вимогою до адвокатів. Така практика є цілком слушною, оскільки специфіка адвокатської діяльності пов'язана з вирішенням складних, комплексних проблем в умовах обмеженої інформації, суперечливих

[1] Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020') // Official Journal of the European Union. – 2009. – may 28. – P. 3.

[2] CCBE Recommendations on continuing training. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 3.

[3] CCBE Resolution on continuing legal education. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 3.

Іванцівський С.О.

вимог та непередбачуваних обставин. Щоб вижити в правових «джунглях» й ефективно захистити права знедолених, адвокат мусить підтримувати власну професійну «боєздатність» шляхом постійного фахового зростання й самовдосконалення.

З цією метою при регіональних органах адвокатського самоврядування функціонують школи адвокатської майстерності (Харківська, Вінницька, Одеська, Херсонська обл.), центр стажування та підвищення кваліфікації (м. Київ), використовуються різноманітні форми і заходи підвищення кваліфікації. В Академії адвокатури України створено спеціалізовані кафедри, діє Інститут підвищення кваліфікації. До структури останнього входить Вища школа адвокатури, в складі якої функціонують Школа адвокатської підготовки, Школа адвоката-захисника, Школа міжнародного захисту прав людини, Школа молодого адвоката.

Пунктом 10 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженого рішенням РАУ від 16 лютого 2013 року № 85 (зі змін. та доп., затвердженими рішенням РАУ від 26 лютого 2016 р. № 67) передбачено досить широкий перелік видів підвищення кваліфікації адвокатів. З огляду на масштаби країни та значну кількість адвокатів, потребує врахування японський досвід дистанційного навчання. Тільки для членів JFBA на сайті організації накопичено більше 200 відеолекцій з актуальних проблем правозастосування, з якими адвокати можуть ознайомитися через навчальний модуль веб-порталу[1].

Як свідчать результати всеукраїнського опитування адвокатів, 96 % респондентів погоджуються, що адвокати повинні проходити спільні навчання із суддями, 95 % – із прокурорами, за умови, що тематика цих програм буде можливою до застосування в цьому форматі навчання. Важливими темами для навчання суддів та прокурорів, на думку адвокатів, мають бути питання змагальності сторін та

[1] Japan Federation of Bar Assosiation. – Tokyo: JFBA, 2014. – P. 30.

Іванцівкий С.О.

забезпечення рівності між стороною обвинувачення та захисту[1]. Очевидно, що такі заняття сприятимуть виробленню спільного бачення змісту юридичних стандартів й вирішення колізійних питань, а отже формуванню єдиної правозастосовної практики.

Дослідження практики підвищення кваліфікації адвокатів показує, що в окремих регіонах цьому питанню приділяється недостатньо уваги. Аналіз фінансової звітності за 2015 рік[2] засвідчив, що в Черкаській області радою

[1] Пріоритетні напрями реформування кримінальної юстиції України: бачення адвокатів: результати всеукраїнського опитування адвокатів / Проведено в межах проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» за підтримки НААУ, ААУ, Координаційного центру з надання правової допомоги, ГО «Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу». – К., 2014. – С. 15-16.

[2] Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Київської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1212.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Черкаської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2512.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Сумської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads /news/financial-statements/2015/2012.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Івано-франківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1112.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Дніпропетровської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0612.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Волинської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0512.pdf; Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів м. Києва [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0212.pdf.

Іванцівський С.О.

адвокатів регіону було витрачено на ці цілі 2560 грн., у Волинській області – 3591 грн., Івано-Франківській – 4200 грн., Чернігівській – 4545 грн., Сумській – 5502 грн. Про яке професійне зростання адвокатів області може йти мова, коли на це виділено 2560 грн.?

Натомість в інших регіонах спостерігається більш конструктивний підхід. В Одеській області на підвищення кваліфікації витрачено – 56 745 грн., Дніпропетровській області – 86 922 грн., Київській області – 206 321 грн., місті Києві – 1 120 048 грн. І справа тут не стільки в різних фінансових можливостях регіонів, скільки в усвідомленні важливості підтримання високого фахового рівня представників адвокатської корпорації.

Іваницький С.О.

3.3 Принцип конфіденційності

Конфіденційність є необхідною умовою встановлення довіри, забезпечення відвертості й щирості клієнта у відносинах із адвокатом. За відсутності цих важливих комунікаційних елементів довіритель схильний розповісти лише півправди або переважно обмежитися мовчанням. Необхідність отримання повної та достовірної інформації від клієнта пов'язана із тим, що ефективне вирішення адвокатом питань права напряму залежить від належного повідомлення довірителем питань факту. Якщо останній свідомо або через легковажність утаїв від оборонця своїх прав ті чи інші фактичні дані, реальну вагомість яких знає лише адвокат, то й очікувати якісної правової допомоги навряд чи можна. Адже в основу юридичної консультації буде покладено фрагментарну інформацію, фактичну помилку чи інші ненадійні джерела.

Конфіденційність є «вічним питанням» адвокатури, для характеристики якого в різних державах також використовуються категорії адвокатської (професійної) таємниці та професійної юридичної привілегії («legal professional privelege», «attorney-client privilege»).

CCBE звертає увагу про перебування конфіденційності під загрозою, оскільки електронна пошта, телефонні дзвінки та хмарні сховища контролюються спецслужбами[1]. Вітчизняна практика[2] засвідчує більш брутальні порушення таємниці взаємин адвоката й клієнта, у зв'язку з чим слід погодитися із С.Р. Мартіном стосовно того, що

[1] CCBE Annual report 2014. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2014. – P. 4.

[2] Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні. 2013-2016 р. – К.: НААУ, 2016. – С. 13-18.

Іваницький С.О.

вказана проблематика завжди буде спірною[1], тому її аналіз розпочнемо із з'ясування стандартів, що отримали визнання в більшості країн світу.

В Основних принципах щодо ролі адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинів та поводження із правопорушниками в серпні 1990 р., підкреслюється, що усім заарештованим, затриманим чи поміщеним до в'язниці особам надаються належні можливості, час і умови для відвідування адвокатом, відносин і консультацій з ним без затримки, втручання чи цензури й з дотриманням повної конфіденційності. Такі консультації можуть проводитися в присутності посадових осіб з підтримання правопорядку, але без можливості бути почутим ними. Уряди визнають і забезпечують конфіденційний характер будь-яких відносин і консультацій між адвокатами та їх клієнтами в межах цих професійних відносин[2].

У Зводі принципів захисту усіх осіб, які піддаються в будь-якій формі затриманню чи ув'язненню, схваленому резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року, зафіксовано, що право затриманої чи ув'язненої особи на відвідування адвокатом, консультації та зв'язок із ним, без зволікання чи цензури й в умовах повної конфіденційності, не може бути тимчасово скасовано чи обмежено, окрім виняткових обставин, що визначаються законом чи встановленими згідно закону правилами, коли, на думку судового чи іншого органу, це необхідно для підтримання безпеки й порядку[3].

Іванцький С.О.

---

[1] Martyne S.R. In defense of client-lawyer confidentiality ... and its exceptions / S.R. Martyne // Nebraska Law Review. – 2003. –Vol. 81. – № 4. – P. 1349.

[2] Basic Principles on the role of lawyers: adopted by the Eighth United Nations Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders (Havana, Cuba 27 August to 7 September 1990) / International Principles on the independence and accountability of judges, lawyers and prosecutors. – Geneva: International comission of jurists, 2007. – P. 87-88.

[3] Body of Principles for the protection of all persons under any form of detention

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» від 20 грудня 2012 року, наголошується на необхідності забезпечення заарештованому зустрічі з адвокатом чи юрисконсультом відразу після їх арешту в умовах повної конфіденційності й гарантування конфіденційності таких контактів у майбутньому[1].

У Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам-членам про свободу здійснення професії адвоката, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р., зазначається про те, що адвокати повинні мати можливість проводити консультації в умовах конфіденційності й представляти своїх клієнтів згідно встановлених професійних стандартів. Адвокати повинні зберігати професійну таємницю згідно національних законів, правил і професійних стандартів. Будь-яке розголошення такої таємниці без згоди клієнта повинно каратися відповідними санкціями[2].

У Загальних принципах правової професії, прийнятих Міжнародною асоціацією юристів 20 вересня 2006 року, зазначається про принцип «конфіденційності/

Іванцький С.О.

---

or imprisonment: adopted by the Resolution 43/173 of United Nations General Assembly 9 December 1988 / Compendium of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2006. – P. 36.

[1] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 14.

[2] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 6-8.

професійної таємниці». Правник завжди повинен зберігати конфіденційність і йому повинна бути надана можливість захищати її щодо поточних справ чи колишніх клієнтів, якщо інше не вимагається чи не дозволено законом, або, якщо це дозволено, рішенням клієнта[1].

Серед принципів, передбачених Хартією основоположних принципів європейської правової професії, прийнятою Радою адвокатур та правових товариств Європи (CCBE) 24 листопада 2006 р., зазначається право і обов'язок адвоката дотримуватися конфіденційності щодо справ клієнтів та поважати професійну таємницю[2].

У Кодексі поведінки європейських адвокатів, прийнятому Радою адвокатур та правових товариств Європи (CCBE) в жовтні 1988 р., вказується, що без упевненості в конфіденційності не може бути довіри. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката. Обов'язок адвоката дотримуватися конфіденційності рівною мірою служить як інтересу відправлення правосуддя, так й інтересу клієнта. На обов'язок додержання конфіденційності не поширюється дія строку давності. Адвокат зобов'язаний вимагати додержання тих самих обов'язків конфіденційності від помічників чи будь-яких інших осіб, які беруть участь у наданні послуг клієнту[3].

Іванцький С.О.

[1] General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. – London: International Bar Association, 2013. – P. 2.

[2] Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 5.

[3] Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 15.

Аналіз положень наведених документів показує, що підвалинами механізму нерозголошення відомостей, отриманих адвокатом в процесі професійної діяльності, є інститути конфіденційності та адвокатської таємниці. Вказані явища визначаються через такі категорії, як «право», «обов'язок», «принцип», «привілегія» тощо.

Чіткої межі між конфіденційністю та адвокатською таємницею в текстах міжнародно–правових актів не проводиться й нерідко ці поняття розглядаються як однопорядкові, взаємозамінні. У Загальних принципах правової професії, прийнятих Міжнародною асоціацією юристів 20 вересня 2006 року, відповідний принцип має двоелементну назву «конфіденційність/професійна таємниця». Схожий підхід[1] сформовано й в інших міжнародних актах.

У коментарі до Хартії основоположних принципів європейської правової професії CCBE підкреслює, що принцип b) Хартії охоплює три взаємопов'язані поняття – професійну юридичну привілегію, конфіденційність та професійну таємницю[2]. У теорії питання нерозголошення відомостей, що отримані адвокатом від клієнта в процесі професійної діяльності, досліджується через призму принципу конфіденційності[3], принципу

Іванищук С.О.

[1] Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 5.

[2] A commentary on the Charter of core principles of the European legal profession / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 9.

[3] Fischell D.R. Lawyers and confidentiality / D.R. Fischell // The University of Chicago Law Review. – 1998. –Vol. 65. – № 1. – P. 1; Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні / І.В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2004. – С. 49.

адвокатської таємниці[1] або відразу двох принципів[2], що наведені.

Сформоване на рівні міжнародних стандартів багатовимірне трактування довірчої природи взаємин адвоката й клієнта отримало розвиток у національному законодавстві (ст.ст. 4, 11, 21-23, 28, 32, 40 Закону, ст.ст. 46-47, 54, 65, 224, 258 КПК України, ст. 51 ЦПК України та ін.) й приписах органів адвокатського самоврядування.

Окрім профільної нормативної бази, збереження відомостей про довірителя здійснюється із врахуванням інформаційного законодавства. Згідно Закону України «Про інформацію» за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Остання утворюється конфіденційною, таємною та службовою інформацією. Своєю чергою, конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень.

В Законах України «Про інформацію» й «Про захист персональних даних» словосполучення «інформація про фізичну особу» і «персональні дані» розглядаються як синонімічні та трактуються як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована[3].

---

[1] Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: дис … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Логінова Світлана Миколаївна. – К., 2002. – С. 66; Сафулько С. Дзвін по адвокатурі / С. Сафулько // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 2-3. – С. 126.

[2] Commentary on IBA International principles on conduct for the legal profession: adopted by the IBA at the Warsaw council meeting 28 May 2011 / IBA International principles on conduct for the legal profession. – London: IBA, 2011. – P. 21.

[3] Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650; Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI від 1 червня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

Іванцівський С.О.

Статтею 11 Закону України «Про інформацію» до конфіденційної інформації про фізичну особу віднесено, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адресу, дату і місце народження. Окрім наведених даних, у Рішенні Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 року (справа К.Г. Устименка) до переліку конфіденційної інформації включено майновий стан та інші персональні дані[1].

Згідно ч. 3 ст. 10 Закону України «Про захист персональних даних» використання персональних даних працівниками суб'єктів відносин, пов'язаних з персональними даними, повинно здійснюватися лише відповідно до їхніх професійних чи службових або трудових обов'язків. Ці працівники зобов'язані не допускати розголошення в будь-який спосіб персональних даних, які їм було довірено або які стали відомі в зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків, крім випадків, передбачених законом.

Зазначаючи про існування принципу конфіденційності (ст.ст. 4, 11 Закону, ст.ст. 10, 22 Правил адвокатської етики), вітчизняний законодавець й корпоративний нормотворець, тим не менше, частіше оперують поняттям адвокатської таємниці. Такий підхід є не випадковим. Системний аналіз Закону, а також суміжних нормативно-правових актів дозволяє дійти висновку, що адвокатська таємниця не тільки виступає фундаментом, але й утворює основний обсяг змісту конфіденційності як принципу адвокатури.

Між тим, одні й ті ж відомості можуть належати до різних видів інформації з обмеженим доступом. З огляду на це принцип конфіденційності за своїми межами повинен

[1] Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 року у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) // Вісник Конституційного Суду України. – 1997. – № 2. – С. 34.

Іванський С.О.

розглядатися як ширша категорія, ніж інститут адвокатської таємниці. Вони співвідносяться між собою як загальне й окреме, що можна побачити на прикладі ст.ст. 4, 11, 21 Закону. Останньою нормою встановлено заборону адвокату без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю. У цій же статті на адвоката покладено обов'язок забезпечити захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних.

Аналогічні приписи закріплені в ч. 2 ст. 22 Закону, яка уточнює, що у випадку втрати відповідними матеріалами статусу адвокатської таємниці (за письмовою заявою клієнта) інформація або документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних. Таким чином, окрім збереження адвокатської таємниці, адвокат повинен здійснити захист інших відомостей, що можуть не охоплюватися поняттям адвокатської таємниці (персональні дані, інформація про фізичну особу тощо), тобто забезпечити конфіденційність у взаєминах із широким колом осіб, лише частина з яких виступає його клієнтами.

В галузі кримінального провадження відмінність між конфіденційністю та адвокатською таємницею проглядається більш рельєфно. Адвокат може бути допитаний як свідок з приводу наявної в нього конфіденційної інформації. Натомість для допиту його як свідка стосовно відомостей, які становлять адвокатську таємницю, встановлено заборону (ч. 2 ст. 65 КПК України), що має вузький перелік виключень.

Конфіденційність як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, що визначають механізм дотримання адвокатської таємниці, захисту персональних даних особи та інших видів інформації з обмеженим доступом у

Ванцький С.О.

процесі здійснення адвокатської діяльності, а також кваліфікаційного, дисциплінарного та інших видів проваджень у системі органів адвокатського самоврядування.

На відміну від багатьох інших принципів адвокатури, принцип конфіденційності поширюється на ширше коло суб'єктів, охоплюючи не тільки адвокатів, але й помічників адвоката, стажистів адвоката, осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, а також осіб, стосовно яких припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю.

У ч. 1 ст. 22 Закону міститься досить широке визначення адвокатської таємниці як будь-якої інформації, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває в трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

З огляду на приписи ч. 3 ст. 65, ч. 8 ст. 224 КПК України, ст. 397 КК України можна дійти висновку, що адвокатська таємниця є різновидом професійних таємниць, до переліку яких входять таємниця сповіді, лікарська таємниця, таємниця нарадчої кімнати тощо.

Основними змістовними аспектами адвокатської таємниці є:

– таємниця усних, письмових та електронних комунікацій адвоката й клієнта та матеріальних об'єктів їх відображення: а) забезпечення права на конфіденційне побачення адвоката й клієнта, яке у встановлених законом випадках може відбуватися під візуальним контролем

Іванцівський С.О.

уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування (ч. 5 ст. 46 КПК України); б) заборона втручання в приватне спілкування захисника та клієнта в частині здійснення щодо них аудіо-, відеоконтролю особи, арешту, огляду і виїмки кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж або електронних інформаційних систем (ст. 258 КПК України); в) заборона проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності (п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону); г) заборона допиту адвоката як свідка про відомості, які становлять адвокатську таємницю, за виключенням випадків, передбачених законом (п. 2 ч. 1 ст. 23 Закону, ст. 65, ч. 8 ст. 224 КПК України, ст. 51 ЦПК України);

– таємниця будь-якої інформації, що одержана адвокатом у справі клієнта не від нього безпосередньо (від третіх осіб, самостійно);
– посилений імунітет місця (адвокатський офіс, автомобіль тощо) професійної практики (ч. 2 ст. 23 Закону);
– встановлення кримінальної відповідальності для не-адвокатів (ст. 397 КК України) та адвокатів, які винні в порушенні адвокатської таємниці. Законодавством багатьох держав Європи (ст. 145 КК Болгарії, ст. 272 КК Нідерландів, ст. 226-13 КК Франції, ст. 168 КК Литви, ст. 128-1 КК Естонії) встановлено кримінальну відповідальність за розголошення адвокатом конфіденційної інформації про клієнта. В Україні спеціальна норма відсутня, що не виключає притягнення винного адвоката до відповідальності за ст. 182 КК України (порушення недоторканності приватного життя). З огляду на те, що суб'єкт останнього злочину є загальним, доцільно передбачити окремий кримінально-правовий припис за порушення адвокатом професійної таємниці, оскільки такі

Іванишин С.О.

дії вчиняються під час виконання публічних обов'язків й становлять підвищену суспільну небезпеку.

Хоча більшість науковців не піддає сумніву необхідність збереження адвокатської таємниці, частина авторів (І. Бентам, Д.Р. Фісчел, В. Санчов, П.С. Елькінд та інші) відзначає шкідливість цього інституту. В основі позиції радянських правників було переконання, що адвокатура покликана обстоювати лише законні інтереси громадян, а отже вона не може приховувати й мовчазно захищати їх незаконні інтереси[1].

І. Бентам аргументував необхідність скасування юридичної професійної привілегії тим, що вона приховує правду від суду й дозволяє вислизнути особам, які допустили незаконну поведінку[2]. Сучасний дослідник Д.Р. Фісчел наполягає, що вказана привілегія фактично шкодить невинному, оскільки робить більш важким для невинного авторитетно стверджувати, що йому немає чого приховувати[3]. Якщо окремі радянські вчені абсолютизували роль державних інтересів й визначали активну роль адвоката в повідомленні інформації про клієнта уповноваженим органам, то ряд сучасних дослідників намагається поставити на один щабель нерівноцінні блага.

Відсутність впевненості в нерозголошенні особистої інформації може призвести до того, що клієнт нічого не повідомить своєму адвокату, оскільки буде очікувати, що той перетвориться на свідка обвинувачення в його справі, додаткового прокурора.

---

[1] Элькинд П.С. Адвокатская этика / П.С. Элькинд // Советская юстиция. – 1940. – № 4. – С. 19.

[2] Martyne S.R. In defense of client-lawyer confidentiality ... and its exceptions / S.R. Martyne // Nebraska Law Review. – 2003. –Vol. 81. – № 4. – P. 1324.

[3] Fischell D.R. Lawyers and confidentiality / D.R. Fischell // The University of Chicago Law Review. – 1998. –Vol. 65. – № 1. – P. 23.

Іваницький С.О.

Переваги дотримання адвокатської таємниці в більшості випадків перевищують існуючі недоліки. У тих же ситуаціях, коли очевидною є диспропорція захисту відмінних ціннісних орієнтирів, законодавство встановлює виключення з принципу конфіденційності.

З огляду на викладене, в теорії та законодавчій практиці зарубіжних держав сформовано два основні підходи щодо ступеня захисту адвокатської таємниці (конфіденційності, юридичної професійної привілегії або інших іноземних еквівалентів).

Прибічники повного (абсолютного) захисту адвокатської таємниці широко трактують предмет і межі таємниці, наполягаючи на неприпустимості її розголошення за будь-яких обставин, за винятком, хіба що подання інформації до уповноваженого органу з метою запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму.

Близький до абсолютного рівень гарантування адвокатської таємниці забезпечується в Австрії, Іспанії, Литві, Ісландії та інших.

Прихильники обмеженого (відносного) захисту адвокатської таємниці уважають за можливе розкриття інформації, що становить її зміст, на підставі ширшого переліку підстав.

Вже Молло усвідомлював важкість збереження цілковитої недоторканності адвокатської таємниці, допускаючи її обмеження в інтересах суспільного блага, під яким розумів попередження більшого лиха чи шкоди, що може бути спричинена ближньому у випадку не оприлюднення таємниці[1]. А.Л. Ципкін вказував на недоцільність поширення адвокатської таємниці на відомості, які стосуються вчинення клієнтом найтяжчих злочинів проти

[1] Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 69.

Іванищук С.О.

Батьківщини[1]. Власне бачення та пропозиції з цього приводу висловлювалися й іншими правниками[2] України та зарубіжжя.

Тенденція до обмеження професійної таємниці отримала чітке вираження в останні десятиріччя як реакція на глобальний рух до інтеграції зусиль з метою протидії загрозам у вигляді легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму[3] та іншим масштабним викликам.

Не оминули ці процеси й Україну, законодавець якої поклав в основу правової регламентації концепцію обмеженого захисту адвокатської таємниці. Такий підхід заслуговує на підтримку. Аналіз вітчизняного масиву нормативних актів дозволяє виділити три підстави для звільнення адвоката від обов'язку збереження адвокатської таємниці,

---

[1] Цыпкин А.Л. Адвокатская тайна / А.Л. Цыпкин. – Саратов: СГЮИ им. Д.И. Курского, 1947. – С. 21.

[2] Погорецький М.М. Гарантії адвокатської таємниці при провадженні слідчих (розшукових) дій / М.М. Погорецький // Юрист України. – 2014. – № 4. – С. 125-127; Головань І.В. Захист професійної юридичної таємниці згідно законодавства України та Швейцарії / І.В. Головань // Адвокат. – 2005. – № 1. – С. 6-7; Бенедикт Э. Адвокатура нашего времени / Э. Бенедикт / Перевод с третьего немецкого издания Т.О. Зейлигер. – СПб.: Типография А.Г. Розена, 1910. – С. 75; Martyne S.R. In defense of client-lawyer confidentiality ... and its exceptions / S.R. Martyne // Nebraska Law Review. – 2003. – Vol. 81. – № 4. – P. 1338; Protection of confidences between european lawyer and client. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2004. – P. 3; Commentary on IBA International principles on conduct for the legal profession: adopted by the IBA at the Warsaw council meeting 28 May 2011 / IBA International principles on conduct for the legal profession. – London: IBA, 2011. – P. 21-23.

[3] Directive 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC // Official Journal of the European Union. – 2015. – june 5. – P. 73-141.

ІВАНИЦЬКИЙ С.О.

зокрема: 1) необхідність подання інформації уповноваженому органу з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ч. 6 ст. 22 Закону); 2) письмова заява клієнта (ч. 2 ст. 22 Закону, ч. 3 ст. 65 КПК України); 3) пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю (ч. 4 ст. 22 Закону).

Окреслені підстави відповідають світовій практиці, дослідження якої свідчить про те, що додаткової уваги українського законодавця потребують інші потенційно уразливі ділянки взаємовідносин адвоката й клієнта. Так, виключення з професійної юридичної привілегії встановлені в частині повідомлення інформації з метою протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом (Австрія, Фінляндія, Греція, Литва та ін.), фінансуванню тероризму (Польща, Естонія, Португалія, Латвія, Болгарія); у випадку наявності дозволу клієнта (Японія, Фінляндія, Естонія, Саудівська Аравія та ін.), дозволу асоціації адвокатів (Македонія, Греція, Португалія), а також з метою «самооборони» адвоката (Франція, Швеція, Бельгія, США).

В Німеччині адвокатська таємниця не стосується фактів, які є загальновідомими або за своїм значенням не потребують їх збереження в таємниці[1]. В Англії та Уельсі виключення з професійної юридичної привілегії робиться, зокрема, для випадків, коли комунікації адвоката й клієнта здійснюються з метою вчинення шахрайства чи іншого злочину. У США на підставі п. 1.6 Модельних правил професійної поведінки ААЮ[2] законодавством штатів встановлено право адвоката розкрити інформацію, що стосується

Іванцьків С.О.

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 21.

[2] ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – P. 23.

представництва клієнта, в межах, в яких він вважає розумно необхідним, з метою, зокрема, попередження розумно визначеної смерті чи істотних тілесних ушкоджень або попередження вчинення клієнтом злочину чи шахрайства, в результаті яких розумно очікується спричинення істотної шкоди фінансовим інтересам чи власності іншого, й на підтримку чого клієнт використовував адвокатські послуги.

Американський досвід заслуговує на підтримку. Якщо клієнт повідомляє адвокатові про намір вбити чи тяжко покалічити певну особу, очевидно, що правник не може сидіти й склавши руки чекати реалізації задуманого. Як з моральних, так й з юридичних міркувань першочергового захисту потребує благо, яке є більш соціально значущим (життя і здоров'я людини).

Так, наприклад, у справі «Purcell v. District Attorney» довіритель підлягав виселенню із відомчого житла через звільнення із компанії, в якій раніше працював. Клієнт розповів адвокатові про свій намір спалити будинок, в якому мешкав. Адвокат повідомив про це Бостонського лейтенанта поліції, який арештував підпалювача на наступний день, після того як система пожежогасіння спрацювала шляхом заливання підлоги приміщення відповідною речовиною.

Слід погодитися із С.Р. Мартіном стосовно того, що в даному випадку бажання довірителя нашкодити іншим не заслуговує бути забезпеченим професійним обов'язком конфіденційності, оскільки сам клієнт прагне порушити категоричний імператив, який розроблений з метою людського процвітання[1]. З огляду на викладене, статтю 22 Закону слід доповнити частиною восьмою наступного змісту: «Адвокат не несе дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за

[1] Martyne S.R. In defense of client-lawyer confidentiality ... and its exceptions / S.R. Martyne // Nebraska Law Review. – 2003. –Vol. 81. – № 4. – P. 1336-1337.

Іванцьків С.О.

подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії злочинності, відомостей, які становлять адвокатську таємницю, з метою попередження вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи». Окрім США, схожі приписи діють у Фінляндії, Естонії, Японії та інших юрисдикціях.

Для узгодження вітчизняного галузевого законодавства із кримінальним процесуальним законом частину третю статті 65 КПК України слід доповнити наступним реченням: «Особи, передбачені пунктом 2 частини другої цієї статті, можуть бути допитані як свідки з приводу інформації, поданої ними в порядку, передбаченому ч. 8 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Передбачене в ч. 4 ст. 22 Закону положення розглядається доктриною як «виключення «самооборони»[1] й орієнтовано допомогти адвокатові захистити власні права та інтереси в разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з професійною діяльністю в порядку дисциплінарного, судового та інших видів юрисдикційних проваджень. Подібні вимоги не завжди є обгрунтованими, тому арсенал захисту від них повинен бути достатнім.

Одним з дискусійних є формулювання ч. 3 ст. 65 КПК України, згідно якої адвокат (захисник, представник) може бути звільнений від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила йому ці відомості, у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється в письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Дозволяючи звільнення від обов'язку зберігати адвокатську таємницю, редакція даної статті не дає чіткої відповіді на питання, що ж залишається в адвоката після подання

[1] Fischell D.R. Lawyers and confidentiality / D.R. Fischell // The University of Chicago Law Review. – 1998. –Vol. 65. – № 1. – P. 9.

Іванцький С.О.

клієнтом відповідної заяви – право або обов'язок надати показання? Різниця колосальна. Аналіз суміжних приписів процесуального закону (ч. 3 ст. 47, ч. 8 ст. 224 КПК України) також не вносить ясності.

Коментуючи спірну норму, С.Ф. Сафулько вважає, що вона сплюндрувала вікове надбання адвокатури. На думку цього автора, принципу адвокатської таємниці тепер немає, що обґрунтовується посиланням на приклади, коли під впливом «правоохоронців» особи, які довірили свою таємницю адвокатам, «звільняють» їх від цього «тягаря» – і адвокат мусить давати свідчення про все, що йому відомо від клієнта[1].

Надаючи можливість допиту адвоката з питань професійної таємниці (за наявності відповідного волевиявлення клієнта), законодавець, очевидно, прагнув розширити можливості захисту у випадках, коли допит проводиться за ініціативою сторони захисту. Для того, щоб цей інститут використовувався відповідно до свого соціального призначення, слід чітко виписати, що на підставі письмового дозволу довірителя адвокат має право, але не зобов'язаний давати показання. Тим самим, стає гнучкішим інструментарій адвоката з обстоювання публічного інтересу.

В ч. 1 ст. 10 Правил адвокатської етики зафіксовано, що збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці Законом або становить персональні дані про фізичну особу, які охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується. З огляду на те, що Правила адвокатської етики не поширюються на слідчих, прокурорів чи суддів,

[1] Сафулько С. Дзвін по адвокатурі / С. Сафулько // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 2-3. – С. 126.

Іванцький С.О.

право адвоката відмовитися від надання свідчень має бути закріплено в законі.

Пропонована модель існує в багатьох юрисдикціях. Наприклад, у Португалії право адвоката відмовитися від розкриття інформації залишається навіть за умови відмови клієнта від професійної таємниці й отримання дозволу на її поширення з боку президента регіональної асоціації адвокатів[1].

Отже, ч. 3 ст. 65 КПК України слід доповнити реченням наступного змісту: «За наявності письмового дозволу клієнта на розкриття професійної таємниці особи, передбачені пунктами 1-2 частини другої цієї статті, мають право, але не зобов'язані її розкривати».

Окрім того, потребує усунення неузгодженість між ч.ч. 2, 4 ст. 22 Закону й ч. 1 ст. 51 ЦПК України, адже остання норма містить повну заборону допиту як свідка адвоката з приводу професійної таємниці. Закон, натомість, робить виключення для адвоката щодо її збереження в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів у випадках, пов'язаних із пред'явленням клієнтом вимог до адвоката в зв'язку з професійною діяльністю, а також за наявності письмової заяви клієнта. Тому, статтю 51 ЦПК України доцільно доповнити частиною третьою наступного змісту: «Адвокати можуть бути допитані як свідки про відомості, які становлять адвокатську таємницю, лише за наявності їхнього особистого волевиявлення. Такий допит можливий за наявності письмової згоди клієнта або пред'явлення клієнтом вимог до адвоката в зв'язку з адвокатською діяльністю».

Окрім предметних обмежень адвокатської таємниці, європейська практика орієнтована на врахування суб'єктної специфіки. Так, у справі «Akzo Nobel Chemicals and Akcros

[1] Eva E. Lawyers' legal professional privilege in Europe / E. Eva // SEA - Practical Application of Science. – 2015. –Vol. 3. – № 1. – P. 36.

Іванцький С.О.

Chemicals v. Commission» ECJ прийшов до переконання, що юридична професійна привілегія не повинна поширюватися на внутрішніх адвокатів компаній, оскільки ті не відповідають критеріям «незалежного радника». Хоча in-house lawyer може бути зареєстрований в професійній асоціації адвокатів, він не має того ж ступеня незалежності від роботодавця, яким користується адвокат, що працює в зовнішній юридичній фірмі. Фактично внутрішній адвокат займає позицію працівника, який за своїм характером не може дозволити собі ігнорувати комерційні стратегії, що переслідуються роботодавцем, а отже справляють вплив на його здатність забезпечити професійну незалежність[1].

В ряді країн Європи (Франція, Австрія, Данія, Чехія та ін.) професійна юридична привілегія поширюється тільки на незалежних адвокатів. В інших юрисдикціях (Португалія, Нідерланди, Бельгія, Греція, Англія та Уельс) гарантіями адвокатської таємниці можуть користуватися так звані «внутрішні» адвокати (in-house lawyer).

Окрім організаційних форм адвокатської діяльності, принцип конфіденційності знаходить реалізацію в діяльності органів адвокатського самоврядування (ч. 2 ст. 8, ч. 4 ст. 22, ч.ч. 2-3 ст. 40 Закону). Йдеться про нерозголошення адвокатської таємниці, захист персональних даних особи та інших видів інформації з обмеженим доступом у процесі кваліфікаційного та дисциплінарного провадження.

Проблемним залишається збереження адвокатської таємниці під час дисциплінарного провадження, ініціювати яке може будь-яка особа, зокрема, не клієнт. З огляду на дію засади змагальності в процесі розгляду дисциплінарної справи, особа, яка ініціювала питання

[1] Case C-550/07. Akzo Nobel Chemicals and Akcros Chemicals v. Commission. Judgment of the European Court of Justice (Grand Chamber) of 14 September 2010 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-550/07&language=en#.

Іванцьків С.О.

про дисциплінарну відповідальність адвоката, має право бути присутньою під час її розгляду, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, тобто може дізнатися про факти, які становлять адвокатську таємницю.

Передбачена частиною третьою ст. 40 Закону можливість закритого розгляду дисциплінарної справи вочевидь не поширюється на такого суб'єкта, як особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката.

Оскаржуючи до суду рішення КДКА, ця особа може знайомитися з матеріалами справи, робити з них копії тощо. На нашу думку, в законі слід зафіксувати обов'язок даного учасника не розголошувати конфіденційні відомості, про які він дізнався в процесі дисциплінарного чи судового провадження. Такий імператив повинен підкріплюватися вказівкою на відповідальність за порушення припису.

Підвищені гарантії збереження конфіденційної інформації встановлені законодавством Естонії[1]. Стаття 38 профільного закону передбачає, що у випадку виключення з адвокатури документи, пов'язані з професійною діяльністю адвоката, та інші відомості, які знаходяться на носіях інформації, залишаються у володінні адвокатського співтовариства. Вказані речі передаються до правління органів адвокатського самоврядування.

Однією із помітних сучасних загроз дотримання принципу конфіденційності є розвиток юридичного аутсорсингу. Сутність даного явища полягає в передачі виконання частини функцій з юридичного обслуговування іншому суб'єкту надання правової допомоги, який розташований

[1] Bar Association Act: adopted by Riigikogu of Estonia 21.03.2001 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.advokatuur.ee/eng/internal-rules/bar-association-act.

Іванцьків С.О.

усередині країни або за її межами. В Україні[1] цей інститут набуває дедалі більшого поширення.

Опитування американських і британських адвокатів показало, що представники 60 % юридичних фірм однією з головних проблем аутсорсингу розглядають захист інформації[2].

Поширення аутсорсингу в галузі права стало логічним наслідком успіхів його аналогів у сфері виробництва, IT, медицини, бухгалтерського обліку тощо, а також стрімкого прогресу технологій передачі даних.

Основний мотив застосування інструментарію аутсорсингу – гроші. Клієнти, особливо в кризу, вимагають істотного зменшення гонорарів. Аутсорсинг дозволяє це зробити, а отже залишитися конкурентоздатним. Першими стали масово використовувати його можливості американці, які порахували, що середній дохід успішного адвоката в Індії складає 12 тис. доларів США на рік, тоді як середня винагорода адвоката-початківця в невеликій американській фірмі становить 67 тис. 500 доларів США[3]. Витрати на оплату праці таким чином можна зменшити в декілька разів.

Звернення до індійських правників як основного постачальника послуг, що розглядаються, зумовлено не тільки економічними причинами. Індія належить до системи загального права, має значні людські ресурси і кадровий потенціал. Відсутність мовного бар'єру (англійська мова) полегшує комунікацію та зменшує вірогідність помилок і непорозумінь. Різницю в часових поясах індійські фахівці обертають на свою користь, пропонуючи американським

[1] Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 140.

[2] Trends & opportunities in law firm outsourcing 2014-2015. – New York: Sandpiper Partners LLC, 2015. – P. 8.

[3] Patterson L.A. Outsourcing of legal services: a brief survey of the practice and the minimal impact of protectionist legislation / L.A. Patterson // Richmond Journal of global law & business. – 2008. – Vol. 7. – № 2. – P. 179.

Іванцьків С.О.

замовникам відправити завдання в кінці робочого дня й отримати готовий результат наступного ранку.

В доктрині виділяються три основні моделі юридичного аутсорсингу: передача правової роботи до філій, прямий найом іноземних юридичних фірм чи сторонніх постачальників, які відомі як аутсорсери юридичного процесу, «legal process outsourcers»(LPOs)[1]. Останні дві форми становлять особливий інтерес.

Перевагами аутсорсингу є отримання кінцевого продукту досить гарної якості за істотно нижчою, конкурентоспроможною ціною. Це досягається за рахунок використання кваліфікованих і відносно дешевих трудових ресурсів, які не потребують робочого місця (офісу), соціальних виплат (лікарняні, відпустки тощо) та багатьох інших традиційних видатків (бібліотека, підвищення кваліфікації тощо).

Серед ризиків застосування аутсорсингу слід відзначити можливість отримання послуг неналежної якості, порушення конфіденційності інформації про клієнта, репутаційних втрат суб'єкта, який звертається за допомогою до аутсорсингових компаній. Окрім того, зменшується кількість робочих місць у державі. В одному з останніх досліджень було з'ясовано, що чимало постачальників послуг аутсорсингу не виконують етичних рекомендацій й недостатньо ефективно проводять опитування майбутніх працівників щодо наявності конфлікту інтересів перед прийняттям їх на роботу[2]. Вказані відхилення пов'язані із відмінними освітніми та етичними вимогами до правників різних країн, уніфікація яких є важливим шляхом удосконалення механізму аутсорсингу.

[1] Patterson L.A. Outsourcing of legal services: a brief survey of the practice and the minimal impact of protectionist legislation / L.A. Patterson // Richmond Journal of global law & business. – 2008. – Vol. 7. – № 2. – P. 182.

[2] Spellman J. Bad reputation?: the potential negative impact of outsourcing on the legal profession / J. Spellman, J. Varrichio // Hofstra Labor and Employment Law Journal. – 2012. – Vol. 29. – № 2. – P. 584.

Іванцьків С.О.

Підвищення гарантій збереження конфіденційності інформації про клієнта постійно знаходиться в полі зору західних дослідників. Пропонується, зокрема, накласти ті ж самі стандарти професійної поведінки на закордонного правника[1], змінювати ідентифікаційні дані клієнта перед відправкою роботи до Індії[2], отримувати попередню інформовану згоду клієнта на передачу конфіденційної інформації іноземному правнику[3].

CCBE зазначає про необхідність перевірки зовнішнього постачальника правових послуг на предмет дотримання основоположних цінностей правової професії[4].

В США й Великобританії кожна п'ята фірма, що користується можливостями аутсорсингу, збільшує кількість працівників з кібербезпеки й захисту даних[5].

З метою забезпечення конфіденційності окремі індійські компанії, що надають послуги в сфері бухгалтерського аутсорсингу, встановлюють жорсткі вимоги до поведінки своїх співробітників, зокрема, не дозволяють їм приносити персональні електронні пристрої на робоче місце, проводять огляд перед входом до офісу, укладають обов'язкові угоди про нерозголошення й блокують доступ до інтернету в частині використання особистої електронної пошти[6].

[1] Spellman J. Bad reputation?: the potential negative impact of outsourcing on the legal profession / J. Spellman, J. Varrichio // Hofstra Labor and Employment Law Journal. – 2012. – Vol. 29. – № 2. – P. 605.

[2] Patterson L.A. Outsourcing of legal services: a brief survey of the practice and the minimal impact of protectionist legislation / L.A. Patterson // Richmond Journal of global law & business. – 2008. – Vol. 7. – № 2. – P. 185.

[3] Spellman J. Bad reputation?: the potential negative impact of outsourcing on the legal profession / J. Spellman, J. Varrichio // Hofstra Labor and Employment Law Journal. – 2012. – Vol. 29. – № 2. – P. 606.

[4] CCBE Guidelines on legal outsourcing. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 2.

[5] Trends & opportunities in law firm outsourcing 2014-2015. – New York: Sandpiper Partners LLC, 2015. – P. 8.

[6] Spellman J. Bad reputation?: the potential negative impact of outsourcing on

Іванцівкий С.О.

З огляду на те, що несанкціоноване розголошення конфіденційної інформації може відбутися як у процесі її передачі, так й через неналежні дії людей-носіїв даної інформації, більша частина окреслених заходів є перспективними для врахування у вітчизняних умовах.

Практичне регулювання юридичного аутсорсингу за кордоном є результатом взаємодії, компромісу двох підходів – протекціоністського та ліберального.

Прихильники першого наголошують на необхідності збереження робочих місць громадян шляхом встановлення обмежень, що роблять економічно невигідним звернення до іноземних постачальників правових послуг. Це досягається запровадженням лімітів на розміщення державного замовлення в компаніях, які делегують виконання своїх функцій партнерам з інших юрисдикцій, а також податковими пільгами для юридичних осіб, які зберігають вірність національному «виробнику».

Їх опоненти вбачають у цьому порушення свободи торгівлі та автономії роботодавця[1], підкреслюючи необхідність гнучкого врахування ширшого переліку чинників.

Проведене опитування вітчизняних адвокатів показало, що більша частина респондентів схиляється до думки про можливість забезпечення дотримання основоположних принципів адвокатури в процесі юридичного аутсорсингу (Додаток А).

Обираючи оптимальну модель національного юридичного регулювання, слід виходити з того, що через низьку вартість правової допомоги Україна в глобальній системі розподілу праці може бути об'єктом зацікавленості

the legal profession / J. Spellman, J. Varrichio // Hofstra Labor and Employment Law Journal. – 2012. – Vol. 29. – № 2. – P. 588.

[1] Spellman J. Bad reputation?: the potential negative impact of outsourcing on the legal profession / J. Spellman, J. Varrichio // Hofstra Labor and Employment Law Journal. – 2012. – Vol. 29. – № 2. – P. 600.

Іваницький С.О.

закордонних партнерів як суб'єкт надання послуг аутсорсингу. В умовах значного падіння внутрішнього попиту вихід на міжнародні ринки є засобом збереження й посилення потенціалу адвокатських об'єднань.

Приховані резерви зростання юридичного аутсорсингу існують у межах Української держави, значна територія якої утворена регіонами із відмінним рівнем соціально-економічного розвитку. Прагнучи отримати більший заробіток, адвокати з депресивних районів спроможні за допомогою телекомунікаційних засобів виконувати правову роботу для адвокатських об'єднань столиці й великих міст. Взаємна економічна зацікавленість може легко трансформуватися в постійне співробітництво, для якого достатньо наявності сучасних засобів зв'язку.

Іваницький С.О.

3.4 Принцип уникнення конфлікту інтересів

Конфлікти супроводжують цивілізацію з моменту появи людини й напевно не зникнуть ніколи. Їх коріння лежить у людській природі й істотно детермінується обмеженістю ресурсів.

Поняття конфлікту по-різному трактується в філософії, психології, соціології та інших науках[1], й в найширшому сенсі під ним розуміється будь-яке протиріччя, яке випливає з майже кожного аспекту соціальних ситуацій[2]. У тлумачному словнику за редакцією В.Т. Бусела конфлікт визначається як зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка[3].

Одним з найбільш поширених різновидів конфліктів є конфлікт інтересів. Поняття інтересу нами розглянуто в § 1.3 даної праці.

Характеризуючи сучасний стан наукової розробки проблематики конфлікту інтересу, К.С. Макм'юнігел зазначив, що більша частина доктрини є «таємною, вузькоспеціалізованою, чия інтерпретація може здатися настільки глибокодумною, як розшифрування манускриптів Мертвого моря»[4].

Іванцький С.О.

---

[1] Swanstrom N.L.P. Conflict, conflict prevention and conflict management and beyond: a conceptual exploration / N.L.P. Swanstrom, M.S. Weissmann. – Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2005. – P. 9.

[2] Jeong H.-W. Understanding conflict and conflict analysis / H.-W. Jeong. – London: SAGE Publications Ltd., 2008. – P. 6.

[3] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 570.

[4] McMunigal K.C. Rethinking Attorney Conflict of Interest Doctrine / K.C. McMunigal // Georgetown Journal of Legal Ethics. – 1992. – Vol. 5. – P. 823.

Зміст поняття конфлікту інтересів відрізняється залежно від юрисдикції. В юридичному словнику Блека цей термін трактується з двох позицій: 1) реальна чи уявна несумісність між чиїмись приватними інтересами і чиїмись публічними чи фідуціарними обов'язками; 2) реальна чи уявна несумісність між інтересами двох клієнтів адвоката, що зумовлює усунення адвоката від представництва обох клієнтів, якщо подвійне представництво негативно впливає на кожного клієнта або клієнти на це не погоджуються[1].

Легальне визначення конфлікту інтересів в українському праві міститься в п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону. Дане поняття трактується як суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Аналіз цієї дефініції показує, що невід'ємною складовою конфлікту інтересів законодавець розглядає лише особисті інтереси адвоката. Водночас, такий підхід певним чином «нехтує» іншими інтересами (інтереси клієнтів, третіх осіб тощо), які можуть вступити в суперечність, при тому, що іншими нормами Закону (ст. 28) і процесуального законодавства (ст. 46 КПК України) можливість таких конфліктних ситуацій не виключається. Тим самим, не враховується й широке розуміння розгалуженої природи цих інтересів у документах[2],

Іванцівський С.О.

[1] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 341.

[2] General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. – London: International Bar Association, 2013. – P. 2; Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. –

що містять міжнародні стандарти. Окрім того, можливі конфліктні ситуації, коли особисті інтереси адвоката практично не зачіпаються, тоді як значного антагонізму набувають інтереси різних клієнтів.

З огляду на викладене, дефініцію конфлікту інтересів доцільно уточнити, доповнивши п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону після слів «правами і обов'язками» словосполученням «в тому числі інтересами його клієнтів».

Питання уникнення конфлікту інтересів отримали належну увагу на рівні міжнародних стандартів. У Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам - членам про свободу здійснення професії адвоката, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р., зазначається про те, що обов'язки адвокатів перед своїми клієнтами повинні включати уникнення конфлікту інтересів[1].

У Загальних принципах правової професії, прийнятих Міжнародною асоціацією юристів 20 вересня 2006 року, принцип «конфлікту інтересів» трактується таким чином, що правник не повинен ставити себе в положення, в якому інтереси його клієнта вступають у протиріччя із його власними інтересами, інтересами його партнерів чи іншого клієнта, якщо тільки інше не дозволено законом або, якщо це дозволено, рішенням клієнта[2].

Іванцівський С.О.

P. 5; Commentary on IBA International principles on conduct for the legal profession: adopted by the IBA at the Warsaw council meeting 28 May 2011 / IBA International principles on conduct for the legal profession. – London: IBA, 2011. – P. 18-20.

[1] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 8.

[2] General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. – London: International Bar Association, 2013. – P. 2.

У Хартії основоположних принципів європейської правової професії, прийнятій Радою адвокатур та правових товариств Європи (CCBE) 24 листопада 2006 р., називається принцип уникнення конфлікту інтересів між різними клієнтами або між клієнтом і адвокатом[1].

У Кодексі поведінки європейських адвокатів, прийнятому Радою адвокатур та правових товариств Європи (CCBE) в жовтні 1988 р., зазначається, що адвокат може відмовитися консультувати, представляти чи діяти в інтересах двох або більше клієнтів, які беруть участь у розгляді однієї і тієї самої справи, за наявності конфлікту чи істотного ризику виникнення конфлікту між інтересами цих клієнтів. Адвокат зобов'язаний припинити обслуговування обох клієнтів у випадку вступу їх інтересів у взаємну суперечність, а також при виникненні загрози порушення конфіденційності або загрози незалежності самого адвоката. Адвокат також зобов'язаний утриматися від обслуговування нового клієнта, якщо це здатне викликати виникнення загрози порушення конфіденційності відомостей, що довірені йому попереднім клієнтом, або якщо інформація, що є в розпорядженні адвоката, про стан справ попереднього клієнта здатна стати джерелом переваг для нового клієнта[2].

Своєчасно не виявлений або навмисно прихований конфлікт може украй негативно відбитися на забезпеченні інтересів клієнта. Прогнозування потенційних

Іванцівський С.О.

[1] Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 5.

[2] Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 17.

конфліктів інтересів має здійснюватися вже на етапі розробки концепції розвитку адвокатського об'єднання, визначення його цільової аудиторії (клієнтури) і спеціалізації. Адже перші й основні клієнти можуть виключати окремі категорії наступних.

Сфера поширення конфліктів інтересів в адвокатурі є досить широкою. Їх вбачають у будь-яких переговорах щодо гонорару[1], а також ситуаціях, коли молодий адвокат бажає залишити фірму до того моменту, коли юридична фірма повернула свої інвестиції в нього[2]. Координаційний центр з надання правової допомоги звертає увагу на наявність конфлікту інтересів у директорів місцевих центрів з надання БВПД внаслідок призначення на такі посади осіб, які є адвокатами та входять до органів адвокатського самоврядування[3] тощо.

Британський регулятор SRA виділяє два основні види конфлікту інтересів: між соліситором і діючими клієнтами («власний конфлікт інтересу») й між двома чи більше діючими клієнтами («конфлікт клієнта»)[4].

А. Старк вказує на існування в усіх професіях, в тому числі юридичній, двох видів конфлікту інтересів. Перший виникає у випадку, коли професіонал суміщає декілька

Іванцівський С.О.

---

[1] Zacharias F.C. The preemployment ethical role of lawyers: are lawyers really fiduciaries? / F.C. Zacharias // William & Mary Law Review. – 2007. – Vol. 49. – № 2. – P. 598; Maurer V.G. Attorney fee arrangements: the U.S. and Western perspectives / V.G. Maurer, R.E. Thomas, P.A. DeBooth // Northwestern Journal of International Law & Business. – 1999. – Vol. 19. – № 2. – P. 275.

[2] Epstein R.A. The legal regulation of lawyers' conflicts of interest / R.A Epstein // Fordham Law Review. – 1992. – Vol. 60. – № 4. – P. 581.

[3] Інформаційна довідка щодо функціонування системи БПД у 2015 році [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Actual/Dov_01_12_15.pdf.

[4] SRA Code of Conduct 2011 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/solicitors/handbook/code/ content.page.

ролей щодо одного довірителя, а другий – коли він виконує ту саму роль щодо декількох довірителів[1].

Дж. Гріфітс-Бейкер і Н. Мур класифікують конфлікти інтересів на: 1) конфлікти поточного клієнта; 2) конфлікти колишнього клієнта; 3) дискваліфікаційні конфлікти[2].

Узагальнення теорії та адвокатської практики дозволяє виділити 4 основні види (комбінації) конфлікту інтересів у професійній діяльності українського адвоката: конфлікт інтересів між адвокатом і поточним (1) або колишнім (2) клієнтом (особисті конфлікти інтересів); конфлікт інтересів між поточними клієнтами (3) або поточним і колишнім (4) клієнтом (конфлікти клієнтів).

Особисті конфлікти інтересів адвоката згадуються на законодавчому рівні шляхом встановлення заборони укладати договір про надання правової допомоги та обов'язку відмовитися від виконання раніше укладеного договору, у разі, якщо адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом (п. 3 ч. 1 ст. 28 Закону), зокрема, захисником, представником не має права бути особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач (ч. 1 ст. 78 КПК України); адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про

[1] Stark A. Comparing conflict of interest across the professions / Conflict of interest in the professions / Edited by M. Davis and A. Stark. – New York: Oxford University Press, 2001. – P. 336.

[2] Griffiths-Baker J. Regulating conflicts of interest in global law firms: peace in our time? / J. Griffiths-Baker, N. J. Moore // Fordham Law Review. – 2012. – Vol. 80. – № 6. – P. 2548.

Іванцівський С. О.

надання правової допомоги (п. 5 ч. 1 ст. 28 Закону, п. 3 ч. 2 ст. 78 КПК України); виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів (п. 6 ч. 1 ст. 28 Закону).

Одним з прикладів особистого конфлікту інтересів адвоката Правила адвокатської етики (ч. 4 ст. 20) називають суперечність доручення релігійним, політичним та іншим сталим переконанням адвоката.

Конфлікт клієнтів адвоката врегульовано п. 7 ч. 1 ст. 28 Закону, що містить заборону укладати договір про надання правової допомоги й обов'язок відмовитися від виконання раніше укладеного договору, в разі, якщо адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги. У ч. 1 ст. 46 КПК України зафіксовано кореспондуючий припис, згідно якого захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу. У ч. 2 ст. 40 ЦПК України закріплено, що одна й та сама особа не може бути одночасно представником іншої сторони, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору або беруть участь у справі на другій стороні.

В діяльності органів адвокатського самоврядування можна виділити такі основні види конфлікту інтересів, як особистий конфлікт (між членами органу адвокатського самоврядування (1), між членом органу адвокатського самоврядування і адвокатом (2) або третіми особами (3), до числа яких можуть належати скаржник-клієнт; слідчий,

Іванцюрин С. О.

який ініціював питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; особа, яка виявила бажання скласти адвокатський іспит тощо) і професійний конфлікт. Останній може виникати між інтересами органу адвокатського самоврядування і адвоката (4), наприклад між адвокатом, який бажає ухилитися від дисциплінарної відповідальності, і дисциплінарною палатою, члени якої налаштовані притягнути винного до відповідальності; між інтересами членів органу адвокатського самоврядування (5), наприклад, між більшістю й меншістю складу ради адвокатів регіону; між інтересами різних органів адвокатського самоврядування (6), зокрема, щодо розподілу повноважень, фінансування тощо; між інтересами органу(ів) адвокатського самоврядування й інтересами адвокатури (7) та/або іншими видами публічного інтересу (8).

Прикладами нормативного регулювання конфліктів інтересів у діяльності органів адвокатського самоврядування є положення ч. 3 ст. 48 Закону, згідно якого голова, заступник голови, секретар, член ради адвокатів регіону не можуть одночасно входити до складу КДКА, ВКДКА, РКАР, ВРКА, РАУ, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги. Аналогічні приписи містяться в ч. 4 ст. 50, ч. 2 ст. 51, ч. 3 ст. 52, ч. 2 ст. 53, ч. 3 ст. 55 Закону.

Відповідно до ч. 2 ст. 40 Закону адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право заявляти відводи членам дисциплінарної палати КДКА. Член дисциплінарної палати КДКА, який проводив перевірку відомостей про дисциплінарний проступок адвоката, не бере участь у голосуванні (ч. 2 ст. 41 Закону).

З огляду на викладене, уникнення конфлікту інтересів як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, які визначають шляхи запобігання порушенням

Іванцівкий С.О.

приватних і публічних інтересів, що вступають або можуть вступити в суперечність під час адвокатської діяльності чи функціонування органів адвокатського самоврядування та негативно позначитися на виконанні адвокатом своїх професійних обов'язків.

Можна виділити два основні підходи щодо протидії негативним наслідкам конфліктів інтересів в адвокатській діяльності – повна заборона або можливість керування конфліктом.

В основі останньої позиції лежить переконання, що конфлікти інтересів піддаються вирішенню[1] й можуть керуватися[2]. Дана точка зору заслуговує на підтримку, оскільки враховує багатоманіття й складність ситуацій, із якими доводиться мати справу адвокатам на практиці, а також застосовується в державах із розвиненою правовою системою.

Так, встановивши для соліситорів заборону діяти за наявності власного конфлікту інтересу чи істотного ризику його виникнення, британський регулятор робить виключення для випадків, коли наявний конфлікт клієнта. У межах останнього різновиду конфліктної ситуації соліситор може надавати правову допомогу у випадках, коли клієнти змагаються за одну й ту ж ціль або за наявності в них істотно спільних інтересів щодо справи чи її певного аспекту, за умов, що клієнтам було роз'яснено відповідні проблеми й ризики, і в соліситора є розумне переконання про їх

Іваницький С.О.

[1] Stark A. Comparing conflict of interest across the professions / Conflict of interest in the professions / Edited by M. Davis and A. Stark. – New York: Oxford University Press, 2001. – P. 348.

[2] Managing conflict of interest in the public sector. A Toolkit. – Paris: OECD, 2005. – P. 8; Тітко І.А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис … докт. юрид. наук: 12.00.09 / Тітко Іван Андрійович. – Харків, 2016. – С. 75; Swanstrom N.L.P. Conflict, conflict prevention and conflict management and beyond: a conceptual exploration / N.L.P. Swanstrom, M.S. Weissmann. – Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2005. – P. 13.

належне усвідомлення; усі клієнти в письмовому вигляді надали свою інформовану згоду на отримання правової допомоги; відсутні інші конфлікти в даній справі; соліситор переконаний в розумності представництва інтересів усіх клієнтів, а також у тому, що користь його роботи в інтересах клієнтів переважає ризики[1].

Проте український законодавець обрав перший підхід (ст. 28 Закону), встановивши заборону адвокату укладати договір про надання правової допомоги в разі конфлікту інтересів, а також обов'язок відмовитися від виконання раніше укладеного договору в разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів.

Із цим, очевидно, не погодився корпоративний нормотворець, передбачивши низку виключень: за умови письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, адвокат може представляти або захищати одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм правову допомогу (ч. 2 ст. 9 Правил адвокатської етики); представляти, захищати клієнта або надавати йому правову допомогу, якщо до цього він надавав правову допомогу, здійснював захист або представництво іншого клієнта, від якого він отримав конфіденційну інформацію, дотичну до інтересів нового клієнта (ч. 3 ст. 9 Правил адвокатської етики); представляти інтереси обох клієнтів, за умови, що адвокат вбачає шляхи забезпечення відсутності ризику заподіяння шкоди інтересам жодного з клієнтів, зокрема, в частині отриманої від іншого клієнта конфіденційної інформації, що охоплюється предметом адвокатської таємниці або захищається законодавством в інший спосіб, яка має перспективу бути використаною при наданні правової допомоги

[1] SRA Code of Conduct 2011 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/solicitors/handbook/code/ content.page.

Іванцівський С.О.

новому клієнту (ч.ч. 2-3 ст. 20 Правил адвокатської етики). Приймаючи вказані норми, делегати з'їзду адвокатів України, очевидно, керувалися передбаченою законом можливістю розголошення адвокатської таємниці за згодою клієнта, проте схвалили процедури, що протирічать закону, оскільки конфлікт інтересів не завжди пов'язаний із порушенням конфіденційності.

Відзначаючи слушність наведених положень Правил адвокатської етики, формулювання яких сформовано під впливом досвіду англосаксонських країн, слід закріпити їх на рівні закону, оскільки на сьогодні здійснення адвокатом дій, окреслених у винятках з правил конфлікту інтересів, можуть бути розцінені як дисциплінарні проступки.

Отже, поряд із домінуючою стратегією уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності, перспективною є концепція керування конфліктом у ситуаціях, коли для цього існують відповідні умови й охоронюваним законом інтересам не загрожує спричинення істотної шкоди.

Торкаючись питання представництва членами одного адвокатського об'єднання клієнтів з протилежними інтересами, Рада адвокатів України в Роз'ясненні, затвердженому рішенням РАУ № 246 від 19 листопада 2013 р., зазначила, що адвокати, які є учасниками одного адвокатського об'єднання, мають право в одному кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування представляти інтереси (бути захисниками) потерпілого та підозрюваного за умови відсутності конфлікту інтересів, обставин, визначених статтею 46 КПК України та відсутності підстав для відводу захисника (представника), встановлених статтею 78 КПК України[1].

[1] Про надання роз'яснень щодо можливості адвокатів, які зареєстровані в одному адвокатському об'єднанні, здійснювати захист різних за процесуальним статусом осіб: додаток 1 до рішення Ради адвокатів України № 246 від 19 листопада 2013 р. // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 31.

Іванцький С.О.

Досить гостро питання конфлікту інтересів постають у діяльності великих адвокатських об'єднань, насамперед, глобальних АО. Традиційне уявлення про те, що інформація, із якою обізнаний один працівник фірми, відома й усім іншим, усе більше піддається сумніву, оскільки великі адвокатські об'єднання налічують тисячі співробітників у різних куточках світу. Адвокат з берлінського офісу Baker & McKenzie може ніколи в житті не зустрічатися із адвокатом з київського офісу. У них можуть бути різні сфери професійної практики (корпоративне право, страхування, кримінальне провадження тощо).

Спірні ситуації в діяльності АО найчастіше виникають через професійну мобільність адвокатів. Якщо адвокат великого АО переходить працювати до фірми-конкурента остання може стати осередком суперечливих прав і обов'язків.

Рівною мірою це стосується злиття і поглинання адвокатських об'єднань. Попри потенційну економію за рахунок збільшення масштабу, що випливає із злиття, обидві фірми ризикують втратити свій ідеальний набір клієнтів[1].

М.Т. Стовал порівнює новоприбулого мігруючого адвоката, який є носієм конфлікту інтересів, із інфекцією, котра заражає кожного адвоката в новій фірмі, незалежно від того, чи є це індивідуальною практикою або великою фірмою, й чи є в останньої один офіс або їх десятки навколо земної кулі[2].

Містячи загальну заборону надання правової допомоги адвокатом, котрий є членом АО, до складу якого входить

[1] Epstein R.A. The legal regulation of lawyers' conflicts of interest / R.A Epstein// Fordham Law Review. – 1992. – Vol. 60. – № 4. – P. 587.

[2] Stovall M.T. Lawyer mobility and imputed law firm disqualification: implementing timely and effective ethical screens an illustration of what not to do / M.T. Stovall // Connecticut Lawyer. – 2010. – November. – P. 19.

Іванцький С. О.

колега, що підлягає дискваліфікації на підставі правила щодо конфлікту інтересів, Модельні правила професійної поведінки ААЮ (п. 1.10)[1] включають численні винятки.

Доктринальною основою гнучкого підходу американських правників стали ідеї створення т. зв. «Китайської стіни»[2], «етичних екранів»[3] та використання інструментарію «подвійної деонтології»[4]. Вказані погляди становлять інтерес для вітчизняних правників з огляду на відсутність чіткої позиції українського законодавця та корпоративного нормотворця з цього приводу.

Призначенням «етичного екрану» або, іншими словами, «Китайської стіни» є запобігання дискваліфікації усього персоналу адвокатської фірми через наявність в одного з її членів конфлікту інтересів. Не усуваючи повністю конфлікт інтересів, «етичний екран» дозволяє створити своєрідний «карантин» навколо адвоката-носія суперечливих інтересів на період «інтенсивної терапії іншими лікарями недуги».

Закордонна практика конструювання «етичних екранів» йде шляхом своєчасного виявлення та належного повідомлення відповідних членів адвокатського об'єднання та допоміжного персоналу про наявність конфлікту інтересів; географічного, фізичного і операційного відокремлення (команда, яка працює над проектом, відділена від дискваліфікованого

Іванцький С.О.

[1] ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – P. 49-50.

[2] Epstein R.A. The legal regulation of lawyers' conflicts of interest / R.A Epstein// Fordham Law Review. – 1992. – Vol. 60. – № 4. – P. 588; Griffiths-Baker J. Regulating conflicts of interest in global law firms: peace in our time? / J. Griffiths-Baker, N.J. Moore // Fordham Law Review. – 2012. – Vol. 80. – № 6. – P. 2544.

[3] Stovall M.T. Lawyer mobility and imputed law firm disqualification: implementing timely and effective ethical screens an illustration of what not to do / M.T. Stovall // Connecticut Lawyer. – 2010. – November. – P. 19.

[4] Griffiths-Baker J. Regulating conflicts of interest in global law firms: peace in our time? / J. Griffiths-Baker, N. J. Moore // Fordham Law Review. – 2012. – Vol. 80. – № 6. – P. 2557.

адвоката приналежністю офісу фірми до іншого міста, розміщенням в іншій частині офісу чи етажу будинку, передачею справи до іншого департаменту (групи, практики) всередині фірми); встановлення заборони для адвокатів і працівників адвокатського об'єднання усних, письмових і електронних комунікацій із новоприбулим адвокатом, який підлягає дискваліфікації, з питань представництва; обмеження фізичного та електронного доступу до матеріалів справи, що містить питання, пов'язані із конфліктом інтересів, шляхом їх відповідного кольорового маркування, розміщення в спеціальних сейфах, інсталяції спеціалізованого програмного забезпечення, яке дозволяє забезпечити ідентифікацію, контроль і обмеження доступу до певних файлів; заборона отримання гонорару або його частини за надання правової допомоги в справі, за якою адвокат підлягає дискваліфікації; повідомлення колишньому клієнту про наявність конфлікту інтересів та вжиті заходи щодо його нейтралізації тощо.

Чимало великих адвокатських об'єднань в Україні за власною ініціативою встановлюють можливість застосування таких заходів на рівні внутрішніх положень.

Інструментарій підходу «подвійної деонтології» є найбільш актуальним у діяльності глобальних юридичних фірм, адже на адвокатів з київського чи французького офісу фірми можуть поширюватися відмінні правила конфлікту інтересів. У межах даного напряму пропонується виконати вимоги обох юрисдикцій, максимально убезпечивши себе від претензій з будь-якої сторони.

Щоправда, цей підхід виявляється недостатньо ефективним у випадку, коли приписи різних держав протирічать одне одному, зокрема, однією країною вимагається поведінка, котра забороняється в іншій[1].

[1] Griffiths-Baker J. Regulating conflicts of interest in global law firms: peace in our time? / J. Griffiths-Baker, N. J. Moore // Fordham Law Review. – 2012. – Vol. 80. – № 6. – P. 2557.

Іванідський С.О.

Одним з аспектів конфлікту інтересів, що отримав регламентацію в законодавстві ряду держав, є обмеження щодо сексуальних відносин між адвокатом й клієнтом. Попри розробленість питання в закордонній науці, вітчизняними правниками його аналіз не проводився.

В 1986 році в масштабах країни прозвучала фраза «в СРСР сексу немає». Із цим можна було б погодитися й зараз, проте очевидно, що ухилення від проблеми не кращий шлях її розв'язання, оскільки адвокати вступали й вступають у статеві відносини з клієнтами.

Невипадково в США цей аспект отримав окрему регламентації в ст. 1.8 Модельних правил професійної поведінки ААЮ, що регулює вирішення конфлікту інтересів. Згідно цієї норми адвокат не повинен мати статевих відносин із клієнтом, за виключенням випадку, коли узгоджені сексуальні стосунки між ними виникли до початку їх взаємодії як адвоката й клієнта[1].

Дане правило отримало закріплення в штаті Мінесота, Західна Вірджинія, Колорадо, Монтана та ін. У штатах Айова, Юта, Північна Кароліна заборона не поширюється також на подружжя адвоката.

Встановлення наведеного припису стало наслідком підвищеної сексуальної активності окремих адвокатів. Наприклад, у штаті Іллінойс на три роки було зупинено право адвоката на здійснення професійної діяльності через сексуальні відносини із трьома клієнтками під час надання допомоги з сімейних питань. У штаті Орегон адвоката було позбавлено права на заняття адвокатською діяльністю через серію сексуальних контактів із більш ніж п'ятнадцятьма клієнтами[2].

Аналіз досвіду роботи американських органів дисциплінарної юрисдикції свідчить, що в основі аргументації, яка

---

[1] ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – P. 40.

[2] Awad A. Attorney-client sexual relations / A. Awad // The Journal of the legal profession. – 1998. – Vol. 22. – P. 139-146, 151.

Іванцький С.О.

застосовується під час встановлення наявності конфлікту інтересів, лежить переконання про те, що підтримуючи сексуальні стосунки із клієнтом, адвокат може не обстоювати ретельно його інтереси з остраху, що завершення правового представництва призведе до закінчення статевих відносин. Власний інтерес адвоката до підтримання інтимних взаємин утворює вроджений конфлікт із обов'язком представляти клієнта належним чином. Окрім того, сексуальні контакти можуть спричинити непорозуміння щодо виплати адвокатського гонорару[1]. Конфлікт інтересів, що виник через приховані стосунки захисника підозрюваного й дружини підозрюваного порушив право останнього на ефективну правову допомогу[2].

Вітчизняне законодавство й корпоративні акти із цього приводу мовчать. Однак очевидно, що ризики аналогічні, оскільки подібними є основні фізіологічні інстинкти людської поведінки. Зрозуміло й що суспільство, напевно, не готове до детального врегулювання цього питання на рівні закону, тому оптимальним вбачається фіксація припису, яке є аналогічним ст. 1.8 Модельних правил професійної поведінки ААЮ, в Правилах адвокатської етики.

Іванцівкий С.О.

[1] Awad A. Attorney-client sexual relations / A. Awad // The Journal of the legal profession. – 1998. – Vol. 22. – P. 161, 173.

[2] McMunigal K.C. Rethinking Attorney Conflict of Interest Doctrine / K.C. McMunigal // Georgetown Journal of Legal Ethics. – 1992. – Vol. 5. – P. 830.

Висновки до Розділу 3

Основними компонентами принципу незалежності адвокатури в аспекті міжнародно-правового та європейського розуміння цієї категорії є забезпечення інституційної та функціональної (процесуальної) можливості адвокату здійснювати всі види професійної діяльності вільно і незалежно від: 1) держави; 2) клієнта; 3) особистої упередженості чи зацікавленості; 4) громадськості; 5) керівного складу організаційних форм адвокатської діяльності (адвокатські фірми, колегії тощо) та професійної асоціації адвокатів. Останньому органу незалежність має бути забезпечено безумовно через його особливу роль у справі гарантування незалежності адвокатів-членів асоціації, що не виключає можливості судового контролю за реалізацією окремих її рішень.

Держава повинна мати достатні інструменти контролю за реалізацією адвокатурою делегованих їй публічно важливих функцій. У контексті практики ЄСПЛ доцільним є включення представників держави до складу органів адвокатського самоврядування. У кількісному відношенні представники держави мають складати не більше третини складу відповідних органів з кваліфікаційною або дисциплінарною компетенцією.

Набуття економічної незалежності професійними самоврядними структурами й попередження волюнтаризму в їх роботі лежить у площині закріплення в законі мінімальних пропорцій розподілу щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування за кожним з органів, наділених представницькими, кваліфікаційними, дисциплінарними чи ревізійними функціями (у відсотках).

Іванцький С.О.

Принцип професійної компетентності утворений сукупністю правоположень, що встановлюють перелік й механізм набуття та підтримання знань, вмінь і практичних навичок, ділових та морально-етичних якостей і вимог, які визначають здатність особи успішно здійснювати адвокатську діяльність.

Окреслений принцип включає настанови щодо досягнення й підтримання такого рівня професійної компетентності, який дозволяє забезпечити належні стандарти надання правової допомоги, для чого суб'єкт її реалізації повинен успішно завершити курс теоретичного й практичного навчання в акредитованій освітній установі, набути досвід професійної практики в галузі права, скласти кваліфікаційний іспит, пройти стажування, вступити до професійної асоціації адвокатів та постійно підтримувати високий рівень своєї професійної кваліфікації.

Доцільним є звільнення від кваліфікаційного іспиту осіб, які є докторами юридичних наук або працювали суддею, прокурором, слідчим, юрисконсультом не менше 7-ми років, встановивши для них 3-місячний строк стажування й обов'язок пройти курс спеціалізованої адвокатської підготовки в установі, акредитованій НААУ.

Необхідним вбачається застосування польського досвіду в частині законодавчого закріплення суми оплати за стажування на рівні не більше розміру шестикратної мінімальної зарплати. Не менше 90 % суми внеску, що поступила на рахунок органу адвокатського самоврядування за проходження стажування, останній повинен перераховувати адвокату-керівнику стажування.

Адвокатська таємниця виступає фундаментом й утворює основний обсяг змісту конфіденційності як принципу адвокатури. Окрім збереження адвокатської таємниці, адвокат повинен здійснити захист інших відомостей, що можуть не охоплюватися поняттям адвокатської таємниці

Іванцівкий С.О.

(персональні дані, інформація про фізичну особу тощо), тобто забезпечити конфіденційність у взаєминах із широким колом осіб.

Принцип конфіденційності є ширшою категорією, ніж інститут адвокатської таємниці, які співвідносяться між собою як загальне й окреме.

Конфіденційність як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, що визначають механізм дотримання адвокатської таємниці, захисту персональних даних особи та інших видів інформації з обмеженим доступом у процесі здійснення адвокатської діяльності, а також кваліфікаційного, дисциплінарного та інших видів проваджень у системі органів адвокатського самоврядування.

На відміну від багатьох інших принципів адвокатури, принцип конфіденційності поширюється на ширше коло суб'єктів, охоплюючи не тільки адвокатів, але й помічників адвоката, стажистів адвоката, осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, а також осіб, стосовно яких припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю.

Розширення інструментарію адвоката з обстоювання публічного інтересу лежить у площині законодавчої фіксації положення, згідно з яким на підставі письмового дозволу довірителя адвокат має право, але не зобов'язаний давати показання з питань, що охоплюються адвокатською таємницею.

Уникнення конфлікту інтересів як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, які визначають шляхи запобігання порушенням приватних і публічних інтересів, що вступають або можуть вступити в суперечність під час адвокатської діяльності чи функціонування органів адвокатського самоврядування та негативно позначитися на виконанні адвокатом своїх професійних обов'язків.

Іванцький С.О.

Узагальнення теорії та адвокатської практики дозволяє виділити 4 основні види (комбінації) конфлікту інтересів у професійній діяльності українського адвоката: конфлікт інтересів між адвокатом і поточним (1) або колишнім (2) клієнтом (особисті конфлікти інтересів); конфлікт інтересів між поточними клієнтами (3) або поточним і колишнім (4) клієнтом (конфлікти клієнтів).

Поряд із домінуючою стратегією уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності, перспективною є концепція керування конфліктом в ситуаціях, коли для цього існують відповідні умови й охоронюваним законом інтересам не загрожує спричинення істотної шкоди.

Іваницький С.О.

Розділ 4.
Принципи організації адвокатури

4.1 Принцип територіальності

Територіальність як принцип організації адвокатури утворена сукупністю правових положень, що визначають адміністративно-територіальний устрій країни основою побудови й просторових меж функціонування адвокатури. Отже, цей принцип охоплює два основні аспекти:

– конструювання моделі адвокатури на підставі існуючих меж адміністративно-територіальних одиниць, а не інших критеріїв (судового устрою, національної чи мовної приналежності тощо);
– локалізація просторових меж функціонування адвокатів у межах певного регіону.

Розглядаючи перший аспект, слід відзначити, що адміністративно-територіальний поділ є основою побудови адвокатур більшості країн світу (у «чистому» або змішаному вигляді), що конкурує із «прив'язкою» органів адвокатури до судових інстанцій (Франція, Італія, Німеччина, Болгарія та ін.), або значно рідше до інших критеріїв (Бельгія, Нідерланди тощо).

Фундаментом побудови адвокатури України є територіальний устрій держави. Ступінь зв'язків із конкретною територією профільний закон здебільшого визначає за допомогою понять «місце проживання» і «адреса робочого місця адвоката». Перша дефініція пов'язана передусім з формуванням адвокатського корпусу (ч. 1 ст. 8 Закону), друга – стосується правосуб'єктності адвоката в процесі професійної діяльності, в системі адвокатського

Іванський С.О.

самоврядування і дисциплінарної процедури (ст.ст. 7, 17, 33, 47 Закону та ін.).

Адресою робочого місця адвоката є місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності (ч. 2 ст. 17 Закону).

Закон допускає наявність декількох адрес робочих місць адвоката, зобов'язуючи вносити до Єдиного реєстру адвокатів України лише одну з них. Тісний зв'язок із адресою свого робочого місця виявляється також в обов'язку адвоката протягом трьох днів з дня зміни відомостей про себе, що внесені або підлягають внесенню до ЄРАУ, письмово повідомляти про такі зміни раду адвокатів регіону за адресою свого робочого місця, крім випадків, якщо ці зміни вносяться на підставі рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Сформульовані законодавцем поняття і сфера територіальної юрисдикції регіональних та національних органів адвокатського самоврядування повністю співпадають з існуючим у державі адміністративно-територіальним розподілом. Так, згідно ч. 2 ст. 46 Закону адвокатське самоврядування здійснюється через діяльність конференцій адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рад адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України.

Іванищук С.О.

В основі зовнішньої конфігурації даних органів та внутрішньоорганізаційного розподілу роботи між членами деяких з цих структур[1] лежить територіальний критерій.

Проведене опитування адвокатів (Додаток А) засвідчило, що основою побудови системи органів адвокатського самоврядування 93 % респондентів розглядають принцип територіальності. Поширена за кордоном модель утворення органів адвокатського співтовариства на підставі судового устрою країни не має підтримки серед вітчизняних правників.

Локалізація як засада організації адвокатури має багаторічну історію розвитку в Україні та світі. Її зміст полягає в обмеженні сфери професійної практики адвоката територіальною юрисдикцією суду або регіональної професійної організації, де зареєстрований адвокат.

Так, у дореволюційну добу приватний повірений, який отримав свідоцтво від Херсонського окружного суду, не міг практикувати в Полтаві, Луганську чи Сумах.

Надзвичайно гостро питання обмеження територіальних меж діяльності адвоката постало в міжвоєнний період у Галичині. На той час у регіоні кількість адвокатів виявилася надмірною, що спричинило велику матеріальну нужду більшості з них. Намагання практикувати в інших частинах Польщі стримувалося існуючими заборонами, які були об'єктом гострої критики[2] чи не на кожному зібранні адвокатської громади.

На сьогодні в ч. 2 ст. 4 «Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності» Закону передбачено, що адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території

Іванцький С.О.

---

[1] Протокол № 2 засідання ради адвокатів Чернігівської області від 10 жовтня 2013 року // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2013 рік.

[2] Загальні збори Львівської палати адвокатів // Життя і право. – 1929. – Ч. 2. – С. 15; З наших організацій. З Союза Українських адвокатів // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 19.

України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави. У п. 2 ч. 1 ст. 20 Закону закріплено, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами.

Отже, в основу сучасного законодавства про адвокатуру засаду локалізації не покладено. Український адвокат, який отримав адвокатське свідоцтво у Вінниці й постійно практикує в Харкові, може вільно представляти інтереси клієнта в Одесі, Львові чи Києві. Між тим, у Великобританії шотландський соліситор з Глазго чи Единбургу не може з такою ж легкістю приїхати до Лондона й представляти в суді інтереси свого клієнта.

Чи є доцільним впровадження локалізації в систему вітчизняної адвокатури? Розв'язання цього питання потребує врахування закордонного досвіду, тенденцій і проблем у цій сфері.

На європейському континенті рух до інтеграції між країнами й уніфікації правових систем обумовив тенденцію до скасування неконкурентних заборон, що обмежують свободу надання професійних послуг як на міждержавному, так й на національному рівні.

Попри багатовікову історію дії цієї засади, принцип локалізації (localisationprinzip[1]) наразі скасовано в Німеччині.

[1] Fisher H.D. The German legal system and legal language / H.D. Fisher. – New York: Routledge-Cavendish, 2009. – P. 310; Gromec-Broc C. The legal

Іваницький С.О.

Незадовго до цього, для захисту своїх інтересів у суді місцевого, вищого земельного та федерального рівнів клієнту доводилося звертатися до трьох адвокатів, що було фінансово обтяжливо.

Помітною віхою на шляху до ліквідації принципу локалізації стало Рішення Федерального Конституційного суду ФРН від 13 грудня 2000 року. Аналізуючи практику різних земель, частина з яких вимагала окремої реєстрації перед судами Landgericht і Oberlandesgericht (Бранденбург, Гессен, Північний Рейн-Вестфалія), а інші допускали одночасний прийом (Саксонія, Баварія, Баден-Вюртемберг та ін.), суд конституційної юрисдикції прийшов до переконання про невідповідність досліджуваного принципу положенням Основного закону. Звернувши увагу на те, що територіальні обмеження на практику адвокатів були встановлені в історичних умовах, яких більше не існує, Суд серед мотивів свого рішення вказав на підвищення мобільності адвокатів у результаті покращення транспортної інфраструктури й існування сучасних засобів телекомунікації, небезпеку обмеження свободи професійної практики й конкуренції в юридичній професії, а також можливість отримання клієнтами більшої свободи вибору серед суб'єктів надання правової допомоги[1].

Лише в 2000 році було надано право адвокатам Швейцарії практикувати в іншому кантоні. Щоправда, Федеральний закон «Про свободу пересування юристів» від 23.06.2000 р.[2] покладає на адвоката з іншого кантону

Іванцьків С.О.

---

profession in the European Union – a comparative analysis of four member state / C. Gromec-Broc // Liverpool Law Rewiew. – 2002. – vol. 24. – № 1-2. – P. 124.

[1] Zum Urteil des Ersten Senats (Bundesverfassungsgericht) vom 13. Dezember 2000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2000/12/rs20001213_1bvr033 597.html.

[2] Bundesgesetz über die Freizügigkeit der Anwältinnen und Anwälte vom 23. Juni 2000 // Anwaltsgesetz. – AS 2002 863.

обов'язок використання оригінального («домашнього») професійного титулу (ст. 11), що з урахуванням їх широкого спектру (Avocat / Avvocato / Advocat / Rechtsanwalt / Anwalt / Fürsprecher / Fürsprech) захищає інтереси адвокатів «приймаючого» кантону.

У 2011 році скасовано основну частину територіальних обмежень юридичної діяльності в Греції, адвокати якої отримали можливість практикувати територією всієї країни.

Тим не менше, локалізація окремих сегментів адвокатури зберігається в Іспанії та Люксембурзі. Адвокати крихітного Люксембургу, де функціонують дві регіональні професійні асоціації адвокатів (Le Barreau de Diekirch, Le Barreau de Luxembourg) не можуть напряму практикувати на території, що «обслуговується» іншою професійною асоціацією[1], до якої вони не належать.

Наявність у країнах загального права (Великобританія, США, Канада та ін.) територіальних обмежень на практику всередині країни між штатами, провінціями тощо по суті є особливим різновидом принципу локалізації, що відрізняється від континентальних аналогів більшою масштабністю дії.

Завдяки зусиллям Федерації правових товариств Канади в цій країні лише в 2002 році вдалося ухвалити Національну угоду з мобільності, що була підписана усіма провінційними правовими товариствами[2]. Угода дозволила адвокату з Торонто представляти інтереси клієнта в Монреалі чи Ванкувері, що до цього було важкоздійсненним.

Іванцький С.О.

---

[1] Nascimbene B. The legal profession in the European Union / B. Nascimbene, E. Bergamini. – London: Kluwer Law International, 2009. – P. 157.

[2] Territorial Mobility Agreement 2013: signed April 3, 2014. – Ottawa: Federation of Law Societies of Canada, 2014. – P. 3.

На відміну від ліберальних європейських тенденцій щодо мінімізації впливу принципу локалізації, США залишаються форпостом досить суворих обмежень стосовно надання дозволу практикувати юристам із іншого штату. За загальним правилом адвокат може надавати правову допомогу лише в тому штаті, який видав йому ліцензію. Щоб її отримати в декількох (більшості) штатах одночасно, необхідно, зазвичай, складати іспити (залежно від штату) й сплачувати щорічні членські внески, витрачаючи десятки тисяч доларів. Такі додаткові витрати обумовлюють економічну недоцільність одночасного членства в декількох професійних адвокатських асоціаціях, адже перекладання цих витрат на плечі клієнтів відразу спричинить зміну постачальника правових послуг.

На підставі розроблених American Bar Assosiation модельних правил штати допускають до тимчасової практики адвокатів з інших штатів в обмеженому переліку випадків. До таких ситуацій відноситься, зокрема, можливість надання правової допомоги в співробітництві із місцевим адвокатом, який практикує в цій юрисдикції й активно бере участь у вирішенні даної правової проблеми; надання юридичної допомоги адвокатом з іншого штату своєму роботодавцю чи його організаційним філіалам; правові послуги випливають чи обґрунтовано пов'язані з практикою адвоката за місцем основної реєстрації та ін. (п. 5.5 Правил професійної поведінки Луїзіани[1], п. 5.5 Правил професійної поведінки Арізони[2]).

Режим доступу територіально мобільних адвокатів відрізняється в кожному штаті, – від широкого «м'якого»

[1] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 32.

[2] Arizona Rules of Professional Conduct: adopted by an Order of the Arizona Supreme Court September 7, 1984 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// http://www.azbar.org/Ethics/RulesofProfessionalConduct/ViewRule?id=51.

Іванцьків С.О.

підходу в Колорадо[1] до суворого в Орегоні[2], де, окрім іншого, вимагається здійснити обов'язкове страхування від зловживання своїми правами.

Противники мультиюрисдикційної практики наголошують на важливості федералізму в США та дотримання традицій, необхідності кращої захищеності споживачів, інтереси яких можуть постраждати від плутанини щодо етичних правил, яким має підпорядковуватися адвокат. При цьому, єдиним дійсно вагомим аргументом, як убачається, є те, що адвокат з іншої юрисдикції може бути не компетентним у законах штату[3]. Між тим, попередження такої ситуації лежить у площині дотримання універсальної для більшості країн світу заборони адвокату брати до свого провадження справу щодо питань, з яких він не є компетентним. Реалізація цієї настанови в США полегшується за рахунок того, що за законодавством окремих штатів unauthorized practice of law належить до категорії місдимінорів, отже тягне кримінальну відповідальність.

США є батьківщиною та місцем концентрації найбільших у світі юридичних фірм, рівень внутрішньої спеціалізації яких є дуже глибоким. Бурхливий розвиток дистанційної взаємодії між клієнтами й адвокатами через Інтернет поряд із домінуючої тенденцією до спеціалізації основних сегментів юридичної професії обумовлює недоцільність

Іванцьків С.О.

[1] Glenn G.M. The new Colorado Rules of Professional Conduct: a survey of the most important changes / G.M.Glenn, M.H. Berger // The Colorado lawyer. – 2007. – vol. 36. – № 8. – P. 79-80.

[2] Pender M. Multijurisdictional practice and alternative legal practice structures: learning from EU liberalization to implement appropriate legal regulatory reforms in the United States / M. Pender // Fordham international law journal. – 2014. – vol. 37. – P. 1632.

[3] Pender M. Multijurisdictional practice and alternative legal practice structures: learning from EU liberalization to implement appropriate legal regulatory reforms in the United States / M. Pender // Fordham international law journal. – 2014. – vol. 37. – P. 1618.

збереження застарілих протекціоністських територіальних обмежень. Адже клієнт сьогодні має можливість обрати більш фахово підготовленого професіонала, який володіє вузькоспеціалізованим знанням, послугами якого він вже (можливо) користувався, а отже йому довіряє, сплативши останньому конкурентоздатну винагороду.

Невипадково професійні громадські організації (Association of Professional Responsibility Lawyers and the American Corporate Counsel Association) підготували «Пропозиції здорового глузду» («Common Sense Proposal»)[1], які містять положення про те, що з моменту видачі ліцензії адвокату будь-якою американською юрисдикцією останній є вільним надати правову консультацію в будь-якому місці країни. Очевидно, що практичне впровадження цих рекомендацій буде складним й поступовим.

Отже, територіальність як принцип організації адвокатури в Україні та світі утворена сукупністю правових положень, що визначають адміністративно-територіальний устрій країни основою побудови й просторових меж функціонування адвокатури. Застосування локалізації як територіально обмежуючої вимоги в процесі розбудови української адвокатури є недоцільним.

Іваницький С.О.

[1] Needham C.A. Multijurisdictional practice regulations governing attorneys conducting a transactional practice // University of Illinois law review. – 2003. – № 5. – P. 1357.

4.2 Принцип обумовленості судоустроєм

Принцип обумовленості судоустроєм полягає в побудові адвокатури на підставі судового устрою держави, зокрема, утворення регіональних, національних та/або спеціальних органів адвокатського самоврядування в межах сфери юрисдикції судів певного рівня (виду, інстанційності); наявність особливого механізму добору і забезпечення функціонування окремої привілейованої категорії адвокатів, уповноважених практикувати перед визначеними судами; закріплення обов'язку утримання адвокатської контори за місцезнаходженням певних судів; встановлення для іноземних адвокатів еквівалентних обмежень на представництво перед судами приймаючої держави залежно від обсягу отриманих прав практики перед судами домашньої юрисдикції та ін.

Принцип, що розглядається, не є властивим сучасній українській адвокатурі. Він мав застосування в дореволюційну добу (ст.ст. 1-2 Тимчасового положення про адвокатуру 1849 р., ст.ст. 353, 357 Устрою судових установлень 1864 р.) й на світанку становлення радянської адвокатури.

Практична реалізація принципу обумовленості судоустроєм має поширення в системах адвокатур західних (Франція, Італія, Німеччина та ін.) і окремих пострадянських (Болгарія, Молдова) держав. Розглянемо його складові.

У Німеччині згідно § 60 Федерального положення про адвокатуру (BRAO) палата адвокатів створюється на території округу Верховного суду землі. Її членами є адвокати, які отримали дозвіл або є зарахованими до адвокатської палати, та адвокатські компанії, які знаходяться на території округу Верховного суду землі.

Іванчький С.О.

Принцип, що розглядається, знаходить окреме втілення при формуванні дисциплінарних органів. Так, відповідно до § 100 BRAO судова палата в справах адвокатів створюється при Верховному суді землі. Якщо у федеральній землі існує декілька верховних судів землі, то уряд землі може шляхом видачі урядового розпорядження створити судову палату в справах адвокатів для округів усіх або кількох верховних судів землі при одному або при декількох верховних судах землі або при вищому суді федеральної землі, якщо таке об'єднання правосуддя в справах адвокатів буде, зокрема, корисним для забезпечення єдиної судової практики. Перед цим заслуховують правління відповідних палат адвокатів. Декілька федеральних земель можуть домовитись про створення спільної судової палати в справах адвокатів при Верховному суді землі або при вищому суді однієї із федеральних земель[1].

У Франції згідно ст. 1 Декрету про організацію професії адвоката від 27.11.1991 р. адвокати біля кожного трибуналу (суду) великої інстанції утворюють колегію адвокатів[2]. Стаття 2 Декрету конкретизує, що адвокати, які належать до різних трибуналів (судів) великої інстанції, що розташовані в межах юрисдикції одного й того ж апеляційного суду, можуть за рішенням, прийнятим більшістю голосів адвокатів кожної колегії, сформувати спільну колегію адвокатів.

Устрій адвокатури Польщі не співпадає із адміністративно-територіальним розподілом країни. Із цього приводу польський законодавець у ст. 38 Закону «Право про адвокатуру» від 26.05.1982 р. зауважив, що палату адвокатів

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 47.

[2] Décret n 91-1197 du 27 novembre 1991 organisant la profession d'avocat / Les principaux textes de la profession d'avocat. – Paris: Conseil National des Barreaux, 2014. – P. 30.

Іванцький С.О.

складають адвокати й апліканти адвокатські, які здійснюють професійну діяльність на території палати, територіальні межі якої визначає Найвища рада адвокатів, беручи до уваги, зокрема, територіальний розподіл судової адміністрації[1].

Одним з аспектів реалізації досліджуваного принципу є те, що зміна організації судової системи тягне перебудову організаційного устрою адвокатури. Так, наприклад, після проведеної у Франції реформи судоустрою відбулося злиття декількох колегій адвокатів. У 2012 році колегію адвокатів Гайани було приєднано до апеляційного суду Каєнни[2].

Проявом принципів спеціалізації й обумовленості судоустроєм виступають існуючі в багатьох державах додаткові обмеження на практику адвокатів в окремих, як правило, найвищих судах. Як влучно підмітив Р.Л. Абель, практика в більш високих судах часто є виключною привілегією лише частини професії[3].

Аналіз сучасного зарубіжного законодавства показує, що спеціальні «бар'єри» доступу до цих судових установ зазвичай включають підвищені вимоги до стажу практичної адвокатської діяльності та/або екзамен.

Так, мінімальний стаж, необхідний для представництва перед вищими судами, в окремих державах становить 5 років (Німеччина, Болгарія, Ісландія), 10 (Туніс) або 12 років (Італія).

Замість очікування завершення дванадцятирічного строку італійське законодавство надає претендентам на

---

[1] Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 9.

[2] Statistique sur la profession d'avocat: situation au 1er janvier 2012. – Paris: Ministere de la justice, 2012. – P. 5.

[3] Abel R.L. Comparative sociology of legal professions / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 106.

Іванцівкий С.О.

вибір можливість скласти екзамен, участь в якому можуть взяти адвокати, які мають п'ять років практики.

Низкою країн встановлено додаткові вимоги, наприклад, віковий ценз (35 років) у ФРН чи кількість проведених справ (30) в судах нижчестоящої юрисдикції в Ісландії.

Основною ланкою багатоступеневої процедури добору адвокатів, які бажають практикувати у Федеральній судовій палаті ФРН, є виборча комісія у справах адвокатів у Федеральній судовій палаті. Головою цього органу є голова Федеральної судової палати. До складу входять голови сенатів із цивільних справ Федеральної судової палати, а також члени президії Федеральної палати адвокатів та президії палати адвокатів при Федеральній судовій палаті. Комісія шляхом таємного голосування проводить відбір кандидатів на підставі списків, поданих Федеральною палатою адвокатів (сформовані на основі пропозицій палат адвокатів) й палати адвокатів при Федеральній судовій палаті[1]. Виборча комісія обирає подвійну кількість адвокатів, які, на її думку, можуть отримати дозвіл на здійснення діяльності у Федеральній судовій палаті, після чого направляє відповідні матеріали до Федерального міністерства юстиції. Міністерство приймає остаточне рішення щодо надання дозволу на здійснення діяльності у Федеральній судовій палаті.

Цікавим є нормативне розмежування 4-х видів адвокатів у Пакистані: адвокати, адвокати Вищого суду, адвокати Верховного суду, старші адвокати Верховного суду. Адвокат Верховного суду може виступати перед будь-яким судом, тоді як звичайний адвокат уповноважений практикувати в межах свого регіону, за виключенням Вищого суду. Адвокат Вищого суду може здійснювати представництво перед усіма судами, окрім Верховного суду.

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 69.

Іванцівкий С.О.

Адвокати, які допущені практикувати перед найвищими судами країни, часто утворюють спеціальні професійні асоціації (ФРН, Бельгія, Франція, Пакистан та ін.), хоча існують юрисдикції (Болгарія, Англія та Уельс (соліситори) тощо), де таке інституційне оформлення відсутнє.

Однією з найстаріших й авторитетних організацій такого плану в світі, безумовно, є французький Ordre des avocats au Conseil d'Etat et à la Cour de cassation.

У Німеччині адвокатами, які отримали дозвіл на здійснення діяльності у Федеральній судовій палаті, створено палату адвокатів при Федеральній судовій палаті (Rechtsanwaltskammer bei dem Bundesgerichtshof). На час дії дозволу на здійснення діяльності у Федеральній судовій палаті членство адвоката в попередній палаті адвокатів призупиняється (§ 174 BRAO).

Обсяг прав адвокатів-членів спеціальних професійних асоціацій при вищих судах держави відрізняється залежно від країни. Якщо члени асоціації адвокатів Верховного суду Пакистану можуть представляти інтереси клієнтів у будь-якому суді, то їх німецькі колеги з палати адвокатів при Федеральній судовій палаті за загальним правилом можуть виступати тільки у Федеральній судовій палаті, інших вищих судах федерації, спільному сенаті вищих судів та у Федеральному конституційному суді (дане обмеження не стосується права виступати в міжнародних та спільних міждержавних судах).

У ряді держав встановлено обов'язок утримання адвокатської контори за місцезнаходженням судів певного рівня (виду). Так, у Люксембурзі згідно ст. 39 Закону «Про професію адвоката» від 10.08.1991 р. адвокат повинен встановити свій офіс за місцезнаходженням окружного чи мирового суду[1]. У Німеччині адвокат, який отримав доз-

[1] Loi du 10 août 1991 sur la profession d'avocat // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 1991. – № 58. – P. 1117.

Іванцький С.О.

віл на здійснення діяльності у Федеральній судовій палаті, повинен відкрити та утримувати контору за адресою Федеральної судової палати. (§ 172b BRAO).

Досліджуваний принцип має й міжнародний вимір, який полягає у встановленні для іноземних адвокатів еквівалентних обмежень на представництво перед судами приймаючої держави залежно від обсягу отриманих прав практики перед судами домашньої юрисдикції. Так, у Сирії арабський адвокат може бути допущений до сирійського суду того ж рівня, до якого він має допуск у країні, звідки прибув, за умови наявності взаємних заходів для сирійських адвокатів й отримання арабським адвокатом дозволу президента сирійської асоціації адвокатів.

У Директиві 98/5/ЕС Європейського парламенту і Ради від 16 лютого 1998 р. про полегшення практики професії адвоката на постійній основі в державі-члені, відмінній від тієї, де отримано кваліфікацію, зазначені європейські інституції допускають можливість обмеження переліку судів, перед якими можуть виступати іноземні адвокати в державі-члені під професійним титулом, отриманим у рідній державі. Так, ст. 5 Директиви 98/5/ЕС передбачає, що з метою гарантування безперебійної роботи системи правосуддя держави-члени можуть встановити особливі правила допуску до Верховних судів, такі як використання спеціалізованих адвокатів[1].

На відміну від країн Заходу, в процесі побудови сучасної української адвокатури принцип обумовленості судоустроєм не отримав розвитку. Домінуюче положення вітчизняний законодавець надав принципу територіальності. Такий підхід вбачається оптимальним.

Іванцьків С.О.

[1] Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained // Official Journal of the European Communities. – 1998. – march 14. – P. 39.

З одного боку, очевидно, що у вищих судах справи характеризуються додатковою складністю й корисною була б підготовка матеріалів до розгляду фахівцем, який добре обізнаний з цією специфікою.

Разом з тим, позбавлення адвоката, який тривалий час вів справу в першій та апеляційній інстанції, права на касаційне оскарження навряд чи можна було б визнати виправданим. Якщо припустити необхідність звернення до спеціальної категорії адвокатів, то очевидно, вони не охоплюватимуть всю територію країни, будучи зосередженими переважно в обласних центрах, АРК, містах Києві та Севастополі. Отже, можна спрогнозувати транспортні проблеми доступу до них клієнтів й ознайомлення такими адвокатами із матеріалами справ. З організаційної і фінансової сторони більш доцільним є залучення адвоката, який здійснював первісне представництво й докладно знає всі матеріали справи. За потреби, цьому адвокатові легше засвоїти специфіку касаційного провадження (за допомогою колег, вивчення судової практики тощо), ніж відправляти клієнта в далеку подорож до інших фахівців.

Таким чином, принцип обумовленості судоустроєм покладено в основу побудови багатьох адвокатур світу, проте в Україні провідну роль повинні мати інші принципи, про які йдеться в інших частинах даної праці.

Іванцький С.О.

4.3 Принцип спеціалізації

За роки незалежності українським парламентом прийнято близько восьмисот первинних законів (без змін та доповнень), що з урахуванням набагато більшого числа підзаконних актів робить практично неможливим для одного адвоката прочитати увесь цей масив, не кажучи вже про засвоєння й дослідження спірних питань судової практики. Кількість, складність і колізійність нормативно-правових актів на національному та міжнародному рівнях виступили об'єктивними умовами запровадження спеціалізації серед адвокатів, визначили неминучість її подальшого поглиблення з метою ефективного правового супроводу розвитку суспільних відносин, що ускладнюються й глобалізуються.

З семантичного боку поняття «спеціалізація» представляє собою дію і стан зі значенням «спеціалізуватися», тобто набувати певних знань, навичок в якій-небудь галузі науки або техніки; набувати якоїсь спеціальності; закріплюватися за якою-небудь однією спеціальною галуззю, мати спеціальне, особливе призначення[1].

Переваги спеціалізації загальновідомі. За рахунок систематичної роботи над питаннями певної категорії адвокат взмозі швидше, глибше, якісніше й з меншими витратами опрацювати правові проблеми, що виникають. Аналогічним потенціалом володіють створені адвокатами інституційні структури, зокрема спеціалізовані підрозділи адвокатських об'єднань й органи адвокатського самоврядування.

Іваницький С.О.

[1] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1364.

Зміст спеціалізації як принципу організації адвокатури полягає, по-перше, в зовнішньому відокремленні органів адвокатського самоврядування, що реалізують різні функції (представницькі, кваліфікаційні, дисциплінарні, контрольно-ревізійні тощо); утворенні й наданні організаційними формами адвокатської діяльності юридичної допомоги у визначених, окремих сферах правовідносин, та/або в інституційному відособленні декількох груп суб'єктів усередині адвокатської професії з наділенням їх різним обсягом можливостей надання правової допомоги певних видів; по-друге, у внутрішньому розподілі між структурними підрозділами (департаментами, практиками тощо) вказаних суб'єктів певних вузькопрофільних напрямів роботи, систематичному здійсненні конкретним адвокатом професійної діяльності в межах певної сфери правовідносин.

Отже, спеціалізація охоплює як сферу адвокатського самоврядування, так і сферу адвокатської діяльності, питання організації роботи адвоката, адвокатських об'єднань і бюро. Розглянемо докладніше елементи вказаного принципу.

Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, як пам'ятаємо, узагалі не передбачав поняття й системи органів адвокатського самоврядування, внаслідок чого більшість властивих їм функцій і повноважень постійно намагалася перебрати на себе ВККА при Кабінеті Міністрів України. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року запровадив інститут адвокатського самоврядування (ст.ст. 8-9, розділи VI-VII Закону), створивши систему органів адвокатського самоврядування на підставі розмежування спеціалізованих представницьких (конференції адвокатів регіону, ради адвокатів регіону, з'їзд адвокатів України, РАУ), кваліфікаційних, дисциплінарних (КДКА регіону,

Іванцький С.О.

ВКДКА) контрольно-ревізійних (ревізійні комісії адвокатів регіону, ВРКА) функцій.

Реалізація багатьох з цих спеціалізованих функцій за кордоном супроводжується інституційним оформленням ширшого переліку органів адвокатського самоврядування. Наприклад, в європейських країнах (Польща, Німеччина, Литва, Болгарія, Естонія тощо) поширеним є утворення окремого дисциплінарного суду.

Частину повноважень щодо поглиблення спеціалізації всередині системи адвокатського самоврядування український закон відносить до компетенції корпоративних органів адвокатури. Так, наприклад, згідно п. 4 ч. 7 ст. 54 Закону з'їзд адвокатів України затверджує положення про Раду адвокатів України, положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури. Частиною 1 ст. 55 Закону передбачено, що повноваження і порядок роботи Ради адвокатів України визначаються цим Законом та положенням про Раду адвокатів України, що затверджується з'їздом адвокатів України.

На розвиток законодавчих норм пунктом 8 розділу III Положення про Раду адвокатів України, затвердженого установчим з'їздом адвокатів України від 17.11.2012 р., закріплено, що рішенням Ради адвокатів України можуть бути створені інші органи та структури НААУ, що забезпечують її статутну діяльність, які можуть мати статус юридичної особи, або відокремленого підрозділу НААУ, або інший. На цьому шляху РАУ створено Комітет захисту соціальних прав адвокатів при НААУ (рішення № 5 від 28.02.2014 р.), Комітет з питань координації надання правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям при НААУ (рішення № 175 від 25.10.2014 р.), Комітет експертного забезпечення адвокатської діяльності при НААУ (рішення № 102 від 25.09.2015 р.) та інші.

Іванцюрин С.О.

Чи не найбільш відомою є спеціалізація організаційних форм адвокатської діяльності. Законодавство зарубіжних держав безпосередньо закріплює право адвоката обирати собі спеціалізацію або така можливість непрямо випливає з аналізу його норм. Так, згідно ст. 6 «Спеціалізація адвоката» Закону Литви «Про адвокатуру» адвокат має право обрати галузь права, в якій він надає правові послуги (спеціалізація адвоката).

Більш поширеним є другий спосіб правового регулювання даного питання, що характеризується створенням нормативних передумов для вільного вибору адвокатом сфери власної спеціалізації. Так, ст. 21 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачено, що Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги під час призначення адвоката враховує, серед іншого, його спеціалізацію.

Положенням про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 25 вересня 2015 року № 114, передбачено, що до заяви про включення до реєстру керівників стажування додається біографічна довідка, яка, серед іншого, повинна містити інформацію про спеціалізацію адвоката (п. 4.3.4). При цьому, стажисту на весь термін проходження стажування призначається один керівник стажуванням, що не позбавляє його права пройти стажування ще в двох адвокатів з іншої спеціалізації (п. 5.2).

Частина 1 ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає широкий вибір видів адвокатської діяльності. У п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону міститься відкритий перелік «інших видів правової допомоги», а ч. 2 ст. 19 Закону конкретизує, що адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом. Статтею 20 Закону уточнюється, що під час здійснення

Іванцький С.О.

адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги.

Завдяки рекламі потенційні клієнти дізнаються про існування спеціалізованих адвокатських об'єднань з корпоративного права, ДТП, стягнення боргів, патентних питань, «бутикових» фірм іншого профілю, індивідуальну практику адвокатів у сфері кримінального права тощо.

У державах англосаксонської правової родини поширеною є спеціалізація з надання правових послуг уряду, державним і комунальним органам.

Економічні й криміногенні особливості кожної країни визначають національну самобутність видів спеціалізації її адвокатів. В африканській Гані, що експортує на світовий ринок какао, деревину й алмази, матеріальною основою юридичної практики є земельне право, яке за образним висловлюванням Р. Лукхема, стало хлібом й маслом для адвокатів[1].

В Найробі (Кенія), де високий рівень вуличних грабежів й певний час існував притік іноземних туристів, окремі місцеві адвокати успішно розвинули практики захисту обвинувачених у грабежі[2].

Вказані суб'єкти надають правову допомогу вузькопрофільного характеру. Їх ім'я (найменування) часто асоціюється із досконалим знанням певних галузей права.

Поряд з цим, такі адвокати більшою мірою підвладні ризикам, пов'язаним із істотним зменшенням попиту на

---

[1] Luckham R. Imperialism, law and structural dependence: the Ghana legal profession / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 100.

[2] Odenyo A.O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 190.

Іваницький С.О.

специфічні знання. У даному випадку життєво необхідною стає корекція або кардинальна зміна спеціалізації. Економічні катаклізми останнього десятиріччя неодноразово змушували українських адвокатів залишати напрацьовані практики, освоювати нові обрії. У світі, що швидко змінюється, гнучкість спеціалізації перетворилася на чинник забезпечення успішної, довголітньої професійної діяльності.

Одним з напрямів підвищення ефективності спеціалізації в межах організаційних форм адвокатської діяльності є автоматизація процесу оформлення правової документації із залученням до виконання стандартизованих, механічних, шаблонних операцій середнього юридичного персоналу. Фахівці найвищої кваліфікації мають здійснювати загальне керівництво, контроль й окремі складні заходи, в тому числі на завершальному етапі роботи.

При всьому різноманітті форм спеціалізації адвокатської діяльності в сучасному світі вона зводиться в основному до 3-х різновидів – спеціалізація сферою правовідносин, клієнтурою або їх поєднанням у різних пропорціях.

Основними типами клієнтів є люди й компанії. Багатьма вченими вказані різновиди клієнтів покладено в основу розмежування «класичної» і «бізнес-адвокатури». Практично в усіх країнах світу компанії розглядаються як більш бажаний, фінансово забезпечений клієнт, що зазвичай є постійним. Натомість люди часто є «клієнтами з одним пострілом», значно проблемнішими й менш платоспроможними.

Спеціалізація клієнтом (компанією) тісно кореспондує із спеціалізацією галуззю права через типові, найбільш затребувані нею сфери правового супроводу (корпоративне, податкове, антимонопольне право тощо).

Іваницький С.О.

Європарламент підкреслює важливість високого рівня спеціалізованих знань[1] у правничій професії. На рівні міжнародно-правових і національних актів нерідкими є прямі рекомендації щодо спеціалізації адвокатів з надання допомоги уразливим категоріям клієнтів. Так, у керівному положенні 9 «Принципів і керівних положень щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя», схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року, наголошується на необхідності прийняття державами активних заходів для забезпечення того, щоб, коли це можливо, підсудних, обвинувачених і потерпілих, які є жінками, могли представляти жінки-адвокати.

У керівному положенні 11 цього ж документу підкреслюється необхідність створення, коли це можливо, спеціальних механізмів сприяння наданню спеціалізованої юридичної допомоги дітям. Юристи, які представляють інтереси дітей, повинні, коли це необхідно, проходити регулярну перевірку на предмет їх придатності до роботи з дітьми. Вказані категорії юристів повинні проходити професійну підготовку та бути поінформованими про права дітей і суміжні питання, отримувати постійну й поглиблену підготовку й бути здатними спілкуватися з дітьми на рівні їх розуміння.

Ключовими чинниками, що впливають на можливість запровадження (поглиблення) спеціалізації, є місцезнаходження суб'єкта надання правової допомоги (а), його розмір (б) й економічна кон'юнктура (в). Розглянемо ці чинники докладніше.

В демографії використовується такий показник, як ступінь урбанізованості[2], що характеризує роль міст й питому

[1] European Parliament resolution on the legal professions and the general interest in the functioning of legal systems: adopted March 23, 2006 // Official Journal of the European Union. – 2006. – december 01. – P. 107.

[2] Kumari K. The trends and level of urbanization in Eastern Uttar Pradesh / K. Kumari // IOSR Journal of Humanities and Social Science. – 2014. – vol. 19. – № 10. – ver. 8. – P. 61.

Іванцівкий С.О.

вагу міських жителів у структурі населення. Чим він вищий, тим розвинутішою є спеціалізація в правничій професії. В усьому світі міські адвокати, як правило, більш спеціалізовані, ніж сільські, а столичні адвокати мають більш поглиблену спеціалізацію, ніж їх колеги з інших міст. У глобальному масштабі адвокати, які працюють у фінансових центрах світу (Лондон, Нью-Йорк, Франкфурт-на-Майні, Сингапур тощо) часто мають унікальні й вузькі спеціалізації, що нерозвинуті в багатьох національних юрисдикціях.

В Україні чим далі від столиці й обласних центрів, тим частіше можна зустріти адвоката-універсала, який має загальну практику (Додаток А). Спеціалізація, певним чином, є «розкішшю», яку можуть дозволити собі ті адвокати, які мають достатню кількість платоспроможних клієнтів зі специфічними потребами. Клієнтів більше там, де більше мешкає людей. Та й навіть велике місто не гарантує стабільної клієнтури через сильну конкуренцію. У висококонкурентному середовищі адвокати часто змушені «хапатися» за будь-яку роботу, щоб не залишитися без «шматка хліба», в тому числі за справи, в яких вони не мають достатнього досвіду чи кваліфікації. З огляду на те, що не всі з них добросовісно виконують свої обов'язки, така праця на новому фронті створює додаткові ризики для інтересів довірителів.

Зі збільшенням розміру юридичної практики розширюються можливості спеціалізації її підрозділів. Найбільшими адвокатськими фірмами створено потужні спеціалізовані департаменти, відділи, практики тощо, які спроможні на найвищому рівні виконувати значні обсяги вузькопрофільної правової роботи.

На відміну від України, де кожен адвокат може довільно проголосити будь-яку кількість спеціалізацій, в багатьох зарубіжних країнах питання ідентифікації адвоката

Іванцівський С.О.

як спеціалізованого має сувору й ретельну регламентацію. Використання найменування спеціалізованого адвоката справедливо розглядається як достовірне підтвердження наявності особливих знань, досвіду чи компетентності в певній галузі, засіб покращання видимості для клієнтів, а отже заслужена конкурентна перевага. Своєрідна «гарантія якості».

Так, у Німеччині детальний порядок використання найменування спеціалізованого адвоката регламентується окремим законом (Fachanwaltsordnung – далі FAO). Його може бути надано в сфері адміністративного, податкового, соціального, трудового, медичного, транспортного, сімейного та деяких інших галузей права[1].

Дозвіл на використання найменування спеціалізованого адвоката надається комісією, члени якої для кожної зі спеціальностей призначаються правлінням палати адвокатів. Призначені адвокати можуть бути членами кількох комісій, при цьому кілька палат адвокатів можуть утворювати спільні комісії (§ 17 FAO, § 43c BRAO).

Претендент на отримання найменування спеціалізованого адвоката, яке видається не більше ніж з трьох галузей права, повинен продемонструвати наявність особливих теоретичних знань і практичного досвіду. Особливі теоретичні знання підтверджуються проходженням спеціального курсу навчання (§ 4 FAO), тривалість якого відрізняється залежно від напряму спеціалізації. Практичний досвід полягає в особистому супроводженні адвокатом протягом останніх трьох років певної кількості правових випадків визначеної категорії. Наприклад, у галузі адміністративного права адвокат має провести 80 випадків, з яких мінімум 30

[1]Fachanwaltsordnung (FAO) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anw aelte/berufsrec ht/fao-stand- 01-01-2015.pdf.

Іванцький С.О.

судових процесів; 120 випадків слід супроводити в сфері сімейного права, з яких мінімум 60 судових процесів (для всіх напрямів спеціалізації, як правило, встановлено додаткові кількісні вимоги належності наданої правової допомоги до різних підгалузей і інститутів відповідної галузі права) тощо.

Після отримання найменування спеціалізованого адвоката він повинен протягом визначеної кількості годин щорічно підвищувати кваліфікацію в своїй галузі. У випадку невиконання цього обов'язку – дозвіл може бути відкликано.

У Франції адвокат, який має не менше чотирьох років професійної практики, може звернутися до регіонального центру професійної підготовки для отримання сертифікату спеціалізації. Рішення про його видачу приймає журі, до складу якого входять чотири члени – суддя; два адвокати, які мають сертифікати відповідної спеціалізації; професор чи викладач, які відповідальні за юридичну освіту в галузі спеціалізації.

Встановлено 26 різновидів спеціалізації (спортивне, страхове, публічне, аграрне, екологічне право та ін.). Адвокат може клопотати перед комісією про зазначення в сертифікаті спеціалізації указівки на більш вузький напрям спеціалізації. Реєстраційні збори з кандидатів, пов'язані з оплатою компенсацій членам журі та інших витрат, складають 960 євро[1].

В 2012 році налічувалося 11 074 спеціалізованих адвокатів. Близько 2/3 французьких адвокатів спеціалізуються в галузях права, що пов'язані із наданням порад компаніям. Найбільш частою є спеціалізація з права соціального забезпечення (17,3%), податкового права (14,4 %), права компаній (13 %).

[1] Specialisation des avocats – conditions d'acces. Guide pratique. – Paris: Conseil National des Barreaux, 2014. – P. 6, 8, 10.

Іванцький С.О.

Спостерігається сильна географічна концентрація: десять колегій адвокатів об'єднують половину спеціалізованих адвокатів; у Парижі – 2 349 (21 %). У дев'яти колегіях вони відсутні[1].

Більш ліберальний режим функціонує в Люксембурзі. Рада колегії адвокатів Люксембургу веде перелік переважних видів діяльності (liste des activités préférentielles), який дозволяє громадськості зорієнтуватися й обрати адвоката, який спеціалізується з надання правової допомоги певних видів.

Включення до цього переліку відбувається за добровільним волевиявленням адвоката й не є предметом контролю знань з боку Ради колегії[2].

Допускається зазначення не більше п'яти переважних видів діяльності, при цьому Рада колегії може відмовити або скасувати запис переважної діяльності у випадку, якщо в адвоката вочевидь відсутні підстави для цього в частині теоретичної підготовки чи професійного досвіду.

Як бачимо, люксембурзький підхід більшою мірою орієнтується на добросовісність адвоката, залишаючи професійній асоціації право відхилення кандидатур тих, хто «зловживає довір'ям».

Серед пострадянських країн цікавим є досвід Грузії. Особа, яка бажає отримати доступ до професії адвоката, складає письмовий тест, який може бути загальним або спеціалізованим. Останній включає тест у кримінальному або цивільному праві. Згідно ч. 8 ст. 11 Закону Грузії про адвокатуру від 20.06.2001 р. адвокат, який склав тест зі спеціалізації, отримує право практикувати у відповідній галузі[3].

---

[1] Statistique sur la profession d'avocat: situation au 1er janvier 2012. – Paris: Ministere de la justice, 2012. – P. 3, 31.

[2] Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 2013. – № 39. – P. 567.

[3] Law of Georgia on Advocates: adopted 20 june 2001 / Eastern partnership enhancing judicial reform in the Eastern partnership countries. Working group

Іваницький С. О.

В Україні ж можливість проголошення адвоката фахівцем чи не в кожній галузі права обмежується лише його творчою уявою та сумлінням. Не заглиблюючись у проблему асиметричної інформації, від якої потерпає адвокатська клієнтура на всіх континентах, звернімо увагу на часті випадки неякісного надання адвокатами послуг, що стають предметом розгляду органів дисциплінарної юрисдикції.

Світова практика вирішення проблеми недобросовісного інформування клієнтів про власні кваліфікаційні здібності підказує два можливі шляхи її розв'язання: притягнення до відповідальності за недобросовісну рекламу та/або залучення органів корпоративного співтовариства до нагляду за правильним використанням професійних позначень свого фахового потенціалу.

Перший підхід навряд чи дасть в Україні істотний ефект, оскільки на сьогодні не склалося практики притягнення адвоката до відповідальності за вчинення досліджуваних різновидів порушень законодавства про рекламу. Окрім цього, на органи, які повинні це робити, покладено масу інших функцій, контроль за рекламою адвокатів сприймається як другорядне, непрофільне завдання.

Оптимальним убачається посилення наглядової ролі органів адвокатського самоврядування. Сприймаючи своїх товаришів як конкурентів, адвокати пильніше слідкують за діями колег, краще знають їх інтелектуальні можливості, швидше дізнаються про порушення.

Доцільною є розробка переліку галузей спеціалізації адвокатів, встановлення механізму присвоєння найменування спеціалізованого адвоката шляхом прозорої перевірки наявності в претендента достатнього й різнобічного досвіду в певній сфері.

Іванцюрин С.О.

«Professional judicial systems». Project report «The Profession of Lawyer». – Strasbourg: Directorate general of human rights and rule of law, 2012. – P. 204.

Отримання найменування спеціалізованого адвоката має бути добровільним, але реально підтверджуваним високим рівнем його спеціалізації. За умовчанням особа після видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю наділена правом іменуватися «адвокат» й практикувати в усіх галузях права. Якщо ж адвокат бажає мати конкурентну перевагу, зокрема, використовувати найменування, що свідчить про наявність у нього спеціалізації, то цілком логічною є необхідність її довести. При цьому, довести фахівцям, колегам, які добре розбираються в цих питаннях, а не клієнтам, частина яких схильна довіряти оманливій рекламі.

Окрім адвокатів, до складу комісій, утворюваних при органі кваліфікаційно-дисциплінарної компетенції, доцільно включити представників спеціалізованих державних органів (працівників Державної служби інтелектуальної власності України – до комісії з патентного права, Антимонопольного комітету України – до комісії з антимонопольного права тощо). Більшість членів комісії мають становити адвокати.

Достатність й різнобічність досвіду адвоката в певній сфері спеціалізації має визначатися на підставі набутих поглиблених теоретичних знань (закінчення спеціалізованого навчального курсу, захист дисертації тощо) та практичного досвіду в спеціалізованій галузі. Останній повинен обраховуватися не кількістю років (чимало осіб з адвокатським свідоцтвом не практикують або роблять це рідко), а числом проведених справ. Наприклад, для отримання найменування в межах спеціалізації «адміністративне право та процес» адвокат повинен надати правову допомогу в 130 випадках, з яких 70 судових справ, у тому числі по 10 адміністративних справ зі спорів з відносин публічної служби; з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, сталого розвитку населених пунктів та землекористування,

Іванцівський С. О.

юстиції, реалізації податкової політики, публічної політики в сферах зайнятості населення та соціального захисту громадян, публічної фінансової політики[1].

Очевидно, що окремі категорії юристів на час отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю мають достатній спеціалізований досвід у певній сфері права. Йдеться про досвідчених слідчих і прокурорів, які добре обізнані в кримінальному праві (процесі). Колишній суддя адміністративного суду вочевидь досконало знає адміністративне право (процес), а його колега із суду господарської юрисдикції – галузі права своєї повсякденної спеціалізації. Тож доцільним є встановлення пільгового порядку набуття найменування спеціалізованого адвоката правниками, які мають 5-річний досвід роботи у відповідній галузі спеціалізації.

Інституційно оформлена спеціалізація суб'єктів надання адвокатської допомоги існує не в кожній державі. Загалом у даному контексті сформовано два основні види спеціалізації: а) інституційно оформлена спеціалізація на рівні різних суб'єктів адвокатської професії, які наділені відмінним обсягом можливостей надання юридичної допомоги певних видів (баристери й соліситори в Англії та Уельсі тощо) або спеціалізація адвокатів у певній галузі права, що не супроводжується створенням усередині професії нових суб'єктів надання адвокатської допомоги, характеризуючись єдністю правового статусу усіх адвокатів (б).

На спеціалізацію адвокатів прямо впливають імперативні межі спеціалізації юристів. У низці англосаксонських країн відсутні нотаріуси, функції яких уповноважені виконувати соліситори. Баристери й соліситори в окремих випадках реалізують повноваження з кримінального

[1] Іваницький С.О. Спеціалізація як принцип організації адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2015. – № 4. – С. 72.

Іваницький С.О.

переслідування, які в державах романо-германської правової сім'ї реалізують виключно юристи-держслужбовці (слідчі, прокурори).

Українське законодавство чітко відмежовує адвокатів від інших категорій юристів, прямо забороняючи адвокатам займатися нотаріальною практикою або суміщати адвокатську діяльність зі службою на посадах у правоохоронних органах (ст. 7 Закону). При цьому, значний обсяг видів правової роботи в Україні може бути здійснений як адвокатами, так і юристами (приватними юрисконсультами тощо). Усередині адвокатури відсутній розподіл адвокатів на категорії з різним найменуванням і правовим статусом, що нами підтримується.

Є.В. Васьковський називав такий принцип адвокатури, як відмежування правозаступництва від судового представництва[1]. З нашої точки зору ця засада є елементом принципу спеціалізації з огляду на наступне. Станом на час написання Є.В. Васьковським своєї безсмертної праці в низці імперій Європи (Німеччина, Австро-Угорщина, Росія) правозаступництво було суміщено із судовим представництвом. Пропонуючи ідеальну модель з відмежування правозаступництва від судового представництва, яка на той час функціонувала у Франції, Англії, Бельгії тощо, наш видатний співвітчизник її невід'ємною складовою розглядав утворення двох різних, самостійних професій. По суті, йшлося про спеціалізацію суб'єктів з надання правової допомоги певного виду (правозаступництво, судове представництво).

Є.В. Васьковський, до речі, й сам визнає правозаступництво результатом спеціалізації знань[2].

---

[1] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 162.

[2] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 143.

Іванцький С.О.

Покладення на одних правників підготовчої роботи, виконання дозволеного обсягу дій на попередніх стадіях судового провадження, а на інших – більш складних питань судового представництва у визначених категоріях спірних справ є нічим іншим, ніж предметною (функціональною) спеціалізацією, яка отримала інституціонально-суб'єктне закріплення. Історично така спеціалізація нерідко переростала в спеціалізацію судом й утворення перед судовими установами певного рівня окремих професійних асоціацій адвокатів.

Протягом століття, що минуло з моменту появи праці Є.В. Васьковського, обґрунтований ним принцип відмежування правозаступництва від судового представництва втратив своє значення через природний хід історії. Якщо в XIX ст. правозаступництво було суміщено із судовим представництвом у Німеччині, Австро-Угорщині, Росії, окремих кантонах Швейцарії, то в XX і XXI ст. упали останні «бастіони», в тому числі ідеалізовані Є.В. Васьковським зразки Франції (закони 1971 р., 1991 р. й 2012 р.) й Бельгії (1970 р.). Дещо згодом аналогічні зміни відбулися в Італії (1997 р.), Нідерландах (2008 р.) та інших країнах.

Ті ж сегментовані професії, що залишилися, в більшості своїй вже не вписуються в жорсткі рамки традиційного розподілу на правозаступництво і судове представництво. Так, наприклад, в Англії та Уельсі соліситори отримали право самостійно представляти інтереси клієнтів у більшості вищих судів королівства. Істотну конкуренцію їм почали складати дві нові юридичні професії – legal executives і licensed conveyancers.

Окрім Великобританії, де на правовому ринку найбільш активними залишаються barristers, solicitors, legal executives і licensed conveyancers, поліструктурність й дуалізм професії представлені в інших державах: abogado і procuradores в Іспанії, advocates і radca prawny у Польщі,

Іваницький С.О.

advogados і solicitadores в Португалії, advocates і legal procurators на Мальті тощо.

У країнах, де зберігся історично сформований суб'єктний розподіл праці між гілками правової професії, давно й наполегливо триває дискусія про їх злиття або ліквідацію «молодшого брата» (різноманітних аналогів французького avoue).

Цікавою в цьому плані є активізація полеміки в Іспанії щодо скасування інституту procuradores. Обґрунтовуючи необхідність його збереження, самі procuradores та їх прихильники наголошують на тому, що не можна розчерком пера ліквідувати професію, яка має 500 років історії. Звертається також увага на необхідність додаткових фінансових витрат на створення нової служби розсилки повідомлень учасникам судових процесів (в Іспанії цю функцію значною мірою реалізують procuradores – І.С.), вагомий щорічний внесок procuradores до ВВП Іспанії (800 млн. євро) й небезпеку втрати 50 тис. робочих місць в умовах, коли безробіття залишається головною проблемою, що турбує іспанців[1].

Очевидно, що аналоги avoue не зможуть довго функціонувати як данина традиції й рано чи пізно поступляться місцем більш сучасним інституційним правовим моделям. З цих причин висловлену Д. Курдельчуком пропозицію щодо впровадження на законодавчому рівні спеціалізації адвокатів по типу англосаксонських країн[2] навряд чи слід розглядати як актуальну й таку, що має історичну перспективу.

Іванцівський С.О.

---

[1] Memoria Anual 2014. – Madrid: Consejo General de Procuradores de España, 2014. – P. 36, 66.

[2] Курдельчук Д. Інтерв'ю / Д. Курдельчук // Український адвокат. – 2007. – № 7. – С. 16.

4.4 Принцип корпоративного самоврядування

В українській мові поняття «самоврядування» є синонімом слова «самоуправління». Загальний зміст цього терміну визначається як форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва[1].

Англійський еквівалент цієї дефініції («self-government») трактується як управління, яке більшою мірою здійснюється під контролем й керівництвом членів даної політичної одиниці, ніж зовнішньої влади[2]. Досить поширеною серед представників політичних і правових наук за кордоном є розгляд дефініції «самоврядування» як ідентичної поняттю «автономія»[3].

Незважаючи на дещо відмінні погляди щодо ступеня автономності самокерованих підсистем, спільним для вітчизняних та зарубіжних авторів є розуміння самоврядування як форми самостійного управління внутрішніми справами певної соціальної групи.

Г. Еллінек звертає увагу на те, що самоврядування може бути територіальним (самоврядні общинні союзи) й не пов'язаним із територією (публічні корпорації, професійні

Іванницький С.О.

---

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1287.

[2] Webster's ninth new collegiate dictionary. – Springfield: Merriam-Webster Inc., 1987. – P. 1066.

[3] The Blackwell dictionary of political science / F. Bealey. – Oxford: Blackwell publishers Ltd., 1999. – P. 23-24, 297; Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 154; Przeworski A. Democracy and the limits of self-government / A. Przeworski. – New York: Cambridge University Press, 2010. – P. 17.

товариства, цехи тощо[1]). Протягом тисячоліть останнє набуло значного розвитку. Професійне (корпоративне) самоврядування сьогодні є невід'ємною складовою внутрішнього устрою співтовариства суддів, адвокатів, прокурорів, нотаріусів, аудиторів та інших.

Виникнення професійних асоціацій адвокатів відносять до часів пізньої Римської імперії. У добу Константина Великого (311-337 рр. н.е.) адвокати об'єднуються в професійні асоціації (collegia, collegium) при судах. Члени колегій були піднаглядні суддям відповідних судів, які вносили їх до спеціального списку (matricula). З середини V ст. колегії перетворилися на закриті корпорації. Фактично встановлений numerus clausus змушував претендентів роками чекати появи вільної вакансії, при цьому сини адвокатів вносилися до matricula поза чергою[2].

Складність природи адвокатського самоврядування в Україні визначається тим, що в ньому переплітаються два начала – вузькопрофесійне, корпоративне й публічне, що орієнтовано на реалізацію делегованих державою функцій.

ЄСПЛ зазвичай відносить органи адвокатського самоврядування до інституцій публічного права[3], беручи при цьому до уваги ієрархічний рівень акту, яким засновано професійну асоціацію (закон, установчий договір тощо), ціль асоціації (просування публічних або приватних інтересів), наявність і обсяг публічних функцій.

Іванюрський С.О.

---

[1] Еллинек Г. Право современного государства. Том 1. Общее учение о государстве / Г. Еллинек / Перев. с немецк. – СПб.: изд. юрид. книжн. магаз. Н.К. Мартынова, 1908. – С. 475.

[2] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 26-27.

[3] Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium judgment of 23 June 1981, Series A, no. 43, § 64; Bota v. Romania, dec. of 2 June 2003, no. 24057/03.; A. and Others v. Spain, Commission's decision of 2 July 1990, no. 13750/88.

Корпоративне самоврядування є формою самостійного вирішення адвокатським співтовариством внутрішньопрофесійних питань, у межах якої адвокати безпосередньо або через представницькі органи керують власними справами, здійснюють нормотворчу діяльність з урахуванням обмежень, встановлених законом, реалізують кваліфікаційні, дисциплінарні та інші повноваження з метою створення належних умов для забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Принцип корпоративного самоврядування адвокатів у світі становить сукупність правоположень, що визначають необхідною складовою внутрішнього устрою адвокатури обов'язкове/добровільне членство адвокатів у професійній асоціації, виборність й підзвітність її органів, їх самостійність і відокремленість від держави, демократизм й гласність діяльності, автономність управління й регуляції, наявність дієвих повноважень з підтримання стандартів професійної діяльності.

Нормативна деталізація окреслених елементів міститься в ст.ст. 2, 5, 9, 33-58 Закону. Аналіз цих приписів свідчить, що джерелом корпоративної влади виступає уся адвокатська громада, суб'єкт і об'єкт владного впливу співпадають. Попри відсутність традиційної субординації, що властива державним структурам, більшість представників науки визнають існування владних відносин в адвокатурі. Представниками адвокатської влади зазвичай вважають керівників та членів органів адвокатського самоврядування, для позначення яких у професійній лексиці використовуються словосполучення «адвокатське чиновництво»[1], «корпоративна влада»[2],

Іванцівкий С.О.

[1] Варфоломеєва Т.В. В адвокатурі переможе здоровий глузд чи амбіції? / Т.В. Варфоломеєва // Адвокат. – 2007. – № 1. – С. 26.

[2] Гловацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772-1939 рр.): Монографія / І. Гловацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – С. 653.

«генерали від адвокатури», «міністерство адвокатури»[1], «професійна олігархія»[2] тощо. Останнє явище має міцні коріння як за кордоном, так й в Україні. Змінюється мода і президенти, перейменовуються вулиці і міста, але окремі керівники десятиліттями «правлять» у своєму регіоні.

З нашої точки зору, нічого деструктивного в цьому немає, якщо людина на своєму місці й щиро вболіває за справи корпорації. Водночас, влада нерідко розбещує й людина змінюється в негативному напрямі, прагнучи будь-що утриматися при посаді. Культура передачі повноважень наступнику перебуває в стадії формування. Серед вітчизняних адвокатів добре проходять зібрання з приводу свят чи підвищення кваліфікації, але вибори до самоврядних органів часто перетворюються на арену для фізичного протистояння й застосування неетичних засобів.

Незважаючи на те, що обраний до органів самоврядування адвокат є лише першим серед рівних й наділений в певних випадках можливістю здійснювати владний вплив, що характеризується як «контроль колеги», мотиви репутаційного, фінансового чи особистісного характеру зумовлюють довгу чергу бажаючих змагатися між собою за місце на владному олімпі.

Ефективність професійного самоврядування безпосередньо залежить від реалізації принципу незалежності, зокрема, незалежності від суб'єктів із якими адвокатові доводиться найбільше сперечатися в процесі професійної діяльності (прокуратура, поліція, суд тощо). У вітчизняних умовах принцип корпоративного самоврядування є

Іванцьків С.О.

---

[1] Зейкан Я.П. Адвокатські проблеми і Закон «Про адвокатуру» / Я.П. Зейкан // Адвокат. – 2003. – № 6. – С. 22.

[2] Larson M.S. The rise of professionalism: a sociological analysis / M.S. Larson. – Berkeley: University of California Press, 1979. – P. 206.

несучою конструкцією принципу незалежності, його операційним інструментом.

Завданнями адвокатського самоврядування закон визначає забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання в здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; участь у формуванні Вищої ради юстиції в порядку, визначеному законом. Реалізація цих завдань може бути здійснена за умови, коли основний гарант – інститут адвокатського самоврядування – є достатньою мірою незалежним.

Розглядаючи самоврядування як принцип адвокатури, експерти ССВЕ наголошують, що самоврядування забезпечує колективну незалежність представників адвокатської професії. Це не що інше, як структурована гарантія незалежності кожного окремого адвоката[1].

Принцип корпоративного самоврядування необхідно відмежовувати від принципів адвокатського самоврядування, до переліку яких стаття 43 Закону відносить виборність, гласність, обов'язковість для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітність, заборону втручання органів адвокатського самоврядування в професійну діяльність адвоката. Якщо перший є принципом адвокатури, то останні виступають принципами її окремого інституту (адвокатського самоврядування).

Для більшості світових адвокатур, особливо української професії, принцип корпоративного самоврядування має важливе значення. Разом з тим, дослідження досвіду

[1] Report on the CCBE fact-finding mission to Kiev. Ukraine, 10-12 July 2013. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 2, 12.

Іванцівський С.О.

окремих країн показує, що вказаний принцип не має абсолютного характеру. Наочний приклад – Мексика, де фактично відсутня корпоративна організація для більшості адвокатів країни. Це украй негативно відбивається на фаховому рівні й дисциплінарній ситуації серед адвокатів[1], проте не виключає самого існування досить розрізненої маси адвокатів.

З огляду на зарубіжну практику ми не погоджуємося із тими авторами, які розглядають обов'язковість/добровільність членства адвокатів у професійній асоціації як самостійний принцип адвокатури. Обов'язковість чи добровільність членства адвокатів у відповідній асоціації можлива лише за умови існування адвокатського самоврядування. За його відсутності питання про приєднання до самоврядного органу не виникає, тому характер членства в асоціації виступає елементом принципу корпоративного самоврядування.

На слабкі сторони професійного самоврядування в аспекті кадрового складу слушно звертає увагу Є.В. Васьковський, який зазначає, що позитивні результати від станового самоврядування можна отримати лише за умови, коли окремі члени адвокатури або принаймні їх значна більшість будуть людьми чесними й достойними свого звання. У протилежному випадку від станового самоврядування адвокатів можна очікувати не кращих плодів, ніж від корпоративної організації якої-небудь зграї крадіїв чи червоних валетів. Звідси зрозуміло, що сама по собі станова організація не є гарантією проти деморалізації адвокатури, проте вона, навпаки, може виявитися згубною без сторонньої підмоги[2].

Іванцький С.О.

---

[1] Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – P. 45.

[2] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 164.

Правильні слова класика неодноразово підтверджувалися в процесі історичного розвитку адвокатури в різних народів, що актуалізує необхідність налагодження дієвої системи стримувань та противаг.

Самостійність у вирішенні багатьох питань внутрішнього життя не повинна супроводжуватися свавільними діями верхівки над «низами», більшості над меншістю. Корпоративна влада не повинна втручатися в професійну діяльність адвоката. Якщо органи самоврядування порушують закон, держава не тільки вправі, але й зобов'язана відреагувати. Своєю чергою будь-який член корпорації повинен мати право апелювати до держави (суд тощо) у випадку посягань на свої законні інтереси.

В теорії небезпідставно звертається увага на необхідність захисту від своїх же колег[1]. На практиці міжнародні організації адвокатів фіксують численні й істотні порушення[2] прав одних українських адвокатів іншими, тому знаходження балансу між конкуруючими публічними й приватними інтересами залишається одним з пріоритетів на законодавчому й корпоративному рівні.

Самоврядування не можливо без підтримки держави, але й остання не повинна «задушити його в своїх обіймах», пригнічити громадсько-професійну ініціативу. Елементи контролю за реалізацією органами самоврядування тих повноважень, які мають публічне значення й делеговані

Іванцький С.О.

[1] Тісногуз В. Самостійна турбота. Як має працювати адвокатське самоврядування в Україні / В. Тісногуз // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 9.

[2] CCBE follow-up report on Ukraine. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2014. – P. 6-8; Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. – Женева: Міжнародна комісія юристів, 2014. – С. 7, 9-10, 13-14, 16-20; Report on the CCBE fact-finding mission to Kiev. Ukraine, 10-12 July 2013. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 3, 5, 9, 11, 13-14.

державою, є цілком логічними. Важливо при цьому не забути про забезпечення співрозмірності повноважень ресурсам, що виділяються на їх реалізацію.

Сфера самоврядної активності професійних організацій адвокатів у сучасному світі є дуже широкою. Від інтенсивного лобіювання інтересів професії в уряді Великобританії[1] до організації щорічного престижного танцю[2] в одній з африканських країн. Але, конституюючими, провідними, як правило, виступають дві функції – кваліфікаційна й дисциплінарна. Обличчя адвокатури, ступінь її автономності значною мірою залежить від того, хто й як реалізує згадані функції. Пряме й виключне здійснення їх державними органами не дозволяє говорити про наявність адвокатського самоврядування, для існування якого принаймні дисциплінарні повноваження мають здійснюватися за участю членів професії.

Дуже важливим є перелік суб'єктів реалізації кваліфікаційної та дисциплінарної функцій в Україні. Допускаючи в попередньому розділі можливість залучення до складу органів із зазначеною компетенцією представників держави, хотілося б ще раз наголосити, що більшість мандатів повинна залишитися за адвокатами.

При цьому можна помітити закономірність: чим більш демократичною є країна, тим менше значення має закріплення окреслених повноважень за органами адвокатського співтовариства. Очікуваний ефект можна отримати за допомогою альтернативних механізмів, в основі яких лежать принципи фаховості, прозорості, чесності тощо. Це можна проілюструвати на прикладі реалізації кваліфікаційних

[1] Representing the bar. Annual report 2013/14. – London: Bar Council, 2014. – P. 11-12.

[2] Odenyo A.O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 193.

Іванцерський С.О.

повноважень з добору майбутніх адвокатів, які в Німеччині, Данії, Ісландії чи Швейцарії здійснюються органами, що формуються державою.

Щоб визначити оптимальний напрям руху на шляху конструювання вітчизняної системи адвокатського самоврядування, слід усвідомити провідні підходи до побудови корпоративного самоврядування в світі. На жаль, у вітчизняній науці вказане питання не отримало належного висвітлення. Окремі автори беззастережно погоджуються із запропонованим С.О. Дехановим[1] розподілом моделей адвокатського самоврядування в країнах Західної Європи, однак цей підхід викликає заперечення з огляду на те, що перша й друга моделі виокремлені за принципом утворення адвокатських палат, тоді як третя, четверта й п'ята моделі виділені за характером їх управління, отже в основу класифікації покладено різні критерії.

Враховуючи широке розмаїття світових та європейських зразків адвокатського самоврядування, вироблення єдиного критерію їх класифікації є безумовно складним завданням.

В основу розподілу має бути покладений критерій, що найбільшою мірою відображає сутність самоврядної організації. Вирішальним чином на це впливає ступінь самостійності від держави в здійсненні регуляторної, кваліфікаційної чи дисциплінарної функції. З огляду на багатовимірність регуляції в адвокатурі, про що детально йдеться в § 7.4, основу класифікаційного упорядкування моделей адвокатського самоврядування має складати біфункціональний підхід, який дозволяє охарактеризувати ступінь повноти дисциплінарної влади професії щодо своїх членів (дисциплінарна функція) та участі корпорації в атестації майбутніх адвокатів (кваліфікаційна

[1] Деханов С.А. Организация адвокатуры и профессиональная этика адвокатов в Западной Европе / С.А. Деханов. – М.: Юрлитинформ, 2012. – С. 147-148.

Іванищенкий С.О.

функція). В українських умовах окреслені два напрями визначальним чином впливають на інституційну спроможність корпоративного самоврядування, тому мають бути покладені в основу класифікаційного розподілу моделей адвокатського самоврядування. У процесі формування його конфігурації інші функції враховувалися як допоміжний чинник, адже у вітчизняному правовому полі чимало громадських об'єднань адвокатів намагаються в межах власних можливостей сприяти реалізації функції корпоративного захисту, представництва інтересів корпорації тощо.

З огляду на вищевикладене, проведений аналіз світової практики організації адвокатської професії дозволив виокремити наступні основні моделі корпоративного самоврядування:

Автономна модель. За такої форми організації більшість у складі кваліфікаційних та дисциплінарних органів адвокатури належить адвокатам, завдяки чому самостійно реалізуються повноваження в цій сфері. Інші необхідні для нормального функціонування корпорації функції також в основному здійснюються без невиправданого втручання держави. За наведеним зразком професія організована в Іспанії, Англії та Уельсі, Україні, Естонії, Молдові тощо.

Публічно-селективна модель. Органи адвокатури наділені повною дисциплінарною владою над своїми членами, однак не мають вирішального впливу на контингент осіб, що поповнює її лави. Добір майбутніх членів корпорації здійснюють державні органи або спеціально створені державою інституції (комісії, комітети тощо), більшість місць в яких належить не адвокатам.

Розвиток цієї форми побудови відносин між державою та корпорацією пов'язаний із поширенням в Європі думки, що добір майбутніх членів професії не може здійснюватися лише адвокатами, тобто потенційними конкурентами.

Іванцький С.О.

У багатьох країнах розвиненої демократії сформувався позитивний досвід й переконання, що дана функція може з успіхом здійснюватися не лише органами корпоративного самоврядування.

За таким прикладом організована адвокатура Польщі, Литви, Німеччини, Угорщини.

Гібридна модель. За такої форми організації самоврядні органи корпорації не наділені повноваженнями із надання доступу до професійної практики й дисциплінарного переслідування. Зазначені функції реалізуються створеними державою (королем, парламентом, судом, центральним або регіональним міністерством та ін.) гібридними публічними органами із кваліфікаційними та/або дисциплінарними повноваженнями (рада, комісія тощо), у складі яких більшість становлять не-адвокати, хоча останні там присутні.

Окреслений вид представлений в Норвегії, Данії, Швейцарії (кантон Цюрих, Базель-Штадт тощо) та інших.

Так, наприклад, у швейцарському кантоні Базель-Штадт створена апеляційним судом екзаменаційна комісія, що приймає іспити в претендентів на отримання адвокатського звання, складається з 5 членів (2 вчені-правники, 2 судді, 1 адвокат). Дисциплінарне провадження щодо адвокатів здійснює кантональна наглядова комісія, яка діє в складі 5 членів (3 судді, 2 адвоката).

Самоврядні органи корпорації в цих країнах зазвичай є добровільними об'єднаннями, що реалізують представницьку функцію, сприяють підвищенню кваліфікації, беруть участь в обговоренні законопроектів тощо.

Деструктивною альтернативою наведеним самоврядним моделям може бути фактична відсутність адвокатського самоврядування, як це має місце в Мексиці, де 94 % адвокатів не належать до жодної добровільної професійної асоціації адвокатів. Останні діють більшою мірою

Іванідзкий С.О.

як соціальні клуби та політичні платформи для своїх членів[1].

Необхідно згадати також про явище «одержавленої адвокатури». У цьому випадку формально або неформально усі функції адвокатури контролюються державою через управлінські та/або партійні механізми, однак може зберігатися зовнішня видимість демократичності окремих її інститутів (Туркменістан, Іран, КНДР та ін.).

З числа наведених зразків для України оптимальною є автономна модель, оскільки не всі державні та громадські інститути здійснюють діяльність відповідно до поставлених законом цілей.

В умовах широкого залучення до складу органів адвокатського самоврядування не-адвокатів питання ідентифікації цього органу як адвокатського повинно вирішуватися на підставі того, кому належить більшість. Якщо більшість утворена не-адвокатами, орган має ідентифікуватися як гібридний й не повинен розглядатися як елемент системи адвокатського самоврядування.

Організаційно-структурні аспекти реалізації принципу корпоративного самоврядування висвітлюються далі в §§ 7.2 й 7.5 цієї праці.

Іваницький С. О.

[1] Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – P. 45, 54-55.

4.5 Принцип доступності

Яким би не був адвокат професіоналом та порядною людиною, його послуги не принесуть користі суспільству, якщо будуть недоступні основній його частині.

За своїм характером юридичні проблеми населення часто є раптовими й гострими, вирішення яких неможливо без допомоги фахівця. Порівнюючи адвоката із лікарем, не можна не визнати необхідності функціонування механізму невідкладної допомоги від правових «хвороб», його доступності для членів соціуму.

Проблема доступності адвокатської допомоги в глобальному масштабі підсилюється тим, що за даними Світового банку[1], близько 13 % населення планети живе в стані абсолютної бідності.

В Основних принципах щодо ролі адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинів та поводження із правопорушниками в серпні 1990 р., звертається увага на необхідність забезпечення для всіх людей доступу до правових послуг, що надаються професійними юристами; уряд забезпечує гнучкі механізми ефективного й рівного доступу до юристів, надання достатніх фінансових та інших засобів для надання юридичних послуг бідним та, за необхідності, іншим особам, які знаходяться в несприятливому положенні. Окрім того, уряд забезпечує, щоб усі заарештовані та затримані особи, незалежно від того, чи пред'явлено їм обвинувачення в скоєнні кримінального злочину, отримували негайний доступ до правника й в усякому

Іванищенський С.О.

[1] World development indicators 2016. – Washington: The World Bank, 2016. – P. 2.

випадку не пізніше, ніж сорок вісім годин з моменту арешту чи затримання[1].

У Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам - членам про свободу здійснення професії адвоката, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р., зазначається про важливість спонукати адвокатів надавати правові послуги громадянам, які знаходяться в скрутному фінансовому стані[2].

В Стандартах незалежності правової професії, прийнятих МАЮ 7 вересня 1990 р.[3], окреслюється обов'язок членів правничого співтовариства зробити свої послуги доступними для всіх частин суспільства, щоб нікому не було відмовлено в правосудді.

Більш повне висвітлення принцип доступності отримав у схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» від 20 грудня 2012 року, де містяться наступні приписи:

– держава має розглядати надання юридичної допомоги як один з елементів її обов'язків та відповідальності. Для цього за потреби має бути розглянуто питання

[1] Basic Principles on the role of lawyers: adopted by the Eighth United Nations Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders (Havana, Cuba 27 August to 7 September 1990) / International Principles on the independence and accountability of judges, lawyers and prosecutors. – Geneva: International comission of jurists, 2007. – P. 85-87.

[2] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 8.

[3] Standards for the independence of the legal profession: adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materi als.aspx.

Іванцьків С.О.

щодо прийняття конкретних законодавчих актів та забезпечення створення системи комплексної юридичної допомоги, яка буде доступною, ефективною, сталою та надійною;

– держава має забезпечити, щоб будь-яка затримана чи заарештована особа, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або смертної кари, мала право на отримання юридичної допомоги на всіх етапах кримінального провадження;
– правова допомога повинна надаватися незалежно від наявності в особи необхідних коштів, якщо цього вимагають інтереси правосуддя, наприклад з урахуванням невідкладності чи складності справи, або суворості покарання; доступ до правової допомоги дітям має бути забезпечений на тих же чи більш м'яких умовах, ніж дорослим;
– ефективна юридична допомога включає, але не обмежується, надання безперешкодного доступу до послуг юрисконсульта затриманим, забезпечення конфіденційності комунікацій, доступу до матеріалів справи, а також надання достатнього часу та можливостей для підготовки свого захисту;
– інформація про право на отримання правової допомоги, його зміст, перелік послуг і шляхи отримання доступу до них повинні бути доступними для суспільства;
– держава має розробити ефективні засоби правового захисту та гарантії, які будуть застосовуватися у випадках, коли виникають утруднення з доступом до правової допомоги, її надання затримується чи в ній відмовляється, або якщо особи не були належним чином повідомлені про своє право на правову допомогу;
– спеціальні заходи мають бути прийняті для забезпечення реального доступу до правової допомоги жінкам,

Іванцький С.О.

дітям та групам осіб з особливими потребами, включаючи, але не обмежуючись, осіб похилого віку, представників меншин, інвалідів, осіб з психічними розладами, ВІЛ-інфікованих тощо;

– держава має забезпечити, щоб правова допомога надавалася особам, які мешкають у сільських, віддалених, економічно- і соціально неблагополучних районах, а також особам, котрі належать до економічно- і соціально неблагополучних груп населення[1].

В ст. 5 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» доступність безоплатної правової допомоги визначена як принцип державної політики в цій галузі.

Аналіз приписів міжнародно-правових документів й законодавчого досвіду інших держав дозволяє надати змістовну характеристику доступності як принципу адвокатури, який утворений сукупністю правоположень, що встановлюють територіальні, фінансові, процедурні, темпоральні й інформаційні гарантії забезпечення безперешкодного доступу до правової допомоги адвоката.

Принцип, що розглядається, поєднує організаційно-правові та процесуальні елементи. Розглянемо докладніше його основні компоненти.

Територіальна доступність включає просторову наближеність офісу адвоката до місця проживання клієнтури; достатню кількість адвокатів для задоволення правових потреб населення; розгалуженість (рівномірність) та зручність їх розташування.

На жаль, територіальна доступність адвокатури забезпечена не в усіх регіонах України, яка є другою за розмірами державою Європи. Це пов'язано із нерівномірним

[1] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 8-11, 13.

Іванцький С.О.

соціально-економічним розвитком окремих областей (АРК, міст Києва та Севастополя), особливими природно-географічними умовами розташування частини населених пунктів[1] країни.

Адвокат зазвичай селиться й працює там, де є клієнт і регулярна робота, що дозволяє утримувати сім'ю та офіс. Такі умови існують не в усіх районах/містах. Як наслідок, адвокатів багато в промислово розвинутих містах, обласних центрах, столиці. Натомість у чималій кількості селищ й невеликих містечок їх немає взагалі.

Директор Координаційного центру з надання правової допомоги А.В. Вишневський характеризує ситуацію із нестачею адвокатів у більшості сільських районів та малих міст як катастрофічну[2].

З огляду на незалежність адвокатури, держава сьогодні не може примусити адвоката переселитися до регіону, де відчувається дефіцит належного рівня юридичного обслуговування. Між тим, труднощі з доступом до правової допомоги потрібно вирішувати, оскільки існує публічний інтерес у забезпеченні громадян правовими послугами на всій території країни незалежно від суб'єктивних бажань представників окремих професій. За відсутності в адвоката економічного інтересу працювати в певних регіонах, держава має вплинути на підвищення фінансової привабливості зміни місця професійної практики шляхом пільг та стимулів.

Проблема, звісно, виникла давно. У дореволюційний період, наприклад, з 1884 по 1892 рік у м. Харкові було щорічно зареєстровано близько 50 присяжних повірених.

Іванідрий С.О.

[1] Про статус гірських населених пунктів в Україні: Закон України від 15 лютого 1995 року № 56/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 58.

[2] Собко Я. Реформа органов юстиции: европейская модель защиты прав человека / Я. Собко // Судебно-юридическая газета. – 2016. – № 2-3. – С. 6.

Натомість у віддалених провінційних містах Луганську, Бердянську та Маріуполі працювало лише по одному присяжному повіреному[1].

В 20-ті роки минулого століття члени Харківської окружної колегії захисників, які переважно були освіченими й інтелігентними людьми, висловлювали занепокоєння тим, що можливе примусове переселення до села тяжко відобразиться на них, адже «товаришу, що від'їжджає необхідно було забезпечити не тільки шматок хліба, але й культурні умови існування»[2].

Сьогодні навіть у перенаселеній Японії існують так звані «території, що страждають від нестачі адвокатів». Задля вирішення труднощів Федерація асоціацій адвокатів Японії з 2008 року реалізує проект фінансового стимулювання переїзду адвокатів на нові місця шляхом надання позик тим, хто оселився й розпочав практику на таких територіях, забезпечення технічної підтримки, включаючи навчання й консультування для молодих адвокатів, які переїхали до цих місцевостей[3] тощо.

В деяких країнах адвокатам, які працюють в економічно неблагополучних регіонах, дозволяють одночасно виконувати функції нотаріуса.

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» від

Іванцький С.О.

[1] Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1884-1885 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1885. – С. 45; Отчет Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1887-1888 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1888. – С. 40-41; Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1889-1890 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1890. – С. 35; Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1891-1892 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1892. – С. 26-27.

[2] Усеінова Г.С. Адвокатура УСРР 1921-1929 років: монографія / Г.С. Усеінова. – Харків: НТМТ, 2012. – С. 88.

[3] Japan Federation of Bar Assosiation. – Tokyo: JFBA, 2014. – P. 22-23.

20 грудня 2012 року державам вказується на необхідність прийняти заходи щодо розробки стимулів для адвокатів задля того, щоб вони були готові працювати в економічно й соціально неблагополучних районах (наприклад, звільнення від податків, надання стипендій, оплата транспортних витрат й добових), а також добиватися організації регулярних виїздів адвокатів до призначених їм на території країни округів для надання юридичної допомоги тим, хто її потребує[1].

В Законі про адвокатуру Польщі передбачено, що у випадку, коли на території компетенції районного суду жоден з адвокатів не визначив місця своєї професійної діяльності, окружна рада адвокатів протягом 30 днів з дня надходження повідомлення про зміну місця діяльності або прийняття рішення про виключення з Реєстру адвокатів визначає в місцевості, яка є місцем професійної діяльності даного районного суду, адвокатові додаткове місце професійної діяльності в місцевості даної палати на термін не довший 12 місяців[2].

У цьому напрямі слід діяти не примусовими, а стимулюючими заходами. З боку держави можливо надання пільгових кредитів, зниження оподаткування, сприяння в пошуку й безоплатному користуванні приміщенням для здійснення адвокатської практики; розширення видів юридичних послуг, що можуть надаватися адвокатом у відповідних місцевостях. Зі сторони корпоративних органів адвокатури сприяння може полягати в звільненні від сплати внеску на забезпечення реалізації органів адвокатського

Іванцький С.О.

[1] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 21-22.

[2] Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 17.

самоврядування, посиленій інформаційно-методичній підтримці.

Одночасно слід розвивати електронні резиденції адвокатів, які працюють у районах, що прилеглі до населених пунктів, де відчувається нестача правової допомоги. Початкову інформацію особа має знайти на сайті адвоката, за допомогою якого потенційний клієнт не виходячи з дому, через скайп (відеоконференцзв'язок) повинен отримати первинну консультацію.

Поряд із поточною територіальною доступністю, форс-мажорні обставини можуть вимагати від адвокатури проявити ініціативу й реалізувати своє соціальне призначення в частині забезпечення інтересів окремих груп населення шляхом тимчасового розширення мережі відділень з надання допомоги за місцем їх знаходження.

Так, після Великого східного землетрусу в Японії (березень 2011 р.), в результаті якого загинуло більше 15 000 людей, Федерація асоціацій адвокатів Японії відкрила пункти надання безоплатної правової допомоги постраждалим в евакуаційних центрах та місцях тимчасового розміщення[1] осіб, які втратили житло та рідних.

Рівною мірою слід відзначити ініціативи вітчизняних адвокатів, які під час революції Гідності відкрили на майдані Незалежності центри з надання правової допомоги, а також надають консультаційну допомогу українським військовослужбовцям у зоні проведення АТО.

До цієї роботи підключаються й центри з надання БВПД. У Черкасах, Полтаві, Житомирі, Вінниці, Одесі, Львові та інших містах запроваджені мобільні виїзні консультаційні пункти на базі медичних закладів, у яких перебувають на лікуванні чи проходять реабілітацію військовослужбовці[2].

---

[1] Japan Federation of Bar Assosiation. – Tokyo: JFBA, 2014. – P. 19.

[2] Вишневський А. «Послуги адвокатів безкоштовні для клієнтів, але не безоплатні для адвокатів» // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 42. – С. 11.

Іванцьків С.О.

Також ці мобільні пункти працюють на базі місць компактного проживання вимушених переселенців чи освітніх закладів, що були переміщені з окупованих територій.

Фінансова доступність адвокатури включає забезпечення розумності винагороди адвоката; державне фінансування програм надання адвокатурою безоплатної правової допомоги особам з низькими доходами та представникам інших соціально вразливих категорій населення; стимулювання надання адвокатами pro bono та low bono послуг; необтяжливість грошових зборів, що справляються органами адвокатського самоврядування з осіб, які виявили бажання стати адвокатами, або іншим чином потребують виконання зазначеними органами обов'язків публічного характеру.

Однією з найбільших проблем, що дійшла до сьогодення з глибини віків, є питання оплати праці адвокатам за надання допомоги незахищеним категоріям громадян. У 1908 році в провінційному місті Миколаєві особливий комітет піклування про народну тверезість не надав субсидію консультації присяжних повірених та їх помічників, представники якої надавали правову допомогу біднякам. Через дефіцит коштів на загальному зібранні членів консультації було ухвалено рішення поставити спектакль зусиллями присяжних повірених та помічників у місцевому театрі (комедія М. Гоголя «Ревізор»), грошові надходження від якого спрямувати на фінансову підтримку консультації[1].

В період незалежності майже двадцять років не існувало реального механізму оплати праці адвокатів за призначенням у кримінальному провадженні, що змушувало суддів, слідчих та прокурорів запрошувати своїх знайомих адвокатів для забезпечення «присутності в процесі». Очікувати

[1] Отчет о деятельности консультации присяжных поверенных и их помощников в гор. Николаеве за 1908 год (восьмой год деятельности). – Николаев: Типо-литография Якубович, 1909. – С. 20.

Іванцівський С.О.

активного захисту інтересів підзахисного в таких випадках не доводилося.

Проблема доступності правової допомоги не є суто вітчизняною. Десятки мільйонів громадян США з низькими й середніми доходами не можуть дозволити собі самостійно найняти адвоката[1]. Схожі труднощі існують у Великобританії[2] та інших розвинутих країнах.

Починаючи з другої половини XX століття уряди зарубіжних держав прагнуть вирішити проблему шляхом розширення бюджетних асигнувань на правову допомогу бідним. Професійні асоціації адвокатів спочатку дуже вороже ставилися до планів держави, відскакуючи в жаху від британської програми правової допомоги 1949 року як прикладу «повзучого соціалізму»[3]. Згодом ставлення змінилося. Американська асоціація юристів (ABA) з непримиримого противника перетворилася на палкого прихильника[4] таких програм.

Для частини англійських баристерів доходи від надання правової допомоги, що оплачується державою, є основними. В інших юрисдикціях, зокрема Україні, чималий сегмент адвокатського співтовариства (5 тис. адвокатів) також залежить від державного бюджету. Цим засвідчується уразливість професії від загальної економічної ситуації, стану надходження податків, а отже об'єктивних/суб'єктивних

Іванійчук С.О.

---

[1] McGarry S.J. Multidisciplinary practices and partnerships: lawyers, consultants and clients. – New York: Law Journal Press, 2002. – P. 11-10.

[2] Multi-disciplinary practices. Consultation paper. May 2014. – London: Solicitors Regulation Authority, 2014. – P. 16.

[3] Abel R.L. United States. The contradictions of professionalism / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 214.

[4] Abel R.L. United States. The contradictions of professionalism / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 214.

чинників зміни політики уряду щодо рівня фінансування безоплатної правової допомоги.

Спільною тенденцією, що спостерігається в багатьох державах світу, є урізання публічних видатків на правову допомогу незахищеним верствам населення. Наприклад, в Англії та Уельсі з 2007 до 2013 року бюджетні витрати на безоплатну правову допомогу в кримінальному провадженні було скорочено на 21 %[1]. Загальний обсяг урядових витрат на правову допомогу в 2015 році склав майже 1,7 млрд. фунтів стерлінгів[2].

На цьому тлі слід відзначити позитивну динаміку збільшення витрат Української держави на безоплатну правову допомогу, яка в 2015 році становила майже 270 млн. гривень, що перевищує фінансування 2012 року у 37 разів (7,3 млн. грн.)[3].

Відповідно до п. с ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя[4]. На підставі цього

Іванцівський С.О.

---

[1] Representing the bar. Annual report 2013/14. – London: Bar Council, 2014. – P. 22.

[2] Legal aid agency. Annual report and accounts 2014-15. – London: Williams Lea Groupe, 2015. – P. 54.

[3] Інформаційна довідка щодо функціонування системи БПД у 2015 році [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Actual/Dov_01_12_15.pdf.

[4] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

припису Європейський суд з прав людини звертає увагу, що право на безоплатну правову допомогу не є абсолютним, оскільки держави можуть обмежити його реалізацію шляхом встановлення двох вимог: 1) покладання на скаржника обов'язку надання підтвердження недостатності коштів для оплати юридичної допомоги; 2) відповідності такої допомоги інтересам правосуддя.

В процесі визначення того, чи потребують інтереси правосуддя надання конкретному обвинуваченому безоплатної правової допомоги, Суд керується такими критеріями, як серйозність правопорушення і тяжкість покарання за його вчинення, враховує складність справи та особисту ситуацію обвинуваченого[1].

Після прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року, набуття чинності нового КПК України та Закону України «Про прокуратуру» стан забезпечення населення безоплатною правовою допомогою істотно покращився, в тому числі завдяки зусиллям адвокатури як основного суб'єкта її надання. За умови відповідності критеріям, встановленим у ст.ст. 8, 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», особа зараз може отримати правову допомогу не тільки як підозрюваний чи обвинувачений, але й як свідок чи потерпілий в кримінальному провадженні. Необхідна допомога надається також у цивільному, адміністративному та інших видах юрисдикційних проваджень.

На початок 2016 року більше 5 тис. адвокатів перебувають у Реєстрі адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу. Функціонує більше 100 місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги,

[1] Dovzhenko v. Ukraine judgement of 12 January 2012, no. 36650/03, §§ 59-64; Shabelnik v. Ukraine judgement of 19 February 2009, no. 16404/03, § 58; Quaranta v. Switzerland judgement of 24 May 1991, Series A, No. 205, §§ 32-36; Twalib v. Greece judgement of 9 June 1998, Reports 1998-IV, §§ 52-54.

Іванцюрин С.О.

планується налагодження роботи декількох сотень бюро правової допомоги.

Минулого року різко активізувалася дискусія з приводу того, який суб'єкт повинен управляти системою надання БВПД. Керівництво НААУ несподівано виступило із гострою критикою на адресу цієї системи, звертаючи увагу на «одержавлення» кримінального процесу; створення загрози для існування адвокатури через фактичний її розкол на дві частини (незалежних адвокатів та адвокатів з надання БПД); високі пропорції бюджетних витрат на утримання самих центрів БПД та їхніх посадовців; необхідність передачі повноважень з управління (адміністрування) вказаною системою органам адвокатського самоврядування[1]; непрозорий, ручний порядок розподілу доручень між адвокатами[2], внаслідок чого, наприклад, на Полтавщині один адвокат отримав 1 доручення, а інший – 451 доручення.

В Стратегії НААУ на 2016 рік існуючу модель надання БПД названо основною загрозою незалежності української адвокатури[3].

Щоправда, раптова ініціатива адвокатської верхівки не була підтримана багатьма адвокатами «знизу», які наполегливо просили «не захищати їх»[4], звертаючи увагу на

[1] Система безоплатної правової допомоги в Україні: поточні проблеми та рекомендації щодо її реформування. Звіт, підготовлений Національною асоціацією адвокатів України: затверджений рішенням РАУ № 125 від 13.11.2015 р. – К.: НААУ, 2015. – С. 10-12; Изовитова Л. Принцип невмешательства / Л. Изовитова // Юридическая практика. – 2015. – № 36. – С. 7.

[2] Поліщук І. Кого насправді захищають безкоштовні адвокати? / І. Поліщук // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 184. – С. 7.

[3] Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2015 рік. – К.: НААУ, 2016. – С. 137.

[4] Кузіна І. Не треба нас, адвокатів, захищати! / І. Кузіна // Правовий тиждень. – 2015. – 31 березня. – С. 7.

Іванищкий С.О.

фінансові причини прагнення керівництва перепідпорядкувати сотні мільйонів гривень бюджетних коштів.

Попри те, що Координаційний центр з надання правової допомоги знаходиться в сфері управління Міністерства юстиції України, важко заперечити, що його колективу за декілька років вдалося «з нуля» створити ефективно працюючий механізм забезпечення доступності правової допомоги в кримінальному, цивільному та інших видах судочинства. За якістю, швидкістю дії та широтою охоплення незахищених верств населення дана модель є однією з найбільш прогресивних в Європі.

Як свідчать результати всеукраїнського опитування адвокатів, проведеного спільно НААУ, Координаційним центром з надання правової допомоги та деякими іншими громадськими організаціями, на запитання про особливості здійснення захисту адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги 53, 6 % респондентів охарактеризували рівень їх роботи як добрий, 20, 7 % – як відмінний. Лише 3,9 % опитаних зазначили про низький рівень захисту[1].

На запитання «Чи існує в адвокатурі розкол між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, й тими, хто не бере участі в її наданні?» 23 % опитаних нами адвокатів висловили думку, що не існує. 42 % респондентів обрали варіант відповіді «скоріше не існує», при цьому багатьма правниками зверталася увага на штучний характер протиріч між названими групами адвокатів.

Визначаючи ефективність роботи адвокатів, які надають правову допомогу в межах системи БВПД, 3 % респондентів оцінює її на «відмінно», 41 % – «добре»,

[1] Пріоритетні напрями реформування кримінальної юстиції України: бачення адвокатів: результати всеукраїнського опитування адвокатів / Проведено в межах проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» за підтримки НААУ, ААУ, Координаційного центру з надання правової допомоги, ГО «Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу». – К., 2014. – С. 40.

Іванцький С.О.

49 % –«задовільно», 2 % – «незадовільно» (Додаток А). Опитування засвідчило поодинокі випадки тиску чи втручання в діяльність адвоката з боку представників держави, які працюють у центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Не обійшлося, звичайно, без «труднощів зростання». Підтвердилася частина фактів щодо нерівномірного розподілу справ між адвокатами. За результатами проведеного внутрішнього аудиту регіонального центру в Полтавській області його директора було звільнено з посади[1]. Задля попередження таких випадків з січня 2015 року розпочалося функціонування відділу внутрішнього фінансового контролю[2] та налагодження процесу внутрішнього аудиту в регіональних та місцевих центрах з надання БВПД.

Однак найголовніше те, що існує не тільки прагнення[3], але й створено реальний прозорий механізм, який дозволяє кожному адвокату онлайн подивитися й проконтролювати, скільки доручень отримав інший колега, яку суму грошей заробив. Дані відкриті й оновлюються щотижня на сайті Мінюсту. Така відкритість є показовою.

Разом з тим, існують сумніви щодо готовності забезпечити еквівалентну транспарентність з боку органів адвокатського самоврядування. Аналізуючи їх фінансову звітність за 2015 рік, можна побачити, що дані про розміри

Іванцький С.О.

---

[1] Поліщук І. Кого насправді захищають безкоштовні адвокати? // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 184. – С. 7.

[2] Інформаційна довідка щодо функціонування системи БПД у 2015 році [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Actual/Dov_01_12_15.pdf.

[3] Про оприлюднення оперативної інформації щодо видання доручень адвокатам, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, оплату їх послуг та відшкодування витрат: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 26 грудня 2014 року № 34 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/legislation/Order_CC_31_12_15_No_308.pdf.

зарплат своїх керівників оприлюднили лише трохи менше половини рад адвокатів регіонів.

Пересічні адвокати побоюються, що передача функції розподілу доручень між адвокатами щодо надання БВПД місцевим керівникам органів адвокатського самоврядування призведе до кумівства, зловживань та інших волюнтаристських дій, адже з державного чиновника стає дедалі легше спитати, ніж із виборного представника корпорації.

В п. 16 Стандартів незалежності правової професії, прийнятих МАЮ 7 вересня 1990 р.[1], зазначено, що управління програмами й організаціями з надання юридичних послуг, що повністю чи частково фінансуються за рахунок суспільних грошових коштів, має бути доручено незалежній раді за наявності контролю за її політикою, бюджетом і штатом.

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» від 20 грудня 2012 року державам вказується на необхідність розглянути питання про створення органу чи підрозділу з надання юридичної допомоги, з тим, щоб надавати, організовувати, координувати й контролювати юридичну допомогу. Такий орган має бути вільним від зайвого політичного чи судового втручання, бути незалежним від органів влади під час прийняття рішень, пов'язаних із наданням юридичної допомоги, не повинен слідувати вказівкам чи піддаватися контролю чи фінансовому тиску з боку будь-якої особи чи органу при виконанні ним своїх функцій, незалежно від його адміністративної структури[2].

Іванцівкий С.О.

[1] Standards for the independence of the legal profession: adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materi als.aspx.

[2] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20

Аналізуючи шляхи посилення незалежності Координаційного центру з надання правової допомоги, що належить до сфери управління Мін'юсту України, варто взяти до уваги досвід взаємодії судової влади та Державної судової адміністрації України, голова якої раніше обирався (звільнявся) Радою суддів України. Оптимальним вбачається порядок, за якого директор Координаційного центру з надання правової допомоги призначається з'їздом адвокатів України за поданням Міністра юстиції України. Висловлення недовіри зазначеному директору 2/3 складу делегатів з'їзду адвокатів України має тягнути звільнення його з посади. Такий порядок посилить автономність керівництва Координаційного центру з надання правової допомоги від держави й водночас сприятиме ширшому врахуванню інтересів адвокатури.

В жодної держави не вистачить коштів оплатити правову допомогу всім нужденним. Тому суспільство й адвокатура як його складова мають розглядати своїм громадянським, гуманістичним обов'язком надання правових послуг незахищеним верствам населення безкоштовно або за часткову оплату.

В цьому контексті відзначається конкретикою американський підхід. Правилами професійної поведінки Луїзіани (США) передбачено, що кожен адвокат повинен прагнути надати юридичні послуги pro bono щонайменше 50 годин на рік[1]. Суб'єктами отримання такої допомоги вказаний документ називає людей з обмеженими коштами, благодійні, релігійні, громадські, публічні й освітні організації в

Іванцький С.О.

December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 23.

[1] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 34.

справах, що переважно стосуються вирішення потреб осіб з низькими доходами тощо.

Найбільші адвокатські об'єднання світу (Clifford Chance LLP, Latham & Watkins LLP, Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP та інші) в межах проектів pro bono щорічно надають безоплатних послуг на сотні мільйонів доларів[1], будучи більш соціально відповідальними, ніж уряди багатьох держав.

Процедурна доступність адвокатури відображає процесуальний аспект діяльності адвоката, включаючи надання реальної можливості клієнту забезпечити вільний, рівний та прямий доступ до адвоката, залучити того члена адвокатського співтовариства, якому він довіряє; отримати доступ до адвоката з моменту, передбаченого в законі; мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту; дотримання гарантій спілкування між довірителем та адвокатом (конфіденційність, відсутність цензури тощо).

Однією з найбільш проблемних ділянок залишається ранній доступ до правової допомоги. ЄСПЛ послідовно вказує на необхідність забезпечення доступу до правової допомоги не тільки у випадку арешту (затримання) особи, але й з моменту першого допиту підозрюваного працівниками поліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права[2].

Іванківський С.О.

---

[1] Clifford Chance LLP. Corporate responsibility report 2015. – London: Clifford Chance LLP, 2015. – P. 3; Latham & Watkins LLP. 2014 Pro Bono Annual review. – Los Angeles: Latham & Watkins, 2015. – P. 3-4; Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP and Affiliates. Pro Bono report. Summer 2015. – New York: Skadden, 2015. – P. 1-20; Allen & Overy. Annual review 2015. – London: A & O, 2015. – P. 25.

[2] Salduz v. Turkey, Grand Chamber judgement of 27 November 2008, no. 36391/02, § 55.

Фактичне обмеження волі особи без формального складання протоколу затримання не може бути підставою для не допуску захисника. У справі «Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine» Суд визнав порушенням права на захист не допуск адвоката до особи, із якою поліція фактично поводилася як із підозрюваним у вчиненні злочину[1], хоча формально до неї застосували адміністративне затримання. В іншій справі ЄСПЛ звернув увагу на важливість забезпечення правової допомоги з моменту, коли «становище заявника стало значно вразливішим після вжиття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри стосовно нього та підготовки версії обвинувачення»[2].

Темпоральна доступність адвокатури передбачає безперервність, стабільність, регулярність надання її членами правової допомоги.

Реалізація публічних функцій не є звичайним правом, але обов'язком адвоката, відмовитися від якого можливо лише на підставі передбачених законом поважних причин. Звідси кожен має право розраховувати, що в робочий час отримає від адвоката необхідні послуги.

Якщо протягом робочого часу адвокат не надає правової допомоги, пішов у відпустку, захворів чи залишив на тривалий час постійне місце юридичної практики, повинні існувати механізми задоволення потреб населення. Очевидно, що просте розміщення оголошення про тривалу відсутність адвоката в невеликому місті, де правнича допомога надається 1-2 адвокатами, може не вирішити труднощів мешканців населеного пункту.

Не випадково, наприклад, у Німеччині, якщо адвокат більше одного тижня не має можливості виконувати свої професійні обов'язки – він має забезпечити наявність собі

[1] Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine judgement of 21 April 2011, no. 42310/04, § 264.

[2] Shabelnik v. Ukraine judgement of 19 February 2009, no. 16404/03, § 57.

Іванцівський С. О.

заступника, при невиконанні ж цього обов'язку – заступника призначає палата адвокатів (§ 53 Федерального положення про адвокатуру ФРН).

Аналогічні приписи передбачені законами інших держав[1], зокрема, Франції, Польщі, Чехії, Швейцарії (кантон Женева). Еквівалентні норми доцільно встановити в українському законодавстві.

Естонський закон про адвокатуру покладає на правління адвокатури обов'язок забезпечити безперервність організації й надання державної юридичної допомоги та її розумну доступність. Організація й надання цієї допомоги уважаються безперервними й доступними в розумній мірі, якщо на всі дні забезпечено призначення адвокатів, які надають державну юрдопомогу, в кількості, необхідній для своєчасного проведення процесуальних дій (ст. 64-1 Закону про адвокатуру Естонії).

Інформаційна доступність адвокатури включає інформування населення про адвоката, його місцезнаходження, час роботи, спеціалізацію і досвід; розташування, режим роботи і повноваження органів адвокатського самоврядування.

Інформування може здійснюватися в письмовому, електронному та іншому вигляді, з урахуванням етичних обмежень, встановлених для рекламування адвокатської діяльності.

З огляду на конфіденційну природу адвокатської праці, клієнт часто обирає представника своїх інтересів в умовах

Іванцівський С.О.

[1]Décret n 91-1197 du 27 novembre 1991 organisant la profession d'avocat / Les principaux textes de la profession d'avocat. – Paris: Conseil National des Barreaux, 2014. – P. 56; Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 8; Loi du 26 avril 2002 sur la profession d'avocat [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.geneve.ch/legislatio n/rsg/f/rsg_e6_10.html; Zakon č. 85/1996 Sb. ze dne 13. března 1996, o advokacii / Zakon o advokacii. Advokathi tarif. Pravidla profesionalni etiky. Pravidla souteze advokatu CR – textove vydani 1998. – Praha: Ceska advokathi komora, 1998. – S. 12.

дефіциту інформації про добросовісність адвоката й достатність його досвіду, внаслідок чого виникає не вирішена дотепер проблема «інформаційної асиметрії»[1], мінімізація негативних проявів якої лежить у площині більш ретельного підходу до вибору правового радника шляхом диверсифікації джерел отримання відомостей про нього.

Іваницький С.О.

[1] Van den Bergh R. Self-regulation of the medical and legal professions: remaining barriers to competition and EC-law / R. Van den Bergh / Organized interests and self-regulation: an economic approach / Edited by B. Bortolotti, G. Fiorentini. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 108; Terry L.S. Adopting regulatory objectives for the legal profession / L.S. Terry, S. Mark, T. Gordon // Fordham law review. – 2012. – vol. 80. – P. 2689.

Висновки до Розділу 4

Територіальність як принцип організації адвокатури утворена сукупністю правових положень, що визначають адміністративно-територіальний устрій країни основою побудови й просторових меж функціонування адвокатури. У сучасному світі зазначений принцип охоплює два основні аспекти: конструювання моделі адвокатури на підставі існуючих меж адміністративно-територіальних одиниць, а не інших критеріїв (судового устрою, національної чи мовної приналежності тощо); локалізація просторових меж функціонування адвокатів у межах певного регіону.

Застосування локалізації як територіально обмежуючої вимоги в процесі розбудови української адвокатури є недоцільним.

Принцип обумовленості судоустроєм полягає в побудові адвокатури на підставі судового устрою держави, зокрема, утворення регіональних, національних та/або спеціальних органів адвокатського самоврядування в межах сфери юрисдикції судів певного рівня (виду, інстанційності); наявність особливого механізму добору і забезпечення функціонування окремої привілейованої категорії адвокатів, уповноважених практикувати перед визначеними судами; закріплення обов'язку утримання адвокатської контори за місцезнаходженням певних судів; встановлення для іноземних адвокатів еквівалентних обмежень на представництво перед судами приймаючої держави залежно від обсягу отриманих прав практики перед судами домашньої юрисдикції та ін.

Маючи поширення в дореволюційну добу та перші роки становлення радянської влади, принцип обумовленості судоустроєм не отримав розвитку в сучасній українській

Іваницький С.О.

адвокатурі. Такий підхід вітчизняного законодавця, який надав перевагу принципу територіальності, вбачається оптимальним.

Зміст спеціалізації як принципу організації адвокатури полягає, по-перше, в зовнішньому відокремленні органів адвокатського самоврядування, що реалізують різні функції (представницькі, кваліфікаційні, дисциплінарні, контрольно-ревізійні тощо); утворенні й наданні організаційними формами адвокатської діяльності юридичної допомоги у визначених, окремих сферах правовідносин, та/або в інституційному відособленні декількох груп суб'єктів усередині адвокатської професії з наділенням їх різним обсягом можливостей надання правової допомоги певних видів; по-друге, у внутрішньому розподілі між структурними підрозділами (департаментами, практиками тощо) вказаних суб'єктів певних вузькопрофільних напрямів роботи, систематичному здійсненні конкретним адвокатом професійної діяльності в межах певної сфери правовідносин.

Спеціалізація охоплює як сферу адвокатського самоврядування, так і сферу адвокатської діяльності. Остання має три основні різновиди – спеціалізація сферою правовідносин, клієнтурою або їх поєднанням у різних пропорціях. Ключовими чинниками, що впливають на можливість запровадження (поглиблення) спеціалізації, є місцезнаходження суб'єкта надання правової допомоги (а), його розмір (б) й економічна кон'юнктура (в).

Доцільним є запровадження переліку галузей спеціалізації адвокатів, встановлення механізму присвоєння найменування спеціалізованого адвоката шляхом прозорої перевірки наявності в претендента достатнього й різнобічного досвіду в певній сфері. Отримання найменування спеціалізованого адвоката повинно бути добровільним, але реально підтверджуваним високим рівнем його спеціалізації. Достатність й різнобічність досвіду адвоката в певній

Іванцівкий С.О.

сфері спеціалізації має визначатися на підставі набутих поглиблених теоретичних знань та практичного досвіду в спеціалізованій галузі. Останній повинен обраховуватися не кількістю років (чимало осіб з адвокатським свідоцтвом не практикують або роблять це рідко), а числом проведених справ.

Висловлені в науці пропозиції щодо запровадження на законодавчому рівні інституційно оформленої спеціалізації за англосаксонським взірцем (баристери і соліситори) не можна визнати обґрунтованими на сучасному етапі розбудови вітчизняної адвокатури.

Корпоративне самоврядування є формою самостійного вирішення адвокатським співтовариством внутрішньопрофесійних питань, у межах якої адвокати безпосередньо або через представницькі органи керують власними справами, здійснюють нормотворчу діяльність з урахуванням обмежень, встановлених законом, реалізують кваліфікаційні, дисциплінарні та інші повноваження з метою створення належних умов для забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Принцип корпоративного самоврядування адвокатів у світі становить сукупність правоположень, що визначають необхідною складовою внутрішнього устрою адвокатури обов'язкове/добровільне членство адвокатів у професійній асоціації, виборність й підзвітність її органів, їх самостійність і відокремленість від держави, демократизм й гласність діяльності, автономність управління й регуляції, наявність дієвих повноважень з підтримання стандартів професійної діяльності.

Обов'язковість/добровільність членства адвокатів у професійній асоціації не є самостійним принципом адвокатури, виступаючи елементом принципу корпоративного самоврядування.

Іванцький С.О.

На підставі біфункціонального підходу, який надає можливість охарактеризувати ступінь повноти дисциплінарної влади професії щодо своїх членів (дисциплінарна функція) та участі корпорації в атестації майбутніх адвокатів (кваліфікаційна функція), проведений аналіз світової практики організації адвокатської професії дозволив виокремити три основні моделі корпоративного самоврядування.

Автономна модель передбачає, що більшість місць у складі кваліфікаційних та дисциплінарних органів адвокатури належить адвокатам, завдяки чому самостійно реалізуються повноваження в цій сфері. Інші необхідні для нормального функціонування корпорації функції також в основному здійснюються без невиправданого втручання держави (Іспанія, Англія та Уельс, Україна, Естонія, Молдова тощо).

За публічно-селективної моделі органи адвокатури наділені повною дисциплінарною владою над своїми членами, однак не мають вирішального впливу на контингент осіб, що поповнює її лави. Добір майбутніх членів корпорації здійснюють державні органи або спеціально створені державою інституції (комісії, комітети тощо), більшість мандатів в яких належить не адвокатам (Польща, Литва, Німеччина, Угорщина).

За гібридної моделі самоврядні органи корпорації не наділені повноваженнями з надання доступу до професійної практики й дисциплінарного переслідування. Зазначені функції реалізуються створеними державою (королем, парламентом, судом, центральним або регіональним міністерством та ін.) гібридними публічними органами із кваліфікаційними та/або дисциплінарними повноваженнями (рада, комісія тощо), у складі яких більшість становлять не-адвокати, хоча останні там присутні (Норвегія, Данія, Швейцарія та ін.).

Іванцюрин С.О.

Оптимальною для України є автономна модель корпоративного самоврядування, оскільки не всі вітчизняні державні та громадські інститути здійснюють діяльність відповідно до поставлених законом цілей.

Доступність як принцип адвокатури утворена сукупністю правоположень, що встановлюють територіальні, фінансові, процедурні, темпоральні й інформаційні гарантії забезпечення безперешкодного доступу до правової допомоги адвоката.

Територіальна доступність включає просторову наближеність офісу адвоката до місця проживання клієнтури; достатню кількість адвокатів для задоволення правових потреб населення; розгалуженість (рівномірність) та зручність їх розташування.

Фінансова доступність адвокатури включає забезпечення розумності винагороди адвоката; державне фінансування програм надання адвокатурою безоплатної правової допомоги особам з низькими доходами та представникам інших соціально вразливих категорій населення; стимулювання надання адвокатами pro bono та low bono послуг; необтяжливість грошових зборів, що справляються органами адвокатського самоврядування з осіб, які виявили бажання стати адвокатами, або іншим чином потребують виконання зазначеними органами обов'язків публічного характеру.

Процедурна доступність адвокатури відображає процесуальний аспект діяльності адвоката, включаючи надання реальної можливості клієнту забезпечити вільний, рівний та прямий доступ до адвоката, залучити того члена адвокатського співтовариства, якому він довіряє; отримати доступ до адвоката з моменту, передбаченого в законі; мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту; дотримання гарантій спілкування між довірителем та адвокатом (конфіденційність, відсутність цензури тощо).

Іваницький С.О.

Темпоральна доступність адвокатури передбачає безперервність, стабільність, регулярність надання її членами правової допомоги.

Інформаційна доступність адвокатури включає інформування населення про адвоката, його місцезнаходження, час роботи, спеціалізацію і досвід; розташування, режим роботи і повноваження органів адвокатського самоврядування.

На сучасному етапі правової реформи функції адміністрування системи безоплатної правової допомоги повинні бути залишені за Координаційним центром з надання правової допомоги. Посилення незалежності цього органу лежить у площині закріплення процедури, за якою директор Координаційного центру з надання правової допомоги призначається з'їздом адвокатів України за поданням Міністра юстиції України. Висловлення недовіри вказаному директору 2/3 складу делегатів з'їзду адвокатів України має тягнути звільнення його з посади. Такий порядок зміцнить автономність керівництва Координаційного центру з надання правової допомоги від держави й водночас сприятиме ширшому врахуванню інтересів адвокатури.

Іваницький С.О.

Розділ 5.
Принципи діяльності адвокатури

5.1 Принцип ефективності

В широкому плані під «ефективністю» розуміється характеристика якого-небудь об'єкта (пристрою, процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості. «Ефективний» трактується як такий, що приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект[1]. Загальне уявлення про ефективність наповнюється відмінним змістом на рівні галузевих наук, що свідчить про полісемантичну природу даної категорії, сутнісні параметри якої залишаються предметом дискусій серед вчених.

В економіці, звідки цей термін отримав широке розповсюдження, ефективність тлумачиться як досягнення найбільших результатів при найменших витратах живої та уречевленої праці[2], отримання суспільством максимуму можливих благ від використання його обмежених ресурсів[3].

Для характеристики окремих аспектів ефективності економістами також використовуються поняття

Івахівський С.О.

---

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 358.

[2] Економічний словник-довідник / За ред. д.е.н., проф. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – С. 103.

[3] Мэнкью Н.Г. Принципы экономикс / Н.Г. Мэнкью / Перев. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1999. – С. 31.

продуктивності[1] й корисності[2]. Останнє є суб'єктивною категорією, оскільки корисність одного й того ж продукту для різних людей є відмінною, що значно утруднює її кількісну оцінку[3].

Особливістю економічної, технічної[4] та деяких інших різновидів ефективності є те, що для виміряння цих явищ зазвичай передбачається врахування одного чинника, що обмежує можливості екстраполяції відповідного інструментарію для оцінки складних соціальних систем.

Однією з таких багатогранних систем є право. Констатуючи мінливість й відсутність постійного значення поняття ефективності як загальнонаукового концепту, Л.М. Москвич визначає її з правового боку як функціонально-цільову категорію, що характеризує свідому, суспільно значущу діяльність людини й соціальних інститутів, яка завжди пов'язується з очікуванням певного (позитивного) результату[5].

Попри широке розмаїття поглядів стосовно даної дефініції, більшість дослідників погоджується, що ефективність відображає співвідношення, ступінь реалізації мети і досягнутого результату. Останній є наслідком не випадкових чи побічних дій, а запланованих, цілеспрямованих й контрольованих заходів. Складність

Іванцьвий С.О.

[1] Clayton G.E. Economics: principles & practices / G.E. Clayton. – New York: McGraw-Hill, 2001. – P. 116.

[2] Познер Р.А. Экономический анализ права: в 2-х т. / Познер Р.А. / Перев. с англ. – Т. 1. – СПб.: Экономическая школа, 2004. – С. 14.

[3] Макконел К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконел, С.Л. Брю / Перев. с 13 англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 457.

[4] Bhatta G. International dictionary of public management and governance / G. Bhatta. – New York: Routledge, 2006. – P. 187.

[5] Москвич Л.М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: моногр. / Л.М. Москвич. – Х.: Вид-во Фінн, 2011. – С. 67, 77.

соціально-правових явищ зумовлює неможливість спрощеного підходу до виміру ефективності функціонування їх інституціональних форм, доцільність багатофакторного аналізу динамічної складової правової матерії, що включає встановлення рівня досягнення поставленої мети, мінімізацію часових, організаційних та фінансових витрат, вплив на форми соціальної свідомості (громадська думка та ін.) тощо.

Прагнучи з тих чи інших позицій комплексно підійти до розробки цього багатовимірного явища, вченими-юристами висвітлювалася ефективність законів[1], правової системи[2] а також діяльності органів кримінального переслідування[3], прокуратури[4], судової влади[5] і системи[6], адвокатури[7].

---

[1] Allot A. Effectiveness of laws / A. Allot // Valparaiso University Law Review. – 1981. –Vol. 15. – № 2. – P. 229–242.

[2] McCabe B. The effectiveness of the legal system in protecting the rights of consumers / B. McCabe // The National Legal Eagle. – 2001. –Vol. 7. – № 1. – P. 11-16.

[3] Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні: монографія / [В.І. Борисов, В.С. Зеленецький, Н.В. Сібільова та ін.] / За заг. ред. В.І. Борисова, В.С. Зеленецького. – Х.: Право, 2010. – 400 с.

[4] Давиденко Л.М. Проблеми оцінки та виміряння ефективності діяльності прокуратури / Л.М. Давиденко // Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності: зб. наук. пр. / Редкол.: Л.М. Давиденко, П.М. Каркач та ін. – Х., 1999. – С. 67–81.

[5] Fix-Fierro H. Courts, justice and efficiency / H. Fix-Fierro. – Portland: Hart Publishing, 2003. – P. 25.

[6] Москвич Л.М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: моногр. / Л.М. Москвич. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2011. – 384 С.

[7] Либус И.А. Эффективность защиты в советском уголовном процессе: автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: 12.715. – Ташкент, 1971. – 17 с.; Запляпин Л.А. Основы теории эффективной адвокатской деятельности: прелиминарный аспект / Л.А. Запляпин. – Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 2006. – 568 с.; Бойков А.Д. Проблемы эффективности судебной защиты: автореф. дисс. на соиск. научн. степ. докт. юрид. наук: 12.00.08. – М., 1974. – 34 с.

Іванцький С.О.

Багатошаровість ефективності як теоретичної категорії дозволила науковцям окремо дослідити її як мету або засіб реалізації цілі[1], вимір ступеня її досягнення[2], комплекс стандартів[3] або правовий принцип[4]. Саме в останньому значенні ефективність цікавитиме нас у межах даної праці.

Як принцип адвокатури ефективність утворена сукупністю правоположень, які встановлюють вимоги до організації та діяльності адвокатської спільноти, що забезпечують фактичну результативність, дієвість реалізації поставлених перед нею цілей.

Концепт «ефективної правової допомоги» передбачений низкою міжнародно-правових актів[5], у тому числі Основними принципами щодо ролі адвокатів, прийнятими VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинів та поводження із правопорушниками в серпні 1990 р., де наголошується на необхідності безоплатного надання

[1] Mathis K. Efficiency instead of justice? / K. Mathis. – Berlin: Springer, 2009. – P. 191.

[2] Fix-Fierro H. Courts, justice and efficiency / H. Fix-Fierro. – Portland: Hart Publishing, 2003. – P. 26.

[3] Кейп Е. Ефективність захисту у кримінальному процесі в країнах Східної Європи / Е. Кейп, З. Наморадзе. – К.: Українська фундація правової допомоги, 2012. – С. 37.

[4] Rietiker D. The principle of «effectiveness» in the recent jurisprudence of the European Court of Human Rights: its different dimensions and its consistency with public international law – no need for the concept of Treaty Sui Generis / D. Rietiker // Nordic Journal of International Law. – 2010. –Vol. 79. – № 2. – P. 245 – 277; Accetto M. The principle of effectiveness: rethinking its role in community law / M. Accetto, S. Zleptnig // European Public Law. – 2005. – Vol. 11. – № 3. – P. 375–403; Edwards D. The impact of the EU law principle of effectiveness / D. Edwards // Solicitors Journal. – 2012. – 19 June. – P. 23.

[5] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 8.

Вінницький С.О.

такої допомоги у випадках, коли цього вимагають інтереси правосуддя[1].

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» від 20 грудня 2012 року[2] закріплено, що ефективна юридична допомога включає, але не обмежується, надання безперешкодного доступу до послуг юрисконсульта затриманим, забезпечення конфіденційності комунікацій, доступу до матеріалів справи, а також надання достатнього часу та можливостей для підготовки свого захисту.

Імператив «ефективної правової допомоги» отримує розвиток у прецедентній практиці Європейського Суду з прав людини. Згідно п. с ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод[3] кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати

Іванцький С. О.

---

[1] Basic Principles on the role of lawyers: adopted by the Eighth United Nations Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders (Havana, Cuba 27 August to 7 September 1990) / International Principles on the independence and accountability of judges, lawyers and prosecutors. – Geneva: International comission of jurists, 2007. – P. 86-87.

[2] United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 10.

[3] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

Конкретизуючи сутнісні характеристики допомоги, про яку йдеться в цій статті, Європейський суд вимагає забезпечення «ефективного захисту (правової допомоги)»[1], «ефективності допомоги»[2].

Зміст ефективності є різноаспектним. Суд постійно нагадує, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а їх практичне й ефективне здійснення[3]. У справі «Балицький проти України» Суд зазначає, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду[4].

Окремо наголошується на тому, що в п. с ч. 3 ст. 6 Конвенції йдеться про «допомогу», а не про «призначення захисника». Одне лише призначення не забезпечує ефективної допомоги, оскільки призначений адвокат може вмерти, серйозно захворіти, протягом тривалого часу бути позбавлений можливості діяти[5], або такому захиснику можуть перешкоджати у виконанні його обов'язків чи він може ухилятися від їх виконання. Якщо національні органи повідомляються про існування такої ситуації, вони повинні або замінити захисника, або зобов'язати його чи її виконати ці обов'язки[6]. При цьому, втручання від компетентних національних органів вимагається лише в тому

Іванцьків С.О.

[1] Luchaninova v. Ukraine judgement of 9 June 2011, no. 16347/02, § 63; Goddi v. Italy judgement of 9 April 1984, Series A, No. 76, § 27.; Artico v. Italy judgement of 13 May 1980, Series A, No. 37, § 33.

[2] Sannino v. Italy judgement of 27 April 2006, no. 30961/03, § 48; Imbrioscia v. Switzerland judgement of 24 November 1993, Series A, No. 275, § 38.

[3] Artico v. Italy judgement of 13 May 1980, Series A, No. 37, § 33.

[4] Balitskiy v. Ukraine judgement of 3 November 2011, no. 12793/03, § 37.

[5] Artico v. Italy judgement of 13 May 1980, Series A, No. 37, § 33.

[6] Iglin v. Ukraine judgement of 12 January 2012, no. 39908/05, § 67.

випадку, коли нездатність захисника ефективно представляти інтереси підзахисного є очевидною або в достатній мірі доведена до їх відома якимось іншим способом[1].

Наповнюючи концепт «ефективної правової допомоги» конкретним змістом, Суд визнав порушенням прав обвинуваченого на ефективне забезпечення захисту недотримання конфіденційності спілкування між адвокатом та підзахисним у процесі першої консультації, під час якої був присутнім поліцейський. Це неминуче перешкоджало тому, щоб обвинувачений відверто спілкувався із своїм захисником[2].

Для того, щоб право на правову допомогу було практичним й ефективним, його здійснення не повинно залежати від виконання неналежних формальних умов[3]. Ефективна участь обвинуваченого під час розгляду кримінальної справи в суді передбачає не тільки право бути присутнім, але й право отримувати правову допомогу, за необхідності[4].

Неефективною визнається Судом правова допомога, що супроводжується недотриманням адвокатом основних процесуальних вимог, коли таке порушення не може вважатися необдуманим захистом чи недоліком аргументації. Так, у справі «Ржекалла проти Португалії» адвокат засудженого подала апеляцію на вирок без дотримання формальних вимог закону до цього різновиду процесуальних документів й наведення доводів на користь власної правової позиції, що закономірно була залишена без розгляду Верховним Судом[5].

[1] Sannino v. Italy judgement of 27 April 2006, no. 30961/03, § 49.; Iglin v. Ukraine judgement of 12 January 2012, no. 39908/05, § 68.; Daud v. Portugal judgement of 21 April 1998, Reports 1998-II, § 38.

[2] Brennan v. the United Kingdom judgement of 16 October 2001, no. 39846/98, §§ 62-63.

[3] Pelladoah v. the Netherlands judgement of 22 September 1994, Series A, No. 297 B, § 41.

[4] Galstyan v. Armenia judgement of 15 November 2007, no. 26986/03, § 89.

[5] Czekalla v. Portugal judgement of 10 October 2002, no. 38830/97, §§ 62, 68, 71.

Іванцьків С.О.

У справі «Дауд проти Португалії» обвинуваченому не було забезпечено надання ефективної правової допомоги через те, що в призначеного за три дні до початку судового розгляду адвоката не було достатнього часу для вивчення матеріалів серйозної, складної справи та обговорення її обставин із клієнтом-іноземцем[1]. Схожа ситуація мала місце й в інших випадках[2], при цьому в справі «Саніно проти Італії» обвинувачений навіть не знав усіх захисників, що призначалися йому на заміну. Суд констатував відсутність підстав припустити, що ці захисники хоч якось обізнані зі справою. Поряд з цим, захисники обвинуваченого не висловлювали клопотань про відкладення розгляду справи задля ознайомлення зі справою клієнта, а також не просили допитати свідків захисту[3]. Слід зазначити, що в більшості наведених випадків вочевидь неефективна правова допомога надавалася обвинуваченим у порядку призначення (безоплатно), тобто найбільш уразливій категорії осіб, які, зазвичай, не мають іншої альтернативи.

В зарубіжних країнах[4] забезпечення ефективної правової допомоги чи окремих її аспектів на сьогодні розглядається як один з невід'ємних імперативів та пріоритетів державної і корпоративної політики.

У вітчизняній нормативній базі про «ефективний правовий захист» зазначається в ст. 25 Закону України «Про безоплатну правову допомогу». У ст. 5 цього ж законодавчого

Іванцівський С.О.

---

[1] Daud v. Portugal judgement of 21 April 1998, Reports 1998-II, § 39.

[2] Goddi v. Italy judgement of 9 April 1984, Series A, No. 76, §§ 27, 31.

[3] Sannino v. Italy judgement of 27 April 2006, no. 30961/03, §§ 36, 50, 51.

[4] Legal aid agency. Annual report and accounts 2014-15. – London: Williams Lea Groupe, 2015. – P. 6, 14; SRA Code of Conduct 2011 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.sra.org.uk/solicitors/handbook/code/content.page; Council of Australian governments. Report on performance 2016. – Canberra: Department of the Prime Minister and Cabinet, 2016. – P. 53; McMunigal K.C. Rethinking Attorney Conflict of Interest Doctrine / K.C. McMunigal // Georgetown Journal of Legal Ethics. – 1992. – Vol. 5. – P. 830.

акту називається такий принцип державної політики в сфері надання безоплатної правової допомоги, як забезпечення якості безоплатної правової допомоги.

Як і в попередньому, в чинному Законі питанню забезпечення ефективності адвокатської діяльності не приділено достатньої уваги, хоча й визначено основні критерії, що можуть бути покладені в основу її оцінки. Так, у ч. 2 ст. 25 Закону передбачено, що оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної первинної правової допомоги здійснюється за зверненням органів місцевого самоврядування, а безоплатної вторинної правової допомоги – за зверненням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів.

Обов'язок адвоката надати ефективну правову допомогу клієнту закріплений Правилами адвокатської етики, в яких називаються й окремі її елементи (сумлінність виконання доручення, досконалість, ретельність підготовки, оперативність[1] тощо).

Акцент на ефективності не в останню чергу зумовлений потребою подолання пережитків минулого, коли окремі адвокати виступали в ролі безініціативного «понятого», забезпечуючи лише формальну, пасивну присутність у процесі («формально – правильно, а за суттю – знущання»).

На державному[2] й корпоративному[3] рівні затверджено стандарти, що покликані підвищити ефективність роботи

[1] Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 124, 126-127.

[2] Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції від 25.02.14 № 368/5 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 20. – Ст. 648.

[3] Стандарт проведення перевірок Вищою ревізійною комісією адвокатури: затверджено рішенням Вищої ревізійної комісії адвокатури від 27 вересня 2013 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2013 рік.

Іванцький С.О.

організаційних форм адвокатської діяльності та самоврядування. Попри те, що в назві Наказу Міністерства юстиції «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги в кримінальному процесі» йдеться про стандарти якості правової допомоги, останні охоплюють ширший перелік приписів, вимагаючи від адвоката «активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта… своєчасного та якісного надання в необхідному обсязі безоплатної вторинної правової допомоги…»[1] тощо.

Вказані стандарти, до речі, викликали незадоволення значної кількості представників адвокатського співтовариства. Як будь-яка високоінтелектуальна, творча діяльність робота адвоката, дійсно, важко піддається стандартизації. Але ж без неї марно очікувати забезпечення високого рівня правової допомоги. За чинним законом оцінювання якості, повноти та своєчасності правової допомоги віднесено до компетенції комісій, утворених радами адвокатів регіонів. Держава тим самим делегувала їм значний обсяг повноважень з контролю за обґрунтованістю витрачання бюджетних коштів. Своєю чергою, підрозділи Координаційного центру з надання правової допомоги здійснюють власний моніторинг[2] дотримання адвокатами стандартів якості надання БВПД у кримінальному процесі.

Збільшення легітимності в очах адвокатів стандартів якості надання БВПД можливо шляхом запозичення литовського досвіду[3], де такі стандарти є продуктом спільної

Іванцький С.О.

---

[1] Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції від 25.02.14 № 368/5 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 20. – Ст. 648.

[2] Питання організації моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 06 квітня 2015 року № 136 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/legislation/O rder_CCLAP_136_quality.pdf.

[3] Lietuvos Respublikos Advokatūros Istatymas № IX-2066, 18.03.2004 //

нормотворчості представницьких органів адвокатури та Міністерства юстиції.

Практичним підтвердженням прагнення держави реально запровадити принцип ефективності в діяльності адвокатури стало закріплення в п. 11 Методики обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 465 від 17 вересня 2014 р.[1], розгалуженої мережі матеріальних заохочувальних коефіцієнтів, що застосовуються в разі досягнення адвокатом позитивного результату для клієнта. Так, адвокат отримує підвищену фінансову винагороду від держави в разі ухвалення виправдувального вироку або скасування обвинувального вироку та закриття провадження судом апеляційної, касаційної інстанції; відмови в задоволенні клопотання прокурора, слідчого щодо обрання особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; зменшення кількості епізодів обвинувачення тощо.

Натомість, у випадку прибуття адвоката до затриманої особи пізніше встановленого законодавством строку без поважних причин розмір винагороди такого адвоката за надану правову допомогу зменшується вдвічі (п. 3 Порядку оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 465 від 17 вересня 2014 р.[2]). Гнучка система грошових стимулів й обмежень виступає передумовою прагнення адвокатів на

Іванцюрин С.О.

Valstybės žinios. – 2004. – № 50-1632.

[1] Методика обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 77. – Ст. 2189.

[2] Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 77. – Ст. 2189.

високому рівні забезпечувати ефективність правової допомоги клієнтам.

Отже, в світлі практики міжнародних інституцій та приписів національного закону реалізація адвокатурою принципу ефективності як інтегральної категорії вимагає забезпечення високого рівня фактичної результативності, дієвості в досягненні поставлених перед нею цілей.

Іваницький С.О.

5.2 Принцип мультидисциплінарності

Одним із наслідків глобалізації, тісної економічної інтеграції між державами й істотного прогресу в технологічній сфері стало ускладнення пов'язаних із ними проблем правового характеру. Усі категорії клієнтів адвокатів дедалі частіше потребують інтегрованої послуги, яка поряд із юридичними аспектами дозволяє одночасно вирішити невіддільні від них податкові, бухгалтерські, консалтингові та інші питання. Необхідність мультидисциплінарного підходу до розв'язання труднощів, що постають перед користувачами правових послуг, зумовила активне залучення до процесу надання адвокатської допомоги представників інших ліберальних професій.

Співробітництво з фахівцями інших галузей існувало завжди, водночас у сучасних умовах стала нагальною потреба поглибленої співпраці «під дахом» однієї організаційно-правової форми господарювання.

У країнах світу для позначення спільної фахової роботи представників різних професій в основному використовується два терміни – «мультидисциплінарна практика (рідше – партнерство)» (далі – МДП) і «альтернативні ділові структури» (від англ. alternative business structures – далі ABS). Попри велику увагу до проблематики МДП у західній науці, серед українських вчених ці питання практично не досліджувалися. Між тим транснаціональні МДП (фірми т. зв. «Великої четвірки») ведуть активну діяльність в Україні. Більше того, декілька провідних юридичних фірм України («Василь Кісіль і Партнери», «Aequo») позиціонують себе саме як мультидисциплінарні правові фірми[1], що привертає підвищену увагу до

[1] Vasil Kisil & Partners. About the Firm [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.kisilandpartners.com/about/about/; Aequo. Vision [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://aequo.com.ua/about_us/vision/.

Іванідзький С.О.

питань забезпечення незалежності, дотримання вимог професійної таємниці та уникнення конфлікту інтересів між адвокатами й не адвокатами.

Існує чимало підходів до визначення МДП[1]. Формулюючи поняття мультидисциплінарної практики, С.Дж. Макгаррі зауважує, що МДП є практикою різних професій в межах однієї структури і загальних інтересів, прямо чи опосередковано, в одному чи різних фізичних місцях[2]. З точки зору британського регулятора (Solicitors Regulation Authority) мультидисциплінарна практика є ліцензованим органом, який поєднує надання зарезервованих і не зарезервованих правових послуг разом із іншими професійними послугами[3].

У першому випадку, як бачимо, акцент зроблено на суб'єктах – представниках різних професій, тоді як у другому – на інтегрованому продукті їх спільної роботи.

Ключовими особливостями мультидисциплінарної практики та організаційних форм її оформлення (мультидисциплінарне партнерство, LLP, ILPs та ін.) є те, що, по-перше, в межах її структури надання послуг і розподіл винагороди здійснюється представниками двох чи більше професій; по-друге, результатом їх роботи є комбінована послуга, яка складається із юридичних та інших видів професійних (аудиторських, управлінських тощо) послуг.

Отже, мультидисциплінарну практику можна визначити як здійснювану в межах однієї організаційно-правової форми господарювання діяльність представників різних професій щодо надання юридичних і неюридичних послуг.

---

[1] Adams E.S. Rethinking the law firm organizational form and capitalization structure // Missouri Law Review. – 2014. – № 78. – P. 794; Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2200.

[2] McGarry S.J. Multidisciplinary practices and partnerships: lawyers, consultants and clients. – New York: Law Journal Press, 2012. – P. 4-16.

[3] Multi-disciplinary practices. Consultation paper. May 2014. – London: Solicitors Regulation Authority, 2014. – P. 2.

Іванідький С.О.

Поширення мультидисциплінарної практики в світі й «важкий» допуск до лав адвокатських об'єднань професіоналів-не адвокатів обумовили тектонічні зрушення в організації професії, що дають нам підстави говорити про утвердження мультидисциплінарності як принципу побудови адвокатури. Його зміст полягає в побудові змішаної моделі організаційних форм адвокатської діяльності за рахунок включення до їх складу представників інших професій, на яких поширюються етичні вимоги і спеціальний порядок допуску до здійснення професійної діяльності (інституційний аспект) з метою надання адвокатських та інших професійних послуг (функціональний аспект).

Адвокатам першої половини XX століття було важко уявити, що їхніми партнерами у фірмах стануть не юристи. На сьогодні ж МДП дозволено у Німеччині, Франції, Італії, Іспанії, Англії та Уельсі, Австралії, Канаді та ін. Заборона на створення МДП існує в більшості штатів США, Польщі, Угорщині, Португалії, Аргентині, Бразилії, Індії тощо.

Звідки ж дме вітер змін, що обумовив стрімкий зріст МДП на межі тисячоліть? В основі процесів, що розглядаються, лежить розвиток і поглиблення економічних зв'язків на глобальному і регіональному рівні. Відповідно змінилися потреби клієнтів, які стали більш складними й орієнтованими на комплексне вирішення. Юридичні питання часто невіддільні від бізнесових, аудиторських, податкових, технічних аспектів. Отже, споживачі прагнуть отримати всі ці послуги в одному місці, не бажаючи витрачати додатковий час і кошти на залучення кожного фахівця окремо.

В умовах об'єктивно існуючої необхідності в інтегрованій послузі надання клієнтам виключно правової допомоги нерідко сприймається останніми як нерозуміння чи невміння ефективно задовольнити їх потреби. Високий

Іванцький С.О.

рівень конкуренції на юридичному ринку з великою вірогідністю призведе до втрати юристами цієї категорії клієнтури.

Будучи відповіддю на соціальний запит, МДП пропонує широкий діапазон послуг «універсального магазину», принцип єдиного вікна (one stop shop). Її перевагами для клієнтів уважаються можливість отримання всебічного вирішення проблеми в межах єдиного пакету правових та суміжних послуг, зручність, зменшення ціни і витрат часу за рахунок оптимізації спільних експлуатаційних витрат (економія на масштабі) і збільшення обсягу наданої допомоги.

Для МДП відкриваються нові можливості через розширення доступу до капіталу, яким володіють не юристи. Інвестиції дозволяють вкласти гроші в розвиток інновацій, технології, інфраструктури, кадрів і реклами, визначаючи ґрунтовні передумови для формування достатньої клієнтської бази та підтримання балансу якості і конкурентоздатної ціни послуг.

Ключовими аргументами проти МДП є небезпека порушення т. зв. основних цінностей юридичної професії – незалежності, відсутності конфлікту інтересів і збереження професійної таємниці. Дійсно, на членів різних професій можуть поширюватися відмінні вимоги, наприклад, у багатьох юрисдикціях аудитор несе обов'язок розкриття інформації про клієнта, тоді як адвокат повинен зберігати її в таємниці.

Не виключеними є спроби тиску на адвокатів з боку власників (менеджерів) – не адвокатів у комерційних чи інших інтересах фірми, що не узгоджуються із етикою адвокатської професії. Банкрутство корпорації Enron і наступний швидкий занепад Arthur Andersen засвідчили реальність небезпеки узгодженого невиконання аудиторами й адвокатами свої професійних обов'язків в інтересах спільного роботодавця.

Іванцький С.О.

Е.С. Адамс вказує на можливість підсвідомої поступки адвокатами діловим впливам задля того, щоб сподобатися акціонерам[1]. Інші автори звертають увагу на потенційні негативні впливи на професійну репутацію адвокатів[2] або можливість втрати власної професійної культури, якщо багато їх щоденних колег і партнерів прийдуть з інших професій[3].

Неформальними причинами спротиву МДП є побоювання, що їх головні лобісти – аудиторські фірми «Великої четвірки» (Deloitte Touche Tohmatsu, PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young, KPMG) монополізують ринок юридичних послуг. Річ у тім, що в бухгалтерському бізнесі рівень концентрації є значно вищим, ніж у правовій сфері. Загальна чисельність співробітників цих фірм перевищує 800 тис. осіб, а їх сумарна виручка в 2015 році становила більше 120 млрд. доларів США.

Навіть великі юридичні фірми не мають подібних показників, тож частина адвокатів з острахом очікує поглинання або істотного загострення конкуренції.

Показовою в цьому плані стала справа Wouters, розглянута Європейським Судом Справедливості (ECJ) 19 лютого 2002 року. Підставою для звернення до суду стала накладена Нідерландською асоціацією адвокатів (NOvA) заборона на створення мультидисциплінарного партнерства між адвокатами і бухгалтерами. Існуюче обмеження завадило адвокатам м. Амстердама Дж. С. Уотерсу й Дж. В. Савелбергу вступити в співробітництво із бухгалтерськими фірмами

[1] Adams E.S. Rethinking the law firm organizational form and capitalization structure // Missouri Law Review. – 2014. – № 78. – P. 795.

[2] Backhouse C. Alternative business structures and the legal profession in Ontario: a discussion paper / C. Backhouse, M. Boyd, R. Earnshaw, S. Elliott. – Toronto: Law society of Upper Canada, 2014. – P. 17.

[3] Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2231.

Іванцький С.О.

Arthur Andersen & Co. Belastingadviseurs та Price Waterhouse Belastingadviseurs BV відповідно, порушивши, на думку скаржників, положення Маастрихтської угоди щодо конкуренції, права на заснування і свободи надання послуг. ECJ визнав рішення NOvA таким, що не порушує ст.ст. 52, 59 Угоди про заснування ЄС, оскільки таке регулювання «було необхідним для належної практики професії юриста»[1]. Значною мірою ECJ реалізував концепцію «основних цінностей» професії юриста, вказавши в мотивувальній частині на можливу невідповідність між «консультативними» діями адвокатів і «контролюючими» діями бухгалтерів, які не пов'язані правилом професійної таємниці, співмірним із встановленим для адвокатів.

Рішення ECJ у справі Wouters й концепт «основних цінностей» професії стали основою негативної позиції CCBE щодо МДП. На думку CCBE, проблеми, що випливають з інтегрованого співробітництва між адвокатами й не адвокатами із істотно відмінними професійними обов'язками й різними правилами поведінки, створюють перешкоди, які не можуть бути подолані за допомогою засобів, які б достатньо гарантували істотні умови забезпечення незалежності адвоката і конфіденційності клієнта. Щодо тих країн, де такі форми кооперації дозволені, CCBE відмічає, що це є можливим через наявність в інших професій, які є частиною партнерства, сумісних основних цінностей[2].

Риторика «основних цінностей» є провідною ідеологічною платформою, на підставі якої великі громадські організації юристів – ABA, IBA, UIA – заперечують або допускають в обмеженому вигляді застосування МДП.

Іванцьків С.О.

---

[1] Case C-309/99 Wouters. Judgment of the European Court of Justice of 19 February 2002 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99.

[2] CCBE Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – P. 5.

Попри тривалі дебати, Американська асоціація юристів (АВА) дотепер забороняє утворення компаній з не юристами для здійснення юридичної практики й розподіл гонорару між ними за юридичні послуги (п. 5.4 Модельних правил професійної поведінки[1]). Через це МДП дозволено лише в окрузі Колумбія, законодавством інших штатів не передбачено.

Міжнародна асоціація юристів (ІВА) дотримується більш поміркованого підходу. Так, у комбінованій Резолюції щодо МДП, ухваленій ІВА в червні 2001 р. у Стамбулі, ІВА уважає за необхідне заохочувати регулятивні інстанції та уповноважені структури забезпечувати наявність і здійснювати підтримку правил щодо комплексного співробітництва між юристами та особами, які не є юристами, в межах яких приділяється увага істотно важливим характеристикам співтовариства юристів і які забезпечують наявність належних гарантій (п. 7).

Конкретизуючи свою позицію, ІВА вказує, що такі правила могли б містити: а) точні вимоги щодо уникнення суперечних один одному інтересів, які виключають можливість поєднання, наприклад, аудиторських послуг з консультаційними послугами або юридичним представництвом; б) точні правила щодо обмеження доступу до конфіденційної інформації; в) положення, що визначають мінімальну частку у власності та/або мінімальний ступінь контролю над прийняттям рішень, якими в різних видах МДП повинні володіти юристи; г) вимогу про те, що у випадку з несумісними або суперечними один одному правилами поведінки між юристами та іншими професіоналами, стосовно яких здійснюється регулювання, переважну силу повинно мати правило, яке забезпечує найбільший захист клієнта і громадських інтересів[2].

Іванцівський С.О.

---

[1] ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – P. 108.

[2] Combination of MDP Resolutions adopted by the IBA Council in 1998

Звертається увага й на те, що профільні послуги, які надаються правовим співтовариством, є унікальними і відмітними, що тягне необхідність приділяти регулятивним межам щодо правового співтовариства окрему увагу, яка відрізняється від тієї, що приділяється іншим професійним співтовариствам[1].

Незважаючи на те, що авторитетні громадські організації адвокатів декларують негативну або стриману позицію щодо МДП, практика законотворення провідних держав світу йде шляхом розширення сфери застосування цього інституту.

Навіть в Англії, що відома своєю прихильністю до збереження вікових традицій, після тривалої дискусії Правове товариство Англії та Уельсу в 1998 році випустило консультаційний матеріал із красномовною назвою «Мультидисциплінарна практика – Навіщо?... Чому б ні?».

За повідомленням декількох іноземних джерел[2], досвід застосування МДП є досить позитивним. Разом з тим, не обійшлося без труднощів. Так, станом на лютий 2015 р. в Англії та Уельсі зареєстровано лише 370 ABS. Невелика кількість ABS, за визнанням Solicitors Regulation Authority, пов'язана із тим, що регуляторний орган надмірно регламентував дозвільні процедури щодо

(Vancouver) and 2000 (Amsterdam): adopted by the IBA Council on June 2001 in Istanbul [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Search/Defau lt.aspx?q=Combination%20of%20MDP%20Resolutions%20adopted%20by%20the %20IBA%20Council.

[1] Resolution on multidisciplinary practices: adopted by the IBA Council on 13 September 1998 in Vancouver [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=90E17B1B-55DD-4A9F-9348-33901FD699D5.

[2] Legal Services Board. Annual Report and Accounts for the Year Ended 31 March 2015. – London: Legal Services Board, 2015. – P. 17; Backhouse C. Alternative business structures and the legal profession in Ontario: a discussion paper / C. Backhouse, M. Boyd, R. Earnshaw, S. Elliott. – Toronto: Law society of Upper Canada, 2014. – P. 20.

Іванцьків С.О.

незарезервованої юридичної практики, що «придушило розвиток МДП … призвело до дублювання і конфлікту регулювання… окремі правила стали перешкодою для ефективного ліцензування й регулювання… а це, можливо, збільшило витрати для фірм й утримало їх від виходу на ринок»[1].

Більш динамічно розвивається австралійський аналог МДП (incorporated legal practices). Так, у штаті Новий Південний Уельс (Австралія) зареєстровано більше 1800 ILPs[2], правове регулювання яких постійно удосконалюється. Різке падіння кількості нарікань на роботу ILPs спостерігалося в зв'язку із запровадженням превентивного підходу «належних систем управління» в штатах Квінсленд та Новий Південний Уельс[3].

Чи потрібна МДП українському ринку професійних послуг? На нашу думку, потреба існує. Окрім висловлених вище аргументів на її користь, слід врахувати наступне.

По-перше, де-факто мультидисциплінарну практику в Україні здійснюють прямо або через пов'язані фірми усі аудиторські компанії «Великої четвірки», а також чимало вітчизняних юрфірм. Але ця спільна діяльність з представниками інших професій практично не урегульована законодавством про адвокатуру.

Якщо ж компаньйони обирають комерційну форму господарювання (ТОВ, ПП та ін.), то дотримання етичних вимог узагалі передається до сфери доброї волі власника найбільшої частки статутного капіталу, оскільки Правила адвокатської етики на нього можуть не поширюватися.

Іванцівкий С.О.

---

[1] Multi-disciplinary practices. Consultation paper. May 2014. – London: Solicitors Regulation Authority, 2014. – P. 2.

[2] Annual Report 2014-2015. – Sydney: The Office of the legal services comissioner, 2015. – P. 12.

[3] Terry L.S. Trends and challenges in lawyer regulation: the impact of globalization and technology / L.S. Terry, S. Mark, T. Gordon // Fordham law review. – 2012. – vol. 80. – № 6. – P. 2679.

Так, наприклад, представник аудиторського гіганту PJSC «Deloitte & Touche Ukrainian Services Company» пропонує в Україні своїм клієнтам поряд із аудитом комплекс юридичних послуг у сфері господарського, трудового, податкового і митного права, імміграційного законодавства, корпоративного злиття і поглинання. У штаті компанії працюють як юристи, так й адвокати, що може створити ризики, про які йшлося вище.

Отже, юридична регламентація МДП лише закріпить фактично існуючі відносини, надасть їм правової визначеності, дозволить впевнено й усебічно захистити права клієнтів.

«Мультидисциплінарний підхід»[1], до речі, взяли на озброєння й державні органи в процесі надання юридичної, психологічної та інших видів допомоги через територіальні центри соціального обслуговування.

По-друге, специфіка українського юридичного ринку полягає в тому, що домінуючими тут є не великі міжнародні, а національні правові фірми. Тривалий час ключовими вітчизняними гравцями досить скептично сприймалася можливість широкої експансії аудиторських фірм «Великої четвірки».

Проте на протязі останніх двох років правові підрозділи «Великої четвірки» істотно активізувалися. Керівники їх українських офісів (КПМГ-Україна, PwC Legal) публічно проголосили свою стратегічну мету – поглиблення присутності на ринку юридичних послуг[2]. Коментуючи свої пла-

[1] Про Порядок організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Наказ Міністерства соціальної політики України № 568 від 26.12.2011 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0354-12.

[2] Насадюк А. Парадный ход / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 17. – С. 10; Насадюк А. Интерактивный обзор / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 9. – С. 4.

Іванцівський С. О.

ни, голова КПМГ-Україна О. Попов зазначив про зустрічний рух – «юристи опановують наші сфери, а ми, своєю чергою, успішно освоюємо традиційні юридичні напрями практики»[1]. Окрім того, цей автор звертає увагу на те, що в багатьох країнах більше ніж 50 % доходів компаній Big 4 формують неаудиторські послуги.

Експансіоністські наміри аудиторських велетнів «не додали радості» представникам[2] правових фірм. Інтереси вітчизняних адвокатів мають отримати захист й підтримку на законодавчому рівні шляхом стимулювання до співпраці із національними постачальниками правових послуг, деталізації вимог щодо якості останніх та відповідності українським стандартам надання правової допомоги.

По-третє, із розвитком технологій та утвердженням протягом останніх десятиріч стійких клієнтоцентристських тенденцій, споживач поступово перетворився на центральну фігуру, довкола якої «обертаються» сервісні постачальники, забезпечуючи найбільшу зручність й оптимальну ціну послуг. Інтернет рясніє пропозиціями комплексного вирішення усіх проблем, не виходячи з будинку. Очевидно, що за відсутності ліцензованого органу потенційний клієнт буде схильний звернутися до нерегульованих постачальників різного ступеня ненадійності.

По-четверте, це допоможе зарубіжним клієнтам, які звикли користуватися послугами МДП, обрати собі в Україні правового радника. За кордоном МДП ретельно відрегульована, тож іноземці, очевидно, шукатимуть еквівалентного ліцензованого постачальника правових і суміжних послуг. Не секрет, що зараз українська юридична

Іванічкін С.О.

---

[1] Насадюк А. Парадный ход / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 17. – С. 10.

[2] Насадюк А. Глобальное следование / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 15. – С. 9.

фірма з двох співробітників (як адвокатів, так і навіть не юристів) може рекламувати свої послуги майже в усіх галузях права і видах практики, в тому числі неюридичної, залучаючи безпосередніх виконавців на умовах аутсорсингу. Дієвих гарантій прав клієнтів таких фірм українське законодавство не передбачає, обов'язкове страхування відсутнє.

Наукою[1] і законодавчою практикою[2] зарубіжних країн напрацьовано багато моделей МДП. Обрання конкретного зразка для української адвокатури має відбуватися за результатами обговорення із адвокатами в особі, насамперед, органів адвокатського самоврядування.

Важливо при цьому взяти до уваги, що встановлення непропорційних обмежень на власність не-адвоката в МДП значно зменшить кількість бажаючих інвестувати через звужені можливості «міноритарного» власника впливати на управління й розподіл доходу. Оптимальним є формування власності МДП на паритетних засадах, як це регламентовано в Квебеці (Канада), де частка власності адвоката має становити не менше 50 %[3].

Волинський С. О.

---

[1] Backhouse C. Alternative business structures and the legal profession in Ontario: a discussion paper / C. Backhouse, M. Boyd, R. Earnshaw, S. Elliott. – Toronto: Law society of Upper Canada, 2014. – P. 22-25; Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2217; McGarry S.J. Multidisciplinary practices and partnerships: lawyers, consultants and clients. – New York: Law Journal Press, 2012. – P. 9-21.

[2] Gesetz über Partnerschaftsgesellschaften Angehöriger Freier Berufe (Partn erschaftsgesellschaftsgesetz - PartGG). – München: Outlook verlag, 2013. – S. 2; Règlement Intérieur National (RIN) de la profession d'avocat (version consolidée en vigueur au 5 decembre 2014). – Paris: Conseil National des Barreux, 2014. – P. 33-35.

[3] Règlement sur l'exercice de la profession d'avocat en société et en multidisciplinarité: adopté Barreau du Québec le 23 juin 2004 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamic Search/telecharge. php?type=2&file=%2F%2FB_1%2FB1R9.htm.

Найбільш проблемним у світі є формування партнерств між адвокатами й аудиторами (бухгалтерами). Не виникає особливих труднощів у державах, в яких обидві професії мають сумісні основні цінності й схожі правила поведінки, а отже закон дозволяє професійні об'єднання представників вказаних професій. Така можливість передбачена, наприклад, законодавством Німеччини (ст. 59-а BRAO, ст. 1 PartGG)[1].

Складніше тим країнам, де професійні обов'язки адвокатів й аудиторів (бухгалтерів) не узгоджуються між собою. У цьому випадку можлива як повна заборона такої співпраці, так й встановлення багаторівневої системи організаційно-правових запобіжників, наприклад, структурування великого МДП таким чином, щоб адвокати, які надають юридичні послуги, організовувалися й контролювалися окремо від інших відділів МДП[2] тощо.

Можливість створення в Україні мультидисциплінарних об'єднань між адвокатами й представниками інших професій має бути закріплено для тих професіоналів, нормативні вимоги до статусу й поведінки яких узгоджуються із основоположними принципами адвокатури.

Таким чином, на сьогодні очевидною є тенденція до утвердження й розширення сфери застосування мультидисциплінарності як принципу побудови адвокатури в світі. Україна, на нашу думку, не повинна залишитись осторонь цього процесу.

Іванидрий С.О.

---

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 29; Gesetz über Partnerschaftsgesellschaften Angehöriger Freier Berufe (Partnerschaftsgesellschaftsgesetz - PartGG). – München: Outlook verlag, 2013. – S. 1.

[2] ABA Commission on multidisciplinary practice. report to the House Of Delegates. Recommendation (July 2000) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/commission _multidisciplinary_practice/mdpfinalrep2000.html.

5.3 Принцип розумної винагороди

Відображаючи економічну природу відносин клієнта і адвоката, питання про гонорар завжди належало до найбільш складних й дискусійних. Було б неправильно думати, що тільки грошова винагорода спонукає адвоката до захисту інтересів клієнта. Потужними чинниками правозахисної активності виступають моральне задоволення, професійний інтерес, повага клієнтів, визнання й авторитет в юридичному співтоваристві. Проте на першому місці для більшості представників професії знаходиться гонорар, адже без нього неможливо систематично займатися адвокатською діяльністю.

Чинний Закон визначає гонорар як форму винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. У проекті, який був направлений до Венеційської комісії напередодні ухвалення нового Закону, містилося застереження, що гонорар є грошовою винагородою адвоката. Експерти даної комісії рекомендували видалити прикметник «грошова» задля надання адвокатам можливості домовитися про гонорар у не грошовій формі, наприклад, щодо домашньої худоби в сільській місцевості[1]. Очевидно, не без впливу зарубіжних правників чинна редакція Закону не передбачає жорсткої прив'язки форми оплати наданої правової допомоги до грошей.

[1] Joint opinion № 632/2011 on the draft law on the bar and practice of law of Ukraine by the Venice Commission and the Directorate of justice and human dignity within the Directorate general of human rights and rule of law of the Council of Europe: adopted by the Venice Commission at its 88th Plenary Session (Venice, 14-15 october 2011) on the basis of comments by K. Heller, R. Jokubauskas, D. Meridor, L. Mihai, R. Mullerat. – Strasbourge: Venice Commission, 2011. – P. 5.

Іванідзький С.О.

В теорії сформовано декілька основних підходів щодо правової природи гонорару.

Прибічники т. зв. відносної безоплатності розглядають гонорар як винагороду за надану послугу, вдячність, яку не можна ані таксувати, ані примушувати до неї[1]. Такий honorarium є добровільною пропозицією, яка не дає юридичних підстав для подачі позову про його стягнення й рівною мірою не наділяє клієнта правом позиватися з приводу неналежного виконання[2].

Коментуючи подібні погляди, І.В. Головань зазначив, що «така безкорисливість межує з лицемірством»[3].

Нормативне підґрунтя альтруїстичного розуміння гонорару було закладено в ухваленому в Римі в 204 р. до н.е. законі Цинція, текст якого, на жаль, не зберігся. На думку більшості істориків, даний законодавчий акт встановлював заборону адвокатам приймати плату за свої послуги[4]. З точки зору інших дослідників, закон Цинція забороняв адвокату обумовлювати й брати собі гонорар до початку процесу, проте дозволяв отримувати його після закінчення розгляду справи у вигляді подарунка[5].

Влада наполягала, щоб адвокати не брали плату за свої послуги, проте ті продовжували її стягувати так чи інакше. Серед поширених хитрощів, до яких вдавалися

Іваницький С.О.

[1] Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 7.

[2] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 24.

[3] Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні / І.В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2004. – С. 94.

[4] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 35.

[5] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С. 53.

адвокати, були спроби замаскувати додаткову оплату як позичку, компенсацію судового збору і витрат (sportula), нагороду за перемогу (palmarium)[1].

Не зважаючи на практичні труднощі із впровадженням закону в життя, ідея щодо прирівнювання гонорару до добровільного, почесного дарунку з боку клієнта має чимало прихильників. Серед її найбільш яскравих представників слід відзначити Є.В. Васьковського, який обґрунтував належність відносної безоплатності до принципів адвокатури.

В основі позиції патріарха вітчизняної науки про адвокатуру лежить переконання, що гонорар адвоката є замаскованим митом для клієнта за користування правозаступництвом. Таке мито повинно розраховуватися з урахуванням платіжної спроможності клієнта й важливості для нього наданої адвокатом послуги. Іншими словами, адвокат повинен приймати від клієнта гонорар у тому розмірі, який пропонує сам клієнт. Із зовнішньої сторони цей гонорар отримує вигляд подарунку. У випадку ж ненадання клієнтом жодної винагороди або надання такого гонорару, який вочевидь є неспіврозмірним своїм засобам та важливості наданої послуги, адвокат повинен мати право подачі позову до недобросовісного довірителя.

Проводячи паралелі із лікарями, Є.В. Васьковський пропонує, щоб багатий винагороджував адвоката й за себе, й за бідних. У випадку програшу справи адвокат, на думку цього автора, не може вимагати з клієнта гонорар через суд[2].

Іванцюрин С.О.

---

[1] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 35-37.

[2] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 105, 108-111, 118.

Екстраполюючи наведені думки на грунт сучасності, необхідно відзначити досить «ідеалістичний» характер досліджуваних поглядів, у зв'язку із чим не можемо з ними погодитися.

Пропозиція щодо заборони стягнення гонорару у випадку програшу справи вбачається недостатньо обґрунтованою. Після завершення судового процесу завжди існує сторона, яка «виграла» або «програла» справу. Виходить, у кожному другому випадку адвокат може залишитися без гонорару. Але ж роботу він виконав, витративши свій час і зусилля заради клієнта. Кінцевий результат, натомість, залежить не тільки від адвоката.

Сам Є.В. Васьковський визнає панування в умовах відносної безоплатності свавілля, але свавілля клієнта, яке вбачається ним найменш небезпечним для адвоката, й звісно, повністю нешкідливим для клієнта[1]. Таке свавілля, на нашу думку, може залишити адвоката без шматка хліба. Вирішення питання про гонорар одноособово клієнтом й зазвичай після завершення справи є фактично одностороннім правочином з його боку. Можна навести багато прикладів щирої вдячності клієнтів, проте практика знає й чимало випадків, коли «професійні користувачі» послуг адвоката забувають про нього відразу після відвернення загрози власним інтересам. Тоді вже сам адвокат змушений по судах бігати за клієнтом «із поганою пам'яттю».

Прагнення перекласти основний фінансовий тягар на багатих клієнтів також є досить проблематичним, оскільки більшість адвокатів не має такої клієнтури. Основна маса адвокатів обслуговує людей середнього достатку та осіб з низькими доходами, отже може й не дочекатися заможного довірителя.

[1] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – С. 119.

Іванцюрин С.О.

Очевидно, що на цьому шляху важливо уникнути крайнощів, – не перетворити отримання гонорару на збір подаяння або вимагання.

Суто економічна доктрина адвокатського гонорару розглядає його як винагороду, розмір якої є результатом взаємодії тих же факторів, що впливають на ціну інших послуг в умовах вільного ринку, передусім попиту й пропозиції, а також вартості «виробництва» юридичного продукту. Остання не може бути нижчою, ніж собівартість, що формується шляхом сумування вартості юридичної освіти адвоката, бібліотеки й офісного обладнання, автомобіля й поточних витрат для підтримання офісу та керування автомобілем у професійних цілях, а також винагороди, що є приблизно рівною тій, яку б адвокат міг отримати в інших сферах[1]. Корисність даного підходу полягає в можливості вироблення мінімальної ціни правової допомоги, яка дозволяє адвокату «утриматися на плаву» в професії й забезпечувати розвиток.

Неможливість застосування виключно утилітарного інструментарію до формування соціально значущої ціни адвокатської допомоги зумовили домінування комплексного підходу щодо розуміння гонорару як винагороди, в основі якої лежить поєднання економічних та професійних компонентів.

Як Закон, так й Правила адвокатської етики визначають, що при встановленні розміру гонорару повинні враховуватися складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Що ж розуміти під «іншими істотними обставинами»?

На законодавчому, корпоративному й доктринальному рівнях в Україні та за кордоном під час розрахунку

[1] Vold L. Ethics and economics in lawyers' fees / L. Vold // Marquette Law Review. – 1924. – Vol. 8. – № 4. – P. 232.

Іванцький С.О.

розміру гонорару пропонується враховувати наступні чинники: популярність адвоката[1], звичайний розмір гонорару, який сплачується в даній місцевості за певні правові послуги[2]; важливість і значущість питання для довірителя[3]; ризик відповідальності адвоката[4]; втрата можливості для іншої зайнятості[5]; навички і репутація адвоката[6]; природа й тривалість професійних відносин з клієнтом[7] тощо. Вказані фактори оцінюються в сукупності один з одним, надаючи можливість індивідуалізувати розмір гонорару до специфіки конкретної справи.

Багатовимірність компонентів гонорару не дозволяє винайти його універсальної формули на всі випадки життя. Водночас можна виділити узагальнюючу ознаку, якій він повинен відповідати, – це критерій розумності.

Про необхідність забезпечення розумної винагороди адвоката найчастіше наголошується в документах, що

---

[1] Règlement Intérieur National (RIN) de la profession d'avocat (version consolidée en vigueur au 5 decembre 2014). – Paris: Conseil National des Barreux, 2014. – P. 20; Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 2013. – № 39. – P. 561.

[2] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 3.

[3] Honorarordnung für die Anwältinnen und Anwälte des Kantons Basel-Stadt [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gesetzessammlung.bs.ch/frontend/versions/279.

[4] Rechtsanwaltsvergütungsgesetz: RVG. Kommentar / Begründet von F. Riedel, H. Sußbauer. – München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2015. – S. 65.

[5] Romine W. Legal fees: gross overcharging by an attorney warranting disciplinary action / W. Romine // The Journal of the legal profession. – 1977. – Vol. 2. – P. 125.

[6] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 38.

[7] ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – P. 19.

Ваніврит С.О.

містять міжнародні стандарти[1], вітчизняних[2] та іноземних[3] нормативно-правових і корпоративних актах, у наукових працях представників української[4] та закордонної[5] доктрини.

В Правилах професійної поведінки адвокатів Луїзіани (США) міститься заборона адвокату укладати угоду щодо набуття нерозумного гонорару чи нерозумної суми витрат[6].

---

[1] General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. – London: International Bar Association, 2013. – P. 3; Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 18.

[2] Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 2509; Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 127.

[3] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 3; Marcus D. Attorneys' fees and the social legitimacy of class actions / D. Marcus // University of Pennsylvania Law Review. – 2011. – Vol. 159. – P. 159.

[4] Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні / І.В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2004. – С. 103.

[5] Romine W. Legal fees: gross overcharging by an attorney warranting disciplinary action / W. Romine // The Journal of the legal profession. – 1977. – Vol. 2. – P. 119; A commentary on the Charter of core principles of the European legal profession / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 10; Joint opinion № 632/2011 on the draft law on the bar and practice of law of Ukraine by the Venice Commission and the Directorate of justice and human dignity within the Directorate general of human rights and rule of law of the Council of Europe: adopted by the Venice Commission at its 88th Plenary Session (Venice, 14-15 october 2011) on the basis of comments by K. Heller, R. Jokubauskas, D. Meridor, L. Mihai, R. Mullerat. – Strasbourge: Venice Commission, 2011. – P. 9.

[6] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 3.

Іванський С.О.

Окрім вимоги розумності, поширеною є позиція, згідно якої гонорар адвоката повинен бути справедливими[1], обґрунтованим[2], скромним[3].

Нормативними актами низки держав (Іспанія[4], Люксембург[5] та інші) прямо передбачено можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів, чиї гонорари були надмірно завищеними чи необґрунтованими.

Загальними труднощами застосування оціночних категорій (розумний, справедливий, обґрунтований гонорар) є багатоваріантність суджень. Чи можна кваліфікувати розмір адвокатського гонорару як несправедливий з огляду лише на те, що існує така думка? Адже паралельно зазвичай присутні протилежні точки зору.

Подолання розбіжностей поглядів у цьому напрямі здійснюється в США шляхом застосування тесту «чи є

Ващильчин С.О.

[1] Règlement Intérieur National (RIN) de la profession d'avocat (version consolidée en vigueur au 5 decembre 2014). – Paris: Conseil National des Barreux, 2014. – P. 38; Закон за адвокатурата: приет Народно събрание България на 10 юни 2004 г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: // www.vas.bg/bg/ну.; Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 5; Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 18.

[2] Закон за адвокатурата: приет Народно събрание България на 10 юни 2004 г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: //www.vas.bg/bg/ну.

[3] Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 7.

[4] Estatuto General de la Abogacía Española: aprobado por el Real Decreto № 658/2001 22 de junio de 2001 // Boletín Oficial del Estado. – 2001. – № 164. – P. 24921.

[5] Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 2013. – № 39. – P. 562.

гонорар настільки завищеним й непропорційним виконаній роботі, що шокує совість»[1]

Так, у справі Bushman v. State Bar of California адвокат намагався отримати зі своєї шістнадцятирічної клієнтки 2800 доларів США за правове супроводження нескладної справи про розлучення, заявивши про відпрацювання більш ніж 100 годин. Суд постановив стягнути з клієнта 300 доларів США, при цьому адвокат-опонент витратив на справу 5 годин. З огляду на очевидну непропорційність майнових вимог адвоката реальній вартості наданих послуг, а також наявність в його діях елементів шахрайства та хитрощів[2], адвоката було притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Чимало схожих прикладів знає вітчизняна історія і сьогодення. У 1886 році до Ради присяжних повірених округу Харківської судової палати надійшло декілька скарг від різних клієнтів на адвоката М., який лише частково виконував взяті на себе зобов'язання й постійно вимагав додаткових коштів. На обґрунтування своєї позиції одна із скаржниць додала отриманий нею від адвоката лист наступного змісту: «Ваше дъло лежитъ безъ движения, потому что нечъмъ его двигать, всъго я получил 5 руб., а этого мало. Пришлите еще 10 руб. и тотчасъ все пойдетъ»[3]. Дисциплінарний орган заборонив М. виконання обов'язків присяжного повіреного строком на чотири місяці.

Іванцький С.О.

---

[1] Romine W. Legal fees: gross overcharging by an attorney warranting disciplinary action / W. Romine // The Journal of the legal profession. – 1977. – Vol. 2. – P. 124.

[2] Romine W. Legal fees: gross overcharging by an attorney warranting disciplinary action / W. Romine // The Journal of the legal profession. – 1977. – Vol. 2. – P. 124.

[3] Отчет Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1886-1887 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1887. – С. 9.

В сучасній українській практиці[1], на жаль, залишаються непоодинокими спроби адвокатів отримати з клієнтів надмірний гонорар.

Складовою розумної винагороди є її достатність. За справедливим зауваженням Міжнародної асоціації юристів, незалежність юриста вимагає його економічної незалежності, яка може бути гарантована лише достатнім доходом від його професійної діяльності[2]. Якщо адвокат має недостатній дохід, у нього виникає спокуса нав'язати клієнту зайву роботу чи вдатися до протиправних дій щодо майна свого довірителя.

За розміром гонорар повинен відповідати кількості та якості здійсненої адвокатом правової роботи, узгоджуватися із мінімально допустимою економічною собівартістю адвокатської праці, за способом внесення – не принижувати його честь та гідність.

Отже, саме критерій розумності винагороди дозволяє узгодити економічні інтереси адвоката із поставленими перед ним публічно-професійними завданнями, виступає дороговказом в океані суб'єктивних та об'єктивних життєвих обставин, які впливають на визначення розміру гонорару, створюючи умови для його гнучкої адаптації до потреб конкретної людини та обставин справи.

Аналіз п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону дозволяє дійти висновку, що законодавець як окремі умови договору про надання правової допомоги розглядає оплату за надання правової допомоги та оплату фактичних витрат, необхідних для виконання договору. Фактичні витрати (оплата

---

[1] Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 22 липня 2011 р. № VI/7-245 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://document.ua/shodo-anulyuvannja-svidoctva-pro-pravo-na-zainjattja-advokat-doc67142.html.

[2] Resolution on professionalism versus commercialism: adopted by the IBA Council in September 2000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/About_the_IBA/IBA_instruments.aspx.

Іваницький С.О.

перекладу, нотаріального посвідчення документів, копіювальних робіт тощо) необхідно відрізняти від накладних витрат.

В США, до речі, прямо закріплено, що накладні витрати адвокатської практики, які не понесені адвокатом виключно в зв'язку з певною справою, не повинні стягуватися з клієнта (ч. 3 п. «е» ст. 1.8 Правил професійної поведінки адвокатів Луїзіани). Такі накладні витрати включають, але не обмежуються, офісну орендну плату, витрати на комунальні послуги, плату за місцевий телефонний зв'язок, канцелярські товари, фіксовані витрати на цінне майно та звичайні послуги секретаря й помічників[1].

Передбачивши правило, за яким до договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права, український законодавець зробив важливе застереження, згідно якого такий договір, серед іншого, не може суперечити правилам адвокатської етики.

На жаль, у законодавстві не визначено, до якого з різновидів правочинів належить договір про надання правової допомоги. Найчастіше його відносять до договору про надання послуг[2] чи змішаного договору[3], рідше – до договору доручення або підряду.

Іванцьків С.О.

---

[1] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 8.

[2] Богославець В.М. Договори про надання правових послуг: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.М. Богославець. – Київ, 2008. – С. 7; Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20 січня 2016 року, справа № 6-29021ск15 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:http://reyestr.court.gov.ua/Review/56309958; Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні / І.В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2004. – С. 77.

[3] Кравченко М.В. Договір про надання правової допомоги як правова конструкція / М.В. Кравченко // Юридичний вісник. – 2015. – № 1. – С. 90.

В західній юриспруденції досить поширеною є класифікація способів обчислення гонорару адвоката (видів гонорару) на погодинний, фіксований та умовний[1], яка, з нашого боку, підлягає доповненню четвертим різновидом – гібридним (комбінованим) гонораром, що поєднує елементи попередніх.

В основі погодинної оплати праці адвоката лежить час. На відміну від багатьох параметрів, час як об'єктивна категорія може бути виміряний й ретельно обрахований. Розмір гонорару формується шляхом множення вартості на кількість годин, витрачених адвокатом.

Попри простоту й зрозумілість, предетавлена система містить ряд істотних недоліків. Досить важко спрогнозувати й згодом проконтролювати реальну кількість відпрацьованих годин, особливо у випадку, коли репутаційні втрати не сильно бентежать адвоката. Та навіть добросовісний адвокат має матеріальну зацікавленість «перевиконати», здійснити зайві правові заходи, збільшивши фінансові видатки клієнта. Ще давньоримські адвокати були помічені в затягуванні судових процесів з метою збільшення своїх гонорарів[2]. Отже, ризик значних, непередбачених витрат лежить повністю на клієнті.

Такому ризику, на жаль, не кореспондує потужний стимул до досягнення найвищої користі для клієнта, оскільки оплата поступить на рахунок адвоката незалежно від досягнутого результату.

Фіксований розмір гонорару може бути визначений домовленістю із клієнтом або бути встановленим нормативними актами.

---

[1] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 148; Maurer V.G. Attorney fee arrangements: the U.S. and Western perspectives / V.G. Maurer, R.E. Thomas, P.A. DeBooth // Northwestern Journal of International Law & Business. – 1999. – Vol. 19. – № 2. – P. 272, 278.

[2] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 29.

Іванічкін С.О.

Встановлення «твердої суми гонорару» дає можливість довірителю планувати власні фінансові витрати й бути впевненим у тому, що їх загальний обсяг не вийде за межі попередньо обумовленого розміру незалежно від тривалості провадження.

Проте ця модель погано узгоджує інтереси адвоката й клієнта. Якщо справа виявиться простою, клієнт може переплатити. У випадку ж значного ускладнення та непропорційного збільшення витрат часу, адвокат відчуватиме, що йому недоплатили.

В адвоката слабка мотивація більше часу приділяти справі клієнта, оскільки незалежно від того, ретельно чи поверхово, швидко або повільно він працює в справі довірителя – гарантований розмір гонорару буде отримано. Ризики програшу справи несе виключно клієнт.

В Німеччині[1], окремих кантонах Швейцарії[2], Болгарії[3] та ін. країнах за низкою категорій справ гонорар адвоката визначається на підставі такси.

На українських землях такси адвокатських гонорарів використовувалися в дореволюційний[4] та радянський[5]

[1] Rechtsanwaltsvergütungsgesetz: RVG. Kommentar / Begründet von F. Riedel, H. Sußbauer. – München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2015. – S. 36.

[2] Honorarordnung für die Anwältinnen und Anwälte des Kantons Basel-Stadt [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gesetzessammlung.bs.ch/frontend/versions/279.

[3] Закон за адвокатурата: приет Народно събрание България на 10 юни 2004 г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: //www.vas.bg/bg/ну.

[4] Гловацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772-1939 рр.): Монографія / І. Гловацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – С. 521-529.

[5] Про таксу оплати послуг членів Колегії захисників: обіжник № 64 Народного комісаріату юстиції УСРР від 13 червня 1923 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції УСРР. – 1923. – № 20-21. – С. 198-199; Инструкция о порядке оплаты юридической помощи, оказываемой адвокатами населению: утверждена приказом Народного комиссара юстиции СССР № 85 от 2 октября 1939 г. // Советская юстиция. – 1939. – № 17-18. – С. 79-80.

Радищевский С.О.

періоди. В окремих регіонах традиції живуть й сьогодні. Наприклад, Рішенням Ради адвокатів Чернігівської області від 21.01.2014 р.[1] затверджено Рекомендації щодо застосування мінімальних ставок адвокатського гонорару. Аналогічні рішення[2] приймалися й раніше.

Предметом постійних дискусій в західній юриспруденції виступають обов'язкові чи рекомендовані мінімальні й максимальні ставки адвокатського гонорару.

Корпоративні органи адвокатури обстоюють думку, що закріплення мінімального тарифу забезпечує належний рівень якості правової допомоги.

Натомість органи, які слідкують за дотриманням конкурентного, антимонопольного законодавства зазвичай розглядають мінімальні обов'язкові такси адвокатської винагороди як найбільш шкідливі, оскільки вони усувають цінову конкуренцію, призводять до вирівнювання цін та їх поступового збільшення для клієнтів. Трактуючи такі прейскуранти як форму цінової змови, антимонопольні органи наполягають на їх усуненні.

ECJ у справі «Federico Cipolla and Others v. Rosaria Fazari, née Portolese and Roberto Meloni» не було встановлено причинного зв'язку між затвердженими професійною асоціацією адвокатів Італії мінімальними ставками гонорару й високим якісним стандартом професійної допомоги. Заборона для адвокатів з інших країн ЄС брати гонорар у розмірі, що є меншим, ніж встановлений таксою для італійських адвокатів, на думку ECJ, позбавила перших ефективно конкурувати з італійськими адвокатами, а також обмежила вибір

[1] Протокол № 4 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 21 січня 2014 р. // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2014 рік;

[2] Рекомендації щодо застосування адвокатами ставок мінімального розміру гонорару: затверджено рішенням правління адвокатського об'єднання «Чернігівська обласна колегія адвокатів» від 15.05.2009 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/10154886.

Іванищук С.О.

отримувачів правової допомоги в Італії, оскільки вони не змогли звернутися до адвокатів інших країн ЄС, які б запропонували власні послуги в Італії за меншою ціною[1]. Такі дії, на думку Суду, створили обмеження свободи надання послуг у межах ст. 49 Договору про функціонування ЄС.

Під впливом антимонопольних органів у США і багатьох країнах Європи (Данія, Румунія та ін.) обов'язкові мінімальні ставки гонорару скасовано й ця тенденція, очевидно, буде розвиватися й надалі.

Декілька тисячоліть не вщухають спори між прихильниками[2] й противниками[3] використання pactum de quota litis. Даний різновид домовленості між адвокатом і клієнтом також відомий під назвою умовний гонорар чи «гонорар успіху».

Умовний гонорар являє собою гонорар, що сплачується за надану адвокатом допомогу лише у випадку успішного завершення судового процесу чи позитивного врегулювання в позасудовому порядку[4]. Окреслена винагорода, отже, підлягає сплаті на підставі майбутньої події, яка може й не наступити. Відповідно, за відсутності результату адвокат нічого не отримає («no win, no fee»).

Одними з найбільш вагомих аргументів проти pactum de quota litis є ризик надмірної ідентифікації з

Іванківський С.О.

---

[1] Joined cases C-94/04 and C-202/04, Federico Cipolla and Others v. Rosaria Fazari, née Portolese and Roberto Meloni. Judgment of the European Court of Justice of 5 December 2006 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/showPdf.js cid=3482377.

[2] De Backere C. Contingent fees: beyond the intuitive threat / C. De Backere, N. De Lathauwer // Jura Falconis. – 2013. – Vol. 49. – № 1. – P. 126.

[3] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 38; Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 65-66.

[4] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 362.

інтересами клієнта[1], а також те, що адвокати, які уклали такий договір, служать насамперед власному економічному інтересу[2]. Цим не виключається постановка мети й використання засобів, які вступають у суперечність із інтересами правосуддя. Очевидно й те, що справи із незначною сумою спірних вимог навряд чи зацікавлять адвоката.

Попри негативну позицію CCBE[3], pactum de quota litis дозволений в Іспанії, Чехії, Фінляндії, США, Великобританії, Канаді, Австралії тощо.

Досліджуючи питання щодо порядку обчислення гонорару в контексті можливості застосування pactum de quota litis в Україні, слід звернути увагу, що ч. 2 ст. 30 Закону називає лише два способи його обчислення – фіксований розмір й погодинну оплату. Натомість ч. 2 ст. 28 Правил адвокатської етики прямо допускає й інші форми обчислення гонорару.

Незважаючи на наявність деяких приписів, які непрямо торкаються питання, що аналізується, системне дослідження Закону й Правил адвокатської етики показує, що умовний гонорар не згадується, а отже й не забороняється.

Пануючий в цивільному праві принцип свободи договору, у відповідності до якого сторони є вільними в укладенні договору, визначенні його умов та виборі контрагента,

Іваницький С.О.

---

[1] De Backere C. Contingent fees: beyond the intuitive threat / C. De Backere, N. De Lathauwer // Jura Falconis. – 2013. – Vol. 49. – № 1. – P. 117.

[2] Krishnan J.K. Lawyers seeking clients, clients seeking lawyers: sources of contingency fee cases and their implications for case handling / J.K. Krishnan, H.M. Kritzer // Law & policy. – 1999. – Vol. 21. – № 4. – P. 348.

[3] Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 17-18; CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – P. 10-11.

дозволяє використовувати pactum de quota litis в Україні. На практиці[1] застосування цього різновиду угод не є рідким.

Позиція вітчизняного законодавця заслуговує на підтримку. Будь-який клієнт зацікавлений, щоб адвокат діяв максимально ефективно, але часто в довірителя не вистачає коштів для забезпечення високої «віддачі» свого представника. Можливість домовитися про гонорар успіху дозволяє звернутися до більш відомого й компетентного адвоката, погодинні ставки якого особі не по кишені.

Такий адвокат не буде приймати завідомо програшні справи й об'єктивно виконає функцію «першого судді в справі», відфільтрувавши справи, що не мають судової перспективи. Погодившись на гонорар успіху, адвокат отримує високу мотивацію до якісної, результативної роботи в стислі сроки.

Перевагою pactum de quota litis є те, що основні економічні ризики бере на себе адвокат, інвестуючи власні фінанси, час і зусилля в справу клієнта. Тим самим, збільшується доступність системи правосуддя для пересічного громадянина.

Невипадково в західній юриспруденції використовується вислів про те, що «умовні гонорари є ключем середньої людини до будинку суду»[2].

Обмежена кількість багатих клієнтів сьогодні звертається за правовою допомогою до такого ж невеликого переліку адвокатів. Бідні користуються послугами адвокатів, залучених до системи БВПД. А що ж робити середньому класу, основі добробуту країни? Істотно постраждавши від криз останніх років, його представники намагаються залишитися локомотивом економіки держави. Кількість

[1] Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 139.

[2] De Backere C. Contingent fees: beyond the intuitive threat / C. De Backere, N. De Lathauwer // Jura Falconis. – 2013. – Vol. 49. – № 1. – P. 108.

Іванцький С.О.

правових проблем у них не зменшилася, але резерви для витратних юридичних баталій в багатьох вичерпано.

Одним з важелів наближення правової допомоги до цієї категорії довірителів є умовний гонорар. На відміну від погодинної чи фіксованої оплати, де основні ризики зайвих витрат лежать на клієнті, гонорар успіху дозволяє зосередити такі ризики на адвокатові.

За умовним гонораром у США адвокат у середньому отримує від 20 до 50 % суми, що стягнута на підставі рішення суду[1]. У цій країні гонорари успіху досить активно використовуються, окрім випадків захисту підозрюваного в кримінальній справі та сімейних справах про розірвання шлюбу, стягнення суми аліментів чи утримання або розподілу спільно нажитого майна[2]. Кримінальні й окремі різновиди сімейних справ вилучені зі сфери застосування умовного гонорару в Канаді, Австралії, Болгарії та ін. державах.

Подібний диференційований підхід вбачається оптимальним, оскільки в деяких категоріях проваджень можуть зачіпатися більш чутливі інтереси. Очевидно, що найбільш природнім є застосування гонорару успіху в майнових спорах із визначеною ціною позову. Водночас, перенесення утилітарного інструментарію на кримінальні справи й сімейні спори про розірвання шлюбу, стягнення аліментів або поділ сумісно нажитого майна навряд чи можна визнати доцільним через складність підтримання балансу між економічними та етичними домінантами діяльності адвоката в цій сфері, високу уразливість базових соціальних цінностей.

---

[1] Maurer V.G. Attorney fee arrangements: the U.S. and Western perspectives / V.G. Maurer, R.E. Thomas, P.A. DeBooth // Northwestern Journal of International Law & Business. – 1999. – Vol. 19. – № 2. – P. 305.

[2] Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 4; ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – P. 20.

Іваницький С.О.

Включення до договору про надання правової допомоги пункту щодо умовного гонорару вимагає ретельної уваги до конструювання предмету правочину, який, залежно від обставин, доцільно побудувати на платформі змішаного договору, що містить елементи договору про надання послуг, підряду тощо.

Недослідженим у вітчизняній науці є питання щодо виплати реферальної винагороди. Під цим терміном розуміється платіж, який справляється за направлення чи введення клієнта або потенційного клієнта[1]. Йдеться фактично про форму розподілу гонорару.

Застосування реферальних відрахувань в Україні та за кордоном зумовлено інформаційною асиметрією в сфері надання правової допомоги. Особа, яка бажає отримати дійсно якісний захист (представництво), незначною мірою керується рекламою чи вдалим місцезнаходженням адвокатського офісу. Зазвичай потенційний клієнт прагне дізнатися про гарного професіонала-адвоката від інших юристів та своїх близьких, які раніше користувалися правовими послугами.

Для значної маси адвокатів основна клієнтура прибуває за рекомендацією, т. зв. «сарафанним радіо», порадою друзів та знайомих; осіб, яких знають, поважають і довіряють. Якщо запропонувати заохочення, винагороду такі люди краще діляться інформацією про адвоката. Знаючи про цю закономірність, чимало представників адвокатського цеху сплачують особам, які їх рекомендували, реферальну винагороду.

Проведене опитування вітчизняних адвокатів засвідчило, що сплата адвокатом іншій особи плати на направлення клієнтів не має значного поширення в Україні, проте й не є рідкою (Додаток А). Попри латентність цього явища,

[1] Fairbairn C. Referral fees in personal injury cases: briefing paper. – London: House of Commons Library, 2016. – P. 3.

Іваницький С.О.

інститут реферальної винагороди зачіпає публічні інтереси, оскільки направлення клієнта до того чи іншого адвоката може вирішальним чином вплинути на якість наданої юридичної допомоги.

Нормативне регулювання цього аспекту не відзначається послідовністю. Закон з даного приводу мовчить. У ч. 4 ст. 54 Правил адвокатської етики зазначено, що адвокат не має права вимагати винагороду від іншого адвоката за направлення йому клієнта. Натомість у ч. 5 ст. 6 цього ж документу зафіксовано, що адвокат не повинен ділити гонорар, отриманий від клієнта, з іншими особами, окрім адвоката, що раніше виконував це доручення, та спадкоємців померлого адвоката, частково виконане доручення якого він прийняв. Адвокат може ділити свій гонорар з іншими особами, якщо це дозволяється актами законодавства, статутними документами або іншими професійними правилами, яким підпорядковується адвокат[1]. Виходить, що реферальна винагорода може бути виплачена іншій особі у випадку, коли така можливість передбачена, наприклад, статутом адвокатського об'єднання.

Направлення клієнта від одного адвоката до іншого часто пов'язано із відсутністю в того, хто направляє, певних навичок у вузькоспеціалізованій сфері, завантаженістю справами, наявністю конфлікту інтересів.

Не бажаючи витрачати кошти на рекламу, окремі адвокатські контори[2] орієнтуються в основному на отримання клієнтури від інших юристів шляхом сплати їм реферальної винагороди. Такі витрати розглядаються як маркетингові (т. зв. реферальний маркетинг).

---

[1] Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 121.

[2] Krishnan J.K. Lawyers seeking clients, clients seeking lawyers: sources of contingency fee cases and their implications for case handling / J.K. Krishnan, H.M. Kritzer // Law & policy. – 1999. – Vol. 21. – № 4. – P. 358.

Іванцівкий С.О.

З огляду на поширений розподіл адвокатів на «шукачів (finders), вихователів (minders) і точилок (grinders)»[1], реферальна винагорода виступає невід'ємним заохочувальним стимулом продуктивної роботи першої категорії правників, які орієнтовані на залучення клієнтури.

Середній розмір реферальної винагороди, яку сплачують один одному американські адвокати, складає 20-30 % від суми гонорару. Частина адвокатів їх регулярно сплачує (отримує), інші роблять (приймають) направлення клієнта на безоплатній основі.

Понад 40% англійських правників, які спеціалізуються з питань представництва у справах про тілесні ушкодження, сплачують реферальну винагороду з метою отримання роботи від страхових компаній чи фірм з врегулювання претензій[2]. Досить поширеними в інших країнах є випадки сплати такої винагороди медичним працівникам, страховим агентам, водіям автоевакуаторів, володільцям СТО тощо.

Серед уразливих аспектів такої системи взаємовідносин слід відзначити ризик направлення клієнта не до найбільш компетентного адвоката, а того, який сплатить найбільшу реферальну винагороду, а також недбалої рекомендації фахівця, який є недобропорядним. Очевидно, що не матеріальні стимули повинні відігравати вирішальну роль у процесі добору адвоката для потреб конкретної справи, а наявність у нього високої кваліфікації, необхідних ділових і моральних якостей. Для цього адвокат, який направляє клієнта, повинен з належною ретельністю пересвідчитися в наявності у рекомендованого ним адвоката відповідної спеціалізації, репутації та часу для

[1] Nelson R.L. Partners with power: the social transformation of the large law firm / R.L. Nelson. – Berkeley: University of California Press, 1988. – P. 275.

[2] Fairbairn C. Referral fees in personal injury cases: briefing paper. – London: House of Commons Library, 2016. – P. 7.

Іванцький С.О.

вирішення проблеми особи, яка звернулася за правовою допомогою.

Підтримуючи поширену в світі заборону на розподіл гонорару із не адвокатами, не слід виключати можливість такого розподілу між адвокатами. Відносини останніх повинні будуватися на засадах реальної відповідальності за справу довірителя. Задля нейтралізації можливих негативних аспектів законодавством окремих штатів США передбачено можливість розподілу гонорару між адвокатами, які не є членами однієї фірми, лише якщо такий розподіл є пропорційним послугам, що надаються кожним з них, чи кожен адвокат бере на себе спільну відповідальність за представництво; клієнт погоджується з угодою, в тому числі щодо частки кожного адвоката, й угода затверджується в письмовому вигляді; загальний гонорар є розумним[1].

Залишається відкритим питання про природу винагороди, яку отримують члени адвокатського об'єднання (бюро), а також адвокати, які виконують для такого АО (АБ) роботу на договірних засадах (ч. 6 ст. 14, ч. 6 ст. 15 Закону). На практиці їм нараховується заробітна плата, дивіденди або виплати за договором цивільно-правового характеру.

Оплата праці адвокатів-партнерів в Україні та за кордоном часто здійснюється на підставі складних математичних формул[2], що розраховується за допомогою багатьох параметрів.

Окреслені виплати відрізняються від традиційного гонорару індивідуально практикуючого адвоката. У ч. 2 ст. 29 Закону диференціюється обов'язок сплати гонорару

[1] Call K.A. Referral fees / K.A. Call // Utah Bar Journal. – 2014. – Vol. 27. – № 4. – P. 40; ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – P. 20; Crosley T. Referral fees / T. Crosley, T. Torres // San Antonio Lawyer. – 2010. – september-october. – P. 10.

[2] Downey M.P. Introduction to law firm practice / M.P. Downey. – Chicago: American Bar Assosiation, 2010. – P. 134.

Іваницький С.О.

(винагороди) адвокату (адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню).

На жаль, законодавець не розкриває співвідношення понять гонорару і винагороди. За текстом Закону слово «гонорар» вживається лише стосовно адвоката й не застосовується до таких суб'єктів адвокатської діяльності, як АО чи АБ.

Очевидно, що поняття «винагороди» є ширшим, ніж термін «гонорар». Вітчизняний законодавець застосовує термін «винагорода» для характеристики платежу, який отримує суб'єкт адвокатської діяльності за виконання своїх професійних або корпоративних обов'язків у процесі здійснення адвокатської діяльності та/або реалізації повноважень члена органу адвокатського самоврядування. З огляду на це, до найменування принципу адвокатури, що розглядається в даному підрозділі, включено слово «винагорода» (принцип розумної винагороди).

Основною сферою дії даного принципу є відносини «адвокат-клієнт». Поряд з цим, його вплив здійснюється на взаємини «адвокат-адвокат» і «адвокат-третя особа» в межах системи органів адвокатського самоврядування. Для позначення виплат членам корпоративних органів адвокатури законодавець використовує термін «винагорода». Так, у ч. 9 ст. 50 Закону закріплено, що голова, заступник голови, секретар палати та члени кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури можуть отримувати винагороду за свою роботу, розмір та порядок виплати якої встановлюються конференцією адвокатів регіону. Аналогічні приписи містяться в ч. 6 ст. 48, ч. 8 ст. 52, ч. 2 ст. 53, ч. 4 ст. 56 Закону. Обґрунтованість винагороди виборної посадової особи органу адвокатського самоврядування напряму впливає на забезпечення бездефіцитності бюджету такого органу, а також поміркованого розміру щорічних

Іванцьків С.О.

внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування.

Окрім цього, розумність винагороди членів органів адвокатського самоврядування має важливе значення для третіх осіб, які змушені звертатися до вказаних органів у контексті реалізації закріплених за ними публічних повноважень. Зазначена винагорода знаходиться в безпосередньому причинному зв'язку із розміром плати за складання кваліфікаційного іспиту, винагороди за проходження стажування тощо.

З огляду на викладене, розумність винагороди як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, що визначають організаційно-правові умови отримання суб'єктом адвокатської діяльності розумної винагороди за виконання обов'язків, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності та/або реалізації повноважень члена органу адвокатського самоврядування.

Іваницький С.О.

Висновки до Розділу 5

Ефективність як принцип адвокатури утворена сукупністю правоположень, які встановлюють вимоги до організації та діяльності адвокатської спільноти, що забезпечують фактичну результативність, дієвість реалізації поставлених перед нею цілей.

Мультидисциплінарною практикою є здійснювана в межах однієї організаційно-правової форми господарювання діяльність представників різних професій щодо надання юридичних і неюридичних послуг.

Ключовими особливостями мультидисциплінарної практики та організаційних форм її оформлення є те, що в межах її структури надання послуг і розподіл винагороди здійснюється представниками двох чи більше професій; результатом їх роботи є комбінована послуга, яка складається із юридичних та інших видів професійних (аудиторських, управлінських тощо) послуг.

Зміст мультидисциплінарності як принципу адвокатури полягає в побудові змішаної моделі організаційних форм адвокатської діяльності за рахунок включення до їх складу представників інших професій, на яких поширюються етичні вимоги й спеціальний порядок допуску до здійснення професійної діяльності (інституційний аспект) з метою надання адвокатських та інших професійних послуг (функціональний аспект).

На сьогодні очевидною є тенденція до утвердження й розширення сфери застосування мультидисциплінарності як принципу адвокатури в світі. Україна не повинна залишитись осторонь цього процесу. Можливість створення в Україні мультидисциплінарних об'єднань між адвокатами й представниками інших професій має бути закріплено для

Іваницький С.О.

тих професіоналів, нормативні вимоги до статусу й поведінки яких узгоджуються із основоположними принципами адвокатури.

Розумність винагороди як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, що визначають організаційно-правові умови отримання суб'єктом адвокатської діяльності розумної винагороди за виконання обов'язків, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності та/або реалізації повноважень члена органу адвокатського самоврядування.

Одним із засобів наближення правової допомоги до потреб та можливостей середнього класу є закріплення права адвоката отримувати від клієнта умовний гонорар, окрім випадків надання юридичної допомоги в кримінальних справах й сімейних спорах про розірвання шлюбу, стягнення аліментів або поділ сумісно нажитого майна.

Іваницький С.О.

Розділ 6.
Система адвокатури в Україні та світі

6.1 Адвокатура як об'єкт системного дослідження

Розвиток прогресу, технологічні інновації й ускладнення соціальних відносин між людьми зумовили удосконалення правових механізмів, що обслуговують розвиток цивілізації. Вимогою часу стало застосування комплексного системного підходу в діяльності інститутів, відповідальних за реалізацію суспільно значущих завдань. Здійснюючи важливі конституційні функції в умовах протидії з боку широкого кола складно організованих систем, адвокатура відчуває необхідність розуміння й оптимізації власного системного потенціалу, системної організації та діяльності в умовах несприятливого зовнішнього середовища.

Як на побутовому рівні, так й в загальній теорії систем відсутня єдність думок щодо змісту поняття «система», яке часто ототожнюють із термінами «структура», «організація».

Так, у тлумачних словниках система розглядається як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь; форма організації, будова чого-небудь; сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднуваних за спільною ознакою, призначенням; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин[1].

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1320-1321; Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2002. – С. 430.

Іванівський С.О.

В англійській мові система тлумачиться як «регулярно взаємодіюча чи взаємозалежна група елементів, що складають єдине ціле; орган, що розглядається як функціональна частина; форма соціальної, економічної чи політичної організації або практики; організоване об'єднання чи соціальне положення…»[1].

Розкриття глибинної суті поняття, що аналізується, потребує звернення до загальної теорії систем (далі – ЗТС). На світанку розвитку цієї теорії один з її засновників Л. фон Берталанфі визначав систему як комплекс елементів, що взаємодіють один з одним[2].

Очевидно, що подібне трактування надає лише загальне уявлення про її зміст, тож послідовниками ЗТС напрацьовано декілька десятків[3] різноманітних дефініцій системи.

Загальноприйнятим можна вважати розуміння системи як сукупності взаємодіючих елементів, що поєднані між

---

[1] Webster's ninth new collegiate dictionary. – Springfield: Merriam-Webster Inc., 1987. – P. 1199.

[2] Bertalanffy von L. General systems theory: foundations, development, applications / von L. Bertalanffy. – New York: Georg Braziller Inc., 1969. – P. 33.

[3] Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 57; Логика и методология системных исследований / Отв. ред. Л.Н. Сумарокова. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1977. – С. 21; Гиг Дж. Прикладная общая теория систем / Дж. Гиг / Перев. с англ. – М.: Мир, 1981. – С. 17; Хубка В. Теория технических систем: Монография / В. Хубка / Перев. с немецк. – М.: Мир, 1987. – С. 21; Янг С. Системное управление организацией / С. Янг / Перев. с англ. – М.: Советское радио, 1972. – С. 41; Холл А.Д. Опыт методологии для системотехники / А.Д. Холл / Перев. с англ. – М.: Советское радио, 1975. – С. 73; Воронов А.А. Системный подход к исследованию адвокатуры и науки об адвокатуре / А.А. Воронов // Евразийская адвокатура. – 2013. – № 1. – С. 137; Телемтаев М.М. Системная технология (системная философия деятельности): научное издание / М.М. Телемтаев. – Алматы: Издательский дом «СТ-Инфосервис», 1999. – С. 17; Mesarovic M.D. General systems theory: mathematical foundations / M.D. Mesarovic, Y. Takahara. – New York: Academic Press, 1975. – P. 6-7, 11.

Івницький С.О.

собою зв'язками та відносинами, утворюючи певну єдність, цілісність.

Із незначними відмінностями такий підхід поділяється більшістю вітчизняних[1] та іноземних[2] дослідників. Частина авторів робить окремий акцент у своєму визначенні на спрямованості взаємодіючих елементів на реалізацію певної функції[3] або мети[4].

Ключовими аспектами поняття «система» виступає єдність складу (елементів) й структури (зв'язків та відносин).

Усвідомлення змісту вказаних компонентів обумовлює доцільність розгляду понятійно-категоріального апарату, до якого входять терміни «елемент», «частина», «підсистема», «ціле», «зв'язки», «оточуюче середовище», «система більш високого рівня», «структура», «організація».

Елементи становлять найменші внутрішні одиниці, що в процесі взаємодії між собою утворюють систему як ціле. Базовими елементами системи адвокатури України виступають адвокати, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, органи адвокатського самоврядування.

Елемент є часткою, що не підлягає подальшому подрібненню, хоча залежно від потреб іншого дослідження він може бути розглянутий як система. Наприклад, система підвищення кваліфікації адвокатів може бути предметом

[1] Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. – Сумы.: ИТД «Университетская книга», 2003. – С. 17; Аверин Г.В. Системодинамика / Г.В. Аверин. – Донецк: Донбасс, 2014. – С. 170; Кононюк А.Е. Системология. Общая теория систем / А.Е. Кононюк. – В 4-х кн. Кн. 1. – К.: Освіта України, 2014. – С. 14.

[2] Акофф Р. О целеустремленных системах / Р. Акофф, Ф. Эмери / Перев. с англ. – М.: Сов. радио, 1974. – С. 27; Lin Y. General systems theory: a mathematical approach / Y. Lin. – New York: Kluwer Academic Publishers, 2002. – P.10.

[3] Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 57.

[4] Гайдес М.А. Общая теория систем (системы и системный анализ) / М.А. Гайдес. – 2-е изд., испр. – Винница: Глобус-пресс, 2005. – С. 30.

Іванцівський С.О.

розгляду як самостійна система або елемент системи адвокатського самоврядування. Повний перелік елементів становить склад системи.

Частина є компонентом більш високого рівня узагальнення, характеризуючи відносно самостійну групу елементів. Це не виключає можливості аналізу частини як елемента в процесі дослідження складних систем.

Підсистема є автономною групою елементів у межах системи, що диференційована за функціональною, суб'єктною або іншими ознаками. Наприклад, у системі адвокатури функціонують дві базові підсистеми – організаційних форм адвокатської діяльності й адвокатського самоврядування.

Зв'язки і відносини між елементами характеризують стан взаємозалежності, обумовленості, взаємовпливу. Традиційним є розподіл зв'язків на вертикальні (субординаційні) й горизонтальні (координаційні); суттєві та несуттєві; необхідні й випадкові; генетичні, структурні й функціональні; стійкі та нестійкі; прямі й непрямі; формальні й неформальні тощо.

Серед значної кількості й широкого розмаїття зв'язків у межах ЗТС мають значення лише системні зв'язки – основні, стійкі, закономірні. Надаючи необхідного зчеплення усім складовим частинам, зв'язки забезпечують високий рівень сполученості елементів системи. Цим створюються умови для виникнення й поглиблення між адвокатами відносин координації, співробітництва, взаємодопомоги, сприяння та ін.

Проста сукупність чи механічний набір елементів, між якими відсутні необхідні зв'язки та відносини, системи не утворюють. Обираючи той чи інший тип зв'язків або відносин, можна з одного набору елементів спроектувати абсолютно різні системи. Отже, структура як єдність зв'язків та відносин є ключом до розуміння й провідним засобом

Іванцький С.О.

конструювання нової інтегральної цілісності, продуктивний потенціал якої цікавить дослідника.

Між тим, тлумачення поняття «структура» здійснюється по-різному[1]. Домінуючою є позиція[2], у відповідності до якої структуру утворює сукупність зв'язків і відносин між елементами системи.

Разом з тим, існує й інша точка зору[3], прибічники якої, окрім зв'язків і відносин між елементами, включають до поняття «структура» самі елементи.

Неважко помітити, що в такому випадку дефініція «структура» стає практично ідентичною загальноприйнятому поняттю «система». Внесення термінологічної плутанини в розуміння базових категорій науки не можна визнати раціональним.

---

[1] Luhmann N. Introduction to Systems Theory / N. Luhmann. – Cambridge: Polity press, 2013. – P. 72; Turner J.H. A theory of social interaction / J.H. Turner. – Stanford: Stanford University Press, 1988. – P. 86.

[2] Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б.В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – С. 114; Хук ван М. Право как коммуникация / М. ван Хук / Перев. с англ. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 157; Ланге О. Целое и развитие в свете кибернетики / О. Ланге / Исследования по общей теории систем: Сборник переводов / Общ. ред. и вступ. ст. В.Н. Садовского и Э.Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1969. – С. 196; Протасов В.Н. Правоотношение как система: Монография / В.Н. Протасов. – М.: Юрид. лит., 1991. – С. 28; Лафта Дж. К. Теория организации / Дж. К. Лафта. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 119; Тимченко Г.П. Теоретичні проблеми та практика реалізації принципів судочинства в Україні: Монографія / Г.П. Тимченко. – К.: «Юридична книга», 2010. – С. 35.

[3] Baligh H.H. Organization structures: theory and design, analysis and prescription / H.H. Baligh. – New York: Springer, 2006. – P. 11; Телемтаев М.М. Системная технология (системная философия деятельности): научное издание / М.М. Телемтаев. – Алматы: Издательский дом «СТ-Инфосервис», 1999. – С. 51; Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія / Л.А. Луць. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – С. 45.

Гвоздецький С.О.

Із цього приводу слушною є думка про те, що «звичайно, єдність елементів і структури (способу їх зв'язку) можно назвати словом «структура», але ми нікуди не дінемося від необхідності понятійного відокремлення, а отже й особливого термінологічного визначення доцільних відносин у системі через їх важливість і самостійність[1].

Ототожнення системи й структури в науці частково пояснюється вживанням цих термінів як синонімічних на загальносоціальному й побутовому рівні. У вітчизняних словниках одним із значень поняття «система» є «будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин », при цьому категорія «структура» тлумачиться як «взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого, будова; устрій, організація чого-небудь; взаємні відношення елементів, які становлять цілість»[2].

В англійській мові структура тлумачиться як дія, що спрямована на будівництво; організація частин на підставі домінування загальних властивостей цілого; сукупність елементів об'єкта в їх взаємозв'язках один з одним…[3]; організація елементів або частин[4].

Аналіз вітчизняних і закордонних підходів показує, що окрім зв'язків і відносин між елементами, поняття структури несе в собі й такий відтінок змісту, як розташування елементів, будова, устрій.

Іваницький С.О.

---

[1] Протасов В.Н. Правоотношение как система: Монография / В.Н. Протасов. – М.: Юрид. лит., 1991. – С. 55.

[2] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1320-1321, 1405; Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2002. – С. 430, 457.

[3] Webster's ninth new collegiate dictionary. – Springfield: Merriam-Webster Inc., 1987. – P. 1169.

[4] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 1559.

Своєю чергою будова є розміщенням, взаємним розташуванням частин чого-небудь[1]. Акцент на формі розміщення елементів міститься й у визначеннях структури[2], розроблених представниками загальних і галузевих наук.

Йдеться, по суті, про розташування елементів у просторі, їх просторову конфігурацію. Очевидно, що досліджуваний аспект лише частково охоплюється термінологічною конструкцією «зв'язки і відносини між елементами». Тож, враховуючи самостійний значеннєвий смисл цього явища, структуру системи слід визначити як форму розміщення й взаємозв'язку елементів системи.

До речі, багато авторів узагалі обминають це питання, використовуючи мимохідь слова «структура» й «система» як щось само собою зрозуміле або де-факто трактуючи їх як тотожні. У радянський період словосполучення «система адвокатських органів»[3] й «структура адвокатури»[4] згадувалися переважно для позначення її складу. Сучасний український законодавець непослідовний з цього приводу, поперемінно іменуючи склад відповідних елементів як структуру чи систему.

Іванцький С.О.

---

[1] Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2002. – С. 34; Великий тлумачний словник української мови (з доп. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 100.

[2] Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – С. 25; Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 59; Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. / Г.В. Дворецька. – вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2013. – С. 116; Солодовников С.Ю. Социально-классовые структуры Беларуси, России и Украины: Монография / С.Ю. Солодовников, А.В. Зенькова; под науч. ред. Г.А. Хацкевича. – Гродно: ГрГУ, 2011. – С. 71.

[3] Ривлин А.Л. Организация адвокатуры в СССР / Под общ. ред. В.В. Сташиса / А.Л. Ривлин. – К.: Выща школа, 1974. – С. 34.

[4] Варфоломеева Т.В. Советская адвокатура: задачи и формы деятельности / Т.В. Варфоломеева, Б.В. Русанов. – К.: Выща школа, 1983. – С. 8.

Оптимальною слід вважати структуру, яка дозволяє ефективно відповідати на виклики зовнішнього і внутрішнього середовища, враховувати потреби й вирішувати проблеми адвокатів та клієнтів, досягати поставлених цілей.

На жаль, у науці не вироблено чітких настанов щодо «мінімальної щільності мережі зв'язків»[1] між елементами системи, що є необхідною для утворення системи. Робота в цьому напрямі триває, свідченням чого є виокремлення «систем у слабкому сенсі»[2], «сумативних»[3] й «факторизованих»[4] систем.

В літературі існують різні думки[5] щодо кількості й змісту ознак (рис, властивостей) системи.

---

[1] Садовский В.Н. Основания общей теории систем: Логико-методологический анализ / В.Н. Садовский. – М.: Наука, 1974. – С. 121.

[2] Хук ван М. Право как коммуникация / М. ван Хук / Перев. с англ. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – С. 148.

[3] Аверьянов А.Н. Системное познание мира: методологические проблемы / А.Н. Аверьянов. – М.: Политиздат, 1985. – С. 39.

[4] Холл А.Д. Опыт методологии для системотехники / А.Д. Холл / Перев. с англ. – М.: Советское радио, 1975. – С. 78.

[5] Raz J. The concept of a legal system / J. Raz. – New York: Oxford University press, 1997. – P. 92; Принципы организации социальных систем: теория и практика / Под ред. М.И. Сетрова. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1988. – С. 49; Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. – Сумы.: ИТД «Университетская книга», 2003. – С. 17, 72-76; Лафта Дж. К. Теория организации / Дж. К. Лафта. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 119-122; Гиг Дж. Прикладная общая теория систем / Дж. Гиг / Перев. с англ. – М.: Мир, 1981. – С. 15; Холл А.Д. Опыт методологии для системотехники / А.Д. Холл / Перев. с англ. – М.: Советское радио, 1975. – С. 77; Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 52, 70; Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В.С. Журавський, О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко; За заг. ред. В.С. Журавського. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 10-11; Логика и методология системных исследований / Отв. ред. Л.Н. Сумарокова. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1977. – С. 38-42.

Іваницький С.О.

В основному як ознаки системи розглядаються цілісність, тобто стан, коли зв'язки між елементами міцніші, ніж зв'язки із зовнішнім середовищем; цілеспрямованість характеризує вектор розвитку системи, визначальну роль мети як фактору об'єднання зусиль елементів, формування функцій, складу та структури системи; емерджментність, тобто набуття системним цілим інтегральних властивостей, які відсутні в елементів, що його складають; структурність, тобто наявність необхідної й достатньої сукупності зв'язків і відносин між елементами, їх оптимальна просторова конфігурація для досягнення мети системи; ієрархічність передбачає можливість розгляду як системи кожного елемента досліджуваної системи, а її самої – як елемента (підсистеми) системи вищого рівня; стійкість як здатність системи зберігати параметри свого функціонування в умовах деструктивних змін у зовнішньому чи внутрішньому середовищі.

Співвідносячи поняття «система» й «ціле», необхідно зазначити, що останнє характеризує етап розвитку системи, на якому вона набуває рис зрілості, досконалості, завершеності, високого рівня упорядкованості.

Зовнішнє середовище утворює сукупність об'єктів, що не входять до системи, зміна параметрів яких впливає на функціонування системи. Кордон між зовнішнім і внутрішнім середовищем у теорії пропонується визначати тим, що інтенсивність взаємодії через цю межу є меншою, ніж її прояв у межах системи[1]. Ефективна й своєчасна реакція на зовнішні виклики є запорукою збереження й продуктивного функціонування системи.

Із поняттям зовнішнього середовища тісно пов'язано виокремлене Н. Луманом поняття «аналітичної» та

[1] Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 64.

Іванцький С.О.

«конкретної» систем. Перша становить теорію, що дозволяє самому системному теоретику як зовнішньому спостерігачу вирішувати, що він уважає системою, а що – зовнішнім світом. В основі ж «конкретної» системної теорії лежить теза про те, що системи формуються в самій реальності, а системний теоретик повинен описати їх такими, якими вони є[1].

У цьому ж контексті Л. Скітнером висловлено думку, що система сама по собі завжди є абстракцією, обраною з акцентом на структурні або функціональні аспекти. Ця абстракція може асоціюватися, але не повинна ідентифікуватися із фізичним втіленням[2].

Системою вищого рівня є система, до складу якої досліджувана система входить як елемент чи підсистема. Наприклад, система адвокатури може розглядатися як елемент системи правосуддя, системи безоплатної вторинної правової допомоги або правової системи країни.

Досліджуючи в першому розділі цієї праці юридичну природу адвокатури, ми обґрунтували її сутнісну належність до правової системи, яка виступає для адвокатури системою вищого рівня. Наслідком такого розташування є залежність від «загального клімату» правової системи. Якщо в діяльності правоохоронних чи судових органів пануватиме корупція або інші деструктивні явища, то й коефіцієнт корисної дії адвокатів не досягне високих показників.

Окрім цього, характер виконуваних адвокатом функцій зумовлює розширення його рольового статусу в межах інших публічно-правових систем. Так, згідно ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації

---

[1] Luhmann N. Introduction to Systems Theory / N. Luhmann. – Cambridge: Polity press, 2013. – P. 39.

[2] Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 57.

Іванцький С. О.

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» адвокати, адвокатські бюро та об'єднання віднесені до суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що входять до системи фінансового моніторингу. Згідно приписів Податкового кодексу України адвокат, який має найманих працівників, відноситься до категорії податкових агентів.

Досить усталеною в теорії[1] є класифікація систем на відкриті й замкнені, абстрактні чи конкретні, живі й неживі, статичні чи динамічні, природні й штучні.

Існують підходи щодо розподілу систем на цілісні, в яких зв'язки між складовими елементами міцніше, ніж зв'язки цих елементів із середовищем, й сумативні, в яких зв'язки між елементами одного й того ж порядку, що й зв'язки їх елементів із середовищем; відкриті й закриті системи[2].

Д. Холл виділяє децентралізовані й централізовані системи. В останніх одна з підсистем грає головну, домінуючу роль, будучи провідною частиною чи центром системи. Ним же формулюється важливий принцип: чим більш централізованою є система, тим більше має бути захищена провідна частина від нестійких факторів середовища[3].

Ващицький С.О.

---

[1] Гиг Дж. Прикладная общая теория систем / Дж. Гиг / Перев. с англ. – М.: Мир, 1981. – С. 62-67; Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – P. 59-63; Лафта Дж. К. Теория организации / Дж. К. Лафта. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 121-123; Luhmann N. Introduction to Systems Theory / N. Luhmann. – Cambridge: Polity press, 2013. – P. 28; Мельник Р.С. Система адміністративного права України: Монографія / Р.С. Мельник. – Харків: Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. – С. 23; Raz J. The concept of a legal system / J. Raz. – New York: Oxford University press, 1997. – P. 134.

[2] Аверьянов А.Н. Системное познание мира: методологические проблемы / А.Н. Аверьянов. – М.: Политиздат, 1985. – С. 39.

[3] Холл А.Д. Опыт методологии для системотехники / А.Д. Холл / Перев. с англ. – М.: Советское радио, 1975. – С. 79.

Характеризуючи замкнені системи, Л. фон Берталанфі звертає увагу, що вони є ізольованими від зовнішнього середовища[1]. Натомість, відкриті системи, до яких належить більшість соціальних систем, активно взаємодіють із зовнішнім середовищем шляхом обміну речовинами, інформації чи енергії.

Із системами різних видів тісно межує поняття «організація». Основні трактування цього багатозначного терміну, якими оперують школа наукового управління (Ф. Тейлор, Х. Емерсон), бюрократичні (М. Вебер), біхевіористські (Р. Лайкерт, А. Маслоу) та інші теорії організації, зводяться до розуміння її як колективного суб'єкта діяльності або процесу організаційного упорядкування.

Так, організація визначається як «цільова спільнота»[2]; «соціальна структура, що створена людьми для підтримки спільного досягнення певних цілей[3]; соціальна цілісність, яка переслідує певну мету, є певним чином структурованою, координованою активною системою, пов'язаною із зовнішнім середовищем[4].

Як процес організація включає сукупність дій, що ведуть до утворення й удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого[5].

Іванцький С.О.

---

[1] Bertalanffy von L. General systems theory: foundations, development, applications / von L. Bertalanffy. – New York: Georg Braziller Inc., 1969. – P. 39.

[2] Принципы организации социальных систем: теория и практика / Под ред. М.И. Сетрова. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1988. – С. 106.

[3] Pfeffer J. New directions for organization theory: problems and prospects / J. Pfeffer. – New York: Oxford University press, 1997. – P. 7.

[4] Дафт. Р.Л. Теория организации / Р.Л. Дафт / Перев. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – С. 13.

[5] Лафта Дж. К. Теория организации / Дж. К. Лафта. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 146.

Аналізуючи це поняття з семантичного боку, слід вказати, що «організація» тлумачиться як дія за значенням організовувати; об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій; компанія, установа, їх підрозділи чи об'єднання, які виконують самостійні функції та мають адміністрацію; особливості будови чого-небудь, структура; комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи. Тим часом дієслово «організовувати» розкривається через такі дії, як створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них; згуртовувати, об'єднувати кого-небудь із певною метою; чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь[1].

В англомовних виданнях організація (organization) визначається як дія чи процес організації; умова чи засіб забезпечення організованості; асоціація, об'єднання; адміністративна та функціональна структура[2]; співтовариство людей (таке як союз чи корпорація), що створено заради спільної мети[3]. Своєю чергою дієслово «організовувати» (organize) тлумачиться через наступні дії: спричиняти розвиток органічної структури; розташовувати чи формувати в когерентну (зв'язну) єдність чи функціонуюче ціле; створювати адміністративну структуру; переконувати вступити до організації; розташовувати за допомогою систематичного планування та спільних зусиль; розташовувати елементи як ціле взаємозалежних частин; формувати організацію[4].

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 853.

[2] Webster's ninth new collegiate dictionary. – Springfield: Merriam-Webster Inc., 1987. – P. 831.

[3] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 1210.

[4] Webster's ninth new collegiate dictionary. – Springfield: Merriam-Webster Inc., 1987. – P. 831.

Іваницький С.О.

Аналіз вітчизняних та іноземних підходів до розуміння поняття, що розглядається, показує, що відмітними рисами організації як різновиду системи є цільова домінанта й високий рівень упорядкованості, розвинутості внутрішніх зв'язків та елементів як результат скоординованого, планомірного, комплексного впливу її проектувальників (корегувальників). Як колективний соціальний суб'єкт організація становить раціонально упорядковану групу людей, об'єднаних стійкими зв'язками і відносинами, заради реалізації певної мети.

Слушною є думка А.М. Авер'янова з приводу того, що організація відображає процес, пов'язаний з певним етапом розвитку системи, й передбачає не будь-який зв'язок між елементами, а передусім такий, що підпорядковує їх рух певній закономірності. Одні й ті ж елементи можуть утворювати різноякісні системи, високоорганізовані й менш організовані. Елементи, які входять до системи, що розвивається, можуть бути більш високоорганізованими системами, ніж сама ця система[1].

Останню тезу може бути проілюстровано на прикладі розбудови системи адвокатури України за законом 2012 року, коли декілька років після набуття ним чинності провідні адвокатські об'єднання продовжували бути більш високоорганізованими системами ніж система адвокатури в цілому.

Під впливом зовнішніх й внутрішніх процесів будь-яка система розвивається, починаючи зі свого виникнення проходить етапи становлення, зрілості (розквіту), занепаду. Зміни можуть носити прогресивний або регресивний, еволюційний чи революційний характер.

Серед зовнішніх чинників, що справляють істотний вплив на розвиток адвокатури, слід виділити два основні – дії держави й вплив економічної ситуації.

[1] Аверьянов А.Н. Системное познание мира: методологические проблемы / А.Н. Аверьянов. – М.: Политиздат, 1985. – С. 67-68.

Іванцький С.О.

Серед внутрішніх факторів можна назвати непропорційний кількісний зріст елементів системи (адвокатів), що в умовах обмеженого обсягу клієнтури призводить до переповнення стану; ступінь згуртованості (конфронтації) між представниками певної адвокатської громади; рівень дотримання морально-етичних вимог членами професії тощо.

Залежно від характеру імпульсів, що надходять із середовища, відповідь системи може характеризуватися довгостроковою еволюцією, короткотерміновою адаптацією або швидким перетворенням її з цілого на елемент (підсистему) іншої системи. Останній варіант можна було неодноразово спостерігати у вітчизняній та зарубіжній історії, коли адвокатуру відносили до системи державної служби (Німеччина, Норвегія в XIX ст.) чи органів юстиції (Україна в XX ст.), що кардинально змінювало її риси та потенціал.

Не існує універсальних систем й структур, адже в кожної з них конкретні завдання й умови функціонування.

Проектування майбутньої й корегування параметрів функціонуючої системи має проводитися шляхом визначення примату трьох вузлових категорій – пріоритету мети над функцією й функції над системою. Загальна логіка конструювання може бути представлена у вигляді ланцюгу – проблемна ситуація–мета – завдання – функції – склад і структура – зовнішні умови.

Головна частина системи має відповідати за прийняття стратегічних для розвитку системи рішень, забезпечувати й контролювати їх реалізацію, корегувати поведінку нижчестоящих елементів у випадку вчинення дій, що перешкоджають досягненню стратегічної мети. Щоб не відволікатися на поточні, рутинні справи й мати достатньо часу для приділення уваги фундаментальним, перспективним пріоритетам, доцільно, за можливістю, передати на

Іванцький С.О.

нижчестоящий рівень вирішення низки питань тактичного характеру.

Рівень внутрішньої розгалуженості системи адвокатури має відповідати ступеню різноманітності проблематики, із якою адвокатам доводиться стикатися під час взаємодії із зовнішнім середовищем. Важливо не придушити, а стимулювати ініціативу й активність «знизу», маючи водночас інструменти для усунення відхилень від магістрального напряму розвитку адвокатури.

Іваницький С.О.

6.2 Системи адвокатур Європи та світу: огляд і класифікація

В сучасному світі існує велика кількість держав і правових юрисдикцій, що функціонують в їх територіальних кордонах. Сформовано відмінні системи адвокатур, покликаних здійснювати юридичний супровід розвитку цивілізацій.

Процеси глобалізації та євроінтеграції спонукають до взаємодії між різними правовими моделями і фахівцями, що їх обслуговують. Проте чинником, що утруднює міжнародну співпрацю, є широке розмаїття адвокатур у світі, без врахування специфіки якого навіть самим адвокатам нелегко налагоджувати комунікації із закордонними колегами. В їх клієнтів-не юристів проблем виникає набагато більше, що актуалізує необхідність здійснення класифікації систем адвокатур держав світу.

В українській доктрині ці питання не отримали достатнього висвітлення. Вітчизняні науковці, як правило, обмежуються дослідженням елементів національної системи адвокатури. У праці «Сучасні системи адвокатури» за ред. О.Д. Святоцького відсутнє розгорнуте обґрунтування класифікації світових систем адвокатур, хоча з її змісту[1] випливає, що в основу класифікаційного розподілу авторами покладено вид правової сім'ї (романо-германська система адвокатури, системи адвокатури загального права, адвокатура Далекого Сходу, адвокатура Південно-Східної Азії). Не заперечуючи можливості використання окресленого критерію, слід зазначити, що останній не завжди дозволяє прослідити

[1] Сучасні системи адвокатури / За ред. О.Д. Святоцького. – К.: Право України, 1993. – С. 174-175.

Іванцівський С.О.

дію загальносистемних закономірностей, адже в межах однієї правової сім'ї функціонують істотно різні системи адвокатур. Так, наприклад, після проведеної у Великобританії в 2007 році реформи адвокатури істотно поглибилася її відмінність від адвокатури США чи Канади за такими показниками як побудова і управління професійними асоціаціями, сегментація професії, регламентація діяльності адвокатів тощо.

Класифікація є системою розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями[1]. Констатуючи умовність будь-якої класифікації, слід зазначити, що остання може будуватися на підставі широкого спектру класифікаційних критеріїв.

Залежно від ступеня обов'язковості членства в органах адвокатського самоврядування слід виділити системи адвокатур з добровільним або обов'язковим членством в органах адвокатського самоврядування.

Перша модель передбачає, що після набуття особою статусу адвоката й отримання документа, що підтверджує право практикувати (свідоцтво, ліцензія, патент тощо), адвокат добровільно вирішує, чи вступати йому до будь-якої професійної асоціації. Неприєднання до професійної асоціації не впливає на можливість здійснювати професійну діяльність.

Представлена система функціонує у Швеції, Норвегії, Фінляндії, Мексиці, США (штат Нью-Йорк, Колорадо, Пенсильванія, Іллінойс та ін.).

Чи не найбільший інтерес становить приклад Мексики, де менше ніж 6 % ліцензованих адвокатів приєдналися до однієї з асоціацій адвокатів. Багато адвокатських асоціацій (colegio) тут розглядаються як соціальні клуби, де учасники збираються на спільні обіди, що уособлюють належність до еліти,

[1] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 544.

Іванцький С.О.

але жодних реальних заходів з підвищення професійної кваліфікації чи нагляду за дотриманням етики не здійснюється. Окремі асоціації навіть платять новим членам, насамперед, з метою створення політичних зв'язків. У результаті, як свідчать результати опитувань, порушення етичних правил на практиці є досить частими й ці правила зазвичай не проводяться в життя[1].

В межах систем адвокатур з обов'язковим членством особа отримує доступ до здійснення адвокатської діяльності лише після набуття членства у визначеній державою професійній асоціації, а його призупинення чи скасування тягне позбавлення права на заняття професією. Вказана модель існує в Чехії, Угорщині, ФРН, Україні, Японії, Китаї, США (штат Каліфорнія, Луїзіана, Техас, Флоріда та ін.).

Системи адвокатур з обов'язковим членством в органах адвокатського самоврядування часто співіснують із добровільними професійними асоціаціями, окремі з яких є дуже авторитетними (Deutscher Anwaltverein у Німеччині, АПУ в Україні).

При цьому, обмовимося, що термін «професійна асоціація» використовується багатьма юристами в Україні у більш вузькому значенні, ніж мають його зарубіжні еквіваленти («professional association», «bar», «bar association»). Змістовне поле вказаної закордонної термінології включає як обов'язкові, так й добровільні професійні асоціації адвокатів[2]. Українське ж законодавство останній різновид відносить до громадських об'єднань, відмежовуючи їх від органів адвокатського самоврядування. Окрім того, в окремих юрисдикціях терміном «professional association»

[1] Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – P. 45.

[2] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 141, 168-169; Longman Dictionary of American English. – Special edition. – Harlow: Pearson Education Limited, 2009. – P. 73.

Іванцьвкий С.О.

позначається одна з організаційних форм адвокатської діяльності.

Окреслена класифікація допомагає краще усвідомити природу взаємовідносин між адвокатом і органами адвокатського самоврядування, глибше розкрити потенціал останніх, адже добровільні організації об'єднують і представляють лише частину членів професії; є нерідко множинними, слабкими й недостатньо скоординованими для вирішення загальних цілей корпорації. Добровільність формування часто спричиняє труднощі із забезпеченням дотримання етики й дисципліни адвокатами, які можуть мати схильність «мігрувати» від більш суворої до менш вимогливої організації. Очевидно, й клієнтам складніше розібратися в декількох системах внутрішньої нормотворчості, окремі з яких можуть не надавати достатніх гарантій (етичних, фінансових тощо) забезпечення належної поведінки своїх членів.

Залежно від складу адвокатури, тобто осіб, яким законодавством дозволено входити до організаційних форм адвокатської діяльності або самоврядування, системи адвокатур можуть бути класифіковані на гомогенні й гетерогенні.

Перший різновид характеризується однорідністю складу суб'єктів відповідної структури. Так, за законодавством України та Польщі членами органів адвокатури можуть бути тільки адвокати.

Гетерогенні системи адвокатур містять у своєму складі не адвокатів, які можуть бути представниками держави, академічної спільноти, громадськості тощо, причому нерідко ними є не юристи.

У Німеччині згідно ст. 60 BRAO членами палати адвокатів є керівники адвокатських компаній, які знаходяться на території округу Верховного суду землі, якщо вони не є адвокатами.

Не адвокати включені у ФРН й до складу органів дисциплінарної юрисдикції. Так, якщо суд у справах адвокатів

Іванцький С.О.

(розглядає дисциплінарні справи у першій інстанції) складається виключно з адвокатів (ст. 94 BRAO), то до складу органів апеляційної (судова палата в справах адвокатів) і касаційної інстанцій (сенат у справах адвокатів Федеральної судової палати у справах адвокатів) включені професійні судді Верховного суду землі та Федеральної судової палати відповідно (ст.ст. 100, 106 BRAO).

Професійні судді також включені до органів дисциплінарної юрисдикції адвокатури Люксембургу[1], Пакистану[2], Японії[3] , Естонії, Данії та окремих штатів США.

Призначені владою Індії для обстоювання публічних інтересів Attorney-General of India і його фактичний заступник (Solicitor-General of India) за посадою входять до складу центрального органу адвокатського самоврядування (Bar Council of India), а їх регіональні представники (Advocate-General of the State) ex officio уведені до складу адвокатури штату (State Bar Council). Схожою є ситуація в Пакистані, де Attorney-General for Pakistan за посадою входить до Pakistan Bar Council, a Advocate-General of the province включений до Provincial Bar Council.

Прокурори і академічні експерти входять до дисциплінарних комітетів Федерації асоціацій адвокатів Японії і регіональних асоціацій адвокатів.

Членами мультидисциплінарних партнерств й альтернативних ділових структур у багатьох державах можуть

Іванцький С.О.

---

[1] Loi du 10 août 1991 sur la profession d'avocat // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 1991. – № 58. – P. 1115.

[2]Legal Practitioners and Bar Councils Act: adopted by the National Assembly and received the assent of the President of Pakistan on the 22nd February 1973 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:http://pakistanbarcouncil.org/wp-content/uploads/2012/12/4.pdf.

[3]Attorney Act of Japan: promulgated in 10 June 1949 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.mizogami.gr.jp/english/images/Attorney_Acts_of_Japan.pdf.

бути представники широкого кола неюридичних професій (аудитори, податкові консультанти, бухгалтери, психологи тощо).

До ухвалення в 2012 році Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», як пам'ятаємо, до складу атестаційної палати КДКА, окрім адвокатів, входило 4 судді та по одному представнику від Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів, управління юстиції Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України. У складі дисциплінарної палати було 2 судді, по одному представнику від управління юстиції Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України.

До складу ВККА входило по одному представнику від кожної КДКА, Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Спілки адвокатів України.

Гомогенність або гетерогенність складу адвокатури визначає ступінь її незалежності, фаховий й економічний потенціал, рівень об'єктивності членів колегіальних органів.

Залежно від кількості юрисдикцій, що здійснюють спеціалізоване регулювання діяльності певних груп адвокатів в межах однієї держави, можна виділити моноюрисдикційні й мультиюрисдикційні системи адвокатур.

Моноюрисдикційна система адвокатури характеризується наступним: а) право здійснення адвокатської діяльності або її окремих видів резервується державою за однією категорією юристів (адвокатів), які відповідають певним вимогам; б) залишаючи на собою низку прерогатив, держава уповноважує одну професійну організацію, що об'єднує зазначених адвокатів, здійснювати частину повноважень регуляторного та/або атестаційно-дисциплінарного характеру; в) дія єдиного законодавства щодо

Іванцьвіт С.О.

організації і функціонування адвокатури розповсюджується на всю територію держави.

До країн, де функціонує така система, належать Україна, Молдова, Болгарія, Угорщина.

Особливістю мультиюрисдикційних систем адвокатур є санкціоноване законодавцем функціонування в межах однієї держави декількох відмінних горизонтальних та/або вертикальних юрисдикційних систем для адвокатів, що значно диференціюються за територіальною (у кожному штаті, провінції тощо одного рівня діє власний правовий режим) або суб'єктно-функціональною ознаками (баристери й соліситори в Англії, адвокати і юрисконсульти в Польщі, адвокати й прокуратори в Іспанії). Цей тип в основному пов'язаний із формою державного устрою й частіше представлений у федеративних й конфедеративних державах (США, Канада, Австралія, Швейцарія), хоча унітарні країни також активно використовують його потенціал (Великобританія, Іспанія, Португалія, Польща, Мальта). Значно рідше зустрічаються інші критерії поділу юрисдикцій, наприклад, національно-лінгвістичний (Бельгія).

Складність досліджуваного виду визначається тим, що частою є комбінація вказаних ознак, наприклад, баристерів і соліситорів Великобританії «обслуговують» шість юрисдикцій (по дві в Англії та Уельсі, Шотландії і Північній Ірландії), окремі з яких мають декілька регуляторів. А якщо врахувати й суміжні правові професії (legal executives, licensed conveyancers та ін.), британська модель надання правових послуг часто сприймається як надмірно заплутана.

Окрім того, в деяких державах діють спеціалізовані професійні асоціації адвокатів (Ordre des avocats au Conseil d'Etat et à la Cour de cassation у Франції, Supreme Court Bar Association в Пакистані та ін.), які, маючи окрему

Іванцівкий С.О.

юрисдикцію, побудовані поза традиційними територіальними чи функціональними засадами.

Отже, якщо перший тип адвокатських систем може бути представлений у вигляді логічного ланцюгу «одна професія – одна професійна асоціація – відсутність територіальних обмежень діяльності в межах держави – єдиний правовий режим організації й діяльності адвокатів», то другий має іншу конфігурацію: «одна (декілька) професія (й) – одна (декілька) професійна (их) асоціація (й) – відсутність (наявність) територіальних обмежень діяльності в межах держави (окремих регіонів) – різні правові режими організації й діяльності адвокатів».

Представлена класифікація допомогає усвідомити складність адвокатських систем певних держав як для самих адвокатів чи претендентів на здобуття адвокатського звання (в тому числі іноземних), так й для клієнтів, яким набагато важче розібратися в хитросплетіннях мультиюрисдикційних систем адвокатур під час вирішення питання про обрання адвоката для представництва своїх інтересів у першій, апеляційній чи касаційній інстанції або притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

Залежно від обсягу повноважень загальнодержавного органу адвокатського самоврядування слід розмежовувати централізовані й децентралізовані адвокатури.

Перший різновид адвокатур характеризують наступні ознаки: а) наявність загальнодержавного органу (органів) адвокатського самоврядування; б) наділення цього органу (органів) компетенцією контрольно-ревізійного характеру щодо рішень нижчестоящих органів адвокатського самоврядування в межах атестаційного, дисциплінарного та/чи/або нормотворчого проваджень; в) обов'язковість рішень центрального органу (органів) для регіональних органів адвокатського самоврядування, можливість першого (перших) за певних умов брати участь у формуванні останніх,

Іванцюрин С. О.

наявність між ними елементів субординації, ієрархії. До цієї групи належать адвокатури Польщі, України, Румунії, Болгарії, Молдови, Індії тощо.

Так, Закон Польщі «Право про адвокатуру»[1] наділяє Найвищу Раду адвокатів правом здійснення нагляду за діяльністю окружних рад адвокатів, відхилення суперечливих незаконних рішень зборів палати (ст. 58), відхилення ухвал окружних рад адвокатів згідно закону (ст. 60).

Профільний український закон надає Раді адвокатів України повноваження з контролю за діяльністю рад адвокатів регіонів щодо внесення відомостей до ЄРАУ та надання витягів з нього, розглядати скарги на рішення, дії чи бездіяльність рад адвокатів регіонів, їх голів, скасовувати рішення рад адвокатів регіонів (ч. 4 ст. 55).

В Індії згідно ст. 48-В Закону про адвокатуру центральний орган адвокатського самоврядування (Bar Council of India) в межах реалізації повноважень щодо загального нагляду і контролю може надати вказівки раді адвокатури штату (State Bar Council) чи будь-якому її комітету, які убачаються необхідними, а останні повинні виконати ці настанови.

Другий різновид адвокатур характеризується відсутністю загальнодержавного органу (органів) адвокатського самоврядування, або його слабкістю, «декоративним» значенням, або виконанням цієї ролі громадською організацією, яка наділена переважно координуючими, загальнопредставницькими повноваженнями. За цієї моделі основні регуляторні й атестаційно-дисциплінарні повноваження зосереджені в регіональних структурах адвокатури чи інших уповноважених органів (США, Франція, Швейцарія, Австралія, Канада), залишаючи загальнонаціональному органу повноваження рекомендаційного характеру та/чи/

[1] Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 11-13.

Іваницький С.О.

або «другорядні» функції підтримання зовнішньої взаємодії із адвокатурами зарубіжних держав, розробки законопроектів тощо. Такий вид взаємин є втіленням системи «сильні регіони – слабкий центр». Правовою основою побудови адвокатур виступає, як правило, законодавство штатів, кантонів тощо (США, Швейцарія), хоча нерідко й загальнодержавне законодавство (Франція, Греція).

Для цього різновиду побудови адвокатур нерідко характерно значне місництво, що заважає ефективному захисту загальнокорпоративних інтересів. Мінімізувати наслідки територіального «егоїзму» з різним ступенем успіху намагаються добровільні громадські організації адвокатів.

Іваницький С.О.

6.3 Архітектоніка української системи адвокатури

Необхідність побудови адвокатури як системи випливає із самого життя, адже її щоденними супротивниками виступають високоорганізовані системи МВС, прокуратури, СБУ тощо. Цілком логічно, що системі має протистояти система, а не воїни-одинаки, яких значно легше нейтралізувати.

Поняття «системи адвокатури», на жаль, майже не досліджено в українській науці. Як правило, вітчизняні правники[1] мимохідь використовують це словосполучення, не розкриваючи його зміст. Навіть помістивши в назву праці термін «система адвокатури України»[2], С.Ф. Сафулько не уточнює його сутнісні параметри.

Під час дії Закону України «Про адвокатуру» 1992 року В. Кальний в одній з наукових статей зазначив, що систему адвокатури України складають адвокати-індивідуали та місцеві й регіональні адвокатські об'єднання з відповідними органами[3]. З аналізу наступних фрагментів її тексту випливає фактичне ототожнення автором понять «система» і «структура» адвокатури.

Іванищук С.О.

---

[1] Сучасні системи адвокатури / За ред. О.Д. Святоцького. – К.: Право України, 1993. – С. 174-175; Реформування системи адвокатури: міжнародні демократичні стандарти та перспективи: роз'яснення Міністерства юстиції України від 11.06.2012 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0020323-12; Сопілко І.М. Місце та роль сучасної адвокатури України в правозахисному механізмі / І.М. Сопілко // Юридичний вісник. – 2012. – № 1. – С. 86.

[2] Сафулько С.Ф. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури: її роль і місце в системі адвокатури України / С.Ф. Сафулько // Адвокат. – 1997. – № 2. – С. 89.

[3] Кальний В. Організація надання якісної безоплатної правової допомоги: проблеми та шляхи її вирішення / В. Кальний // Юридичний журнал. – 2002. – № 3. – С. 68.

О.А. Фазекош розглядає термін «система адвокатури» як ідентичний поняттю «Національна асоціація адвокатів України»[1], чим звужує обсяг даної дефініції до рівня юридичної особи, створеної з метою реалізації завдань адвокатського самоврядування.

З позицій висвітлених в § 6.1 положень загальної теорії систем, систему адвокатури утворює сукупність взаємодіючих елементів, що поєднані між собою зв'язками та відносинами, які дозволяють забезпечити високі стандарти надання професійної правничої допомоги.

Критеріями для включення в систему адвокатури є наявність в елемента (декількох елементів як частини більшого утворення) спеціальної правосуб'єктності (адвокатський статус); підпорядкованість загальній меті (забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги); нормативно закріплена спроможність здійснювати функції адвокатури чи істотно сприяти їх реалізації. Вказаним критеріям відповідають нижчезазначені елементи.

Так, найменшим внутрішнім елементом системи адвокатури є адвокат. Однак минули часи, коли адвокат-індивідуал міг ефективно відповісти на непрості виклики, що надходять з оточуючого середовища. Ускладнення умов професійної практики й розширення функціональної природи юридичної роботи зумовило еволюцію організаційних форм корпоративного буття, в результаті якої базовими елементами системи адвокатури України, поряд із адвокатами, стали адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, органи адвокатського самоврядування (склад адвокатури України).

Отже, систему адвокатури України утворюють адвокати, які об'єднані через організаційні форми адвокатської

[1] Фазекош О.А. Реформа правової системи нашої держави: чи видно світло в кінці тунелю? / О.А. Фазекош // Адвокат. – 2015. – № 2. – С. 5.

Іванцький С.О.

діяльності й адвокатського самоврядування задля ефективної реалізації мети адвокатури.

Значущість виокремлення системи адвокатури полягає в тому, що вона дозволяє виділити ключові елементи, «стовпи» на яких тримається професія. Впливаючи на ці «несучі конструкції» адвокатської корпорації можна програмувати її розвиток у заданому напрямі (забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги), не відволікатися на другорядні, несуттєві деталі, виявляти слабкі ланцюги й усувати їх. Завдяки категорії системи адвокатури з'являється можливість пояснити й моделювати посилення інтегральних властивостей системного утворення, які відсутні в її елементів.

Архітектоніка української системи адвокатури включає дві основні підсистеми – організаційні форми адвокатської діяльності й адвокатське самоврядування. Елементами підсистеми організаційних форм адвокатської діяльності виступають адвокати, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання. Елементами підсистеми адвокатського самоврядування виступають адвокати й органи адвокатського самоврядування.

Елементи системи адвокатури поєднуються системоутворювальними зв'язками, в основі яких лежить єдина мета і спеціальна правосуб'єктність адвоката, нормативно закріплена спроможність здійснювати функції адвокатури чи істотно сприяти їх реалізації. Не кожне явище чи компонент можуть бути елементом системи адвокатури, а лише ті з них, які відповідають цим параметрам, що забезпечують інтеграцію розрізнених частин у цілеспрямоване, стійке утворення.

Між тим, у кожного, хто цікавиться проблематикою адвокатури, рано чи пізно виникає запитання, чи існує в Україні система адвокатури?

Іванцький С.О.

Склад адвокатури як перелік, що включає декілька десятків тисяч адвокатів, безумовно наявний. Фактичний склад адвокатури як системи утворюють не всі особи, що мають адвокатські свідоцтва (таких в Україні близько 34 тис.), а лише ті з них, право на заняття адвокатською діяльністю яких не зупинено чи припинено (близько 27 тис.). Наприклад, особа пройшла конкурс на посаду слідчого в поліції, зупинивши право на заняття адвокатською діяльністю. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в неї залишилося, але вона стала елементом системи поліції.

Складніше із другим компонентом системи – структурою як формою розміщення й взаємозв'язку елементів системи. Чи достатніми є зв'язки і відносини між адвокатами для констатації наявності системи адвокатури? Таке питання неминуче виникає з огляду на відсутність у період дії Закону «Про адвокатуру» 1992 року системи адвокатського самоврядування й поширені серед частини адвокатів пасивно-ізоляціоністські погляди на кшталт «моя хата з краю». Традиційними стали докори щодо відсутності єдності й порозуміння серед адвокатів, неспроможність подолати розкол і ворожнечу. Можливо, й зараз адвокатура залишається віртуальною мережевою структурою, об'єднаною лише фіксованим членством й обов'язком сплачувати внески?

Відповідаючи ствердно стосовно існування системи адвокатури, слід звернути увагу, що з набуттям чинності закону про адвокатуру 2012 року відбулося посилення каналів зв'язку між адвокатами на регіональному та загальнодержавному рівні. Каталізатором змін стало запровадження обов'язковості рішень вищестоящих органів адвокатського самоврядування для нижчестоящих органів та пересічних адвокатів. Корпоративно-нормативний чинник, звичайно, не може примусити адвокатів до об'єднання, але він

Іванцький С.О.

сприяв розвиткові усвідомлення власних потреб, їх артикуляції, узгодженню із колегами й впровадженню в життя.

З'явилася платформа для спільної роботи й напрацювання заходів реалізації передбачених у законі можливостей щодо захисту прав адвокатів (складання адміністративних протоколів у випадку ненадання інформації за адвокатськими запитами, виїзд на місце порушення прав адвокатів під час проведення обшуку в офісі адвоката тощо). Хоча частина адвокатів не бере участі в роботі органів адвокатського самоврядування, але й «скептиків» підштовхує до об'єднання активність спільних «ворогів» в особі державних органів різних рівнів.

Розвивається й такий перспективно потужний об'єднавчий фактор, як професійна самосвідомість, корпоративний дух й солідарність. Це явище корпоративного життя має великий потенціал зросту й широкі приховані резерви, які використовуються сьогодні недостатньо.

Результати анкетування адвокатів (Додаток А) свідчать, що більшість респондентів (65 %) вважає, що в Україні існує система адвокатури. 22 % опитаних схиляються до такої думки, проте не впевнені.

Знизу доверху система адвокатури має бути завершеною й достатньо незалежною. У радянський період, як пам'ятаємо, адвокатура УРСР не мала в масштабах республіки центрального органу. Із завданням «очолити» її, зробити придатком, підсистемою державного апарату успішно впоралися відділи юстиції при облвиконкомах, що фактично підпорядковувалися Міністерству юстиції. Спокуса «осідлати» адвокатуру виникатиме завжди, якщо в її системі існуватиме організаційна незавершеність, компетенційна недостатність або невизначеність, домінування державного елементу.

Дещо складнішою є ситуація із віднесенням до системи адвокатури колективних суб'єктів, у складі яких

Іванцький С. О.

перебувають адвокати (громадські організації та спілки, благодійні фонди тощо). Важливість приділення уваги цьому аспекту пов'язана із тим, що в деяких державах відсутні професійні асоціації адвокатів й функції останніх виконують громадські організації.

Вирішуючи дане питання, необхідно враховувати як телеологічний, так й кадровий компонент, співвідношення цілей, кількісного складу адвокатів й неадвокатів. Домінування неадвокатів не дозволяє розглядати таку соціальну спільноту як елемент системи адвокатури України.

Особливістю адвокатури як системного утворення є те, що вона є великою і складною соціотехнічною системою. Великий розмір (масштаб) пов'язаний із значним кількісним складом адвокатів й широким географічним представництвом в усіх адміністративно-територіальних одиницях. Складність зумовлена диференційованою горизонтальною та вертикальною структурами на регіональному та національному рівні, поєднанням соціальної і технічної підсистеми, характером вирішуваних функціональних завдань (значний обсяг допомоги, що надається в межах держави, її суспільно важливе значення; наявність виключної прерогативи з надання правової допомоги певних видів). Вказані чинники зумовлюють ієрархічність побудови системи адвокатури, ступінь формалізації відносин й особливості комунікації між її рівнями, співвідношення централізації й децентралізації.

Іванцюрин С.О.

Висновки до Розділу 6

Система є сукупністю взаємодіючих елементів, що поєднані між собою зв'язками та відносинами, утворюючи певну єдність, цілісність. Ключовими аспектами поняття «система» виступає єдність складу (елементів) й структури (зв'язків та відносин).

Елементи становлять найменші внутрішні одиниці, що в процесі взаємодії між собою утворюють систему як ціле. Підсистема є автономною групою елементів у межах системи, що диференційована за функціональною, суб'єктною або іншими ознаками. Структура системи є формою розміщення й взаємозв'язку елементів системи.

За сутнісними параметрами система адвокатури складається із сукупності взаємодіючих елементів, що поєднані між собою зв'язками та відносинами, які дозволяють забезпечити високі стандарти надання професійної правничої допомоги.

Систему адвокатури України утворюють адвокати, які об'єднані через організаційні форми адвокатської діяльності й адвокатського самоврядування задля ефективної реалізації мети адвокатури.

Найменшим внутрішнім елементом системи адвокатури є адвокат. Однак минули часи, коли адвокат-індивідуал міг ефективно відповісти на непрості виклики, що надходять з оточуючого середовища. Ускладнення умов професійної практики й розширення функціональної природи юридичної роботи зумовило еволюцію організаційних форм корпоративного буття, в результаті якої базовими елементами системи адвокатури України, поряд із адвокатами, стали адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, органи адвокатського самоврядування (склад адвокатури України).

Іванищук С.О.

Архітектоніка української системи адвокатури включає дві основні підсистеми – організаційні форми адвокатської діяльності й адвокатське самоврядування. Елементами підсистеми організаційних форм адвокатської діяльності виступають адвокати, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання. Елементами підсистеми адвокатського самоврядування виступають адвокати й органи адвокатського самоврядування.

Системою вищого рівня для адвокатури є правова система, що зумовлює залежність адвокатського співтовариства від «загального клімату» правової системи. Якщо в діяльності правоохоронних чи судових органів пануватиме корупція або інші деструктивні явища, то й коефіцієнт корисної дії адвокатів не досягне високих показників.

Проектування майбутньої й корегування параметрів функціонуючої системи має проводитися шляхом визначення примату трьох вузлових категорій – пріоритету мети над функцією й функції над системою. Загальна логіка конструювання може бути представлена у вигляді ланцюгу – проблемна ситуація–мета – завдання – функції – склад і структура – зовнішні умови.

Головна частина системи має відповідати за прийняття стратегічних для розвитку системи рішень, забезпечувати й контролювати їх реалізацію, корегувати поведінку нижчестоящих елементів у випадку вчинення дій, що перешкоджають досягненню стратегічної мети. Щоб не відволікатися на поточні, рутинні справи й мати достатньо часу для приділення уваги фундаментальним, перспективним пріоритетам, доцільно, за можливістю, передати на нижчестоящий рівень вирішення низки питань тактичного характеру.

Рівень внутрішньої розгалуженості системи адвокатури має відповідати ступеню різноманітності проблематики, із якою адвокатам доводиться стикатися під час взаємодії із зовнішнім середовищем.

Іванцьків С.О.

Особливістю адвокатури як системного утворення є те, що вона є великою і складною соціотехнічною системою. Великий розмір (масштаб) пов'язаний із значним кількісним складом адвокатів й широким географічним представництвом в усіх адміністративно-територіальних одиницях. Складність зумовлена диференційованою горизонтальною та вертикальною структурами на регіональному та національному рівні, поєднанням соціальної і технічної підсистеми, характером вирішуваних функціональних завдань (значний обсяг допомоги, що надається в межах держави, її суспільно важливе значення; наявність виключної прерогативи з надання правової допомоги певних видів). Вказані чинники зумовлюють ієрархічність побудови системи адвокатури, ступінь формалізації відносин й особливості комунікації між її рівнями, співвідношення централізації й децентралізації.

Існуючі моделі європейських і світових систем адвокатур можуть бути класифіковані за різними критеріями. Залежно від ступеня обов'язковості членства в органах адвокатського самоврядування можна виділити системи адвокатур з добровільним або обов'язковим членством в органах адвокатського самоврядування. Залежно від складу адвокатури, тобто осіб, яким законодавством дозволено входити до організаційних форм адвокатської діяльності або самоврядування, системи адвокатур можуть бути класифіковані на гомогенні й гетерогенні. Залежно від кількості юрисдикцій, що здійснюють спеціалізоване регулювання діяльності певних груп адвокатів у межах однієї держави, слід виділити моноюрисдикційні й мультиюрисдикційні системи адвокатур. Залежно від обсягу повноважень загальнодержавного органу адвокатського самоврядування слід розмежовувати централізовані й децентралізовані адвокатури.

Іванцький С.О.

Розділ 7.
Удосконалення системи адвокатури України

7.1 Підсистема організаційних форм адвокатської діяльності

7.1.1 Адвокат

Попри кордони й різну ментальність, усі, хто цікавиться проблематикою адвокатури, рано чи пізно замислюються над питанням: «Що ж поєднує українського «адвоката», німецького «rechtsanwalt», американського «lawyer» чи японського «bengoshi»?

Слово «адвокат» в українській лексиці є іншомовним й походить від латинських слів «advocatus» (правовий консультант) та «advocare» (запрошувати на допомогу). Загальна семантика терміну «advocate» в англійській мові включає особу, яка допомагає, захищає, виступає в суді чи переслідує в інтересах іншої[1]. Поряд з цим, використовується поняття «attorney», що трактується як «особа, що займається юридичною практикою; юрист», а також «lawyer» як «той, хто отримав ліцензію на юридичну практику»[2].

У Директиві 98/5/ЕС адвокатом іменується будь-яка особа, яка є громадянином держави-члена й уповноважена здійснювати професійну діяльність під одним з

---

[1] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 64.

[2] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 147, 968.

Іванцький С.О.

нижченаведених професійних титулів[1]. Наприклад, в Італії як адвокат розглядається «avvocato», в Австрії «rechtsanwalt», Португалії – «advogado», у Франції та Люксембурзі – «avocat», Великобританії – «barrister», «solicitor», «advocate».

В Рекомендації Rec (2000) 21 адвокат означає особу, яка є кваліфікованою та уповноваженою згідно національного права клопотати й діяти замість й від імені своїх клієнтів, займатися юридичною практикою, виступати в суді чи консультувати й представляти своїх клієнтів з правових питань[2].

Аналіз поняття «адвокат» в українському праві почнемо з його нормативного визначення. Згідно п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону адвокат – це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Своєю чергою адвокатська діяльність трактується в законі як незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

В структурі поняття «адвокатська діяльність» можна виділити формально-статусний й функціональний компоненти.

Перший включає можливість використання професійного титулу «адвокат» лише особами, які мають визначені законом етико-ділові якості, отримали свідоцтво про право на заняття

Іванцький С.О.

[1] Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained // Official Journal of the European Communities. – 1998. – march 14. – P. 38.

[2] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 6.

адвокатською діяльністю й володіють специфічними професійними правами та гарантіями; допустимість здійснення професійної діяльності виключно в межах передбачених законом організаційних форм адвокатської діяльності (ч. 3 ст. 4 Закону); відсутність обмежень (зупинення або припинення) в реалізації права на заняття адвокатською діяльністю; відповідність характеру взаємовідносин адвоката із клієнтами та найманими працівниками критеріям незалежної професійної діяльності.

Зміст словосполучення «незалежна професійна діяльність» розкривається в ст. 14.1.226 Податкового кодексу України як діяльність адвокатів за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб. Порушення статусних обмежень або використання найманої праці більш як чотирьох фізичних осіб тягне неможливість визнання діяльності адвоката як незалежної професійної, а отже й адвокатської.

Недоліками чинного законодавства є можливість використання назви «адвокат» особами, стосовно яких зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, або тими, хто склав присягу адвоката України та отримав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, проте не обрав жодної організаційної форми адвокатської діяльності. І якщо остання категорія є нечисленною, то до першої належить майже кожен четвертий адвокат з 34-х тисяч зареєстрованих в ЄРАУ. Йдеться про осіб, які маючи свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, вступили на службу до прокуратури, поліції, суду тощо.

Аналіз Закону показує, що поряд із поняттям «адвокат» законодавець оперує термінами «адвокат, який має право здійснювати адвокатську діяльність», «особа, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю», «адвокат, право на заняття адвокатською

Іванцьків С.О.

діяльністю якого зупинено». Наявність двох останніх термінологічних зворотів засвідчує непослідовність законодавця й неузгодженість дефінітивного ряду. Попри це, позитивним є саме прагнення розмежувати ці поняття, для чого слід послідовно провести його в життя шляхом заміни в словосполученні «адвокат, право на заняття адвокатською діяльністю якого зупинено» (ч. 2 ст. 58 Закону) слова «адвокат» на слово «особа».

Формально-статусний компонент поняття «адвокатська діяльність» відображає необхідність забезпечення належного суб'єкта її здійснення. Для узгодження із іншими нормами чинного Закону поняття «адвокат» слід визначити як фізичну особу, яка має право на заняття адвокатською діяльністю. Щоб належати до цієї категорії, тобто мати чинне право на заняття адвокатською діяльністю, недостатньо володіти свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю. Як зазначалося, право на заняття адвокатською діяльністю не повинно бути зупинено або припинено, має реалізуватися виключно в межах передбачених законом організаційних форм адвокатської діяльності, а характер взаємовідносин із клієнтами та найманими працівниками повинен відповідати критеріям незалежної професійної діяльності.

У багатьох країнах передумовою доступу до юридичної практики є набуття членства в професійній асоціації, внесення до реєстру адвокатів, періодичне поновлення дії документу (ліцензія, сертифікат тощо), який підтверджує право на заняття адвокатською діяльністю. Так, у швейцарському кантоні Женева особа, яка отримала патент адвоката, однак не зареєструвалася в кантональному реєстрі адвокатів, не може використовувати професійний титул «avocat», обмежуючись найменуванням «володілець патента адвоката»[1]. Англійські та австралійські солісито-

[1] Loi du 26 avril 2002 sur la profession d'avocat [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.geneve.ch/legi slatio n/rsg/f/rsg_e6_10.html.

Іванійчук С.О.

ри зобов'язані щорічно поновлювати дію сертифіката, на підставі якого вони здійснюють практику (current practising certificate). У разі порушення цих вимог їх діяльність розглядається як незаконна.

Запропоноване визначення адвоката як фізичної особи, яка має право на заняття адвокатською діяльністю, дозволяє врахувати увесь перелік формальних вимог різного ступеня деталізації. Законодавче ж трактування цього терміну як «особи, яка здійснює адвокатську діяльність…» вбачається менш вдалим. Якщо буквально тлумачити наведену конструкцію, то можна дійти висновку, що особа стає адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності, тобто після її початку. Якщо ж адвокат чергує в офісі, очікуючи нових клієнтів, то за такою логікою, він не є адвокатом. Нераціональність такого підходу зумовлює необхідність корегування нормативного припису.

Функціональний компонент поняття «адвокатська діяльність» орієнтує на те, що до останньої відноситься лише здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги. Аналізуючи даний перелік, неважко побачити, що частина окреслених видів діяльності може здійснюватися не тільки адвокатами, наприклад, юристами, а також особами без юридичної освіти. Якщо сьогодні інтереси клієнта в спорі з роботодавцем представляє адвокат, то наступного дня довіритель може замінити його на юриста.

Отже, наявність одного лише функціонального критерію не дозволяє відмежувати адвокатську діяльність від загальноюридичної (правничої). Важливе значення має закріплення виключних прав адвоката здійснювати певні функції в галузі права, яких позбавлені інші категорії юристів. У 2016 році Основний Закон держави доповнено статтею 131-2, яка передбачає, що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Іванцівкий С.О.

Формально-статусний й функціональний критерії адвокатської діяльності мають розглядатися разом. За адвокатами в деяких державах закріплені ті види правової допомоги, яких вони позбавлені в інших й ділять з конкурентами в третіх країнах. Як правильно підмітив Н. Луман, функція не так надійно організовує структуру[1]. Не рідким явищем в історії було перезакріплення функцій захисту, представництва тощо за іншими суб'єктами надання правової допомоги й навіть державними органами. Із часом прийшло розуміння, що в сфері адвокатури замало встановити «що робити», не менш важливо «хто буде це робити». З формально-статусного боку суб'єкт надання правової допомоги має відповідати мінімальним вимогам незалежності й професіоналізму. У протилежному випадку допомога, що ним пропонується, перетвориться на фікцію.

Якщо відійти від формально-юридичного визначення адвоката в українському праві й спробувати окреслити універсальні ознаки адвоката, останні будуть досить загальними й включатимуть наступні: фахова компетентність з юридичних питань; достатній рівень незалежності від держави (включаючи не підпорядкованість її органам) і третіх осіб; пов'язаність високими професійними та етичними стандартами.

В сучасному світі організаційно-правові форми здійснення адвокатської діяльності характеризуються багатоманітністю й можуть бути класифіковані на індивідуальні та колективні.

В першому випадку адвокат практикує один. Це може супроводжуватися утворенням юридичної особи, проте не обов'язково. У другій ситуації адвокати об'єднуються для спільного здійснення професійної діяльності.

[1] Luhmann N. Social systems / N. Luhmann. – Stanford: Stanford University press, 1995. – P. 299.

Іванцівський С.О.

У назві ІІ-го розділу профільного Закону вітчизняний законодавець згадує поняття «організаційні форми адвокатської діяльності», проте не дає його визначення. З аналізу інших правових приписів випливає, що цей термін охоплює способи організаційно-правового оформлення професійної діяльності адвоката.

В Україні адвокат може здійснювати адвокатську діяльність, обравши одну з трьох організаційних форм – здійснення адвокатської діяльності індивідуально (індивідуальна адвокатська практика), адвокатське бюро, адвокатське об'єднання. Їх зміст розкривається в законі дуже лаконічно.

Так, згідно ст. 13 Закону адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою. Він може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки (у тому числі ордера) із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові, номера і дати видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Індивідуально практикуючим адвокатом правова допомога надається без утворення юридичної особи.

Вимоги до професійної компетентності адвоката нами розглянуто в § 3.2, тож свій аналіз індивідуальної практики як форми адвокатської діяльності розпочнемо з уточнення соціально-демографічного обличчя адвокатури.

Проведене дослідження[1] показало, що індивідуальна адвокатська практика на сьогодні є домінуючою організаційною формою адвокатської діяльності в Україні, оскільки в її межах надають правову допомогу три чверті адвокатів. Найбільше індивідуалів на Вінниччині (85,3 %), Полтавщині (82 %) й Харківщині (81,1 %). Найменше їх на Львівщині (58,4 %), Миколаївщині (65,9 %), а також у м. Києві (70,6 %). Спостерігається закономірність: адвокати

[1] Іваницький С.О. Соціально-демографічне обличчя української адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 2. – С. 144-151.

Іваницький С.О.

з аграрних регіонів більшою мірою схильні надавати правову допомогу індивідуально. Докладні дані щодо поширеності організаційних форм адвокатської діяльності містяться в Додатках Е, Ж..

Аналізуючи загальну динаміку змін чисельності адвокатів України в 2004-2016 рр. (Додаток Б) можна побачити, що кількість адвокатів за останні десять років збільшилася майже в два рази. Станом на червень 2015 р. на обліку в ЄРАУ перебувало 32 303 адвокати. За цей період окремі регіональні адвокатури відчули, без перебільшення, революційний зріст. Так, у 4,4 рази зросла кількість членів адвокатських громад Черкащини та Волині, не набагато відстають Рівненська (4,2 рази), Запорізька (3,4 рази), Чернігівська, Хмельницька й Полтавська області, а також м. Севастополь (3,1 рази). Кардинальне оновлення кадрів засвідчує, що система адвокатури перебуває в активному русі, вбираючи свіжі ідеї, цінності, підходи.

Збільшення облікової, реєстрової кількості адвокатів не зняло з порядку денного питання, скільки ж з них реально надає правову допомогу? Для обрахунку фактичної кількості адвокатів, які практикують в Україні, необхідно загальне число адвокатів за реєстром (34 224 адвокати станом на 20.06.2016), зменшити на кількість тих, право на заняття адвокатською діяльністю яких припинено (2,7 %) й призупинено (19,5 %). Отримані дані (26 627) дають уявлення про тих, хто реально практикує, хоча насправді це число є меншим. До таких висновків ми прийшли на підставі аналізу інформації, отриманої від Державної фіскальної служби України згідно листів-відповідей І.В. Голованю[1] та С.О. Іваницькому[2], зміст яких наведено в Додатку З.

Іваницький С.О.

[1] Лист Міністерства доходів і зборів України І.В. Голованю від 10 грудня 2013 р. № 6449/ 1794-99-18-0301-14.

[2] Лист Державної фіскальної служби України С.О. Іваницькому від 18 листопада 2015 р. № 10774/ І/ 99-99-11-02-04-19.

Відомості з податкової служби засвідчують й широку практику набуття індивідуально практикуючими адвокатами статусу фізичної особи–підприємця.

Слід зазначити, що право на заняття адвокатською діяльністю кожного п'ятого адвоката, внесеного в ЄРАУ(19, 5 %), зупинено. Найнижчим є цей показник у м. Києві (5,6 %) та Миколаївській області (10,4 %); найвищим – у Чернігівській (41,8 %), Закарпатській (24,5 %) та Львівській (23,6 %) областях.

Кожен третій український адвокат є жінкою (34 %). Найбільше жінок-адвокатів на Одещині (41, 4 %), найменше – на Закарпатті (28, 8 %). Вітчизняна адвокатура має схожі показники гендерного представництва із Німеччиною (33 %) та деякими постсоціалістичними країнами «нової Європи», зокрема, Чехією (35 %), Литвою (38 %), Словаччиною (42 %). Спостерігається невелике відставання в цьому плані від низки «старих демократій» Європи, зокрема, Франції (54 %), Англії та Уельсу (47 %), Італії (47 %).

У порівняльному аспекті слід зазначити, що індивідуальна практика як організаційна форма здійснення адвокатської діяльності представлена в більшості держав світу. В окремих юрисдикціях для визначених категорій адвокатів вона є єдино можливою формою надання правової допомоги, наприклад, для баристерів Ірландії. Водночас, слід вказати, що така обмеженість моделей професійної діяльності поступово відходить у минуле.

Сучасною загальносвітовою тенденцією є зменшення питомої ваги індивідуальної адвокатської практики на користь здійснення адвокатом професійної діяльності як найманої особи за трудовим контрактом. Замість традиційного ідеалу адвоката як незалежного практика утверджується розуміння його як офісного працівника. В окремих юрисдикціях, наприклад, США, Англії та Уельсі, Норвегії

Іванцьвкий С.О.

та ін. чисельність адвокатів, які працюють у приватних і публічних структурах, вже давно перевищила кількість вільних практиків.

У низці ж держав окреслені процеси відбуваються більш повільно, що пов'язано як із національними особливостями, так й з властивою багатьом адвокатам індивідуалістичною культурою. Так, японські бенгоші серед своїх кінцевих цілей бачать бути «господарем замку, нехай і маленького»[1]. А однією з причин невдалого злиття британського гіганту Clifford Chance із престижним італійським адвокатським об'єднанням В. Грімальді стала практична неможливість старої генерації італійських партнерів «відмовитися від ролі «монарха» в своїй фірмі»[2].

В Україні переважна більшість адвокатів, які здійснюють професійну діяльність індивідуально, є універсальними (загальними) практиками. Основна спеціалізація, як правило, визначається сферою судового захисту (представництва), насамперед у галузі кримінального провадження. Більшість звернень про надання правової допомоги надходить від «клієнтів з одним пострілом». Питома вага стабільної, стійкої клієнтури, як правило, є незначною.

Як самозайнята особа адвокат відповідає за своїми зобов'язаннями усім особистим майном. На адвоката-індивідуала поширюються встановлені в ст. 14.1.226 Податкового кодексу України обмеження в частині відповідності критеріям «незалежної професійної діяльності», до якої відноситься діяльність адвокатів за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою - підприємцем та

[1] Rokumoto K. The present state of Japanese practicing attorneys: on the way to full professionalization?/ Lawyers in society: an overview / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Berkeley: University of California Press, 1995. – P. 135.

[2] Malatesta M. Italian legal elites: the classical model and its transformation / Lawyers and the rule of law in an era of globalization / Edited by Yves Dezalay and Bryant G. Garth. – Abingdon: Routledge, 2011. – P. 84.

Іванцівський С.О.

використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб.

Якщо адвокат бажає використовувати працю більшої кількості найманих працівників чи отримати інші переваги юридичної особи – він може зареєструвати адвокатське бюро.

Іваницький С.О.

7.1.2 Адвокатські об'єднання й бюро

В ході еволюційного розвитку форм групової професійної практики в світі сформовано два основні різновиди колективних моделей адвокатської діяльності – інфраструктурні й доходні (високо інтегровані) об'єднання.

В основі перших лежить прагнення оптимізації витрат шляхом спільної експлуатації ресурсів, що є необхідними в адвокатській діяльності. Йдеться про оренду офісу, оплату праці адміністративно-технічного персоналу, внесення абонентської плати за доступ до електронно-пошукових систем тощо. Таке колективне розміщення адвокатів зазвичай не пов'язано з утворенням юридичної особи. Кожен з них залишається індивідуальним практиком, має власних клієнтів й окремий дохід.

Натомість доходні адвокатські об'єднання не тільки дають можливість сумісної експлуатації ресурсів, але й мають правосуб'єктність. Особи, які звертаються за наданням правової допомоги, є клієнтами адвокатського об'єднання, члени якого розподіляють отриманий дохід від діяльності, а також несуть відповідальність за зобов'язаннями об'єднання у встановлених межах.

Система колективних форм адвокатської діяльності в кожній країні є самобутньою. Попри це, проведене дослідження світової практики побудови роботи професійних об'єднань дозволяє виділити найбільш поширені взірці, серед яких слід відзначити класичне партнерство й партнерство з обмеженою відповідальністю.

Перша модель під назвою «partnership» («general partnership»)[1] використовується в Канаді (Онтаріо, Альберта,

[1] Partnership Act, 1890. – London: Her Majesty's Stationery Office, 1994. – 18 p.; Backhouse C. Alternative business structures and the legal profession in Ontario: a discussion paper / C. Backhouse, M. Boyd, R. Earnshaw, S.

Іванидрський С.О.

Манітоба, Ньюфаундленд і Лабрадор та ін.), Індії, Англії та Уельсі, США (Канзас, Іллінойс, Алабама, Нью-Гемпшир та ін.), Австралії (Новий Південний Уельс, Вікторія, Квінсленд). У Франції еквівалентом партнерства є «association d'avocats», у Німеччині – «Gesellschaft bürgerlichen Rechts» (GbR).

Традиційне партнерство не є юридичною особою, виступаючи сукупністю фізичних осіб-адвокатів. Оподаткуванню підлягає лише дохід партнерів, партнерство податків не сплачує. Основною особливістю партнерства є солідарна відповідальність його членів за шкоду, спричинену неправомірними діями колег-партнерів. Протягом століть така риса партнерства розглядалася клієнтами й самими адвокатами як важлива ідеологічна та економічна гарантія надійності суб'єкта надання правової допомоги.

Зі збільшенням чисельного складу партнерств, розширенням географії функціонування та ускладненням законодавчої бази підтримання не лімітованого рівня відповідальності стало надто обтяжливим. Відповідати «за того хлопця», з яким адвокат-партнер міг ніколи не зустрітися в житті, бажаючих виявлялося усе менше. Вихід побачили в обмеженні майнової відповідальності за дії колег. У 90-х роках минулого століття законодавчу реалізацію отримує концепція партнерства з обмеженою відповідальністю.

Будучи об'єднаними в «limited liability partnership»[1] (LLP), адвокати сьогодні надають правову допомогу в Канаді (Нова Шотландія, Квебек, Онтаріо, Нью-Брансуїк

Elliott. – Toronto: Law society of Upper Canada, 2014. – P. 7; The Indian Partnership Act, 1932. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – P. 16.

[1] The limited liability partnership act, 2008. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – P. 9; Backhouse C. Alternative business structures and the legal profession in Ontario: a discussion paper / C. Backhouse, M. Boyd, R. Earnshaw, S. Elliott. – Toronto: Law society of Upper Canada, 2014. – P. 7; The limited liability partnership act, 2000. – London: Stationery Office Limited, 2000. – 16 p.

Іванцький С.О.

та ін.), Індії, Південній Кореї, Англії та Уельсі, США (Каліфорнія, Алабама, Північна Кароліна, Айдахо та ін.). В Україні прямий аналог LLP відсутній.

Маючи статус юридичної особи, LLP дозволяє усім або частині партнерів нести обмежену відповідальність за недбалість чи інші неналежні дії колег.

У кожній країні існують певні відмінності в правовій регламентації LLP. Наприклад, англійський законодавець побудував LLP як гібрид звичайного партнерства й товариства з обмеженою відповідальністю[1]. При цьому, загальною позицією, що об'єднує багатьох зарубіжних правників[2], є віднесення LLP до однієї з найбільш ефективних сучасних форм ділової організації.

Рідше зустрічаються інші форми адвокатської діяльності. Так, «limited liability company»[3] є поширеною в США (Род-Айленд, Луїзіана, Аляска, Іллінойс); «professional corporation»[4] – у Канаді (Юкон, Нью-Брансуїк, Саскачеван та ін.), США (Індіана, Айова, Нью-Йорк, Вірджинія); «professional assosiation» – у США (Іллінойс, Меріленд); «multidisciplinary partnership» – у Канаді (Британська Колумбія, Квебек), Австралії (Тасманія, Квінсленд, Новий Південний Уельс, Західна Австралія); «law corporation» – у Канаді (Манітоба, Нова Шотландія, Британська Колумбія та ін.).

---

[1] Founding a company. Handbook of legal forms in Europe / Edit. M.J. Munkert, S. Stubner, T. Wulf. – Heidelberg: Springer, 2010. – P. 244.

[2] Adams E.S. Rethinking the law firm organizational form and capitalization structure // Missouri Law Review. – 2014. – № 78. – P. 784.

[3] Florida Revised Limited Liability Company Act. – Tallahassee: Florida department of state division of corporations, 2013. – 73 p.; Balouziyeh J.M.B. A legal guide of United States business organizations. – Berlin: Springer, 2013. – P. 99-102.

[4] Backhouse C. Alternative business structures and the legal profession in Ontario: a discussion paper / C. Backhouse, M. Boyd, R. Earnshaw, S. Elliott. – Toronto: Law society of Upper Canada, 2014. – P. 7.

Іванчук С.О.

Ще декілька десятків років тому було важко уявити, що професійні об'єднання адвокатів стануть акціонерними товариствами («joint stock company»), проте сьогодні це вже реальність у Канаді (Квебек), ФРН, Франції, Австралії, Швейцарії (кантони Женева, Вале, Санкт-Галлен тощо), Естонії та інших країнах.

Особливо цікавим є досвід «флагманів» романо-германської системи права – Франції та Німеччини.

У Франції стійкою тенденцією останніх десятиріч стало розширення переліку колективних форм адвокатської діяльності. До традиційної асоціації адвокатів («association d'avocats») та цивільно-професійного товариства (société civile professionnelle – далі SCP) додалися нові зразки товариств корпоративного типу з обмеженою відповідальністю адвокатів-учасників (акціонерів)[1]. Йдеться про «sociétés d'exercice libéral à responsabilité limitée» (SELARL), «société d'exercice libéral à forme anonyme» (SELAFA), «société d'exercice libéral par actions simplifiée» (SELAS), «société d'exercice libéral en commandite par actions» (SELCA).

Найпопулярнішими серед колективних форм професійної діяльності є SELARL (товариство осіб ліберальних професій з обмеженою відповідальністю) та SCP (цивільно-професійне товариство), в межах яких надають правову допомогу 46,2 % та 34 % французьких адвокатів[2] відповідно.

Після ухвалення Закону № 90-1258 від 31.12.1990 р.[3] показовою стала можливість утворення SELAFA (акціонерне товариство адвокатів).

---

[1] Vademecum exercise en groupe. – Paris: Ordre des avocats de Paris, 2013. – P. 12-16.

[2] Statistique sur la profession d'avocat: situation au 1er janvier 2012. – Paris: Ministere de la justice, 2012. – P. 3.

[3] Loi n° 90-1258 du 31 décembre 1990 relative à l'exercice sous forme de

Іванів Р.І. С.О.

Французьке законодавство[1] допускає роботу адвоката за трудовим контрактом в адвокатському об'єднанні. З цією метою адвокат може обрати статус «avocat collaborateur» або «avocat salarié». Основна відмінність між ними полягає в тому, що перший може мати особистих клієнтів, тоді як «avocat salarié» такої можливості позбавлений.

В Німеччині форми адвокатської діяльності також відрізняються розмаїттям. Адвокати на підставі ст. 705 ЦК ФРН[2] можуть укласти угоду про об'єднання в класичне товариство цивільного права «Gesellschaft bürgerlichen Rechts» (GbR), «sozietät». Товариство не є юридичною особою, при цьому члени об'єднання несуть солідарну відповідальність особистим майном за помилки чи інші непрофесійні дії колег. Основним недоліком цього товариства німецькі правники[3] уважають високий ризик майнової відповідальності для партнерів, які безпосередньо не спричинили шкоди клієнту.

З ухваленням Закону від 25.07.1994 р.[4] адвокати, а також представники інших вільних професій (лікарі, архітектори, журналісти, аудитори тощо) отримали можливість об'єднуватися в партнерства («partnerschaftsgesellschaft»). На відміну від GbR, відповідальність учасників товариства може

---

sociétés des professions libérales soumises à un statut législatif ou réglementaire ou dont le titre est protégé et aux sociétés de participations financières de professions libérales [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=J ORFTEXT000000718101.

[1] Decree 91-1197 of November 27, 1991 organizing the legal profession / The main instruments of the legal profession in France. – Paris: Conseil National des Barreaux, 2014. – P. 56-57.

[2] BGB Bürgerliches Gesetzbuch. – Regensburg:Walhalla Fachverlag, 2011. – S. 212.

[3] Dombek B. Die Anwaltssozietät / B. Dombek, J.H. Ottersbach, D.S. Wiesche. – Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2012. – S. 18.

[4] Gesetz über Partnerschaftsgesellschaften Angehöriger Freier Berufe (Partners chaftsgesellschaftsgesetz – PartGG). – München: Outlook verlag, 2013. – S. 1.

Іваницький С.О.

бути обмежена залежно від рівня страхового покриття, а також належності до партнерів, які безпосередньо не надавали правову допомогу неналежної якості (ст. 8 PartGG).

Адвокатська діяльність може здійснюватися й через корпоративні форми об'єднань. Згідно ст. 59-c-59-m BRAO[5] адвокати можуть об'єднуватися в товариства з обмеженою відповідальністю («rechtsanwaltsgesellschaften»), що є юридичними особами. Адвокати не відповідають за борги товариства. Окрім того, можливо утворення акціонерних товариств адвокатів («rechtsanwalts-actiengesellschaften»).

Таким чином, загальносвітовою тенденцією останніх десятиріч є розширення переліку колективних організаційних форм адвокатської діяльності, прагнення поєднати класичні й господарські, корпоративні моделі здійснення професійної практики.

На відміну від багатьох держав світу, в Україні перелік колективних організаційних форм адвокатської діяльності є значно вужчим.

Щодо адвокатського бюро, то ця ззовні одноосібна форма адвокатської діяльності де-факто з легкістю перетворюється на спосіб спільного з іншими адвокатами виконання професійних обов'язків. Цьому сприяє надана ч. 6 ст. 14 Закону можливість залучати до виконання укладених бюро договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах, а також право засновника прописати в статуті будь-яку структуру створюваного товариства. Через це ми аналізуємо проблематику бюро разом із адвокатськими об'єднаннями.

На відміну від адвоката, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, адвокатське бюро є юридичною особою. Воно створюється одним адвокатом, і діє на підставі статуту.

Іванківський С.О.

---

[5] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 31-34.

У ч. 1 ст. 14 Закону закріплено обов'язковість включення до найменування адвокатського бюро прізвища адвоката, який його створив. Державна реєстрація адвокатського бюро здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», з урахуванням особливостей, передбачених Законом.

Як юридична особа адвокатське бюро має самостійний баланс, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи і бланки із своїм найменуванням. На адвоката, який створив адвокатське бюро, покладений обов'язок письмово повідомляти відповідну раду адвокатів регіону про створення, реорганізацію або ліквідацію бюро протягом трьох днів з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.

Законодавцем окремо наголошено, що стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське бюро.

Близько одного відсотка українських адвокатів обирають таку форму адвокатської діяльності як адвокатське бюро. Найпопулярнішим воно є в м. Києві.

На відміну від бюро, адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і діє на підставі статуту. Для адвокатських об'єднань встановлені майже ідентичні із бюро вимоги до державної реєстрації (створення, реорганізації або ліквідації) адвокатського об'єднання. Із тією лише різницею, що адвокатське об'єднання зобов'язано повідомляти відповідну раду адвокатів регіону про зміну складу учасників об'єднання.

Стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське об'єднання, при цьому від його імені даний договір підписується учасником адвокатського об'єднання, уповноваженим на це довіреністю або статутом.

Іваницький С.О.

Як адвокатське бюро, так й об'єднання зобов'язані забезпечити дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

В адвокатських об'єднаннях надають правову допомогу 8,3 % вітчизняних адвокатів. Кожен п'ятий адвокат столиці (20,5 %) є членом адвокатського об'єднання, на Миколаївщині цю форму обрали 17,5 % адвокатів, на Одещині – 13,3 %, Львівщині – 13 %. У ряді регіонів показники є досить скромними: 0,2 % (Полтавщина), 1,8 % (Вінничина), 2 % (Закарпаття).

Згадавши «адвоката, який створив адвокатське бюро» (ст. 14) й «учасників адвокатського об'єднання» (ст. 15), український законодавець жодним чином не деталізував внутрішньоорганізаційний устрій адвокатського бюро та об'єднання. Тим самим питання віднесено до сфери суб'єктивного розсуду адвокатів-учасників. Кожен проектувальник може взяти за основу ту конфігурацію товариства, яка йому найбільше подобається (товариство з обмеженою відповідальністю, приватне підприємство тощо).

Чи є раціональним такий підхід? Питання спірне. Для адвоката він є зручним і простим. Натомість для клієнта за назвою адвокатського бюро чи об'єднання в кожному випадку фактично скривається «темна конячка». Жоден вітчизняний чи міжнародний клієнт без детального аналізу установчих документів не знає напевно, із ким має справу й чи має якісь гарантії від неналежної поведінки представників таких юридичних осіб.

Очевидно й те, що конкретна редакція положень статутів буде виписана з позицій інтересів їх розробників. Не можна виключити покладення в основу статуту дискримінаційних приписів, що обмежують права майбутніх учасників-адвокатів з боку засновників у частині кворуму на загальних зборах; виплати вартості частки

Іваницький С.О.

учаснику, який вибув з АО; підстав для виключення учасника з АО тощо. Можливими є випадки конфлікту інтересів, коли адвокат, який безпосередньо надає правову допомогу, підпорядковуватиметься члену виконавчого органу АО, який не є адвокатом.

На сьогодні законодавство навіть не містить механізму чи обов'язку виключення з АО адвоката, якого позбавлено права на заняття адвокатською діяльністю, тобто як засновник (учасник) він може продовжувати отримувати дивіденди. Багато адвокатських об'єднань врегульовують цей аспект у статутах, проте ніщо не заважає «забути» окреслити таку логічну процедуру. У зарубіжних державах[1] на нормативному рівні подібні приписи є типовими, тож аналогічні підходи мають знайти відбиток у вітчизняних правових актах.

З метою гармонізації різнобічних інтересів доцільною убачається більш детальна законодавча регламентація основ побудови організаційних форм адвокатської діяльності. Така необхідність пов'язана й з тим, що за чинним законом стороною договору про надання правової допомоги виступає адвокатське бюро (об'єднання), проте чітко не визначений статус адвоката, який безпосередньо надає правову допомогу й механізм отримання виконавцем винагороди від юридичної особи. На практиці це питання зазвичай вирішується шляхом виплати заробітної плати (на підставі трудового договору) чи дивідендів. Трудові відносини між адвокатом й

Іванідрий С.О.

[1] Zakon č. 85/1996 Sb. ze dne 13. března 1996, o advokacii / Zakon o advokacii. Advokathi tarif. Pravidla profesionalni etiky. Pravidla souteze advokatu CR – textove vydani 1998. – Praha: Ceska advokathi komora, 1998. – S. 9; Bar Association Act: adopted by Riigikogu of Estonia 21.03.2001 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.advokatuur.ee/eng/internal-rules/bar-association-act.; Gesetz über Partnerschaftsgesellschaften Angehöriger Freier Berufe (Partnerschaftsgesellschaftsgesetz – PartGG). – München: Outlook verlag, 2013. – S. 3.

адвокатським бюро (об'єднанням) набули масового характеру, проте в законі така організаційна форма адвокатської діяльності відсутня.

Обґрунтовуючи можливість поєднувати адвокатську діяльність із трудовими відносинами, НААУ звертає увагу, що чинне законодавство України не передбачає для адвокатів заборони працювати за трудовим наймом[1]. Очевидно, що однієї лише відсутності заборони замало для повноцінного функціонування цієї форми здійснення професійної практики адвокатом. З огляду на потенційну небезпеку виникнення конфлікту інтересів чи обмеження професійних можливостей з боку роботодавця, організаційна модель найму адвоката вочевидь потребує окремого врегулювання.

Історичні зачатки штатно-посадового виконання адвокатами своїх функцій знаходимо ще в часи пізньої Римської імперії (кінець III ст. н. е.), коли адвокати перетворилися на урядових функціонерів[2].

На сьогодні зайнятість адвоката за трудовим контрактом дозволяється в багатьох країнах світу[3], наприклад, у Франції, Іспанії, США, Англії та Уельсі, Чехії, Люксембурзі тощо.

Іваницький С.О.

---

[1] Про надання роз'яснень практичних питань реалізації Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо організаційних форм адвокатської діяльності: рішення Ради адвокатів України № 71 від 4-5 липня 2014 р. // Український адвокат. – 2014. – № 11-12. – С. 28-29.

[2] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 27.

[3] Règlement Intérieur National (RIN) de la profession d'avocat (version consolidée en vigueur au 5 decembre 2014). – Paris: Conseil National des Barreux, 2014. – P. 24; Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – P. 12, 14-15; Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 2013. – № 39. – P. 571.

У ст. 8 Директиви 98/5/ЕС[1] Європарламент й Рада допускають практику роботи адвоката за наймом під професійним титулом країни-походження з урахуванням обмежень, встановлених у приймаючій державі.

В США, Англії та Уельсі найняті адвокати вже тривалий час становлять більшість професії. Серед адвокатів м. Парижа пропорція «avocat collaborateur» складає 40,4 %[2].

Особливе значення практика роботи за наймом має для молодих адвокатів, які мають мало досвіду, клієнтів, а отже й фінансових засобів для оренди власного офісу. Оптимальний спосіб отримати доступ до цих ресурсів лежить у площині трудових відносин із старшими колегами.

Аналіз закордонного досвіду дозволяє виділити три основні підходи щодо статусу адвокатів, які працюють за наймом: 1) зрівнялювальний підхід (наймані адвокати мають рівні права (гарантії) із адвокатами, які здійснюють незалежну професійну практику); 2) заборонний підхід (усі або більшість професійних прав і гарантій не поширюються на адвокатів, які працюють за трудовим контрактом); 3) обмежувальний підхід (найнятий адвокат користується обмеженими правовими можливостями, наприклад, не може представляти чужі інтереси в суді, або наділений правом це робити виключно щодо інтересів свого роботодавця та із зазначенням його найменування; поширеною є практика надання дозволу користуватися професійними правами (гарантіями) лише адвокатам, які працюють в іншого адвоката чи адвокатському об'єднанні).

Адвоката, який працює на роботодавця, можна порівняти із службовцем єдиного клієнта, якого обслуговують

[1] Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained // Official Journal of the European Communities. – 1998. – march 14. – P. 40.

[2] Statistique sur la profession d'avocat: situation au 1er janvier 2012. – Paris: Ministere de la justice, 2012. – P. 3.

Іванцький С.О.

з виїздом «додому». Постійним місцем надання правової допомоги є службові приміщення роботодавця. Усі витрати, пов'язані зі створенням умов для праці (включаючи заробітну плату, яка не є гонораром), несе власник робочого місця.

Надання досить широкого пакету соціальних благ може спричинити відносини підвищеної залежності адвоката від роботодавця, внаслідок чого інтереси останнього можуть отримати перевагу над професійними цінностями.

Абсолютизація такої загрози зумовлює негативну позицію частини юристів[1] щодо можливості виконання адвокатом своїх функцій в межах трудових правовідносин.

Солідаризуючись із прибічниками[2] ідеї здійснення адвокатом своїх обов'язків за трудовим контрактом, ми вбачаємо за можливе застосувати обмежувальний підхід щодо суб'єктів реалізації професійних можливостей. Професійними правами й гарантіями повинні користуватися лише адвокати, які працюють в іншого адвоката, адвокатському бюро (об'єднанні). У такому випадку на адвоката-керівника поширюється увесь спектр приписів Правил адвокатської етики щодо заборони неправомірного впливу на підлеглого колегу. Порушення вказаних імперативів тягне дисциплінарну відповідальність.

Іваницький С.О.

---

[1] Дмитрієва О. Інтерв'ю / О. Дмитрієва // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 8; Міропшниченко С. Інтерв'ю / С. Міропшниченко // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 11.

[2] Власенко С. Інтерв'ю / С. Власенко // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 9; Резолюция международной региональной конференции «Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы» (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент) / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 183; Коннов С. Інтерв'ю / С. Коннов // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 10.

Слушні застереження із цього приводу передбачені ст. 11.5.1-11.5.2 Внутрішнього регламенту професійної асоціації адвокатів Люксембургу, де зафіксовано, що найнятий адвокат (l'avocat salarié) перебуває в зв'язках субординації із своїм роботодавцем виключно щодо визначення умов його праці, при цьому трудовий контракт жодним чином не повинен порушувати деонтологічних норм[1].

Якщо ж адвокат працюватиме в юридичному відділі заводу або державної установи, то його керівник не буде пов'язаний співмірними обмеженнями. Недотримання принципів незалежності й конфлікту інтересів може спотворити правову позицію адвоката й перетворити його на провідника інтересів, що мають мало спільного з реалізацією високої соціальної місії адвокатури.

В 2009 році Спілкою адвокатів України було проведено анкетування 193 адвокатів з різних регіонів України. На запитання «Чи слід у новому законі «Про адвокатуру» передбачити право адвоката наймати за трудовою угодою іншого адвоката для здійснення адвокатської діяльності?» 57 % респондентів погодилися із необхідністю передбачити таке право[2].

Отже, однією з організаційних форм адвокатської діяльності має бути робота адвоката за наймом в адвоката або адвокатському об'єднанні (бюро).

На шляху оптимізації формування адвокатських бюро і об'єднань одним з дискусійних залишається питання їх функціонування як прибуткових господарських товариств. У підрозділі 1.3 даної праці нами було обґрунтовано можливість для адвокатського бюро (об'єднання) мати однією

[1] Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 2013. – № 39. – P. 571.

[2] Підсумки анкетування адвокатів у регіонах (193 анкети) // Наша спілка: інформаційний бюлетень Спілки адвокатів України. – 2009. – № 1. – С. 12.

Іванищук С.О.

з цілей (другорядною) отримання прибутку. Тому діяльність вказаних юридичних осіб у формі господарського товариства є допустимою.

Засновникам адвокатського бюро (об'єднання) слід надати можливість самостійно обирати прибутковий чи неприбутковий статус утворюваної юридичної особи. Альтернативність форм професійної співпраці адвокатів є невід'ємною рисою правового забезпечення функціонування адвокатури в Європі. Українські адвокати повинні користуватися еквівалентними правами.

Підтримання балансу між професійними та комерційними інтересами має досягатися шляхом імплементації таких правових запобіжників як спеціальна мета діяльності (надання професійної правничої допомоги); обмеження переліку осіб, які можуть бути засновниками, учасниками, партнерами чи керівниками, виключно адвокатами. У випадку запровадження мультидисциплінарних форм професійної практики сукупний розмір часток адвокатів у статутному капіталі має складати не менше 50 відсотків.

Засновник індивідуальних чи колективних форм адвокатської діяльності повинен мати можливість їх створення з правами юридичної особи або без таких.

На підставі окреслених вище положень законодавцеві слід розширити перелік форм адвокатської діяльності шляхом диференціації неприбуткових й прибуткових адвокатських бюро (об'єднань), що створюються у формі господарських товариств, а також закріпити таку організаційну форму як робота адвоката за наймом в адвоката або адвокатському об'єднанні (бюро).

Організація роботи адвокатського об'єднання в кожному випадку залежить від його мети, географії діяльності, чисельності адвокатів, їх спеціалізації, структури власності та інших чинників.

Іванцький С.О.

Залежно від розміру і масштабів діяльності адвокатські об'єднання можна поділити на глобальні (мега-фірми), національні та регіональні.

Остання категорія становить більшість адвокатських об'єднань в Україні. До складу цих АО в середньому входить від 2 до 5 адвокатів. Територіальна сфера переважної діяльності, як правило, охоплює межі певного регіону.

Адвокатські об'єднання національного рівня зазвичай налічують в Україні від 15 до 100 адвокатів. В основному це системні універсальні фірми повного циклу (full service firm), що на найвищому рівні надають послуги за усіма ключовими галузями права. Структурні підрозділи таких АО (департаменти, практики тощо) є глибоко спеціалізованими. Члени адвокатського об'єднання часто залучаються до виконання завдань у межах усієї держави, супроводжують найскладніші проекти. В окремих найбільших містах країни чи за кордоном фірма має офіси.

На відміну від багатьох держав, Україна має потужні національні адвокатські об'єднання, що домінують у вітчизняному правовому просторі. Серед них слід відзначити АО «ЮФ «Василь Кісіль і Партнери», «Астерс», «Саєнко Харенко», «Арцінгер» та інші.

Глобальні адвокатські об'єднання (мега-фірми) зазвичай налічують більше 1000 адвокатів й представлені в декількох десятках країн світу. В основному це англосаксонські юридичні фірми, що дуже подібні до своїх основних клієнтів – транснаціональних корпорацій.

Овіяні легендами найбільші британські фірми отримали серед фахівців спеціальне найменування – юридичні фірми «магічного кола» (Clifford Chance LLP, Allen & Overy, Linklaters LLP, Freshfields Bruckhaus Deringer LLP, Slaughter and May).

Іванцький С.О.

Так, Clifford Chance LLP має 36 офісів у 26 країнах світу, 3400 юристів й річну виручку 1, 35 млрд. фунтів стерлінгів[1]. Американська фірма Baker & McKenzie обслуговує клієнтів у 77 офісах у 47 державах. Правову допомогу надають більше 4200 юристів. У 2015 році виручка компанії склала 2, 43 млрд. доларів США.

Глобальні юридичні фірми «побоюються» лише світових аудиторських гігантів, т. зв. «Велику четвірку» (Deloitte Touche Tohmatsu Limited, PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young, KPMG) що мають потужні правові департаменти. Наприклад, компанія «Deloitte Touche Tohmatsu Limited»[2] має офіси в 150 країнах світу, 225 000 співробітників, отримавши в 2015 році виручку в розмірі 35,2 млрд. доларів США. Добре зарекомендувавши себе в частині бухгалтерського супроводження бізнесу клієнтів, аудиторські компанії пропонують їм на правах перевіреного «старого знайомого» скористатися власними юридичними можливостями, відтягуючи значну частину клієнтської бази від традиційних адвокатських об'єднань.

Глобальні адвокатські об'єднання подолали кордони й континенти, перетворившись на мультинаціональні утворення. Вони «переросли» можливості вітчизняних регуляторів. На партнерів з українського, німецького чи китайського офісів Baker & McKenzie поширюються вимоги різних професійних асоціацій, а керівні вказівки надходять зі штаб-квартири в м. Чикаго (США). Основою ефективного поєднання зусиль представників різних національностей, релігій та цивілізацій, які входять до складу мега-фірм, є спільна організаційна культура, що втілює загальне бачення, цінності й високі стандарти їх реалізації.

Іванцький С.О.

---

[1] Clifford Chance LLP. Annual review 2015. – London: Clifford Chance LLP, 2015. – P. 2.

[2] Deloitte 2015 Global Report. – London: Deloitte Touche Tohmatsu Limited, 2015. – P. 4-5, 14.

Завдяки цьому клієнту забезпечується надання допомоги найвищої якості незалежно від того, чи звернувся він до представництва в Мілані, Сіднеї чи Сан-Франциско.

Глобальна юридична фірма стала каталізатором й основним місцем еволюції адвоката від самостійного індивідуала до офісного працівника, для якого роль традиційних професійних асоціацій адвокатів зменшилася.

Структура АО в світі залежить від організаційно-правової форми, що покладена в основу врегулювання відносин між його членами. Відповідно керівна роль відводиться особі, що іменується «партнер», «учасник», «акціонер» тощо. До виконання завдань АО залучені органи управління; адвокати, які безпосередньо надають правову допомогу; допоміжно-технічний персонал (юристи, помічники адвоката, адміністратори, перекладачі, спеціалісти з IT, бухгалтери тощо).

Органи управління можуть бути диференційовані на вищі органи АО (загальні збори, рада) й ті, що здійснюють поточне керівництво, виконавчі органи (керуючий партнер, президент, голова правління тощо). Поступово відходить у минуле колективістська модель, за якої ключові рішення щодо функціонування АО приймаються на загальному зібранні всіх адвокатів, кожен з яких має рівне право голосу. Розмір особистого, майнового чи інтелектуального внеску того чи іншого адвоката в загальну справу є різним, тому логічним є наділення їх відмінним обсягом прав на управління й розподіл доходів об'єднання.

Надання партнерського звання небезпідставно розглядається як свідчення визнання високої компетентності й особливих заслуг перед фірмою в справі правового захисту, стимул до тривалої наполегливої праці.

Одним з найбільш популярних теоретичних обґрунтувань лімітованого доступу до партнерського статусу стала сформульована М. Галантером концепція «турніру

Іванцький С.О.

адвокатів»[1], згідно якої звання партнера отримує той з адвокатів, який забезпечить найкращі професійні результати. Ця теорія застосовується на практиці, проте спрацьовує не в усіх об'єднаннях. Частина пайових засновників-партнерів не бажає пускати до свого кола сторонніх, залишаючи їм перспективу виключно зарплатного партнерства. Прагнення поділитися грошима часто не супроводжується готовністю поділитися владою. Складність «випустити пар» у таких «закритих» об'єднаннях й неможливість дійти до омріяного статусу призводить до від'їзду, міграції адвоката, цілих практик й департаментів до інших АО або на «вільні хліби». Разом із адвокатами йдуть клієнти, що нерідко тягне значні збитки й ліквідацію об'єднань, які не надали можливості для професійного зростання. Намагаючись попередити такий розвиток подій, партнери-засновники прагнуть створити додаткові стимули психологічного й фінансового характеру.

На додаток до традиційної ієрархії, що включає асоціаторів («associates») та партнерів («partners») у багатьох іноземних й вітчизняних адвокатських фірмах виділяються додаткові статусні позиції – радник («counsel»), старший радник («senior counsel»), старший партнер («senior partner») та інші («of counsel», «attorney», «general counsel», «shareholder», «principal», «lawyer», «managing partner», «equity partner» тощо).

В теорії виділяються провідні постачальники клієнтів («основні партнери») й інші («не основні партнери»)[2]. В основу останньої класифікації покладено провідний критерій підтримання життєздатності фірми – стабільний

[1] Galanter M. Tournament of lawyers: the transformation of the big law firm / M. Galanter, T. Palay. – Chicago: University of Chicago press, 1993. – P. 100-102.

[2] Nelson R.L. Partners with power: the social transformation of the large law firm / R.L. Nelson. – Berkeley: University of California Press, 1988. – P. 203.

Іванцьків С.О.

притік клієнтів. З цих позицій закономірним є перебування на вершині ієрархічної піраміди партнерів, які вміють генерувати зв'язки й підтримують відносини із ключовими клієнтами.

В кожному конкретному випадку внутрішня конфігурація АО визначається його стратегією, ресурсами та корпоративною культурою. Так, з метою отримання конкурентних переваг, засновник АО «Юскутум» намагається побудувати внутрішньоорганізаційний устрій об'єднання шляхом запозичення кращих рис таких непохожих компаній як White & Case та Google[1]. Відмінною особливістю корпоративної моделі МЮФ Integrites стало запровадження на додаток до поширених ієрархічних позицій посад chief executive officer (CEO) й chief financial officer (CFO)[2]. І.В. Головань для свого АО «Головань і Партнери» оптимальною уважає перевірену часом трирівневу структуру – адвокат – партнер – старший партнер[3].

Остання сегментація є необхідним елементом планомірного просування здібних адвокатів. Спільною для України та зарубіжжя[4] тенденцією є розширення дуалістичної моделі партнерства, що поряд із партнерами-засновниками, які володіють часткою активів й приймають участь у

[1] Дудин В. Юррсализм / В. Дудин // Юридическая практика. – 2016. – № 18-19. – С. 15.

[2] Насадюк А. В западном управлении / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 21. – С. 9.

[3] Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні / І.В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2004. – С. 62.

[4] Downey M.P. Introduction to law firm practice / M.P. Downey. – Chicago: American Bar Assosiation, 2010. – P. 35-37; Adams E.S. Rethinking the law firm organizational form and capitalization structure // Missouri Law Review. – 2014. – № 78. – P. 815; Faulconbridge J.R. Financialisation by proxy: the case of large city law firms / J.R. Faulconbridge, D. Muzio / The futures of legal education and the legal profession / Edited by H. Sommerlad, S. Harris-Short, S. Vaughan, R. Young. – Oxford: Hart Publishing Ltd, 2015. – P. 46-47.

Іванцький С.О.

розподілі прибутку, включає дедалі більшу групу оплачуваних (непайових) партнерів, які отримують фіксовану чи розраховану за спеціальною формулою заробітну плату. Витрати на оплату праці останніх у декілька разів менше, ніж дохід який приносять непайові партнери. Чим довше вони залишаться в своєму статусі, тим більший дохід отримають пайові партнери.

Запорукою стабільності кадрового складу й ефективності адвокатської діяльності слід розглядати прагнення до компромісу між пайовими й непайовими партнерами (адвокатами) в частині розширення майнової участі останніх у статутному капіталі об'єднання як дієвий стимул збереження та підвищення продуктивності їхньої роботи.

В управлінському аспекті представники вищої ланки українських АО надають перевагу корпоративним моделям управління. Так, керуючий партнер адвокатського об'єднання «ЮФ «Василь Кісіль і Партнери» О. Макаров зазначає, що фірма управляється за принципом бізнес-корпорації[1].

Проведене в 2014 році експертне опитування найбільших юридичних фірм та адвокатських об'єднань України показало, що найбільш популярними моделями розподілу прибутку між партнерами є «merit-based» (34,4 %), «eat that you kill» (21,9 %), «equity partnership» (12,5 %), «lock step» (12,5 %), «модифікована модель» (18,8 %)[2].

У найближчій перспективі навряд чи втратить актуальність функціонально-психологічний підхід до розподілу праці між адвокатами згідно тривимірної типології

[1] Макаров О. Интервью / Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 134.

[2] Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 132.

Іванцівський С.О.

адвокатів на «шукачів (finders), вихователів (minders) і точилок (grinders)»[1]. Універсальне значення цієї схеми зумовлено тим, що вона гнучко враховує нагальні об'єктивні потреби фірми й кореспондуючі їм індивідуальні можливості її членів.

Іваницький С.О.

[1] Nelson R.L. Partners with power: the social transformation of the large law firm / R.L. Nelson. – Berkeley: University of California Press, 1988. – P. 275.

7.2 Підсистема адвокатського самоврядування

7.2.1 Формування органів адвокатського самоврядування

Кожний з них зосібна людина добра і розумна,
але разом не годні зійтися і працювати як слід…
(К. Левицький, м. Львів, 1930 р. [1])

В системі адвокатури підсистема адвокатського самоврядування посідає важливе місце колективного оборонця прав адвокатів, одного з гарантів створення належних умов для дотримання високих стандартів надання правової допомоги. На цьому шляху критично важливим є забезпечення достатньої незалежності й демократизму самоврядних структур, у зв'язку з чим потребує уваги такий потенційно уразливий сегмент впливу на ефективність їхньої роботи, як механізм формування складу їх членів.

Йдеться, передусім, про вибори до представницьких органів адвокатури, що останнім часом перетворилися на одне з найбільш складних і конфліктних явищ у житті адвокатського співтовариства. Виборність органів адвокатури є однією з фундаментальних основ організації адвокатської корпорації. Під час виборів у змагальних демократичних умовах здійснюється відбір найкращих представників професії й легітимація самоврядних інститутів адвокатської громади. Порушення чи відступлення від демократичної процедури формування органів адвокатського самоврядування болісно сприймаються професійним співтовариством.

Іванівський С.О.

[1] Левицький К. Про значіння організації Союза Українських Адвокатів / К. Левицький // Життя і право. – 1930. – Ч. 3. – С. 3.

Як форма прямої (безпосередньої) демократії вибори в адвокатурі сприяють виявленню потреб, формуванню, узгодженню й координації інтересів різних груп адвокатської громади, зростанню самодіяльної активності адвокатів, оновленню владних органів відповідно до настроїв і поглядів більшості членів корпорації[1]. Що ж заважає злагоджено провести вибори й сформувати репрезентативні органи адвокатського самоврядування?

Дослідження електоральної поведінки адвокатів на протязі останніх століть показує, що на відміну від професійних юридичних спільнот, побудованих на відносинах жорсткої субординації чи суворої підзвітності державним органам, у середовищі адвокатури як вільної професії завжди був значний рівень свободолюбства, стійкий потяг до збереження незалежності, схильність до критики колег та підвищений рівень конфліктності. Останнє явище зумовлено як об'єктивними причинами, зокрема, щоденною професійною необхідністю вступати в конфлікт із процесуальними опонентами й перемагати їх (як наслідок – закріплюються професійно значущі навички), так й суб'єктивними психологічними особливостями окремих осіб (амбіційність, властолюбство, індивідуалізм, схильність до інтриг тощо).

На жаль, на протязі історії розвитку вітчизняної адвокатури як вільного стану поряд із тенденцією до консолідації, завжди існувала й ворожнеча між колегами, що набувала найбільш гострих форм під час виборів. Не оминули подібні проблеми й громадські об'єднання адвокатів. Перші (установчі) загальні збори Союзу польських адвокатів (СПА) у Львові в 1911 р. проходили «надто неспокійно, кожен член зборів проявляв впертість, тримаючись своїх

[1] Іваницький С.О. Вибори в адвокатурі: історія, сьогодення, шляхи удосконалення / С.О. Іваницький // Адвокат – 2014. –№ 7. – С. 20.

Іваницький С.О.

принципів, був категоричним, не йшов на жодні поступки і це змусило припинити дискусії»[1].

Через емоційну напругу, що панує на зборах різних рівнів, їх нерідко доводилося проводити в декілька етапів. Це мало місце при формуванні КДКА м. Києва (лютий-березень 2010 р.), КДКА Тернопільської області (квітень-травень 2010 р.), під час проведення установчої конференції адвокатів Одеської області (жовтень 2012 р. – січень 2013 р.) та III з'їзду адвокатів України (червень – листопад 2005 р.). Формування КДКА Закарпатської області в березні-травні 2010 р. проходило в три етапи. Але «рекордним» став добір КДКА Харківщини, де вибори відбулися в чотири тури (травень – вересень 2011 р.).

Непоодинокими були факти прямих фальсифікацій результатів виборів до КДКА[2], а також підсумкових документів на з'їздах адвокатів України[3].

Предметом численних судових процесів[4] стало питання встановлення органами адвокатського самоврядування квот (норм представництва) для обрання делегатів на

---

[1] Гловацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772-1939 рр.): Монографія / І. Гловацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – С. 583.

[2] Гутаріна К.В. Вищу кваліфікаційну комісію сформовано, а проблеми залишились / К.В. Гутаріна // Адвокат. – 2004. – № 4. – С. 31.

[3] Висновок комісії з питань відповідності текстів резолюцій, поширених головою оргкомітету З'їзду адвокатів України від 25.06.2005 року Бедем В.В. та секретарем З'їзду Тиханською Т.В., рішенням З'їзду // Адвокат. – 2005. – № 10. – С. 47.

[4] Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 14 квітня 2014 року, адміністративна справа № 826/3199/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// reyestr.court.gov.ua/Review/38418575; Постанова Закарпатського окружного адміністративного суду від 17 вересня 2013 року, адміністративна справа № 2а-0770/2860/12 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33673386.

Іванищький С.О.

конференцію (з'їзд). Відзначаючи важливість регулятивного впливу квот, слід визначитися з їх оптимальною пропорцією.

За своїм призначенням квотування покликане забезпечити рівномірне врахування інтересів 34-х тисячної адвокатської громади в органах влади адвокатури. Задля цього кожен делегат має представляти однакову кількість адвокатів-виборців. Загальна кількість мандатів повинна пропорційно узгоджуватися із чисельністю адвокатів регіону. Ключовим компонентом системи квот є не площа території, що обслуговується адвокатами певного регіону, а кількість зареєстрованих в її межах адвокатів.

Як засіб забезпечення репрезентативного складу органів адвокатського самоврядування механізм квотування має бути чітким, зрозумілим та справедливим, будуватися на системі об'єктивних критеріїв.

Спробу створити таку систему було здійснено під час проведення установчого з'їзду адвокатів України. Узявши за основу такий критерій, як кількість адвокатів у межах регіону, законодавець у п. 5 Розділу X (Перехідні положення) Закону передбачив, що установча конференція адвокатів регіону обирає делегатів на установчий з'їзд адвокатів України за квотою один делегат від ста адвокатів, але не менше п'яти делегатів від кожного регіону.

Натомість для формування конференцій адвокатів регіону імперативних приписів щодо конструювання квот не встановлено, а отже віднесено до сфери розсуду виконавчих органів адвокатського самоврядування. Вивчення практики встановлення квот на регіональному рівні засвідчує не завжди послідовні й логічні підходи. Так, встановлена РАУ в лютому 2014 року норма представництва на конференцію адвокатів регіону для Херсонської області склала 1 делегат від 2 адвокатів, а для сусідньої Миколаївської області (із несуттєво відмінною кількістю

Іванцівський С. О.

адвокатів) передбачена квота 1 делегат від 10 адвокатів. Для Кіровоградської області закріплена квота 1:3, а для сусідньої Черкаської – 1:10[1].

Навіть у межах однієї області спостерігаються істотні відхилення. Так, для Київської області в грудні 2013 року була встановлена норма представництва 1:50, а вже в лютому 2014 року для цього ж регіону квота становила 1:25. У вересні 2013 року квота для Хмельницької області становила 1:5, а в лютому 2014 року – 1:10.

Окрім індивідуально-психологічної складової, вказане питання має й економічний аспект, оскільки обумовлює різні додаткові фінансові витрати, пов'язані із забезпеченням прибуття відповідної кількості делегатів. Корисним, як убачається, є встановлення диференційованих типових квот на підставі належності області до однієї з трьох категорій регіонів, що розмежовуються залежно від кількості адвокатів, внесених до ЄРАУ. Так, у регіонах, де практикують до 500 адвокатів квота може становити 1:5, від 500 до 1500 – 1:10, більше 1500 – 1:20.

Загострення конфлікту між РАУ та адвокатськими громадами Києва та Київської області в 2016 році показало, що окрім квот представництва, важливе значення для забезпечення формальної законності проведення конференцій адвокатів регіону має порядок обрання й висування делегатів конференції та її регламент. За переконанням значної частини пересічних адвокатів та лідерів регіональних адвокатур, вказані питання повинні вирішуватися РАР на місцях, оскільки РАУ вибірково схвалює їх для своїх прихильників та не затверджує для опонентів. Цілком очевидно, що з другорядного, організаційно-технічного аспекту зазначений

[1] Рішення Ради адвокатів України № 21 від 28 лютого 2014 року «Про скликання конференцій адвокатів регіонів, встановлення квот представництва, затвердження порядку висування та обрання делегатів конференцій адвокатів регіонів та їх регламенту» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/148907/.

Іванцьвий С. О.

правовий інструментарій перетворився на основний спосіб легітимації однієї з конфліктуючих сторін. Сукупність таких правових можливостей дозволяє заблокувати формування самоврядних органів адвокатури в будь-якому регіоні чи надати перевагу «альтернативним» структурам. Звідси доцільним вбачається затвердження з'їздом адвокатів України типових диференційованих квот, порядку обрання та висування делегатів конференції, регламенту її проведення.

Одним з ключових на будь-яких виборах є питання про форму голосування (відкрита або таємна). І справа не тільки в тому, що таємність голосування свідчить про високий ступінь демократизації виборчої системи[1]. Багаторічна практика обрання представницьких органів адвокатури та інших державних (недержавних) структур переконливо показує, що форма голосування значною мірою визначає його результати. Обрання певної особи з використанням відкритої форми голосування може не відбутися в умовах таємного волевиявлення. В основі цього явища лежать відомі психологічні особливості поведінки частини адвокатського корпусу, представники якої схильні до конформізму, побоюючись негативних наслідків відкритого висловлення власних переконань. Більш тривале й складне в організаційному плані таємне голосування дозволяє врахувати справжнє волевиявлення усіх прошарків адвокатської спільноти.

Під час розробки нового законопроекту про адвокатуру як представники громадських організацій адвокатів у підписаному 29.02.2008 р. Меморандумі про концептуальні положення щодо реформування законодавства про адвокатуру[2],

[1] Максакова Р.М. Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики: дис … канд. юрид. наук: 12.00.02 / Максакова Руслана Миколаївна. – Київ, 2003. – С. 73.

[2] Меморандум про концептуальні положення щодо реформування законодавства про адвокатуру, погоджені Спілкою адвокатів України та Асоціацією правників України від 29 лютого 2008 року // Український адвокат. – 2008. – № 5. – С. 37.

Іванцький С.О.

так і учасники Всеукраїнського адвокатського форуму[1] (18.09.2011 р.) висловилися за імперативне впровадження процедури таємного голосування під час обрання органів адвокатського самоврядування усіх рівнів.

Законодавець лише частково врахував прагнення противників відкритої форми голосування. Це виявляється в тому, що закон не визначає форми голосування, допускаючи формування органів влади адвокатури відкрито або таємно.

Поряд з цим, у п. 2 ч. 4 ст. 55 Закону передбачено, що порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів регіонів визначає Рада адвокатів України. Тобто такий могутній інструмент як форма голосування опинився в органу, члени якого не завжди можуть бути безсторонніми. На практиці РАУ визначає, як правило, відкриту форму голосування. Не погоджуючись із цим, окремі адвокати[2] намагалися в судовому порядку визнати право визначати відкритий чи таємний спосіб голосування залежно від розсуду учасників відповідної конференції.

Під час обрання делегатів на позачерговий з'їзд адвокатів України більшість учасників конференції адвокатів Волинської області (05.04.2014 р.) прямо не погодилася застосовувати «спущену з гори» відкриту форму голосування, проголосувавши за використання системи таємного волевиявлення[3].

---

[1] Звернення Всеукраїнського адвокатського форуму щодо основних концептуальних засад реформування адвокатури України від 18 вересня 2011 року // Український адвокат. – 2011. – № 10. – С. 34.

[2] Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 8 листопада 2012 року, адміністративна справа № 2а-14425/12/2670 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/27458369.

[3] Витяг з протоколу конференції адвокатів Волинської області від 05.04.2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/151361/.

Іванищук С.О.

Якщо розглянути практику вирішення цього питання за Законом «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, де порядок голосування не був прописаний, можна констатувати демократичність підходів тодішніх вищих органів адвокатського співтовариства[1], якими роз'яснювалося, що форма голосування має визначатися рішенням відповідних зборів адвокатів.

Актами корпоративної нормотворчості[2], прийнятими на реалізацію Закону 2012 року, також передбачено можливість альтернативного вирішення питання щодо форми голосування на з'їзді. Тож виникає запитання, чому з'їзд може обирати найдемократичнішу форму голосування, а найбільш масові форми самоврядування (збори й конференції адвокатів) ні?

На нашу думку, питання про форму голосування має вирішувати відповідний орган самоврядування (збори, конференція, з'їзд), причому за загальним правилом має застосовуватися таємне голосування, яке за потреби може бути змінене більшістю учасників зібрання на відкриту форму волевиявлення.

Проведене анкетування адвокатів показало, що 32 % респондентів вважає за необхідне обирати органи

Іваницький С.О.

[1] Про затвердження Порядку обрання делегатів З'їзду адвокатів України: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 21.07.2006 р. № № 22-4.1 // Адвокат. – 2006. – № 7. – С. 59; Рішення Організаційного комітету по підготовці і проведенню З'їзду адвокатів України від 22.04.2005 р. // Адвокат. – 2005. – № 5. – С. 38.

[2] Проект Регламенту позачергового з'їзду адвокатів України: затверджений Рішенням Ради адвокатів Украни від 2 квітня 2014 року № 34 // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 22; Про схвалення Порядку скликання, підготовки та проведення установчих конференцій адвокатів регіону (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі) та установчого з'їзду адвокатів України: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 10 серпня 2012 року № VI/17-878 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://vkka.net/?p=5187.

адвокатського самоврядування шляхом відкритого голосування, 43 % опитаних – на підставі таємного голосування. На переконання 24 % адвокатів, форма голосування має визначатися відповідними зборами (з'їздом) адвокатів (Додаток А).

Тісний зв'язок із питанням, що розглядається, має належне визначення кворуму та різновиду виборчої системи, на підставі якої обирається кандидат.

У Законі кворум встановлений для конференцій адвокатів регіону (присутність більше половини делегатів) та з'їзду адвокатів України (присутність більше половини делегатів, які представляють більшість конференцій адвокатів регіонів), проте не передбачений для загальних зборів адвокатів регіонів відповідної області (прирівняних до неї адміністративно-територіальних одиниць). Останній орган адвокатського самоврядування узагалі не згадується в переліку організаційних форм адвокатського самоврядування (ст. 46 Закону) й складається враження, що законодавець «забув» про наймасовішу форму самоврядування, не визначивши її правовий статус. Такий підхід убачається помилковим, оскільки загальні збори адвокатів міст (районів) продовжують залишатися первинним й основним джерелом комплектування делегатами конференції адвокатів регіону.

Актами корпоративної нормотворчості[1], як правило, передбачено, що загальні збори адвокатів регіонів області є повноважними незалежно від кількості адвокатів, які

[1] Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Львівської області: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 24 жовтня 2014 р. № 158 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/279-news.html; Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Кіровоградської області та встановлення квоти представництва: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 28 лютого 2014 р. № 21 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/KAR/kirovogradska.php.

Іванцівкий С.О.

взяли участь в їх проведенні. Окреслений порядок містить небезпеку заповнення квоти декількома присутніми особами, тому з метою уникнення обвинувачень в упередженості важливим є неухильне дотримання встановлених вимог щодо належного повідомлення адвокатів відповідного регіону про заплановані збори. Правові підстави зобов'язати чи примусити адвоката з'явитися на виборчі збори на сьогодні відсутні.

У вітчизняній історії законодавчого розвитку виборчих процедур в адвокатурі превалював підхід щодо необхідності встановлення мінімального «бар'єру» явки адвокатів для визначення правомочності зібрання, який становив 1/4[1], 1/2[2] чи 2/3[3] складу адвокатів відповідного регіону.

Встановлення мінімального кількісного «порогу» для визначення кворуму під час проведення загальних зборів адвокатів регіонів області є безумовно корисним, адже стимулюватиме до забезпечення дійсно репрезентативного складу делегатів. Єдиним аргументом проти цього є організаційні ускладнення, пов'язані із забезпеченням прибуття потрібного числа адвокатів-виборців, серед частини яких поширене явище абсентеїзму.

---

[1] Правила об общих собраниях присяжных поверенных округа Одесской судебной палаты: утверждены общим собранием присяжных поверенных округа Одесской судебной палаты 10 мая 1906 г. / В кн.: Второй отчет Совета присяжных поверенных округа Одесской судебной палаты за 1906-1907 г. – Одесса: Типография акц. Южно-русского об-ва печ. дела, 1907. – С. 18; Про затвердження Порядку обрання делегатів З'їзду адвокатів України: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 21.07.2006 р. № № 22-4.1 // Адвокат. – 2006. – № 7. – С. 59.

[2] Наказ міжрайоновим колегіям оборонців: Наказ Народного комісаріату юстиції УСРР від 18 травня 1931 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1931. – № 15. – С. 255.

[3] Положення про адвокатуру Української РСР: затверджене Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 25 вересня 1962 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1962. – № 39. – Ст. 494.

Іванцький С.О.

При визначенні конкретного рівня мінімальної межі кворуму можна відштовхуватися від середніх показників практики явки адвокатів на передвиборчі конференції. Так, на конференцію адвокатів м. Києва від 05.04.2014 р. з'явилося 138 із 142 делегатів (97 %). За іншими регіонами показники наступні: Рівненська область (21.01.2014 р.) – 62 із 71 делегатів (87 %); Чернігівська область (18.09.2013 р.) – 44 із 51 (86 %); Волинська область (05.04.2014 р.) – 74 із 87 (85 %); Кіровоградська область (12.04.2014 р.) – 95 із 114 (83 %); Дніпропетровська область (21.02.2014 р.) – 82 із 102 (81 %); Автономна Республіка Крим (31.01.2014 р.) – 70 із 98 (72 %); Львівська область (05.04.2014) – 81 із 117 (69 %); Черкаська область (17.04.2014) – 33 із 50 (66 %); Житомирська область (16.04.2014 р.) – 66 із 115 (58 %).

З відомих причин практика явки на конференції й загальні збори адвокатів відрізняється. І.В. Головань наводить дані про присутність на загальних зборах 15-16 % від загального числа зареєстрованих адвокатів[1].

Оптимальним є встановлення правомочності загальних зборів за умови присутності не менше 1/5 частини адвокатів, внесених до ЄРАУ відповідного регіону.

Щодо моделі виборчої системи. З широкого розмаїття типів і різновидів виборчих технологій, що застосовуються в сучасному світі, найбільш наближеною до потреб адвокатської корпорації є мажоритарна система. Застосування системи пропорційного представництва за партійними списками не є доцільним в адвокатурі.

Мажоритарна система відповідає демократичній природі адвокатури й орієнтована на врахування думки більшості членів адвокатської громади. Інша річ, якої саме більшості, адже в конституційному праві, зокрема, в теорії виборчих

[1] Головань І.В. Українська адвокатура – назад до СРСР? / І.В. Головань // Український адвокат. – 2006. – № 4. – С. 17-18.

Іванцівський С.О.

систем, як правило, розрізняють мажоритарну систему відносної, абсолютної та кваліфікованої більшості.

Аналіз законодавства, а також актів корпоративної нормотворчості, дозволяє дійти висновку, що у вітчизняній процедурі виборів до органів адвокатури використовується синтезована модель відносної та абсолютної більшості, що диференціюється залежно від організаційної форми адвокатського самоврядування. Так, на 1-му рівні (загальні збори адвокатів регіонів області) застосовується мажоритарна система абсолютної більшості. На 2-му рівні (конференції адвокатів регіонів) – система як абсолютної, так і відносної більшості. На 3-му рівні (з'їзд адвокатів України) – система абсолютної більшості.

Розглянемо їх докладніше. Мажоритарна (плюральна) система відносної більшості є однією з найстаріших й відома на Заході за висловом «пост отримує той, хто прийшов першим» («first past the post»). За цією моделлю переможцем стає кандидат, який отримав більше голосів, ніж його суперники. Так, якщо серед претендентів А. отримав 21 % голосів, Б. – 9 %, В. – 23 %, Г. – 17 %, Д. – 10 %, З. – 20 %, то переможцем стане В. Перевагами системи відносної більшості є її простота, зрозумілість, економічність та результативність. Вибори проводяться протягом 1-го туру. Істотним недоліком вказаної моделі є велика кількість втрачених голосів й часті випадки обрання переможця меншістю. Через низький рівень репрезентативності даної процедури більша частина електорату може не підтримувати обраного на посаду.

Мажоритарна система абсолютної більшості передбачає необхідність отримання кандидатом на виборну посаду більше половини голосів виборців («50 % + 1 голос»). Її позитивом є широка підтримка обраного кандидата, більша репрезентативність й легітимність результатів виборів. Недоліки зазначеної системи пов'язані із додатковими

Іванидрий С.О.

часовими, організаційними і фінансовими витратами для проведення другого туру виборів (обрати переможця більшістю голосів під час 1-го туру не завжди вдається).

Ми підтримуємо прагнення законодавця до широкого застосування системи абсолютної більшості під час виборів до органів адвокатського самоврядування. При цьому, з метою уникнення термінологічної плутанини слід зазначити, що узятому з конституційного права поняттю «абсолютна більшість» голосів у законодавстві про адвокатуру та деяких інших галузях права відповідає термін «проста більшість» («50 % + 1 голос»).

Разом з тим, важко зрозуміти певну непослідовність законодавця, який вибори делегатів на з'їзд адвокатів України пропонує проводити за системою відносної більшості (ст. 54 Закону), а вибори тим же органом регіональних рад адвокатів, КДКА тощо – простою більшістю голосів (ст. 47 Закону). Очевидно, що обрання делегатів на з'їзд адвокатів України є не менш відповідальною справою, ніж формування місцевої адвокатської влади. З метою уніфікації підходів та наближення їх до передових демократичних стандартів убачається за доцільне в ч. 2 ст. 54 Закону слово «відносною» замінити словом «простою». Наведені вище високі показники явки на конференції адвокатів регіону створюють належні передумови для обрання делегатів простою більшістю голосів, а отже й підвищення якісного потенціалу з'їзду адвокатів України.

На практиці постійно виникають питання, як рахувати більшість – від числа загального (списочного) складу органу; кількості тих, хто з'явився; числа осіб, які зареєструвалися; кількості тих, хто був присутній під час голосування; кількості тих, хто взяв участь у голосуванні. Такі сумніви обумовлені формулюванням Закону, який передбачає прийняття рішення більшістю голосів делегатів, що беруть участь у конференції (з'їзді). Окрім того, практика проведення з'їздів

Іванцький С.О.

адвокатів України знає численні випадки[1] індивідуального й колективного виходу делегатів зі з'їзду до завершення його роботи. На нашу думку, наявність більшості на конференції (з'їзді) має визначатися на підставі кількості осіб, які були зареєстровані мандатною комісією (не відкликали свої мандати) та були присутні під час голосування (за умови наявності кворуму).

Потенційно уразливим місцем будь-яких виборів за системою мажоритарної більшості є «нарізка» виборчих округів. Маніпуляції з їх межами відомі під назвою виборча геометрія або джеррімендерінг[2].

Практика організації виборів органів адвокатського самоврядування на першому рівні (загальні збори адвокатів) у переважній більшості регіонів України йде шляхом їх проведення в районах (містах) відповідної області. Водночас у деяких регіонах (Донецька, Київська область та ін.) радами адвокатів ухвалено рішення проводити загальні збори адвокатів шляхом об'єднання значної кількості міст (районів). Мотивується такий підхід численністю адміністративно-територіальних одиниць та необхідністю скорочення витрат з оренди приміщень[3]. Вказані аргументи є вагомими.

---

[1] Бронз И. Еще раз о реформировании адвокатуры Украины (заметки делегата, покинувшего съезд адвокатов Украины) / И. Бронз // Адвокат. – 2005. – № 12. – С. 49; Бронз Й. Звернення до адвокатів України / Й. Бронз, Ю. Колотій, В. Маслов, В. Зубарєв, П. Бойко // Адвокат. – 2005. – № 11. – С. 33.

[2] Рейнольдс Э. Разработка избирательных систем: Новое руководство Института за демократию и содействие выборам (International IDEA) / Э. Рейнольдс, Б. Рейли, Э. Эллис [перев. с англ. Г. Искакова]. – Бишкек: «Premier LTD», 2006. – С. 65; Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: Монографія / Ю.Б. Ключковський. – К.: Час друку, 2011. – С. 44.

[3] Рішення ради адвокатів Донецької області про скликання конференції адвокатів Донецької області, затвердження Порядку висування та обрання делегатів конференції адвокатів Донецької області з метою обрання делегатів на позачерговий з'їзд адвокатів України від 17.03.2014 р.

Іванцьків С.О.

Разом з тим, навряд чи можна погодитися із спільним проведенням у м. Донецьку зборів адвокатів м. Донецька, Авдіївки, Димитрова, Красноармійська, Новогродівки, Селідова, Ясинуватої, а також Красноармійського, Старобешівського і Ясинуватського районів. Поїздка адвоката з м. Красноармійськ за 70 км. до м. Донецька не є доцільною, оскільки сукупні транспортні витрати «мандрівників» перевищать зекономлені на оренді кошти. Ті ж, хто приїхав до обласного центру, очевидно, не матимуть більшості, а отже й можливе слабке представництво досить великих міст (районів) на регіональних конференціях адвокатів. Квоту використають адвокати-сусіди. А якщо врахувати ту обставину, що Закон допускає (не регулює) можливість обрання делегатів на загальних зборах відносною більшістю присутніх, стає зрозумілим, що адвокати невеликих міст (районів) можуть опинитися у вкрай невигідному становищі порівняно з жителями великого міста, які за належної згуртованості спроможні нав'язати свою волю представникам інших міст (районів).

Небезпека такої ситуації обумовлює необхідність, по-перше, закріплення у Законі положення про обрання делегатів загальними зборами адвокатів регіонів (районів, міст) області простою більшістю голосів осіб, які беруть участь у зборах.

По-друге, на законодавчому або корпоративному рівні мають бути встановлені критерії для визначення розміру, центру й місцезнаходження округу для проведення «кущових» загальних зборів (до них, зокрема, можуть бути віднесені територіальна наближеність і доступність, приблизно рівна кількість зареєстрованих адвокатів та ін.).

Іванцьвий С.О.

[Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/146940/.

Організуючи проведення загальних зборів адвокатів різних рівнів, важливо не обминути увагою й суто організаційно-технічні аспекти, які можуть здатися другорядними. У судовій практиці непоодинокими є приклади, коли рішення загальних зборів (конференції) адвокатів були визнані неправомірними через недостатню кількість місць у залі та замалий час для реєстрації делегатів (від 100 до 150 адвокатів не змогли потрапити до приміщення)[1], відсутність кабінок для таємного голосування, неопечатані скриньки для голосування, неналежне повідомлення про час, місце і порядок денний зборів[2] тощо.

Останнім часом чи не найбільше запитань і критичних зауважень викликає широке впровадження органами адвокатського самоврядування практики кооптації[3] голів та членів рад адвокатів, КДКА і ревізійних комісій регіонів, а також НААУ, ВКДКА і ВРКА України для участі у відповідних конференціях (з'їзді) адвокатів, тобто набуття останніми статусу делегатів поза механізмом виборів. Претензії рядових адвокатів матеріалізуються в численних

[1] Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 23 жовтня 2012 року, адміністративна справа № 2а/0470/11729/12 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/26774388.

[2] Про визнання неправомірними рішень загальних зборів адвокатів (Рішення Київського районного суду м. Харкова від 1 березня 2010 року. Справа № 2-1320/09/10. Головуючий – Плетньов В.В.) // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 31-32.

[3] Порядок підготовки та проведення позачергового З'їзду адвокатів України: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 2 квітня 2014 року № 34 // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 21; Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Львівської області: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 24 жовтня 2014 р. № 158 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2014.10.24-25-poryadok-169-lvivska.pdf; Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Дніпропетровської області: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 24 жовтня 2014 р. № 150 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2014.10.24-25-poryadok-169-dnipropetrovska.pdf.

Іванцова С.О.

судових позовах до органів адвокатського самоврядування[1]. Нерідкими є активні колективні протести[2] проти кооптованих делегатів на регіональних конференціях адвокатів. Через новизну питання судова практика на цьому напрямі не є сталою.

Слово кооптація походить від лат. cooptatio – додаткове обрання. З позицій семантики, кооптація – це уведення до складу якого-небудь виборного органу нових членів (або кандидатів) без проведення додаткових виборів[3]. За своєю суттю даний інститут покликаний сприяти оперативному поповненню кадрового потенціалу певного виборного органу без звернення до органу, що сформував його первісний склад. Спрощений підхід прихильники кооптування обгрунтовують потребою уникнення організаційних, часових та інших утруднень, що виникають у зв'язку із залученням традиційного першоджерела влади, або необхідністю гарантованого комплектування складу органу особами певного фахового рівня.

У новітній історії української адвокатури інститут кооптації еволюціонував від повної заборони до широкого застосування. Так, згідно п. 2 Порядку обрання делегатів З'їзду адвокатів України, затвердженого Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 21.07.2006 р. № 22-4.1 набуття

Іванишин С.О.

[1] Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 23 травня 2014 року, адміністративна справа № 826/6278/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/38924439; Постанова Чернігівського окружного адміністративного суду від 26 травня 2014 року, адміністративна справа № 825/1135/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/38956051; Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 14 квітня 2014 року, адміністративна справа № 826/3199/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// reyestr.court.gov.ua/Review/38418575.

[2] Гончар И. Предпосыльная помощь // Юридическая практика. – 2014. – № 15. – С. 8.

[3] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 571.

статусу делегата З'їзду окрім як через вибори на зборах адвокатів вказаних регіонів не допускається[1].

У п. 14 Рішення цього ж органу від 10 серпня 2012 року № VI/17-878 «Про схвалення Порядку скликання, підготовки та проведення установчих конференцій адвокатів регіону (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі) та установчого з'їзду адвокатів України» сформульовано вже інший підхід, згідно якого набуття статусу делегата З'їзду окрім як через вибори на конференціях адвокатів регіону не допускається, за виключенням членів Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України, які беруть участь у роботі установчого з'їзду адвокатів України з правом голосування щодо питань порядку денного[2].

Статтею 4 Порядку підготовки та проведення позачергового З'їзду адвокатів України, затвердженого Рішенням Ради адвокатів Украни від 2 квітня 2014 року № 34, закріплено, що участь у З'їзді з правом голосування з питань порядку денного мають члени Ради адвокатів України, члени Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та члени Вищої ревізійної комісії адвокатури[3]. Аналогічні Рішення[4] приймаються РАУ

Ванивський С.О.

[1] Про затвердження Порядку обрання делегатів З'їзду адвокатів України: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 21.07.2006 р. № № 22-4.1 // Адвокат. – 2006. – № 7. – С. 59.

[2] Про схвалення Порядку скликання, підготовки та проведення установчих конференцій адвокатів регіону (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі) та установчого з'їзду адвокатів України: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 10 серпня 2012 року № VI/17-878 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://vkka.net/?p=5 187.

[3] Порядок підготовки та проведення позачергового З'їзду адвокатів України: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 2 квітня 2014 року № 34 // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 21.

[4] Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів

щодо кооптації на обласні конференції адвокатів членів регіональних органів адвокатського самоврядування.

Сучасною практикою вироблено дві форми кооптації:

1) кооптування голів та членів ради адвокатів регіону, кваліфікаційно- дисциплінарної комісії адвокатури регіону, ревізійної комісії адвокатів регіону, представників адвокатів регіону в складі РАУ та ВКДКА (на конференції адвокатів регіону), а також членів РАУ, ВКДКА і ВРКА України (на з'їзд адвокатів України);
2) кооптування адвоката, який згідно відомостей ЄРАУ є єдиним у відповідному регіоні, або адвоката, який лише один прибув на збори адвокатів регіону області (міста), де розташоване його робоче місце[1]. Найбільші занепокоєння в адвокатів викликає перший різновид.

Наскільки обґрунтованими є побоювання частини адвокатського корпусу щодо перетворення кооптації на інструмент узурпації влади в адвокатурі? Розглянемо окремі статистичні показники. Питома вага кооптованих делегатів на конференцію адвокатів Черкаської області (квітень 2014 р.) склала 42 % (21 делегат із 50–ти внесених до списку); Волинської області (квітень 2014 р.) – 34 кооптованих з 87-ми (39 %); Дніпропетровської області (листопад 2014 р.) – 48 з 136-ти (35 %); Рівненської області (листопад 2013 р.) – 25 з 71-го (35 %); Чернівецької області (листопад 2013 р.) – 24 з 72-х (33 %); Одеської області

Львівської області: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 24 жовтня 2014 р. № 158 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2014.10.24-25-poryadok-169-lvivska.pdf; Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Дніпропетровської області: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 24 жовтня 2014 р. № 150 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2014.10.24-25-poryadok-169-dnipropetrovska.pdf.

[1] Іваницький С.О. Кооптація в системі формування органів представницької демократії в адвокатурі: pro et contra / С.О. Іваницький // Адвокат. – 2014. –№ 8. – С. 19.

Іваницький С.О.

(лютий 2014 р.) – 36 з 114-ти (32 %). «Рекордсменом» у цьому плані виявилася Кіровоградська область (листопад 2014 р.)[1], де в загальному порядку було обрано лише 32 делегати, а кількість фактично кооптованих склала 44 особи (58 % від загального числа делегатів).

Як бачимо, кількісний потенціал корпусу кооптованих делегатів дає підстави сприймати його як силу, що за належної згуртованості може мати визначальну роль на зібраннях адвокатів різного рівня. При цьому слід враховувати й те, що кількість членів органів адвокатського самоврядування визначається ними самими й може значно відрізнятися за регіонами, зокрема, в напрямку збільшення (відповідно зростає й кількість кооптованих). Так, наприклад на установчій конференції адвокатів Закарпатської області в жовтні 2012 р. до складу ради адвокатів області обрано 25 осіб, КДКА – 20 членів, РКАР – 9 адвокатів[2], що з урахуванням двох представників до РАУ та ВКДКА загалом складає 56 осіб.

Проаналізуємо аргументи за і проти кооптації. По-перше, її прихильники посилаються на правове підґрунтя для кооптування, зокрема, в п. 2 ч. 4 ст. 55 Закону передбачено, що порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів регіонів, з'їзду адвокатів України визначає Рада адвокатів України. Оскільки кооптація охоплюється поняттям «порядок висування та обрання делегатів», РАУ реалізує надані законом дискреційні повноваження.

Вяжицький С.О.

---

[1] Лист голови ради адвокатів Кіровоградської області Ромаданової В.В. від 14.11.2014 р. № 45 до Національної асоціації адвокатів України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/2014.10.29-rishennya-kirovogradska-2.pdf.

[2] Про затвердження Порядку висування та обрання делегатів конференції адвокатів Закарпатської області і встановлення квоти представництва та Регламенту конференції адвокатів Закарпатської області: Рішення Ради адвокатів України від 27 вересня 2013 р. № 203 »[Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/KAR/zakarpatska.php.

По-друге, враховуючи підзвітність і підконтрольність обраних до органів адвокатського самоврядування представників конференціям (з'їзду) адвокатів (ст.ст. 48, 50-53, 55 Закону), останні, на думку прибічників кооптації, повинні мати можливість відзвітувати перед своїми виборцями.

Зазначаються й інші доводи на користь кооптації, наприклад, П. Гречківський вказує на те, що її застосування дозволить більшому числу рядових адвокатів взяти участь у роботі вищого органу самоврядування регіону[1], оскільки вірогідність обрання більш відомих в адвокатських колах членів органів самоврядування є вищою й вони можуть отримати чверть чи третину мандатів за умови висунення своїх кандидатур у звичайному порядку.

Щодо першого аргументу слід зазначити, що, закон, з одного боку, надає РАУ можливість кооптувати необмежену кількість адвокатів, не вимагаючи будь-якого обґрунтування. Це не виключає навіть заміни виборів практикою широкомасштабної кооптації.

З іншої сторони, в ч. 1 ст. 43 Закону виборність окреслено як принцип діяльності адвокатського самоврядування, а ч. 2 ст. 54 Закону імперативно встановлено, що до складу з'їзду адвокатів України входять делегати, які обираються конференціями адвокатів регіонів шляхом голосування відносною більшістю голосів делегатів, які беруть участь у конференції.

В умовах суперечливого нормативного регулювання судова практика демонструє протилежні підходи, підтримуючи[2]

---

[1] Гончар И. Подготовительные заботы // Юридическая практика. – 2014. – № 12. – С. 9.

[2] Постанова Чернігівського окружного адміністративного суду від 26 травня 2014 року, адміністративна справа № 825/1135/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/38956051; Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 14 квітня 2014 року, адміністративна справа № 826/3199/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// reyestr.court.gov.ua/Review/38418575.

Іванцівкий С.О.

або заперечуючи[1] правомірність кооптації, що насамперед вимагає уточнення й конкретизації позиції законодавця з цього приводу. В основу законодавчої моделі, без сумніву, мають бути покладені природні потреби адвокатського загалу в демократичній процедурі виборів.

Щодо другого аргументу слід вказати, що доводи, які наводяться на його обґрунтування, є недостатньо переконливими. Принцип підзвітності може бути реалізований як шляхом участі членів органів адвокатського самоврядування в конференціях (з'їзді) в статусі делегата, так і в статусі запрошеного чи почесного гостя (без права голосу). Ніщо не заважає запрошеному відзвітувати перед колегами. Як ніхто, звичайно, не чинить спротиву привітанням чи доповідям, які оголошуються на зборах адвокатів керівними працівниками органів державної влади. Будь-які маніпуляції з можливим голосуванням запрошеними легко попереджаються шляхом застосування роздільної схеми розміщення гостей і делегатів. Саме так діють, наприклад, у Федерації профспілок України[2], яка має багатолітні традиції й досвід роботи з делегатами усіх галузей економіки.

Розмежування адвокатів на делегатів й запрошених (без права голосу) в жодному разі не свідчить про недовіру або неповагу до останніх. У багатьох країнах це звична практика. Наприклад, у Німеччині до складу створених при Федеральній палаті адвокатів ФРН статутних зборів без права голосу входять голова Федеральної палати адвокатів та голови палат адвокатів, а з правом голосу – члени, які

Іванцьків С.О.

[1] Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 23 травня 2014 року, адміністративна справа № 826/6278/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/38924439.

[2] Про скликання VI З'їзду Федерації профспілок України: Постанова Ради Федерації профспілок України від 02.12.2010 № Р-9-2 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.fpsu.org.ua/dokumenti-fpu/postanovi-radi-fpu.

обрані зборами палати згідно § 191b Федерального положення про адвокатуру[1].

Стосовно судження П. Гречківського необхідно зазначити, що вірогідність кращого захисту інтересів «рядових» адвокатів рівною мірою може залежати від того, щоб серед членів конференції (з'їзду) було менше представників адвокатського «керівництва», які в пільговий спосіб поза виборами стали делегатами.

Питання щодо керівництва має й інший вимір: через певні дії, рішення чи бездіяльність керівники та члени регіональних (національних) органів адвокатського самоврядування можуть втратити довіру своїх виборців. Цього ще замало для відкликання їх з посади, але вже достатньо, щоб інтереси електорату на позачерговому зібранні (конференції, з'їзді) репрезентував інший більш достойний кандидат.

Проведене анкетування адвокатів показало, що більшість респондентів негативно оцінює практику кооптування (Додаток А).

Оптимальною вбачається заміна широкої кооптації, яка постійно «мозолить» очі значній масі адвокатів і може істотно вплинути на результати виборів, на більш демократичний механізм обмеженої кооптації, у відповідності до якого делегатом з правом голосу на конференцію адвокатів регіону є адвокат, який згідно відомостей ЄРАУ є єдиним у відповідному регіоні (а), або якщо на збори адвокатів регіону області (міста) прибув лише один адвокат, з адресою свого робочого місця в цьому регіоні (б).

Щодо керівників регіональних (національних) органів адвокатського самоврядування найбільш доцільним є залучення їх як делегатів за посадою (ex officio). Дещо подібна процедура застосовується в міжнародних та національних громадських об'єднаннях адвокатів (юристів). Так, згідно

[1] Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – S. 76.

Іванський С.О.

§ 29.1 Статуту Американської асоціації юристів (American Bar Association) членами Палати делегатів ex-officio є президент, новообраний президент, голова Палати делегатів, секретар та скарбник[1].

У розроблених з урахуванням Статуту АВА пункті 8.8 Статуту ВГО «Асоціація правників України» й пункті 7.6 Статуту ВГО «Асоціація адвокатів України» передбачено більш широкий перелік осіб-представників вищої ієрархії відповідних асоціацій, які визнаються членами центрального представницького органу (Правнича Асамблея, з'їзд) за посадою.

На нашу думку, делегатами конференції адвокатів регіону за посадою (ex officio) мають бути голови регіональних органів адвокатського самоврядування, а делегатами з'їзду адвокатів України (за посадою) – голови РАУ (НААУ), ВКДКА і ВРКА України. Такий підхід дозволить збалансовано поєднати повагу до найкращих представників корпорації із реалізацією ними представницьких, організаційно-координуючих чи звітно-контрольних функцій в змагальних умовах функціонування електорального механізму формування репрезентативного складу органів адвокатського самоврядування, позбавленого процедур, що можуть у недемократичний спосіб істотно вплинути на результати виборів.

Отже, кооптування як вимушено допоміжний інститут не повинно набувати статусу основного чи визначального фактора під час формування представницьких органів адвокатури, пріоритет має бути за демократичними процедурами. Застосування кооптації доцільно звузити поряд із впровадженням механізму залучення делегатів за посадою (ex officio).

Аналіз кадрового потенціалу органів адвокатського самоврядування (Додаток И) засвідчив наявність певних

[1] Constitution and Bylaws, Rules of procedure of the House of delegates. – Chicago: American Bar Association, 2013. – P 28.

Іванцький С.О.

диспропорцій під час комплектування складу цих структур. Так, абсолютна більшість представників самоврядування має стаж адвокатської діяльності від 10 до 15 років (24,5 %), а також більше 15 років (60,9 %). Між тим, у загальній масі адвокатів питома вага окреслених груп адвокатів складає 12,8 % та 21 % відповідно (Додаток В). Такий стан в основному пов'язаний із прагненням обрати до складу самоврядних органів більш досвідчених колег. При цьому, очевидним є незначне залучення до цих процесів адвокатської «молоді», представники якої нарікають на засилля старших товаришів.

Поряд з цим, серед членів органів адвокатського самоврядування спостерігається різке домінування жителів обласного центру, невелика питома вага мешканців провінції. Так, у Харківській області 97,6% членів органів адвокатського самоврядування здійснюють професійну практику в м. Харкові. У Хмельницькій області мешканцям обласного центру належить 96,7 % місць у складі самоврядних органів, у Чернівецькій області кількість таких осіб становить 91 %, у Вінницькій області – 86,1 %, у Херсонській області – 84,3 %.

Окремо хотілося б торкнутися питання організації проведення з'їзду адвокатів України як найвищого органу адвокатського самоврядування. Перші згадки про з'їзд українських адвокатів відносяться до 1887 року, коли в м. Львові як центрі Галичини, що входила до складу Австро-Угорської імперії, зібралося 378 адвокатів[1].

Так історично склалось, що значна частина з'їздів адвокатів проходить не завдяки, а всупереч владі. У Російській імперії I та II з'їзди адвокатів, що відбулися 28-30 березня і 5-6 жовтня 1905 року в Петербурзі за участю делегатів

[1] Головацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772-1939 рр.): Монографія / І. Головацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – С. 225.

Іванцький С.О.

від округів Харківської, Одеської і Київської судових палат узагалі були заборонені приписами поліції й проходили на приватних квартирах[1].

В період незалежного розвитку української адвокатури відбулося 8 з'їздів адвокатів України, зокрема, під час дії Закону України «Про адвокатуру» № 2887-XII від 19 грудня 1992 року: I з'їзд (м. Київ, 15 березня 1998 р.) II з'їзд (м. Одеса 14 лютого 2004 р.) III з'їзд (м. Київ, 25 червня 2005 р.; 26 листопада 2005 р.) IV з'їзд (м. Рівне, 11 листопада 2006 р.) V з'їзд (м. Одеса, 2 листопада 2009 р.).

Після набуття чинності Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. проведено з'їзди адвокатів: I з'їзд (м. Київ, 17 листопада 2012 р.), II (позачерговий) з'їзд (м. Одеса, 26-27 квітня 2014 р.), III з'їзд (м. Мукачеве, 20 листопада 2014 р.; м. Київ, 24-25 квітня 2015 р.; 12 червня 2015 р.; 03 липня 2015 р.).

Майже без конфліктів проходили тільки I і IV з'їзди (1998 р., 2004 р.). На інших представницьких форумах пристрасті вирували з різною силою.

В надзвичайних муках відбувалося «зародження» органів адвокатського самоврядування на установчому з'їзді адвокатів України (17 листопада 2012 р.). Неоднозначно оцінюючи його проведення, частина вітчизняних адвокатів характеризує тодішні події як цілком нормальні[2]. Інші зазначають про перетворення заходу на спектакль[3] й безпрецедентний вплив влади в період первинного формування

Іванцький С.О.

[1] Гессен И.В. История русской адвокатуры / И.В. Гессен. – Т. 1 Адвокатура, общество и государство. – М.: типография «Земля», 1914. – С. 417, 419.

[2] Бреус С. Відбулась прес-конференція учасників установчого з'їзду адвокатів України / С. Бреус, О. Блажко // Юридичний журнал. – 2012. – № 11. – С. 24-25.

[3] Висоцький В. Потрібно не тільки об'єднати адвокатуру, але й забезпечити єдність професії адвоката / В. Висоцький // Юридична газета. – 2012. – № 52. – С. 18.

органів адвокатського самоврядування[1]. Міжнародні спостерігачі фіксують системні порушення під час та після з'їзду[2]. Але, напевно, за принципом «переможців не судять» основна маса адвокатів добровільно чи примусово визнала легітимність однієї з конкуруючих сторін.

Постійною проблемою, що супроводжує з'їзди адвокатів, є прагнення частини делегатів дестабілізувати роботу форуму шляхом грубого порушення правових і етичних норм. Подібні деструктивні дії досягли апогею на одеському з'їзді адвокатів (квітень 2014 р.), перетворивши професійний захід на об'єкт для глузування колег з юридичного цеху і пересічних громадян. Вирішення хрестоматійного запитання, що з цим робити та як запобігти в майбутньому, лежить у площині наступного:

– запрошення на з'їзд іноземних спостерігачів (CCBE, IBA, UIA та ін.) та ЗМІ;
– пряма онлайн-трансляція і повна відеофіксація ходу з'їзду з наступним розміщенням відеоматеріалу на сайті НААУ;
– широке оприлюднення факту притягнення до дисциплінарної відповідальності винних у найбільш брутальних порушеннях на минулих з'їздах;

Іванцький С.О.

[1] Сафулько С. Дзвін по адвокатурі / С. Сафулько // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 2-3. – С. 125; Маргулян К. Коментар / К. Маргулян // Юридичний вісник України. – 2012. – № 48. – С. 11; Гончаренко А. И снова о делах скорбных украинских адвокатов / А. Гончаренко //Юридичний вісник України. – 2013. – № 17-18. – С. 9.

[2] CCBE follow-up report on Ukraine. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2014. – P. 6-8; Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. – Женева: Міжнародна комісія юристів, 2014. – С. 7, 9-10, 13-14, 16-20; Report on the CCBE fact-finding mission to Kiev. Ukraine, 10-12 July 2013. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 3, 5, 9, 11, 13-14.

– окрема регламентація питання дотримання етичних стандартів під час виборів у розділі VI «Відносини між адвокатами» Правил адвокатської етики;
– для протидії фізичному блокуванню, що містить ознаки дій, які переслідуються в кримінальному чи адміністративному порядку, доцільним є визначення конкретного суб'єкта та закріплення за ним обов'язку звернення до уповноважених органів для реагування (наприклад, найстарший за віком делегат).

Іваницький С.О.

7.2.2 Організація і функціонування адвокатського самоврядування

Продовжуючи розгляд започаткованих у § 4.4 питань організації адвокатського самоврядування, слід уточнити зміст поняття «органи адвокатського самоврядування».

В ч. 1 ст. 46 Закону до організаційних форм адвокатського самоврядування віднесено лише конференцію адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), раду адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Раду адвокатів України, з'їзд адвокатів України.

Як бачимо, в даному переліку відсутні КДКА, ВКДКА, РКАР, ВРКА. Тож вони не належать до адвокатського самоврядування?

У ч. 2 ст. 46 Закону передбачено, що адвокатське самоврядування здійснюється, серед іншого, через діяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої ревізійної комісії адвокатури.

Аналіз закріпленої в ст. 2 Закону мети адвокатського самоврядування (забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів), а також зафіксованих у ст. 44 даного законодавчого акту завдань адвокатського самоврядування (підтримання високого професійного рівня адвокатів, забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність тощо) дозволяє дійти висновку, що вони

Іванницький С.О.

значною мірою збігаються із окресленими в ст.ст. 50-53 метою (завданнями) й повноваженнями КДКА, ВКДКА, РКАР, ВРКА. Отже, попри непослідовність й нерішучість законодавця, вказані інституції за своєю правовою природою належать до органів адвокатського самоврядування.

Саму суть самоврядування в адвокатурі важко уявити без самостійного вирішення адвокатським співтовариством кваліфікаційних та дисциплінарних питань, контролю за колегами, які розпоряджаються спільними фінансово-матеріальними ресурсами.

Для узагальненої характеристики органів, які Законом віднесено до «організаційних форм адвокатського самоврядування», можна використовувати поняття «представницькі органи адвокатського самоврядування», тоді як ті, що залишилися, можна розглядати як «інші органи адвокатського самоврядування», «ревізійні органи адвокатського самоврядування» тощо.

До речі, питання про віднесення органів кваліфікаційно-дисциплінарної чи контрольно-ревізійної компетенції до системи органів адвокатського самоврядування залишається дискусійним. Одні правники заперечують можливість їх включення до переліку органів адвокатського самоврядування. Інші[1] допускають можливість доповнення переліку органів адвокатського самоврядування ревізійними комісіями. Треті[2] наполягають, що кваліфікаційно-дисциплінарні й ревізійні комісії є органами адвокатського самоврядування.

Іванідрин С.О.

---

[1] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953.

[2] Проект Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція), розроблений Асоціацією правників України // Український адвокат. – 2008. – № 6. – С. 29; Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України (щодо

Очевидно, що одним з основних мотивів відмежування окреслених вище інституцій від органів адвокатського самоврядування є прагнення підкреслити їх незалежність один від одного, попередити втручання в роботу. На нашу думку, справжня самостійність цих структур залежить не стільки від назви чи територіальної відстані між ними, скільки від збалансованої системи повноважень і фінансових гарантій їх реалізації.

Правильний класифікаційний підхід обрала НААУ в п.п. 6.2-6.4 свого статуту[1], включивши до системи адвокатського самоврядування загальнодержавні органи адвокатського самоврядування (з'їзд адвокатів України, РАУ, ВКДКА, ВРКА) й регіональні органи адвокатського самоврядування (конференції адвокатів регіону, РАР, КДКА, РКАР).

Своєрідним є правовий статус Національної асоціації адвокатів України, яка є недержавною некомерційною професійною організацією, що об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування. Виступаючи «правовою оболонкою» органів адвокатського самоврядування, НААУ передбачена законом, утворена з'їздом адвокатів України та не може бути реорганізована. Ліквідація НААУ може бути здійснена лише на підставі закону.

Іванцюрин С.О.

статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування і роботи органів адвокатського самоврядування) № 1794-1 від 04.02.2015 р. (внесений народними депутатами Купрієнком О.В., Ляшком О.В., Амельченком В.В. та іншими) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53817&pf35401=327573; Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розроблений Робочою групою з реформування законодавства про адвокатуру та безоплатну правову допомогу при Раді з питань судової реформи [Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://jrc.org.ua/upload/steps/e7df7a53c1d4796e10aada9ae7c16fb9.pdf.

[1] Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України»: затверджений рішенням Установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012 р. // Український адвокат. – 2014. – № 1-2. – С. 22.

На відміну від громадських об'єднань, члени НААУ об'єднані за професійною ознакою й уповноважені виконувати публічні функції, частина з яких є виключними (монопольними). Набуття членства в НААУ, як зазначалося, відбувається автоматично, незалежно від бажання адвоката, тоді як до громадських об'єднань учасники вступають добровільно.

Одним з дискусійних залишається питання щодо терміну дії повноважень членів органів адвокатського самоврядування, тобто строку перебування їх на посаді. Існуючий 5-річний термін є чи не найбільшим в Європі й недостатньо стимулює обранців тримати руку на пульсі адвокатських проблем. У численних законопроектах містяться пропозиції скоротити його до 2-3-х років, що заслуговує на підтримку.

Опонуючи цій думці, голова НААУ Л.П. Ізовітова із посиланням на виступ Вессельса зазначає, що проведені заходи за участю ССВЕ та БРАК (Німеччина) вказують на те, що в європейських країнах строку перебування на посадах в адвокатському самоврядуванні не визначено[1]. Така інформація не відповідає дійсності й спростовується шляхом звернення до нормативно-правових документів країн європейського континенту. Так, на 1 рік обираються члени відповідних органів адвокатського самоврядування в Бельгії, на 2 роки здійснюється обрання на аналогічні посади в Люксембурзі та Мальті, на 3 роки – у Франції, Словаччині, Греції, Литві, Польщі.

Оптимальним убачається 3-річний термін перебування на посаді членів органів адвокатського самоврядування. З одного боку, обранці повинні мати достатній строк для втілення поставлених планів у життя й забезпечення

[1] Порівняльна таблиця до Проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: Додаток до Листа НААУ № 290/0/2-16 від 28.03.2016 р. Заступнику Глави Адміністрації Президента України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advo catura /2016-03-31.tablytsia.pdf.

Іванцівський С.О.

стабільного розвитку. Часті вибори супроводжуються значним обсягом популістської риторики й менше орієнтують на системну, непопулярну, але потрібну роботу. З іншої сторони, тривалий час виконання посадових обов'язків зумовлює бюрократизацію й «забутливість» проблем електорату.

Проведене анкетування адвокатів показало, що 62 % респондентів вважає за необхідне обирати органи адвокатського самоврядування на 3-річний термін, 16 % опитаних виступає за збереження існуючого 5-річного строку (Додаток А). Остання позиція обстоюється переважно членами органів адвокатського самоврядування.

Нещодавно активізувалася дискусія з приводу того, в кого має знаходитися основний масив повноважень у системі органів адвокатського самоврядування.

Чимало регіональних лідерів та законотворців наполягають на децентралізації системи органів адвокатського самоврядування з передачею більшості повноважень з центру на місця. У поданому народним депутатом Д.В. Лубінцем законопроекті, наприклад, пропонується закріпити, що Національна асоціація адвокатів України, є договірним об'єднанням асоціацій адвокатів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, яке створюється з метою представництва на загальнодержавному рівні адвокатури України та координації діяльності органів самоврядування[1].

Очільники НААУ в основному виступають за збереження статус-кво.

В процесі аналізу зарубіжних систем адвокатури в § 6.2 цієї праці було висвітлено переваги й недоліки кожного з підходів, тож зазначимо, що для нашої держави кращою є

[1] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953.

Іваницький С.О.

рівноважна модель, що тяжіє до балансу, паритету можливостей, дозволяючи ініціативно розвиватися знизу й спрямовувати розвиток адвокатури в прогресивному напрямі зверху.

На відміну від окремих сусідів, у національному характері українців слабко розвинуто раболіпство перед начальником, царем чи президентом. Водночас існує схильність до демократичного вирішення власних справ. За формою правління Україна є парламентсько-президентською республікою, а за формою державного устрою унітарною державою. Зміщення центру прийняття ключових рішень до регіональних органів адвокатського самоврядування, як це має місце в Австралії чи Канаді, може призвести до утворення федерації удільних князівств. Адже попри зовнішнє благополуччя, чимала частина адвокатури залишається розколотою. Частина адвокатських керманичів не приховує значні владні амбіції й відрізняється віртуозністю в інтригах, тому давати їм законодавчу основу було б неправильно.

Серед напрямів оптимізації повноважень органів адвокатського самоврядування слід виділити необхідність конкретизації законодавчої бази примирної (медіаторної) діяльності цих органів щодо врегулювання спорів між адвокатами, а також адвокатами й клієнтами; створення і адміністрування зручних механізмів сприяння клієнтам у пошуку адвокатів; закріплення права брати участь у прийнятті рішення про акредитацію юридичних ВНЗ чи їх підрозділів.

Якщо останній напрям відображає поширену світову практику, корисність якої є очевидною для всіх суб'єктів взаємодії, то перший з окреслених векторів зумовлений існуючою потребою[1] швидкого, недорогого й полю-

[1] Протокол засідання Ради адвокатів міста Києва № 30 від 12 березня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.

Іванцький С.О.

бовного вирішення делікатних питань, що виникають в адвокатській практиці. На цьому шляху потребує посилення роль органів адвокатського самоврядування, медіаторні можливості яких мають бути закріплені не тільки на корпоративному, але й на законодавчому рівні. Це додасть правової визначеності статусу медіатора, збільшить ефективність роботи.

Одним із шляхів підвищення ефективності використання наявних інформаційних ресурсів органів адвокатського самоврядування є полегшення комунікації між клієнтами та адвокатами шляхом налагодження і адміністрування зручних та прозорих систем пошуку адвокатів за критеріями спеціалізації, досвіду, території діяльності тощо.

В процесі виконання своїх обов'язків члени органів адвокатського самоврядування можуть припускатися помилок, зловживань чи іншим чином неналежно здійснювати поставлені перед ними завдання. Серед новел Закону, що розраховані на такі випадки, слід відзначити запровадження інституту дострокового відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування. Практика застосування цього механізму засвідчила, що норми, які його регламентують, досить активно, хоча й по-різному, застосовуються в процесі функціонування органів адвокатського самоврядування. Неодноразово робилися спроби відкликання голови РАУ, НААУ[1], голови ради адвокатів м. Києва[2] та інших керівників вищої та регіональної ланки. У липні 2015 р. з'їздом адвокатів України відкликано голову ВКДКА і його заступника, а також заступницю голови РАУ. Конференцією адвокатів

Іванцівкий С.О.

[1] Протокол конференції адвокатів Херсонської області від 15 березня 2014 року // Архів Ради адвокатів Херсонської області за 2014 рік.

[2] Протокол засідання Ради адвокатів міста Києва № 25 від 30 жовтня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/2014.10.29-rishennya-kyiv-2.pdf.

Чернігівської області протягом одного дня (18 вересня 2013 року) було відкликано 24 члени органів адвокатського самоврядування[1]. Відтак і до перегляду результатів виборів недалеко, тому питання належної реалізації потенціалу зазначеної процедури безумовно мають бути предметом ретельної уваги науковців і практиків. Це є ще більш актуальним з огляду на те, що законодавцем не визначено підстав для дострокового відкликання й достатніх гарантій його проведення у відповідності до загальновизнаних демократичних стандартів.

Відкликання з посади не є механізмом, що застосовується виключно в законодавстві про адвокатуру. У недалекому минулому існувала можливість відклику суддів, народних засідателів[2], народних депутатів[3] і депутатів місцевих рад[4], причому до сьогодні залишилася можливість відкликання лише останньої групи посадових осіб.

Відкликання адвокатів з «керівних» посад органів адвокатури допускалося в радянський період, проте останні двадцять років ця процедура українським законодавцем у галузі адвокатури не використовувалася.

Серед європейських країн відкликання членів органів адвокатського самоврядування передбачено законодавством Польщі (ст. 11.4 Закону «Право про адвокатуру» від

[1] Протокол конференції адвокатів Чернігівської області № 1 від 18 вересня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://advokat-cn.com/akti-radi.html?id=68.

[2] Про затвердження Положення про дисциплінарну відповідальність суддів, відкликання і дострокове звільнення суддів і народних засідателів судів Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 15 грудня 1989 року N 8526-XI // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1989. – № 52. – Ст. 691.

[3] Про відкликання народного депутата України: Закон України від 19 жовтня 1995 року № 396/95-ВР //Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 41. – Ст. 299.

[4] Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року № 93-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – N 40. – Ст. 290.

Іванцевич С.О.

26 травня 1982 р.), Литви (ст. 59 Закону «Про адвокатуру» від 18 березня 2004 р.), Молдови (ст. 37 Закону «Про адвокатуру» від 19 липня 2002 р.), Словаччини (ст. 69 Акту парламенту «Про правову професію» від 4 грудня 2003 р.) та ін.

У сучасному українському праві юридичною базою дострокового відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування виступають приписи ч. 5 ст. 47, ч. 3 ст. 48, ч.ч. 2-3 ст. 50, ч. 2 ст. 51, ч. 3 ст. 52, ч. 2 ст. 53, ч. 7 ст. 54, ч. 2 ст. 55 Закону. Аналіз цих норм дозволяє виділити два види відкликання з посади залежно від належності суб'єкта відкликання до інститутів прямої (безпосередньої) чи представницької демократії:

1. Відкликання голови та членів ради адвокатів регіону, голови та членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, голови та членів ревізійної комісії адвокатів регіону, голови і заступників голови РАУ, голови і заступників голови ВКДКА, голови та членів ВРКА, представника адвокатів регіону в складі РАУ та ВКДКА. Для реалізації цього різновиду відкликання необхідно рішення органу безпосереднього адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду (конференція адвокатів регіону або з'їзд адвокатів України).
2. Відкликання заступника голови та секретаря ради адвокатів регіону; голови та секретаря кваліфікаційної палати, голови та секретаря дисциплінарної палати КДКА регіону; секретаря ВКДКА; секретаря РАУ[1]. Для відкликання цієї категорії осіб встановлений дещо спрощений порядок, який передбачає прийняття відповідного рішення представницьким органом адвокатського

Іваницький С.О.

[1] Іваницький С.О. Відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування: правова природа, зміст і шляхи оптимізації / С.О. Іваницький // Право України. – 2015. –№ 6. – С. 207.

самоврядування, який обрав їх на посаду (рада адвокатів регіону, КДКА регіону, ВКДКА, РАУ).

Як бачимо, встановлений законодавцем порядок не виключає можливості «подвійного відкликання», коли, наприклад, секретаря ВКДКА відкличе спочатку ВКДКА, а згодом з посади члена комісії він буде відкликаний відповідною конференцією адвокатів регіону.

У п. 10.8.6 Статуту НААУ закріплено, що з'їзд адвокатів України відкликає трьох членів Вищої ради юстиції в порядку, визначеному законодавством, проте на законодавчому рівні такої можливості не передбачено.

Аналізуючи стан правового регулювання відкликання членів органів адвокатського самоврядування, не можна не звернути увагу на слабку деталізацію процедурних гарантій застосування цього інституту. Фактично будь-кого і з будь-якого приводу можна відкликати за наявності більшості голосів. Не так подивився, не те подумав…

З одного боку, необхідно усвідомлювати призначення даного інституту, який покликаний сприяти підвищенню відповідальності посадовця й розширенню можливостей контролю за його роботою, встановити реальний зворотній зв'язок між виборцями та обранцем, який протягом своєї 5-річної каденції може встигнути «забути» потреби електорату чи раптово змінити курс, як це зробив колишній президент держави.

З іншої сторони, потенціал механізму, що розглядається, не повинен бути використаний для дестабілізації виборних органів адвокатури, як засіб тиску чи розправи з опонентами або інструмент спрощеного перегляду результатів виборів.

Насамперед, потребує уваги нормативна неврегульованість підстав для дострокового відкликання з посади.

З метою заповнення цієї прогалини М.С. Косенко пропонує доповнити ч. 2 ст. 50 Закону такими підставами для

Іванцівкий С.О.

відкликання адвоката зі складу КДКА як накладення на члена КДКА дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю або зупинення права на заняття адвокатською діяльністю[1]. Такі рекомендації є слушними, оскільки накладення цього різновиду дисциплінарних стягнень позбавляє особу морального права судити інших.

Однак чи достатньо окреслених підстав з урахуванням розмаїття порушень, що вчиняються виборними особами, й ролі цих осіб у забезпеченні сталого розвитку адвокатури? Чи повинна залишатися на посаді особа, яка без поважних причин не виконує свої зобов'язання перед виборцями, вводить в оману чи проводить політику всупереч їх законним інтересам, не бажає звітувати про свою діяльність, нездатна побудувати ефективну роботу (гарна людина й адвокат-професіонал, але поганий менеджер), допускає нецільове використання адвокатських коштів й майна?

Щоб комплексно вирішити ці непрості запитання, слід передусім з'ясувати правову природу представницького мандату керівника (члена) органу адвокатського самоврядування.

У конституційній теорії та практиці виділяють два основні види мандату – імперативний і вільний. Невід'ємними рисами імперативного мандату є можливість виборця давати своєму депутату обов'язкові для виконання накази, обов'язок представника звітувати про їх виконання, можливість відкликання обраного депутата.

Не заглиблюючись у позитиви й недоліки імперативного мандату, які детально висвітлені в спеціальній

[1] Косенко М.С. Організаційно-правові засади діяльності кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.10 / М.С. Косенко. – Київ, 2014. – С. 14.

Іванічьких С.О.

літературі[1], зауважимо лише, що його застосування не є доцільним у вітчизняному законодавстві. Він прямо заборонений конституціями багатьох країн (Франція, Польща, Іспанія тощо) й використовується в основному в країнах зі слабкими демократичними традиціями, тому враховуючи євроатлантичний курс нашої держави, реалізація цього механізму не має історичної перспективи в Україні.

Аналіз національного законодавства про адвокатуру показує, що за своїм характером представницький мандат члена органу адвокатського самоврядування не є суто імперативним чи вільним. Виражаючи ознаки кожного з цих різновидів, мандат має змішаний характер.

Так, окрім можливості відкликання з посади, чинний Закон передбачає таку складову імперативного мандату, як підзвітність. Рада адвокатів регіону, КДКА регіону, ревізійна комісія адвокатів регіону є підзвітними конференції адвокатів регіону. РАУ і ВРКА підзвітні з'їзду адвокатів України, а ВКДКА – РАУ та з'їзду адвокатів України. Представники адвокатів регіону в складі РАУ та ВКДКА за законом не є підзвітними конференції адвокатів регіону, хоча й можуть бути відкликані нею.

Українську модель підзвітності можна визначити як колективну, оскільки звітує колегіальний орган у цілому (як правило, в особі голови) перед іншим колективним зібранням. Закон не зобов'язує члена органу самоврядування звітувати про свою роботу за індивідуальними зверненнями адвокатів поза межами конференції адвокатів регіону (з'їзду адвокатів України).

Поряд з цим, виборні особи не пов'язані обов'язковими для виконання наказами своїх виборців, що є ключовим

[1] Журавський В.С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми). – К.: Парламентське видавництво, 2002. – С. 295-296; Синьоокий О., Ковриженко Д. Природа представницького мандату: українська практика та зарубіжний досвід. – К.: Фонд Конрада Аденауера, 2009. – С. 7-9.

Іванцівкий С. О.

елементом вільного мандату в частині забезпечення свободи волевиявлення під час голосування, а отже й засобом захисту загальних інтересів корпорації.

Існування синтезованої моделі представницького мандату не заперечується серед учених-конституціоналістів. Для його найменування використовується, зокрема, термін «напіввільний мандат»[1].

Чи є він доцільним у галузі адвокатури? На нашу думку, така необхідність існує на перехідний період становлення вітчизняної правової системи, адже однією з основних перешкод на шляху реалізації євроінтеграційних прагнень залишається правова культура і менталітет суспільства, в тому числі представників адвокатури. З метою нейтралізації негативних стереотипів поведінки з минулого мають бути зрозумілі й упізнавані правові «запобіжники».

Повертаючись до питання переліку підстав для відкликання з посади як одного з ключових «запобіжників» від неналежної поведінки, слід звернути увагу, що в світовій практиці такі підстави умовно поділяють на юридичні і т.з. «політичні».

Спробу викласти правові підстави відкликання зроблено органами корпоративної нормотворчості. Так, у п. 5.1.1 Регламенту КДКА регіону, затвердженого рішенням РАУ № 268 від 17 грудня 2013 р. передбачено, що голова КДКА звертається з поданнями до кваліфікаційної або дисциплінарної палат КДКА з питань дострокового відкликання з посад голови, заступника голови, в разі його обрання, або секретаря відповідної палати у випадку порушення ними Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Положення про КДКА, рішень Ради адвокатів України та цього Регламенту.

Івницький С.О.

[1] Синьоокий О., Ковриженко Д. Природа представницького мандату: українська практика та зарубіжний досвід. – К.: Фонд Конрада Аденауера, 2009. – С. 6.

Пунктом 3.9 Положень про Раду адвокатів м. Києва, Херсонської та інших областей, затверджених РАУ в грудні 2012 року (редакція і нумерація статей в цих документах в основному співпадає) передбачено, що відмова члена Ради від виконання своїх обов'язків, у тому числі відмова від участі в засіданнях ради, а також відсутність на її засіданнях більше двох разів без поважних причин, може бути підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності та дострокового відкликання із органу адвокатського самоврядування.

У п. 5.8 цього ж документу закріплено, що голова, заступник голови, секретар, член ради адвокатів регіону можуть бути достроково відкликані з посад за рішенням органу адвокатського самоврядування, який їх обрав на посади, виключно з підстав, передбачених актами НААУ[1]. Очевидно, що останній припис не відповідає Закону, оскільки звужує повноваження органів самоврядування щодо відкликання відповідних осіб з посади.

У діяльності громадських правових організацій сформульовано дещо відмінні підходи з цього приводу, зокрема, згідно п. 10.7.1 Статуту ВГО «Асоціація правників України» питання відкликання з посади члена Правління має бути обґрунтованим та зумовленим, зокрема, але не виключно такими чинниками як: невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків за посадою; поширення від імені Асоціації відомостей, що завдають шкоди інтересам та/або діловій репутації Асоціації; суттєве порушення Статуту асоціації, рішень Правничої Асамблеї або Правління та інші.

Іванцьвий С.О.

[1] Положення про Раду адвокатів міста Києва: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2012 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// kmkdka.com/sites/default/files/files/polozhennya_pro_radu_advokativ_mista_kiieva.pdf.

Аналізуючи окреслені в актах органів адвокатського самоврядування підстави, слід вказати, що вони заслуговують на підтримку, водночас потребують доповнення. Так, у типовому Регламенті КДКА регіону йдеться про будь-які порушення відповідного законодавства, в тому числі незначні. Очевидно, що підставою для відкликання з посади має бути порушення законодавства або актів корпоративної нормотворчості, що є істотним.

В узагальненому вигляді правовими підставами для відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування мають бути наступні: 1) невиконання виборною посадовою особою обов'язків, покладених на неї законом чи актами органів адвокатського самоврядування, зокрема, відсутність без поважних причин на засіданнях органу самоврядування більше двох разів; багаторазова відмова від виконання або невиконання доручень відповідного органу адвокатського самоврядування; 2) позбавлення виборної посадової особи права на заняття адвокатською діяльністю або зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; 3) суттєве порушення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чи актів органів адвокатського самоврядування.

Остання обставина для відкликання з посади розрахована на ситуації, коли застосування стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є надто суворим (застосовано попередження або особа звільнена від дисциплінарної відповідальності через сплив її строків), однак через характер діяння подальше перебування особи на виборній посаді суперечитиме етичним засадам чи інтересам корпорації.

Можливі й ситуації, коли ніхто не звернувся до КДКА зі скаргою про притягнення до дисциплінарної відповідальності. На з'їзді адвокатів України в м. Одесі (квітень 2014 р.) набув широкого резонансу випадок нецільового

Іванцівкий С.О.

використання жінкою-адвокатом частини свого тіла, проте дотепер її не притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Більше того, її обрали[1] на наступний з'їзд адвокатів України в м. Мукачеве запасним делегатом.

Не можна обминути увагою й дискусійне питання про «політичні» підстави для відкликання.

У 2002 році Конституційний Суд України в Рішенні № 8-рп/2002 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) зазначив, що відставка Кабінету Міністрів України в зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри згідно зі статтею 87 Конституції України означає, що відповідна оцінка діяльності членів Кабінету Міністрів України та керівників інших центральних органів виконавчої влади може стосуватися як законності їх дій, так і мати політичний характер[2].

Політична відповідальність має перспективну спрямованість (орієнтована на майбутнє) і реалізується в основному через ненадання мандату на чергових виборах або дострокове відкликання з посади.

Адвокатура не прагне до здобуття політичної влади, активної політичної діяльності не веде. Разом з тим, як і прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України,

Іванцький С.О.

---

[1] Протокол конференції адвокатів міста Києва від 14 листопада 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://kmkdka.com/sites/default/files/files/protokol_konferencyy_14-11-14.doc.

[2] Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 2. – С. 32.

ухвалення вотуму недовіри членам органів адвокатського самоврядування у вигляді відкликання їх з посади несе в собі «політичну» складову. На відміну від юридичної відповідальності, підстави для якої можуть бути формалізовані, відповідальність «політична» значною мірою лежить поза межами правового регулювання, маючи більш суб'єктивний характер.

На нашу думку, застосування терміну «політична відповідальність» щодо членів органів адвокатського самоврядування не можна визнати вдалим, оскільки він лише частково виражає її сутність й має негативний відтінок через пов'язані із політикою деструктивні явища, що супроводжують процеси боротьби за владу та її утримання. Відкликання з посади члена органу адвокатського самоврядування можна скоріше охарактеризувати як прояв публічно-правової відповідальності. Законодавство про адвокатуру не оперує категорією «політика», водночас містить дефініції «інтереси адвокатури України», «престиж адвокатури», «авторитет адвокатури», «корпоративна єдність» та інші (ст. 32 Закону, ст.ст. 51, 53-54, 57, 62 Правил адвокатської етики). Будучи обраними на публічні посади в органах адвокатського самоврядування, виборні особи несуть підвищену відповідальність перед членами корпорації за долю адвокатури.

Аналіз практики показує, що однією з найпоширеніших підстав для відкликання з посади в порядку публічної відповідальності перед адвокатською громадою є «втрата довіри».

Так, конференцією адвокатів Чернігівської області відкликано з посад адвокатів Верех А.М. (кваліфікаційна палата КДКА) і Водолагіна С.М. (рада адвокатів області) на підставі того, що вони «не виправдали довіри адвокатів, проявили бездіяльність щодо захисту прав адвокатів області

Іванцький С.О.

та вчиняли дії по перешкоджанню виконання законних рішень вищих органів адвокатського самоврядування»[1].

Під час проведення конференції адвокатів Херсонської області (15 березня 2014 року) адвокат Бакарасєва І.О. запропонувала включити до порядку денного позачергового з'їзду адвокатів України питання про достроковий відзив та перевибори голів РАУ і ВКДКА через те, що «керівництво НААУ і РАУ не виправдало довіри, оскільки за їх вказівкою проводилися розправи з адвокатами, які мали іншу думку»[2].

Конференцією адвокатів м. Києва (14 листопада 2014 р.) прийнято рішення про дострокове відкликання членів Ради адвокатів м. Києва Циганкова А.І., Голодняка М.В., Грабовського Ю.Л., Гурської С.В., Сердюка В.А. «у зв'язку з недовірою через їх дії 30 жовтня 2014 року». Щоправда, згодом це рішення було скасовано й ухвалено інше – «висловити недовіру членам Ради адвокатів м. Києва Циганкову А.І., Голодняку М.В., Грабовському Ю.Л., Гурській С.В., Сердюку В.А. у зв'язку з їх діями 30 жовтня 2014 року та запропонувати їм подати заяви про складення повноважень»[3].

Така підстава для відкликання осіб з виборних посад, як «не виправдання виявленої їм довіри» застосовується й в практиці громадських правових організацій, зокрема, передбачена ст. 52 Статуту Союзу юристів України.

Широкий змістовний обсяг поняття «втрата довіри» вимагає його конкретизації. Виборна посадова особа може втратити довіру через невиконання без поважних причин своєї передвиборної програми чи зобов'язань, якщо такі

[1] Протокол конференції адвокатів Чернігівської області № 1 від 18 вересня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://advokat-cn.com/akti-radi.html?id=68.

[2] Протокол конференції адвокатів Херсонської області від 15 березня 2014 року // Архів Ради адвокатів Херсонської області за 2014 рік.

[3] Протокол конференції адвокатів міста Києва від 14 листопада 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://kmkdka.com/sites/default/files/files/protokol_konferencyy_14-11-14.doc.

Іванцівський С.О.

проголошувалися; введення в оману електорату, демагогію чи проведення політики всупереч їх законним інтересам; неспроможність відзвітувати про свою діяльність; неефективну організацію роботи; нецільове використання адвокатських коштів й майна тощо.

Такі випадки мали місце в минулому і безумовно виникатимуть в майбутньому. Історик дореволюційної адвокатури І.В. Гессен описує ситуацію, яка склалася на початку XX сторіччя, коли «між станом та його виборним органом намічалася докорінна розбіжність, і можна категорично стверджувати, що Ради перестали виражати волю стану»[1]. Очевидно, що за вказаних умов традиційних заходів дисциплінарної чи юридичної відповідальності виборних осіб може виявитися недостатньо. Чекати ж до наступних виборів, поки сплинуть 5 років, навряд чи є доцільним.

Можна сподіватися на добровільне залишення обранцем посту, але як у політиці, так і в адвокатурі такі факти є досить рідкими. Навіть активне висловлення громадської недовіри у формі акцій протесту, блокування роботи та ін. сприймається як невід'ємне «тло» значущої посади.

Убачається, що відповідальність посадових осіб органів адвокатського самоврядування на підставі того, що вони «не виправдали довіри» адвокатів повинна бути, однак у майбутньому за умов формування належного рівня правової культури. Більшість таких осіб самі йтимуть з посади, усвідомивши, що не мають підтримки адвокатського корпусу. Запровадження ж сьогодні такої підстави може призвести до посилення тиску на членів органів самоврядування й постійних намагань їх відкликати.

Підвищенню рівня публічної відповідальності виборних посадових осіб у сучасних умовах сприятиме закріплення наступних підстав для відкликання їх з посади: 1)

[1] Гессен И.В. История русской адвокатуры / И.В. Гессен. – Т. 1 Адвокатура, общество и государство. – М.: типография «Земля», 1914. – С. 372.

Іванцюрин С.О.

невиконання без поважних причин своєї передвиборної програми чи зобов'язань, якщо такі проголошувалися; 2) повторне не затвердження звіту (висновків) про роботу відповідного органу адвокатського самоврядування.

Щодо першої підстави. Виступи кандидатів для висвітлення своєї передвиборної програми чи зобов'язань мають місце[1], проте не набули широкого поширення, тому відповідальність має наступати лише за умов проголошення вказаних зобов'язань (фіксуються в протоколі, стенограмі, відеозаписі зборів тощо).

Щодо другої підстави. У чинній редакції Закону не встановлено жодних санкцій у випадку не затвердження звіту (висновків) представника відповідного органу адвокатського самоврядування. Затверджуючи або не затверджуючи звіт (висновки), адвокатська громада висловлює свою підтримку (довіру) або осуд (протест) кадровій, дисциплінарній, контрольно-фінансовій та іншій політиці в галузі адвокатури, яка реалізується виборними посадовими особами.

Якщо питання про відкликання певної особи чи групи осіб має ситуативний, випадковий чи кон'юнктурний характер – на повторних зборах за це не проголосують. Якщо ж наявні вагомі принципові підстави – колектив безумовно прийме рішення на черговому чи позачерговому зібранні про повторне не затвердження звіту (висновків), а згодом й відкликання з посади однієї чи групи виборних осіб. Для забезпечення стабільності й безперервності роботи органу самоврядування на цих же зборах слід здійснити довибори необхідної кількості членів.

Доцільно звернути увагу й на специфіку передбаченої чинною редакцією Закону системи звітування РАУ і

[1] Протокол конференції адвокатів Чернігівської області № 1 від 18 вересня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://advokat-cn.com/akti-radi.html?id=68.

Іванцький С.О.

ВКДКА перед з'їздом адвокатів України, який за результатом розгляду звіту може відкликати лише голів і заступників голів РАУ і ВКДКА. Членів цих органів уповноважені відкликати виключно конференції адвокатів регіону. Отже, можливою є ситуація, коли «відповідати» за дії колег з регіонів та роботу органу в цілому доведеться «керівництву», хоча рішення приймалися колегіально.

Справедливим убачається надання права відкликання з посади членів РАУ і ВКДКА як конференціям адвокатів регіону, так і вищому органу адвокатського самоврядування – з'їзду адвокатів України. Законодавець визначив «подвійну підзвітність» для ВКДКА (її члени звітують перед РАУ, з'їздом адвокатів України, а на практиці ще й відповідною конференцією адвокатів регіону), тому надання з'їзду адвокатів України окресленого вище повноваження лише сприятиме зміцненню системи стримувань і противаг у межах адвокатської корпорації.

Формулюючи процедурні гарантії відкликання з посади, слід визначитися, чи є необхідним судове або інше юрисдикційне підтвердження факту наявності відповідних обставин. Убачається, що з числа зазначених нами вище правових підстав для відкликання з посади обставини, вказані в п. 1 (невиконання виборною посадовою особою обов'язків, покладених на неї законом чи актами органів адвокатського самоврядування), мають встановлюватися тим органом адвокатського самоврядування, де працює посадовець. Обставини, передбачені п. 2, повинні встановлюватися КДКА (рішення про позбавлення або зупинення права на заняття адвокатською діяльністю), а підстави, зазначені в п. 3 – органом адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду (суттєвість порушення), на підставі висновку КДКА (наявність факту і обставини порушення).

Щодо підстав для дострокового відкликання особи з посади в порядку публічної відповідальності, то останні

Іванцівський С.О.

мають встановлюватися безпосередньо органом адвокатського самоврядування, який обрав її на посаду.

Письмові матеріали, що підтверджують наявність підстав для відкликання, мають надаватися ініціатором до ради адвокатів відповідного рівня, де разом із поясненнями особи, що відкликається (якщо вона бажає їх надати) кожен адвокат може з ними ознайомитися. Особі, щодо якої ініційовано процедуру відкликання з посади, має бути забезпечено можливість ознайомлення з документами, якими обґрунтовується необхідність відкликання, представити докази на підтвердження власної позиції, а також виступу на засіданні органу, уповноваженого розглядати це питання. У будь-якому випадку питання про відкликання має бути попередньо включено до порядку денного зібрання адвокатів, а особа, щодо якої ініційовано процедуру відкликання з посади, повинна бути належним чином повідомлена про дату й місце проведення відповідних зборів адвокатів.

Ознайомлення із практикою припинення повноважень членів органів адвокатського самоврядування у випадках, не пов'язаних із притягненням їх до того чи іншого виду відповідальності, показує, що через нечіткість правового регулювання можливості інституту відкликання з посади застосовуються по-різному.

Так, конференцією адвокатів Чернігівської області відкликано з числа членів Ради адвокатів Чернігівської області Гуца А.М. та Могілевець О.С. на підставі їх письмових заяв про відкликання за власним бажанням[1]. Конференцією адвокатів Дніпропетровської області відкликано з членів ВКДКА України адвоката Міняйла В.О. на підставі його особистої заяви, в якій він вказав на те, що «не може

[1] Протокол конференції адвокатів Чернігівської області № 2 від 12 квітня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://advokat-cn.com/akti-radi.html?id=68.

Іваницький С.О.

виконувати обов'язки члена ВКДКА України від адвокатури Дніпропетровської області в зв'язку із невідшкодуванням йому витрат на відрядження»[1]. Члени дисциплінарної палати КДКА Запорізької області Заболотний А.М. і Мороз О.М. звернулися до Ради адвокатів Запорізької області про дострокове складення повноважень членів дисциплінарної палати за станом здоров'я. Рада адвокатів Запорізької області звернулася з пропозицією відкликати їх з посад до конференції адвокатів Запорізької області, де за результатами голосування їх було відкликано з посад[2].

Натомість на Закарпатті член Ради адвокатів Закарпатської області Айрапетов В.Г. вийшов зі складу Ради адвокатів області на підставі поданої заяви. Конференцією адвокатів Закарпатської області його відкликання не проводилося, на вакантне місце було здійснено обрання іншого члена замість вибулого[3].

Різнобій в практиці пов'язаний, на нашу думку, зі змішуванням понять «відкликання з посади» і «припинення повноважень».

В актах органів адвокатського самоврядування про відкликання з посади місцями узагалі «забули». Так, у п. 5.2 Регламенту КДКА регіону, затвердженого рішенням РАУ № 268 від 17 грудня 2013 р., відкликання з посади не згадується серед підстав для припинення його повноважень. У п. 6.1.3 Регламенту РАУ, затвердженого рішенням РАУ № 115 від 30 серпня 2014 р., не передбачено такої

Івашицький С.О.

---

[1] Протокол конференції адвокатів Дніпропетровської області від 21 лютого 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://erau.unba.org.ua/news/145658.

[2] Протокол конференції адвокатів Запорізької області № 1 від 27 березня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://erau.unba.org.ua/news/149752.

[3] Протокол конференції адвокатів Закарпатської області від 20 грудня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://erau.unba.org.ua/news/139786.

підстави для припинення повноважень члена РАУ, як відкликання з посади.

Відкликання з посади є однією з підстав для припинення повноважень члена органу адвокатського самоврядування. У більшості випадків, не пов'язаних із застосуванням до виборної особи заходів відповідальності (неможливість виконувати свої обов'язки за станом здоров'я, подання заяви за власним бажанням тощо), недоцільно виносити це питання на голосування перед широким адвокатським загалом й варто застосувати спрощену процедуру припинення її повноважень. Корисним є доповнення Закону положеннями наступного змісту:

«Повноваження члена виборного органу адвокатського самоврядування припиняються в разі:

1) закінчення строку, на який його обрано;
2) подання ним заяви про припинення повноважень за власним бажанням;
3) неможливості виконувати свої обов'язки за станом здоров'я при наявності медичного висновку;
4) зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
5) визнання його судом обмежено дієздатним, недієздатним, безвісно відсутнім або оголошення померлим;
6) втрати ним громадянства України;
7) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
8) відкликання його з посади;
9) його смерті.

Повноваження члена виборного органу адвокатського самоврядування за підставами, передбаченими п.п. 1, 9 частини першої цієї статті, припиняються негайно після появи однієї із зазначених підстав.

Повноваження члена виборного органу адвокатського самоврядування за підставою, передбаченою п. 8 частини

Іваницький С. О.

першої цієї статті, припиняються за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав його на посаду або наділений правом його відкликання.

За іншими підставами, передбаченими частиною першої цієї статті, повноваження члена виборного органу адвокатського самоврядування припиняються за рішенням органу, до якого він був обраний, за результатами перевірки документальних доказів на підтвердження відповідних обставин».

Таким чином, виступаючи складовою змішаного представницького мандату виборної посадової особи органів адвокатури, інститут дострокового відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування орієнтований на встановлення реального зворотнього зв'язку між адвокатським електоратом й обранцем, покликаний сприяти підвищенню відповідальності посадовця й розширенню можливостей контролю за його роботою, водночас потребує удосконалення шляхом нормативної регламентації сформульованих вище підстав і процедурних гарантій відкликання та припинення повноважень керівника (члена) органу адвокатського самоврядування.

Іваницький С.О.

7.3 Громадські об'єднання адвокатів та їх місце в системі адвокатури України

7.3.1 Міжнародні громадські об'єднання адвокатів

Послідовною і незворотньою тенденцією останніх років є посилення ролі громадянського суспільства в Україні, яким надано потужний імпульс руху країни в напрямі європейської інтеграції та впровадження стандартів правової держави.

Важливою складовою громадянського суспільства є громадські об'єднання. У сучасному світі функціонує досить велика кількість міжнародних громадських об'єднань адвокатів, у зв'язку з чим вбачається за необхідне розглянути основні з них.

Міжнародний союз юристів (Union Internationale des Avocats – UIA) був заснований 8 липня 1927 року й на сьогодні налічує більше 2 тис. індивідуальних членів та 200 професійних організацій адвокатів та юристів з більше ніж 110 країн світу. Центральний офіс Союзу розташований в м. Парижі (Франція).

Статтею 5 Статуту UIA визначено п'ять категорій членства – індивідуальне, колективне, почесне, а також асоційоване індивідуальне або колективне членство[1]. На правах асоційованих індивідуальних членів до складу організації можуть входити викладачі права, судді, студенти-юристи та ін.

Вищим представницьким органом Союзу є Генеральна Асамблея. Керівні й виконавчі функції реалізують Рада керуючих та Виконавчий комітет. Цікавим є п. 19.3 Статуту,

[1] Statutes of the de l'Union Internationale des Avocats [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.uianet .org/en/content/statuts-et- règlementation-en.

Іванідький С.О.

де посилаючись на необхідність забезпечення універсального характеру діяльності організації, зазначається про доцільність обрання минулого, чинного та майбутнього президента UIA з різних країн.

Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association – IBA) утворена 17 лютого 1947 року й на сьогодні займає лідируючі позиції в світі, налічуючи в своїх лавах більше 80 000 індивідуальних членів та 190 професійних асоціацій адвокатів і правових товариств з усіх континентів. Штаб-квартира асоціації розташована в м. Лондоні (Великобританія).

IBA позиціонує себе як «глобальний голос правової професії», визначаючи серед основних завдань встановлення й підтримання зв'язків між професійними організаціями адвокатів і правовими товариствами та їх членами в усьому світі; надання допомоги цим асоціаціям й товариствам, а також представникам юридичної професії в усьому світі щодо розвитку та удосконалення професійної організації й статусу; здійснення допомоги представникам юридичної професії з усього світу в галузі юридичної освіти, а також на шляху розвитку й удосконалення правових послуг, що надаються ними населенню; просування юридичної науки на всіх етапах тощо.

Статут асоціації надає можливість брати учать в її роботі через індивідуальне членство (individual member), як організації з повноправним членством (full member organisation) або організації з підтримуючим членством (sustaining member organisation)[1].

Вищим керівним органом IBA є Рада асоціації, до складу якої входять представники від організацій-членів, Правління (президент, віце-президент, секретар, скарбник, голова і віце-голова LPD, голова і секретар-скарбник

[1] Constitution of the International Bar Association. – London: International Bar Association, 2013. – P. 3.

Іванцівський С.О.

SPPI та ін.), почесний президент тощо. Поточне керівництво діяльністю асоціації здійснює Правління. Діяльність індивідуальних членів організовується та спрямовується через два підрозділи – відділення публічних та професійних інтересів (Public and Professional Interest Division – PPID) і відділення юридичної практики (Legal Practice Division – LPD).

При Міжнародній асоціації юристів діють Інститут з прав людини, Міжнародний консорціум правової допомоги, Південно-африканський правовий центр здоров'я та інші.

Раціональним є підхід асоціації щодо делегування юристами-керівниками частини функцій з адміністрування професійним управлінцям (виконавчий директор), а також залучення інвестиційних менеджерів для зваженого та прибуткового інвестування грошових засобів асоціації в ті чи інші активи (п.п. 4.2.12, 5.3.4 Статуту).

Американська асоціація юристів (American Bar Association – ABA) була заснована в м. Саратога-Спрингс 21 серпня 1878 року «сімдесят п'ятьма джентльменами» з двадцяти штатів та округу Колумбія. Основний офіс асоціації розташований в м. Чикаго (США).

ABA є однією з найбільш великих і потужних громадських правових організацій в світі, до складу якої входять 400 000 членів та більш ніж 3 500 організацій. Поряд із адвокатами, індивідуальними членами асоціації можуть бути юристи, які займають штатні посади в державних установах, викладачі права, судді, студенти-юристи та ін. Афілійованими членами ABA є Американська асоціація іміграційних адвокатів, Національна асоціація генеральних прокурорів, Американське товариство судоустрою, Американська асоціація правових шкіл, Національна асоціація жінок-юристів, Національна асоціація ЛГБТ-юристів та ін. Для кожної з цих категорій, в тому числі іноземних

Іванцьків С.О.

членів асоціації, встановлена гнучка диференційована система оплати членських внесків.

Метою АВА є відстоювання і захист Конституції США; просування юридичної науки; сприяння належному здійсненню правосуддя, забезпеченню одноманітності законодавства та судових рішень; підтримання професійної честі юриста; застосування професійних знань і досвіду для досягнення суспільного блага; стимулювання гарних людських взаємин між членами АВА; узгодження й підтримка діяльності правових організацій в країні згідно вказаних цілей та в інтересах професії і громадськості[1]. На розвиток поставленої мети Асоціація здійснює широку різнопланову діяльність у сфері громадського і правового життя країни, наприклад, розробляє законопроекти, відіграє провідну роль в акредитації американських правових шкіл тощо.

Найвищим представницьким органом Асоціації, що вирішує ключові питання її діяльності, є Палата делегатів (House of Delegates). Керівні функції реалізує Правління (Board of Governors), до складу якого ex-officio входять президенти минулого, поточного та наступного років, голова Палати делегатів, секретар та скарбник (ще декілька десятків осіб включаються до цього органу за результатами виборів). Основний обсяг роботи здійснюється в Секціях, Відділеннях, Комітетах і Комісіях Асоціації. Так, наприклад, активно функціонує двадцять одна секція (сімейного права, кримінального судочинства, міжнародного права, медичного права та ін.).

При АВА функціонують Фонд юстиції та освіти, Американський благодійний правовий фонд, Американська правова фундація.

Потребує використання в українських умовах позитивний досвід організаційної побудови асоціації, Статут якої

[1] Constitution and Bylaws, Rules of procedure of the House of delegates. – Chicago: American Bar Association, 2013. – P. 1.

Іванцівський С.О.

передбачає функціонування постійного комітету із захисту прав клієнта (ст. 31.7), який, серед іншого, покликаний сприяти розширенню застосування медіації при вирішенні спорів між клієнтом і адвокатом, розвитку й удосконаленню програм клієнтського захисту, зокрема, механізмів компенсації фінансових втрат від привласнення адвокатом коштів клієнта тощо.

Міжнародна асоціація молодих юристів (Association Internationale des Jeunes Avocats – AIJA) була утворена 1 липня 1962 року. Офіс асоціації розташований в м. Брюсселі (Бельгія). Статтею 7 Статуту AIJA до категорії молодих юристів віднесено осіб у віці до 45 років.

Асоціація складається з індивідуальних, колективних та додаткових членів. Органами AIJA є Бюро, Виконавчий комітет, Генеральна Асамблея.

Подібно до деяких інших організацій такого профілю, Статут Міжнародної асоціації молодих юристів містить вимогу належності президента і першого віце-президента до різних національностей (ст. 13), а також заборону приймати участь у голосуванні для осіб, які не сплатили членські внески (ст. 12).

Рада адвокатур та правових товариств Європи (Council of Bars and Law Societies of Europe – CCBE) була заснована в 1960 році. Ідея створення Ради уперше була оприлюднена й підтримана пасажирами, що знаходилися на борту човна, який прямував до м. Базеля (Швейцарія) під час конгресу іншої міжнародної організації – Union Internationale des Avocats (UIA). На той час чимало європейських юристів побоювалися за власну незалежність й потребували якісно нового представництва власних інтересів перед створеним на підставі Римського договору (1957 р.) Європейським Економічним Співтовариством.

На сьогодні CCBE репрезентує адвокатури і правові товариства 32 країн-членів (full members), 3 держав асоційованих

Іванцюрський С.О.

членів (associate members) та 10 країн членів-спостерігачів (observer members), виражаючи через них інтереси більше 1 мільйона європейських юристів. Штаб-квартира організації розташована в м. Брюсселі (Бельгія). Спілка адвокатів України та НААУ є членами-спостерігачами CCBE.

Завданнями CCBE є представництво адвокатур і правових товариств, незалежно від того, чи є вони дійсними, асоційованими або членами-спостерігачами, з усіх питань, які становлять взаємний інтерес та стосуються здійснення професії юриста, розвитку права і практики, впливаючи на законність, відправлення правосуддя та істотні зміни до самого закону, як на європейському, так і на міжнародному рівнях; здійснення функцій консультативного та посередницького органу між членами організації, а також між членами та інституціями Європейського Союзу і Європейської Економічної Зони з усіх транскордонних питань, що становлять взаємну зацікавленість; активний моніторинг стану захисту правопорядку, основних прав і свобод людини, в тому числі права на доступ до правосуддя та захист клієнта, а також захист демократичних цінностей, що нерозривно пов'язані з цими правами.

Основними органами CCBE є Генеральна асамблея (General assembly), Постійний Комітет (Standing Committee), Президія (Presidency), Комітети (Committee) та робочі групи (working groups).

Генеральна асамблея, що також відома під назвою «Пленарне засідання» (Plenary Session), складається з дійсних членів, які присутні на засіданні й згруповані як національні делегації. До виключних повноважень цього органу відноситься затвердження бюджету і звітності, внесення змін до Статуту, щорічне обрання президента і віце-президентів, встановлення розміру членських внесків (підписки), прийом (виключення) дійсних і асоційованих членів, а

Іванцівкий С.О.

також членів-спостерігачів, обрання голови і членів фінансового комітету[1] та ін.

Статут CCBE допускає можливість призупинення реалізації права голосування у випадку несплати членських внесків (розділ VIII).

Європейська федерація адвокатур (Fédération des Barreaux d'Europe – FBE) була заснована 23 травня 1992 року в м. Барселоні, виступивши правонаступником Конференції провідних адвокатур Європи (Conférence des Grands Barreaux d'Europe). Штаб-квартира федерації розташована в м. Страсбурзі (Франція). Незважаючи на використання в назві організації терміна «адвокатура», членство у FBE відкрите для усіх національних та регіональних адвокатур і правових товариств, що зареєстровані в державах-членах Ради Європи. На сьогодні FBE має 250 членів, що репрезентують близько 800 000 юристів. Якщо потенційний учасник походить з держави, що не є членом Ради Європи, залучення його до роботи організації можливе в статусі спостерігача за умови визнання принципів діяльності Європейської федерації адвокатур.

Двічі на рік в одному з європейських міст FBE проводяться правові конгреси з метою обговорення та вирішення нагальних юридичних проблем й обміну досвідом.

Органами FBE є Генеральна асамблея і Президія. Експертно-аналітичну допомогу надає Консультативна рада.

У розділі VII Статуту окремо зроблено акцент на тому, що Президія (складається з Президента і декількох віце-президентів, генерального секретаря, скарбника) і склад комісій FBE мають формуватися як на підставі індивідуальних знань осіб, так й з урахуванням справедливого культурного і географічного балансу (розподілу).

[1] Statutes of the Council of Bars and Law Societies of Europe: adopted at the CCBE Plenary Session in Brussels on 29-30 November 2013. – Brussels: CCBE, 2013. – P. 4.

Іванцівський С.О.

У світі представлені й менш відомі громадські об'єднання адвокатів, наприклад, Європейська асоціація корпоративних юристів (The European Company Lawyers Association), Міжнародна федерація жінок-юристів (International Federation of Women Lawyers), Інтер-Тихоокеанська асоціація юристів (Inter-Pacific Bar Association) тощо.

Аналізуючи термінологічні підходи зарубіжного правового співтовариства до застосування дефініцій «advocate», «bar» і похідних від них у назвах відповідних громадських об'єднань, слід констатувати, що в пострадянському, європейському та світовому просторі існування міжнародних громадських об'єднань із членством у них виключно адвокатів є рідким явищем. Більшість об'єднань, що динамічно розвиваються, залучають до своєї роботи широкий перелік юристів інших категорій.

Таким чином, узагальнення правової основи і практики діяльності міжнародних громадських об'єднань адвокатів дає змогу здійснити їх наукову класифікацію відповідно до таких найбільш значущих критеріїв:

– за суб'єктами, які залучаються до членства в організації – суто адвокатські (членами можуть бути виключно адвокати) та правові об'єднання, що залучають до своєї роботи широкий спектр юридичних професій (поряд із адвокатами, членами можуть бути юрисконсульти, судді, викладачі права тощо);
– за предметно-функціональною спрямованістю діяльності – універсальні і спеціалізовані;
– за ступенем активності виконання статутних завдань – громадські об'єднання з високою, середньою та низькою активністю, а також ті, що діяльності не ведуть, існуючи тільки «на папері»;
– за обсягом території, на яку поширюється діяльність – глобальні та регіональні (європейські, африканські тощо).

Іванцький С.О.

Отже, стан розвитку міжнародних громадських об'єднань адвокатів характеризують різноспрямовані тенденції універсалізації та диференціації, при цьому найбільш потужними, розвинутими й ефективними виявляються інтегративні об'єднання на основі широкого залучення юристів різних спеціалізацій, що можуть запропонувати більш всебічну й міцну платформу для обміну ідей та досвідом, задоволення різнопланових професійних потреб.

Іваницький С.О.

7.3.2 Національні громадські об'єднання адвокатів

Одним з ключових елементів громадянського суспільства є громадські об'єднання, завдяки яким кожна людина на добровільній колективній основі може реалізувати і захистити широкий спектр власних інтересів.

У ст. 18 Закону окремо виділяються об'єднання адвокатів (місцевого, всеукраїнського і міжнародного рівня) та міжнародні організації адвокатів та юристів. За своєю правовою природою вони належать до громадських об'єднань, статус яких урегульований Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI. Згідно цього законодавчого акта громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів[1].

За організаційно-правовою формою громадське об'єднання утворюється як громадська організація (її засновниками та членами (учасниками) є фізичні особи) або громадська спілка (її засновниками є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи).

Серед принципів утворення й діяльності громадських об'єднань закон визначає добровільність, самоврядність, вільний вибір території діяльності, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу їх членів (учасників), прозорість, відкритість та публічність.

[1] Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

Іванищенкий С.О.

Важливим є наведене у вказаному вище законодавчому акті застереження стосовно того, що його дія не поширюється на суспільні відносини в сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення саморегулівних організацій та організацій, які здійснюють професійне самоврядування. До останніх належать органи адвокатського самоврядування.

В сучасних умовах громадські об'єднання адвокатів і правників утворені великим розмаїттям організацій. Як правило, вони утворюються і можуть бути класифіковані за територіальною (ГО «Сумська обласна колегія адвокатів», ГО «Кіровоградська міська колегія адвокатів», ГО «Мукачівська міська асоціація адвокатів»), національною (ГО «Німецька спілка адвокатів в Україні», Ліга кримськотатарських юристів «Ініціум», ГО «Австрійсько-український союз юристів»), віковою (ГО «Союз молодих юристів», всеукраїнська молодіжна громадська організація «Український національних союз молодих юристів») чи релігійною ознаками (ГО «Асоціація християн-юристів України», МГО «Союз православних юристів в ім'я Архистратига Божого Михаїла»), залежно від напряму спеціалізації (громадська спілка «Авто-адвокат», ГО «Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу», ГО «Союз імміграційних адвокатів та консультантів України», ВГО «Асоціація Юристів Міжнародного Права», ГО «Асоціація юристів фондового ринку») чи приналежності до категорії осіб з особливими потребами (ГО «Спілка нечуючих юристів», ГО «Товариство інвалідів-юристів»). Існують об'єднання й загальноправозахисної спрямованості (ГО «Народний адвокат», ГО «Правозахисна група «Адвокат» та ін.)

Не зважаючи на широку палітру зареєстрованих громадських об'єднань, про більшість з них (в тому числі із всеукраїнським статусом – ВГО «Український Союз

Ваницький С.О.

адвокатів», ВГО «Ліга народних адвокатів» та ін.) широкому загалу мало що відомо. Очевидно, що частина з них існує лише на папері, тому ми розглянемо діяльність основних громадських об'єднань, що набули авторитет і вплив у професійному середовищі.

З моменту набуття незалежності України першою суто адвокатською громадською організацією стала утворена 22 вересня 1990 року Спілка адвокатів України (далі – САУ). Завдяки активному сприянню САУ було прийнято Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року. За цим законом Спілка стала єдиною громадською організацією, що отримала право делегувати своїх представників до складу регіональних КДКА (дві особи) та ВККА при Кабінеті Міністрів України (одна особа).

В умовах ідеологічної та професійної невизначеності, яка виникла з розпадом СРСР й позбавленням адвокатури щільної державної «опіки», САУ взяла на себе роль провідника реформ в адвокатурі, поставивши своєю метою об'єднання зусиль адвокатів України в сприянні формуванню демократичної правової держави; підвищення ролі і авторитету адвокатури в українському суспільстві, рівня захисту та надання правової допомоги фізичним і юридичним особам, у тому числі іноземним; сприяння досягненню адвокатурою повної самостійності і самоврядування, реформуванню українського законодавства та його гармонізації із законодавством Європейського Союзу, професійному розвитку адвокатів, підвищенню їх кваліфікації та поширенню правил адвокатської етики, розвитку і поглибленню міжнародних зв'язків адвокатів; захист законних інтересів членів САУ; вдосконалення законодавчого регулювання діяльності адвокатури; поширення історичних традицій української адвокатури.

Органами САУ є: З'їзд (вищий керівний орган), Рада (вищий керівний орган у період між з'їздами), Правління

Іванцьків С.О.

(виконавчий орган, до складу якого входять Президент, перший віце-президент, віце-президенти та голови постійних комісій), постійні і тимчасові Комісії (законопроектна, молодіжна, з професійної майстерності, із захисту прав та законних інтересів членів, з соціальних питань та ін.), Ревізійна комісія, Секретаріат та інші структури для здійснення цілей і завдань. На обласному рівні функціонують регіональні відділення САУ.

Статутом організації допускається індивідуальне (адвокати), колективне (колективи адвокатських об'єднань і асоціацій) і почесне (вчені-юристи, провідні громадські діячі, особи, які займаються адвокатською діяльністю за межами України) членство. У 2011 році в лавах Спілки перебувало три з половиною тисячі спілчан[1].

Важко переоцінити внесок САУ в розвиток адвокатської професії. Завдяки зусиллям Спілки послідовно здійснювалися заходи щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності і професійних прав конкретних адвокатів[2], розробки нового закону про адвокатуру та внесення змін до чинного законодавства, опрацювання Правил адвокатської етики, упровадження спрощеної системи оподаткування[3], реалізації програм «Дистанційне та стаціонарне підвищення кваліфікації адвокатів» та «Сприяння облаштуванню робочого місця адвоката в судах та організації роботи сучасного офісу адвоката»[4], посилення кримінальної

Ваніцький С.О.

---

[1] Варфоломєєва Т.В. 25 програм на виконання статутних завдань САУ / Т.В. Варфоломєєва // Адвокат. – 2011. – № 11. – С. 3.

[2] Звернення першого засідання Комітету з захисту професійних прав членів Спілки адвокатів України (щодо порушення професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності) // Адвокат. – 2010. – № 6. – С. 4-5.

[3] У Спілці адвокатів України: нарада віце-президентів // Адвокат. – 2001. – № 3. – С. 38.

[4] Лазебний Л.Л. У Спілці адвокатів України / Л.Л. Лазебний // Адвокат. – 2010. – № 2. – С. 4.

відповідальності за злочини проти адвоката (ст.ст. 397-400 КК України)[1] тощо.

Позитивно зарекомендувала себе практика проведення спільних засідань САУ і ВККА при Кабінеті Міністрів України[2]. Тривалий час САУ залишалася єдиною організацією від України, що мала статус члена-спостерігача (observer member) ССВЕ.

На жаль, діяльність САУ не була позбавлена організаційних труднощів. Перші «дзвіночки» пролунали вже наприкінці 90-х років, коли на одному із засідань Правління САУ серед проблем було зазначено те, що «реальна ініціативна робота Спілки поступово перемістилася з регіональних відділень до центрального апарату; багато з відділень можна охарактеризувати як бездіяльні; деякі з них на порушення рішень III З'їзду Спілки адвокатів досі не зареєстровані; голови відділень часто не ведуть належної роботи серед членів відділень щодо рішень та ініціатив Правління; членські внески сплачуються нерегулярно і не всіма членами; низка рішень Правління не виконується, а головне – часто не ведеться необхідна для адвокатів правозахисна, навчальна та інша робота»[3].

Не оминули спілку й передвиборчі «баталії», зумовлені бажанням окремих адвокатів бути обраними до КДКА за квотою САУ. Після недопуску охоронним агенством групи адвокатів на звітно-виборні збори (26.12.2009 р.) Харківського відділення САУ довелося викликати слідчо-оперативну групу міліції[4].

---

[1] 5-й звітно-виборний з'їзд Спілки адвокатів України. Звітна доповідь Правління Спілки адвокатів України // Адвокат. – 2001. – № 3. – С. 4-5.

[2] Гутаріна К.В. Адвокатура України на межі тисячоліть / К.В. Гутаріна // Адвокат. – 2000. – № 3. – С. 30.

[3] На Правлінні Спілки адвокатів України // Адвокат. – 1998. – № 4. – С. 48.

[4] Бахолдина М. Неправильные члены. О том, как происходят выборы местного руководства во всеукраинских общественных организациях адвокатов / М. Бахолдина, И. Гончар // Юридическая практика. – 2010. – № 1-2. – С. 8.

Іванцівський С.О.

Однією зі світових тенденцій розвитку громадських правових організацій є створення універсальних товариств, що об'єднують юристів різного профілю (IBA, ABA, UIA, AIJA та ін.). У руслі цього тренду 30 листопада 2002 р. відбувся установчий з'їзд ВГО «Асоціація правників України» (далі – АПУ). Незважаючи на те, що асоціація відкрита для усіх правових професій, головну «скрипку» в ній грають саме адвокати.

На сьогодні АПУ займає лідируючі позиції серед правничих організацій за кількістю та якістю заходів, динамікою, географією й масштабами розвитку. Актив асоціації складає 5982 правники[1], більше третини з яких – студентська молодь, об'єднана в межах Ліги студентів АПУ.

В основу розробки Статуту АПУ закладено модель Американської асоціації юристів (ABA), що значною мірою визначило її сучасний, креативний і фахово різнобічний стиль роботи.

Органами асоціації є:

– Правнича Асамблея (вищий орган асоціації, що має статус з'їзду);
– Піклувальна Рада (консультативно-дорадчий орган асоціації);
– Правління (постійно діючий колегіальний орган управління);
– Президент (вища посадова особа асоціації, очолює Правління);
– Виконавчий директор (одноособовий адміністративно-виконавчий орган асоціації);
– Виборча комісія (орган, що відповідальний за проведення виборів);

[1] Звіт. Коротко про головне. Наша робота у 2015 році // Вісник Асоціації правників України. – 2016. – № 120-121. – С. 8.

Іваницький С.О.

– Ревізійна комісія (орган, що контролює фінансово-господарську діяльність асоціації).

Основу структури професійної співпраці складають:

– секції (судді; науковці та освітяни; державні службовці; нотаріуси; працівники прокурорських, слідчих органів, органів МВС та СБУ; юрисконсульти; адвокати та практикуючі правники);
– комітети (усього 23 комітети, зокрема, з корпоративного права, з процесуального права, з фондового ринку, з аграрного права тощо);
– форуми (партнерів юридичних фірм, здоров'я правника, жінок-юристів та ін.)

В асоціації склалася демократична практика проголошення передвиборчих програм кандидатами на вищі виборні посади[1]. Не в останню чергу завдяки впровадженню процедури рейтингового пакетного голосування (п.п. 11.4, 11.8 Статуту) на виборах Президента і віце-Президента АПУ вдається уникати різкого протистояння між претендентами на керівні посади.

Заслуговує на поширення позитивний досвід передачі функцій адміністрування професійному менеджеру – виконавчому директору асоціації. Таке розмежування «політичного» керівництва, що здійснюється найбільш авторитетними адвокатами, і суто управлінської роботи, що проводиться ефективним організатором, дозволяє істеблішменту асоціації краще зосередитися на вирішенні стратегічних питань.

Асоціація постійно доводить свою здатність мобілізовуватися й ефективно захищати права своїх членів[2],

[1] Протокол № 6 VII чергового засідання Правничої Асамблеї ВГО «Асоціація правників України» від 10 червня 2011 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// uba.ua/ukr/official_documents/

[2] Справа Дениса Бугая – виклик всій адвокатській спільноті // Вісник Асоціації правників України. – 2014. – № 4. – С. 3-4.

Іванцівський С.О.

інтереси суспільства та української державності, про що свідчить активна робота над реформуванням законодавства, ініціатива зі створення Центру правової допомоги учасникам мирних протестів, які постраждали внаслідок подій на Майдані, надання правової допомоги учасникам АТО[1], підтримка в проведенні Всеукраїнського дня безоплатної правової допомоги[2] та інших заходів «pro bono», цілодобова робота «гарячої лінії» АПУ та ін. Додаткові можливості альтернативного вирішення спорів надає Третейський суд при АПУ.

Позиціонуючи себе як організацію нового формату, АПУ вдалося за допомогою фандрайзингу, партнерських програм та інших сучасних інструментів забезпечити формування бездифіцитного бюджету (більше 4 млн. гривень), де питома вага членських внесків складає лише близько 10 %. Ефективне господарювання й прозорі, в тому числі тендерні механізми витрачання коштів, сприяють їх активному використанню на користь членів усієї юридичної громади.

О. Кібенко піддає критиці неформальну практику окремих юридичних фірм, де вступ до АПУ уважається обов'язковим[3]. Безумовно, очікувати віддачі від примусово втягненої особи можна не завжди. В основі залучення нових членів має бути свідомий вибір і бажання працювати.

---

[1] Річний звіт Асоціації правників України за 2013-2014 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://. uba.ua/ukr/official_documents/6364d3f0f495b6ab9dcf8d3b5c6e0b01; Юридична допомога військовослужбовцям: як це відбувається в Дніпропетровську // Вісник Асоціації правників України. – 2014. – № 3. – С. 5.

[2] Гончар И. Опережая XXI век / И. Гончар // Юридическая практика. – 2011. – № 23. – С. 12.

[3] Кибенко Е. Добровольное членство / Е. Кибенко // Юридическая практика. – 2010. – № 39. – С. 19.

Іванцьків С.О.

Предметом багаторічної полеміки[1] між Асоціацією правників України, що тоді більшою мірою представляла інтереси бізнес-адвокатури, та Спілкою адвокатів України, яка в основному репрезентувала т. зв. «класичних» адвокатів, стала концепція нового закону про адвокатуру. Ключові розходження стосувалися питань уніфікації професії, організаційних форм адвокатської діяльності, структури професійної організації адвокатури та обов'язкового членства в ній. У 2008 році було підписано Меморандум про концептуальні положення щодо реформування законодавства про адвокатуру, погоджені САУ та АПУ, який, щоправда, реалізувати так і не вдалося.

8 квітня 2006 р. громадське поле поповнилося новою організацією всеукраїнського рівня – Асоціацією адвокатів України (далі – ААУ). Виникнувши як суспільний запит адвокатів нової генерації[2], які не хотіли «збереження монопольного впливу на її (адвокатури – С.І.) розвиток і функціонування з боку окремої групи адвокатів чи однієї громадської організації»[3], ААУ поклала в основу свого розвитку підходи, сформовані практикою діяльності АПУ. Асоціації мають схожі статути, чимало адвокатів є членами обох організацій.

Органами асоціації є з'їзд, правління, президент, виконавчий директор, ревізійна комісія, наглядова рада.

---

[1] Курдельчук Д. Перспективы реформы адвокатуры / Д. Курдельчук // Юридическая практика. – 2010. – № 51. – С. 11; Коннов С. ВККА не способна реформировать адвокатуру / С. Коннов // Юридическая практика. – 2009. – № 13. – С. 8; Лазебний Л. Погодження позицій з питань регулювання адвокатської діяльності у світлі законодавчих ініціатив / Л. Лазебний // Адвокат. – 2010. – № 5. – С. 4-9; Кухнюк Д. Реформа адвокатури: на що очікувати / Д. Кухнюк // Український адвокат. – 2009. – № 9. – С. 25-28.

[2] Кисіль В. Альтернатива потрібна / В. Кисіль // Український адвокат. – 2006. – № 2. – С. 1.

[3] Дмитрієва О. Курс на розвиток / О. Дмитрієва // Український адвокат. – 2008. – № 3. – С. 1.

Іванцівкий С. О.

Виправдовуючи свою назву, ААУ надає можливість долучитися до своїх лав правникам, які не мають адвокатського свідоцтва, лише як почесним членам. Поряд із ініціативною роботою[1] прихильників асоціації, діяльність частини її членів не характеризується високою активністю[2].

18 грудня 2009 року відбулися установчі збори ВГО «Рада адвокатів України» (далі – ВГО «РАУ»), назва якої нині співпадає із однойменним центральним органом адвокатського самоврядування.

Органами ВГО «РАУ» є з'їзд, правління, голова правління, ревізійна комісія. Організацією пред'являються суворі етичні вимоги до своїх членів, яких може бути виключено з її лав не тільки в зв'язку з накладенням на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю, але й будь-якого іншого дисциплінарного стягнення (ст. 4 Статуту), наприклад, попередження.

Частина адвокатів є членами утвореної 15 травня 1991 р. ВГО «Союз юристів України», який складається з індивідуальних та колективних членів, а також прийнятих до Союзу на правах асоціацій, легалізованих в Україні громадських об'єднань. Для набуття індивідуального членства в основному достатньо мати юридичну освіту або навчатися в юридичних навчальних закладах (ст. 11 Статуту).

Союз має розгалужену мережу центральних органів (з'їзд, рада, виконавчий комітет, центральна ревізійна комісія), в тому числі, одноособових керівних осіб (голова, перші заступники, заступники). Первинні організації створюються за галузево-виробничим або територіальним принципом.

Іваницький С.О.

---

[1] ААУ ініціює нараду адвокатських об'єднань // Український адвокат. – 2009. – № 10. – С. 21.

[2] Гончар І. ААУ зібралася на з'їзд / І. Гончар // Український адвокат. – 2008. – № 3. – С. 18.

Підсумовуючи, слід зазначити, що громадські організації адвокатів знайшли свою нішу в професійному житті корпорації. Із цього приводу висловлювалися великі сумніви. У них було широке поле для діяльності в умовах відсутності репрезентативних органів адвокатського самоврядування. З набуттям чинності Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р., та закріпленням за органами адвокатського самоврядування більшості повноважень представницького характеру, громадським організаціям, на думку частини юристів, нічим буде займатися. Цього не сталося, хоча дублювання уникнути не вдалося. Так, у багатьох організаціях створено «гарячі лінії», «групи швидкого реагування» на порушення прав їх членів, які доцільно було б інтегрувати між собою та органами адвокатського самоврядування, що зміцнить їх кадровий потенціал та розширить територіальне охоплення (різні організації мають відмінні можливості в тому чи іншому районі/місті).

Проведене анкетування адвокатів показало, що членство в громадському об'єднанні найбільшою мірою приваблює можливістю обстоювання спільних професійних інтересів, створенням умов для спілкування з колегами й можливістю в неформальній обстановці обговорити складні професійні проблеми та напрацювати заходи з їх усунення (Додаток А).

Специфічне призначення громадських правових організацій в сучасних умовах усвідомлюється адвокатами через необхідність моніторингу й фахового контролю діяльності органів адвокатського самоврядування, виявлення й узагальнення недоліків в їх роботі, поширення передового досвіду; поглиблення співробітництва із органами адвокатського самоврядування, в т.ч. шляхом делегування до їх складу своїх членів; сприяння включенню своїх

Іваницький С.О.

представників до громадських рад (колегій) при державних органах та ін.

Усі проблемні питання професійного життя, що перебувають поза компетенцією органів адвокатського самоврядування, але турбують адвокатську спільноту, можуть бути сферою спрямування зусиль громадських організацій. Виступаючи суспільним помічником й контролером, громадські об'єднання адвокатів перебувають в «авангарді» інститутів громадянського суспільства. Завдяки загартованому в юридичних баталіях кадровому складу громадські об'єднання адвокатів спроможні дієво обстоювати корпоративні інтереси й одночасно сприяти реалізації потреб суспільства загалом.

Отже, громадські об'єднання адвокатів є потужним передовим загоном громадянського суспільства, які обстоюють не тільки вузькопрофесійні інтереси, але й загальний запит української громади щодо послідовного реформування правової системи країни, утвердження справедливого балансу інтересів особи і держави.

Визначаючи їх місце в системі адвокатури, слід взяти до уваги, що в деяких країнах світу відсутні професійні асоціації адвокатів, внаслідок чого громадські об'єднання адвокатів виконують функції, що традиційно притаманні органам адвокатського самоврядування. За цих умов громадські об'єднання адвокатів набувають значення елемента системи адвокатури.

Український законодавець, натомість, чітко розмежовує сферу компетенції органів адвокатського самоврядування й громадських об'єднань адвокатів. Добровільно-ініціативний характер утворення й ліквідації громадських об'єднань адвокатів, а також характер їх повноважень не дозволяє розглядати ці об'єднання як стабільний, обов'язковий елемент системи адвокатури України. Цим не виключається перетворення громадських об'єднань адвокатів на

Іваницький С.О.

самостійний елемент системи адвокатури у випадку дисфункціональної поведінки членів органів адвокатського самоврядування. Приклади з історичного минулого наочно ілюструють таку можливість. Вирішуючи в такому випадку питання про віднесення громадського об'єднання до системи адвокатури, необхідно враховувати як телеологічний, так й кадровий компонент, співвідношення цілей, кількісного складу адвокатів й неадвокатів. Домінування неадвокатів не дозволяє розглядати таку соціальну спільноту як елемент системи адвокатури України.

Іваницький С.О.

7.4 Зв'язки і відносини між елементами системи адвокатури

Зв'язки і відносини між елементами системи адвокатури складають ядро структури адвокатури. Остання формує неповторне обличчя адвокатської корпорації країни, регіону, міста (району). Чим більшою є кількість й ширшим різноманіття зв'язків та відносин між елементами, тим складнішою є структура адвокатури.

У загальновживаній лексиці поняття «зв'язки» і «відносини» розглядаються як синонімічні[1].

Попри дискусійність даного питання в філософії[2], слушною є думка про те, що «відносини» і «зв'язки» перебувають в нерозривній єдності із категоріями руху і взаємодії, виступаючи засобами існування останніх. Поняття «зв'язок», як правило, використовується тоді, коли існує залежність чи взаємозалежність об'єктів, що безпосередньо викликані даним конкретним процесом. «Відносини» ж вказують на опосередковані залежності й взаємозалежності об'єктів, що виникають не на підставі даних конкретних процесів, а на підставі більш загальних процесів…[3].

Іваницький С.О.

---

[1] Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 175, 450.

[2] Філософський словник соціальних термінів. Видання третє, доповнене. – Харків: «Р.И.Ф.», 2005. – С. 139-140; Гаврилюк В.А. Отношение как категория диалектической логики / В.А. Гаврилюк. – Киев: Издательство Европейского университета, 2008. – С. 4; Волова Л.А. Межконфессиональные отношения как феномен современной культуры: монография / Л.А. Волова. – Запорожье: Просвита, 2002. – С. 19-20.

[3] Каплан Г.А. Межличностные отношения как форма социальной деятельности: дис … канд. филос. наук: 09.00.03 / Каплан Геннадий Абрамович. – Одесса, 1996. – С. 17.

В загальній теорії систем для характеристики взаємодії елементів системи застосовується як категорія «зв'язки»[1], так і «відносини»[2]. Єдиний підхід відсутній. Одні науковці розглядають їх як тотожні. Інші вчені включають відносини до змістовного поля поняття «зв'язки». Треті дослідники дотримуються діаметрально протилежної позиції. Четверта група авторів[3] розмежовує зв'язки і відносини, підкреслюючи їх відносно самостійний характер.

Відзначаючи наявність різних відтінків змісту між згаданими дефініціями та прагнучи уникнути зайвих термінологічних неузгодженостей, ми розглядаємо поняття «зв'язки» і «відносини» в межах даної праці як синонімічні.

Зв'язки і відносини між елементами системи адвокатури утворені сукупністю взаємозалежностей між адвокатами, АО, АБ, органами адвокатського самоврядування, що реалізуються через контакти, дії та рішення з метою забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Як зазначалося, традиційним є розподіл зв'язків на вертикальні (субординаційні, ієрархічні) й горизонтальні

---

[1]Горбань О.М. Основи теорії систем і системного аналізу: навч. посіб. / О.М. Горбань, В.Є. Бахрушин. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2004. – С. 21; Ланге О. Целое и развитие в свете кибернетики / О. Ланге / Исследования по общей теории систем: Сборник переводов / Общ. ред. и вступ. ст. В.Н. Садовского и Э.Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1969. – С. 196; Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – С. 17.

[2] Кононюк А.Е. Системология. Общая теория систем / А.Е. Кононюк. – В 4-х кн. Кн. 1. – К.: Освіта України, 2014. – С. 14; Основы моделирования сложных систем / Под общ. ред. И.В. Кузьмина. – К.: Вища школа, 1981. – С. 13; Клир Дж. Системология. Автоматизация решения системных задач / Дж. Клир / Перев. с англ. – М.: Радио и связь, 1990. – С. 14.

[3] Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособ. / Ю.П. Сурмин. – К.: МАУП, 2003. – С. 62; Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности / И.В. Прангишвили. – М.: СИНТЕГ, 2000. – С. 41-42.

Вчинський С.О.

(координаційні); суттєві та несуттєві; необхідні й випадкові; генетичні, структурні й функціональні; стійкі та нестійкі; прямі й непрямі; формальні й неформальні тощо.

Зв'язки між елементами системи адвокатури характеризують відносини взаємозалежності, обумовленості, взаємовпливу. Серед широкого розмаїття зв'язків визначальними є системні зв'язки – основні, стійкі, закономірні. Спільною основою системоутворювальних зв'язків, що поєднують елементи системи адвокатури, виступає єдина мета і завдання, а також спеціальна правосуб'єктність адвоката.

Великі розміри й складність системи адвокатури зумовлює слушність підходу[1] щодо розподілу зв'язків між її елементами на прямі й опосередковані. Перші здійснюються шляхом безпосереднього контакту (вербального, візуального, фізичного), другі реалізуються через додаткові вузли й посередників, які пропускають комунікаційний імпульс через призму власних поглядів та інтересів.

Залежно від предметної спрямованості основні зв'язки та відносини між елементами системи адвокатури можуть бути класифіковані на ті, що виникають у зв'язку з наданням правової допомоги конкретному клієнту, й ті, що пов'язані із вирішенням внутрішніх питань у системі адвокатського самоврядування.

В соціальній психології[2], соціології[3] та деяких інших суспільних науках поширеним є дихотомічний поділ

[1] Bruhn J.G. The sociology of community connections / J.G. Bruhn. – Dordrecht: Springer, 2011. – P. 240.

[2] Хьюстон М. Введение в социальную психологию. Европейский подход: Учебник для студентов вузов / М. Хьюстон, В. Штрёбе / Перев. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 332, 334; Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник / В.В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 460.

[3] Leeson P.T. Cooperation and conflict. Evidence on self-enforcing arrangements and heterogeneous groups / P.T. Leeson // American Journal of Economics

Іванцьків С.О.

основних типів взаємодії на кооперацію (співробітництво) й конкуренцію (суперництво). Остання форма є досить поширеною серед адвокатів під час здійснення адвокатської діяльності (суперництво із процесуальним опонентом, конкуренція за клієнта, боротьба за інші види обмежених ресурсів), а також облаштування внутрішньокорпоративного життя (вибори до органів адвокатського самоврядування, дебати під час ухвалення регуляторних актів тощо). Конкуренція підштовує адвоката бути кращим, розумнішим, кваліфікованішим.

Найгострішою формою суперництва є конфлікт, що може мати як позитивний, так й негативний ефект. Серйозні чвари, на жаль, супроводжують розвиток вітчизняної адвокатури із самого початку її інституційного оформлення за Законом 2012 року.

Основне системоутворювальне значення для консолідації елементів системи адвокатури мають зв'язки і відносини кооперації (співробітництва), які реалізуються шляхом координації, взаємодопомоги, сприяння, взаємоузгодження, обміну інформацією тощо. Вказаний тип зв'язків і відносин забезпечує об'єднання, зчеплення елементів системи, має конструктивну, позитивно-корисну спрямованість. Але головне – без співробітництва елементів (адвокатів, АО, АБ, органів адвокатського самоврядування) неможливо реалізувати мету й завдання адвокатури, що конституюють її як систему.

В науці виокремлюються такі типи співробітництва як команда, співтовариство, мережа[1], кожен з яких використовується адвокатами залежно від потреб конкретного аспекту взаємодії. З огляду на те, що соціальна взаємодія має

Іванцьвий С.О.

---

and Sociology. – 2006. –Vol. 65. – № 4. – P. 891.

[1] Bruhn J.G. The sociology of community connections / J.G. Bruhn. – Dordrecht: Springer, 2011. – P. 251.

інваріантні властивості[1], які існують в умовах будь-яких людських взаємин, у тому числі взаємодії між адвокатами, останні вміло беруть на озброєння популярні й ефективні в суспільстві засоби комунікації.

Забезпечення стабільного надходження клієнтури, професійного довголіття та інших нагальних питань юридичної практики вимагає від адвоката побудови розгалуженої мережі горизонтальних зв'язків із колегами. Соціальні мережі між адвокатами формуються за професійними та особистими інтересами, потребами, сферами впливу тощо.

Потенціал технічних засобів дозволяє налагоджувати й підтримувати зв'язки між адвокатами, які мають віддалену територіальну дислокацію. Завдяки багатоканальності й розосередженості центрів, що продукують сигнал до взаємодії, горизонтальні ланцюги відносин між адвокатами часто виявляються ефективнішими, ніж традиційні офіційні інструменти впливу чи інформування. Вагому роль у цьому відіграє використання загальних та спеціалізованих соціальних мереж (інтернет). Будучи засобом масової комунікації, соціальні мережі спроможні напряму передати цільовій аудиторії імпульс до дій, що є нагальними в певний момент часу. Наочним свідченням цього виступають численні приклади, коли на місце порушення прав адвокатів протягом декількох годин з'їжджаються десятки колег за закликом у соціальній мережі. Представники офіційних органів адвокатури з'являються на такі заходи, зазвичай, дещо пізніше.

Основними сферами прояву вертикальних відносин між адвокатами є відносини усередині адвокатських об'єднань та зв'язки між адвокатами й органами адвокатського самоврядування.

[1] Turner J.H. A theory of social interaction / J.H. Turner. – Stanford: Stanford University Press, 1988. – P. 12.

Іванцівкий С.О.

В першому випадку субординаційні відносини виникають між адвокатом й керівним органом адвокатського об'єднання. Схема взаємин між ними не вписується в класичну формулу «роботодавець-працівник». Підпорядковуючись керівникові з питань організації праці, адвокат, який безпосередньо виконує доручення клієнта, наділений широкими гарантіями професійної незалежності. Так, ч. 6 ст. 15 Закону покладає на адвокатське об'єднання обов'язок забезпечити дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. У ч. 6 ст. 6 Правил адвокатської етики закріплено, що адвокат не повинен при виконанні доручення клієнта керуватися вказівками інших осіб, зокрема тих, які уклали договір про надання правової допомоги іншій особі – клієнту, стосовно змісту, форм, методів, послідовності та часу здійснення його професійних прав і обов'язків, якщо вони суперечать його власній уяві про оптимальний варіант виконання доручення клієнта. У ст. 60 цього ж документу передбачено, що для адвоката, який є членом адвокатського об'єднання, професійні обов'язки перед клієнтами, що випливають із чинного законодавства, Правил адвокатської етики, договорів про надання правової допомоги, повинні мати домінуюче значення в порівнянні з обов'язками адвоката щодо виконання вказівок керівних органів адвокатського об'єднання. Керівник адвокатського об'єднання зобов'язаний забезпечити дотримання адвокатом – членом адвокатського об'єднання виконання цих Правил та не має права вчиняти дії, пов'язані зі схиляннням або сприяти ухиляннню адвоката від виконання професійних етичних норм.

Вертикальні відносини між адвокатами й органами адвокатського самоврядування ґрунтуються на повноваженнях останніх видавати обов'язкові до виконання рішення (ст. 59 Закону), порушення яких загрожує серйозними дисциплінарними наслідками. На відміну від багатьох

Іваницький С.О.

централізованих систем, що побудовані на основі суворого директивного впливу одноособових вищестоящих органів на нижчестоящі, імперативні приписи усередині адвокатської корпорації переважно походять від колегіальних, а не індивідуальних органів адвокатського самоврядування. Формування загальнообов'язкових норм відбувається на засадах колективного, демократичного обговорення. Реалізація владних імпульсів здійснюється в умовах відсутності жорсткої службової підпорядкованості, характеризується поміркованою взаємодією типу «контроль колеги». Останні не є начальниками для адвокатів, виступаючи «першими серед рівних».

Окрім імперативного, основою зв'язків між адвокатами виступає добровільний компонент, який уособлює неформалізоване, добровільне прагнення до взаємодії на основі внутрішньої, суб'єктивної потреби, ініціативи, тяжіння.

Основна частина зв'язків та відносин між елементами системи адвокатури має інституційний характер, оскільки моделюється й регулюється на нормативному рівні (законодавчому, корпоративному та ін.). Якісне проходження комунікаційних сигналів через канали зв'язку досягається завдяки системі регуляції, важливе місце в якій посідає корпоративне регулювання. Розглянемо докладніше даний напрям.

Необхідність регулювання діяльності адвокатури пов'язана із тим, що в цій важливій для суспільства сфері не можна покладатися лише на дію «невидимої руки ринку» (А. Сміт). Адже нерідким залишається явище, яке в економічній теорії отримало найменування фіаско чи невдачі ринку (market failure). Різновидами вказаних невдач є інформаційна асиметрія та негативні зовнішні ефекти.

У споживача завжди є інтерес до якості, ціни й вибору послуг[1]. Між тим, перешкодами на шляху реалізації законних

[1] Semple N. Legal services regulation at the crossroads / N. Semple. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd, 2015. – P. 20.

ІВАНИЦЬКИЙ С. О.

інтересів споживачів правових послуг зазвичай виступають несприятливий вибір й моральна небезпека. Підвищена можливість обрання некомпетентного адвоката зумовлена інформаційною асиметрією[1] на ринку правових послуг.

Згідно із загальновизнаною економічною класифікацією правова допомога належить до товарів віри[2]. На відміну від товарів пошуку, якість яких можна перевірити до моменту купівлі (олівець, крісло тощо) або товарів досвіду, користь від яких можна оцінити після споживання (купальний костюм), пересічний споживач товарів віри часто не може достовірно судити про їх якість навіть після завершення надання відповідних послуг. Частково це зумовлено складним характером послуги, яка «споживається» в процесі її надання, не завжди є видимою чи підлягає обрахуванню, а результат залежить не тільки від адвоката (суд, прокуратура тощо). Клієнти які рідко звертаються за допомогою до адвоката, не взмозі самостійно оцінити компетентність адвоката й обґрунтованість розміру його гонорару. Подібні труднощі особливо характерні для країн, де існують значні обмеження на рекламу адвокатської діяльності. Більшість людей фактично сподівається на сумління й довіру до адвоката, тим більше, що вибір часто відбувається в умовах психо-емоційного стресу (затримання, розлучення тощо). Традиційним засобом пом'якшення інформаційного дефіциту й мінімізації його негативних наслідків є підтримувана державою система формально-атестаційних гарантій відповідності здібностей практика потребам громадян.

Іванцький С.О.

---

[1] Maurer V.G. Attorney fee arrangements: the U.S. and Western perspectives / V.G. Maurer, R.E. Thomas, P.A. DeBooth // Northwestern Journal of International Law & Business. – 1999. – Vol. 19. – № 2. – P. 280; European Parliament resolution on the legal professions and the general interest in the functioning of legal systems: adopted March 23, 2006 // Official Journal of the European Union. – 2006. – december 01. – P. 107.

[2] Cabrillo F. The economics of courts and litigation / F. Cabrillo, S. Fitzpatrick. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd, 2008. – P. 159.

В Україні така система залишається недостатньо ефективною. Чимало клієнтів орієнтуються на зовнішні атрибути юридичної практики (велика вивіска, офіс тощо), потрапляючи до низько кваліфікованих адвокатів. Моральна небезпека інформаційної асиметрії полягає в тому, що поряд із необхідними послугами, спеціаліст може наполягати на виконанні робіт, що для даної справи є не обов'язковими, зайвими. Отже, клієнту не будуть надані доступні, менш дорогі послуги. За допомогу посередньої чи низької якості адвокат може вимагати невиправдано високий гонорар.

Окреслені складнощі меншою мірою стосуються корпоративних клієнтів, які тривалий час співпрацюють із адвокатом на постійній основі, водночас випадкові клієнти «з одним пострілом» залишаються найменш захищеними. Обстоювання їх інтересів у взаємодії із потребами адвокатів зумовлює необхідність оптимального регулювання діяльності адвокатського співтовариства.

В юриспруденції регулювання визначається як акт чи процес управління шляхом встановлення правил чи обмежень[1].

Регулювання діяльності адвокатури традиційно здійснюється через регламентацію роботи професіоналів, рідше – фірм та/або послуг.

Аналіз світової практики дозволяє виділити три основні підходи щодо регулювання адвокатури: державницький, саморегуляторний та корегуляторний.

Перший підхід передбачає пряме державне регулювання усіх основних аспектів організації та діяльності адвокатури. Його основним недоліком є неминуче обмеження незалежності адвокатської професії, сковування внутрішньої ініціативи, намагання одержавити адвокатуру й встановити над нею дріб'язкову опіку. У чистому вигляді окреслена

[1] Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A.Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – P. 1398.

ІВОНИЦЬКИЙ С.О.

модель зустрічається дедалі рідше, хоча її прибічники[1] далеко не поодинокі.

В основі саморегуляторного підходу лежить прагнення самостійного вирішення органами адвокатського самоврядування ключових корпоративних питань. Перевагами саморегуляції (self-regulation) є доступність експертних знань, найкраща обізнаність членів професії про предмет і проблеми суспільних відносин, що підлягають регламентації. Інформація про потреби, прогалини й неузгодженості щодня отримується «з перших рук», у результаті власного спостереження й обміну думками із колегами. Економлячи час, зусилля та кошти, корпорація за рахунок внутрішніх резервів здійснює нормотворчу функцію, чим зменшується необхідність витрачання державних ресурсів на вказані цілі.

Наявність регуляторних повноважень дозволяє забезпечити самоврядність й незалежність професії, стимулювати активність її представників на шляху раціоналізації та оптимізації корпоративного життя, гнучко й оперативно реагувати на виклики зовнішнього середовища.

Головним недоліком саморегуляції є те, що всі вище окреслені позитиви професійна організація адвокатів може використати виключно з метою просування вузькокорпоративних інтересів. Представники клієнтів (споживачів) зазвичай не входять до її складу.

В західній науці небезпідставно звертається увага на те, що «професійна етика може істотно перешкоджати конкуренції через запровадження обмежень на рекламу, прейскуранти на послуги… обмежити інформацію, доступну споживачам…професійні об'єднання виступатимуть проти усіх заходів, що можуть збільшити конкуренцію між

[1] Тісногуз В. Самостійна турбота. Як має працювати адвокатське самоврядування в Україні / В. Тісногуз // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 10.

Іванцький С.О.

професіоналами»[1]. Подібні дії антиконкурентного характеру[2] неодноразово допускалися професійними асоціаціями адвокатів демократичних цивілізованих держав.

Д. Вейсброт цілком слушно наголошує на подвійній ролі професійних асоціацій адвокатів як корисливих лобістів й опікунів публічного інтересу[3].

Корегуляторний підхід. На сучасному історичному етапі державно-правового розвитку окреслені вище підходи рідко зустрічаються в чистому вигляді. Нормативне забезпечення діяльності адвокатури відбувається, як правило, шляхом комбінації державного та корпоративного регулювання. Ця гібридна модель може бути визначена як корегуляція (co-regulation). Разом з тим, з метою уникнення термінологічної плутанини слід зазначити, що різні дослідники вкладають у це поняття відмінний зміст. Широке розуміння даної дефініції включає будь-яке синтезоване сполучення державного й професійного регулювання.

Натомість у межах даної праці ми поділяємо вузьке трактування корегуляції, що має більшу наукову цінність й використовується вченими передусім для характеристики регуляторних систем Англії та Уельсу й

[1] Van den Bergh R. Self-regulation of the medical and legal professions: remaining barriers to competition and EC-law / R. Van den Bergh / Organized interests and self-regulation: an economic approach / Edited by B. Bortolotti, G. Fiorentini. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 89, 110-111.

[2] Van den Bergh R. Self-regulation of the medical and legal professions: remaining barriers to competition and EC-law / R. Van den Bergh / Organized interests and self-regulation: an economic approach / Edited by B. Bortolotti, G. Fiorentini. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 102-104, 121; Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America / P.D. Paton // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2222.

[3] Weisbrot D. The Australian legal profession: from provincial family firms to multi-nationals / D. Weisbrot / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 280.

Вяткін К.О.

Австралії. Сутність запровадженої в цих юрисдикціях корегуляторної моделі полягає в тому, що за спеціальним органом адвокатського співтовариства зберігається частина регуляторних повноважень. Інша частина функцій з контролю й регулювання професії передається до ієрархічно вищої, незалежної від держави й адвокатури інституції, більшість членів якої не є адвокатами. Наприклад, англійський Legal Services Board виконує контрольно-регуляційні повноваження стосовно регуляторів соліситорів (Solicitors Regulation Authority), баристерів (Bar Standards Board), патентних повірених (Intellectual Property Regulation Board) та інших. LSB наглядає за регуляторами з метою забезпечення дотримання ними передбачених законом[1] регуляторних цілей. Будучи незалежним від уряду, LSB відповідальний перед парламентом через лорда-канцлера[2], фінансується податком на регуляторів. У складі LSB функціонує окрема секція споживачів (Consumer Panel).

Узагальнення практики діяльності зарубіжних професійних асоціацій адвокатів дозволяє виділити основні важелі, інструменти регуляції:

– правила доступу до професії (освітній рівень, екзамен, стажування);
– обов'язкові фіксовані (мінім. чи макс.) або рекомендовані (мінім.) ціни за надану правову допомогу;
– правила реклами;
– сфера професійної монополії (виключні права);
– вимоги до страхування;
– приписи щодо організаційних форм адвокатської діяльності;
– обмеження території здійснення професійної практики.

[1] Legal Services Act 2007. – London: Stationery Office Limited, 2007. – P. 1-2.

[2] Legal Services Board. Annual Report and Accounts for the Year Ended 31 March 2015. – London: Legal Services Board, 2015. – P. 13.

Іваницький С.О.

Вказані засоби утворюють дві основні групи – обмеження щодо доступу до професії й вимоги до поведінки.

До прогресивних принципів (вимог) регуляції адвокатської професії відносять пропорційність[1], транспарентність, підзвітність, несуперечливість, цілеспрямованість[2]. Англійське Solicitors Regulation Authority послідовно розглядає останні п'ять приципів як «принципи найкращого регулювання»[3].

Будучи одним з провідних світових регуляторів, що регламентує найбільший сегмент надання правової допомоги в Європі (минулого року соліситори заробили майже 21 млрд. фунтів стерлінгів), Solicitors Regulation Authority наголошує на необхідності ширшого впровадження пропорційного й менш обтяжливого регулювання. Метою SRA прямо визначено перетворення власного регулювання, щоб дозволити зростання й інновації на ринку й знайти золоту середину між скороченням регуляторного навантаження й забезпеченням захисту прав споживачів»[4].

Вказані заходи здійснюються в межах окресленого Європарламентом[5] принципу «меншого регулювання – кращого регулювання».

Іванцьків С.О.

[1] Van den Bergh R. Self-regulation of the medical and legal professions: remaining barriers to competition and EC-law / R. Van den Bergh / Organized interests and self-regulation: an economic approach / Edited by B. Bortolotti, G. Fiorentini. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 117-118.

[2] Terry L.S. Adopting regulatory objectives for the legal profession / L.S. Terry, S. Mark, T. Gordon // Fordham law review. – 2012. – vol. 80. – P. 2689.

[3] Multi-disciplinary practices. Consultation paper. May 2014. – London: Solicitors Regulation Authority, 2014. – P. 6; SRA corporate strategy 2014/15 to 2016/17 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/sra/strate gy.page

[4] SRA corporate strategy 2014/15 to 2016/17 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/sra/strate gy.page.

[5] European Parliament resolution on the legal professions and the general interest in the functioning of legal systems: adopted march 23, 2006 // Official Journal of the European Union. – 2006. – december 01. – P. 108.

В Україні профільний закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає, що правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.

Основний Закон держави містить застереження, що засади організації та діяльності адвокатури визначаються виключно законами України (п. 14 ч. 1 ст. 92). Зміст словосполучення «засади організації та діяльності» в нормативно-правових актах не розкрито, що не позбавляє парламент повноваження врегулювати на рівні закону інші питання адвокатської професії.

Відсутня в законодавстві й дефініція «законодавчі акти України». Тлумачення Конституційним Судом України її змісту[1] стосується конкретної сфери правовідносин. У різних галузях права сформовано розширювальне, серединне та обмежувальне розуміння даного поняття. Тим самим не виключається регулювання діяльності адвокатури, окрім законів, підзаконними нормативно-правовими актами Президента України, Кабінету Міністрів України тощо.

Окрім нормативно-правової регламентації, вітчизняний законодавець допускає можливість корпоративного регулювання діяльності адвокатури. Так, ч. 1-2 ст. 59 Закону передбачено, що рішення з'їзду адвокатів України та Ради адвокатів України є обов'язковими до виконання всіма адвокатами, а рішення конференцій та рад адвокатів регіонів є обов'язковими до виконання адвокатами, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до ЄРАУ. Невиконання

Іванцький С.О.

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98.

вказаних рішень трактується в законі як дисциплінарний проступок адвоката.

В науці акти, що видаються професійними асоціаціями адвокатів, називають актами саморегуляції[1], внутрішніми[2], корпоративними[3] актами тощо. У Законі використовуються терміни «рішення органів адвокатського самоврядування» (ст.ст. 21, 34, 57), «акти органів адвокатського самоврядування (п. 1 Розділу X «Перехідні положення»). У документах органів адвокатського самоврядування згадуються «акти НААУ»[4].

Будучи різновидом підзаконної нормотворчості, корпоративні акти регулюють внутрішні відносини між адвокатами, виражають лише їх волю й спрямовані на реалізацію інтересів членів адвокатського співтовариства. На відміну від правових норм, що є загальнообов'язковими для широкого кола осіб й забезпечуються силою державного примусу, корпоративні норми поширюються лише на спеціальних суб'єктів – адвокатів – та гарантуються організаційно-дисциплінарними санкціями, що можуть бути накладені уповноваженими органами професійної спільноти.

Акти центральних органів адвокатського самоврядування поширюються на всіх зареєстрованих в ЄРАУ адвокатів

[1] Жуковська О.Л. Висновок на проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Україні», який подав на розгляд Верховної Ради України народний депутат С. Соболєв / О.Л. Жуковська // Адвокат. – 2003. – № 2. – С. 28.

[2] Гончаренко С.В. До питання про обсяг повноважень органів адвокатського самоврядування / С. В. Гончаренко // Адвокат. – 2008. – № 3. – С. 4.

[3] Саидов А.Х. Международные стандарты и законодательство об адвокатуре в странах Центральной Азии / А.Х. Саидов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г.; Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 16.

[4] Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 131.

Іванцьких С.О.

за професійною ознакою (в тому числі іноземних адвокатів). Рішення ж регіональних органів поширюються на адвокатів за професійно-територіальним критерієм, їх дія локалізована просторовою й фаховою ознакою.

Корпоративні норми містяться в статутах і положеннях органів адвокатського самоврядування, адвокатських бюро й об'єднань; рішеннях органів адвокатського самоврядування, якими затверджуються відповідні положення, порядки, регламенти тощо.

Розмежовуючи сферу дії корпоративних та правових норм, слід зазначити, що можливості останніх слід використовувати для врегулювання зовнішніх відносин між адвокатами й особами, які не належать до адвокатського співтовариства.

Адвокати виключно позитивно оцінюють положення законопроектів[1], якими пропонується закріпити обов'язок узгоджувати з органами адвокатського самоврядування відповідного рівня проекти нормативно-правових актів, що стосуються організації та діяльності адвокатури. Тим самим забезпечується можливість почути голос тих, кого це безпосередньо стосується. Проводячи паралелі із процесом корпоративного нормотворення, можна побачити, що під час його здійснення не завжди враховуються інтереси осіб, які не належать до корпорації, будучи

Іванцький С.О.

[1] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування і роботи органів адвокатського самоврядування) № 1794-1 від 04.02.2015 р. (внесений народними депутатами Купрієнком О.В., Ляшком О.В., Амельченком В.В. та іншими) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc 34?id=&pf3511=53817&pf35401=327573; Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953.

залученими до процедури набуття права на заняття адвокатською діяльністю.

Удосконалення процесу підготовки й фахового обговорення актів професійного самоврядування лежить у площині реалізації ч.ч. 3-4 ст. 71 одного із законопроектів[1], згідно якої «проекти рішень органів адвокатського самоврядування, які включаються до порядку денного, відповідно, зборів (конференції) адвокатів або З'їзду адвокатів України, доводяться до відома всіх адвокатів регіону або адвокатів України через офіційні періодичні видання регіональних асоціацій адвокатів та Національної асоціації адвокатів України і розміщуються на офіційних веб-сайтах Національної асоціації адвокатів України та регіональних асоціацій адвокатів. Порушення вимог, визначених у частині третій цієї статті, при прийнятті будь-якого акту самоврядування адвокатури загального характеру тягне його нікчемність». Безумовно, це сприятиме зменшенню кількості емоційних й несподіваних рішень органів адвокатського самоврядування, підвищить їх якість і довіру широкого адвокатського загалу.

Одними з провідних інтегральних факторів виступають професійна свідомість і культура адвокатів, передусім такі їх елементи як корпоративний дух та професійна ідеологія.

У різні часи та в різних народів було помічено, що адвокати утворюють спільноту, яка не є механічною сукупністю осіб, наділених правом надавати правову допомогу. Будучи пов'язаними відносинами, які не завжди можна побачити чи формалізувати, адвокати перебувають один з одним в особливих зв'язках ментально-психологічного характеру, що

[1] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953.

Іванцький С.О.

отримали найменування корпоративний дух[1], становий дух[2], дух корпорації (братерства)[3], дух товариства[4], колегіальний дух[5], професійна солідарність[6], корпоративна єдність[7] тощо.

М. Молло під духом корпорації (esprit de corps) розуміє високе благородне однодумство, що поєднує усіх членів однорідних асоціацій однаковою спільністю інтересів й принципів честі, повагою до правил, готовністю захищати свої права й нарешті однаковою шляхетністю вчинків та єдиним прагненням сприяти загальному благу[8].

---

[1] Burrage M. Revolution as a starting point for the comparative analyses of the French, American and English legal professions / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 334; Звіт Ради адвокатів Хмельницької області за період з 19.12.2013 р. по 10.11.2014 р.: затверджено конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік; Тальберг В. Желательная организация присяжной адвокатуры / В. Тальберг // Киевлянин. – 1880. – № 153. – С. 1.

[2] Отчет о действиях Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1885-1886 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1886. – С. 19.

[3] Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 70.

[4] Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – С. 360.

[5] Statuten Advokatenkammer Basel: ausgabe 2009 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.akbs.ch/d/ Advokatenkammer-BS/Statuten.php?navanchor=2110013.

[6] Arthurs H.W. Canadian lawyers: a peculiar professionalism / H.W. Arthurs, R. Weisman, F.H. Zemans / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 163; Левицький К. Про завдання сучасного адвоката / К. Левицький // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 4.

[7] Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 133.

[8] Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – С. 70.

ІВАНИЦЬКИЙ С.О.

В Кодексі поведінки європейських адвокатів, прийнятому CCBE в жовтні 1988 р., зазначається про корпоративний дух професії, що вимагає відносин довіри та співробітництва між правниками заради інтересів своїх клієнтів, уникнення непотрібних спорів та іншої поведінки, що є шкідливою для репутації професії. Поряд з цим, невиправданим визнається протиставлення між собою інтересів професії та клієнта[1]. На розвиток даних приписів у ст. 51 Правил адвокатської етики йдеться про корпоративну єдність адвокатів, яка вимагає від них взаємної довіри та співпраці на користь їх клієнтів, зокрема уникнення штучного породження чи поглиблення конфліктів між клієнтами; при цьому принцип домінантності інтересів клієнта має перевагу перед міркуваннями корпоративної єдності[2].

Корпоративний дух є інтегративним продуктом індивідуальної й колективної свідомості адвокатів, що характеризується спільністю ціннісних та емоційно-вольових орієнтирів професійної діяльності, згуртованістю в їх обстоюванні, високою готовністю до підтримки колег і професії в цілому.

Завдяки цій невідчутній субстанції протягом багатьох століть Орден ієзуїтів чи британська Ост-Індська компанія змогли закріпитися в різних державах й ефективно розвиватися.

Корпоративний дух в адвокатурі відбиває традиції, переконання, очікування й почуття представників професії, поєднуючи їх духовними ланцюгами, узами братерства й взаємодопомоги. Це неформалізоване в праві явище має складну багаторівневу структуру, що включає

[1] Code of conduct for European lawyers: adopted CCBE on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 20.

[2] Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 133.

Іванцький С.О.

корпоративний дух індивідуально практикуючого адвоката, адвокатського об'єднання, органа адвокатського самоврядування, адвокатури в цілому.

Найбільш сильним корпоративний дух є в адвокатських об'єднаннях, де на нього «накладається» потужний домінуючий пласт організаційної культури конкретної фірми. Наприклад, у британських транснаціональних адвокатських конторах «магічного кола» сформовано глобальну культуру фірми, що міцно об'єднує партнерів незалежно від національності, раси чи відстані, на якій вони знаходяться один до одного. Досвід закордонних колег вдало перейняло чимало українських адвокатських колегій, де цей напрям концептуально розглядається як частина політики посилення конкурентоспроможності. Інструментами реалізації такої стратегії є артикуляція місії, кредо, фірмового стилю тощо. В окремих адвокатських об'єднаннях рівень розвитку корпоративного духу й такого його елемента, як командний дух, є слабким, що пов'язано із неналежною увагою їх лідерів до використання прихованих резервів внутрішнього середовища.

Більшість опитаних нами респондентів (51 %) характеризує корпоративний дух української адвокатури як «помірний», 21 % адвокатів визначає його як «слабкий» (Додаток А). Це можна пояснити нестабільністю кадрового складу адвокатури, яка протягом останніх десяти років оновилася на половину (з 15-ти до 34-х тисяч адвокатів). Не всі з тих, хто прибув, засвоїли традиційні цінності професії.

Критично оцінюючи ступінь розвинутості корпоративного духу адвокатури в цілому, чимала кількість респондентів вказує на міцні (33 %) й дуже міцні (8 %) зв'язки і відносини між адвокатами області, в якій вони здійснюють професійну практику. Справа, очевидно, не тільки в регіональному патріотизмі, але й в історичних традиціях, які дбайливо підтримуються й заслуговують на поширення в загальнонаціональному масштабі.

Іванцький С.О.

У цьому плані слід розуміти, що сильний корпоративний дух не виникає на порожньому місці за чиїмсь волюнтаристським рішенням. Його формування й укріплення лежить у площині тісного й регулярного підтримання зв'язку із корпорацією, демонстрації її керівними органами позитивних стандартів діяльності, систематичного виховання кожним адвокатом закріплених за ним стажерів та помічників. Останній напрям нерідко здійснюється фіктивно, що тягне поповнення професії особами, які демонструють дисфункціональні моделі поведінки.

В основній своїй частині корпоративний дух є невидимим, адже перебуває в свідомості й серці адвоката. Матеріальними засобами його візуалізації й посилення виступають такі інструменти як символи (знаки, емблеми), професійний одяг, фірмовий стиль (як правило, для АО), ритуали (присяга) й свята, професійні нагороди, дизайн інтер'єру та екстер'єру тощо.

Сигнальна сторона взаємодії[1] разом із вербальними елементами (лексика й фольклор) виступають додатковими чинниками усвідомлення й підтримання професійної ідентичності.

На цьому шляху затверджено логотип НААУ[2] й корпоративний значок[3], що визначають приналежність до адвокатури.

Відмітним засобом корпоративної ідентифікації є професійний костюм адвоката.

---

[1] Turner J.H. A theory of social interaction / J.H. Turner. – Stanford: Stanford University Press, 1988. – P. 89.

[2] Про затвердження зразка символіки Національної асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 06 квітня 2013 року № 121 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislati ons/rishennya/2013.12.17-rishennya-272.pdf.

[3] Про затвердження зразка корпоративного значка Національної асоціації адвокатів України «Адвокат України»: рішення РАУ від 17 грудня 2015 року № 162 // Український адвокат. – 2016. – № 1-2. – С. 39-40.

Іваницький С.О.

З часів Середньовіччя у Франції та Бельгії капелюх на голові адвоката під час судового засідання уважався символом свободи. Спроби суддів обмежити це стародавнє право неодноразово призводили до колективних страйків й призупинення надання правової допомоги, змушуючи представників влади відступити від посягань на інтереси адвокатури.

Сьогодні в світі можна виділити два основні підходи щодо регламентації зовнішнього вигляду адвоката: загальний і спеціальний. Представники першого не вважають за доцільне встановлювати особливий гардероб для адвокатів, допускаючи можливість їхньої роботи в звичайному, загальному для всіх одязі. Єдине обмеження стосується дотримання охайного, ділового стилю, що не порочить авторитет адвокатури. На такій позиції стоїть вітчизняний законодавець й корпоративний нормотворець (ст. 12 Правил адвокатської етики).

В країнах, де впроваджено другий підхід (Польща, Іспанія, Чехія, Грузія, Литва, Румунія, Люксембург, Болгарія та ін.), закріплено право або обов'язок адвоката носити в суді спеціальне вбрання, яким найчастіше є мантія. Її форму, як правило, затверджує представницький орган адвокатури. Закони окремих країн вимагають при цьому брати до уваги необхідність поваги до суду і усталеної традиції[1], кліматичні умови[2].

У ряді держав прямо забороняється адвокату носити мантію поза судом (Іспанія, Румунія, Молдова та ін.). Виняток робиться для заходів, куди адвокат делегується як представник професії й для цього вимагається така форма одягу[3].

---

[1] Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 4.

[2] The Advocates act, 1961. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – P. 30.

[3] Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010. – № 159. – art. 582; Law for the organization and practice of the lawyer's profession: adopted by the

Іванцький С.О.

Доцільність запровадження мантії періодично дискутується у вітчизняній[1] та зарубіжній[2] науці.

І дійсно, деякі адвокати з'являються для проведення слідчих або судових дій в неохайному, спортивному чи відверто еротичному вигляді, що заважає проведенню процесуальних заходів. По суті, це питання культури людини, яке однією мантією не вирішити.

В одній з африканських країн навіть у сільських судах адвокати зобов'язані бути належним чином вдягненими в костюм та галстук. За свідченням тамтешніх правників, це не тільки не зручно для адвоката, який змушений подорожувати на великі відстані брудними дорогами, але й такий одяг створює комунікаційний бар'єр між адвокатом та його клієнтами[3].

До питання впровадження мантії для вітчизняних адвокатів під час їх участі в судових засіданнях слід підходити зважено. Очевидно, що перебування адвоката в мантії під час судового засідання додає йому авторитету, офіційності та престижу, дисциплінує учасників судочинства. Разом з тим, не в усіх судах існують умови для перевдягання, не кажучи вже про окремі кімнати для адвокатів. Тому в цій сфері має панувати принцип добровільності, носіння мантії в суді доцільно закріпити як право адвоката. Належна реалізація даного права має бути гарантована шляхом уведення норм, що є подібними до тих, які містяться в профільних

Іванцівський С.О.

Parliament of Romania 7 June 1995 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccbe.eu/index.php?id=106&L=0.

[1] Головань И. Что под мантией? / И. Головань // Юридическая практика. – 2009. – № 48. – С. 3.

[2] Мартинович И.И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И.И. Мартинович. – Минск: Тесей, 2002. – С. 131.

[3] Odenyo A.O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 191.

законах про адвокатуру Бразилії (ст. 12) й Молдови (ст. 52), де зафіксовано обов'язок судів та органів кримінального переслідування забезпечити адвокатів спеціальним приміщенням для виконання своїх професійних обов'язків.

Велике морально-правове значення має присяга адвоката. Давньоримські захисники складали її перед початком кожного судового процесу[1]. Сьогодні присяга зазвичай приймається адвокатом під час вступу до професії. Складення присяги відбувається по-різному: перед судом (Люксембург), міністром юстиції (Литва), уповноваженим органом адвокатури (Україна, Німеччина) тощо. Останній напрям вбачається оптимальним, адже проголошення морального зобов'язання перед державними органами можна розглядати як певну залежність від них.

Чимало адвокатських об'єднань витримують єдиний оригінальний фірмовий стиль (фірмовий знак, колір, бланки, конверти, візитки, записники, внутрішнє й зовнішнє оформлення офісу тощо).

З нагоди професійних свят у Раді адвокатів Київської області найбільш достойні адвокати відзначаються скляною нагородою (статуеткою) «За професіоналізм, майстерність та мудрість», «За відданість адвокатській професії», «Лицарю адвокатури», «За велич та довголіття в адвокатурі», почесною відзнакою (дерево) «За професіоналізм та принциповість у боротьбі за верховенство права», «За активну участь у захисті професійних прав адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності».

Потужним консолідуючим чинником може стати професійна ідеологія, що становить концептуально оформлену систему ідей, принципів, теорій організації та функціонування адвокатури. Формулювання ідеологічних основ лежить у сфері відповідальності вчених-представників

[1] Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – P. 28.

Іванцький С.О.

науки про адвокатуру. Йдеться, передусім, про дослідників, які здійснюють доктринальні розробки в межах спеціальності 12.00.10 (судоустрій; прокуратура та адвокатура). Вивчення існуючих напрацювань показує, що цей напрям наукового пошуку, як і сама наука про адвокатуру, перебуває на етапі становлення. Замість широкого опрацювання теоретичного доробку європейської і світової науки, чимало вітчизняних вчених продовжують демонструвати однобічну орієнтацію на російські взірці. Не викорінені випадки неправомірних текстових запозичень й поверхових узагальнень, що не підкріплені аналізом емпіричних джерел, чим стримується формування завершеної професійної ідеології.

Ряд авторів пропонує як перспективну ідеологію адвокатури розглядати новий скептицизм. Відзначаючи конструктивний характер цієї теоретичної конструкції, що орієнтує адвоката на постійне самовдосконалення й координацію досвіду із колегами, слід, тим не менше, звернути увагу на недостатню чіткість кінцевої мети перманентного удосконалення власних здібностей (можливість пізнання самої цілі; необхідність дізнатися, навіщо людина живе; необхідність дізнатися те, чого людина не знає через власну недосконалість[1]) та її слабкий зв'язок із власне адвокатурою.

Однією з ідей, що може бути покладено в основу професійної ідеології адвокатської спільноти на сучасному етапі державно-правового розвитку, є необхідність «наведення порядку у власному будинку й на прилеглій території». Після Революції Гідності та російської військової агресії серед українців спостерігається підйом патріотизму й піднесення національної ідеї. Поруч з цим, не можна не помітити й розчарування, головною причиною якого залишається корупція. Її подолання розглядається суспільством

[1] Воробьев А.В. Теория адвокатуры / А.В. Воробьев, А.В. Поляков, Ю.В. Тихонравов. – М.: «Грантъ», 2002. – С. 248.

Іванцівський С.О.

й більшістю адвокатів як найбільш нагальна проблема. Уражена цією небезпечною хворобою й частина адвокатського корпусу, а також інші суб'єкти (судді, прокурори, податківці тощо), із якими адвокати змушені взаємодіяти.

Тож починати треба із себе, навести лад у власній оселі, після чого не зупинятися, вичистити й «прилеглу територію», до якої належить сфера професійної практики. Якщо в прокуратурі чи суді пануватиме хабарництво, адвокат не зможе ефективно працювати в інтересах клієнта. Тому послідовна робота в цьому напрямі не тільки враховуватиме запит громадськості, але й виступатиме єдиною можливістю забезпечити собі нормальні умови праці. Хто як не адвокати може найбільш кваліфіковано сприяти документуванню цієї злочинної практики?

В складні часи військового лихоліття українських адвокатів завжди об'єднувала національна ідея, ідеал адвоката-громадянина члена нації[1]. Не тільки на передовій, куди вирушило багато адвокатів, але й в тилу, на внутрішньому фронті суспільство очікує від них компетентного сприяння в протидії одній із загроз національній безпеці, на яку перетворилася корупція. Реалізація цієї ідеї дозволить вирішити значну загальносуспільну проблему й істотно спростити умови професійної діяльності членів корпорації.

Іваницький С.О.

[1] Домбчевський Р. Організація української адвокатури / Р. Домбчевський // Життя і право. – 1928. – Ч. 1. – С. 46.

7.5 Шляхи удосконалення організаційного устрою адвокатури України

Окрім висновків й рекомендацій, що містяться за текстом роботи, хотілося б виділити низку пропозицій щодо удосконалення організації та діяльності вітчизняної адвокатури.

Реформування системи адвокатури потребує модернізації підсистеми органів адвокатського самоврядування, оптимальна модель якої повинна мати наступний вигляд:

– на базовому регіональному рівні:
  - збори адвокатів міста/району[1];
  - конференція адвокатів регіону;
  - асоціація адвокатів регіону – рада асоціації та дисциплінарний суд;
– на національному рівні:
  - з'їзд адвокатів України;
  - Ревізійна комісія адвокатури України;
  - Кваліфікаційна комісія адвокатури України;
  - Вищий дисциплінарний суд адвокатури України;
  - Рада адвокатів України.

Порівняно із чинною системою, сутність пропонованих змін полягає в ліквідації на регіональному рівні ревізійних комісій адвокатів регіону й кваліфікаційних палат КДКА, функції яких слід передати до Ревізійної комісії адвокатури України та спеціально створеної Кваліфікаційної комісії адвокатури України відповідно. Дисциплінарні палати

[1] Поняття «міста/району» в даному випадку охоплює район області чи АРК; міста обласного (республіканського) підпорядкування; район міста, яке є обласним центром; район міста Києва, Сімферополя чи Севастополя. Також про це див.: Іваницький С.О. Вибори в адвокатурі: історія, сьогодення, шляхи удосконалення / С.О. Іваницький // Адвокат. – 2014. –№ 7. – С. 22.

Іваницький С.О.

КДКА слід перейменувати в дисциплінарні суди (питання перейменування не є принциповим, але бажаним), включивши до складу асоціації адвокатів регіону й забезпечивши статус незалежного органу. У межах однієї юридичної особи (асоціації адвокатів регіону) на регіональному рівні повинні функціонувати повністю самостійні один від одного дисциплінарний суд та рада асоціації. На національному рівні мають діяти незалежні один від одного органи, що формуються з'їздом адвокатів України й лише йому підзвітні.

Фінансові переваги окресленої конструкції полягають у тому, що в умовах гострої кризи в економіці, дефіциту бюджету органів адвокатури[1] й стабільно великої заборгованості за внесками[2] об'єднання регіональних органів адвокатського самоврядування «під дахом» однієї юридичної особи дозволить заощадити на спільних видатках (секретар, бухгалтер, послуги охорони, обслуговування веб-сайту, програмне забезпечення, розрахунково-касове обслуговування банку тощо), що оплачувалися окремо.

Детальне обґрунтування представленої конфігурації розпочнемо з органів ревізійної компетенції. Аналіз ст.ст. 51, 53 Закону показує, що повноваження з контролю фінансово-господарської діяльності регіональних органів адвокатського самоврядування закріплені відразу за двома органами – ревізійними комісіями адвокатури регіонів й ВРКА. Отже, один і той же об'єкт двічі перевіряється з тих

Іваницький С.О.

---

[1] Кім Ю. Платити чи не платити? Чому норма про стажування стала найбільш обговорюваною в адвокатському середовищі / Ю. Кім // Закон і бізнес. – 2013. – № 28. – С. 12.

[2] Бєляєва К. Ціна монополії / К. Бєляєва // Закон і бізнес. – 2014. – № 52. – С. 14; Протокол № 16 засідання Ради адвокатів Київської області від 28 серпня 2014 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-16-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti; Гончар И. Игры с Ассоциацией / И. Гончар // Юридическая практика. – 2014. – № 44. – С. 7.

самих питань, чим не виключається дублювання, паралелізм у роботі. Тож кого залишити?

В розробленому під егідою Міністерства юстиції України проекті нової редакції Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»[1] замість регіональних ревізійних комісій адвокатури передбачається створення міжрегіональних ревізійних комісій із розрахунку одна комісія на три області.

На нашу думку, такі кроки є половинчастими. Можна й необхідно ставити питання про передачу усіх повноважень від регіональних до Ревізійної комісії адвокатури України, яка здатна самостійно вирішувати питання ревізійного характеру в масштабах країни. Позитивний ефект від стереотипу «до нас їде ревізор» можливий лише у випадку, коли такий ревізор є незалежним (не пов'язаний місцевими зв'язками) й компетентним (бажано мати спеціальну підготовку в галузі аудиту).

Чи задовольняють вказаним вимогам члени регіональних ревізійних комісій? Очевидно, що безсторонність регіональних контролерів перебуває під сумнівом, оскільки в більшості областей адвокати добре знають один одного й пов'язані великою кількістю зв'язків. Натомість члени Ревізійної комісії адвокатури України будуть більш незалежними й територіально віддаленими від місцевих впливів, адже звітують лише перед з'їздом адвокатів України.

Члени РКАУ обиратимуться з'їздом адвокатів України, а отже й представниками тієї області, міста Києва чи Севастополя, АРК, що перевірятимуться. Тобто, аргумент про те, що «ми їм не довіряємо» не спрацьовуватиме.

[1] Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: сформований секретаріатом робочої групи на основі усіх пропозицій, що надійшли, напрацювань секцій робочої групи з урахуванням обговорень на трьох засіданнях робочої групи станом на 07.04.2014 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: legalaid.gov.ua/images/Materials/Working_group_on_Bar/07_04 _2014.pdf.

Іваницький С.О.

Щодо наявності в членів регіональних ревізійних комісій спеціальних економічних знань слід вказати, що абсолютна більшість з них є адвокатами, а не фахівцями в сфері бухгалтерського обліку. Між тим, потреба в спеціалістах економічного профілю обумовлена дуалістичною природою функцій ревізійних комісій, основними завданнями яких є не тільки контроль, але й надання роз'яснювально-методичної допомоги. Практика роботи ВРКА засвідчила часті звернення регіональних органів адвокатського самоврядування за консультаційною допомогою з приводу правильного ведення фінансово-господарської діяльності. Належне застосування законодавства в цій сфері дозволяє запобігти накладенню контролюючими органами штрафних санкцій на органи адвокатського самоврядування, а отже й зберегти кошти, отримані від адвокатів як внески на забезпечення корпоративного самоврядування. Так, наприклад, за результатами перевірки КДКА Луганської області Вищою ревізійною комісією адвокатури надано рекомендацію сплатити податок на прибуток з суми 84 000 грн. добровільних внесків по закінченню фінансового року, щоб уникнути фінансових санкцій[1].

Необхідною передумовою успішної реалізації РКАУ як завдання контролю, так і надання методичної допомоги, на нашу думку, має бути запровадження в межах цієї структури за рахунок зекономлених коштів (після ліквідації відповідних комісій на регіональному рівні) 1-2 посад фахівців у галузі бухгалтерського обліку (аудиту). За рахунок високої спеціалізації й знання типових проблем, що виникають у різних частинах держави, вказані фахівці зможуть предметно,

Іванцьків С.О.

[1] Рекомендація за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Луганської області від 28 лютого 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

швидко та безкоштовно проконсультувати адвокатів й бухгалтерів регіональних органів самоврядування.

Дослідження практики роботи ВРКА показало, що виїзна фаза перевірки регіональних органів адвокатського самоврядування (КДКА, РАР) зазвичай здійснюється двома членами контролюючого органу й триває один (Дніпропетровська[1], Чернігівська[2], Рівненська[3], Сумська[4] область) чи два (Автономна Республіка Крим[5], Івано-Франківська[6], Полтавська[7] область) дні. Таким чином, за тиждень можна відпрацювати 5-6 областей, що територіально розташовані поруч, чим зменшити транспортні витрати. Й це лише однією групою з двох осіб. При цьому, до складу ВРКА зараз входить 15 членів, зі складу яких можна сформувати 7 мобільних груп, що спроможні за тиждень здійснити перевірки в масштабах

[1] Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Дніпропетровської області від 12 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

[2] Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Чернігівської області від 12 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

[3] Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Рівненської області від 16 грудня 2013 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2013 рік.

[4] Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Сумської області від 25 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

[5] Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Автономної Республіки Крим від 16 грудня 2013 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2013 рік.

[6] Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Івано-Франківської області від 31 січня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

[7] Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Полтавської області від 12 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

Іванцьвий С.О.

усієї країни. Окрім виїзної фази перевірки, Стандартом проведення перевірок Вищою ревізійною комісією адвокатури[1] передбачено також роботу ВРКА в режимі засідання з документами та посадовими особами суб'єкта перевірки, що за належного розподілу праці ненабагато збільшує витрати часу членів комісії. Доцільно, щоб до складу мобільної групи поряд із адвокатом входив сертифікований аудитор, що працює в комісії.

Таким чином, у вищого ревізійного органу є необхідний потенціал для того, щоб щорічно перевіряти регіональні структури. На практиці зараз ВРКА цим займається раз на два роки.

Потреба у віддаленому від місцевих впливів контролі фінансів зумовлена й тією обставиною, що, як вказує голова ВРКА О. Дмитрієва, 20 років ці гроші ніхто не контролював. І тут теж є певна необхідність ламати стереотипи, змінювати психологію. Тому що всі ці роки керівники КДКА ставилися до грошей, як до своїх[2]. Очевидно, що боротися з негативними стереотипами професійної поведінки доведеться ще не один рік, оскільки на чолі багатьох органів адвокатського самоврядування десятиліттями беззмінно несуть варту «поважні кадри».

В Положенні про Ревізійну комісію адвокатури України доцільно передбачити правило, у відповідності до якого член РКАУ не може перевіряти регіон, в якому у нього знаходиться робоче місце адвоката.

Чинна редакція Закону, до речі, не передбачає механізму фінансування ВРКА, тобто вона напряму залежить від РАУ (об'єкта перевірки), яка самостійно вирішує,

[1] Стандарт проведення перевірок Вищою ревізійною комісією адвокатури: затверджено рішенням Вищої ревізійної комісії адвокатури від 27 вересня 2013 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2013 рік.

[2] Дмитрієва О. «Є комітет із захисту прав адвокатів, а ми – комітет із захисту адвокатських грошей»/ О. Дмитрієва // Закон і бізнес. – 2014. – № 1-2. – С. 12.

Іванцівкий С. О.

скільки грошей виділити на утримання ревізійного органу. Доходить до дріб'язкової опіки. Голова ВРКА зазначає, що після виявлення в Чернігові і Хмельницькому грубих порушень фінансової діяльності направила офіційне звернення з приводу оприлюднення звітів комісії на сайті НААУ, проте ці звіти так й не були опубліковані, що дало їй підстави для висновку, що комісія працює «в стіл»[1]. Без сумніву, кожен з вищих органів адвокатського самоврядування, як мінімум, повинен мати окремі права адміністрування відповідних розділів сайту НААУ.

Набуття належної самостійності Ревізійною комісією адвокатури України, Кваліфікаційною комісією адвокатури України, Вищим дисциплінарним судом адвокатури України й Радою адвокатів України зумовлює доцільність наділення їх правами юридичної особи й затвердження кошторису кожного з цих органів з'їздом адвокатів України.

В даному контексті не можна погодитися із авторами законопроекту № 1794-1 від 04.02.2015 р., які пропонують, щоб щорічні внески адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування сплачувалися адвокатами в порядку та строки, встановлені Радою адвокатів України, до Національної асоціації адвокатів України, й розподілялися останньою в межах зведеного кошторису системи органів адвокатського самоврядування[2]. З аналізу норм даного проекту випливає, що розподілом коштів кожному регіональному органу

Іванцівкий С.О.

[1] Дмитрієва О. «Хочеться вірити, що з часом всі органи адвокатського самоврядування запрацюють в злагодженому ритмі»/ О. Дмитрієва // Юридична газета. – 2014. – № 24-25. – С. 14.

[2] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування і роботи органів адвокатського самоврядування) № 1794-1 від 04.02.2015 р. (внесений народними депутатами Купрієнком О.В., Ляшком О.В., Амельченком В.В. та іншими) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc 34?id=&pf3511=53817&pf35401=327573.

самоврядування буде займатися НААУ, що вбачається неправильним, адже вже були прецеденти обмеження фінансування ВКДКА. Схожі фінансові труднощі можуть очікувати й регіональні органи, не кажучи вже про традиційні докори з приводу того, кому надали більше чи менше грошей. Уся «складність» функції розподілу коштів нині з легкістю вирішується шляхом сплати адвокатами щорічного внеску двома платежами: на окремий рахунок центрального й регіонального органів. Тож навіщо направляти кошти «окольними путями» й згодом чекати милості з центру? Тому кошториси регіональних органів адвокатського самоврядування мають затверджуватися конференціями адвокатів регіонів, а центральних органів – з'їздом адвокатів України.

В одному з останніх законопроектів[1] для забезпечення розподілу коштів між вищими органами адвокатського самоврядування у відповідності до кошторисів пропонується запровадження посади казначея. Відзначаючи конструктивність цієї ідеї, слід тим не менше, йти далі, увівши посаду професійного адміністратора. Сплачувати чималу зарплату кваліфікованій людині виключно за нагляд, напевно, нераціонально, адже в неї буде багато вільного часу, який слід використати на благо адвокатури. Для цього доцільно взяти до уваги досвід ряду європейських країн, де запроваджено посади генерального секретаря (Болгарія, Молдова, Норвегія) канцлера (Естонія) тощо. За рекомендацією CCBE[2] посада «secretary general» нещодавно була уведена в Молдові.

Іванцівкий С.О.

[1] Порівняльна таблиця до Проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: Додаток до Листа НААУ № 290/0/2-16 від 28.03.2016 р. Заступнику Глави Адміністрації Президента України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advo catura /2016-03-31.tablytsia.pdf.

[2] CCBE expert recommendation for the Moldovan Bar (Annex) / Letter of CCBE to Moldovan Bar Assosiation on September 3, 2008. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2008. – P. 3.

В Україні така особа має відповідати за організаційно-технічну й фінансово-господарську діяльність НААУ, розробку проекту кошторису вищих органів самоврядування й правильний розподіл надходжень, керувати поточними справами секретаріату. Професійні, стратегічні, «політичні» питання мають вирішувати адвокати, для чого вони повинні не відволікатися на другорядні, технічні труднощі, розв'язання яких має бути сферою відповідальності найнятого управлінця. Незалежно від того, хто знаходиться на верхівці владного олімпу адвокатури, завданням цієї особи є ефективне адміністрування.

В Молдові для заняття посади генерального секретаря вимагається вища юридична або економічна освіта та п'ятирічний стаж роботи[1]. ССВЕ звертає увагу на такі важливі якості цієї особи, як вміння контактувати із національними та міжнародними установами, володіння правовими та управлінськими навичками й знання іноземних мов[2].

Сам термін «генеральний секретар» як переклад з англійського еквівалента, мабуть, не дуже вдалий, оскільки може викликати асоціації із генсеками часів КПРС. Більш оптимальним убачається поняття «корпоративний секретар». Останній повинен обиратися з'їздом адвокатів України на конкурсних засадах, звітувати перед найвищим органом адвокатського самоврядування.

В процесі оптимізації місцевої ланки системи адвокатського самоврядування важливо дотриматися справжньої самостійності реформованих органів регіональної асоціації адвокатів – ради адвокатів й дисциплінарного суду – один від одного. Для цього не обов'язково створювати

[1] Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010. – № 159. – art. 582.

[2] CCBE expert recommendation for the Moldovan Bar (Annex) / Letter of CCBE to Moldovan Bar Assosiation on September 3, 2008. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2008. – P. 3.

Іванцівкий С.О.

різні юридичні особи. До такого висновку ми дійшли з огляду на вітчизняний та закордонний досвід, адже окреме існування РАР і КДКА не завадило останнім потрапити в фінансову залежність[1] від перших. Натомість польська практика свідчить, що в межах палати адвокатів (izba adwokacka) нормально «уживаються» інституційно автономні один від одного дисциплінарний суд (sąd dyscyplinarny) та окружна рада (okręgowa rada adwokacka).

У схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року «Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя» наголошується, що дисциплінарні скарги на юрисконсультів слід негайно розглядати, і рішення за ними має виносити незалежний орган у відповідності з професійними кодексами етики та з можливістю перегляду справи в судовому порядку[2].

В Стандартах незалежності правової професії, прийнятих Міжнародною асоціацією юристів 7 вересня 1990 року, зазначається, що первинний розгляд дисциплінарної справи має проводитися дисциплінарним комітетом відповідної асоціації юристів. Юрист повинен мати право подати скаргу в зв'язку із цим розглядом до належного й незалежного вищестоящого органу з розгляду такого виду скарг[3]. Приписи щодо незалежності й безсторонно-

Іванцівкий С.О.

---

[1] Гриньова К. Гарантій нема. Одні обов'язки / К. Гриньова // Закон і бізнес. – 2016. – № 18. – С. 2; Кім Ю. Платити чи не платити? Чому норма про стажування стала найбільш обговорюваною в адвокатському середовищі / Ю. Кім // Закон і бізнес. – 2013. – № 28. – С. 12.

[2] United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – P. 11-12.

[3] Standards for the independence of the legal profession: adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_ and_free_materi als.aspx.

сті дисциплінарного органу відтворено в профільній рекомендації[1] CCBE.

Власне, й найменування «дисциплінарний суд» ми запропонували, щоб на термінологічному рівні підкреслити його арбітральну, незалежну природу. Аналогічне поняття застосовується в Німеччині, Польщі, Литві, Болгарії, Австрії, Естонії тощо. Окрім того, ця назва відповідає історичним традиціям вітчизняної адвокатури. Починаючи з 1872 року в Галичині, що перебувала під австрійською владою, в складі адвокатської камери функціонував дисциплінарний суд.

З метою дотримання незалежності дисциплінарного суду, що не має прав юридичної особи, обов'язок його фінансового, організаційного та матеріально-технічного забезпечення повинен бути закріплений за радою асоціації адвокатів регіону. Мінімальний рівень фінансування має прописуватися окремим рядком у кошторисі асоціації адвокатів регіону й визначатися з урахуванням кількості скарг, розглянутих минулого року. Задля попередження тиску шляхом зменшення фінансування дисциплінарний суд доцільно наділити повноваженням звертатися із поданням до РКАУ щодо проведення позапланової перевірки асоціації адвокатів регіону.

Перевагами окресленої моделі побудови основної (регіональної) ланки органів адвокатського самоврядування є простота, економічність й надійність, адже місцеві важелі впливу узгоджуються із системою стримувань і противаг національного рівня.

Проведене анкетування адвокатів показало, що 36 % респондентів повністю підтримує об'єднання регіональних органів адвокатського самоврядування у межах однієї юридичної особи на засадах забезпечення самостійності її підрозділів; 20 % опитаних скоріше підтримує такий крок (Додаток А).

[1] CCBE recommendations on disciplinary process for the legal profession. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2007. – P. 2.

Іванцівкий С.О.

Шляхи реформування органів кваліфікаційно-дисциплінарної компетенції пропонувалися й раніше, зокрема, Т.В. Варфоломеєвою[1] обґрунтовувалася доцільність створення міжтериторіальних КДКА, а С.Ф. Сафульком[2] та І.О. Лапіним[3] визначалася необхідність ліквідації ВКДКА.

Наша позиція полягає в наступному. Утворення Кваліфікаційної комісії адвокатури України з передачею їй функцій з приймання кваліфікаційного іспиту сприятиме формуванню єдиної та прозорої практики атестації здобувачів адвокатського звання, мінімізації проявів корупції, кумівства й протягуванню на місцях відверто «слабких» родичів, знайомих тощо.

Розглянемо статистику діяльності КДКА окремих регіонів за останні два роки. У 2014 році в Хмельницькій області співвідношення кількості осіб, які склали (не склали) кваліфікаційний іспит становило 7/7, у Сумській області – 23/6, Волинській області – 22/0, Рівненській області – 61/0, Київській області – 169/0[4]. У 2015 році відповідні показники

---

[1] Варфоломєєва Т.В. Грядущі вибори в адвокатурі / Т.В. Варфоломєєва // Адвокат. – 2006. – № 1. – С. 10.

[2] Узагальнені пропозиції адвокатів та представників громадських організацій адвокатів до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (до статей 50 - 61 (частина 2), перехідних та прикінцевих положень) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/ua/?o ption=com_ content&view=article&id=634.

[3] Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування органів адвокатського самоврядування) № 1794 від 19.01.2015 р. (внесений народним депутатом Лапіним І.О.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34? id=&pf3511=53631&pf354 01=325593.

[4] Статистична звітність КДКА регіонів за 2014 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/2014-ststystychna-zvitnist-kdka.pdf.

Вінницький С.О.

в Хмельницькій області склали 15/14, Чернігівській області – 8/7, Сумській області – 23/9, Волинській області – 61/1, Рівненській області – 122/2, Київській області – 360/0[1]. Аналіз цих даних демонструє неоднакові підходи щодо оцінювання претендентів й може свідчити про те, що в різних областях рівень підготовки здобувачів є кардинально відмінним (поголовно блискучим або середнім), або екзамен проводиться поверхово й недостатньо вимогливо, або до тих, хто екзаменується, висуваються дійсно справедливі або завищені вимоги.

В неформальних розмовах адвокати повідомляють про високі корупційні запити в окремих КДКА, що зумовлюють «міграційні» процеси всередині держави. Як птахи восени вирушають до країн, в яких тепліше, так й частина здобувачів адвокатського звання їдуть туди, де «дешевше» чи легше скласти іспити.

Корупційна складова, до речі, виникла не сьогодні. Її існування під час іспитів не заперечують члени органів адвокатського самоврядування[2]. Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури В. Загарія був змушений визнати наявність у деяких регіонах конкретних «тарифів» за отримання адвокатського свідоцтва в розмірі від 3 до 7 тисяч доларів США[3].

---

[1] Статистична звітність КДКА регіонів за 2015 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2016-02-29.kdka.2015.pdf.

[2] Сильна адвокатура: якою її бачать правники // Вісник Асоціації правників України. – 2015. – № 3. – С. 4; Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Більше не буде адвокатів, які могли б сказати, що вони начебто купили своє посвідчення» / В. Загарія // Закон і бізнес. – 2012. – № 50. – С. 4; Родюк А. Розмиті рамки адвокатської таємниці / А. Родюк // Юридична газета online. – 2016. – 7 липня. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://yur-gazeta.com/golovna/rozmiti-ramki-advokatskoy-taemnici.html.

[3] Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Більше не буде адвокатів, які могли б сказати, що вони начебто купили своє посвідчення» / В. Загарія // Закон і бізнес. – 2012. – № 50. – С. 4.

Іваницький С.О.

Окрім того, в процесі здійснення адвокатської практики між членами КДКА й суддями, прокурорами, слідчими поліції нерідко складаються особисті неприязні стосунки. Як наслідок, під час складання іспиту колишніми представниками держави від адвокатів не завжди можна очікувати об'єктивності, неупередженості.

В результаті претенденти опиняються в нерівних умовах й змушені реєструватися в інших областях, оформлюючи там договір оренди житла (безоплатного користування тощо), витрачати додатковий час й кошти. У кожному регіоні з'являється таким чином своя «законність», але ж практика має бути єдиною.

Впровадженню єдиних транспарентних підходів й сприятиме Кваліфікаційна комісія адвокатури України.

Нам можуть заперечити, що поїздка претендентів до м. Києва потягне додаткові транспортні витрати й відсутні гарантії, що цей орган не перетвориться на осередок корупційних чи інших деструктивних схем.

По-перше, одна чи дві подорожі до столиці навряд чи суттєво вплинуть на сімейний бюджет. Майбутні судді чи прокурори вже декілька років їздять до м. Києва із цією метою. По-друге, попередження неналежної поведінки членів комісії лежить у площині обрання з'їздом адвокатів України більшості складу цього органу з числа найбільш авторитетних адвокатів, залучення окремих представників держави до його роботи, забезпечення незалежного функціонування від інших корпоративних чи державних органів.

Побоювання щодо корупційної складової, як пам'ятаємо, супроводжували й процес формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів, але практика значною мірою розвіяла ці сумніви, адже робити неналежні дії «на очах» всієї країни набагато складніше.

Іванцький С. О.

На прикладі ВККС можна пересвідчитися й в такій перевазі єдиного кваліфікаційного органу, як істотно краще інформаційно-методичне забезпечення процесу складання іспиту. Дотепер не всі КДКА мають власний сайт чи належно упорядкований розділ на сайті НААУ, проте й власники цих інформаційних ресурсів у половині випадків обмежуються досить формальним, «бідним» їх змістовним наповненням. Очевидно, що адміністрування відповідного розділу веб-порталу НААУ вузькоспеціалізованою та великою командою професіоналів у галузі добору майбутніх адвокатів сприятиме комплексному й повному забезпеченню претендентів усією необхідною інформацією організаційного та навчально-методичного характеру.

Постійний притік кандидатів забезпечить регулярність іспиту, який складатиметься щомісяця. Це зменшить час очікування для мешканців невеликих областей, де екзамен проводиться один раз на два-три місяці (наприклад, у 2015 році в Херсонській області було організовано 5 кваліфікаційних іспитів, в Полтавській області – 7[1] тощо).

Більшість складу ККАУ мають складати адвокати, які обрані з'їздом адвокатів України з числа найбільш авторитетних представників професії з бездоганною репутацією. Також до складу ККАУ має входити по одному представнику від судової влади (суддя, обраний з'їздом суддів України), прокуратури (прокурор, обраний всеукраїнською конференцією працівників прокуратури), Уповноваженого Верховної ради з прав людини, Національного агентства з питань запобігання корупції.

[1] Статистична звітність КДКА регіонів за 2015 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2016-02-29.kdka.2015.pdf.

Іванцький С.О.

Включення останньої групи узгоджується із наявними в теорії[1] поглядами щодо можливості представників держави брати участь у формуванні адвокатського корпусу, а також законодавчою практикою зарубіжних країн (Німеччина, Польща, США, Литва, Швейцарія, Естонія, Данія, Люксембург тощо).

У Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам - членам про свободу здійснення професії адвоката, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р., вказується, що рішення, що стосуються дозволу займатися юридичною практикою або ставати членом даної професійної групи, повинні прийматися незалежним органом. Контроль над такими рішеннями, незалежно від того, чи ухвалюються вони незалежним органом, повинен здійснюватися незалежним і безстороннім судовим органом[2].

У кількісному відношенні представники держави мають становити не більше третини складу відповідних органів з кваліфікаційною або дисциплінарною компетенцією.

---

[1] Van den Bergh R. Self-regulation of the medical and legal professions: remaining barriers to competition and EC-law / R. Van den Bergh / Organized interests and self-regulation: an economic approach / Edited by B. Bortolotti, G. Fiorentini. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 122; Мартинович И.И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И.И. Мартинович. – Минск: Тесей, 2002. – С. 112; Борденюк В.І., Матєров Ю.П., Лаврухіна Н.О. Висновок на проект Закону України № 4353 від 14 квітня 2009 р. «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: / http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35003; Гончаренко С.В. До питання про обсяг повноважень органів адвокатського самоврядування / С. В. Гончаренко // Адвокат. – 2008. – № 3. – С. 6.

[2] Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 6.

Іванищенко С.О.

В якісному плані до складу дисциплінарних судів, окрім адвокатів, доцільно залучати найбільш фахово підготовлених представників юридичної професії – по одному представнику від судової влади, прокуратури, Уповноваженого Верховної ради з прав людини (в областях діють регіональні представництва й координатори), Національного агентства з питань запобігання корупції.

Голова органу кваліфікаційної або дисциплінарної юрисдикції має обиратися виключно зі складу адвокатів.

Деталізований виклад організаційних аспектів функціонування дисциплінарних судів повинен визначатися типовим положенням, що затверджується з'їздом адвокатів України.

Іваницький С.О.

Висновки до Розділу 7

В профільному Законі потребує корегування поняття «адвокат» шляхом визначення його як фізичної особи, яка має право на заняття адвокатською діяльністю. Запропонована дефініція дозволяє врахувати увесь перелік формальних вимог різного ступеня деталізації.

Універсальними, загальними ознаками адвоката в світовому масштабі є фахова компетентність з юридичних питань; достатній рівень незалежності від держави (включаючи не підпорядкованість її органам) і третіх осіб; пов'язаність високими професійними та етичними стандартами.

В сучасних системах надання правової допомоги організаційні форми адвокатської діяльності характеризуються багатоманітністю й можуть бути класифіковані на індивідуальні та колективні. У першому випадку адвокат практикує один. Це може супроводжуватися утворенням юридичної особи, проте не обов'язково. В іншій ситуації адвокати об'єднуються для спільного здійснення професійної діяльності.

Загальносвітовою тенденцією останніх десятиріч є розширення переліку колективних організаційних форм адвокатської діяльності, прагнення поєднати класичні й господарські, корпоративні моделі здійснення професійної практики.

В руслі цих процесів потребує розширення перелік організаційних форм адвокатської діяльності в Україні шляхом диференціації неприбуткових й прибуткових адвокатських бюро (об'єднань), що створюються у формі господарських товариств, а також закріплення такої організаційної форми як робота адвоката за наймом в адвоката або адвокатському об'єднанні (бюро).

Іванідський С.О.

Під час проведення виборів до складу органів адвокатського самоврядування форма голосування має визначатися відповідним самоврядним органом (збори, конференція, з'їзд), причому за загальним правилом повинно застосовуватися таємне голосування, яке за потреби може бути змінено більшістю учасників зібрання на відкриту форму волевиявлення.

Оптимальною пропорцією для встановлення кворуму під час проведення загальних зборів адвокатів регіонів є присутність не менше 1/5 частини адвокатів, внесених до ЄРАУ відповідного регіону.

Термін перебування на посаді членів органів адвокатського самоврядування повинен бути скорочений до трьох років.

Кооптування як вимушено допоміжний інститут не повинно набувати статусу основного чи визначального фактора під час формування представницьких органів адвокатури. Пріоритет має бути за демократичними процедурами. Застосування кооптації доцільно звузити поряд із впровадженням механізму залучення делегатів за посадою (ex officio).

Підставами для відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування мають бути наступні: 1) невиконання виборною посадовою особою обов'язків, покладених на неї законом чи актами органів адвокатського самоврядування, зокрема, відсутність без поважних причин на засіданнях органу самоврядування більше двох разів; багаторазова відмова від виконання або невиконання доручень відповідного органу адвокатського самоврядування; 2) позбавлення виборної посадової особи права на заняття адвокатською діяльністю або зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; 3) суттєве порушення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чи актів органів адвокатського самоврядування;

Іваницький С.О.

4) невиконання без поважних причин своєї передвиборної програми чи зобов'язань, якщо такі проголошувалися; 5) повторне не затвердження звіту (висновків) про роботу відповідного органу адвокатського самоврядування.

Попри непослідовність нормотворця, передбачені чинним законом КДКА, ВКДКА, РКАР і ВРКА за своєю правовою природою належать до органів адвокатського самоврядування.

Стан розвитку міжнародних громадських об'єднань адвокатів характеризують різноспрямовані тенденції універсалізації та диференціації, при цьому найбільш потужними, розвинутими й ефективними виявляються інтегративні об'єднання на основі широкого залучення юристів різних спеціалізацій, що можуть запропонувати більш всебічну й міцну платформу для обміну ідей та досвідом, задоволення різнопланових професійних потреб.

Узагальнення правової основи і практики діяльності міжнародних громадських об'єднань адвокатів дає змогу здійснити їх наукову класифікацію відповідно до таких найбільш значущих критеріїв:

– за суб'єктами, які залучаються до членства в організації – суто адвокатські (членами можуть бути виключно адвокати) та правові об'єднання, що залучають до своєї роботи широкий спектр юридичних професій (поряд із адвокатами, членами можуть бути юрисконсульти, судді, викладачі права тощо);
– за предметно-функціональною спрямованістю діяльності – універсальні і спеціалізовані;
– за ступенем активності виконання статутних завдань – громадські об'єднання з високою, середньою та низькою активністю, а також ті, що діяльності не ведуть, існуючи тільки «на папері»;
– за обсягом території, на яку поширюється діяльність – глобальні та регіональні (європейські, африканські тощо).

Іванідзкий С.О.

Специфічне призначення громадських правових організацій в сучасних умовах усвідомлюється адвокатами через необхідність моніторингу й фахового контролю діяльності органів адвокатського самоврядування, виявлення й узагальнення недоліків в їх роботі, поширення передового досвіду; поглиблення співробітництва із органами адвокатського самоврядування, в т.ч. шляхом делегування до їх складу своїх членів; сприяння включенню своїх представників до громадських рад (колегій) при державних органах та ін.

Усі проблемні питання професійного життя, що перебувають поза компетенцією органів адвокатського самоврядування, але турбують адвокатську спільноту, можуть бути сферою спрямування зусиль громадських організацій.

Визначаючи їх місце в системі адвокатури, слід взяти до уваги, що в деяких країнах світу відсутні професійні асоціації адвокатів, внаслідок чого громадські об'єднання адвокатів виконують функції, що традиційно притаманні органам адвокатського самоврядування. За цих умов громадські об'єднання адвокатів набувають значення елемента системи адвокатури.

Добровільно-ініціативний характер утворення й ліквідації громадських об'єднань адвокатів, а також характер їх повноважень не дозволяє розглядати ці об'єднання як стабільний, обов'язковий елемент системи адвокатури України. Цим не виключається перетворення громадських об'єднань адвокатів на самостійний елемент системи адвокатури у випадку дисфункціональної поведінки членів органів адвокатського самоврядування. Вирішуючи в такому випадку питання про віднесення громадського об'єднання до системи адвокатури, необхідно враховувати як телеологічний, так й кадровий компонент, співвідношення цілей, кількісного складу адвокатів й неадвокатів. Домінування неадвокатів не дозволяє розглядати таку соціальну спільноту як елемент системи адвокатури України.

Іваницький С.О.

Ядро структури адвокатури складають зв'язки і відносини між елементами системи адвокатури. Останні утворені сукупністю взаємозалежностей між адвокатами, АО, АБ, органами адвокатського самоврядування, що реалізуються через контакти, дії та рішення з метою забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Серед широкого розмаїття зв'язків визначальними є системні зв'язки – основні, стійкі, закономірні. Залежно від предметної спрямованості основні зв'язки та відносини між елементами системи адвокатури можуть бути класифіковані на ті, що виникають у зв'язку з наданням правової допомоги конкретному клієнту, й ті, що пов'язані із вирішенням внутрішніх питань в системі адвокатського самоврядування. Окрім того, зв'язки розподіляються на вертикальні (субординаційні, ієрархічні) й горизонтальні (координаційні); суттєві та несуттєві; необхідні й випадкові; генетичні, структурні й функціональні; стійкі та нестійкі; прямі й непрямі; формальні й неформальні тощо.

Основне системоутворювальне значення для консолідації елементів системи адвокатури мають зв'язки і відносини кооперації (співробітництва), які реалізуються шляхом координації, взаємодопомоги, сприяння, взаємоузгодження, обміну інформацією тощо. Вказаний тип зв'язків і відносин забезпечує об'єднання, зчеплення елементів системи, має конструктивну, позитивно-корисну спрямованість. Але головне – без співробітництва елементів (адвокатів, АО, АБ, органів адвокатського самоврядування) неможливо реалізувати мету й завдання адвокатури, що конституюють її як систему.

Основними сферами прояву вертикальних відносин між адвокатами є відносини усередині адвокатських об'єднань та зв'язки між адвокатами й органами адвокатського самоврядування. У першому випадку субординаційні відносини виникають між адвокатом й керівним органом

Бандурин С.О.

адвокатського об'єднання. Вертикальні відносини між адвокатами й органами адвокатського самоврядування ґрунтуються на повноваженнях останніх видавати обов'язкові до виконання рішення (ст. 59 Закону), порушення яких загрожує серйозними дисциплінарними наслідками.

Якісне проходження комунікаційних сигналів через канали зв'язку досягається завдяки системі регуляції, важливе місце в якій посідає корпоративне регулювання.

Окрім імперативного, основою зв'язків між адвокатами виступає добровільний компонент, який уособлює неформалізоване, добровільне прагнення до взаємодії на основі внутрішньої, суб'єктивної потреби, ініціативи, тяжіння. Забезпечення стабільного надходження клієнтури, професійного довголіття та інших нагальних питань юридичної практики вимагає від адвоката побудови розгалуженої мережі горизонтальних зв'язків із колегами.

До провідних інтегральних факторів, що забезпечують міцність зв'язків між адвокатами, належать професійна свідомість і культура адвокатів, передусім такі їх елементи як корпоративний дух та професійна ідеологія.

Корпоративний дух є інтегративним продуктом індивідуальної й колективної свідомості адвокатів, що характеризується спільністю ціннісних та емоційно-вольових орієнтирів професійної діяльності, згуртованістю в їх обстоюванні, високою готовністю до підтримки колег і професії в цілому. Це неформалізоване в праві явище має складну багаторівневу структуру, що включає корпоративний дух індивідуально практикуючого адвоката, адвокатського об'єднання, органа адвокатського самоврядування, адвокатури в цілому. Найбільш сильним корпоративний дух є в адвокатських об'єднаннях, де на нього «накладається» потужний домінуючий пласт організаційної культури конкретної фірми.

Іванцьків С.О.

Однією з ідей, що може бути покладено в основу професійної ідеології адвокатської спільноти на сучасному етапі державно-правового розвитку, є необхідність «наведення порядку у власному будинку й на прилеглій території». Особлива роль адвокатів у вирішенні цього непростого завдання полягає в наявності в них ефективного інструментарію для компетентного сприяння в протидії одній із загроз національній безпеці, на яку перетворилася корупція в правовій системі. Реалізація цієї ідеї дозволить вирішити значну загальносуспільну проблему й істотно спростити умови професійної діяльності членів корпорації.

Реформування системи адвокатури потребує модернізації підсистеми органів адвокатського самоврядування, оптимальна модель якої повинна мати наступний вигляд:

– на базовому регіональному рівні:
  - збори адвокатів міста/району;
  - конференція адвокатів регіону;
  - асоціація адвокатів регіону – рада асоціації та дисциплінарний суд;
– на національному рівні:
  - з'їзд адвокатів України;
  - Ревізійна комісія адвокатури України;
  - Кваліфікаційна комісія адвокатури України;
  - Вищий дисциплінарний суд адвокатури України;
  - Рада адвокатів України.

Порівняно із чинною системою, сутність пропонованих змін полягає в ліквідації на регіональному рівні ревізійних комісій адвокатів регіону й кваліфікаційних палат КДКА, функції яких слід передати до Ревізійної комісії адвокатури України та спеціально створеної Кваліфікаційної комісії адвокатури України відповідно. Дисциплінарні палати КДКА слід перейменувати в дисциплінарні суди (питання перейменування не є принциповим, але бажаним),

Іваницький С. О.

включивши до складу асоціації адвокатів регіону й забезпечивши статус незалежного органу.

В межах однієї юридичної особи (асоціації адвокатів регіону) на регіональному рівні повинні функціонувати повністю самостійні один від одного дисциплінарний суд та рада асоціації. На національному рівні мають діяти незалежні один від одного органи, що формуються з'їздом адвокатів України й лише йому підзвітні.

Набуття належної самостійності Ревізійною комісією адвокатури України, Кваліфікаційною комісією адвокатури України, Вищим дисциплінарним судом адвокатури України й Радою адвокатів України зумовлює доцільність наділення їх правами юридичної особи й затвердження кошторису кожного з цих органів з'їздом адвокатів України. Кошториси регіональних органів адвокатського самоврядування мають затверджуватися конференціями адвокатів регіонів, а центральних органів – з'їздом адвокатів України.

Відповідальність за організаційно-технічну й фінансово-господарську діяльність НААУ, розробку проекту кошторису вищих органів самоврядування й правильний розподіл надходжень, керівництво поточними справами секретаріату доцільно покласти на професійного менеджера (корпоративного секретаря), завданням якого є ефективне адміністрування. Фахові, стратегічні питання мають вирішувати адвокати, для чого вони повинні не відволікатися на другорядні, технічні труднощі, розв'язання яких має бути сферою відповідальності найнятого управлінця.

Утворення Кваліфікаційної комісії адвокатури України з передачею їй функцій з приймання кваліфікаційного іспиту сприятиме формуванню єдиної та прозорої практики атестації здобувачів адвокатського звання, мінімізації проявів корупції, кумівства й протягуванню на місцях відверто «слабких» родичів, знайомих тощо.

Іванівський С.О.

Більшість складу ККАУ мають складати адвокати, які обрані з'їздом адвокатів України з числа найбільш авторитетних представників професії з бездоганною репутацією. Також до складу ККАУ має входити по одному представнику від судової влади (суддя, обраний з'їздом суддів України), прокуратури (прокурор, обраний всеукраїнською конференцією працівників прокуратури), Уповноваженого Верховної ради з прав людини, Національного агентства з питань запобігання корупції.

У кількісному відношенні представники держави мають становити не більше третини складу відповідних органів з кваліфікаційною або дисциплінарною компетенцією. В якісному плані до складу дисциплінарних судів, окрім адвокатів, доцільно залучати найбільш фахово підготовлених представників юридичної професії – по одному представнику від судової влади, прокуратури, Уповноваженого Верховної ради з прав людини (в областях діють регіональні представництва й координатори), Національного агентства з питань запобігання корупції. Голова органу кваліфікаційної або дисциплінарної юрисдикції має обиратися виключно зі складу адвокатів.

Іваницький С.О.

Висновки

За результатами проведеного дослідження сформовано теоретичну модель правового регулювання системи і принципів адвокатури України, що знаходить вияв у наступних основних положеннях.

Адвокатура – це самоврядний інститут правової системи, що об'єднує адвокатів у межах організаційних форм адвокатської діяльності й самоврядування з метою забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Правова природа адвокатури утворена домінуючим публічним елементом й підпорядкованим приватним, що визначає публічно-приватний характер даного інституту.

Починаючи із давніх часів у більшості держав світу відбувся рух від аматорсько-дилетантської, родинно-товариської до професійної адвокатури, генеза і розвиток якої в кожній країні визначалися національними особливостями.

Зародившись у Месопотамії в часи Саргона Древнього (XXIV ст. до н. е.), адвокатура концептуально інституціоналізувалася в Древньому Римі, повільно вибудовувалася в Середні віки й отримала потужний імпульс розвитку в Новітній час.

На первісних етапах становлення адвокатури виконання захисних функцій виступало особистою (родинною, товариською тощо) чи суспільною (громадською) повинністю, почесним обов'язком, який виконувався епізодично й випадково широким колом осіб.

Із законодавчим закріпленням вимог до адвоката щодо обов'язкової наявності юридичної освіти, практичного досвіду чи навичок (принцип професійної компетентності) виокремлюється група спеціалізованих носіїв правових пізнань, знавців юриспруденції, які займаються вказаною діяльністю як професією, систематично й регулярно

Іванищенко С.О.

надаючи допомогу в галузі права. Першим документом, що зробив рішучий крок до професіоналізації адвокатури на українських землях став Загальний порядок судового провадження, прийнятий австрійською владою в 1781 році.

Будучи гарними професіоналами, але слабко об'єднаними між собою, адвокати не могли самостійно протистояти потужним посяганням влади чи феодалів, що зумовило наступний етап еволюції адвокатської корпорації – консолідацію зусиль адвокатів на шляху розбудови органів станового самоврядування як основи системної організації адвокатури. Останні дозволили комплексно вирішувати зовнішні завдання (забезпечення мінімально необхідної незалежності адвокатури для нормальної роботи її членів, представництво інтересів адвокатів перед органами держави тощо) й життєво важливі внутрішні питання організації корпорації (забезпечення високого професійного та морального рівня адвокатів, дисциплінарне переслідування порушників, регулювання діяльності членів адвокатської громади та ін.). На українських землях основи станового самоврядування адвокатів й системи адвокатури було закладено в Тимчасовому положенні про адвокатуру (Provisorische Advocaten-Ordnung) від 16 серпня 1849 року.

Окрім надійної корпоративної організації, турбулентні умови професійної практики вимагали від адвокатів бути гнучкими до швидкої зміни економічної кон'юнктури, адаптації форм надання правової допомоги до підвищених потреб клієнтів. Повсюдна проблема забезпечення живучості у висококонкурентному середовищі зумовила ускладнення організаційних форм адвокатської діяльності.

Основними історичними формами становлення адвокатури на вітчизняних теренах стали: первинна адвокатура (протоадвокатура), що зародилася до початку польсько-литовського загарбання українських земель; напівпрофесійна адвокатура існувала в польсько-литовську добу;

Іванцький С.О.

професійна адвокатура сформувалася після ухвалення австрійською владою в 1781 році Загального порядку судового провадження (Allgemeine Gerichtsordnung).

Активні соціальні експерименти, пов'язані із скасуванням або одержавленням адвокатури в радянський період, залишили в колективній свідомості корпорації важкі спогади й негативні очікування від держави, зумовили прагнення позбутися щільної опіки її органів й визначили незворотність утвердження незалежності адвокатури на шляху впровадження основоположних цінностей європейського правничого співтовариства.

Мета адвокатури не співпадає із метою її елементів чи підсистем (метою адвоката, метою органів адвокатського самоврядування тощо), повинна узгоджуватися із метою системи вищого рівня (правової системи) й не суперечити фундаментальним цінностям суспільства. Поряд з цим, мета адвокатури має відображати найбільш значущі соціальні потреби та інтереси, бути досяжною наявними засобами, характеризуватися конкретикою й відрізнятися від соціального призначення правових інститутів зі схожими завданнями.

Метою адвокатури України має бути забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Завдання адвокатури є конкретизацією мети, деталізованими напрямами її реалізації; характеризуються більш розширеною, точною й імперативною формою викладу та безпосередньою наближеністю до виконавців.

Як завдання адвокатури України слід розглядати забезпечення високих стандартів захисту прав, свобод і законних інтересів уповноважених осіб у кримінальному провадженні, провадженні про адміністративні правопорушення та інших визначених законом юрисдикційних провадженнях; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного,

Іваницький С.О.

господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; надання правових консультацій і роз'яснень, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; надання інших видів професійної правничої допомоги.

Функціями адвокатури є основні напрями діяльності адвокатури щодо реалізації поставленої мети. Залежно від вектору впливу функції адвокатури утворені системою зовнішніх функцій (захист, представництво, надання інших видів професійної правничої допомоги), які реалізуються виключно поза системою адвокатури під час взаємодії з клієнтами і третіми особами, й внутрішніми функціями (представницька, регуляторна, кваліфікаційна, дисциплінарна, організаційно-виконавча, контрольна функція, а також функція корпоративного захисту), які орієнтовані на створення умов для належного здійснення зовнішніх функцій й переважно здійснюються у внутрішньосистемних відносинах між членами адвокатського співтовариства.

Принципи адвокатури – це соціально обумовлені, найстабільніші, базисні положення, закріплені в праві, які системно й в найбільш загальному вигляді визначають організацію та/або діяльність адвокатури.

До переліку ознак принципу адвокатури мають входити: соціальна обумовленість, нормативна закріпленість, базисність, підвищена стабільність, високий рівень узагальнення, спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури, системна єдність.

Принципи адвокатури належать до міжгалузевих принципів. Лінія розподілу між принципами й нормами та правилами, проходить у площині таких притаманних принципам основних ознак як високий рівень узагальнення, базисність і підвищена стабільність. Взяті в сукупності, специфічні ознаки принципу дозволяють відрізнити його

Іванцюрин С.О.

від менш значущих й універсальних правових категорій нижчого рівня (презумпції, фікції тощо).

Систему принципів адвокатури слід розглядати як необхідну й достатню сукупність органічно взаємопов'язаних принципів адвокатури, що визначають фундаментальні основи забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

До системи основних принципів адвокатури, що покладені в основу її організації та діяльності в сучасному світі, слід відносити: незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів, територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізацію, корпоративне самоврядування, професійну компетентність, доступність, мультидисциплінарність, розумну винагороду, ефективність. До переліку включено два принципи, що не є властивими українській адвокатурі (обумовленість судоустроєм, мультидисциплінарність), проте мають значне поширення в світі, тому становлять інтерес як можливі альтернативи реформування національної моделі організації адвокатури.

Залежно від сфери поширення принципи адвокатури можуть бути класифіковані на основоположні принципи (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів), принципи організації (територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність) й принципи діяльності (ефективність, мультидисциплінарність, розумна винагорода).

Залежно від способу закріплення в українському праві можна виділити принципи адвокатури, що отримали пряме текстуальне вираження (незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) або непряме змістовне закріплення (професійна компетентність, територіальність, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність, ефективність, розумна винагорода).

Іванцьків С.О.

Поєднуючи різнопорядкові засоби правового регулювання в окрему галузь законодавства, принципи адвокатури забезпечують концептуальну узгодженість, міцність й стабільність нормативної основи функціонування адвокатського співтовариства, виступають дороговказом його розвитку, фундаментом системної та збалансованої організації адвокатури.

До основних функцій принципів адвокатури слід віднести програмну (ідеолого-орієнтувальну), регулятивно-охоронну, системоутворювальну, інтерпретувальну.

В основі взаємодії принципів адвокатури лежать вертикальні й горизонтальні зв'язки. Субординаційні відносини між принципами зумовлені їх диференціацією на основоположні (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) та інші принципи адвокатури. Оскільки перші мають пріоритетний, «материнський» характер, виступають ядром системи принципів, остільки інші принципи повинні бути зорієнтованими на першочергову реалізацію основоположних принципів.

Основними компонентами принципу незалежності адвокатури в аспекті міжнародно-правового та європейського розуміння цієї категорії є забезпечення інституційної та функціональної (процесуальної) можливості адвокату здійснювати всі види професійної діяльності вільно і незалежно від: 1) держави; 2) клієнта; 3) особистої упередженості чи зацікавленості; 4) громадськості; 5) керівного складу організаційних форм адвокатської діяльності (адвокатські фірми, колегії тощо) та професійної асоціації адвокатів. Останньому органу незалежність має бути забезпечено безумовно через його особливу роль у справі гарантування незалежності адвокатів-членів асоціації, що не виключає можливості судового контролю за реалізацією окремих її рішень.

Іванищенкий С.О.

Держава повинна мати достатні інструменти контролю за реалізацією адвокатурою делегованих їй публічно важливих функцій. У контексті практики ЄСПЛ доцільним є включення представників держави до складу органів адвокатського самоврядування. У кількісному відношенні представники держави мають складати не більше третини складу відповідних органів з кваліфікаційною або дисциплінарною компетенцією.

Набуття економічної незалежності професійними самоврядними структурами й попередження волюнтаризму в їх роботі лежить у площині закріплення в законі мінімальних пропорцій розподілу щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування за кожним з органів, наділених представницькими, кваліфікаційними, дисциплінарними чи ревізійними функціями (у відсотках).

Принцип професійної компетентності утворений сукупністю правоположень, що встановлюють перелік й механізм набуття та підтримання знань, вмінь і практичних навичок, ділових та морально-етичних якостей і вимог, які визначають здатність особи успішно здійснювати адвокатську діяльність.

Окреслений принцип включає настанови щодо досягнення й підтримання такого рівня професійної компетентності, який дозволяє забезпечити належні стандарти надання правової допомоги, для чого суб'єкт її реалізації повинен успішно завершити курс теоретичного й практичного навчання в акредитованій освітній установі, набути досвід професійної практики в галузі права, скласти кваліфікаційний іспит, пройти стажування, вступити до професійної асоціації адвокатів та постійно підтримувати високий рівень своєї професійної кваліфікації.

Адвокатська таємниця виступає фундаментом й утворює основний обсяг змісту конфіденційності як принципу

Іванцівкий С.О.

адвокатури. Окрім збереження адвокатської таємниці, адвокат повинен здійснити захист інших відомостей, що можуть не охоплюватися поняттям адвокатської таємниці (персональні дані, інформація про фізичну особу тощо), тобто забезпечити конфіденційність у взаєминах із широким колом осіб. Принцип конфіденційності є ширшою категорією, ніж інститут адвокатської таємниці, які співвідносяться між собою як загальне й окреме.

Конфіденційність як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, що визначають механізм дотримання адвокатської таємниці, захисту персональних даних особи та інших видів інформації з обмеженим доступом у процесі здійснення адвокатської діяльності, а також кваліфікаційного, дисциплінарного та інших видів проваджень у системі органів адвокатського самоврядування.

Розширення інструментарію адвоката з обстоювання публічного інтересу лежить у площині законодавчої фіксації положення, згідно з яким на підставі письмового дозволу довірителя адвокат має право, але не зобов'язаний давати показання з питань, що охоплюються адвокатською таємницею.

Уникнення конфлікту інтересів як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, які визначають шляхи запобігання порушенням приватних і публічних інтересів, що вступають або можуть вступити в суперечність під час адвокатської діяльності чи функціонування органів адвокатського самоврядування та негативно позначитися на виконанні адвокатом своїх професійних обов'язків.

Узагальнення теорії та адвокатської практики дозволяє виділити 4 основні види (комбінації) конфлікту інтересів у професійній діяльності українського адвоката: конфлікт інтересів між адвокатом і поточним (1) або колишнім (2) клієнтом (особисті конфлікти інтересів); конфлікт інтересів між поточними клієнтами (3) або поточним і колишнім (4) клієнтом (конфлікти клієнтів).

Іванцький С.О.

Поряд із домінуючою стратегією уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності, перспективною є концепція керування конфліктом у ситуаціях, коли для цього існують відповідні умови й охоронюваним законом інтересам не загрожує спричинення істотної шкоди.

Територіальність як принцип організації адвокатури утворена сукупністю правових положень, що визначають адміністративно-територіальний устрій країни основою побудови й просторових меж функціонування адвокатури. У сучасному світі зазначений принцип охоплює два основні аспекти: конструювання моделі адвокатури на підставі існуючих меж адміністративно-територіальних одиниць, а не інших критеріїв (судового устрою, національної чи мовної приналежності тощо); локалізація просторових меж функціонування адвокатів у межах певного регіону.

Застосування локалізації як територіально обмежуючої вимоги в процесі розбудови української адвокатури є недоцільним.

Принцип обумовленості судоустроєм полягає в побудові адвокатури на підставі судового устрою держави, зокрема, утворення регіональних, національних та/або спеціальних органів адвокатського самоврядування в межах сфери юрисдикції судів певного рівня (виду, інстанційності); наявність особливого механізму добору і забезпечення функціонування окремої привілейованої категорії адвокатів, уповноважених практикувати перед визначеними судами; закріплення обов'язку утримання адвокатської контори за місцезнаходженням певних судів; встановлення для іноземних адвокатів еквівалентних обмежень на представництво перед судами приймаючої держави залежно від обсягу отриманих прав практики перед судами домашньої юрисдикції та ін.

Маючи поширення в дореволюційну добу та перші роки становлення радянської влади, принцип обумовленості

Іваницький С.О.

судоустроєм не отримав розвитку в сучасній українській адвокатурі. Такий підхід вітчизняного законодавця, який надав перевагу принципу територіальності, вбачається оптимальним.

Зміст спеціалізації як принципу організації адвокатури полягає, по-перше, у зовнішньому відокремленні органів адвокатського самоврядування, що реалізують різні функції (представницькі, кваліфікаційні, дисциплінарні, контрольно-ревізійні тощо); утворенні й наданні організаційними формами адвокатської діяльності юридичної допомоги у визначених, окремих сферах правовідносин, та/або в інституційному відособленні декількох груп суб'єктів усередині адвокатської професії з наділенням їх різним обсягом можливостей надання правової допомоги певних видів; по-друге, у внутрішньому розподілі між структурними підрозділами (департаментами, практиками тощо) вказаних суб'єктів певних вузькопрофільних напрямів роботи, систематичному здійсненні конкретним адвокатом професійної діяльності в межах певної сфери правовідносин.

Спеціалізація охоплює як сферу адвокатського самоврядування, так і сферу адвокатської діяльності. Остання має три основні різновиди – спеціалізація сферою правовідносин, клієнтурою або їх поєднанням у різних пропорціях. Ключовими чинниками, що впливають на можливість запровадження (поглиблення) спеціалізації, є місцезнаходження суб'єкта надання правової допомоги (а), його розмір (б) й економічна кон'юнктура (в).

Висловлені в науці пропозиції щодо запровадження на законодавчому рівні інституційно оформленої спеціалізації за англосаксонським взірцем (баристери і соліситори) не можна визнати обґрунтованими на сучасному етапі розбудови вітчизняної адвокатури.

Корпоративне самоврядування є формою самостійного вирішення адвокатським співтовариством

Іванцький С.О.

внутрішньопрофесійних питань, у межах якої адвокати безпосередньо або через представницькі органи керують власними справами, здійснюють нормотворчу діяльність з урахуванням обмежень, встановлених законом, реалізують кваліфікаційні, дисциплінарні та інші повноваження з метою створення належних умов для забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Принцип корпоративного самоврядування адвокатів у світі становить сукупність правоположень, що визначають необхідною складовою внутрішнього устрою адвокатури обов'язкове/добровільне членство адвокатів у професійній асоціації, виборність й підзвітність її органів, їх самостійність і відокремленість від держави, демократизм й гласність діяльності, автономність управління й регуляції, наявність дієвих повноважень з підтримання стандартів професійної діяльності.

Оптимальною для України є автономна модель корпоративного самоврядування.

Доступність як принцип адвокатури утворена сукупністю правоположень, що встановлюють територіальні, фінансові, процедурні, темпоральні й інформаційні гарантії забезпечення безперешкодного доступу до правової допомоги адвоката.

На сучасному етапі правової реформи функція адміністрування системи безоплатної правової допомоги повинна бути залишена за Координаційним центром з надання правової допомоги. Посилення незалежності цього органу лежить у площині закріплення процедури, за якою директор Координаційного центру з надання правової допомоги призначається з'їздом адвокатів України за поданням Міністра юстиції України. Висловлення недовіри вказаному директору 2/3 складу делегатів з'їзду адвокатів України має тягнути звільнення його з посади. Такий порядок зміцнить автономність керівництва Координаційного центру з

Іваницький С.О.

надання правової допомоги від держави й водночас сприятиме ширшому врахуванню інтересів адвокатури.

Ефективність як принцип адвокатури утворена сукупністю правоположень, які встановлюють вимоги до організації та діяльності адвокатської спільноти, що забезпечують фактичну результативність, дієвість реалізації поставлених перед нею цілей.

Мультидисциплінарною практикою є здійснювана в межах однієї організаційно-правової форми господарювання діяльність представників різних професій щодо надання юридичних і неюридичних послуг.

Зміст мультидисциплінарності як принципу адвокатури полягає в побудові змішаної моделі організаційних форм адвокатської діяльності за рахунок включення до їх складу представників інших професій, на яких поширюються етичні вимоги й спеціальний порядок допуску до здійснення професійної діяльності (інституційний аспект) з метою надання адвокатських та інших професійних послуг (функціональний аспект).

На сьогодні очевидною є тенденція до утвердження й розширення сфери застосування мультидисциплінарності як принципу адвокатури в світі. Україна не повинна залишитись осторонь цього процесу. Можливість створення в Україні мультидисциплінарних об'єднань між адвокатами й представниками інших професій має бути закріплено для тих професіоналів, нормативні вимоги до статусу й поведінки яких узгоджуються із основоположними принципами адвокатури.

Розумність винагороди як принцип адвокатури становить сукупність правоположень, що визначають організаційно-правові умови отримання суб'єктом адвокатської діяльності розумної винагороди за виконання обов'язків, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності та/або реалізації повноважень члена органу адвокатського самоврядування.

Іванцький С.О.

Одним із засобів наближення правової допомоги до потреб та можливостей середнього класу є закріплення права адвоката отримувати від клієнта умовний гонорар, окрім випадків надання юридичної допомоги в кримінальних справах й сімейних спорах про розірвання шлюбу, стягнення аліментів або поділ сумісно нажитого майна.

Система є сукупністю взаємодіючих елементів, що поєднані між собою зв'язками та відносинами, утворюючи певну єдність, цілісність. Ключовими аспектами поняття «система» виступає єдність складу (елементів) й структури (зв'язків та відносин).

Елементи становлять найменші внутрішні одиниці, що в процесі взаємодії між собою утворюють систему як ціле. Підсистема є автономною групою елементів у межах системи, що диференційована за функціональною, суб'єктною або іншими ознаками. Структура системи є формою розміщення й взаємозв'язку елементів системи.

За сутнісними параметрами система адвокатури складається із сукупності взаємодіючих елементів, що поєднані між собою зв'язками та відносинами, які дозволяють забезпечити високі стандарти надання професійної правничої допомоги.

Систему адвокатури України утворюють адвокати, які об'єднані через організаційні форми адвокатської діяльності й адвокатського самоврядування задля ефективної реалізації мети адвокатури.

Найменшим внутрішнім елементом системи адвокатури є адвокат. Однак минули часи, коли адвокат-індивідуал міг ефективно відповісти на непрості виклики, що надходять з оточуючого середовища. Ускладнення умов професійної практики й розширення функціональної природи юридичної роботи зумовило еволюцію організаційних форм корпоративного буття, в результаті якої базовими елементами системи адвокатури України, поряд із адвокатами, стали

Іванцівкий С.О.

адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, органи адвокатського самоврядування (склад адвокатури України).

Архітектоніка української системи адвокатури включає дві основні підсистеми – організаційні форми адвокатської діяльності й адвокатське самоврядування. Елементами підсистеми організаційних форм адвокатської діяльності виступають адвокати, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання. Елементами підсистеми адвокатського самоврядування виступають адвокати й органи адвокатського самоврядування.

Проектування майбутньої й корегування параметрів функціонуючої системи має проводитися шляхом визначення примату трьох вузлових категорій – пріоритету мети над функцією й функції над системою. Загальна логіка конструювання може бути представлена у вигляді ланцюгу – проблемна ситуація–мета – завдання – функції – склад і структура – зовнішні умови.

Головна частина системи має відповідати за прийняття стратегічних для розвитку системи рішень, забезпечувати й контролювати їх реалізацію, корегувати поведінку нижчестоящих елементів у випадку вчинення дій, що перешкоджають досягненню стратегічної мети. Щоб не відволікатися на поточні, рутинні справи й мати достатньо часу для приділення уваги фундаментальним, перспективним пріоритетам, доцільно, за можливістю, передати на нижчестоящий рівень вирішення низки питань тактичного характеру.

Рівень внутрішньої розгалуженості системи адвокатури має відповідати ступеню різноманітності проблематики, із якою адвокатам доводиться стикатися під час взаємодії із зовнішнім середовищем.

Існуючі моделі європейських і світових систем адвокатур можуть бути класифіковані за різними критеріями. Залежно від ступеня обов'язковості членства в органах

Іваницький С.О.

адвокатського самоврядування можна виділити системи адвокатур з добровільним або обов'язковим членством в органах адвокатського самоврядування. Залежно від складу адвокатури, тобто осіб, яким законодавством дозволено входити до організаційних форм адвокатської діяльності або самоврядування, системи адвокатур можуть бути класифіковані на гомогенні й гетерогенні. Залежно від кількості юрисдикцій, що здійснюють спеціалізоване регулювання діяльності певних груп адвокатів у межах однієї держави, слід виділити моноюрисдикційні й мультиюрисдикційні системи адвокатур. Залежно від обсягу повноважень загальнодержавного органу адвокатського самоврядування слід розмежовувати централізовані й децентралізовані адвокатури.

В профільному Законі потребує корегування поняття «адвокат» шляхом визначення його як фізичної особи, яка має право на заняття адвокатською діяльністю.

Універсальними, загальними ознаками адвоката в світовому масштабі є фахова компетентність з юридичних питань; достатній рівень незалежності від держави (включаючи не підпорядкованість її органам) і третіх осіб; пов'язаність високими професійними та етичними стандартами.

В сучасних системах надання правової допомоги організаційні форми адвокатської діяльності характеризуються багатоманітністю й можуть бути класифіковані на індивідуальні та колективні. Загальносвітовою тенденцією останніх десятиріч є розширення переліку колективних організаційних форм адвокатської діяльності, прагнення поєднати класичні й господарські, корпоративні моделі здійснення професійної практики.

В руслі цих процесів потребує розширення перелік організаційних форм адвокатської діяльності в Україні шляхом диференціації неприбуткових й прибуткових адвокатських бюро (об'єднань), що створюються у формі господарських

Іванідзкий С.О.

товариств, а також закріплення такої організаційної форми як робота адвоката за наймом в адвоката або адвокатському об'єднанні (бюро).

Під час проведення виборів до складу органів адвокатського самоврядування форма голосування має визначатися уповноваженим самоврядним органом (збори, конференція, з'їзд), причому за загальним правилом повинно застосовуватися таємне голосування, яке за потреби може бути змінено більшістю учасників зібрання на відкриту форму волевиявлення.

Оптимальною пропорцією для встановлення кворуму під час проведення загальних зборів адвокатів регіонів є присутність не менше 1/5 частини адвокатів, внесених до ЄРАУ відповідного регіону.

Термін перебування на посаді членів органів адвокатського самоврядування повинен бути скорочений до трьох років.

Кооптування як вимушено допоміжний інститут не повинно набувати статусу основного чи визначального фактора під час формування представницьких органів адвокатури. Пріоритет має бути за демократичними процедурами. Застосування кооптації доцільно звузити поряд із впровадженням механізму залучення делегатів за посадою (ex officio).

Підставами для відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування мають бути наступні: 1) невиконання виборною посадовою особою обов'язків, покладених на неї законом чи актами органів адвокатського самоврядування, зокрема, відсутність без поважних причин на засіданнях органу самоврядування більше двох разів; багаторазова відмова від виконання або невиконання доручень відповідного органу адвокатського самоврядування; 2) позбавлення виборної посадової особи права на заняття адвокатською діяльністю або зупинення права

Іванишкін С.О.

на заняття адвокатською діяльністю; 3) суттєве порушення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чи актів органів адвокатського самоврядування; 4) невиконання без поважних причин своєї передвиборної програми чи зобов'язань, якщо такі проголошувалися; 5) повторне не затвердження звіту (висновків) про роботу відповідного органу адвокатського самоврядування.

Стан розвитку міжнародних громадських об'єднань адвокатів характеризують різноспрямовані тенденції універсалізації та диференціації, при цьому найбільш потужними, розвинутими й ефективними виявляються інтегративні об'єднання на основі широкого залучення юристів різних спеціалізацій, що можуть запропонувати більш всебічну й міцну платформу для обміну ідей та досвідом, задоволення різнопланових професійних потреб.

Узагальнення правової основи і практики діяльності міжнародних громадських об'єднань адвокатів дає змогу здійснити їх наукову класифікацію відповідно до таких найбільш значущих критеріїв:

– за суб'єктами, які залучаються до членства в організації – суто адвокатські (членами можуть бути виключно адвокати) та правові об'єднання, що залучають до своєї роботи широкий спектр юридичних професій (поряд із адвокатами, членами можуть бути юрисконсульти, судді, викладачі права тощо);
– за предметно-функціональною спрямованістю діяльності – універсальні і спеціалізовані;
– за ступенем активності виконання статутних завдань – громадські об'єднання з високою, середньою та низькою активністю, а також ті, що діяльності не ведуть, існуючи тільки «на папері»;
– за обсягом території, на яку поширюється діяльність – глобальні та регіональні (європейські, африканські тощо).

Іванійчик С.О.

Специфічне призначення громадських правових організацій в сучасних умовах усвідомлюється адвокатами через необхідність моніторингу й фахового контролю діяльності органів адвокатського самоврядування, виявлення й узагальнення недоліків в їх роботі, поширення передового досвіду; поглиблення співробітництва із органами адвокатського самоврядування, в т.ч. шляхом делегування до їх складу своїх членів; сприяння включенню своїх представників до громадських рад (колегій) при державних органах та ін.

Визначаючи їх місце в системі адвокатури, слід взяти до уваги, що в деяких країнах світу відсутні професійні асоціації адвокатів, внаслідок чого громадські об'єднання адвокатів виконують функції, що традиційно притаманні органам адвокатського самоврядування. За цих умов громадські об'єднання адвокатів набувають значення елемента системи адвокатури.

Добровільно-ініціативний характер утворення й ліквідації громадських об'єднань адвокатів, а також характер їх повноважень не дозволяє розглядати ці об'єднання як стабільний, обов'язковий елемент системи адвокатури України. Цим не виключається перетворення громадських об'єднань адвокатів на самостійний елемент системи адвокатури у випадку дисфункціональної поведінки членів органів адвокатського самоврядування. Вирішуючи в такому випадку питання про віднесення громадського об'єднання до системи адвокатури, необхідно враховувати як телеологічний, так й кадровий компонент, співвідношення цілей, кількісного складу адвокатів й неадвокатів. Домінування неадвокатів не дозволяє розглядати таку соціальну спільноту як елемент системи адвокатури України.

Ядро структури адвокатури складають зв'язки і відносини між елементами системи адвокатури. Останні утворені сукупністю взаємозалежностей між адвокатами, АО, АБ,

Іванцький С.О.

органами адвокатського самоврядування, що реалізуються через контакти, дії та рішення з метою забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

Серед широкого розмаїття зв'язків визначальними є системні зв'язки – основні, стійкі, закономірні. Залежно від предметної спрямованості основні зв'язки та відносини між елементами системи адвокатури можуть бути класифіковані на ті, що виникають у зв'язку з наданням правової допомоги конкретному клієнту, й ті, що пов'язані із вирішенням внутрішніх питань у системі адвокатського самоврядування. Окрім того, зв'язки розподіляються на вертикальні (субординаційні, ієрархічні) й горизонтальні (координаційні); суттєві та несуттєві; необхідні й випадкові; генетичні, структурні й функціональні; стійкі та нестійкі; прямі й непрямі; формальні й неформальні тощо.

Основне системоутворювальне значення для консолідації елементів системи адвокатури мають зв'язки і відносини кооперації (співробітництва), які реалізуються шляхом координації, взаємодопомоги, сприяння, взаємоузгодження, обміну інформацією тощо. Вказаний тип зв'язків і відносин забезпечує об'єднання, зчеплення елементів системи, має конструктивну, позитивно-корисну спрямованість. Без співробітництва елементів (адвокатів, АО, АБ, органів адвокатського самоврядування) неможливо реалізувати мету й завдання адвокатури, що конституюють її як систему.

Основними сферами прояву вертикальних відносин між адвокатами є відносини усередині адвокатських об'єднань та зв'язки між адвокатами й органами адвокатського самоврядування. Якісне проходження комунікаційних сигналів через канали зв'язку досягається завдяки системі регуляції, важливе місце в якій посідає корпоративне регулювання.

Окрім імперативного, основою зв'язків між адвокатами виступає добровільний компонент, який уособлює

Іваницький С.О.

неформалізоване, добровільне прагнення до взаємодії на основі внутрішньої, суб'єктивної потреби, ініціативи, тяжіння. Забезпечення стабільного надходження клієнтури, професійного довголіття та інших нагальних питань юридичної практики вимагає від адвоката побудови розгалуженої мережі горизонтальних зв'язків із колегами.

До провідних інтегральних факторів, що забезпечують міцність зв'язків між адвокатами, належать професійна свідомість і культура адвокатів, передусім такі їх елементи як корпоративний дух та професійна ідеологія.

Корпоративний дух є інтегративним продуктом індивідуальної й колективної свідомості адвокатів, що характеризується спільністю ціннісних та емоційно-вольових орієнтирів професійної діяльності, згуртованістю в їх обстоюванні, високою готовністю до підтримки колег і професії в цілому. Це неформалізоване в праві явище має складну багаторівневу структуру, що включає корпоративний дух індивідуально практикуючого адвоката, адвокатського об'єднання, органа адвокатського самоврядування, адвокатури в цілому. Найбільш сильним корпоративний дух є в адвокатських об'єднаннях, де на нього «накладається» потужний домінуючий пласт організаційної культури конкретної фірми.

Однією з ідей, що може бути покладено в основу професійної ідеології адвокатської спільноти на сучасному етапі державно-правового розвитку, є необхідність «наведення порядку у власному будинку й на прилеглій території». Особлива роль адвокатів у вирішенні цього непростого завдання полягає в наявності в них ефективного інструментарію для компетентного сприяння в протидії одній із загроз національній безпеці, на яку перетворилася корупція в правовій системі. Реалізація цієї ідеї дозволить вирішити значну загальносуспільну проблему й істотно спростити умови професійної діяльності членів корпорації.

Іванцівський С.О.

Реформування системи адвокатури потребує модернізації підсистеми органів адвокатського самоврядування, оптимальна модель якої повинна мати наступний вигляд:

– на базовому регіональному рівні:
  • збори адвокатів міста/району;
  • конференція адвокатів регіону;
  • асоціація адвокатів регіону – рада асоціації та дисциплінарний суд;
– на національному рівні:
  • з'їзд адвокатів України;
  • Ревізійна комісія адвокатури України;
  • Кваліфікаційна комісія адвокатури України;
  • Вищий дисциплінарний суд адвокатури України;
  • Рада адвокатів України.

Порівняно із чинною системою, сутність пропонованих змін полягає в ліквідації на регіональному рівні ревізійних комісій адвокатів регіону й кваліфікаційних палат КДКА, функції яких слід передати до Ревізійної комісії адвокатури України та спеціально створеної Кваліфікаційної комісії адвокатури України відповідно. Дисциплінарні палати КДКА слід перейменувати в дисциплінарні суди (питання перейменування не є принциповим, але бажаним), включивши до складу асоціації адвокатів регіону й забезпечивши статус незалежного органу.

В межах однієї юридичної особи (асоціації адвокатів регіону) на регіональному рівні повинні функціонувати повністю самостійні один від одного дисциплінарний суд та рада асоціації. На національному рівні мають діяти незалежні один від одного органи, що формуються з'їздом адвокатів України й лише йому підзвітні.

Набуття належної самостійності Ревізійною комісією адвокатури України, Кваліфікаційною комісією адвокатури України, Вищим дисциплінарним судом адвокатури України й Радою адвокатів України зумовлює доцільність

Іванцьвий С.О.

наділення їх правами юридичної особи й затвердження кошторису кожного з цих органів з'їздом адвокатів України. Кошториси регіональних органів адвокатського самоврядування мають затверджуватися конференціями адвокатів регіонів, а центральних органів – з'їздом адвокатів України.

Відповідальність за організаційно-технічну й фінансово-господарську діяльність НААУ, розробку проекту кошторису вищих органів самоврядування й правильний розподіл надходжень, керівництво поточними справами секретаріату доцільно покласти на професійного менеджера (корпоративного секретаря), завданням якого є ефективне адміністрування. Фахові, стратегічні питання мають вирішувати адвокати, для чого вони повинні не відволікатися на другорядні, технічні труднощі, розв'язання яких має бути сферою відповідальності найнятого управлінця.

Утворення Кваліфікаційної комісії адвокатури України з передачею їй функцій з приймання кваліфікаційного іспиту сприятиме формуванню єдиної та прозорої практики атестації здобувачів адвокатського звання, мінімізації проявів корупції, кумівства й протягуванню на місцях відверто «слабких» родичів, знайомих тощо.

Більшість складу ККАУ мають складати адвокати, які обрані з'їздом адвокатів України з числа найбільш авторитетних представників професії з бездоганною репутацією. Також до складу ККАУ має входити по одному представнику від судової влади (суддя, обраний з'їздом суддів України), прокуратури (прокурор, обраний всеукраїнською конференцією працівників прокуратури), Уповноваженого Верховної ради з прав людини, Національного агентства з питань запобігання корупції.

У кількісному відношенні представники держави мають становити не більше третини складу відповідних органів з кваліфікаційною або дисциплінарною компетенцією.

Іванцьків С.О.

В якісному плані до складу дисциплінарних судів, окрім адвокатів, доцільно залучати найбільш фахово підготовлених представників юридичної професії – по одному представнику від судової влади, прокуратури, Уповноваженого Верховної ради з прав людини (в областях діють регіональні представництва й координатори), Національного агентства з питань запобігання корупції. Голова органу кваліфікаційної або дисциплінарної юрисдикції має обиратися виключно зі складу адвокатів.

Іваницький С.О.

Список використаних джерел

1. ААУ ініціює нараду адвокатських об'єднань // Український адвокат. – 2009. – № 10. – С. 21.
2. Аверин Г.В. Системодинамика / Г.В. Аверин. – Донецк: Донбасс, 2014. – 403 с.
3. Авер'янов В.Б. Вибрані наукові праці / Упорядники: Андрійко О.Ф. (керівник колективу), Нагребельний В.П., Кисіль Л.Є. та ін. За заг. ред. Ю.С. Шемшученка та О.Ф. Андрійко. – К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2011. – 448 с.
4. Аверьянов А.Н. Системное познание мира: методологические проблемы / А.Н. Аверьянов. – М.: Политиздат, 1985. – 263 с.
5. Аверьянов В.Б. Функции и организационная структура органа государственного управления / В.Б. Аверьянов. – К.: Издательство «Наукова думка», 1979. – 148 с.
6. Азизов И.Б. Принципы организационного устройства адвокатуры / И.Б. Азизов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 141-150.
7. Акофф Р. О целеустремленных системах / Р. Акофф, Ф. Эмери / Перев. с англ. – М.: Сов. радио, 1974. – 272 с.
8. Альперт С.А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти / С.А. Альперт. – Харків: Національна юридична академія України, 1995. – 28 с.
9. Андрушко І.П. Категорія «публічний інтерес» у конституційному праві: поняття та зміст / І.П. Андрушко // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 137-141.

Іванський С.О.

10. Аристотель. Сочинения. В 4-х т. Т. 3. / Аристотель. – М.: Издательство «Мысль», 1981. – 613 с.
11. Ахматов Л. Реорганизация адвокатуры / Л. Ахматов // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 1. – С. 10-14.
12. Бакаянова Н.М. Этические принципы адвокатуры в Украине: Монографія / Н.М. Бакаянова. – Одесса: Юридическая литература, 2005. – 152с.
13. Банчук О.А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність / О.А. Банчук. – К.: Конус-Ю, 2008. – 184 с.
14. Баран С. Спролєтаризоване звання / С. Баран // Життя і право. – 1935. – Ч. 1. – С. 22-25.
15. Басай О.В. Принципи цивільного права України: теорія і практика: Монографія / О.В. Басай. – Івано-Франківськ: Сімик, 2013. – 428 с.
16. Бахолдина М. Неправильные члены. О том, как происходят выборы местного руководства во всеукраинских общественных организациях адвокатов / М. Бахолдина, И. Гончар // Юридическая практика. – 2010. – № 1-2. – С. 8.
17. Бенедикт Э. Адвокатура нашего времени / Э. Бенедикт / Перевод с третьего немецкого издания Т.О. Зейлигер. – СПб.: Типография А.Г. Розена, 1910. – 173 с.
18. Бердичевский Б. За коллективизацию / Б. Бердичевский // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 20. – С. 667-668.
19. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Пер. с франц. – М.: NOTA BENE, 2000. – 576 с.
20. Бєляєва К. Ціна монополії / К. Бєляєва // Закон і бізнес. – 2014. – № 52. – С. 14.
21. Богославець В.М. Договори про надання правових послуг: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.М. Богославець. – Київ, 2008. – 14 с.
22. Бойков А.Д. Проблемы эффективности судебной защиты: автореф. дисс. на соиск. научн. степ. докт. юрид. наук: 12.00.08. – М., 1974. – 34 с.

Іванцький С.О.

23. Борденюк В.І., Матєров Ю.П., Лаврухіна Н.О. Висновок на проект Закону України № 4353 від 14 квітня 2009 р. «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: / http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35003.
24. Бреус С. Відбулась прес-конференція учасників установчого з'їзду адвокатів України / С. Бреус, О. Блажко // Юридичний журнал. – 2012. – № 11. – С. 24-25.
25. Бронз Й.Л. Чи потрібна Україні незалежна, сильна і єдина адвокатура? / Й.Л. Бронз // Адвокат. – 2003. – № 5. – С. 33-34.
26. Бронз Й. Звернення до адвокатів України / Й. Бронз, Ю. Колотій, В. Маслов, В. Зубарєв, П. Бойко // Адвокат. – 2005. – № 11. – С. 33.
27. Бронз И. Еще раз о реформировании адвокатуры Украины (заметки делегата, покинувшего съезд адвокатов Украины) / И. Бронз // Адвокат. – 2005. – № 12. – С. 48-52.
28. Бужор В.Г. Общая теория права и государства: курс лекций / В.Г. Бужор. – Измаил: Центр сравнительных правовых исследований, 2008. – 254 с.
29. В Волынской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 4. – С. 112.
30. В Екатеринославской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1923. – № 4. – С. 106.
31. В Екатеринославской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 22. – С. 757-758.
32. В Одесской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1923. – № 4. – С. 104.
33. В Донецкой коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 19. – С. 634-635.
34. Варфоломеева Т.В. Советская адвокатура: задачи и формы деятельности / Т.В. Варфоломеева, Б.В. Русанов. – К.: Выща школа, 1983. – 44 с.

Ванівський С.О.

35. Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве / Т.В. Варфоломеева. – К.: Институт адвокатуры при Киевском университете имени Тараса Шевченко, 1998. – 204 с.
36. Варфоломеєва Т.В. Грядущі вибори в адвокатурі / Т.В. Варфоломеєва // Адвокат. – 2006. – № 1. – С. 9-20.
37. Варфоломеєва Т.В. В адвокатурі переможе здоровий глузд чи амбіції? / Т.В. Варфоломеєва // Адвокат. – 2007. – № 1. – С. 25-28.
38. Варфоломеєва Т.В. 25 програм на виконання статутних завдань САУ / Т.В. Варфоломеєва // Адвокат. – 2011. – № 11. – С. 3.
39. Варфоломеєва Т.В. Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» – фундамент об'єднання професії / Т.В. Варфоломеєва // Адвокат. – 2012. – № 8. – С. 4-7.
40. Васильченко О.П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: 12.00.02 / О. П. Васильченко. – Київ, 2015. – 36 с.
41. Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 1. Очерк всеобщей истории адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1893. – 396 с.
42. Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е.В. Васьковский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1893. – 213 с.
43. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
44. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В. Ковальова; Худож.-оформлювач Б.П. Бублик. – Харків: Фоліо, 2005. – 767 с.

Вашпанський С. О.

45. Винавер М. Адвокатура и правовое государство / М. Винавер. – СПб.: Тип. т-ва «Общественная польза», 1905. – 34 с.
46. Винавер М. Очерки об адвокатуре / М. Винавер. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1902. – 95 с.
47. Висновок № 2 перевірки фінансово-господарської діяльності КДКА Хмельницької області за період з 20.09.2013 р. по 31.10.2014 р.: затверджено конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік.
48. Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Рівненської області від 16 грудня 2013 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2013 рік.
49. Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Автономної Республіки Крим від 16 грудня 2013 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2013 рік.
50. Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Івано-Франківської області від 31 січня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.
51. Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Полтавської області від 12 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.
52. Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Дніпропетровської області від 12 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.
53. Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів

Іванійський О.О.

Чернігівської області від 12 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

54. Висновок за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Ради адвокатів Сумської області від 25 березня 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.
55. Висновок комісії з питань відповідності текстів резолюцій, поширених головою оргкомітету З'їзду адвокатів України від 25.06.2005 року Бедем В.В. та секретарем З'їзду Тиханською Т.В., рішенням З'їзду // Адвокат. – 2005. – № 10. – С. 47.
56. Висоцький В. Потрібно не тільки об'єднати адвокатуру, але й забезпечити єдність професії адвоката / В. Висоцький // Юридична газета. – 2012. – № 52. – С. 16-19.
57. Витяг з Протоколу № 18 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 13 травня 2015 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://advo katrada.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/Витяг_з_протоколу_18.pdf&hl=uk.
58. Витяг з Протоколу № 22 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 04 серпня 2015 року [Електрон. ресурс]. Режим доступу: https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://advokatrada.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/Витяг-з-протоколу-№22.pdf&hl=uk.
59. Витяг з протоколу конференції адвокатів Волинської області від 05.04.2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/151361/.
60. Вишневський А. «Послуги адвокатів безкоштовні для клієнтів, але не безоплатні для адвокатів» // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 42. – С. 11.
61. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис …

Іванищенський С.О.

докт. юрид. наук: 12.00.10 / Вільчик Тетяна Борисівна. – Харків, 2016. – 490 с.

62. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис … докт. юрид. наук: 12.00.04 / Вінник Оксана Мар'янівна. – К., 2004. – 631 с.
63. Владимірскій-Буданов М. Німецьке право в Польщі й Литві, I – IV / Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV - XVIII в. – Частина 1. – Львів: друкарня наукового товариства імені Шевченка, 1903. – 176 с.
64. Власенко С. Інтерв'ю / С. Власенко // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 9.
65. Волова Л.А. Межконфессиональные отношения как феномен современной культуры: монография / Л.А. Волова. – Запорожье: Просвита, 2002. – 180 с.
66. Волошин М. Реформа права про устрій адвокатури / М. Волошин // Життя і право. – 1935. – Ч. 1. – С. 35-39.
67. Волынские записки, сочиненные Степаном Руссовым в Житомире. – СПб.: Императорская типография, 1809. – 196 с.
68. Воробьев А.В. Теория адвокатуры / А.В. Воробьев, А.В. Поляков, Ю.В. Тихонравов. – М.: «Грантъ», 2002. – 496 с.
69. Воронов А.А. Системный подход к исследованию адвокатуры и науки об адвокатуре / А.А. Воронов // Евразийская адвокатура. – 2013. – № 1. – С. 135-140.
70. Временное положение о народных судах и революционных трибуналах Украинской социалистической советской республики: утверждено Декретом Совета Народных Комиссаров Украины от 14 февраля 1919 года // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 11. – С. 154-163.
71. Вышинский А.Я. Революционная законность и задачи советской защиты (исправленная и дополненная стенограмма доклада на собрании Московской коллегии

Вінницький С.О.

защитников 21 декабря 1933 г.) / А.Я. Вышинский. – М.: РИС Мособлисполкома, 1934. – 42 с.

72. Гаврилюк В.А. Отношение как категория диалектической логики / В.А. Гаврилюк. – Киев: Издательство Европейского университета, 2008. – 32 с.
73. Гай-Нижник П.П. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки / П.П. Гай-Нижник, Л.В. Чупрій // Гілея: Науковий вісник. – 2014. – № 84. – С. 465-471.
74. Гайворонська В.В. Формування висококваліфікованого адвокатського корпусу як гарантія надання якісної правової допомоги / В.В. Гайворонська / Право обвинуваченого на кваліфікований захист та його забезпечення: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 1-2 грудня 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х.: ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 56-64.
75. Гайдес М.А. Общая теория систем (системы и системный анализ) / М.А. Гайдес. – 2-е изд., испр. – Винница: Глобус-пресс, 2005. – 215 с.
76. Галунько В.В. Публічний інтерес в адміністративному праві / В.В. Галунько // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 178-182.
77. Гвоздій В. Виключення допускаються / В. Гвоздій // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 5-7.
78. Гвоздій В. Маркетинг адвокатської діяльності / В. Гвоздій // Вісник Національної асоціації адвокатів України. – 2014. – № 8. – С. 24-26.
79. Гессен И.В. История русской адвокатуры / И.В. Гессен. – Т. 1 Адвокатура, общество и государство. – М.: типография «Земля», 1914. – 626 с.
80. Гиг Дж. Прикладная общая теория систем / Дж. Гиг / Перев. с англ. – М.: Мир, 1981. – 336 с.

Іванишкий С.О.

81. Головацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772-1939 рр.): Монографія / І. Головацький. – Варшава: Друк-Інтро С.А., 2012. – 879 с.
82. Головюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: моногр. / І.В. Головюк. – Одеса: Юридична література, 2015. – 712 с.
83. Глушкевич М. Етичні завдання адвокатури / М. Глушкевич // Життя і право. – 1929. – Ч. 4. – С. 38-44.
84. Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Більше не буде адвокатів, які могли б сказати, що вони начебто купили своє посвідчення» / В. Загарія // Закон і бізнес. – 2012. – № 50. – С. 1, 4-5.
85. Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Не треба брати в заручники адвокатів та комісію» / В. Загарія, І. Слободян // Закон і бізнес. – 2014. – № 45-46. – С. 1, 3.
86. Голова ВКДКА Валентин Загарія: «Індульгенцій адвокатам комісія не продає» / В. Загарія, І. Слободян // Закон і бізнес. – 2015. – № 14. – С. 3.
87. Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні / І.В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2004. – 127 с.
88. Головань І. В. Захист професійної юридичної таємниці згідно законодавства України та Швейцарії / І. В. Головань // Адвокат. – 2005. – № 1. – С. 3-7.
89. Головань І.В. Українська адвокатура – назад до СРСР? / І.В. Головань // Український адвокат. – 2006. – № 4. – С. 14-18.
90. Головань И. Что под мантией? / И. Головань // Юридическая практика. – 2009. – № 48. – С. 3.
91. Головань І. Реформа в головах / І. Головань // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 8-11.

Вознецький С.О.

92. Голубовский Д. Узловые вопросы защиты / Д. Голубовский // Социалистическая законность. – 1936. – № 6. – С. 50-54.
93. Гольдштейн М.Л. Принципы организации адвокатуры / М.Л. Гольдштейн. – СПб.: Типография Правительствующего Сената, 1900. – 30 с.
94. Голянд Ю. Бути чи не бути КДКА? / Ю. Голянд // Український адвокат. – 2006. – № 2. – С. 6.
95. Гончар И. Опережая XXI век / И. Гончар // Юридическая практика. – 2011. – № 23. – С. 12.
96. Гончар И. Подготовительные заботы / И. Гончар // Юридическая практика. – 2014. – № 12. – С. 1, 9.
97. Гончар И. Предпосыльная помощь / И. Гончар // Юридическая практика. – 2014. – № 15. – С. 8-9.
98. Гончар И. Игры с Ассоциацией / И. Гончар // Юридическая практика. – 2014. – № 44. – С. 1, 7.
99. Гончар И. Отправиться в допуск / И. Гончар // Юридическая практика. – 2016. – № 23. – С. 8.
100. Гончаренко А. И снова о делах скорбных украинских адвокатов / А. Гончаренко //Юридичний вісник України. – 2013. – № 17-18. – С. 9.
101. Гончаренко С.В. До питання про обсяг повноважень органів адвокатського самоврядування / С.В. Гончаренко // Адвокат. – 2008. – № 3. – С. 4-11.
102. Горбань О.М. Основи теорії систем і системного аналізу: навч. посіб. / О.М. Горбань, В.Є. Бахрушин. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 204 с.
103. Горовець Є. Міф про непідприємницький характер адвокатської діяльності: причини, аргументи і наслідки / Є. Горовець // Юридичний журнал. – 2006. – № 12. – С. 38-46.
104. Городовенко В.В. Принципи судової влади: Монографія / В.В. Городовенко. – Харків: Право, 2012. – 448 с.

Вакульський С.О.

105. Гребенщиков М. Задачи адвокатуры / М. Гребенщиков // Журнал гражданского и уголовного права. – 1886. – Кн. 5. – 1-23.

106. Гриньова К. Гарантій нема. Одні обов'язки / К. Гриньова // Закон і бізнес. – 2016. – № 18. – С. 1-2.

107. Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: Монографія / Р.Ф. Гринюк. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2014. – 388 С.

108. Грицай І. З життя Товариства українських правників у Львові / І. Грицай // Життя і право. – 1929. – Ч. 2. – С. 19-20.

109. Гутаріна К.В. Адвокатура України на межі тисячоліть / К.В. Гутаріна // Адвокат. – 2000. – № 3. – С. 30.

110. Гутаріна К.В. Вищу кваліфікаційну комісію сформовано, а проблеми залишились / К.В. Гутаріна // Адвокат. – 2004. – № 4. – С. 31.

111. Давиденко Л.М. Проблеми оцінки та виміряння ефективності діяльності прокуратури / Л.М. Давиденко // Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності: зб. наук. пр. / Редкол.: Л.М. Давиденко, П.М. Каркач та ін. – Х., 1999. – С. 67–81.

112. Данильєва І.Е. Принципи організації та функціонування державної служби в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.Е. Данильєва. – Київ, 2005. – 21 с.

113. Дафт. Р.Л. Теория организации / Р.Л. Дафт / Перев. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 736 с.

114. Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. / Г.В. Дворецька. – вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2013. – 428 с.

115. Декрет о суде № 1 от 22 ноября 1917 г. // Декреты Советской власти: в 2 т. Том І. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г. – М.: Гос. изд-во политической литературы, 1957. – С. 124-126.

Ваніцький С.О.

116. Деханов С.А. Организация адвокатуры и профессиональная этика адвокатов в Западной Европе / С.А. Деханов. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 264 с.
117. Димитрова М.В. Поняття та сутність принципів адвокатського самоврядування / М.В. Димитрова // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 58. – С. 125-130.
118. Дідан Ю. Небезпечне захоплення / Ю. Дідан, О. Скачко, В. Огриза // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 12-14.
119. Дмитрієва О. Курс на розвиток / О. Дмитрієва // Український адвокат. – 2008. – № 3. – С. 1.
120. Дмитрієва О. Інтерв'ю / О. Дмитрієва // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 8.
121. Дмитрієва О. «Є комітет із захисту прав адвокатів, а ми – комітет із захисту адвокатських грошей»/ О. Дмитрієва // Закон і бізнес. – 2014. – № 1-2. – С. 1, 12-13.
122. Дмитрієва О. «Хочеться вірити, що з часом всі органи адвокатського самоврядування запрацюють в злагодженому ритмі»/ О. Дмитрієва // Юридична газета. – 2014. – № 24-25. – С. 12-14.
123. Додаток «Таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство - 2014» до збірника наукових праць. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 1 (15), Т. 1 / Головні редактори В.М. Ворона, М.О. Шульга. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. – 96 с.
124. Доклад тов. Черлюнчакевича об адвокатуре // Еженедельник советской юстиции. – 1922. – № 6. – С. 9-11.
125. Документи Брацлавського воєводства 1566-1606 років / Упоряд. М. Крикун, О. Піддубняк. – Львів: наукове товариство імені Шевченка, 2008. – 1219 с.
126. Долежан В.В. Роздуми над свіжими законопроектами про адвокатуру / В.В. Долежан //Адвокат. – 2006. – № 12. – С. 29 - 32.

Івницький С.О.

127. Домбчевський Р. Організація української адвокатури / Р. Домбчевський // Життя і право. – 1928. – Ч. 1. – С. 44-48.
128. Дроботов С.А. Функції права у розвиткові демократичної і правової держави: моногр. / С.А. Дроботов. – К.: Логос, 2012. – 336 с.
129. Дробязко С.Г. Общая теория права: учеб. пособие для вузов / С.Г. Дробязко, В.С. Козлов. – Минск: Амалфея, 2007. – 480 с.
130. Дубков Е.П. Демократические основы организации советской адвокатуры: Автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук / Е.П. Дубков. – М., 1965. – 14 с.
131. Дудин В. Юрреализм / В. Дудин // Юридическая практика. – 2016. – № 18-19. – С. 1, 15.
132. Екатеринославский губсъезд работников юстиции // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 1. – С. 14-16.
133. Економічний словник-довідник / За ред. д.е.н., проф. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 С.
134. Еллинек Г. Право современного государства. Том 1. Общее учение о государстве / Г. Еллинек / Перев. с немецк. – СПб.: изд. юрид. книжн. магаз. Н.К. Мартынова, 1908. – 599 с.
135. Євграфова Є.П. Об'єктивність права: проблеми теорії і реальність: Монографія / Є.П. Євграфова. – К.: Парламентське видавництво, 2014. – 416 с.
136. Жуковська О.Л. Висновок на проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Україні», який подав на розгляд Верховної Ради України народний депутат С. Соболєв / О.Л. Жуковська // Адвокат. – 2003. – № 2. – С.27-32.
137. Журавський В.С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми). – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 344 с.

Іванцький С.О.

138. Журнал реєстрації рішень Ради адвокатів Хмельницької області за 2013-2014 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://kmrada-unba.org/wp-content/uploads/2015/11/Журнал-реєстрації-рішень-14.01.2015.pdf.
139. З наших організацій. З Союза Українських адвокатів // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 19-20.
140. З організаційного руху. Сходини С. У. А. в Перемишлі // Життя і право. – 1936. – Ч. 2. – С. 11-12.
141. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних ВНЗ / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
142. Загальні збори Львівської палати адвокатів // Життя і право. – 1929. – Ч. 2. – С. 15-16.
143. Загальні збори адвокатської Палати в Перемишлі // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 20.
144. Загальні збори Делегатури С. У. А. в Стрию // Життя і право. – 1936. – Ч. 2. – С. 14-19.
145. Загальні збори Товариства українсько-руських правників у Львові // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 21-24.
146. Загарія В. Інтерв'ю / В. Загарія // Закон і бізнес. – 2015. – № 12. – С. 3.
147. Зайчук В.И. Организация и деятельность адвокатуры Украинской ССР / Зайчук В.И. / Роль и задачи советской адвокатуры / Под ред. А.Я. Сухарева. – М.:«Юрид. лит.», 1972. – 220 с.
148. Закон за адвокатурата: приет Народно събрание България на 10 юни 2004 г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: //www.vas.bg/bg/ну.
149. Закон про виключне право Центральної Ради видавати законодавчі акти УНР від 25 листопада 1917 р. / Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. – Т. 1. 4 березня - 9 грудня 1917 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]

Іванський С. О.

; відп. ред. В.А. Смолій [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1996. – С. 477-478.

150. Зашляпин Л.А. Основы теории эффективной адвокатской деятельности: прелиминарный аспект / Л.А. Зашляпин. – Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 2006. – 568 с.
151. Звернення Всеукраїнського адвокатського форуму щодо основних концептуальних засад реформування адвокатури України від 18 вересня 2011 року // Український адвокат. – 2011. – № 10. – С. 33-35.
152. Звернення першого засідання Комітету з захисту професійних прав членів Спілки адвокатів України (щодо порушення професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності) // Адвокат. – 2010. – № 6. – С. 4-5.
153. Звіт з діяльності Виділу С. У. А. // Життя і право. – 1929. – Ч. 1. – С. 53-55.
154. Звіт зі сходин Делегатури С. У. А. Тернопіль і Чортків, відбутих в Тернополі, в дні 21 червня 1930 в салі Української Бесіди // Життя і право. – 1930. – Ч. 4. – С. 16-19.
155. Звіт із загальних зборів секції аплікантів при С. У. А. у Львові // Життя і право. – 1936. – Ч. 2. – С. 19-20.
156. Звіт. Коротко про головне. Наша робота у 2015 році // Вісник Асоціації правників України. – 2016. – № 120-121. – С. 8.
157. Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2015 рік. – К.: НААУ, 2016. – 143 С.
158. Звіт про виконання кошторису Ради адвокатів Хмельницької області з січня по жовтень 2014 року включно: Додаток до Звіту Ради адвокатів Хмельницької області за період з 19 грудня 2013 р. по 10 листопада 2014 р., затвердженого конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік.
159. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні. 2013-2016 р. – К.: НААУ, 2016. – 22 с.

Гвинтівський С.О.

160. Звіт Ради адвокатів Хмельницької області за період з 19 грудня 2013 р. по 10 листопада 2014 р.: затверджено конференцією адвокатів Хмельницької області 15 листопада 2014 року // Архів Ради адвокатів Хмельницької області за 2014 рік.
161. Зейкан Я.П. Адвокатські проблеми і Закон «Про адвокатуру» / Я.П. Зейкан // Адвокат. – 2003. – № 6. – С. 22-23.
162. Иеринг Р. Цель в праве / Р. Иеринг. – СПб: Издание Н.В. Муравьева, 1881. – 412 с.
163. Иеринг Р. Интерес и право / Р. Иеринг. – Ярославль, 1880. – 149 с.
164. Изовитова Л. Принцип невмешательства / Л. Изовитова // Юридическая практика. – 2015. – № 36. – С. 1, 7.
165. Инструкция о порядке оплаты юридической помощи, оказываемой адвокатами населению: утверждена приказом Народного комиссара юстиции СССР № 85 от 2 октября 1939 г. // Советская юстиция. – 1939. – № 17-18. – С. 79-80.
166. Ишанханова Г.А. Ассоциация адвокатов Узбекистана: анализ ситуации и пути развития / Г.А. Ишанханова / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 32-37.
167. Іваницький С.О. Окремі проблеми забезпечення права на захист у кримінальному процесі / С.О. Іваницький, Г.О. Ковальова // Удосконалення норм кримінально-процесуального законодавства України: Спеціальний випуск Вісника Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2008. – № 3. – С. 89-90.
168. Іваницький С.О. Захист та обвинувачення у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів (за матеріалами судової практики) / С.О. Іваницький // Університетські

Іваницький С.О.

наукові записки: науковий часопис Хмельницького університету управління та права. – 2011. – № 2. – С. 310-315.

169. Іваницький С.О. Адвокат у кримінальному провадженні на підставі угоди / С.О. Іваницький // Адвокат – 2013. –№ 10. – С. 28-31.

170. Іваницький С.О. Міжнародно-правові стандарти діяльності адвокатури у галузі кримінального провадження / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – Спеціальний випуск № 5 «Міжнародне право в умовах глобалізації». – С. 142-145.

171. Іваницький С.О. Адвокат-захисник і прокурор у кримінальному провадженні: складні грані взаємовідносин / С.О. Іваницький // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1082. – С. 214-216.

172. Іваницький С.О. Міжнародні громадські об'єднання адвокатів: правовий статус, види, тенденції розвитку / С.О. Іваницький // Jurnalul juridic national: teorie şi practică. – 2014. – № 6 (10). – С. 186-192.

173. Іваницький С.О. Вибори в адвокатурі: історія, сьогодення, шляхи удосконалення / С.О. Іваницький // Адвокат – 2014. –№ 7. – С. 20-26.

174. Іваницький С.О. Тенденції розбудови професійного самоврядування в системі прокуратури, судової влади та адвокатури / С.О. Іваницький // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 10-2. – т. 2. – С. 120-121.

175. Іваницький С.О. Громадські об'єднання адвокатів і суддів та їх місце в структурі громадянського суспільства / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2014. – № 3-4. – С. 108-122.

Іваницький С.О.

176. Іваницький С.О. Кооптація в системі формування органів представницької демократії в адвокатурі: pro et contra / С.О. Іваницький // Адвокат – 2014. –№ 8. – С. 18-21.
177. Іваницький С.О. Відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування: правова природа, зміст і шляхи оптимізації / С.О. Іваницький // Право України – 2015. –№ 6. – С. 206-215.
178. Іваницький С.О. Незалежність як принцип адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2015. – № 1. – С. 146-152.
179. Іваницький С.О. Територіальність як принцип побудови адвокатури в Україні та світі / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2015. – № 2. – С. 76-83.
180. Іваницький С.О. Обумовленість судоустроєм як принцип побудови адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2015. – № 3. – С. 98-105.
181. Іваницький С.О. Спеціалізація як принцип організації адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2015. – № 4. – С. 64-77.
182. Іваницький С.О. Принципи адвокатури / С.О. Іваницький // Юридична Україна. – 2015. – № 10-12. – С. 117-130.
183. Иваницкий С.А. Мультидисциплинарность как принцип построения адвокатуры / С.А. Иваницкий // Legea si Viata. – 2015. – № 9/3. – С. 21-25.
184. Іваницький С.О. Системи адвокатур держав світу: класифікація і типологія / С.О. Іваницький // Jurnalul juridic national: teorie şi practică. – 2015. – № 5 (ч. 2). – С. 95-98.
185. Іваницький С.О. Системні основи адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2015. – № 4 (1). – С. 20-26.

Іваницький С.О.

186. Іваницький С.О. Реформування адвокатури: окремі зауваження щодо законопроектів № 1794, № 1794-1 та № 2270 / С.О. Іваницький // Часопис академії адвокатури України. – 2015. – № 2. – С. 44-48. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2015_8_2_8.

187. Іваницький С.О. Загальні питання адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2016. – № 1. – С. 115-125.

188. Іваницький С.О. Оптимізація системної побудови адвокатури України / С.О. Іваницький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2016. – № 2. – С. 82-102.

189. Іваницький С.О. Соціально-демографічне обличчя української адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 2. – С. 144-151.

190. Іваницький С.О. Суд і адвокатура за новим КПК України: організаційний аспект / С.О. Іваницький / Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства та удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України: матеріали міжнар. наук.-прак. конф., м. Луганськ, 20 квітн. 2012 року / редкол.: М.Й. Курочка, О.І. Левченков, В.І. Галаган та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 419-421.

191. Іваницький С.О. Окремі проблеми реалізації принципу змагальності за новим КПК України / С.О. Іваницький / Теоретичні та практичні проблеми кримінального судочинства: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 19 жовтня 2012 року). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, О.В. Одерій, В.П. Горбачов, А.І. Журба. – Донецьк: ДЮІ МВС України, 2013. – С. 87-89.

Іваницький С.О.

192. Иваницкий С.А. Обеспечение органами досудебного расследования права лица на защиту в соответствии с новым УПК Украины и реформированным законодательством Республики Беларусь / С.А. Иваницкий / Борьба с преступностью: теория и практика: мат-лы Международной науч.-практ. конференции. Могилев. 4-5 апреля 2013 г. – Могилев: МГУ имени А.А. Кулешова, 2013. – С. 120-121.
193. Иваницкий С.А. Законодательство об адвокатуре в государствах-участниках СНГ: проблемы, тенденции и новации / С.А. Иваницкий / Теория и практика современной юридической науки: Тезисы научно-практической конференции студентов, аспирантов и преподавателей. 26 апреля 2013 года. – Ростов-на-Дону: ДЮИ, 2013. – С. 39-40.
194. Іваницький С.О. Безоплатна вторинна правова допомога у кримінальному провадженні: перші кроки становлення / С.О. Іваницький / Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України: матеріали всеукр. наук.-прак. Інтернет-конф., м. Луганськ, 18-28 бер. 2013 р.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. – С. 63-64.
195. Иваницкий С.А. Проблемные вопросы обеспечения подозреваемому права на защиту в процессе расследования уголовных правонарушений по новому УПК Украины / С.А. Иваницкий / Совершенствование правового регулирования и механизмов функционирования системы противодействия преступности: материалы междунар. науч.-практ. конф., 18-19 окт. 2013 г., Минск / редкол. : И. О. Грунтов (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Изд. центр БГУ, 2013. – С. 140-142.
196. Иваницкий С. А. Процессуальные особенности и практические проблемы привлечения адвоката к уголовной ответственности согласно УПК Украины 2012 года / С.А. Иваницкий / Актуальные проблемы уголовного процесса

Іваницький С.О.

и криминалистики [Текст]: материалы IV Междунар. науч.-практ. конф., Россия, г. Волгоград, 23 мая 2013 г. / Федер. гос. авт. образоват. учреждение высш. проф. образования «Волгогр. гос. ун-т», Ин-т права; редкол.: Н.А. Соловьева [и др.]. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2013. – С. 80-82.

197. Иваницкий С.А. Роль института адвокатуры в обеспечении развития социально-экономических прав граждан Китая, Украины и Азербайджана / С.А. Иваницкий / Феномен экономического развития Азербайджана и Китая в контексте развития социально-экономических прав граждан: материалы международной конференции, Республика Азербайджан, Баку, 1 июля 2013 года. – Баку: Институт по правам человека Национальной академии наук Азербайджана, 2013. – С. 120-121.
198. Іваницький С.О. Принципи адвокатської діяльності / С.О. Іваницький / Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Ужгород, 11-12 жовтня 2013 р. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 202-203.
199. Іваницький С.О. Взаємодія адвокатури і держави: нормативні і теоретичні основи / С.О. Іваницький / Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами X міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 7-8 червня 2013 р. / Уклад.: Вознюк Н.І. та ін. – Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2013. – С. 140-142.
200. Иваницкий С. А. Теоретико-методологические и прикладные проблемы развития адвокатуры в Украине и Республике Армения / С.А. Иваницкий / Сборник статей международного форума «Современная наука: тенденции развития, проблемы и перспективы» (23-25 сентября 2013 г.). – Ереван : Изд-во РАУ, 2013. – С. 70-71.
201. Іваницький С.О. Система адвокатури України / С.О. Іваницький / Актуальні проблеми юридичної

Іваницький С.О.

науки: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дванадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 8-9 листопада 2013 року): [у 4-х част.]. – Частина третя. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – С. 36-37.

202. Иваницкий С.А. Проблемные вопросы представительства адвокатом интересов доверителя в гражданском и хозяйственном судопроизводстве Украины / С.А. Иваницкий // Актуальные проблемы современного развития гражданского, арбитражного и административного судопроизводства: Сборник статей по материалам международной научно-практической конференции 18 октября 2013 года. Часть 1 / Под общ. ред. В.П. Очередько, Л.В. Войтович, В.И. Кайнова. – СПб.: ИД «Петрополис», 2013. – С. 150–152.
203. Иваницкий С.А. Проблемные вопросы оказания адвокатом правовой помощи в досудебном уголовном производстве (по новому УПК Украины) / С.А. Иваницкий // Актуальные вопросы современной науки: материалы междунар. науч.-практ. конф., посвященной 90-летию Баримбека Сарсеновича Бейсенова (4 октября 2013 года). – Караганда: Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, 2013. – С. 143-144.
204. Иваницкий С.А. Реализация принципов компетентности и добросовестности в деятельности адвоката как неотъемлемая предпосылка обеспечения квалифицированной юридической помощи / С.А. Иваницкий // Конституционное право гражданина на получение квалифицированной юридической помощи: сборник научных статей по материалам междунар. науч.-практ. конф. (Москва, РААН; 18 декабря 2013 года). – М.: Российская академия адвокатуры и нотариата, 2014. – С. 58-60.
205. Іваницький С.О. Система і принципи адвокатури України та Республіки Молдова: порівняльно-правовий аналіз / С.О. Іваницький // Правовые реформы в постсоветских

Іваницький С.О.

странах: достижения и проблемы: материалы междунар. науч.-практ. конф.(28-29 марта 2014 года). – Кишинев: Tipogr. «Citates de Suan», 2014. – С. 342-343.

206. Іваницький С.О. Правова природа кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури / С.О. Іваницький // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14-15 лютого 2014 року). – Одеса: Причорноморська фундація права, 2014. – С. 31-32.
207. Іваницький С.О. Європейські вектори розвитку правової політики України в галузі адвокатури / С.О. Іваницький / Правова політика в Україні: питання теорії та практики: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – Т. 2. – С. 146-147.
208. Іваницький С.О. Мета діяльності органів адвокатського самоврядування / С.О. Іваницький // L'udske a obcianske prava a slobody: mechanizmus ich implementäcie a ochrany v röznych odvetviach prava: Zbormk prispevkov z medzinärodnej vedeckej konferencie (19 - 20 septembra 2014). – Bratislava: Paneuropska vysoka skola, Fakulta präva, 2014. – С. 98-99.
209. Іваницький С.О. Проекти реформи адвокатури України: критичний погляд / С.О. Іваницький / Суспільство, правопорядок, злочинність: теоретичні та прикладні проблеми сучасної науки: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 22.05.2015 р.) / Упоряд. д. ю.н., доц. Є.О. Письменський. – Миколаїв: Луган. держ. ун-т внутр. справ імені Е.О. Дідоренка, 2015. – С. 40-46.
210. Іваницький С.О. Організація адвокатури США / С.О. Іваницький / Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної

Іваницький С.О.

конференції (м. Львів, 15.05.2015) / Упоряд. Р.Г. Калитчак, З.М. Зазуляк. – Львів: Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – С. 438-440.

211. Иваницкий С.А. Задачи адвокатуры в уголовном и иных видах юридических производств (по законодательству стран Европейского и Азиатского регионов) / С.А. Иваницкий / Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан: материалы международной научно-практической конференции. – Душанбе: Академия МВД Республики Таджикистан, «Ирфон», 2014. – С. 120-122.
212. Іваницький С.О. Виконання баристерами (соліситорами) функцій судді-рекордера як чинник розвитку судового права Англії та Уельсу / С.О. Іваницький / Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 р.) / редкол.: Л.М. Москвич (голова) та ін. –Х.: Право, 2015. – С. 53-54.
213. Іваницький С.О. Теоретичні основи побудови системи адвокатури / С.О. Іваницький / Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти: матеріали ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. (11-12 березня 2016 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 108-111.
214. Іваницький С.О. Роль баристерів і соліситорів у механізмі публічного кримінального переслідування Ірландії / С.О. Іваницький / Проблеми реформування прокуратури: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 15 квітня 2016 р.): в 2 т. / редкол.: Л.М. Москвич (голова), А.В. Лапкін, І.В. Юревич та ін. – Т. 1. – Х.: Право, 2016. – С. 59-60.

Іваницький С.О.

215. Іванцова А.В. Організаційні форми діяльності адвокатури: Монографія / А.В. Іванцова. – Харків: видавництво «ФІНН», 2011. – 248 с.

216. Івашев Є.В. Людські потреби, інтереси, цінності як підґрунтя аксіології права / Є.В. Івашев // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 57-63.

217. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2002. – 540 с.

218. Інформаційна довідка щодо функціонування системи БПД у 2015 році [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Actual/Dov_01_12_15.pdf.

219. К.И.Д. Беспатентная адвокатура / К.И.Д. // Киевлянин. – 1881. – № 11. – С. 4-5.

220. Кальний В. Організація надання якісної безоплатної правової допомоги: проблеми та шляхи її вирішення / В. Кальний // Юридичний журнал. – 2002. – № 3. – С. 68-70.

221. Каплан Г.А. Межличностные отношения как форма социальной деятельности: дис … канд. филос. наук: 09.00.03 / Каплан Геннадий Абрамович. – Одесса, 1996. – 195 с.

222. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: моногр. / О.В. Капліна. – Х.: Право, 2008. – 296 с.

223. Карбонье Ж. Юридическая социология / Ж. Карбонье / Перев. с франц. – М.: Прогресс, 1986. – 352 с.

224. Кейп Е. Ефективність захисту у кримінальному процесі в країнах Східної Європи / Е. Кейп, З. Наморадзе. – К.: Українська фундація правової допомоги, 2012. – 484 с.

225. Кибенко Е. Добровольное членство / Е. Кибенко // Юридическая практика. – 2010. – № 39. – С. 19.

226. Кисіль В. Альтернатива потрібна / В. Кисіль // Український адвокат. – 2006. – № 2. – С. 1.

Іванський С.О.

227. Кім Ю. Платити чи не платити? Чому норма про стажування стала найбільш обговорюваною в адвокатському середовищі / Ю. Кім // Закон і бізнес. – 2013. – № 28. – С. 12.
228. Клир Дж. Системология. Автоматизация решения системных задач / Дж. Клир / Перев. с англ. – М.: Радио и связь, 1990. – 544 с.
229. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: Монографія / Ю.Б. Ключковський. – К.: Час друку, 2011. – 132 С.
230. Кожевников М. О системе (форме) оплаты труда членов коллегии защитников / М. Кожевников // Советская юстиция. – 1937. – № 13. – С. 16-17.
231. Кожевников М. Защита на Украине / М. Кожевников // Советская юстиция. – 1937. – № 16. – С. 25-27.
232. Козьминых А.В. Роль института адвокатуры в реализации правозащитной функции гражданского общества: дис … канд. полит. наук: 23.00.02 / Козьминых Алена Витальевна. – Одесса, 2008. – 187 с.
233. Коллини Г. Интервью / Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 156.
234. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01, 12.00.02 / Колодій Анатолій Миколайович. – Київ, 1998. – 382 с.
235. Колодій А.М. Принципи права України: Монографія / А.М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
236. Колотій Ю. Виступ учасника засідання Ради Спілки адвокатів України // Наша спілка: інформаційний бюлетень Спілки адвокатів України. – 2009. – № 1. – С. 10.
237. Комунікат // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 24.
238. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від

Вишпінський С.О.

17.07.97 «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

239. Коннов С. ВККА не способна реформировать адвокатуру / С. Коннов // Юридическая практика. – 2009. – № 13. – С. 8.
240. Коннов С. Інтерв'ю / С. Коннов // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 10.
241. Кононюк А.Е. Системология. Общая теория систем / А.Е. Кононюк. – В 4-х кн. Кн. 1. – К.: Освіта України, 2014. – 564 с.
242. Концептуальні засади законодавчого розвитку адвокатури України // Адвокат. – 2006. – № 9. – С. 52-55.
243. Косенко М.С. Організаційно-правові засади діяльності кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.10 / М.С. Косенко. – Київ, 2014. – 19 с.
244. Косюта М.В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства: монографія / М.В. Косюта. – Одеса: Юридична література, 2002. – 376 с.
245. Котюк І.І. Теорія судового пізнання: Монографія / І.І. Котюк. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 435 с.
246. Кравченко М.В. Договір про надання правової допомоги як правова конструкція / М.В. Кравченко // Юридичний вісник. – 2015. – № 1. – С. 86-91.
247. Крамар С.І. Місто Кам'янець на Поділлі у XIV-XVIII століттях: магдебурзьке право, судочинство та самоврядування громад. Історико-правовий нарис. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2010. – 335 с.
248. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

Вацицький С.О.

249. Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР: затверджений законом УРСР від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
250. Кузіна І. Не треба нас, адвокатів, захищати! / І. Кузіна // Правовий тиждень. – 2015. – 31 березня. – С. 6-7.
251. Кунєв Ю.Д. Принципи побудови та вдосконалення організаційної структури органів внутрішніх справ України: загальнотеоретичні аспекти державного управління: дис … канд. юрид. наук: 12.00.07 / Кунєв Юрій Дем'янович. – Харків, 2001. – 227 с.
252. Курдельчук Д. Інтерв'ю / Д. Курдельчук // Український адвокат. – 2007. – № 7. – С. 16.
253. Курдельчук Д. Перспективы реформы адвокатуры / Д. Курдельчук // Юридическая практика. – 2010. – № 51. – С. 11.
254. Кухнюк Д. Примусове об'єднання чи самоврядування? / Д. Кухнюк // Адвокат. – 2006. – № 10. – С. 30-33.
255. Кухнюк Д. Реформа адвокатури: на що очікувати / Д. Кухнюк // Український адвокат. – 2009. – № 9. – С. 25-28.
256. Кухнюк Д. Pro et contra / Д. Кухнюк // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 15-18.
257. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: Монографія / О.П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.
258. Лаговиер Н. Защита в советском суде / Н. Лаговиер // Советская юстиция. – 1937. – № 4. – С. 32-33.
259. Лазарев Г.М. Про нові кадри оборонців / Г.М. Лазарев // Радянський оборонець. – 1933. – 1 лютого. – С. 2.
260. Лазебний Л.Л. У Спілці адвокатів України / Л.Л. Лазебний // Адвокат. – 2010. – № 2. – С. 4.
261. Лазебний Л. Погодження позицій з питань регулювання адвокатської діяльності у світлі законодавчих ініціатив / Л. Лазерний // Адвокат. – 2010. – № 5. – С. 4-9.

Іванідзький С.О.

262. Ланге О. Целое и развитие в свете кибернетики / О. Ланге / Исследования по общей теории систем: Сборник переводов / Общ. ред. и вступ. ст. В.Н. Садовского и Э.Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1969. – С. 181-251.
263. Лапкін А. В. Роль прокурора в забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному судочинстві України: монографія / А.В. Лапкін. – Х.: Право, 2012. – 264 с.
264. Лафта Дж. К. Теория организации / Дж. К. Лафта. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 416 с.
265. Левинський П. CUI BONO? У ВКДКА знайшли тимчасовий спосіб роботи при бюджетному дефіциті. Але сподобається він не всім / П. Левинський // Закон і бізнес. – 2015. – № 10. – С. 14.
266. Левицький К. Про завдання сучасного адвоката / К. Левицький // Життя і право. – 1930. – Ч. 2. – С. 1-7.
267. Левицький К. Про значіння організації Союза Українських Адвокатів / К. Левицький // Життя і право. – 1930. – Ч. 3. – С. 1-4.
268. Либус И.А. Эффективность защиты в советском уголовном процессе: автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: 12.715. – Ташкент, 1971. – 17 с.
269. Лист голови Ради адвокатів Одеської області до Голови НААУ, РАУ від 17 січня 2013 року № 6 // Архів Ради адвокатів Одеської області за 2013 рік.
270. Лист голови ради адвокатів Кіровоградської області Ромаданової В.В. від 14.11.2014 р. № 45 до Національної асоціації адвокатів України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/2014.10.29-rishennya-kirovogradska-2.pdf.
271. Лист Міністерства доходів і зборів України І.В. Голованю від 10 грудня 2013 р. № 6449/ 1794-99-18-0301-14.
272. Лист Державної фіскальної служби України С.О. Іваницькому від 18 листопада 2015 р. № 10774/ І/ 99-99-11-02-04-19.

Іваницький С.О.

273. Логика и методология системных исследований / Отв. ред. Л.Н. Сумарокова. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1977. – 255 с.

274. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: дис … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Логінова Світлана Миколаївна. – К., 2002. – 184 с.

275. Луман Н. Дифференциация / Н. Луман / Перев. с немецк. – М.: Логос, 2006. – 320 с.

276. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія / Л.А. Луць. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 304 с.

277. Луцька замкова книга 1560-1561 рр. / Підгот. до видання В.М. Мойсеєнко, В.В. Поліщук. – Луцьк: НАН України, 2013. – 735 с.

278. Макаров О. Интервью / Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – С. 134.

279. Макконел К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконел, С.Л. Брю / Перев. с 13 англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 974 с.

280. Максакова Р.М. Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики: дис … канд. юрид. наук: 12.00.02 / Максакова Руслана Миколаївна. – Київ, 2003. – 193 с.

281. Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б.В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – 364 с.

282. Малюга В.І. Принципи організації та діяльності прокуратури України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.10 / В.І. Малюга. – К., 2002. – 14 С.

283. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія,

Волинський С.О.

історія, практика: моногр. / В.Т. Маляренко. – К.: Ін Юре, 2004. – 544 с.

284. Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства: Монографія / В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 319 с.
285. Маргулян К. Коментар / К. Маргулян // Юридичний вісник України. – 2012. – № 48. – С. 11.
286. Мартинович И.И. Инновационное развитие белорусской адвокатуры – вызовы времени / И.И. Мартинович // Юстиция Беларуси. – 2013. – № 4. – С. 37-39.
287. Мартинович И.И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И.И. Мартинович. – Минск: Тесей, 2002. – 176 с.
288. Мацкевич П. Толковый словарь славянских, древнерусских и византийских терминов / П. Мацкевич. – Одесса: Астропринт, 2010. – 232 с.
289. Мацюк А. Висновок на проект Закону України «Про адвокатуру», поданий народним депутатом України В. Демьохіним, у розробці якого брала участь Спілка адвокатів України / А. Мацюк // Адвокат. – 2003. – № 4. – С.18-19.
290. Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. – Сумы.: ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.
291. Мельник Р.С. Система адміністративного права України: Монографія / Р.С. Мельник. – Харків: Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. – 398 с.
292. Меморандум про концептуальні положення щодо реформування законодавства про адвокатуру, погоджені Спілкою адвокатів України та Асоціацією правників України від 29 лютого 2008 року // Український адвокат. – 2008. – № 5. – С. 36-39.
293. Мережко О.О. Теорія та принципи транснаціонального торгового права: дис … докт. юрид. наук: 12.00.11 / Мережко Олександр Олександрович. – Київ, 2002. – 434 с.

Іванщький С.О.

294. Методика обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 77. – Ст. 2189.
295. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: схвалено Постановою Правління Національного банку України від 28.03.2007 р. N 98 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07.
296. Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури України / М.І. Мичко. – Донецьк: Донеччина, 2001. – 272 с.
297. Мірошниченко С. Інтерв'ю / С. Мірошниченко // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 11.
298. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – М.: Т-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – 98 с.
299. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник / В.В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
300. Москвич Л.М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: моногр. / Л.М. Москвич. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2011. – 384 С.
301. Мэнкью Н.Г. Принципы экономикс / Н.Г. Мэнкью / Перев. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 784 с.
302. На Правлінні Спілки адвокатів України // Адвокат. – 1998. – № 4. – С. 48.
303. Надрага О. З життя Товариства українсько-руських правників у Львові / О. Надрага // Життя і право. – 1928. – Ч. 1. – С. 58-60.
304. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт / Перев. с англ. – М.: Дело, 2003. – 360 с.

Іванцьків С.О.

305. Назаров І.В. Принципи побудови судової системи: Монографія / І.В. Назаров. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2009. – 142 С.

306. Назаров І.В. Судові системи країн ЄС та України: генезис та порівняння: моногр. / І.В. Назаров. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2011. – 432 С.

307. Наказ міжрайоновим колегіям оборонців: затверджено Народним комісаріатом юстиції УСРР 18 травня 1931 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1931. – № 15. – С. 254-264.

308. Насадюк А. Интерактивный обзор / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 9. – С. 4.

309. Насадюк А. Глобальное следование / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 15. – С. 1, 9.

310. Насадюк А. Парадный ход / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 17. – С. 1, 10.

311. Насадюк А. В западном управлении / А. Насадюк // Юридическая практика. – 2016. – № 21. – С. 1, 9.

312. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/conv/page.

313. Національний класифікатор України ДК 003:2010 Класифікатор професій: затверджено Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk003_2016.htm.

314. Неновски Н. Право и ценности / Н. Неновски / Перев. с болгарск. – М.: Прогресс, 1987. – 248 с.

315. О внесении изменений в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик: Постановление ЦИК СССР от 1 декабря 1934 г. // СЗ СССР. – 1934. – № 64. – Ст. 459.

Волинський С.О.

316. О внесении изменений в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик: Постановление ЦИК СССР от 14 сентября 1937 г. // СЗ СССР. – 1937. – № 61. – Ст. 266.

317. О деятельности киевской консультации по судебным делам за 2-й год ее существования // Киевлянин. – 1880. – № 141. – С. 1-2.

318. О суде: Декрет Совета Народных Комиссаров Украины от 14 февраля 1919 года // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 11. – С. 153-154.

319. О трудовой повинности специалистов по судебной части: Декрет Совета Народных Комиссаров Украины от 16 апреля 1919 года // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 36. – С. 544-545.

320. Об адвокатуре в СССР: Закон СССР от 30 ноября 1979 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1979. – № 49. – Ст. 846.

321. Об организации военно-судебных учреждений и их компетенции: Закон Украинской державы от 21 июня 1918 г. / Законодательные акты Украинской державы 1918 года. Апрель-июнь. – Одесса: Практическое правоведение, 1918. – С. 31-32.

322. Общее собрание Харьковской коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 2. – С. 54-55.

323. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія / О.М. Овчаренко. – Х.: Право, 2008. – 304 с.

324. Одесский губернский съезд членов коллегии защитников // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 2. – С. 55-58.

325. Окрема думка судді Конституційного Суду України Гультая М.М. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту

Іванцький С.О.

про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1-v/2016-09.pdf.

326. Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С.В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1-v/2016-10.pdf.
327. Окрема думка судді Конституційного Суду України Вдовіченка С.Л. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1-v/2016-07.pdf.
328. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія / Н.М. Оніщенко. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – 352 с.
329. Орзих М.Ф. Личность и право: Монография / М.Ф. Орзих. – Одесса: «Юридична література», 2005. – 262 с.
330. Основи економічної теорії: підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2008. – 448 с.
331. Основы моделирования сложных систем / Под общ. ред. И.В. Кузьмина. – К.: Вища школа, 1981. – 360 с.
332. Отчет о деятельности консультации присяжных поверенных и их помощников в гор. Николаеве за 1908 год (восьмой год деятельности). – Николаев: Типо-литография Якубович, 1909. – 22 с.

Івано-Франківський С О

333. Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1884-1885 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1885. – 216 с.
334. Отчет о действиях Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1885-1886 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1886. – 202 С.
335. Отчет Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1886-1887 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1887. – 147 с.
336. Отчет Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1887-1888 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1888. – 150 с.
337. Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1889-1890 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1890. – 248 с.
338. Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1890-1891 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1891. – 205 с.
339. Отчет о деятельности Совета присяжных поверенных округа Харьковской судебной палаты за 1891-1892 г. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1892. – 232 с.
340. Паделетти Г. Учебник истории римского права: перев. с итал. / Г. Паделетти. – Одесса: Типография П.А. Зеленого, 1883. – 164 с.
341. Падох Я. Суди й судовий процес старої України / Я. Падох. – Нью-Йорк: наукове товариство імені Шевченка, 1990. – 128 с.
342. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: Монографія / Н.М. Пархоменко. – К.: Юридична думка, 2008. – 336 с.
343. Пашук А.Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII- XVIII ст. (1648-1782) / А.Й. Пашук. – Львів: видавництво Львівського університету, 1967. – 179 с.

Іванівський С.О.

344. Печерский В.В. Институт адвокатуры: теория основных понятий и принципов / В.В. Печерский. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 312 с.

345. Писарев О. Юрисдикція на вимогу / О. Писарев // Закон і бізнес. – 2016. – № 27. – С. 2.

346. Питання організації моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 06 квітня 2015 року № 136 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/legisłation/Order_CCLAP_136_quality.pdf.

347. Підсумки анкетування адвокатів у регіонах (193 анкети) // Наша спілка: інформаційний бюлетень Спілки адвокатів України. – 2009. – № 1. – С. 12.

348. Познер Р.А. Экономический анализ права: в 2-х т. / Познер Р.А. / Перев. с англ. – Т. 1. – СПб.: Экономическая школа, 2004. – 524 с.

349. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія / М.А. Погорецький. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.

350. Погорецький М.А. Адвокатура України : підручник / М. А. Погорецький, О. Г. Яновська. – Київ : Юрінком Інтер, 2014. – 368 с.

351. Погорецький М.М. Гарантії адвокатської таємниці при провадженні слідчих (розшукових) дій / М.М. Погорецький // Юрист України. – 2014. – № 4. – С. 122-129.

352. Погребняк С.П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) / С.П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – № 12. – С. 3-17.

353. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія / С.П. Погребняк. – Харків: «Право», 2008. – 240 с.

Іваницький С.О.

354. Поліщук І. Кого насправді захищають безкоштовні адвокати? / І. Поліщук // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 184. – С. 1, 7.

355. Положение об адвокатуре СССР: утверждено постановлением СНК СССР № 1219 от 16 августа 1939 г. // Советская юстиция. – 1939. – № 15-16. – С. 41-43.

356. Положення про адвокатуру: ухвалено ВЦВК 2 жовтня 1922 р. // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1922. – № 43. – С. 761-763.

357. Положення про адвокатуру Української РСР: затверджено Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 25 вересня 1962 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1962. – № 39. – Ст. 494.

358. Положення про адвокатуру Української РСР: затверджено Законом УРСР № 1050-X від 31 жовтня 1980 р. // Звід Законів Української РСР. – Т. 8. – К.: Політвидав України, 1986. – С. 113-125.

359. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю: затверджено рішенням Ради адвокатів України № 81 від 16 лютого 2013 року зі змінами, затвердженими Рішенням Ради адвокатів України № 124 від 01 червня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.odessa.ua/wp-content/uploads/2013/06/Положення-для-сайту-2221.pdf.

360. Положення про Раду адвокатів міста Києва: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2012 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// kmkdka.com/sites/default/files/files/polozhennya_pro_radu_advokativ_mista_kiieva.pdf.

361. Полонка І.А. Нормативність права: загальнотеоретичний аналіз: Монографія / І.А. Полонка. – Чернівці: «Місто», 2014. – 218 с.

362. Поляков И.И. Теория права и государства: Учебник / И.И. Поляков. – Одесса: Феникс, 2011. – 542 с.

Іванський С.О.

363. Полянский Н.Н. Юридическая природа советской адвокатуры / Н.Н. Полянский // Социалистическая законность. – 1945. – № 3. – С. 12-15.

364. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія / В.О. Попелюшко. – Острог: Видавництво НУ «Острозька академія», 2009. – 634 с.

365. Порівняльна таблиця до Проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: Додаток до Листа НААУ № 290/0/2-16 від 28.03.2016 р. Заступнику Глави Адміністрації Президента України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advo catura /2016-03-31.tablytsia.pdf.

366. Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Львівської області: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 24 жовтня 2014 р. № 158 »[Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2014.10.24-25-poryadok-169-lvivska.pdf.

367. Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Дніпропетровської області: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 24 жовтня 2014 р. № 150 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2014.10.24-25-poryadok-169-dnipropetrovska.pdf.

368. Порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів Кіровоградської області та встановлення квоти представництва: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 28 лютого 2014 р. № 21 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/KAR/kirovogradska.php.

369. Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від

Іваницький С.О.

17 вересня 2014 р. № 465 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 77. – Ст. 2189.

370. Порядок підготовки та проведення позачергового З'їзду адвокатів України: затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 2 квітня 2014 року № 34 // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 20-21.

371. Порядок сплати внеску за проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю: затверджено Рішенням Ради адвокатів Рівненської області № 2/1 від 03.03.2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://raro.org.ua/sites/default/files/document/poryadok_splaty_vnesku _za_ prohodzhe nnya_stazhuvannya.pdf.

372. Порядок сплати внеску на проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (нова редакція): затверджено Рішенням Ради адвокатів Київської області № 32 від 26.02.2016 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/sites/default/files/docs/poryadok_splati _vnesku_na_prohodzhennya_stazhuvannya_vid_26.02.2016_roku.pdf.

373. Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 23 жовтня 2012 року, адміністративна справа № 2а/0470/11729/12 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/26774388.

374. Постанова Закарпатського окружного адміністративного суду від 17 вересня 2013 року, адміністративна справа № 2а-0770/2860/12 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33673386.

375. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 8 листопада 2012 року, адміністративна справа № 2а-14425/12/2670 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/27458369.

376. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 14 квітня 2014 року, адміністративна справа

Іванцівський С.О.

№ 826/3199/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// reyestr.court.gov.ua/Review/38418575.

377. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 23 травня 2014 року, адміністративна справа № 826/6278/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/38924439.

378. Постанова Печерського районного суду м. Києва від 23 жовтня 2009 року, цивільна справа № 2-1897-1/09 [Електрон. ресурс]. – Режим достіупу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/6506016.

379. Постанова Чернігівського окружного адміністративного суду від 26 травня 2014 року, адміністративна справа № 825/1135/14 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/38956051.

380. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.

381. Права, по которым судится малороссийский народ 1743 г. / Изд. под ред. проф. А.Ф. Кистяковского. – Киев: университетская типография, 1879. – 844 с.

382. Правда Русская. Комментарии / Сост. Б.В. Александров, В.Г. Гейман, Г.Е. Кочин и др. / Под ред. Б.Д. Грекова. – М.: издательство Академии наук СССР, 1947. – 862 с.

383. Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року // Юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 119-136.

384. Правила об общих собраниях присяжных поверенных округа Одесской судебной палаты: утверждены общим собранием присяжных поверенных округа Одесской судебной палаты 10 мая 1906 г. / В кн.: Второй отчет Совета присяжных поверенных округа Одесской судебной палаты за 1906-1907 г. – Одесса: Типография акц. Южно-русского об-ва печ. дела, 1907. – 272 с.

Іванцький С.О.

385. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В.С. Журавський, О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко; За заг. ред. В.С. Журавського. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 296 с.

386. Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности / И.В. Прангишвили. – М.: СИНТЕГ, 2000. – 528 с.

387. Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. / Упоряд. М. Капраль; наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст. – Львів: МГКО «Документальна скарбниця Львова»; ЛДУ ім. І. Франка; ЛВ ІУАД ім. М. Грушевського НАН України, 1998. – 640 С.

388. Прилуцький С.В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): Монографія / С.В. Прилуцький. – К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2012. – 317 с.

389. Принципы организации социальных систем: теория и практика / Под ред. М.И. Сетрова. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1988. – 242 с.

390. Пріоритетні напрями реформування кримінальної юстиції України: бачення адвокатів: результати всеукраїнського опитування адвокатів / Проведено в межах проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» за підтримки НААУ, ААУ, Координаційного центру з надання правової допомоги, ГО «Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу». – К., 2014. – 44 с.

391. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 року № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.

392. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

393. Про введення народного суду: Постанова Народного Секретаріату України від 4 січня 1918 р. / Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов

Іванівський С.О.

і розпоряджень уряду Української РСР: в 7 т. – Т.1. 1917-1941 рр. – Київ : Держполітвидав УРСР, 1963 . – С. 30-33.

394. Про визнання неправомірними рішень загальних зборів адвокатів (Рішення Київського районного суду м. Харкова від 1 березня 2010 року. Справа № 2-1320/09/10. Головуючий – Плетньов В.В.) // Український адвокат. – 2010. – № 4. – С. 30-32.

395. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.

396. Про відкликання народного депутата України: Закон України від 19 жовтня 1995 року № 396/95-ВР //Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 41. – Ст. 299.

397. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

398. Про затвердження зміни до національного класифікатора України ДК 002:2004: Наказ Мінекономрозвитку України від 19.06.2015 р. № 615 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/Download ?id= cdd1e302-f8ac-419d-abc6-9120b93058ce.

399. Про затвердження зразка корпоративного значка Національної асоціації адвокатів України «Адвокат України»: рішення РАУ від 17 грудня 2015 року № 162 // Український адвокат. – 2016. – № 1-2. – С. 39-40.

400. Про затвердження зразка символіки Національної асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 06 квітня 2013 року № 121 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2013.12.17-rishennya-272.pdf.

401. Про затвердження Основ законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік: Закон СРСР від 25 грудня 1958р. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – № 1. – Ст. 12.

Івано-Франківський ОД

402. Про затвердження Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік: Закон СРСР від 25 грудня 1958 р. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – № 1. – Ст. 11.

403. Про затвердження Положення про дисциплінарну відповідальність суддів, відкликання і дострокове звільнення суддів і народних засідателів судів Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 15 грудня 1989 року N 8526-XI // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1989. – № 52. – Ст. 691.

404. Про затвердження Порядку висування та обрання делегатів конференції адвокатів Закарпатської області і встановлення квоти представництва та Регламенту конференції адвокатів Закарпатської області: Рішення Ради адвокатів України від 27 вересня 2013 р. № 203 »[Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/KAR/zakarpatska.php.

405. Про затвердження Порядку обрання делегатів З'їзду адвокатів України: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 21.07.2006 р. № № 22-4.1 // Адвокат. – 2006. – № 7. – С. 59-60.

406. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції від 25.02.14 № 368/5 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 20. – Ст. 648.

407. Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI від 1 червня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

408. Про зміцнення юридичних консультацій районів УСРР: затверджено НКЮ, НКП, Генерального прокурора УСРР від 27 березня 1933 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1933. – № 10. – С. 15-17.

Іваницький С.О.

409. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

410. Про надання роз'яснень щодо можливості адвокатів, які зареєстровані в одному адвокатському об'єднанні, здійснювати захист різних за процесуальним статусом осіб: додаток 1 до рішення Ради адвокатів України № 246 від 19 листопада 2013 р. // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 30-31.

411. Про надання роз'яснень практичних питань реалізації Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо організаційних форм адвокатської діяльності: рішення Ради адвокатів України № 71 від 4-5 липня 2014 р. // Український адвокат. – 2014. – № 11-12. – С. 28-29.

412. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

413. Про оприлюднення оперативної інформації щодо видання доручень адвокатам, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, оплату їх послуг та відшкодування витрат: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 26 грудня 2014 року № 34 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/legislation/Order_CC_31_12_15_No_308.pdf.

414. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

415. Про Основні положення податкової політики в Україні: Постанова Верховної Ради України від 4 грудня 1996 року N 561/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – Ст. 40.

416. Про поліпшення юробслуговування: постанова колегії Народного комісаріату юстиції УСРР від 25 листопада

Іванський О.О.

1933 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1933. – № 32-33. – С. 1-7.

417. Про Порядок організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Наказ Міністерства соціальної політики України № 568 від 26.12.2011 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0354-12.

418. Про реорганізацію місцевих установ юстиції УСРР: Постанова ВЦВК і РНК УСРР від 29 вересня 1930 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1930. – № 13-14. – С. 1-238.

419. Про скликання VI З'їзду Федерації профспілок України: Постанова Ради Федерації профспілок України від 02.12.2010 № Р-9-2 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.fpsu.org.ua/dokumenti-fpu/postanovi-radi-fpu.

420. Про скликання конференцій адвокатів регіонів, встановлення квот представництва, затвердження порядку висування та обрання делегатів конференцій адвокатів регіонів та їх регламенту: Рішення Ради адвокатів України № 21 від 28 лютого 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/148907/.

421. Про стан та перспективи роботи колегії оборонців: постанова колегії Народного комісаріату юстиції УСРР від 26 квітня 1932 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1932. – № 16. – С. 1-5.

422. Про статус гірських населених пунктів в Україні: Закон України від 15 лютого 1995 року № 56/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 58.

423. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року № 93-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – N 40. – Ст. 290.

424. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.

Ваніцький С.О.

425. Про структуру та функції обласних органів НКЮ: затверджено Наказом НКЮ та ГПР УСРР від 13 лютого 1932 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1932. – № 4-5. – С. 8-22.

426. Про судоустрій Української РСР: Закон УРСР від 30 червня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1960. – № 23. – Ст. 176.

427. Про схвалення Порядку скликання, підготовки та проведення установчих конференцій адвокатів регіону (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі) та установчого з'їзду адвокатів України: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 10 серпня 2012 року № VI/17-878 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://vkka.net/?p=5187.

428. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80.

429. Про таксу оплати послуг членів Колегії захисників: обіжник № 64 Народного комісаріату юстиції УСРР від 13 червня 1923 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції УСРР. – 1923. – № 20-21. – С. 198-199.

430. Про тлумачення п. «а» арт. 2 Положення про адвокатуру: обіжник НКЮ № 124 від 10 вересня 1924 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції УСРР. – 1924. – № 45. – С. 438.

431. Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні: монографія / [В.І. Борисов, В.С. Зеленецький, Н.В. Сібільова та ін.] / За заг. ред. В.І. Борисова, В.С. Зеленецького. – Х.: Право, 2010. – 400 с.

432. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М.В. Цвіка / упоряд.: О.В. Петришин, С.В. Шевчук, О.Р.

Івано-Франківський С.О.

Дашковська та ін.; відп. за вип. О.В. Петришин. – Харків: Право, 2010. – 272 с.

433. Проект Всеобщей декларации о независимости правосудия («Декларация Сингви») / Международные принципы, касающиеся независимости и подотчётности судей, адвокатов и прокуроров. – Женева: Международная комиссия юристов, 2013. – С. 105-119.

434. Проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Україні» № 3061 від 03.02.2003 р. (внесений народним депутатом Соболєвим С.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf35 11=14128&pf35401=29324.

435. Проект Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція), розроблений Асоціацією правників України // Український адвокат. – 2008. – № 6. – С. 18-43.

436. Проект Закону про адвокатуру № 5187 від 27.02.2004 (внесений народним депутатом Маркуш М.А.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=17311.

437. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція) № 4353 від 14.04.2009 р. (внесений народними депутатами Власенком С.В., Бережною І.Г., Міщенком С.Г.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35003.

438. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д.В.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953.

439. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» № 4353-1 від 06.05.2009 р. (внесений народними депутатами Олійником С.В., Портновим А.В., Пилипенком В.П.) [Електрон. ресурс]. – Режим

Іванівський С.О.

доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35165.

440. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування і роботи органів адвокатського самоврядування) № 1794-1 від 04.02.2015 р. (внесений народними депутатами Купрієнком О.В., Ляшком О.В., Амельченком В.В. та іншими) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc 34?id=&pf3511=53817&pf35401=327573.
441. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція), внесений народними депутатами Оніщуком М.В., Соболєвим С.В., Слабенком С.І., Стретовичем В.М., Мусіякою В.Л., Морозом О.О., Мартиненком М.В., Бандуркою О.М. // Український адвокат. – 2006. – № 1. – С. 15-37.
442. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування органів адвокатського самоврядування) № 1794 від 19.01.2015 р. (внесений народним депутатом Лапіним І.О.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53631&pf354 01=325593.
443. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розроблений Робочою групою з реформування законодавства про адвокатуру та безоплатну правову допомогу при Раді з питань судової реформи [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://jrc.org.ua/upload/steps/e7df7a53c1d4796e10aada9ae7c16fb9.pdf.
444. Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: сформований секретаріатом робочої групи на основі усіх пропозицій, що надійшли, напрацювань секцій робочої групи з урахуванням обговорень

Іванідський С.О.

на трьох засіданнях робочої групи станом на 07.04.2014 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: legalaid.gov.ua/images/Materials/Working_group_on_Bar/07_04 _2014.pdf.

445. Проект Регламенту позачергового з'їзду адвокатів України: затверджений Рішенням Ради адвокатів Украни від 2 квітня 2014 року № 34 // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 22-24.

446. Протасов В.Н. Правоотношение как система: Монография / В.Н. Протасов. – М.: Юрид. лит., 1991. – 142 с.

447. Протокол конференції адвокатів Херсонської області від 15 березня 2014 року // Архів Ради адвокатів Херсонської області за 2014 рік.

448. Протокол конференції адвокатів міста Києва від 14 листопада 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://kmkdka.com/sites/default/files/files/protokol_konferencyy_14-11-14.doc.

449. Протокол конференції адвокатів Дніпропетровської області від 21 лютого 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://erau.unba.org.ua/news/145658.

450. Протокол конференції адвокатів Закарпатської області від 20 грудня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://erau.unba.org.ua/news/139786.

451. Протокол № 1 конференції адвокатів Чернігівської області від 18 вересня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://advokat-cn.com/akti-radi.html?id=68.

452. Протокол № 1 конференції адвокатів Запорізької області від 27 березня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://erau.unba.org.ua/news/149752.

453. Протокол № 2 конференції адвокатів Чернігівської області від 12 квітня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://advokat-cn.com/akti-radi.html?id=68.

454. Протокол № 2 засідання Ради адвокатів Хмельницької області від 10 лютого 2016 року [Електрон.

Василький С.О.

ресурс]. – Режим доступу: http://kmrada-unba.org/wp-content/uploads/2016/02/Витяг-Протокол-№-2-від-10.02.16р..pdf.

455. Протокол № 2 засідання ради адвокатів Чернігівської області від 10 жовтня 2013 року // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2013 рік.
456. Протокол № 4 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 21 січня 2014 р. // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2014 рік.
457. Протокол № 6 VII чергового засідання Правничої Асамблеї ВГО «Асоціація правників України» від 10 червня 2011 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// uba.ua/ukr/official_documents/.
458. Протокол № 10 засідання Ради адвокатів Київської області від 19 грудня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ra dako.com.ua/content/protokol-no-10-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti.
459. Протокол № 14 засідання Ради адвокатів Київської області від 29 травня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-14-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti.
460. Протокол № 16 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 27 березня 2015 р. // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2015 рік.
461. Протокол № 16 засідання Ради адвокатів Київської області від 28 серпня 2014 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-16-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti.
462. Протокол № 25 засідання Ради адвокатів міста Києва від 30 жовтня 2014 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/2014.10.29-rishennya-kyiv-2.pdf.
463. Протокол № 26 засідання Ради адвокатів Чернігівської області від 07 листопада 2015 р. // Архів Ради адвокатів Чернігівської області за 2015 рік.

Вдовицький С.О.

464. Протокол № 28 засідання Ради адвокатів Київської області від 8 жовтня 2015 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/content/protokol-no-28-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti.
465. Протокол № 29 засідання Ради адвокатів міста Києва від 26 лютого 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.
466. Протокол № 30 засідання Ради адвокатів Київської області від 24 грудня 2015 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://radako.com.ua/con tent/protokol-no-30-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti.
467. Протокол № 30 засідання Ради адвокатів міста Києва від 12 березня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.
468. Протокол № 31 засідання Ради адвокатів міста Києва від 30 березня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.
469. Протокол № 32 засідання Ради адвокатів міста Києва від 16 квітня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.
470. Протокол № 34 засідання Ради адвокатів міста Києва від 11 червня 2015 року // Архів Ради адвокатів міста Києва за 2015 рік.
471. Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность: моногр. / П.М. Рабинович. – Львов: Издательство при Львовском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1985. – 167 с.
472. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. / П.М. Рабінович. – Львів: Край, 2007. – 192 С.
473. Рабінович П. Людські потреби – глибинний визначальний чинник праворозуміння / П. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук. – 2014. – № 4. – С. 14-24.

Іванцький С.О.

474. Рабінович С.П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: Монографія / С.П. Рабінович. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 576 с.

475. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI) Ценности в эпоху перемен. О соответствии вызовам времени / Й. Ратцингер (Бенедикт XVI) / Перев. с немецк. – М.: ББИ св. апостола Андрея, 2007. – 163 с.

476. Рафальська І. Реформа адвокатури: погляд професіонала // Український адвокат. – 2007. – № 7. – С. 11-13.

477. Резолюция международной региональной конференции «Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы» (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент) / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции (4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 177-187.

478. Резолюция харьковских адвокатов // Русские ведомости. – 1917. – № 258. – С. 6.

479. Резолюція № 1 з'їзду юридичних фірм та приватних юристів України // Український адвокат. – 2009. – № 2. – С. 25.

480. Рейнольдс Э. Разработка избирательных систем: Новое руководство Института за демократию и содействие выборам (International IDEA) / Э. Рейнольдс, Б. Рейли, Э. Эллис [перев. с англ. Г. Искакова]. – Бишкек: «Premier LTD», 2006. – 284 с.

481. Рекомендації щодо застосування адвокатами ставок мінімального розміру гонорару: затверджено рішенням правління адвокатського об'єднання «Чернігівська обласна колегія адвокатів» від 15.05.2009 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/10154886.

Вавринчук С.О.

482. Рекомендація за результатами перевірки Вищою ревізійною комісією адвокатури (ВРКА) Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Луганської області від 28 лютого 2014 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2014 рік.

483. Репешко П.И. Принципы уголовного процесса в стадии судебного разбирательства уголовного дела в суде первой инстанции Украины / П.И. Репешко. – Николаев: Атолл, 2001. – 258 С.

484. Реформування системи адвокатури: міжнародні демократичні стандарти та перспективи: роз'яснення Міністерства юстиції України від 11.06.2012 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0020323-12.

485. Рецепт побудови сильної адвокатури від Вадима Беляневича // Вісник Асоціації правників України. – 2015. – № 3. – С. 9.

486. Річний звіт Асоціації правників України за 2013-2014 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://. uba.ua/ukr/official_documents/6364d3f0f495b6ab9dcf8d3b5c6e0b01.

487. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 22 липня 2011 р. № VI/7-245 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://document.ua/shodo-anulyuvannja-svidoctva-pro-pravo-na-zainjattja-advokat-doc67142.html.

488. Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 року у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) // Вісник Конституційного Суду України. – 1997. – № 2. – С. 31-35.

489. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного

Іванишин С.О.

тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98.

490. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 5. – С. 24 – 30.
491. Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 2. – С. 29-34.
492. Рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 6. – С. 6–15.
493. Рішення Організаційного комітету по підготовці і проведенню З'їзду адвокатів України від 22.04.2005 р. // Адвокат. – 2005. – № 5. – С. 38.
494. Рішення ради адвокатів Донецької області про скликання конференції адвокатів Донецької області, затвердження Порядку висування та обрання делегатів конференції адвокатів Донецької області з метою обрання делегатів на позачерговий з'їзд адвокатів України від 17.03.2014 р.

Іванцький С.О.

[Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/news/146940/.

495. Рішення Ради адвокатів Львівської області про встановлення розміру внеску на забезпечення заходів з проходження стажування (протокол № 42 від 30.10.2015 р.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.lviv.ua/uk/stazhuvannja-pidvischennja-kvalifikaciji.html.
496. Ривлин А.Л. Организация адвокатуры в СССР / Под общ. ред. В.В. Сташиса / А.Л. Ривлин. – К.: Выща школа, 1974. – 146 с.
497. Родюк А. Розмиті рамки адвокатської таємниці / А. Родюк // Юридична газета online. – 2016. – 7 липня. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://yur-gazeta.com/golovna/rozmiti-ramki-advokatskoy-taemnici.html.
498. Роз'яснення ВККА при Кабінеті Міністрів України від 10 лютого 2006 року щодо легітимності зборів адвокатів по обранню членів КДКА // Адвокат. – 2006. – № 2. – С. 55-56.
499. Ручка А. Ціннісна метаморфоза в ментальності громадян України під час надзвичайних подій 2014 р. / А. Ручка / Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 1 (15), Т. 1 / Головні редактори д.екон.н. В.М. Ворона, д.соціол.н. М.О. Шульга. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. – С. 117-124.
500. Савченко С.В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України / С.В. Савченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 53-57.
501. Садовский В.Н. Основания общей теории систем: Логико-методологический анализ / В.Н. Садовский. – М.: Наука, 1974. – 279 с.
502. Саидов А.Х. Международные стандарты и законодательство об адвокатуре в странах Центральной Азии / А.Х. Саидов / Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы: Материалы международной региональной конференции

Іванійський С.О.

(4-7 февраля 2003 г., г. Ташкент, Узбекистан) // Отв. ред. Г.А. Ишанханова, Л.Б. Хван, И.Б. Азизов и др. – Ташкент: Консаудитинформ, 2003. – С. 8-17.

503. Саргсян Д.Г. Основные проблемы формирования и деятельности адвокатуры в условиях образования правового государства: Автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: 12.00.04 / Д.Г. Саргсян. – Ереван, 2012. – 31 с.
504. Сафулько С.Ф. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури: її роль і місце в системі адвокатури України / С.Ф. Сафулько // Адвокат. – 1997. – № 2. – С. 89-91.
505. Сафулько С. Інтерв'ю / С. Сафулько // Український адвокат. – 2009. – № 3. – С. 13.
506. Сафулько С. Дзвін по адвокатурі / С. Сафулько // Національна безпека і оборона. – 2013. – №2-3. – С. 125-128.
507. Святоцкий А.Д. Учреждение и развитие советской адвокатуры (историко-правовой аспект): Автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: 12.00.01 / А.Д. Святоцкий. – Киев, 1986. – 16 с.
508. Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис … докт. юрид. наук: 12.00.01 / Святоцький Олександр Дмитрович. – Київ, 1994. – 244 с.
509. Северин К.М. Принципи адвокатської діяльності: дис … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Северин Костянтин Миколайович. – Луцьк, 2015. – 240 с.
510. Седов С. В Запорожской коллегии защитников / С. Седов // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 7. – С. 218.
511. Сердюк В.В. Юрисдикція судів України за спеціалізацією: моногр. / В.В. Сердюк. – К.: Прецедент, 2005. – 192 С.
512. Серебро М.В. Цінності в юридичній аксіології / М.В. Серебро // Актуальні проблеми держави і права. – 2015. – № 75. – С. 70-77.

Вакідрий С. О.

513. Середній клас: громадська активність, готовність до асоціації і просування демократичних стандартів // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 1-2. – С. 55- 75.
514. Сильна адвокатура: якою її бачать правники // Вісник Асоціації правників України. – 2015. – № 3. – С. 4.
515. Синеокий О.В. Адвокатура как институт правовой помощи и защиты: проблемы становления и перспективы развития: Моногр. / О.В. Синеокий. – Запорожье: ЗНУ, 2007. – 432 с.
516. Синьоокий О., Ковриженко Д. Природа представницького мандату: українська практика та зарубіжний досвід. – К.: Фонд Конрада Аденауера, 2009. – 28 с.
517. Система безоплатної правової допомоги в Україні: поточні проблеми та рекомендації щодо її реформування. Звіт, підготовлений Національною асоціацією адвокатів України: затверджений рішенням РАУ № 125 від 13.11.2015 р. – К.: НААУ, 2015. – 15 с.
518. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник / О.Ф. Скакун. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
519. Собко Я. Реформа органов юстиции: европейская модель защиты прав человека / Я. Собко // Судебно-юридическая газета. – 2016. – № 2-3. – С. 6.
520. Солодовников С.Ю. Социально-классовые структуры Беларуси, России и Украины: Монография / С.Ю. Солодовников, А.В. Зенькова; под науч. ред. Г.А. Хацкевича. – Гродно: ГрГУ, 2011. – 515 с.
521. Соломчак Х.Б. Соціальні та правові цінності як детермінанти позитивної правової відповідальності / Х.Б. Соломчак // Наше право. – 2014. – № 1. – С. 27-34.
522. Сопілко І.М. Місце та роль сучасної адвокатури України в правозахисному механізмі / І.М. Сопілко // Юридичний вісник. – 2012. – № 1. – С. 82-86.
523. Соціологічне опитування адвокатів // Наша спілка: інформаційний бюлетень Спілки адвокатів України. – 2009. – № 1. – С. 13-20.

Іванівський С.О.

524. Соціологічні зрізи українського суспільства (моніторинг соціально-економічних очікувань населення: 2005-2014 рр.): наукова доповідь / [Балакірєва О.М., Середа Ю.В., Дмитрук Д.А. та ін.]. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2015. – 78 с.

525. Союз Українських Адвокатів у Львові // Життя і право. – 1928. – Ч. 2. – С. 47-50.

526. Спори щодо рішень КДКА і ВКДКА про позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю є адміністративними // Український адвокат. – 2016. – № 3. – С. 41-43.

527. Спори щодо організації діяльності адвокатури не є адміністративними // Український адвокат. – 2016. – № 4. – С. 34-37.

528. Справа Дениса Бугая – виклик всій адвокатській спільноті // Вісник Асоціації правників України. – 2014. – № 4. – С. 3-4.

529. Стандарт проведення перевірок Вищою ревізійною комісією адвокатури: затверджено рішенням Вищої ревізійної комісії адвокатури від 27 вересня 2013 року // Архів Вищої ревізійної комісії адвокатури за 2013 рік.

530. Становлення адвокатури в Україні та Чернігівській області (до 90-ліття створення першої в Україні Чернігівської губернської колегії захисників). – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – 32 с.

531. Статистична звітність КДКА регіонів за 2014 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/2014-ststystychna-zvitnist-kdka.pdf.;

532. Статистична звітність КДКА регіонів за 2015 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2016-02-29.kdka.2015.pdf.

533. Статут адвокатського бюро // Вісник Національної асоціації адвокатів України. – 2014. – № 7. – С. 21-29.

Волинський С.О.

534. Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України»: затверджений рішенням Установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012 р. // Український адвокат. – 2014. – № 1-2. – С. С. 19-30.

535. Статут Союза Українських Адвокатів у Львові // Життя і право. – 1929. – Ч. 2. – С. 23-28.

536. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. – Том І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2002. – 464 с.

537. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. – Том ІІ. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2003. – 560 с.

538. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. – Том ІІІ. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. – Кн. 1 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2004. – 672 с.

539. Старчук О.В. Сучасні принципи трудового права України: теоретико-правові аспекти: Монографія / О.В. Старчук. – Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2013. – 180 с.

540. Стоянов А. История адвокатуры / А. Стоянов. – Вып. І-й. Древний мир: Египет, Индия, Евреи, Греки, Римляне. – Харьков: Университетская типография, 1869. – 139 с.

541. Стратегія національної безпеки України: затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015// Офіційний вісник України. – 2015. – № 43. – Ст. 1353.

542. Суди і судова реформа в Україні: оцінки громадян // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 2-3. – С. 71-80.

543. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособ. / Ю.П. Сурмин. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.

Вацицький С.О.

544. Сухонос В.В. Правові та організаційні аспекти розвитку прокуратури України в сучасних умовах: монографія / В.В. Сухонос. – Суми: Університетська книга, 2010. – 328 С.

545. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / За заг. ред. В.В. Дубічинського. – Харків: ВД «Школа», 2009. – 1008 с.

546. Сучасні системи адвокатури / За ред. О.Д. Святоцького. – К.: Право України, 1993. – 176 с.

547. Тагер А.С. Советская адвокатура за 20 лет / А.С. Тагер // Социалистическая законность. – 1937. – № 11. – С. 67-82.

548. Тальберг В. Наша присяжная адвокатура / В. Тальберг // Киевлянин. – 1888. – 17 декабря. – С. 1-2.

549. Тальберг В. Желательная организация присяжной адвокатуры / В. Тальберг // Киевлянин. – 1880. – № 153. – С. 1-2.

550. Тацит К. Сочинения в двух томах. – Том 1. Анналы. Малые произведения / К. Тацит. – Л.: издательство «Наука», 1969. – 443 с.

551. Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тацій Лариса Василівна. – Харків, 2008. – 176 с.

552. Телемтаев М.М. Системная технология (системная философия деятельности): научное издание / М.М. Телемтаев. – Алматы: Издательский дом «СТ-Инфосервис», 1999. – 336 с.

553. Теорія держави і права: Навчальний посібник / С.К. Бостан, С.Д. Гусарєв, Н.М. Пархоменко та ін. – К.: ВЦ «Академія», 2013. – 348 с.

554. Тимченко Г.П. Теоретичні проблеми та практика реалізації принципів судочинства в Україні: Монографія / Г.П. Тимченко. – К.: «Юридична книга», 2010. – 336 с.

555. Тісногуз В. Самостійна турбота. Як має працювати адвокатське самоврядування в Україні / В. Тісногуз // Український адвокат. – 2014. – № 3. – С. 9-12.

Іванишин С.О.

556. Тітко І.А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис … докт. юрид. наук: 12.00.09 / Тітко Іван Андрійович. – Харків, 2016. – 484 с.
557. Труба В.І. Про сумісність приватного і публічного інтересів у сімейному праві / В.І. Труба // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 57. – С. 434-440.
558. У Спілці адвокатів України: нарада віце-президентів // Адвокат. – 2001. – № 3. – С. 38.
559. Уварова О.О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: Монографія / О.О. Уварова. – Х.: Друкарня «МАДРИД», 2012. – 196 с.
560. Уголовно-процессуальный кодекс УССР. С изм. по 1 марта 1925 года и приложением алфавитно-предметного указателя и таблицы сроков. – Харьков: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1925. – 116 с.
561. Уголовно-процессуальный кодекс УССР. Официальное издание в редакции 1927 года. – Харьков: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1927. – 126 с.
562. Узагальнені пропозиції адвокатів та представників громадських організацій адвокатів до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (до статей 50 - 61 (частина 2), перехідних та прикінцевих положень) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/ua/?o ption=com_content&view=article&id=634.
563. Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. – Женева: Міжнародна комісія юристів, 2014. – 20 с.
564. Усеінова Г.С. Адвокатура УСРР 1921-1929 років: монографія / Г.С. Усеінова. – Харків: НТМТ, 2012. – 151 с.
565. Устава про колективні форми роботи колегії оборонців в зв'язку із скасуванням приватної практики: постанова Народного комісаріату юстиції УСРР від 30 жовтня

Іванцький С.О.

1929 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого Суду УСРР. – 1929. – № 10. – С. 110-111.

566. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20 січня 2016 року, справа № 6-29021ск15 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:http://reyestr.court.gov.ua/Review/56309958.
567. Учреждение судебных установлений / Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений на коих они основаны. – Ч. 3. – СПб.: издание государственной канцелярии, 1867. – С. 1-252.
568. Фазекош О.А. Реформа правової системи нашої держави: чи видно світло в кінці тунелю? / О.А. Фазекош // Адвокат. – 2015. – № 2. – С. 3-5.
569. Факас І.Б. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.02 / І.Б. Факас. – Київ, 2009. – 17 с.
570. Филатов А. Миф тесен / А. Филатов // Юридическая практика. – 2016. – № 9. – С. 1, 10.
571. Філософський словник соціальних термінів. Видання третє, доповнене. – Харків: «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.
572. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів Харківського регіону за 2015 рік. Рада адвокатів Харківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2212.pdf.
573. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Київської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1212.pdf.
574. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Полтавської області [Електрон. ресурс]. – Режим

Іванський С.О.

доступу: http:// unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1812.pdf.

575. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Черкаської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2512.pdf.
576. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Чернівецької області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2612.pdf.
577. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Сумської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads /news/financial-statements/2015/2012.pdf.
578. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Львівської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1512.pdf.
579. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Кіровоградської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1312.pdf.
580. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Івано-франківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1112.pdf.
581. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Запорізької області [Електрон. ресурс]. – Режим

Вавилький С. О.

доступу: // http://unba.org.ua/assets/upl oads/news/financial-statements/2015/1012.pdf.

582. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Дніпропетровської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0612.pdf.
583. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів Волинської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0512.pdf.
584. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для ради адвокатів регіонів за 2015 рік. Рада адвокатів м. Києва [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0212.pdf.
585. Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Рівненської області 2015 року. КДКА Рівненської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1922.pdf.
586. Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Харківської області 2015 року. КДКА Харківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2222.pdf.
587. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Сумської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/2022.pdf.
588. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Львівської області [Електрон.

Іванишкий С. О.

ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads /news/financial-statements/2015/1522.pdf.

589. Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Кіровоградської області за 2015 рік. КДКА Кіровоградської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1322.pdf.
590. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Івано-франківської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1122.pdf.
591. Фінансові показники статей балансу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Запорізької області 2015 року. КДКА Запорізької області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/1022.pdf.
592. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Дніпропетровської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0622.pdf.
593. Фінансові показники статей балансу для оприлюднення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за 2015 рік. КДКА Волинської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2015/0522.pdf.
594. Фулей Т.І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: дис … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Фулей Тетяна Іванівна. – Львів, 2003. – 253 С.
595. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. – Х.: Фактор, 2012. – 656 С.

ІВАНІВСЬКИЙ С.О.

596. Хаски Ю. Российские адвокаты и советское государство: происхождение и развитие советской адвокатуры 1917-1939 / Ю. Хаски; перев. с англ. Т. Морщакова. – М.: ИГиП РАН, 1993. – 183 с.

597. Хаустова М.Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні: Монографія / М. Г. Хаустова. – Х.: Право, 2008. – 160 с.

598. Хмельницкий И. Упразднять ли государственную адвокатуру? / И. Хмельницкий // Вестник советской юстиции на Украине. – 1922. – № 2. – С. 18-30.

599. Холл А.Д. Опыт методологии для системотехники / А.Д. Холл / Перев. с англ. – М.: Советское радио, 1975. – 448 с.

600. Хотенець П.В. Правовий статус адвоката в Україні: дис … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Хотенець Павло Васильович. – Х., 2001. – 206 с.

601. Хубка В. Теория технических систем: Монография / В. Хубка / Перев. с немецк. – М.: Мир, 1987. – 208 с.

602. Хук ван М. Право как коммуникация / М. ван Хук / Перев. с англ. – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – 288 с.

603. Хьюстон М. Введение в социальную психологию. Европейский подход: Учебник для студентов вузов / М. Хьюстон, В. Штрёбе / Перев. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 622 с.

604. Цыпкин А.Л. Адвокатская тайна / А.Л. Цыпкин. – Саратов: СГЮИ им. Д.И. Курского, 1947. – 40 с.

605. Чайчиц В. Становление адвокатуры Беларуси / В. Чайчиц, Т. Матусевич // Юстиция Беларуси. – 2012. – № 7. – С. 20-24.

606. Чельцов М.А. Об адвокатской профессии и юридической природе советской адвокатуры / М.А. Чельцов // Советское государство и право. – 1940. – №. 7. – С. 108-125.

Іваницький С.О.

607. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI - XVIII вв. – К.: друкарня Української академії наук, 1928. – 714 с.
608. Шаламов М.П. История советской адвокатуры / М.П. Шаламов. – М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1939. – 64 с.
609. Шалімова Н.С. Суспільний (публічний) інтерес у контексті регулювання обов'язкового аудиту / Н.С. Шалімова // Економіка та держава. – 2014. – № 3. – С. 6-11.
610. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. – К.: Реферат, 2007. – 640 с.
611. Шилінгов В.С. Поділ права на приватне і публічне як фундаментальна засада правової системи демократичного суспільства / В.С. Шилінгов // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 48-51.
612. Шутак І.Д. Юридична техніка: Навч. посіб. для ВНЗ / І.Д. Шутак, І.І. Онищук. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2013. – 496 с.
613. Шухевич С. Моє життя. Спогади / С. Шухевич. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1991. – 619 с.
614. Элькинд П.С. Адвокатская этика (ч. 1) / П.С. Элькинд // Советская юстиция. – 1940. – № 3. – С. 17-21.
615. Элькинд П.С. Адвокатская этика (ч. 2) / П.С. Элькинд // Советская юстиция. – 1940. – № 4. – С. 17-20.
616. Юревич І.В. Єдність судової влади: монографія / І.В. Юревич. – Харків: Право, 2014. – 263 с.
617. Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. – К.: Издательство «Юридическая практика», 2013. – 196 с.
618. Юридична допомога військовослужбовцям: як це відбувається в Дніпропетровську // Вісник Асоціації правників України. – 2014. – № 3. – С. 5.

Іванівський С.О.

619. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 5. – К.: «Укр. енцикл.», 2003. – 736 с.

620. Ющик А.И. Диалектика права: Монография / А.И. Ющик. – Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). – Ч. I. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Ін Юре, 2013. – 456 с.

621. Ющик А.И. Диалектика права: Монография / А.И. Ющик. – Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). – Ч. II. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Ін Юре, 2013. – 768 с.

622. Янг С. Системное управление организацией / С. Янг / Перев. с англ. – М.: Советское радио, 1972. – 456 с.

623. Яновська О.Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії / О.Г. Яновська // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 108-113.

624. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія / О.Г. Яновська. – К.: Прецедент, 2011. – 303 с.

625. Яртых И.С. Будущее российской адвокатуры: монография / И.С. Яртых. – М.: Юридический институт МИИТа, 2010. – 44 с.

626. Яценко А.И. Целеполагание и идеалы / А.И. Яценко. – К.: Издательство «Наукова думка», 1977. – 276 С.

627. A commentary on the Charter of core principles of the European legal profession / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – 32 c.

628. A comprehensive dictionary of economics / Chief edit. B. Nelson. – Delhi: Abhishek publications, 2009. – 181 p.

629. A. and Others v. Spain, Commission's decision of 2 July 1990, no. 13750/88.

630. ABA Model Rules of Professional Conduct. – Chicago: American Bar Assosiation, 2009. – 209 p.

ВОНИПБКИЙ С.О.

631. ABA Commission on multidisciplinary practice. report to the House Of Delegates. Recommendation (July 2000) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/commission_multidisciplinary_practice/mdpfinalrep2000.html.
632. Abel R.L. English lawyers between market and state: the politics of professionalism / R.L. Abel. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 752 p.
633. Abel R.L. United States. The contradictions of professionalism / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 186-243.
634. Abel R.L. Lawyers in the Civil law world / R.L. Abel / Lawyers in society: the Civil law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 2. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 1-53.
635. Abel R.L. Comparative sociology of legal professions / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 80-153.
636. Accetto M. The principle of effectiveness: rethinking its role in community law / M. Accetto, S. Zleptnig // European Public Law. – 2005. –Vol. 11. – № 3. – P. 375–403.
637. Adams E.S. Rethinking the law firm organizational form and capitalization structure // Missouri Law Review. – 2014. – № 78. – P. 777-818.
638. Advocatenordnung: herausgegeben 6. Juli 1868 // Reichsgesetzblatt. – 1868. – № 96. – S. 274-282.
639. Aequo. Vision [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://aequo.com.ua/about_us/vision/.
640. Allen & Overy. Annual review 2015. – London: A & O, 2015. – 28 p.
641. Allgemeine Gerichtsordnung für Böheim, Mähren, Schlesien, Oesterreich ob und unter der Ennß, Steyermarkt, Kärnten,

Ірванський С.О.

Krain, Görz, Gradiska, Triest, Tyrol und die Vorlanden. – Wien: J.T.E. Trattnern, kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1781. – 184 s.

642. Allot A. Effectiveness of laws / A. Allot // Valparaiso University Law Review. – 1981. –Vol. 15. – № 2. – P. 229–242.
643. Annual Report 2014-2015. – Sydney: The Office of the legal services comissioner, 2015. – 31 p.
644. Arizona Rules of Professional Conduct: adopted by an Order of the Arizona Supreme Court September 7, 1984 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// http://www.azbar.org/Ethics/RulesofProfessionalConduct/ViewRule ?id=51.
645. Arthurs H.W. Canadian lawyers: a peculiar professionalism / H.W. Arthurs, R. Weisman, F.H. Zemans / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 123-185.
646. Artico v. Italy judgement of 13 May 1980, Series A, No. 37.
647. Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part // Official Journal of the European Union. – 2014. – may 29. – P. 3-2137.
648. Attorney Act of Japan: promulgated in 10 June 1949 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.mizogami.gr.jp/english/images/Attorney_Acts_of_Japan.pdf.
649. Avila H.Theory of legal principles / H. Avila. – Dordrecht: Springer, 2007. – 150 p.
650. Awad A. Attorney-client sexual relations / A. Awad // The Journal of the legal profession. – 1998. – Vol. 22. – P. 131-191.
651. Backhouse C. Alternative business structures and the legal profession in Ontario: a discussion paper / C. Backhouse, M. Boyd, R. Earnshaw, S. Elliott. – Toronto: Law society of Upper Canada, 2014. – 37 p.

Вдний Ігнат С.О.

652. Baligh H.H. Organization structures: theory and design, analysis and prescription / H.H. Baligh. – New York: Springer, 2006. – 483 p.
653. Balitskiy v. Ukraine judgement of 3 November 2011, no. 12793/03.
654. Balouziyeh J.M.B. A legal guide of United States business organizations. – Berlin: Springer, 2013. – 120 p.
655. Bar Association Act: adopted by Riigikogu of Estonia 21.03.2001 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.advokatuur.ee/eng/internal-rules/bar-association-act.
656. Basic Principles on the Role of Lawyers: adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Havana, Cuba 27 August to 7 September 1990) / International Principles on the independence and accountability of judges, lawyers and prosecutors. – Geneva: International comission of jurists, 2007. – P. 85-89.
657. Bedwell C.E.A. A brief history of the Middle Temple / C.E.A Bedwell. – London: Butterworth & Co, 1909. – 132 p.
658. Benditt T.M. Law as rule and principle: problems of legal philosophy / T.M. Benditt. – Stanford: Stanford University Press, 1978. – 199 p.
659. Bertalanffy von L. General systems theory: foundations, development, applications / von L. Bertalanffy. – New York: Georg Braziller Inc., 1969. – 289 p.
660. BGB Bürgerliches Gesetzbuch. – Regensburg:Walhalla Fachverlag, 2011. – 708 s.
661. Bhatta G. International dictionary of public management and governance / G. Bhatta. – New York: Routledge, 2006. – 687 p.
662. Bigaeva v. Greece judgment of 28 May 2009, no. 26713/05.
663. Black's Law Dictionary / Editor in chief Bryan A. Garner. – Ninth edition. – Dallas: West Publishing, 2009. – 1920 c.

Вапнярський С.О.

664. Bloor T. The functional analysis of English / T. Bloor, M. Bloor. – London: Oxford University Press, 2004. – 315 c.
665. Bisaz C. The concept of group rights in international law: groups as contested right-holders, subjects and legal persons / C. Bisaz. – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2012. – 260 p.
666. Body of Principles for the protection of all persons under any form of detention or imprisonment: adopted by the Resolution 43/173 of United Nations General Assembly 9 December 1988 / Compendium of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2006. – P. 31-41.
667. Boigeol A. The French bar: the difficulties of unifying a divided profession / A. Boigeol / Lawyers in society: the Civil law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 2. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 258-294.
668. Bosselmann K. The principle of sustainability: transforming law and governance / K. Bosselmann. – Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2008. – 243 p.
669. Bota v. Romania, dec. of 2 June 2003, no. 24057/03.
670. Bozeman B. Public values and public interest / B. Bozeman. – Washington: Georgetown University press, 2007. – 214 p.
671. Brand P.A. The origins of the english legal profession / P.A. Brand // Law and History Review. – 1987. –Vol. 5. – № 1. – P. 31–50.
672. Brennan v. the United Kingdom judgement of 16 October 2001, no. 39846/98.
673. Bruhn J.G. The sociology of community connections / J.G. Bruhn. – Dordrecht: Springer, 2011. – 328 p.
674. Brundage J.A. The medieval origins of the legal profession / J.A. Brundage. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – 607 p.

Вашицький С.О.

675. Buckland W.W. Roman law and common law: a comparison in outline / W.W. Buckland, A.D. McNair. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 439 p.
676. Bundesgesetz über die Freizügigkeit der Anwältinnen und Anwälte vom 23. Juni 2000 // Anwaltsgesetz. – AS 2002 863.
677. Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO). – Paderborn: Outlook verlag GmbH, 2013. – 98 s.
678. Burrage M. Revolution as a starting point for the comparative analyses of the French, American and English legal professions / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 322-374.
679. Cabrillo F. The economics of courts and litigation / F. Cabrillo, S. Fitzpatrick. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd, 2008. – 288 p.
680. Call K.A. Referral fees / K.A. Call // Utah Bar Journal. – 2014. – Vol. 27. – № 4. – P. 40-41.
681. Casado Coca v. Spain judgment of 24 February 1994, Series A no. 285-A.
682. Case C-309/99 Wouters. Judgment of the European Court of Justice of 19 February 2002 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99.
683. Case C-550/07. Akzo Nobel Chemicals and Akcros Chemicals v. Commission. Judgment of the European Court of Justice (Grand Chamber) of 14 September 2010 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-550/07&language=en#.
684. Case C-301/14. Judgment of the European Court of Justice of 3 December 2015 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?=616502.
685. CCBE Annual report 2014. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2014. – 59 p.

Іванцький С.О.

686. CCBE Comments on Commission progress report on competition in professional services. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – 6 p.
687. CCBE expert recommendation for the Moldovan Bar (Annex) / Letter of CCBE to Moldovan Bar Assosiation on September 3, 2008. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2008. – 4 p.
688. CCBE Guidelines on legal outsourcing. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – 2 p.
689. CCBE follow-up report on Ukraine. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2014. – 14 p.
690. CCBE Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – 5 p.
691. CCBE Position on Regulatory and Representative Functions of Bars. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. – 5 p.
692. CCBE Recommendations on continuing training. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – 3 p.
693. CCBE Recommendations on disciplinary process for the legal profession. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2007. – 4 p.
694. CCBE Resolution on continuing legal education. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – 3 p.
695. CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. – 17 p.
696. CCBE response to the Solicitors Regulation Authority's consultation on new forms of practice and regulation for alternative business structures. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2009. – 6 p.
697. Clayton G.E. Economics: principles & practices / G.E. Clayton. – New York: McGraw-Hill, 2001. – 664 p.

Іванишкий С.О.

698. Clifford Chance LLP. Corporate responsibility report 2015. – London: Clifford Chance LLP, 2015. – 33 p.
699. Clifford Chance LLP. Annual review 2015. – London: Clifford Chance LLP, 2015. – 9 p.
700. Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. - Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 4-5.
701. Charter of Fundamental Rights of the European Union // Official Journal of the European Communities. – 2000. – december 18. – P. 364/1-364/22.
702. Chassagnou and others v. France judgment of 29 April 1999, Reports 1999-III.
703. Chroust A.-H. Legal profession during the Middle Ages: the emergence of the english lawyer prior to 1400 / A.-H. Chroust // Notre Dame Lawyer. – 1956. –Vol. 31. – № 4. – P. 537–601.
704. Clifford Chance LLP. Corporate responsibility report 2015. – London: Clifford Chance LLP, 2015. – 33 p.
705. Code of conduct for European lawyers: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 28 October 1988 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. – Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – P. 12-21.
706. Cohen D. Law, violence, and community in Classical Athens / D. Cohen. – New York: Cambridge University Press, 2000. – 214 p.
707. Combination of MDP Resolutions adopted by the IBA Council in 1998 (Vancouver) and 2000 (Amsterdam): adopted by the IBA Council on June 2001 in Istanbul [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Search/Defau lt.aspx?q=Combination%20of%20

Волинський С.О.

MDP%20Resolutions%20adopted%20by%20the %20 IBA%20Council.

708. Commentary on IBA International principles on conduct for the legal profession: adopted by the IBA at the Warsaw council meeting 28 May 2011 / IBA International principles on conduct for the legal profession. – London: IBA, 2011. – P. 9-35.
709. Competitive restrictions in legal professions. – Paris: OECD, 2009. – 403 p.
710. Constitution and Bylaws, Rules of procedure of the House of delegates. – Chicago: American Bar Association, 2013. – 76 p.
711. Constitution of the International Bar Association. – London: International Bar Association, 2013. – 30 p.
712. Corporate responsibility and the role of the legal profession. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – 15 p.
713. Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020') // Official Journal of the European Union. – 2009. – may 28. – P. 2-10.
714. Council of Australian governments. Report on performance 2016. – Canberra: Department of the Prime Minister and Cabinet, 2016. – 64 p.
715. Courts act 1971 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.legislation. gov. uk/ukpga/1971/23/pdfs/ukpga_19710023_en.pdf.
716. Crook J.A. Legal advocacy in the Roman world / J.A. Crook. – Ithaca: Cornell University Press, 1995. – 225 p.
717. Crosley T. Referral fees / T. Crosley, T. Torres // San Antonio Lawyer. – 2010. – september-october. – P. 10-13.
718. Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010. – № 159. – art. 582.

ІВАНІЦЬКИЙ С. О.

719. Cummings S.L., Southworth A. Between profit and principle. The private public interest firm / Private lawyers & the public interest / Edited by R. Granfield and L. Mather. – New York: Oxford University Press, 2009. – P. 183-209.
720. Czekalla v. Portugal judgement of 10 October 2002, no. 38830/97.
721. Dacy J. Legal principles, legal values and legal norms: are they the same or different? // Academicus - International Scientific Journal. – 2010. – № 2. – P. 109-115.
722. Daud v. Portugal judgement of 21 April 1998, Reports 1998-II.
723. De Backere C. Contingent fees: beyond the intuitive threat / C. De Backere, N. De Lathauwer // Jura Falconis. – 2013. – Vol. 49. – № 1. – P. 101-126.
724. Decree 91-1197 of November 27, 1991 organizing the legal profession / The main instruments of the legal profession in France. – Paris: Conseil National des Barreaux, 2014. – P. 28-83.
725. Décret n 91-1197 du 27 novembre 1991 organisant la profession d'avocat / Les principaux textes de la profession d'avocat. – Paris: Conseil National des Barreaux, 2014. – P. 29-75.
726. Dekret w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego // Dziennik Praw. – 1918. – № 22. – Poz. 75. – S. 171-181.
727. Delaney J. Learning legal reasoning: briefing, analysis and theory / J. Delaney. – Philadelphia: John Delaney Publication, 2006. – 132 p.
728. Deloitte 2015 Global Report. – London: Deloitte Touche Tohmatsu Limited, 2015. – 77 p.
729. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained

Іванильків С.О.

// Official Journal of the European Communities. – 1998. – march 14. – P. 36-43.

730. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications // Official Journal of the European Communities. – 2005. – september 30. – P. 22-142.
731. Directive 2006/112/EC of the Council of the European Union of 28 November 2006 on the common system of the value added tax // Official Journal of the European Union. – 2006. – december 11. – P. 1-118.
732. Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market // Official Journal of the European Communities. – 2006. – december 27. – P. 36-68.
733. Directive 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC // Official Journal of the European Union. – 2015. – june 5. – P. 73-141.
734. Dombek B. Die Anwaltssozietät / B. Dombek, J.H. Ottersbach, D.S. Wiesche. – Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2012. – 536 s.
735. Dovzhenko v. Ukraine judgement of 12 January 2012, no. 36650/03.
736. Downey M.P. Introduction to law firm practice / M.P. Downey. – Chicago: American Bar Assosiation, 2010. – 248 p.
737. Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. – Massachusetts: Harvard University Press, 1978. – 371 p.
738. Edwards D. The impact of the EU law principle of effectiveness / D. Edwards // Solicitors Journal. – 2012. – 19 June. – P. 23.

ІРаНІЦький С.О.

739. Epstein R.A. The legal regulation of lawyers' conflicts of interest / R.A Epstein// Fordham Law Review. – 1992. – Vol. 60. – № 4. – P. 579-593.
740. Estatuto General de la Abogacía Española: aprobado por el Real Decreto № 658/2001 22 de junio de 2001 // Boletín Oficial del Estado. – 2001. – № 164. – P. 24913-24932.
741. European Parliament resolution on the legal professions and the general interest in the functioning of legal systems: adopted March 23, 2006 // Official Journal of the European Union. – 2006. – december 01. – P. 105-109.
742. Eva E. Lawyers' legal professional privilege in Europe / E. Eva // SEA - Practical Application of Science. – 2015. –Vol. 3. – № 1. – P. 33-38.
743. Evans G.R. Law and theology in the Middle Ages / G.R. Evans. – New York: Taylor&Francis Groupe, 2003. – 259 p.
744. Fachanwaltsordnung (FAO) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anw aelte/ berufsrec ht/fao-stand- 01-01-2015.pdf.
745. Fairbairn C. Referral fees in personal injury cases: briefing paper. – London: House of Commons Library, 2016. – 15 p.
746. Faulconbridge J.R. Financialisation by proxy: the case of large city law firms / J.R. Faulconbridge, D. Muzio / The futures of legal education and the legal profession / Edited by H. Sommerlad, S. Harris-Short, S. Voughan, R. Young. – Oxford: Hart Publishing Ltd, 2015. – P. 37-59.
747. Fischell D.R. Lawyers and confidentiality / D.R. Fischell // The University of Chicago Law Review. – 1998. –Vol. 65. – № 1. – P. 1–33.
748. Fisher H.D. The German legal system and legal language / H.D. Fisher. – New York: Routledge-Cavendish, 2009. – 344 p.
749. Fix-Fierro H. Courts, justice and efficiency / H. Fix-Fierro. – Portland: Hart Publishing, 2003. – 268 p.

Великий С.О.

750. Florida Revised Limited Liability Company Act. – Tallahassee: Florida department of state division of corporations, 2013. – 73 p.
751. Freidson E. Professional powers / E. Freidson. – Chicago: University of Chicago Press, 1986. – 241 p.
752. Friedman L.M. Lawyers in cross-cultural perspective / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 1-26.
753. Forsythe G. A Critical History of Early Rome: from prehistory to the first Punic War / G. Forsythe. – Berkeley: University of California Press, 2005. – 400 p.
754. Founding a company. Handbook of legal forms in Europe / Edit. M.J. Munkert, S. Stubner, T. Wulf. – Heidelberg: Springer, 2010. – 263 p.
755. Fuller L.L. Legal fictions / L.L. Fuller. – Stanford: Stanford University Press, 1967. – 142 p.
756. Galanter M. Tournament of lawyers: the transformation of the big law firm / M. Galanter, T. Palay. – Chicago: University of Chicago press, 1993. – 210 p.
757. Galstyan v. Armenia judgement of 15 November 2007, no. 26986/03.
758. Gama R. Presumptions and fictions: a collingwoodian approach / Legal fictions in theory and practice / Edit. Del Mar M., Twining W. – Heidelberg: Springer, 2015. – P. 347-366.
759. General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. - London: International Bar Association, 2013. – 3 p.
760. Gesetz über Partnerschaftsgesellschaften Angehöriger Freier Berufe (Partnerschaftsgesellschaftsgesetz - PartGG). – München: Outlook verlag, 2013. – 4 s.
761. Ghai Y.R. Law and lawyers in Kenya and Tanzania: some political economy consideration / Lawyers in the Third

Іваницький С. О.

World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 144-176.

762. Glenn G.M. The new Colorado Rules of Professional Conduct: a survey of the most important changes / G.M.Glenn, M.H. Berger // The Colorado lawyer. – 2007. – vol. 36. – № 8. – P. 71-82.
763. Goddi v. Italy judgement of 9 April 1984, Series A, No. 76.
764. Goldsmith J. The core values of the legal profession for the lawyers today and tomorrow / J. Goldsmith // Northwestern Journal of International Law & Business. – 2008. – № 28. – P. 441-454.
765. Greenwood R. Your ethics. Redefining professionalism? The impact of management change / R. Greenwood / Managing the modern law firm: new challenges, new perspectives / Edited by L. Empson. – New York: Oxford University Press, 2007. – P. 186-195.
766. Griffiths-Baker J. Regulating conflicts of interest in global law firms: peace in our time? / J. Griffiths-Baker, N. J. Moore // Fordham Law Review. – 2012. – Vol. 80. – № 6. – P. 2541-2567.
767. Gromec-Broc C. The legal profession in the European Union – a comparative analysis of four member state / C. Gromec-Broc // Liverpool Law Rewiew. – 2002. – vol. 24. – № 1-2. – P. 109-130.
768. Harrison A.R.W. The law of Athens / A.R.W. Harrison. – Oxford: Oxford University Press, 1971. – 270 p.
769. Hart H.L.A. The concept of law / H.L.A. Hart. – Second edition. – New York: Oxford University Press, 1994. – 315 p.
770. Haslam S.A. Psychology in organizations. The social identity approach / S.A. Haslam. – London: SAGE Publications Ltd, 2004. – 306 p.
771. Heremans T. Professional services in the EU internal market / T. Heremans. – Oxford: Hart Publishing Ltd, 2012. – 388 p.

Ваніцький С.О.

772. Holdsworth W.S. A history of english law in twelve volumes / W.S. Holdsworth. – Vol. IV. – London: Methuen & Co. Ltd, 1945. – 600 p.
773. Honorarordnung für die Anwältinnen und Anwälte des Kantons Basel-Stadt [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gesetzessammlung.bs.ch/frontend/versions/279.
774. Honore T. Ulpian. Pioneer of human rights / T. Honore. – New York: Oxford University Press, 2002. – 301 p.
775. Hopkins J.L. The Temple and the Inns of Court / J.L. Hopkins // Saint Louis Law Review. – 1917. –Vol. 2. – № 1. – P. 1–10.
776. Iglin v. Ukraine judgement of 12 January 2012, no. 39908/05.
777. Imbrioscia v. Switzerland judgement of 24 November 1993, Series A, No. 275.
778. Informes 2014. Comisión Jurídica Consejo General de la Abogacía Española. – Valencia: Consejo General de la Abogacía Española, 2015. – 332 p.
779. Jackson I.A. Profits with principles: seven strategies for delivering value with values / I.A. Jackson, J. Nelson. – New York: Currency doubleday, 2004. – 385 p.
780. Japan Federation of Bar Assosiation. – Tokyo: JFBA, 2014. – 33 p.
781. Jarausch K.H. The unfree professions. German lawyers, teachers and engineers, 1900-1950 / K.H. Jarausch. – New York: Oxford University Press, 1990. –352 p.
782. Jeong H.-W. Understanding conflict and conflict analysis / H.-W. Jeong. – London: SAGE Publications Ltd., 2008. – 264 p.
783. Joined cases C-94/04 and C-202/04, Federico Cipolla and Others v. Rosaria Fazari, née Portolese and Roberto Meloni. Judgment of the European Court of Justice of 5 December 2006 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://curia.europa.eu/juris/showPdf.js cid=3482377.
784. Joint opinion № 632/2011 on the draft law on the bar and practice of law of Ukraine by the Venice Commission and the Directorate of justice and human dignity within the

Ванивський С.О.

Directorate general of human rights and rule of law of the Council of Europe: adopted by the Venice Commission at its 88th Plenary Session (Venice, 14-15 october 2011) on the basis of comments by K. Heller, R. Jokubauskas, D. Meridor, L. Mihai, R. Mullerat. – Strasbourge: Venice Commission, 2011. – 17 p.

785. Judicial Appointments Commission. Annual report and accounts 2014/15: presented to Parliament pursuant to paragraph 32(4) and paragraph 31(7) of Schedule 12 to the Constitutional Reform Act 2005. – London: Williams Lea Group, 2015. – 61 p.
786. Kearns P. The value motiv: the only alternative to the profit motiv / P. Kearns. – Padstow: John Wiley & Sons Ltd., 2007. – 265 p.
787. Krishnan J.K. Lawyers seeking clients, clients seeking lawyers: sources of contingency fee cases and their implications for case handling / J.K. Krishnan, H.M. Kritzer // Law & policy. – 1999. – Vol. 21. – № 4. – P. 347-375.
788. Kumari K. The trends and level of urbanization in Eastern Uttar Pradesh / K. Kumari // IOSR Journal of Humanities and Social Science. – 2014. – vol. 19. – № 10. – ver. 8. – P. 60-64.
789. Larsen M.T. The Old Assyrian city-state and its colonies / M.T. Larsen. – Copenhagen: Akademisk Forlag, 1976. – 404 p.
790. Larson M.S. The rise of professionalism: a sociological analysis / M.S. Larson. – Berkeley: University of California Press, 1979. – 309 p.
791. Larson M.S. Lawyers in the liberal state / Lawyers in society: comparative theories / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 3. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 428-478.
792. Latham & Watkins LLP. 2014 Pro Bono Annual review. – Los Angeles: Latham & Watkins, 2015. – 53 p.
793. Law and legal practice in Egypt from Alexander to the Arab conquest / Edit. by J.G. Keenan, J.G. Manning, U.

ВНИИПИ С.О.

Yiftach-Firanko. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 598 p.

794. Law for the organization and practice of the lawyer's profession: adopted by the Parliament of Romania 7 June 1995 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccbe.eu/index.php?id=106&L=0.
795. Law of Georgia on Advocates: adopted 20 june 2001 / Eastern partnership enhancing judicial reform in the Eastern partnership countries. Working group «Professional judicial systems». Project report «The Profession of Lawyer». – Strasbourg: Directorate general of human rights and rule of law, 2012. – P. 202-215.
796. Le T. The french legal profession: a prisoner of its glorious past?» / T. Le // Cornell international law journal. – 1982. – Vol. 15. – № 1. – P. 63–104.
797. Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium judgment of 23 June 1981, Series A, no. 43.
798. Leeson P.T. Cooperation and conflict. Evidence on self-enforcing arrangements and heterogeneous groups / P.T. Leeson // American Journal of Economics and Sociology. – 2006. –Vol. 65. – № 4. – P. 891–907.
799. Legal aid agency. Annual report and accounts 2014-15. – London: Williams Lea Groupe, 2015. – 91 p.
800. Legal Practitioners and Bar Councils Act: adopted by the National Assembly and received the assent of the President of Pakistan on the 22nd February 1973 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:http://pakistanbarcouncil.org/wp-content/uploads/2012/12/4.pdf.
801. Legal profession reform index for Mexico. – Washington: American Bar Association, 2012. – 62 p.
802. Legal Services Act 2007. – London: Stationery Office Limited, 2007. – 389 p.
803. Legal Services Board. Annual Report and Accounts for the Year Ended 31 March 2015. – London: Legal Services Board, 2015. – 60 p.

Вашицький С. О.

804. Letter of CCBE to Georgian Bar Assosiation on April 17, 2009. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2009. – 2 p.
805. Lietuvos Respublikos Advokatūros Istatymas № IX-2066, 18.03.2004 // Valstybės žinios. – 2004. – № 50-1632.
806. Lin Y. General systems theory: a mathematical approach / Y. Lin. – New York: Kluwer Academic Publishers, 2002. – 382 p.
807. Loi n° 90-1258 du 31 décembre 1990 relative à l'exercice sous forme de sociétés des professions libérales soumises à un statut législatif ou réglementaire ou dont le titre est protégé et aux sociétés de participations financières de professions libérales [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000718101.
808. Loi du 10 août 1991 sur la profession d'avocat // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 1991. – № 58. – P. 1110-1119.
809. Loi du 26 avril 2002 sur la profession d'avocat [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.geneve.ch/legislation/rsg/f/rsg_e6_10.html.
810. Longman Dictionary of American English. – Special edition. – Harlow: Pearson Education Limited, 2009. – 1167 C.
811. Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. – Metairie: Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. – 54 p.
812. Luchaninova v. Ukraine judgement of 9 June 2011, no. 16347/02.
813. Luckham R. Imperialism, law and structural dependence: the Ghana legal profession / Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 90-122.
814. Luckham R. The political economy of the legal professions: towards a framework for comparison / R. Luckham / Lawyers

Ванидзький С.О.

in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 287-336.

815. Luhmann N. Introduction to Systems Theory / N. Luhmann. – Cambridge: Polity press, 2013. – 284 p.
816. Luhmann N. Social systems / N. Luhmann. – Stanford: Stanford University press, 1995. – 628 p.
817. Luke Y.L. Mathematical functions and their approximations / Y.L. Luke. – New York: Academic Press Inc., 1975. – 568 p.
818. Malatesta M. Italian legal elites: the classical model and its transformation / Lawyers and the rule of law in an era of globalization / Edited by Yves Dezalay and Bryant G. Garth. – Abingdon: Routledge, 2011. – P. 67-89.
819. Managing conflict of interest in the public sector. a Toolkit. – Paris: OECD, 2005. – 110 p.
820. Marcus D. Attorneys' fees and the social legitimacy of class actions / D. Marcus // University of Pennsylvania Law Review. – 2011. – Vol. 159. – P. 157-166.
821. Martyne S.R. In defense of client-lawyer confidentiality ... and its exceptions / S.R. Martyne // Nebraska Law Review. – 2003. –Vol. 81. – № 4. – P. 1320–1350.
822. Maslow A.H. Motivation and personality / A.H. Maslow. – New York: Harper &Row Publishers, 1970. – 369 p.
823. Mathis K. Efficiency instead of justice? / K. Mathis. – Berlin: Springer, 2009. – 220 p.
824. Maurer V.G. Attorney fee arrangements: the U.S. and Western perspectives / V.G. Maurer, R.E. Thomas, P.A. DeBooth // Northwestern Journal of International Law & Business. – 1999. – Vol. 19. – № 2. – P. 272-329.
825. McCabe B. The effectiveness of the legal system in protecting the rights of consumers / B. McCabe // The National Legal Eagle. – 2001. –Vol. 7. – № 1. – P. 11-16.

Вознецький С.О.

826. McGarry S.J. Multidisciplinary practices and partnerships: lawyers, consultants and clients. – New York: Law Journal Press, 2002. – 400 p.
827. McMunigal K.C. Rethinking Attorney Conflict of Interest Doctrine / K.C. McMunigal // Georgetown Journal of Legal Ethics. – 1992. – Vol. 5. – P. 823-877.
828. Memoria Anual 2014. – Madrid: Consejo General de Procuradores de España, 2014. – 169 p.
829. Mesarovic M.D. General systems theory: mathematical foundations / M.D. Mesarovic, Y. Takahara. – New York: Academic Press, 1975. – 268 p.
830. Mitchell A.D. Legal principles in WTO disputes / A.D. Mitchell. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 308 p.
831. Mousourakis G. Roman law and the origins of the civil law tradition / G. Mousourakis. – Heidelberg: Springer, 2015. – 328 p.
832. Multi-disciplinary practices. Consultation paper. May 2014. – London: Solicitors Regulation Authority, 2014. – 22 p.
833. Nascimbene B. The legal profession in the European Union / B. Nascimbene, E. Bergamini. – London: Kluwer Law International, 2009. – 280 p.
834. Needham C.A. Multijurisdictional practice regulations governing attorneys conducting a transactional practice // University of Illinois law review. – 2003. – № 5. – P. 1331-1376.
835. Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine judgement of 21 April 2011, no. 42310/04.
836. Nelson R.L. Partners with power: the social transformation of the large law firm / R.L. Nelson. – Berkeley: University of California Press, 1988. – 376 p.
837. O.V.R. v. Russia, dec. of 3 April 2001, no. 44319/98.
838. Odenyo A.O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / Lawyers in the Third World: Comparative

Ваніцький С.О.

and Developmental Perspectives / Edited by C.J. Dias, R. Luckham, D.O. Lynch, J.C.N. Paul. – Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 177-203.

839. Oxford dictionary of biochemistry and molecular biology / Managing editor A.D. Smith. – New York: Oxford University Press, 2000. – 738 c.
840. Oxford Latin Dictionary / Edit. by P.G.W. Glare. – Oxford: Clarendon Press, 1968. – 2126 p.
841. Partnership Act, 1890. – London: Her Majesty's Stationery Office, 1994. – 18 p.
842. Paton P.D. Multidisciplinary practice redux: globalization, core values, and reviving the MDP debate in America // Fordham Law Review. – 2010. – № 78. – P. 2193-2244.
843. Patterson L.A. Outsourcing of legal services: a brief survey of the practice and the minimal impact of protectionist legislation / L.A. Patterson // Richmond Journal of global law & business. – 2008. – Vol. 7. – № 2. – P. 177-204.
844. Pelladoah v. the Netherlands judgement of 22 September 1994, Series A, No. 297 B.
845. Pender M. Multijurisdictional practice and alternative legal practice structures: learning from EU liberalization to implement appropriate legal regulatory reforms in the United States / M. Pender // Fordham international law journal. – 2014. – vol. 37. – P. 1575-1638.
846. Pfeffer J. New directions for organization theory: problems and prospects / J. Pfeffer. – New York: Oxford University press, 1997. – 264 p.
847. Powell J. Introduction / J. Powell, J. Paterson / Cicero the advocate / Edit. by J. Powell and J. Paterson. – New York: Oxford University Press, 2004. – P. 1-57.
848. Prawo o ustroju adwokatury: Ustawa z dnia 4 maja 1938 r. // Dziennik Ustaw. – 1938. – № 33. – Poz. 289. – S. 531-548.
849. Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 // Dziennik Ustaw. – 2015. – Poz. 615. – S. 3-37.

Івано-Франківський С.О.

850. Pride W.M. Foundations of business / W.M. Pride, R.J. Hughes, J.R. Kapoor. – Mason: South-Western Cengage Learning, 2011. – 563 p.
851. Protection of confidences between european lawyer and client. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2004. – 3 p.
852. Provisorische Advocaten-Ordnung. – Wien: Hof- u. Staatsdr., 1849. – 15 s.
853. Przeworski A. Democracy and the limits of self-government / A. Przeworski. – New York: Cambridge University Press, 2010. – 200 p.
854. Quaranta v. Switzerland judgement of 24 May 1991, Series A, No. 205.
855. Quintiliano M.F. L'istituzione oratoria / M.F. Quintiliano. – Vol. 2. – Torino: Unione tipografico-editrice Torinese, 2003. – 792 p.
856. Raz J. The concept of a legal system / J. Raz. – New York: Oxford University press, 1997. – 241 p.
857. Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000 / Freedom of exercise of the profession of lawyer. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 5-10.
858. Rechtsanwaltsvergütungsgesetz: RVG. Kommentar / Begründet von F. Riedel, H. Sußbauer. – München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2015. – 1198 s.
859. Règlement Intérieur National (RIN) de la profession d'avocat (version consolidée en vigueur au 5 decembre 2014). – Paris: Conseil National des Barreux, 2014. – 73 p.
860. Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal official du Grand-Duche de Luxembourg. – 2013. – № 39. – P. 558-575.

Юридичний С.О.

861. Règlement sur l'exercice de la profession d'avocat en société et en multidisciplinarité: adopté Barreau du Québec le 23 juin 2004 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamic Search/telecharge.php?type=2&file=%2F%2FB_1%2FB1R9.htm.

862. Representing the bar. Annual report 2013/14. – London: Bar Council, 2014. – 33 p.

863. Report on the CCBE fact-finding mission to Kiev. Ukraine, 10-12 July 2013. – Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. – 82 p.

864. Resolution on multidisciplinary practices: adopted by the IBA Council on 13 September 1998 in Vancouver [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=90E17B1B-55DD-4A9F-9348-33901FD699D5.

865. Resolution on professionalism versus commercialism: adopted by the IBA Council in September 2000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/About_the_IBA/IBA_instruments.aspx.

866. Revert and Legallais v. France, Commission's decision of 8 September 1989, no. 14331/88, 14332/88.

867. Rietiker D. The principle of «effectiveness» in the recent jurisprudence of the European Court of Human Rights: its different dimensions and its consistency with public international law – no need for the concept of Treaty Sui Generis / D. Rietiker // Nordic Journal of International Law. – 2010. –Vol. 79. – № 2. – P. 245 – 277.

868. Rokumoto K. The present state of Japanese practicing attorneys: on the way to full professionalization?/ Lawyers in society: an overview / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Berkeley: University of California Press, 1995. – P. 128-167.

869. Romine W. Legal fees: gross overcharging by an attorney warranting disciplinary action / W. Romine // The Journal of the legal profession. – 1977. – Vol. 2. – P. 119-132.

Ваніцький С.О.

870. Rosiers N. Introduction / N. Rosiers / New perspectives on the public-private divide /Edited by the Law comission of Canada. – Vancouver: UBC Press, 2003. – P. VII- XVIII.
871. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. Prawo o ustroju adwokatury // Dziennik Ustaw. – 1932. – № 86. – Poz. 733. – S. 1643-1652.
872. Sadeleer N. Implementing the precautionary principle: approaches from the Nordic countries, the EU and USA / N. Sadeleer. – London: Earthscan, 2007. – 395 p.
873. Salduz v. Turkey, Grand Chamber judgement of 27 November 2008, no. 36391/02.
874. Sannino v. Italy judgement of 27 April 2006, no. 30961/03.
875. Sauter W. State and market in European Union Law. The public and private spheres of the internal market before the EU Courts / W. Sauter, H. Schepel. – New York: Cambridge University Press, 2009. – 246 p.
876. Semple N. Legal services regulation at the crossroads / N. Semple. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd, 2015. – 328 p.
877. Shabelnik v. Ukraine judgement of 19 February 2009, no. 16404/03.
878. Sharan M.K. Court procedure in Ancient India / M.K. Sharan. – New Delhi: Abhinav Publications, 1978. – 280 p.
879. Sigurdur A. Sigurjónsson v. Iceland judgment of 30 June 1993, Series A no. 264.
880. Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP and Affiliates. Pro Bono report. Summer 2015. – New York: Skadden, 2015. – 21 p.
881. Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – 524 p.
882. Sommerlad H. The futures of legal education and the legal profession / H. Sommerlad, R. Young, S. Vaughan, S. Harris-Short / The futures of legal education and the legal profession

ВОЙНИЛЬКИЙ С.О.

/ Edited by H. Sommerlad, S. Harris-Short, S. Vaughan, R. Young. – Oxford: Hart Publishing Ltd, 2015. – P. 1-21.

883. Specialisation des avocats – conditions d'acces. Guide pratique. – Paris: Conseil National des Barreaux, 2014. – 17 p.
884. Spellman J. Bad reputation?: the potential negative impact of outsourcing on the legal profession / J. Spellman, J. Varrichio // Hofstra Labor and Employment Law Journal. – 2012. – Vol. 29. – № 2. – P. 575-608.
885. SRA Code of Conduct 2011 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// www.sra.org.uk/solicitors/handbook/code/content.page.
886. SRA corporate strategy 2014/15 to 2016/17 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sra.org.uk/sra/strategy.page.
887. Standards for the independence of the legal profession: adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx.
888. Stark A. Comparing conflict of interest across the professions / Conflict of interest in the professions / Edited by M. Davis and A. Stark. – New York: Oxford University Press, 2001. – P. 335-351.
889. Statistique sur la profession d'avocat: situation au 1er janvier 2012. – Paris: Ministere de la justice, 2012. – 44 p.
890. Statuten Advokatenkammer Basel: ausgabe 2009 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.akbs.ch/d/Advokatenkammer-BS/Statuten.php?navanchor=2110013.
891. Statutes of the de l'Union Internationale des Avocats [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.uianet.org/en/content/statuts-et- règlementation-en.
892. Statutes of the Council of Bars and Law Societies of Europe: adopted at the CCBE Plenary Session in Brussels on 29-30 November 2013. – Brussels: CCBE, 2013. – 11 p.

Івано-Франківський С О

893. Stovall M.T. Lawyer mobility and imputed law firm disqualification: implementing timely and effective ethical screens an illustration of what not to do / M.T. Stovall // Connecticut Lawyer. – 2010. – November. – P. 18-21.
894. Summers R.S. Form and function in a legal system – a general study / R.S. Summers. – New York: Cambridge University Press, 2006. – 404 p.
895. Swanstrom N.L.P. Conflict, conflict prevention and conflict management and beyond: a conceptual exploration / N.L.P. Swanstrom, M.S. Weissmann. – Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2005. – 30 p.
896. The Advocates act, 1961. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – 51 p.
897. The Assyrian dictionary / Edit. board R.D. Biggs, J.A. Brinkman, M. Civil, W. Farber etc. – Vol. 14. – Chicago: Oriental institute, 1999. – 441 p.
898. The Blackwell dictionary of political science / F. Bealey. – Oxford: Blackwell publishers Ltd., 1999. – 384 p.
899. The Dygest of Justinian / Translated by C.H. Monro. – Vol. 1. – Cambridge: Cambridge University Press, 1904. – 399 p.
900. The Etablissements de Saint Louis: thirteenth-century law texts from Tours, Orléans, and Paris / Translated and with an introduction by F.R.P. Akehurst. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996. – 224 p.
901. The Indian Partnership Act, 1932. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – 61 p.
902. The limited liability partnership act, 2000. – London: Stationery Office Limited, 2000. – 16 p.
903. The limited liability partnership act, 2008. – New Delhi: Universal law publishing, 2011. – 200 p.
904. The role of the DPP. – Dublin: Office of the Director of Public Prosecutions, 2015. – 28 p.

Вакульчик С.О.

905. The Roman Antiquities of Dionysius of Halicarnassus in seven volumes. – Volume I. – Aberdeen: University Press, 1960. – 553 p.
906. Territorial Mobility Agreement 2013: signed April 3, 2014. – Ottawa: Federation of Law Societies of Canada, 2014. – 8 p.
907. Terry L.S. Adopting regulatory objectives for the legal profession / L.S. Terry, S. Mark, T. Gordon // Fordham law review. – 2012. – vol. 80. – P. 2685-2760.
908. Terry L.S. Trends and challenges in lawyer regulation: the impact of globalization and technology / L.S. Terry, S. Mark, T. Gordon // Fordham law review. – 2012. – vol. 80. – № 6. – P. 2661-2684.
909. Thomas E.W. The judicial process. Realism, pragmatism, practical reasoning and principles / E.W. Thomas. – New York: Cambridge University Press, 2005. – 414 p.
910. Timberlake E.W. Origin and development of advocacy as a profession / E.W. Timberlake // Virginia Law Review. – 1922. –Vol. 9. – № 1. – P. 25–40.
911. Treaty on European Union // Official Journal of the European Union. – 2012. – october 26. – P. 13-45.
912. Treaty of the functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. – 2012. – october 26. – P. 47-199.
913. Trends & opportunities in law firm outsourcing 2014-2015. – New York: Sandpiper Partners LLC, 2015. – 27 p.
914. Turner J.H. A theory of social interaction / J.H. Turner. – Stanford: Stanford University Press, 1988. – 225 p.
915. Twalib v. Greece judgement of 9 June 1998, Reports 1998-IV.
916. United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations General Assembly 20 December 2012 / United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. – Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. – 28 p.

Іванський С. О.

917. Vademecum exercise en groupe. – Paris: Ordre des avocats de Paris, 2013. – 27 p.
918. Van den Bergh R. Self-regulation of the medical and legal professions: remaining barriers to competition and EC-law / R. Van den Bergh / Organized interests and self-regulation: an economic approach / Edited by B. Bortolotti, G. Fiorentini. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 89-130.
919. Vasil Kisil & Partners. About the Firm [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.kisilandpartners.com/about/about/.
920. Veenhof K.R. Mesopotamia. Old Assyrian period / A history of Ancient Near Eastern law / Edit. by R. Westbrook. – Vol. 1. – Leiden: Brill, 2003. – P. 431-483.
921. Veenhof K.R. Mesopotamia: the Old Assyrian period / K.R. Veenhof, J. Eidem. – Fribourg: Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen, 2008. – 382 p.
922. Vold L. Ethics and economics in lawyers' fees / L. Vold // Marquette Law Review. – 1924. – Vol. 8. – № 4. – P. 228-239.
923. Webster's ninth new collegiate dictionary. – Springfield: Merriam-Webster Inc., 1987. – 1563 p.
924. Weisbrot D. The Australian legal profession: from provincial family firms to multi-nationals / D. Weisbrot / Lawyers in society: the Common law world / Edited by Richard L. Abel and Philip S.C. Lewis. – Vol. 1. – Washington: Beard Books, 2005. – P. 244-317.
925. Wilcke C. Early ancient Near Eastern law: a history of its beginnings / C. Wilcke. – Winona Lake: Eisenbrauns, 2007. – 328 p.
926. Willem M. Functional analysis: fundamentals and applications / M. Willem. – Heidelberg: Springer, 2013. – 213 p.
927. World development indicators 2016. – Washington: The World Bank, 2016. – 156 p.

Ванцирхий С.О.

928. Zacharias F.C. The preemployment ethical role of lawyers: are lawyers really fiduciaries? / F.C. Zacharias // William & Mary Law Review. – 2007. – Vol. 49. – № 2. – P. 569-641.

929. Zakon č. 85/1996 Sb. ze dne 13. března 1996, o advokacii / Zakon o advokacii. Advokathi tarif. Pravidla profesionalni etiky. Pravidla souteze advokatu CR – textove vydani 1998. – Praha: Ceska advokathi komora, 1998. – S. 3-25.

Іваницький С.О.

Додатки

Додаток А

Анкета опитування адвокатів[1]

Шановні колеги!

В Луганському державному університеті внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка здійснюється дослідження проблем організації та діяльності адвокатури.

Пропонуємо Вам висловити свою думку щодо нагальних питань реформування української адвокатури.

Уважно прочитайте запитання та запропоновані варіанти відповіді. Виберіть з них той, який найбільше відповідає Вашій думці і підкресліть його. Там, де це передбачено, можна позначити декілька відповідей або дописати свій варіант відповіді у відведеному для цього рядку. В анкеті можливі виправлення – закресліть помилково обведений варіант відповіді та позначте правильний.

Дослідження анонімне, його результати будуть використані в узагальненому вигляді.

ЗАЗДАЛЕГІДЬ ВДЯЧНІ ВАМ ЗА СПІВРОБІТНИЦТВО !

СПОДІВАЄМОСЯ НА ВІДВЕРТІ ВІДПОВІДІ !

Іваницький С.О.

[1] В ході соціологічного дослідження з травня по липень 2016 року вивчено думку 342 адвокатів Миколаївської, Дніпропетровської та Херсонської областей. Половину респондентів було опитано методом стандартизованого інтерв'ю, думку іншої частини з'ясовано за допомогою письмового анонімного анкетування шляхом поштової розсилки відповідних матеріалів. Дані про генеральну сукупність (34 224 адвоката) визначено на підставі інформації, внесеної до ЄРАУ. Репрезентативність результатів забезпечено застосуванням квотної вибірки, що відображає генеральну сукупність за такими показниками, як стать, вік, стаж адвокатської діяльності, місце професійної практики, організаційна форма адвокатської діяльності. Вказані параметри попередньо уточнено за результатами статистичного й соціально-демографічного аналізу адвокатського співтовариства, проведеного автором (Іваницький С.О. Соціально-демографічне обличчя української адвокатури / С.О. Іваницький // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 2. – С. 144-151).

1. Які основні причини спонукали Вас стати адвокатом? (відзначте не більше трьох відповідей)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Бажання допомагати скривдженим	67 %
2.	Загострене почуття справедливості	24 %
3.	Прагнення отримати достойний дохід	65 %
4.	Престиж і повага оточуючих	42 %
5.	Цікавий, захоплюючий характер роботи	71 %
6.	Наполегливі поради родичів чи знайомих	19 %
7.	Випадковий збіг обставин	4 %
8.	Свій варіант (що саме)	5 %
9.	Важко відповісти	3 %

2. Чи підтримуєте Ви запровадження монополії адвокатів на представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення згідно внесених у 2016 році змін до Конституції України? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Повністю підтримую	48 %
2.	Скоріше підтримую	32 %
3.	Важко сказати, підтримую чи ні	8 %
4.	Скоріше не підтримую	7 %
5.	Цілком не підтримую	5 %

3. Чи переповнений ринок надання правових послуг в Україні? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Безумовно так	54 %
2.	Скоріше так	36 %
3.	Важко сказати	3 %
4.	Скоріше ні	5 %
5.	Безумовно ні	2 %

Івницький С.О.

4. Наскільки високою є конкуренція на ринку правових послуг? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Дуже висока	33 %
2.	Висока	24 %
3.	Помірна	31 %
4.	Слабка	7 %
5.	Конкуренція відсутня	3 %
6.	Важко сказати	2 %

5. Якими, з Вашої точки зору, є основні принципи адвокатури? (відзначте не більше п'яти відповідей)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Принцип незалежності	86 %
2.	Принцип територіальності	8 %
3.	Принцип професійної компетентності	80 %
4.	Принцип конфіденційності	66 %
5.	Принцип ефективності	45 %
6.	Принцип уникнення конфлікту інтересів	61 %
7.	Принцип доступності	41 %
8.	Принцип корпоративного самоврядування	40 %
9.	Принцип спеціалізації	34 %
10.	Принцип розумної винагороди	31 %
11.	Свій варіант (що саме)	6 %
12.	Важко відповісти	2 %

6. Чи можливо, з Вашої точки зору, забезпечити реалізацію основоположних принципів адвокатури в процесі юридичного аутсорсингу? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	27 %
2.	Скоріше так	48 %
3.	Важко сказати	6 %
4.	Скоріше ні	11 %
5.	Ні	8 %

Івахівський С.О.

7. Який принцип, на Вашу думку, має бути покладений в основу побудови системи органів адвокатського самоврядування? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Існуючий принцип територіальності, згідно якого відповідні органи формуються на підставі адміністративно-територіального устрою держави	93 %
2.	Органи адвокатського самоврядування повинні утворюватися на підставі судового устрою країни й розташовуватися при судах відповідного рівня	2 %
3.	Свій варіант (що саме)	2 %
4.	Важко відповісти	3 %

8. Чи існує в Україні система адвокатури? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так, існує	65 %
2.	Скоріше існує	22 %
3.	Важко сказати	7 %
4.	Скоріше не існує	4 %
5.	Ні, не існує	2 %

9. Наскільки міцними є зв'язки і відносини між адвокатами Вашої області? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Дуже міцні	8 %
2.	Міцні	33 %
3.	Помірні	46 %
4.	Слабкі	10 %
5.	Відсутні	2 %
6.	Важко сказати	1 %

Іванищький С. О.

10. Наскільки сильним є корпоративний дух української адвокатури? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Дуже сильний	5 %
2.	Сильний	18 %
3.	Помірний	51 %
4.	Слабкий	21 %
5.	Відсутній	3 %
6.	Важко сказати	2 %

11. Чи маєте ви бажання виконувати обов'язки члена органу адвокатського самоврядування? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так, бажаю	13 %
2.	Скоріше бажаю	8 %
3.	Важко сказати	4 %
4.	Скоріше не бажаю	19 %
5.	Ні, не бажаю	56 %

12. На який строк, з Вашої точки зору, мають обиратися органи адвокатського самоврядування? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	1 рік	4 %
2.	2 роки	18 %
3.	3 роки	62 %
4.	4 роки	2 %
5.	5 років	16 %
6.	7 років	---
7.	Свій варіант (що саме)	1 %
8.	Важко відповісти	1 %

Іванцький С.О.

13. Яка форма голосування, з Вашої точки зору, є оптимальною для обрання складу органів адвокатського самоврядування? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Відкрите голосування	32 %
2.	Таємне голосування	43 %
3.	Форму голосування мають визначати відповідні збори (з'їзд) адвокатів	24 %
4.	Важко відповісти	1 %

14. Чи повинні входити до складу органів, які здійснюють добір адвокатів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, виключно адвокати? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	78 %
2.	Скоріше так	6 %
3.	Важко сказати	2 %
4.	Скоріше ні	9 %
5.	Ні	5 %

15. Чи доцільним, з Вашої точки зору, є кооптування членів регіональних (КДКА, РАР, РКАР) та національних (ВКДКА, РАУ, ВРКА) органів адвокатського самоврядування на конференції адвокатів регіону та з'їзд адвокатів України відповідно поза процедурою виборів? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	16 %
2.	Скоріше так	7 %
3.	Важко сказати	3 %
4.	Скоріше ні	26 %
5.	Ні	48 %

Бойницький С.О.

16. Чи підтримуєте ви доповнення переліку організаційних форм адвокатського самоврядування таким елементом, як збори адвокатів міста/району?
(виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Повністю підтримую	33 %
2.	Скоріше підтримую	19 %
3.	Важко сказати, підтримую чи ні	3 %
4.	Скоріше не підтримую	28 %
5.	Цілком не підтримую	17 %

17. Чи підтримуєте Ви об'єднання регіональних органів адвокатського самоврядування в межах однієї юридичної особи на засадах забезпечення самостійності її підрозділів?
(виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Повністю підтримую	36 %
2.	Скоріше підтримую	20 %
3.	Важко сказати	11 %
4.	Скоріше не підтримую	16 %
5.	Цілком не підтримую	17 %

18. Чи відомі Вам факти отримання неправомірної винагороди членами органів адвокатського самоврядування?
(виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	22 %
2.	Ні	69 %
3.	Важко сказати	9 %

Іванницький С. О.

19. Якими, з Вашої точки зору, є найбільш ефективні способи підвищення кваліфікації адвокатів? (відзначте не більше трьох відповідей)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Навчання в школах адвокатської майстерності при регіональних органах адвокатського самоврядування	68 %
2.	Участь у науково-практичних конференціях	73 %
3.	Підготовка науково-практичних статей та дисертацій	8 %
4.	Навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації у Вищій школі адвокатури НААУ чи ВНЗ	42 %
5.	Регулярний моніторинг спеціалізованих інтернет-ресурсів	15 %
6.	Стажування у відомого адвоката	19 %
7.	Самостійне навчання (самоосвіта)	71 %
8.	Свій варіант (що саме)	3 %
9.	Важко відповісти	1 %

20. Чи є ви членом громадських об'єднань адвокатів? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Ні – переходьте до запитання № 22	88 %
2.	Я є членом вітчизняного громадського об'єднання адвокатів	10 %
3.	Я є членом міжнародного громадського об'єднання адвокатів	1 %
4.	Я одночасно є членом вітчизняного та міжнародного громадського об'єднання адвокатів	1 %
5.	Важко відповісти	---

21. Чим Вас приваблює членство в громадському об'єднанні адвокатів? (відзначте не більше трьох відповідей)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Наданням можливості спілкування з колегами	87 %
2.	Приналежністю до відомої, солідної організації	16 %
3.	Можливістю обстоювання спільних професійних інтересів	92 %

Іваницький С.О.

4.	Необхідністю відповідати стереотипу підтримання членства в громадському об'єднанні як показнику успішності	8 %
5.	Розширенням можливостей для реклами й залучення клієнтів	17 %
6.	Можливістю в неформальній обстановці обговорити складні професійні проблеми й напрацювати заходи з їх усунення	72 %
7.	Свій варіант (що саме)	8 %
8.	Важко відповісти	---

22. Чи надавали Ви протягом останнього року адвокатську допомогу pro bono? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так, дуже часто надавав	2 %
2.	Так, часто надавав	31 %
3.	Так, іноді надавав	42 %
4.	Так, рідко надавав	5 %
5.	Ні, не надавав	18 %
6.	Важко відповісти	2 %

23. Наскільки, з Вашої точки зору, є поширеною сплата адвокатом іншому адвокату або особі плати за направлення клієнта? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Така практика є дуже поширеною	---
2.	Така практика є поширеною	7 %
3.	Така практика зустрічається	38 %
4.	Така практика є рідкою	34 %
5.	Така практика відсутня	19 %
6.	Важко відповісти	2 %

Іваницький С. О.

24. Чи надаєте (отримуєте) Ви матеріальну винагороду іншим адвокатам за направлення клієнтів? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	11 %
2.	Ні	84 %
3.	Важко сказати	5 %

25. Чи надаєте Ви матеріальну винагороду не-адвокатам за направлення клієнтів? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	13 %
2.	Ні	81 %
3.	Важко сказати	6 %

26. Чи можуть бути адвокатські об'єднання господарськими товариствами? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	15 %
2.	Скоріше так	31 %
3.	Важко сказати	8 %
4.	Скоріше ні	27 %
5.	Ні	19 %

27. Чи може отримання прибутку бути однією із цілей діяльності адвоката? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	59 %
2.	Ні	38 %
3.	Важко сказати	3 %

Іванищенкий С.О.

28. Чи може отримання прибутку бути однією із цілей діяльності адвокатського об'єднання (бюро)? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	62 %
2.	Ні	36 %
3.	Важко сказати	2 %

29. Чи може адвокатська діяльність бути підприємницькою? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	51 %
2.	Ні	45 %
3.	Важко сказати	4 %

30. Які основні проблеми Вас найбільше турбують в адвокатській діяльності? (наведіть власну відповідь)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Свій варіант (що саме)	97 %
2.	Важко сказати	3 %

31. Чи підтримуєте Ви доповнення переліку організаційних форм адвокатської діяльності такою формою, як робота адвоката за наймом в адвоката або адвокатському об'єднанні (бюро)? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Повністю підтримую	19 %
2.	Скоріше підтримую	32 %
3.	Важко сказати	10 %
4.	Скоріше не підтримую	28 %
5.	Цілком не підтримую	11 %

Іванницький С. О.

32. Чи існує в адвокатурі розкол між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, й тими, хто не бере участі в її наданні? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так, існує	11 %
2.	Скоріше існує	20 %
3.	Важко сказати	4 %
4.	Скоріше не існує	42 %
5.	Ні, не існує	23 %

33. Як Ви оцінюєте ефективність роботи адвокатів, які надають правову допомогу в межах системи БВПД? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Відмінно	3 %
2.	Добре	41 %
3.	Задовільно	49 %
4.	Незадовільно	2 %
5.	Важко відповісти	5 %

34. Який орган повинен займатися адмініструванням системи БВПД, організацією фінансування та розподілу доручень про надання правової допомоги між адвокатами? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Органи адвокатського самоврядування	65 %
2.	Суди	2 %
3.	Міністерство фінансів України	1 %
4.	Державна казначейська служба України	---
5.	Оптимальною є чинна модель, за якої цим займається спеціалізований підрозділ Міністерства юстиції України	28 %
6.	Свій варіант (що саме)	3 %
7.	Важко відповісти	1 %

Іваницький С.О.

35. Чи берете ви участь у наданні правової допомоги через систему БВПД? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	16 %
2.	Ні – переходьте до запитання № 37	84 %

36. Чи відчували Ви тиск чи втручання з боку представників держави, які працюють у центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	3 %
2.	Ні	94 %
3.	Важко відповісти	3 %

37. Чи відомі Вам факти тиску чи втручання в адвокатську діяльність з боку працівників центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	5 %
2.	Ні	93 %
3.	Важко відповісти	2 %

38. Скільки Вам років? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	До 25 років	1 %
2.	Від 25 до 29 років	12 %
3.	Від 30 до 35 років	19 %
4.	Від 36 до 45 років	22 %
5.	Від 46 до 55 років	18 %
6.	Від 56 до 65 років	17 %
7.	Більше 65 років	11 %

Іванищький С.О.

39. Вкажіть Вашу стать? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Чоловік	66 %
2.	Жінка	34 %

40. Який Ваш адвокатський стаж?
(виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	До 3-х років	20 %
2.	Від 3 до 6 років	24 %
3.	Від 6 до 10 років	22 %
4.	Від 10 до 15 років	13 %
5.	Від 15 років	21 %

41. В якій області Ви здійснюєте адвокатську діяльність?
(виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Миколаївська	34 %
2.	Дніпропетровська	33 %
3.	Херсонська	33 %

Іваницький С.О.

42. Який розмір населеного пункту, де ви надаєте адвокатську допомогу? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	До 10 тис. жителів	2 %
2.	Від 10 до 20 тис. жителів	5 %
3.	Від 20 до 50 тис. жителів	19 %
4.	Від 50 до 100 тис. жителів	18 %
5.	Від 100 до 300 тис. жителів	20 %
6.	Від 300 до 980 тис. жителів	22 %
7.	Більше 980 тис. жителів	14 %

43. У межах якої організаційної форми адвокатської діяльності Ви здійснюєте професійну практику? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Здійснення адвокатської діяльності індивідуально	88 %
2.	Адвокатське бюро	1 %
3.	Адвокатське об'єднання	11 %

44. Чи є Ви членом органу адвокатського самоврядування? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	4 %
2.	Ні	96 %

Іванський С.О.

45. За якими категоріями справ ви надаєте правову допомогу? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	В основному за усіма категоріями справ, з яких звертається клієнт	63 %
2.	Правову допомогу надаю виключно в кримінальному провадженні	7 %
3.	Правову допомогу надаю виключно в цивільному провадженні	3 %
4.	Правову допомогу надаю виключно в адміністративному провадженні чи провадженні про адміністративні правопорушення	---
5.	Правову допомогу надаю виключно в господарському провадженні	2 %
6.	Маю іншу сферу (сфери) виключної правової спеціалізації	2 %
7.	Правову допомогу надаю переважно в кримінальному провадженні	8 %
8.	Правову допомогу надаю переважно в цивільному провадженні	5 %
9.	Правову допомогу надаю переважно в адміністративному провадженні	3 %
10.	Правову допомогу надаю переважно в господарському провадженні	4 %
11.	Маю іншу сферу (сфери) переважної правової спеціалізації	3 %
12.	Важко відповісти	---

46. Якою є ваша клієнтура? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Виключно разові клієнти («з одним пострілом»)	3 %
2.	В основному разові клієнти	62 %
3.	Приблизно порівну разових і постійних клієнтів	30 %
4.	В основному постійні клієнти	4 %
5.	Важко відповісти	1 %

Іваницький С.О.

47. Наскільки значним було Ваше професійне робоче навантаження протягом останнього року? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Дуже високе	2 %
2.	Високе	13 %
3.	Помірне	51 %
4.	Низьке	33 %
5.	Важко відповісти	1 %

48. Чи є Ваші батьки (один з них) адвокатами (юристами)? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	17 %
2.	Ні	83 %
3.	Важко відповісти	---

49. Як ви оцінюєте власний рівень доходу від здійснення адвокатської діяльності? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Дуже високий	1 %
2.	Високий	6 %
3.	Помірний	67 %
4.	Низький	19 %
5.	Важко відповісти	7 %

50. Чи суміщаєте ви адвокатську діяльність із науковою чи викладацькою роботою? (виберіть і підкресліть один варіант)

№	Зміст позиції	% тих, хто відповів
1.	Так	7 %
2.	Ні	93 %
3.	Важко відповісти	---

Іванницький С.О.

Додаток Б

Табл. 1 Динаміка змін кількості адвокатів України в 2004-2016 рр.

№	Регіон	2004 р.[1]	2010 р.[2]	2015 р[3]	2016 р.[4]
1	Автономна Респ. Крим	750	1138	1436	1425
2	Вінницька область	320	545	683	720
3	Волинська область	147	277	651	690
4	Дніпропетровська обл.	995	1590	1979	2196
5	Донецька область	1472	2235	3288	3265
6	Житомирська область	262	379	586	578
7	Закарпатська область	258	484	652	717
8	Запорізька область	346	517	1154	1255
9	Івано-Франківська область	417	686	865	889
10	Київська область	2044	4163	3507	4004
11	Кіровоградська область	202	365	483	466
12	Луганська область	692	816	644	607
13	Львівська область	898	1514	1821	1998
14	Миколаївська область	214	490	607	664
15	Одеська область	1084	1660	2142	2324
16	Полтавська область	372	571	1142	1228
17	Рівненська область	210	564	883	851
18	Сумська область	188	276	371	390
19	Тернопільська область	278	368	541	615
20	Харківська область	983	1611	1802	1955
21	Херсонська область	206	379	445	471
22	Хмельницька область	239	343	733	678
23	Черкаська область	136	337	601	639
24	Чернівецька область	202	373	606	641
25	Чернігівська область	164	454	515	462
26	м. Київ	1696	3037	3857	4212
27	м.Севастополь	101	184	309	284
	Загалом	14 876	25 356	32 303	34 224

[1] за станом на 05.02.2004

[2] за станом на 01.01.2010

[3] за станом на 20.06.2015

[4] за станом на 20.06.2016

Радищевський С.О.

Додаток В

Табл. 2 Соціально-демографічні показники української адвокатури[1] . (за станом на 20.06.2015)

№ з/п	Область	Кіль-сть за реєстром/ Кіль-сть діюч.	Стаж на 20.06.2015			Стать		Зупинено		Припинено	
			Період	Кіль-сть	%	М	Ж	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
1	Вінницька	683/ 679	До 3-х р.	110	16,2	437	242	135	19,9	4	0,6
			Від 3 до 6 р.	113	16,6	64,4%	35,6%				
			Від 6 до 10р.	158	23,3						
			Від 10 до 15р.	107	15,8						
			Від 15р.	191	28,1						
2	Закарпатська	652/ 650	До 3-х р.	221	34	463	187	159	24,5	2	0,3
			Від 3 до 6 р.	89	13,7	71,2%	28,8%				
			Від 6 до 10р.	129	19,9						
			Від 10 до 15р.	77	11,8						
			Від 15р.	134	20,6						

[1]Соціально-демографічні показники української адвокатури розраховувалися на підставі відомостей, що містилися в 13762 профайлах адвокатів Єдиного реєстру адвокатів України, які було скопійовано 20 червня 2015 року й оброблено протягом півроку. У Львівській, Миколаївській, Харківській та Чернігівській областях стаж й дані про організаційну форму адвокатської діяльності розраховувалися без урахування 60-ти, 3-х, 2-х та 83-х адвокатів відповідно. Це пов'язано із відсутністю щодо цих адвокатів, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, відповідних записів у ЄРАУ. У третьому стовпчику табл. 2 розмежовано загальну кількість адвокатів у відповідному регіоні за ЄРАУ й фактичну кількість адвокатів, право на заняття адвокатською діяльністю яких не припинено. Це викликано тим, що в окремих областях до ЄРАУ внесено чимало осіб, право на заняття адвокатською діяльністю яких припинено. Наприклад, у Полтавській області кількість таких адвокатів у реєстрі склала 10,6 %, в Тернопільській – 9,6 %. В середньому у державі їх питома вага становить 2,7 %.

Електронний С.О.

№ з/п	Область	Кіль-сть за реєстром/ Кіль-сть діюч.	Стаж на 20.06.2015			Стать		Зупинено		Припинено	
			Період	Кіль-сть	%	М	Ж	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
3	м. Київ	3857/ 3851	До 3-х р.	559	14,5	2632	1219	215	5,6	6	0,2
			Від 3 до 6 р.	1120	29,1	68,4%	31,6%				
			Від 6 до 10р.	1132	29,4						
			Від 10 до 15р.	485	12,6						
			Від 15р.	555	14,4						
4	Львівська	1821/ 1779	До 3-х р.	406	23,6	1195	584	419	23,6	42	2,3
			Від 3 до 6 р.	383	22,3	67,2%	32,8%				
			Від 6 до 10р.	357	20,8						
			Від 10 до 15р.	174	10,1						
			Від 15р.	399	23,2						
5	Миколаївська	607/ 607	До 3-х р.	127	21,0	409	198	63	10,4		
			Від 3 до 6 р.	159	26,3	67,4%	32,6%				
			Від 6 до 10р.	112	18,5						
			Від 10 до 15р.	76	12,6						
			Від 15р.	130	21,5						
6	Одеська	2142/ 2092	До 3-х р.	510	24,4	1225	867	363	17,4	50	2,3
			Від 3 до 6 р.	418	20,0	58,6%	41,4%				
			Від 6 до 10р.	390	18,6						
			Від 10 до 15р.	326	15,6						
			Від 15р.	448	21,4						

ІВОКНЕРЕК.О

№ з/п	Область	Кіль-сть за реєстром/ Кіль-сть діюч.	Стаж на 20.06.2015			Стать		Зупинено		Припинено	
			Період	Кіль-сть	%	М	Ж	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
7	Полтавська	1142/ 1021	До 3-х р.	214	21,0	664	357	214	21,0	121	10,6
			Від 3 до 6 р.	295	28,9	65,0%	36,0%				
			Від 6 до 10р.	214	20,9						
			Від 10 до 15р.	93	9,1						
			Від 15р.	205	20,1						
8	Тернопільська	541/ 489	До 3-х р.	89	18,2	336	153	97	19,8	52	9,6
			Від 3 до 6 р.	132	27,0	68,7%	31,3%				
			Від 6 до 10р.	98	20,0						
			Від 10 до 15р.	77	15,8						
			Від 15р.	93	19,0						
9	Харківська	1802/ 1792	До 3-х р.	227	12,7	1076	716	195	10,9	10	0,6
			Від 3 до 6 р.	420	23,5	60,1%	39,9%				
			Від 6 до 10р.	377	21,1						
			Від 10 до 15р.	272	15,2						
			Від 15р.	494	27,6						
10	Чернігівська	515/ 514	До 3-х р.	40	7,8	360	154	215	41,8	1	0,2
			Від 3 до 6 р.	131	25,5	70,0%	30,0%				
			Від 6 до 10р.	140	27,2						
			Від 10 до 15р.	46	8,9						
			Від 15р.	74	14,4						

Івано-Франківськ

№ з/п	Область	Кіль-сть за реєстром/ Кіль-сть діюч.	Стаж на 20.06.2015		Стать		Зупинено		Припинено	
			Період	Кіль-сть	%	М	Ж	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
Загалом:		13762/ 13474	Середнє значення стажу			Середнє значення		Зупинено (середнє значення)		Припинено (середнє значен)	
			за періодами	Кіль-сть	%	880	467				
			До 3-х р.	250	19,3	66,1%	33,9%	207	19,5	29	2,7
			Від 3 до 6 р.	326	23,3						
			Від 6 до 10р.	311	22,0						
			Від 10 до 15р.	173	12,8						
			Від 15р.	272	21,0						

Іванський С.О.

Додаток Г

Діаграма 1. Гендерний склад адвокатури України

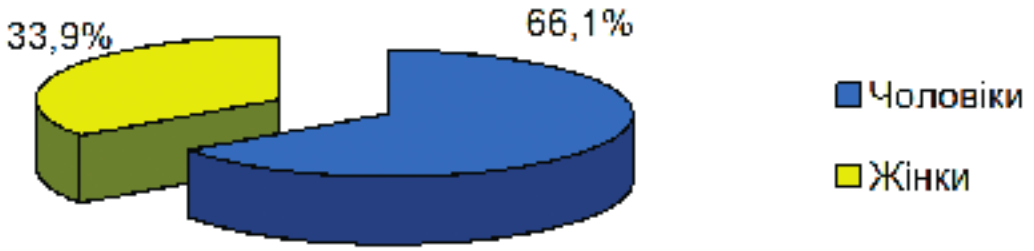

Додаток Д

Діаграма 2. Стаж адвокатської діяльності

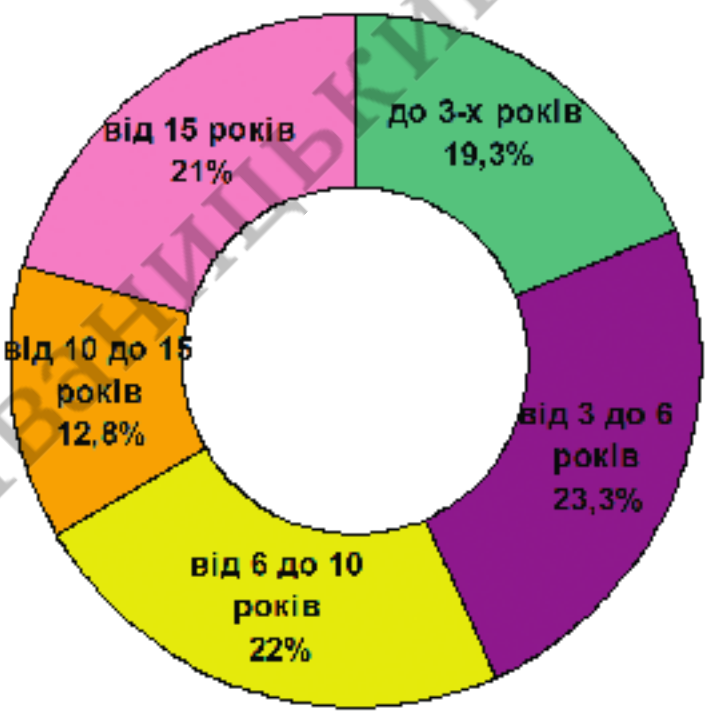

Іванищук С.О.

Додаток Е

Діаграма 3. Організаційні форми адвокатської діяльності

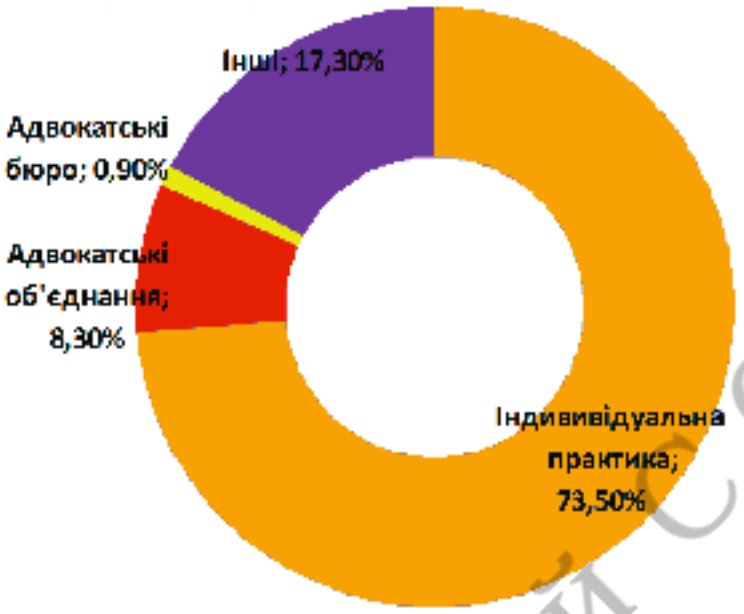

Іваницький С.О.

Додаток Є

Табл. 3 Кількість адвокатів у країнах Європи (за станом на 20.06.2015)

№	Назва країни	Кількість адвокатів	Кількість жінок-адвокатів	Кількість адвокатів на 100 тис. жителів
1	Україна	32 303	10 951 34%	71,4
2	Німеччина	163 690	54 139 33%	201,6
3	Великобританія (Англія та Уельс)	184 019	86 588 47%	328,2
4	Франція	60 223	32 531 54%	93,8
5	Італія	246 786	115 494 47%	405,9
6	Іспанія	253 190	105 580 42%	545,2
7	Угорщина	12 512	5 490 44%	127
8	Чехія	12 015	4 228 35%	114
9	Словакія	5 867	2 437 42%	108,2
10	Литва	2074	796 38%	71,7

Іванишвкий С.О.

Додаток Ж

Табл. 5 Організаційні форми адвокатської діяльності (за регіонами)

№ з/п	Область	Організаційні форми адвокатської діяльності							
		Індивідуальна		Адвокатське об'єднання		Адвокатське бюро		Інше	
		Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
1	Вінницька	579	85,3	12	1,8	5	0,7	83	12,2
2	Закарпатська	471	72,5	13	2	7	1,1	159	24,4
3	м. Київ	2717	70,6	791	20,5	59	1,5	284	7,4
4	Львівська	1038	58,4	232	13,0	22	1,2	487	27,4
5	Миколаївська	400	65,9	106	17,5	4	0,7	97	15,9
6	Одеська	1521	72,7	278	13,3	15	0,7	278	13,3
7	Полтавська	837	82,0	2	0,2	9	0,9	173	16,9
8	Тернопільська	369	75,5	16	3,3	4	0,8	100	20,4
9	Харківська	1454	81,1	143	8,0	19	1,1	176	9,8
10	Чернігівська	366	71,2	18	3,5			130	25,3
Загалом:		І (середнє значення)		АО (середнє значення)		АБ (середнє значення)		Інше (середнє значення)	
		Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
		975	73,5	161	8,3	14	0,9	196	17,3

Іванківський С.О.

Додаток 3

Табл. 4. Динаміка змін кількості фізичних осіб-підприємців, а також осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, щодо яких в органах ДФС України наявна інформація про те, що вони є адвокатами[1]

№	Дата	Кількість фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, щодо яких наявна інформація, що вони є адвокатами	Кількість фізичних осіб-підприємців, щодо яких наявна інформація, що вони є адвокатами
1.	2012 рік (станом на 15.08)	8884	3751
2.	2013 рік (станом на 13.09)	10733	3579
3.	2014 рік (станом на 01.09)	11115	2787
4.	2015 рік (станом на 01.09)	11328	2572

Іваницький С.О.

[1] Представлена інформація отримана згідно листа Міністерства доходів і зборів України І.В. Голованю від 10 грудня 2013 р. № 6449/ 1794-99-18-0301-14. й листа Державної фіскальної служби України С.О. Іваницькому від 18 листопада 2015 р. № 10774/ І/ 99-99-11-02-04-19.

Додаток И

Табл. 5. Кадровий склад органів адвокатського самоврядування[1]

№ з/п	Область	Загальна кількість адвокатів-членів органів адв-го самоврядування	Стаж			Стать		Форма діяльності								Місце розташування робочого місця		Наявність помічників адвоката	
								І		АО		АБ		Інше					
			Період	Кіль-сть	%	М	Ж	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Місто-обл. центр	Інша територія області	Кіль-сть	%
1	Вінницька	36	До 3-х р.			14	22	36	100							31 86,1%	5 13,9 %	4	11,1
			Від 3 до 6 р.			38,9 %	61,1 %												
			Від 6 до 10р.	3	8,3														
			Від 10 до 15р.	6	16,7														
			Від 15р.	27	75														

Іванницький С.О

[1] Загальна кількість адвокатів-членів органів адвокатського самоврядування відповідної області визначалася шляхом підсумовування чисельності членів КДКА, РАР та РКАР. Загальна кількість адвокатів-членів центральних органів адвокатського самоврядування обраховувалася шляхом підсумовування чисельності членів ВКДКА, РАУ та ВРКА. Аналіз проводився станом на 01.12.2015 року.

2	Житомирська	26	До 3-х р.			16	10	26	100							18	8	2	7,7
			Від 3 до 6 р.	2	7,7	61,5 %	38,5 %									69,2%	30,8%		
			Від 6 до 10р.	3	11,5														
			Від 10 до 15р.	2	7,7														
			Від 15р.	19	73,1														
3	Івано-Франківська	33	До 3-х р.	1	3,0	18	15	22	66,7	9	27,3			2	6,0	25	8	2	6,1
			Від 3 до 6 р.	2	6,1	54,5 %	45,5 %									75,8%	24,2%		
			Від 6 до 10р.	3	9,1														
			Від 10 до 15р.	5	15,1														
			Від 15р.	22	66,7														
4	Харківська	41	До 3-х р.			18	23	33	80,6	4	9,7			4	9,7	40	1	10	24,4
			Від 3 до 6 р.			43,9 %	56,1 %									97,6%	2,4%		
			Від 6 до 10р.	3	7,3														
			Від 10 до 15р.	11	26,8														
			Від 15р.	27	65,9														

Іванильків С.О.

5	Херсонська	51	До 3-х р.			22	29	27	52,9	19	37,3	1	2,0	4	7,8	43	8	4	7,8
			Від 3 до 6 р.			43,1 %	56,9 %									84,3%	15,7%		
			Від 6 до 10р.	3	5,9														
			Від 10 до 15р.	16	31,4														
			Від 15р.	32	62,7														
6	Хмельницька	30	До 3-х р.			18	12	25	83,4	3	10	1	3,3	1	3,3	29	1	3	10
			Від 3 до 6 р.			60 %	40 %									96,7%	3,3%		
			Від 6 до 10р.	3	10														
			Від 10 до 15р.	13	43,3														
			Від 15р.	14	46,7														
7	Центральні органи адв-го самовряд-ня (РАУ, ВКДКА, ВРКА)	73	До 3-х р.			48	25	45	61,7	21	28,8	2	2,7	5	6,8	64	9	13	17,8
			Від 3 до 6 р.			65,8 %	34,2 %									87,7%	12,3%		
			Від 6 до 10р.	12	16,4														
			Від 10 до 15р.	16	21,9														
			Від 15р.	45	61,7														

Іваницький С.О.

8	Чернігівська	31	До 3-х р.			23	8	29	93,5					2	6,5	23	8	1	3,2
			Від 3 до 6 р.			74,2 %	25,8 %									74,2	25,8%		
			Від 6 до 10р.	13	41,9														
			Від 10 до 15р.	8	25,8														
			Від 15р.	10	32,3														
9	Чернівецька	22	До 3-х р.			14	8	20	91,0			1	4,5	1	4,5	20	2	3	13,6
			Від 3 до 6 р.			63,6 %	36,4 %									91,0%	9,0%		
			Від 6 до 10р.	1	4,6														
			Від 10 до 15р.	7	31,8														
			Від 15р.	14	63,6														
Загалом:		343/ 38,1	Середнє значення стажу			Середнє значення		І (середнє значення)		АО (середнє значення)		АБ (середнє значення)		Інше (середнє значення)		Середнє значення території діяльн.		Помічники (середнє значення)	
			за періодами	Кіл.-сть	%	Ч	Ж	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Місто	Обл.	Кіль-сть	%
			До 3-х р.	0,1	0,3	21	17	29,2	81,1	6,2	12,6	0,6	1,4	2,1	4,9	32,6	5,6	4,7	11,3
			Від 3 до 6 р.	0,4	1,5	56%	44%									84,7%	15,3%		
			Від 6 до 10р.	4,9	12,8														
			Від 10 до 15р.	9,3	24,5														
			Від 15р.	23,3	60,9														

Іванищук О.О.

Наукове видання

Іваницький Сергій Олександрович

Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система

Монографія

Надруковано у авторській редакції

формат 60х90/16. Ум.друк. аркушів 50
Тираж 300 пр. Замовлення № 15/02-17
підп. до друку 02.12.2016

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
свідоцтво серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач:
ТОВ «Календарі»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9

Іваницький С.О.